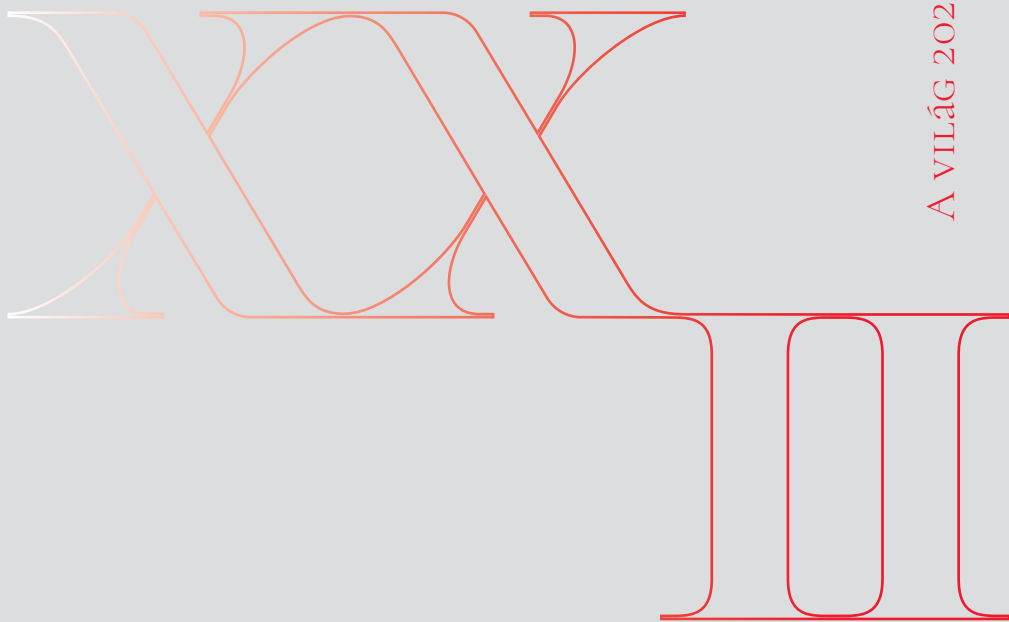

SZERKESZITTE:
Demkó Attila

20

A VILÁG 2022-BEN

22

MCC GEOPOLITIKAI MŰHELY

A VILÁG 2022-BEN

Szerkesztette:

Demkó Attila

MCC PRESS • 2022

MCC Geopolitikai Műhely: *A világ 2022-ben*

Copyright © MCC Press Kft., 2022

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás jogát, az egyes fejezetekre is.

Szerkesztette: *Demkó Attila*

Közreműködő szerkesztő: *Szeghő Patrik*

Szakmai lektorok: *Szeghő Patrik és Vigóczki Máté György*

Szerzők és közreműködők: *Balogh Zsófia, Bata-Balog Amadea, Bendarzszevszkij Anton, Bóta Csaba, Czagány Botond, Demkó Attila, Dombi Máté, Dobrowiecki Péter, Dörstelmann-Fodor Kinga, Éger Márk, Ferkelt Balázs, Fodor Attila, Gergi-Horgos Mátyás, Gyarmati István, Hajdú András, Hevő Péter, Horváth Csaba Barnabás, Horváth Gellért Tamás, Katona Illés, Kertész Bence, Kohán Mátyás, Litkei Máté János, Manzinger Krisztián, Marsai Viktor, Moldicz Csaba, Patik Laura, Pásztor Ladislav, Pénzváltó Nikolett, Sayfo Omar, Sohár Domonkos Gellért, Surjányi Dávid, Surjányi Fanni, Szeghő Patrik, Tárík Mészár, Teleki András János, Tomka Barnabás, Tóth Bálint László, Tóth Klaudia, Újhelyi János Ábel, Veress Csongor Balázs, Vigóczki Máté György, Zoltai Alexandra, Wagner Péter*

A kézirat (törzsszövegének) lezárása: 2022. február 28.

Az orosz–ukrán háborúból adódó kiegészítések lezárása: 2022. május 31.

Az utómunkák lezárása: 2022. július 31.

ISBN 978-615-6351-43-2 (print)

ISBN 978-615-6351-44-9 (pdf)

Kiadja az MCC Press Kft.

Felelős kiadó: Dr. Novák Tamás

Felelős szerkesztő: Pál Zsombor Szabolcs

Kézirat-előkészítés: Gángoly Attila

Korrektúra: Takács Andrea

Arab nevek helyesírása: Éva Ádám

Nyomdai előkészítés: Somos Péter

Borító: Papp Rita

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

Tartalomjegyzék

Előszó (<i>Demkó Attila</i>)	9
1. Általános kitekintés	13
2021: a második szűk esztendő (<i>Demkó Attila</i>)	15
Világgazdasági kilátások (<i>Ferkelt Balázs</i>)	18
Globális időjárás-előrejelzés (<i>Litkei Máté János</i>)	25
Energiaválság (<i>Litkei Máté János</i>)	28
2. Nemzetközi szervezetek és együttműködések	31
Bevezető (<i>Demkó Attila</i>)	33
Európai Unió (<i>Demkó Attila</i>)	34
NATO (<i>Demkó Attila</i>)	39
Visegrádi négyek (<i>Tóth Bálint László</i>)	42
3. A magyar érdekek belső köre –	
A szomszédos államok	47
Bevezető (<i>Demkó Attila</i>)	49
Ukrajna (<i>Vigóczki Máté György</i>)	52
Románia (<i>Manzinger Krisztián</i>)	61
Szerbia (<i>Szeghő Patrik</i>)	70
Horvátország (<i>Szeghő Patrik</i>)	86
Szlovénia (<i>Szeghő Patrik</i>)	98

Ausztria (<i>Éger Márk</i>).....	106
Szlovákia (<i>Hajdú András – Pásztor Ladislav</i>).....	111

4. A magyar érdekek szempontjából

kiemelten fontos államok	125
Bevezető (<i>Demkó Attila</i>)	127
Németország (<i>Dörstelmann-Fodor Kinga</i>).....	129
Lengyelország (<i>Dobrowiecki Péter</i>).....	138
Amerikai Egyesült Államok (<i>Dombi Máté – Demkó Attila</i>)	147
Oroszország (<i>Vigóczki Máté György</i>)	154
Kína (<i>Bóta Csaba</i>)	163
Franciaország (<i>Újhelyi János Ábel</i>)	171
Egyesült Királyság (<i>Szeghő Patrik</i>)	179
Törökország (<i>Pénzváltó Nikolett</i>)	195
Moldova (<i>Veress Csongor Balázs</i>)	202

5. A magyar érdekek szempontjából

fontos egyéb államok	213
Bevezető (<i>Demkó Attila</i>)	215
Csehország (<i>Hevő Péter</i>).....	216
Olaszország (<i>Kohán Mátyás</i>).....	225
Spanyolország (<i>Gergi-Horgos Mátyás</i>)	231
Japán (<i>Zoltai Alexandra</i>).....	238
Dél-Korea (<i>Moldicz Csaba</i>)	244
India (<i>Horváth Csaba Barnabás – Szeghő Patrik</i>).....	249
Izrael (<i>Surjányi Fanni</i>).....	257
Szaúd-Arábia (<i>Surjányi Dávid</i>).....	269
Belarusz (<i>Bendarzsevskij Anton</i>)	277
Bulgária (<i>Tóth Bálint László</i>)	287
Bosznia-Hercegovina (<i>Szeghő Patrik</i>).....	298

6. Az instabil Dél: a Száheltől Afganisztánig	307
Bevezető (<i>Demkó Attila</i>)	309
Nigéria (<i>Tóth Klaudia</i>)	311
Száhel-övezet (<i>Tóth Klaudia</i>)	319
Mali (<i>Marsai Viktor</i>)	326
Egyiptom (<i>Marsai Viktor – Sayfo Omar</i>)	332
Etiópia (<i>Marsai Viktor</i>)	339
Szíria (<i>Sayfo Omar</i>)	345
Irak (<i>Tárik Meszár</i>)	351
Irán (<i>Surjányi Dávid</i>)	359
Afganisztán (<i>Wagner Péter</i>)	368
7. Fókuszban	377
Bevezető (<i>Demkó Attila</i>)	379
Venezuela (<i>Bata-Balog Amadea</i>)	380
Katar (<i>Patik Laura</i>)	390
Albánia (<i>Fodor Attila</i>)	397
8. Háborúk és konfliktusok	405
Bevezető (<i>Demkó Attila</i>)	407
Az orosz–ukrán háború (<i>Vigóczki Máté György</i>)	408
A kínai–tajvani konfliktus (<i>Teleki András János</i>)	417
A kazahsztáni zavargások és várható következményei (<i>Vigóczki Máté György</i>)	423
9. Kiegészítő elemzések	429
Bevezető (<i>Demkó Attila</i>)	431
2022: a szép új poszt-Covid-világ (<i>Gyarmati István</i>)	432
Covid–19-halálozás a többlethalálozás tükrében (<i>Dombi Máté</i>)	437

Az Északi Áramlat-2 projekt hatásai Ukrainára (<i>Balogh Zsófia</i>)	442
Az orosz–ukrán háború mezőgazdasági hatásai (<i>Sohár Domonkos Gellért</i>)	452
Oroszország legszorosabb nemzetközi partnerei és az orosz–ukrán háború kérdése (<i>Vigóczki Máté György</i>) . . .	457
Ukrajna városainak népességcsökkenése (<i>Balogh Zsófia</i>)	462
Hadiipari trendek: a fegyverkezési verseny gyorsul (<i>Tomka Barnabás</i>)	471
A Frontex és az európai határvédelem válasza a fehérorosz migrációs válságra (<i>Czagány Botond</i>)	474
Drónrendszerek (<i>Katona Illés</i>)	479
Szerbia hadseregfejlesztése az orosz együttműködés tükrében (<i>Kertész Bence</i>)	485
10. Trendek és forgatókönyvek, 2022–2031 (<i>Demkó Attila</i>)	495

Előszó

Ez az előszó és maga az egész könyv nagyon más lett volna, ha 2022. február 24-én Oroszország nem támadja meg Ukrainát. Az orosz agresszió mindössze pár nappal a kötet szerkesztésének lezárása és két héttel a tervezett online megjelenés előtt történt. Egyes fejezeteket a szerzők teljesen újraírtak, de azokat lezárni az események függvényében nem igazán lehet. A világon aligha van ország, amelyet 2022-ben nem érint az orosz–ukrán háború, és kevés az olyan, ahol a változás nem negatív irányú. Jóllehet arra nem vállalkoztunk, hogy minden szerzőt megkeresve az összes fejezetet átírjuk, egyes országértékelésekbe bekerültek a szerkesztőcsapat következtetései, természetesen jelölve, hogy azok nem a fejezetek szerzőjétől származnak. Más elemzéseket, értékeléseket változtatlanul hagytunk, jelezve, hogy azok még 2022. február 24-e előtt készültek.

A kötet két bevezető, a világ helyzetére és egyes nemzetközi szervezetekre általános kitekintést adó fejezet után harminckilenc országgal foglalkozik. A vizsgált országokat, a tavalyi struktúrától némileg eltérve, öt csoportba osztottuk. Az országok nem feltétlenül szigorú fontossági sorrendben követik egymást, legalábbis az egyes fejezeteken belül. A 2021-es besorolásokhoz képest nem kevés változás van, és az országlista is bővült.

Aligha lehet vitatni, hogy *a magyar érdekek belső körét* a szomszédaink alkotják; ez földrajzi és történelmi okokból megkerülhetetlen tény. Bár a hét szomszédunkkal ápolt kapcsolataink minősége, gazdasági és politikai súlya más és más, mindannyiukat kiemelten kell kezelni, jobb megismerésük pedig alapvető nemzeti érdek.

A magyar érdekek szempontjából kiemelten fontos államok elsősorban – de nem kizárólag – nagy- vagy középhatalmak. Közös bennük, hogy döntéseik,

a területükön zajló események nagyon nagy mértékben és primer módon érintetik a magyar érdekeket, sőt biztonságunkat is.

A magyar érdekek szempontjából fontos egyéb államok kategóriája egyes esetekben nehezen választható el az előzőtől, hiszen ezek között olyan jelentős nagyhatalmak is vannak, mint például India. Mégis, ha a dél-ázsiai óriással ápolt magyar viszonyt a Németországhoz vagy az Egyesült Államokhoz fűződével hasonlítjuk össze, akkor a különbség nyilvánvaló. Azt is látni kell ellenben, hogy a globális szintéren folyamatosan erősödik Újdelhi szerepe, és néhány éven belül már jóval nagyobb hatással lehet az indiai politika Magyarországra, mint ma.

Az instabil Dél: a Száheletől Afganisztánig című fejezetben olyan országok találhatók, amelyeket már jóval gyengébb közvetlen kapcsolatrendszer fűz Magyarországhoz, mégis, a területükön zajló események kihatással lehetnek biztonságunkra, sőt mindennapi életünkre. Ebben a régióban rendkívül fontos a demográfiai mutatók alakulása: a térség legtöbb országában az emberiség történetében példátlan népességgrobbanás zajlik. Afrika népessége évi 2,5 százalékkal, 32 millió fővel gyarapodik, azaz a kontinens populációja tizennégy évenként az Európai Unió teljes 2020-as lakosságával, 448 millió fővel nő. Ez rendkívüli nyomást helyez a szegény, általában a gyarmati hatalmak által mesterségesen létrehozott, etnikai és vallási törésvonalakkal teli, az éghajlatváltozás által a globális átlagnál jobban sújtott országokra. Ebben a hatalmas térségben az orosz–ukrán háború által kiváltott élelmiszer- és energiaár-növekedés, a műtrágya egyre nehezebb elérhetősége 2022-ben még tovább fogja nehezíteni a helyzetet.

A Fókuszban fejezetben három, a magyar érdekek szempontjából nem elsőrendűen fontos, de a 2021-es vagy a 2022-es események fényében mégis érdekes országot vizsgálunk: Venezuelát, Katart és Albániát.

A Konfliktusok és háborúk fejezet az orosz–ukrán háborúval, mellette pedig a Tajvan körüli feszültséggel és a 2022. januári kazahsztáni eseményekkel foglalkozik kiemelten.

A Kiegészítő elemzések fejezet tanulmányait fontosnak tartottuk a kötet legfőbb témáinak jobb megértéséhez. Foglalkozunk benne a Covid-19-járványnak a demográfiai adatsorokból látható hatásaival, azaz a valós halálozással, Ukrajna városainak elnéptelenedésével és az orosz–ukrán háború élelmiszerre gyakorolt hatásaival is.

Az egyes országelemzések és maga a kötet is tartalmaz egy *Trendek és forgatókönyvek* elnevezésű részt. Ebben, akárcsak tavaly, idén is arra kértük a szerzőket, hogy próbálják merészebben megjósolni a jövőben várható folyamatokat. Az előző kötetben ez van, ahol sikerült, van, ahol nem. A Covid–19-cel kapcsolatos előrejelzésünk sajnos pontosnak bizonyult. A járvány nem ért véget, és vélhetően már eddig is a hivatalos adatoknál sokkal nagyobb számú, akár a 20 milliót is elérő áldozattal járt. A demográfiai adatok fényében ma már ugyanis aligha kérdés, hogy a legtöbb ország jelentősen alábecsüli a Covid–19-halálozást.

És hogy mi az, amit nagyon nem találtunk el? Az afganisztáni helyzet alakulása mindenképpen az első helyen van. Az afgán kormányzat összeomlásának gyorsasága és mélysége nagy meglepetés volt. Az orosz–ukrán háborút sem jeleztük előre, de a forgatókönyveknél azért kiemeltük: Moszkvának vannak ilyen tervei, és arra is felhívtuk a figyelmet, hogy rövid távon Oroszország kockázatvállaló hajlandósága nőhet. A 2022 februárjában kitört háborút azonban 2021 februárjában még nem lehetett előrejelezni. A jelen kötet fő üzenete ebből a tanulságból indul ki: legyen szó akár emberi döntésekről, akár járványokról és természeti kataklizmákról, az események nagyon nehezen jelezhetők előre. Ám a világot ettől még vizsgálunk, elemeznünk kell, és a forgatókönyvek felállítása akkor sem hasztalan, ha azok esetleg tévednek.

Demkó Attila
műhelyvezető
MCC Geopolitikai Műhely

1.

Általános kitekintés

2021: a második szűk esztendő

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

A 2008-as válság után, bár volt egy hosszú, jelentős gazdasági növekedést hozó időszak, a világ politikai és biztonsági szempontból nem tért vissza teljesen a korábbi kerékvágásba. A 2020 elején elinduló járvány tehát már egy részben megrendült rendszert tett próbára, jelentős gazdasági visszaesést és politikai instabilitást hozott. Több mint egy évtized után a „világjárvány éve” volt globálisan az első szűk esztendő.

2021-ben nem sikerült leküzdeni a pandémiát, és az 2022-ben sem ér majd teljesen véget. A 2021-es hatásokat nehéz értékelni, mert ugyan számos országban volt gazdasági visszapattanás, de a politikai, társadalmi roncsolás hatásai kiszámíthatatlanok, és bizonyosan negatív formában lesznek még velünk sokáig. Számos tekintetben tehát azt lehet mondani, hogy az elmúlt év volt a „második szűk esztendő”, azaz a világ nem jutott túl a válságon.

Igaz ez a világ legnagyobb hatalmára is. 2021-ben a capitoliumi események és az afganisztáni kudarcos kivonulás miatt megbicsaklott az Egyesült Államok önbizalma. Az új elnök népszerűsége gyorsan csökkent, eközben az amerikai társadalmat megosztó problémák tovább éleződtek. Az eliten belül kevés ponton maradt egyetértés, a republikánusok és a demokraták, különösen a széleken, ma már egyértelműen két külön világot képviselnek. Azért maradtak területek, ahol van még egyetértés, ezek közül az egyik és talán legfontosabb a Kína emelkedésétől való félelem. Amerika számára Kína méretei és léptékei fenyegetőek, ezért 2021-ben folytatódott a keleti nagyhatalom elleni szövetség kiépítése. Az orosz agresszió is olyan terület, amelyben a két nagy párt centruma egyetért, ám ez az összhang a jobb és bal szélük esetében már nincs meg. Az Egyesült Államok ukrajnai aktivizmusával a progresszívek és a keményvonalas konzervatívok jelentős része nem tud azonosulni.

Eközben Kína korábban töretlennek látszó menetelésével kapcsolatban súlyos problémák mutatkoztak 2021-ben. A Tajvan körüli feszültség kiéleződése sem tett jót Pekingnek, bár elterelhette a figyelmet a gazdaság lassulásáról és az építőipar súlyos problémáiról. A kínai haderő gyorsított modernizálása ugyan folytatódott, de a vezetés vélhetően tudja, hogy az minőségi szempontból még messze van a nyugati hadseregektől.

Az Európai Unió belső vitái nem enyhültek, Franciaország és az Egyesült Királyság a brexit után látványossá vált konfliktusa pedig tovább mélyült. Európa legdinamikusabban fejlődő térsége egyértelműen Közép-Európa lett, Csehország és Szlovénia megelőzte a relatív fejlettségi rangsorban Spanyolországot, és felzárkózott Olaszországhoz.¹ A térség ugyanakkor nem tud Európa motorja lenni, az továbbra is Németország. A németek pedig 2021-ben is kétséges racionalitású döntéseket hoztak elsősorban az energiapolitikában, még jobban kiszolgáltatva a kontinenst Oroszországnak.

2021-ben Moszkva a kevés „győztes” egyikének tűnt. Befolyása alá vonta Belaruszt, majd 2022 elején Kazahsztánt, és sikeresnek tűnően jelent meg Afrika francia befolyású zónájában. Az orosz Covid-19-halálozás ugyan rendkívül nagy volt, a bevallottnak több mint háromszorosa, de az ellenállóbb társadalomban a járvány nem hagyott olyan mély nyomot, mint Európában. Úgy tűnik azonban, hogy Oroszország a relatív sikereket és a nyugati országok nehézségeit túlértékelte, és ez legalább részben az egyik oka lehetett annak, hogy 2022 elején megtámadta Ukrajnát.

A világnak 2021-ben az igazán nagy tragédiákat sikerült elkerülnie. Etiópiában a polgárháború rengeteg szenvedést okozott, de nem lépett túl az ország határain. Nigériában folytatódott az erőszak, de az olajár ideiglenes bezuhanását túlélte az ország. A Covid-19 által jelentősen sújtott Brazília, Irán és India is meg tudta őrizni stabilitását. A gazdasági problémák politikai problémákhoz vezettek olyan országokban, mint Tunézia vagy Libanon, és a háborúk, belső konfliktusok folytatódtak Jemenben, Szomáliában, Dél-Szudánban, Mianmarban és még megannyi országban. De teljes összeomlás nem történt sehol, csak a helyzet romlott még tovább, a bizonytalanság terjedt szerte a világban.

1 „Óriási magyar gazdasági fejlődés: egyre több mutatóban vagyunk az EU élmezőnyében”, *Origo*, 2022. április 21., <https://www.origo.hu/itthon/20220421-magyarország-nagyon-jol-teljesit-a-statisztikai-adatok-tukreben.html>.

Ahogy azonban 2021-ben is jeleztük, időbe telik, amíg a járvány okozta gazdasági válság a politikában is lecsapódik. A 2008-as gazdasági válság után is csak 2010 végén indult újtára az „arab tavasz”. Az akkor tapasztalt hároméves csúszás persze nem biztos, hogy most is jelentkezik majd. Globális szinten 2022 is rendkívül rossz év lesz, 2020 óta sorozatban a harmadik, mert az Ukrajna elleni orosz támadás számos területen, többek közt az energia- és az élelmiszerárak terén is csak tovább súlyosbította a Covid–19 okozta válságot.

Világgazdasági kilátások

Szerző:

Ferkelt Balázs

MCC Külgazdasági Műhely, BGE Külkereskedelmi Kar
Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék

Gyors növekedés („visszapattanás”) a 2020-as recesszió után

A világméretű koronavírus-pandémia okozta 2020-as gazdasági recessziót követően 2021-ben gyors növekedés, „visszapattanás” jellemezte a világgazdaságot. Számos ország a 2020-as visszaesésnél magasabb növekedést mutatott, így 2021-ben már a 2019. év gazdasági teljesítményének szintjét is elérte, illetve meghaladta. A 2021-es prognózis úgy hangzott, hogy a 2022. évben a dinamikus növekedés mérséklődni fog. A válságot követő „visszapattanás” és a 2022. évre vonatkozó korábbi prognózisok is igazolják a magyar Jánossy Ferenc¹ trendelméletének érvényességét, miszerint egy recesszió után egy gazdaság egészen addig dinamikus, átlag feletti növekedést mutat, amíg el nem éri a válság előtti növekedés trendvonalát.

Azon országok közül, ahol a pandémia recessziót okozott, 2021-ben kiemelkedően magas (a visszaesés mértékét több mint 2 százalékponttal meghaladó) növekedést mutatott Európából Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Moldova, Románia, Szerbia és Szlovénia, míg világszinten Dél-Korea, az USA, India, Izrael és Új-Zéland. Egyiptomban, Iránban, Írországban, Kínában, Törökországban és Vietnámban 2020-ban is gazdasági növekedést mértek.

1 Jánossy Ferenc: *A gazdasági fejlődés trendvonala és a helyreállítási periódusok*. KJK, Budapest, 1966.

I. táblázat: A világ és egyes országai reál-GDP-növekedése 2019 és 2021 között (%)²

Ország	2019	2020	2021	Ország	2019	2020	2021
Ausztrália	2	-2,2	4,7	Lengyelország	4,7	-2,5	5,7
Ausztria	1,5	-6,7	4,5	Líbia	13,2	-59,7	177,3
Belarusz	1,4	-0,7	2,3	Magyarország	4,6	-4,7	7,1
Bosznia-Hercegovina	2,8	-3,1	5,8	Mexikó	-0,2	-8,2	4,8
Brazília	1,4	-3,9	4,6	Moldova	3,7	-8,3	13,9
Bulgária	4,5	4,4	4,2	Montenegró	4,1	-15,2	7
Csehország	3	-5,8	3,3	Németország	1,1	-4,6	2,8
Dél-Korea	2,2	-0,9	4	Nigéria	2,2	-1,8	3,6
Egyesült Államok	2,3	-3,4	5,7	Olaszország	0,5	-9	6,6
Egyesült Arab Emírségek	3,4	-6,1	2,3	Oroszország	2	-2,7	4,7
Egyesült Királyság	1,7	-9,3	7,4	Pakisztán	3,1	-1	5,6
Egyiptom	5,6	3,6	3,3	Románia	4,2	-3,7	5,9
Észak-Macedónia	3,9	-6,1	4	Spanyolország	2,1	-10,8	5,1
Franciaország	1,8	-8	7	Szaúd-Arábia	0,3	-4,1	3,2
Görögország	1,8	-9	8,3	Szerbia	4,3	-0,9	7,4
Horvátország	3,5	-8,1	10,4	Szlovákia	2,6	-4,4	3
India*	3,7	-6,6	8,9	Szlovénia	3,3	-4,2	8,1
Irán	-1,3	1,8	4	Törökország	0,9	1,8	11
Írország	4,9	5,9	13,5	Új-Zéland	2,4	-2,1	5,6
Izrael	3,8	-2,2	8,2	Ukrajna	3,2	-3,8	3,4
Japán	-0,2	-4,5	1,6	Venezuela	-35	-30	-1,5
Kanada	1,9	-5,2	4,6	Vietnám	7,2	2,9	2,6
Kína	6	2,3	8,1	Világ	2,9	-3,1	6,1

A háború lehetséges gazdasági hatásai – növekedési prognózisok 2022-re és 2023-ra

A 2021. évi visszapattnás után a világgazdaság alapvetően optimistán várhatta az új évet, noha számos területen (például a chipgyártás, a konténerek, az egyes nyersanyagok, valamint a szakképzett munkaerő terén) jelentkezett szűk ke-

2 Forrás: „World Economic Outlook”, *International Monetary Fund*, 2022. április 15.

A *-gal jelölt államok esetében a pénzügyi évről van szó.

resztmetszet, ami hozzájárult ahhoz, hogy a 2022. évre vonatkozóan már 2021-ben is csak mérsékelt növekedési prognózisok láttak napvilágot. A 2022. február 24-én kitört háború viszont alapjaiban változtatta meg a gazdasági kilátásokat.

2. táblázat: A világ és egyes országai reál-GDP-növekedési prognózisa (2022, 2023; %)³

Ország	2022P	2023P	Ország	2022P	2023P
Ausztrália	4,2	2,5	Lengyelország	3,7	2,9
Ausztria	2,6	3	Líbia	3,5	4,4
Belarusz	-6,4	0,4	Magyarország	3,7	-
Bosznia-Hercegovina	2,4	2,3	Mexikó	2	2,5
Brazília	0,8	1,4	Moldova	0,3	2
Bulgária	3,2	4,5	Montenegró	3,8	4,2
Csehország	2,3	4,2	Németország	2,1	2,7
Dél-Korea	2,5	2,9	Nigéria	3,4	3,1
Egyesült Államok	3,7	2,3	Olaszország	2,3	1,7
Egyesült Arab Emírségek	4,2	3,8	Oroszország	-8,5	-2,3
Egyesült Királyság	3,7	1,2	Pakisztán	4	4,2
Egyiptom	5,9	5	Románia	2,2	3,4
Észak-Macedónia	3,2	2,7	Spanyolország	4,8	3,3
Franciaország	2,9	1,4	Szaúd-Arábia	7,6	3,6
Görögország	3,5	2,6	Szerbia	3,5	4
Horvátország	2,7	4	Szlovákia	2,6	5
India*	8,2	6,9	Szlovénia	3,7	3
Irán	3	2	Törökország	2,7	3
Írország	5,2	5	Új-Zéland	2,7	2,6
Izrael	5	3,5	Ukrajna	-35,0	n. a.
Japán	2,4	2,3	Venezuela	1,5	1,5
Kanada	3,9	2,8	Vietnám	6	7,2
Kína	4,4	5,1	Világ	3,6	3,6

Az IMF 2022. áprilisi prognózisa (2. táblázat) már figyelembe veszi a háború hatásait és az ehhez kapcsolódó kockázatokat is, ám az előrejelzés elkészítésekor a háború hossza meglehetősen nehezen volt megbecsülhető. Ha a konfliktus

³ Forrás: Uo. A *-gal jelölt államok esetében a pénzügyi évről van szó.

tus 2022 végéig elhúzódik, az még tovább ronthatja a növekedési kilátásokat, és több országban recessziót idézhet elő. A legnagyobb gazdasági visszaesés Ukrajnában (35 százalék), Oroszországban (8,5 százalék) és Belaruszban (6,4 százalék) várható, a kontinensek közül pedig legjobban és elsősorban Európát érinti majd. A háború kirobbanását követően az Oroszországgal és Belarusszal szemben (2022 májusáig öt körben) fogantatosított szankciók a két ország gazdasága mellett több európai ország növekedését is hátrányosan érintik. A táblázatban nem szereplő, Oroszországgal határos balti államok és Finnország az egész Európai Unió legalacsonyabb, 2 százalék alatti növekedési kilátásával számolhatnak. A háború Ukrajna és Oroszország gazdaságát évekre visszavetheti, egyelőre pedig még megjósolni sem lehet, hogy ezek az országok mikor érhetik el újra a 2021. évi gazdasági teljesítményüket.

Kína az elmúlt évtizedekben tapasztaltaknál alacsonyabb növekedéséhez a még 2022 első hónapjaiban is alkalmazott szigorú járványügyi korlátozások, illetve lezárások, valamint a kínai ingatlanpiaci buborék kipukkadásának kockázata is hozzájárulhatnak. A világszintű turizmus prognózisának elkészítésekor is számolni kell a kínai lezárásokkal, az orosz és ukrán turisták elmaradásával, valamint az oroszországi és az ukrainai úti célok elérhetetlenné válásával. A Világbank-csoport adatai alapján a pandémia előtt, 2019-ben az oroszországi turisták világszinten 45,3 millió utazást tettek, míg Ukrajna esetében ugyanez a mutató 29,3 millió, Kína esetében pedig 154,6 millió volt.⁴

A kiemelten a közép- és kelet-európai országokra fókuszáló bécsi székhelyű WIIW kutatóintézet ennél lényegesen pesszimistább előrejelzéseket készített. Ezek alapján 2022-ben a balti államokban 2 százalék alatti, Bulgáriában és Romániában 2 százalékos, Magyarországon pedig 2,5 százalékos lesz a reál-GDP-növekedés.⁵ Az Európai Bizottság 2022 májusában megjelent tavaszi prognózisában Csehország, Észtország, Finnország, Litvánia és Németország esetében számol 2 százalék alatti növekedési ütemmel.⁶ Németország lassuló növekedése ugyanakkor az egész Európai Unió kilátásait jelentősen lerontja, tekintettel arra, hogy 2020-ban tizenhét európai uniós tagállamnak a legfontosabb, négynek a második legfontosabb, míg további két tagállamnak a harma-

4 A Világbank adatbázisa: <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.DPRT?locations=RU>.

5 „Forecast Report No. Spring 2022, April”, *WIIW*.

6 „European Economic Forecast. Spring 2022”, *European Commission*, https://ec.europa.eu/info/system/files/economy-finance/ip173_en.pdf.

dik legfontosabb exportpiaca Németország volt. (Az EU legnagyobb gazdasága és egyben legnépesebb országa csak Ciprus és Észtország esetében nem volt az első három exportpiac között.)

Világszerte magas infláció

A 2020. évi recessziót követő visszapattanás, a lecsökkent kapacitások mellett hirtelen ismét szárnyaló kereslet, a fentiekben már említett szűk keresztmetszetek, az ipari és energiapiaci változások (például az elektromobilizáció, ezzel párhuzamosan pedig a megújulóenergia-források előterbe kerülése), valamint az energia- és nyersanyagárak nagyarányú növekedése 2021-ben a korábbi évtizedek átlagához képest magasabbra növelte az inflációs rátát a világgazdaságban.

A 2022-es háború jelentősen megnövelte az infláció mértékét és az inflációs kockázatokat is. A 3. táblázatban szereplő országok közül a legmagasabb infláció Oroszországban és Törökországban várható, míg Ukrajnáról nem közölt előrejelzést az IMF. Oroszország esetében a szankciók, valamint a kivonuló vállalatok és kereskedelmi láncok okozta kínálatszűkülés is hozzájárul a 20 százaléknál magasabb értékhez, Törökországban pedig a laza monetáris politika és az ennek következtében drasztikus mértékben gyengülő török líra (2017-ben egy euróért kevesebb mint öt török lírát kellett adni, 2022 elején pedig már tizenöt-tizenhatot) teszi lehetővé a magasabb gazdasági növekedést. Ez a növekedés viszont már 2017 februárja óta két számjegyű inflációval párosul, a pénzromlás 2022-re prognosztizált üteme pedig a 60 százalékot is eléri. Az Európai Unióban 2022-ben a legmagasabb infláció a balti államokban, Bulgáriában, Csehországban, Lengyelországon, Magyarországon és Romániában várható. A felzárkózóban lévő („emerging”) kelet- és közép-európai országok inflációja a Balassa–Samuelson-hatás miatt eleve magasabb lehet, mint a fejlett államokban, ez azonban a különböző számítások szerint is csak maximum 1-2 százalékpontnyi növekedést magyaráz az egyes országokban. Az inflációs ráta az eurózóna több tagállama, így Németország esetében is több évtizedes rekordokat döntött meg 2022 első hónapjaiban.

Tekintettel a háború lehetséges elhúzódására, az energiaárak alakulására, az élelmiszerpiaci áremelkedésre (Oroszország és Ukrajna a világ legnagyobb gabonaexportőrei közé tartoznak), 2023-ra a 2022. évinél jóval alacsonyabb, de a 2000-es évek átlagánál magasabb infláció prognosztizálható.

3. táblázat: Az Európai Unió tagállamainak és a világ egyes országainak inflációs rátája 2019 és 2023 között (%)⁷

Ország	2019	2020	2021	2022P	2023P	Ország	2019	2020	2021	2022P	2023P
Euró-zóna	1,2	0,3	2,6	5,3	2,3	Bulgária	2,5	1,6	2,8	11	3,3
Ausztria	1,5	1,4	2,8	5,6	2,2	Csehország	2,8	3,2	3,8	9	2,3
Belgium	1,2	0,4	3,2	8	1,3	Dánia	0,7	0,3	1,9	3,8	2,1
Ciprus	0,5	-1,1	2,2	5,3	2,3	Horvátország	0,8	0,1	2,6	5,9	2,7
Észtország	2,3	-0,6	4,5	11,9	4,6	Lengyelország	2,3	3,4	5,1	8,9	10,3
Finnország	1,1	0,4	2,1	3,8	2,7	Magyarország	3,4	3,3	5,1	10,3	6,4
Franciaország	1,3	0,5	2,1	4,1	1,8	Románia	3,8	2,6	5	9,3	4
Görögország	0,5	-1,3	0,6	4,5	1,3	Svédország	1,7	0,7	2,7	4,8	2,2
Hollandia	2,7	1,1	20	5,2	2,3	Egyesült Királyság	1,8	0,9	2,6	7,4	5,3
Írország	0,9	-0,5	2,4	5,7	2,7	Oroszország	4,5	3,4	6,7	21,3	14,3
Lettország	2,7	0,1	3,2	10	3,9	Belarusz	5,6	5,5	9,5	12,6	14,1
Litvánia	2,2	1,1	4,6	13,3	4,3	Moldova	4,8	3,8	5,1	21,9	6,5
Luxemburg	1,7	0	3,5	5,6	2	Törökország	15,2	12,3	19,6	60,5	37,2
Málta	1,5	0,8	0,7	4,7	2,8	Japán	0,5	0	-0,3	1	0,8
Németország	1,4	0,4	3,2	5,5	2,9	Kína	2,9	2,4	0,9	2,1	1,8
Olaszország	0,6	-0,1	1,9	5,3	2,5	India	4,8	6,2	5,5	6,1	4,8
Portugália	0,3	-0,1	0,9	4	1,5	Egyesült Államok	1,8	1,2	4,7	7,7	2,9
Spanyolország	0,7	-0,3	3,1	5,3	1,3	Brazília	3,7	3,2	8,3	8,2	5,1
Szlovákia	2,8	2	2,8	8,4	4,1	Dél-Korea	0,4	0,5	2,5	4	2,4
Szlovénia	1,6	-0,1	1,9	6,7	5,1	Kanada	1,9	0,7	3,4	5,6	2,4

Világgazdasági kockázatok és kilátások

A világgazdaság, ezen belül mindenekelőtt Európa növekedési kilátásait legjelentősebben a háború elhúzódása, illetve az ezzel kapcsolatos bizonytalanság befolyásolja. Az Oroszországgal szemben elfogadott szankciók – különösen, ha azok az Európai Unió részéről az olaj- és/vagy földgázimportra is kiterjednek – több ágazat esetében negatív piaci tendenciákat és ezzel párhuzamosan jelentős áremelkedést idézhetnek elő. Ezek pedig egyre inkább a stagflációs állapot felé sodorhatják Európát. A pandémia következtében végrehajtott kapacitáscsökkentés, majd a „visszapattnás” következtében hirtelen megnöve-

7 Forrás: „World Economic Outlook”, *International Monetary Fund*, 2022. április.

kedett kereslet a háborús eseményekkel párosulva az értékláncok és a fuvarozási útvonalak működését is veszélyeztethetik (például az európai autóiparban, bútóriparban, acéliparban jelentős az ukrajnai és az oroszországi beszállítók szerepe; a műtrágyagyártásban Belarusz szerepe meghatározó; az Ázsia felől az Új Selyemúton érkező áruk egy része eddig vasúti fuvarozással – többek közt Oroszországon és/vagy Ukrajnán keresztül – jutott el Európába). Mindez az ellátási láncok lerövidüléséhez, az úgynevezett *nearshoring* jelenség erősödéséhez vezethet, ami pozitív hatással járhat a kelet- és közép-európai, valamint a nyugat-balkáni országok számára. A háború az Amerikai Egyesült Államok és Kína gazdaságát is tovább erősítheti, az utóbbi ország esetében azonban továbbra is kell a pandémia (illetve a szigorú lezárások) kedvezőtlen hatásaival, valamint az ingatlanpiaci buborék kockázataival számolni.

Globális időjárás-előrejelzés

Szerző:

Litkei Máté János

MCC Klímapolitikai Intézet

Nehezen lehet értékelné egy adott év teljes időszakra vonatkozó időjárását. Ez a légköri rendszer bonyolultságából adódik (légkör-felszín kölcsönhatás, a krioszféra, a hidroszféra, a helyi hatások stb.). Épp ezért csak az elmúlt évek trendjeiből és az olyan makrokiterjedésű óceáni és légköri jelenségekből lehet becslést készíteni, mint például az El Niño és a La Niña.¹ A lehetőségek feltárása előtt muszáj megjegyezni, hogy a különböző szcenáriók nem vesznek figyelembe olyan átmeneti időjárás- és éghajlat-módosító hatásokat, mint például a naptevékenység vagy a vulkánkitörések. Bár ezek nem azonnal fejtik ki hatásukat a globális időjárásra, egy makro- és mezotérség rövid távú légköri fizikai és kémiai állapotát befolyásolhatják.

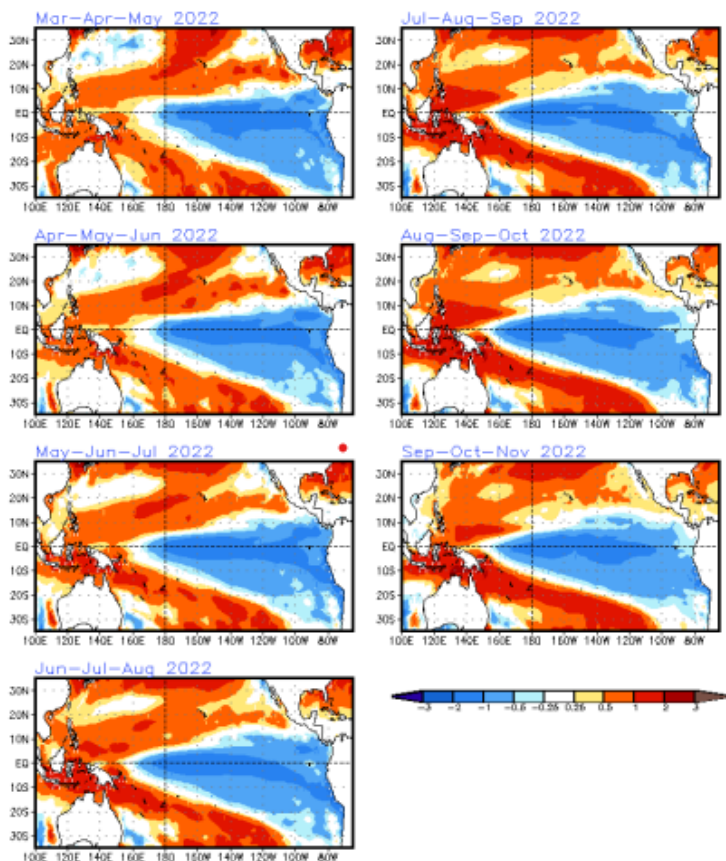
A legvalószínűbb forgatókönyv szerint 2022-ben a globális hőmérséklet emelkedése folytatódni fog. Ezt mutatja az Egyesült Államokban működő National Oceanic and Atmospheric Administration, a brit Met Office és az Ausztrál Bureau of Meteorology előrejelzése is.² A globális átlaghőmérséklet szórása 2022-ben az előrejelzések szerint 0,91 °C és 1,41 °C között valószínű. Várhatóan a 2022-es lesz a sorban a nyolcadik olyan év, amikor az évi középhőmérséklet emelkedése meghaladja az iparosodás előtti időszak (1850–1900) átlaga feletti 1 °C-ot.

A 2022. év globális felszíni átlaghőmérséklete nagy – 80 százalék feletti – valószínűséggel nem lesz rekordmeleg. Ennek oka az év nagy részében még fennmaradó La Niña, melynek köszönhetően a Csendes-óceán középső részének kelet-egyenlítői részén 2-5 °C-kal lesz hűvösebb az időjárás és a tengerfelszín

1 Bartholy Judit et al.: *Meteorológiai alapismeretek*. ELTE TTK, 2013. E-könyv.

2 Madge, Grahame: „2022 expected to continue run of world’s warmest years”, *MetOffice*, 2021. december 21., <https://www.metoffice.gov.uk/about-us/press-office/news/weather-and-climate/2021/2022-global-temperature-forecast>.

1. ábra: Az év részében fennmaradó La Niña

hőmérséklete is. Ez azt jelenti, hogy átmenetileg megtorpanhat a globális felszíni átlaghőmérséklet emelkedése, de értéke még így is jóval meghaladhatja az iparosodás előttiét.

A lassan összeomló La Niña idén még nagy valószínűséggel befolyásolja a globális időjárást. Ez Európa és az Északi-sarkvidék időjárására lesz a legcsekélyebb hatással. Az El Niño feltételezhetően az év második felétől fog meg erősödni; novemberben és decemberben már egyre intenzívebbé váló El Niño-hatás várható, és ez 2023-ban is folytatódni fog.³

3 „ENSO: Recent Evolution, Current Status and Predictions”, NOAA, https://www.cpc.ncep.noaa.gov/products/analysis_monitoring/lanina/enso_evolution-status-fcsts-web.pdf.

A gyengülő La Niñának köszönhetően a Csendes-óceánon 2022-ben kevesebb trópusi ciklonnal kell majd számolnunk, az Atlanti-óceánon viszont 10–35 százalékkal többel, és az év során a legalább hármas kategóriájú hurrikánok száma átmenetileg megduplázódhat.

A különböző régiókban eltérő időjárásra lehet számítani. Európában az átlagnál jóval enyhébb február után a tavaszi időszakban erősödhet a zonalitás, erős nyugati áramlás alakulhat ki, időnként erős északi meridionális áramlással, ez pedig hűvösebb tavaszt okozhat. A nyári hónapok során a kontinens nagy részén különösen júliusban és augusztusban számíthatunk az átlagnál melegebb időjárásra, és nem kizárhatók extrém hóhullámok sem – ezek bekövetkezéének esélye 90 százalék felett van. Különösen Kelet-Közép-Európában és a mediterrán térségben számíthatunk kiterjedt erdőtüzekre, a Kelet-európai-síkságon pedig nyári extrém szárazságra. A gyengülő La Niña-hatás következtében Délkelet-Ázsia országaiban heves esőzések és áradások várhatóak, a Japán-szigetek és a Dél-kínai-tenger térségében pedig hevesebb ciklonaktivitás prognosztizálható. Ausztrália és Új-Zéland nagy részén az átlagnál melegebb, Ausztrália északi harmadán pedig extrém magas hőmérséklet valószínűsíthető. Észak-Amerikában a tavalyi évhez hasonló, de inkább kissé szélsőségesebb időjárás feltételezhető. Átlag feletti, esetekben extrém mennyiségű csapadék várható a Kordillerák mentén, Kalifornia északi részén és az USA közép-nyugati részén. Eközben a délnyugati és délkeleti államokban, valamint Dél-Kaliforniában nyáron és kora ősszel átlag alatti csapadék és extrém szárazság várható. Észak-Amerika időjárása télen az átlagnál hidegebb és csapadékosabb lehet, különösen az USA északkeleti államaiban és Kanada keleti területén. Dél-Amerika nyugati partvidékén, Chilében és Peruban extrém aszályok lehetnek, a közép-amerikai földív évi átlaghőmérséklete pedig a La Niña miatt a sokéves átlagnál hűvösebb, de csapadékosabb lehet. A második fél évben viszont az El Niño erősödése mérsékelheti a csapadékot.

Összességében elmondható, hogy 2022-ben az összeomló La Niña fogja meghatározni a bolygó időjárását, különösen az amerikai kontinensen, Afrikában, Ausztráliában és Délkelet-Ázsiában. Európa és Ázsia időjárásának nagy részét az éghajlatváltozás során már megfigyelt szélsőségek fogják alakítani: tavasszal idén is nagy a valószínűsége a sarki betöréseknek, amelyek komoly károkat okozhatnak a mezőgazdaságnak. A 2021-es év szárazsága és csapadékhiánya 2022-ben mérséklődhet a Kárpát-medencében.

Energiaválság

Szerző:

Litkei Máté János

MCC Klímapolitikai Intézet

A számok alátámasztják Ursula von der Leyennek, az Európai Bizottság elnökének azon kijelentését, miszerint Európa a 2021–2022-es telet már ki tudja húzni komolyabb gázellátási nehézségek nélkül, hiszen a fűtési szezon a végéhez közeledik, miközben a tárolói készletek, a saját kitermelés és az egyéb importlehetőség fedezi a fennmaradó fogyasztást. Ha a tavasz folyamán nem lesznek jelentősebb hidegbetörések, inkább az lesz majd a kérdés, hogy rendben zajlik-e majd a földgáz betárolása a következő télre.

A 2022. február 22-én, Dohában megrendezett gázexportóri konferencián Nyikolaj Sulginov orosz energiaügyi miniszter azt üzenté,¹ hogy észszerű körülmények között az oroszok mindenképpen teljesíteni akarják hosszú távú szerződéseiket, mivel nem akarják veszélybe sodorni a megbízható szállítói státuszukat. Az európai gázkereskedelemben viszont az oroszokkal kötött hosszú távú gázszállítási szerződések részesedése rekordalacsony szintre süllyedt, a spot piac részesedése pedig 2021 második negyedében 79 százalékra nőtt, s az uniós tagországok esetében már a 89 százalékot is elérte.² Vlagyimir Putyin orosz elnök minden bizonnyal a spot piacra célzott február elején akkor, amikor azt mondta, hogy a következő fűtési szezon alatt lehetnek olyan európai országok, amelyek bajba kerülhetnek a hiányos betárolás, valamint a nem kielégítő mértékű gázszállítás miatt.

Az ukrajnai orosz invázió megindítása rendkívüli gázáremelkedést okozott az európai gázpiaci kereskedésben, a 2022. márciusi lejáratú gáz ára 52 száza-

1 „Russia to continue exporting natural gas without disruption, energy minister says”, *Reuters*, 2022. február 22., <https://www.reuters.com/business/energy/russia-continue-exporting-natural-gas-without-disruption-energy-minister-says-2022-02-22/>.

2 *Quarterly Report on European Gas Markets*. European Commission, 2021. 35.

lékos pluszban jár, így a 135 euró/MWh-s árfolyamnál jár a holland TTF gáztőzsdén.³ Az emelkedést leginkább az a félelem táplálja, hogy visszaesik vagy megszűnik az oroszok európai gázszállítása, és az így kieső mennyiséget nem tudja kellő mértékben pótolni Európa. Végül az uniós vezetők nem vetettek ki szankciókat az orosz gázszállításokra, és a paksi beruházás is folytatódhat. Az Európai Unió tagállamai, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Kanada több orosz bankot is elzártak a SWIFT nemzetközi fizetési rendszertől. A SWIFT-rendszerből való kitiltás gyakorlatilag blokkolja az ország exportját és importját is, de a nyugati hatalmak a szankciók megtervezésekor továbbra is figyelemmel voltak arra, hogy a korlátozás ne érintse az energiahordozók ellenértékének megfizetéséhez nélkülözhetetlen banki struktúrát.

A Krím félsziget 2014-es orosz invázióját követően az orosz jegybankban születtek tervek a SWIFT alternatívájának (SPFS) kifejlesztéséről, átütő siker azonban nem érték el. Jelenleg csupán az összes belföldi átutalás 20 százaléka történik az SPFS-en keresztül. Az orosz központi bank ezt az arányt 2023-ra 30 százalékra kívánja növelni, de jelenleg 18 százalék körül tart csak. A SWIFT-rendszerből való kitiltás azonban kétélű fegyver: alkalmazásának gazdasági következményei nemcsak Oroszországot érintik súlyosan, hanem Európát is. Ráadásul felgyorsulhat Oroszország és Kína leválása az amerikai dollárról, jóllehet vannak olyan becslések is, amelyek ennek következményeképpen Oroszország fizetéseképtelenségét vetítik előre.

A Gazprom az ország megtámadása ellenére 31,4 százalékkal, 83 millió köbméterre növelte az Ukrajnán keresztül történő orosz gáztranzitot, és a földgázszállítás a háborúban álló országon át továbbra is folyik. E tanulmány írásakor a Jamal gázvezetéken kiszámíthatatlan a gáz áramlása. A Gazprom szerint az európai és a nemzetközi gázellátást lebonyolító fő vezetéseket nem érinti a konfliktus. Várhatóan azoknak az országoknak nem lesz 2022–2023 telén sem problémájuk a gázellátással, amelyek már kötöttek ellátási szerződést Moszkvával. Az azonban féltő, hogy Moszkva néhány európai ország (például Románia vagy Németország) irányában jelentősen megdrágíthatja a gázszállítást.

Amint a fentiek alapján láthatjuk, egyelőre kicsi a valószínűsége annak, hogy a Nyugat olyan szankciót hoz, ami esetleg a gázcsapok teljes elzárásához vezet. Az orosz Gazprom 2020-ban mintegy 153 milliárd köbméter (havi 12,75 milliárd köbméter) gázt exportált az EU-ba, ami a teljes uniós import 38 száza-

3 Az ICE honlapja: www.theice.com

lékát tette ki. Oroszország a földgáz mellett egyben az egyik legnagyobb olaj- és szénexportőr is. A katariak a dohai gázkonferencián elmondták, hogy a teljes kitermelési kapacitásuk döntő része hosszú távú szerződésekkel van lefedve, ezért nem tudnák kielégíteni a megnövekedett európai igényeket. A Reuters összesítése szerint az Egyesült Államokban is csupán egyetlen olyan nagyobb amerikai LNG-projekt van – a Calcasieu Pass Louisianában –, amely az év második felében 0,9 milliárd köbméternyi LNG-t tudna biztosítani. Amennyiben az orosz szállítások leállnának, az Európai Unió egyértelműen nem tudná más forrásból kielégíteni a földgázigényét. A német vészforgatókönyv azzal számol, hogy az ipari szereplőket ki kellene zárni az ellátásból annak érdekében, hogy a lakosságot a norvég, az észak-afrikai és az azeri gázvezeték-kapacitások jelenleginél jobb kihasználása, valamint a megnövelt LNG-szállítmányok révén el lehessen látni.

Nagyobb a valószínűsége annak a scenáriónak, hogy az ukrajnai konfliktus befejeztével a nyugati szankciók némiképp enyhülni fognak. Az európai energiahelyzetet az is segítheti, hogy az ideihez hasonlóan 2022–2023 tele is enyhének ígérkezik, így az európai földgáztározók alacsony töltöttsége nem okoz majd jelentős ellátási zavart. Ezen optimista forgatókönyv megvalósulása esetén nyárra a 2021-ben jellemző magas, de nem extrém átlagár fog visszatérni az energiaszektorban.

A legtöbb elemző az év második felére a geopolitikai helyzet normalizálódását várja, de Moszkva lépéseit nehéz előre kiszámítani. A legvalószínűbb forgatókönyv, hogy a hosszú távú gázszállítási szerződéseket a jövőben is rendben teljesíti Oroszország – így például a hazai lakossági ellátás zavartalanul folyhat –, de a spot piacon egész évben magasabb ár fog uralkodni. Erre utal Dmitrij Medvegyevnek, az orosz Nemzetbiztonsági Tanács elnökhelyettesének Twitter-bejegyzése is, miszerint az Északi Áramlat-2 engedélyezésének leállítása miatt az európaiak nagyon hamar 2 ezer eurót fognak fizetni ezer köbméter gázért, ami 190 euró/MWh-s jegyzésnek felelne meg, és ezáltal tartósan az energiaválság legrosszabb napjait hozná el Európa számára. Amennyiben ez a forgatókönyv valósul meg, a gazdaságot rekordmagas infláció sújtja majd, ezzel tovább gerjesztve az ár-bér spirált, pedig az ebből történő kitérés már most fejtörést okoz a jegybankok számára.

2.

Nemzetközi szervezetek és együttműködések

Bevezető

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

A nemzetközi rendszer válsága 2021-ben a nagyhatalmak közötti kapcsolatok romlásával és a globalizáció összekötő kapcsainak gyengülésével tovább mélyült. Ez egyes nemzetközi szervezetek viszonylagos erősödését hozta, míg mások, például az ENSZ vagy az EBESZ tovább gyengültek. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa struktúrájából adódóan képtelen volt a 2021 végén kezdődő ukrajnai válságot, majd az azt követő háborút kezelni, hiszen Oroszország állandó tagként minden kezdeményezést képes megvétózni. Más területeken ugyan sikerült az orosz agresszióval szemben többséget létrehozni az ENSZ-ben, de ezek a szavazások elsősorban erkölcsi erővel bírnak csupán. A világszervezet eljelentéktelenedése, ami már az 1999-es koszovói és a 2003-as iraki háborúval megkezdődött, ezzel tovább folytatódik. Ez természetes és elkerülhetetlen következménye a világpolitikai folyamatoknak. Ahogy a világ egyre mélyebbre süllyed az új hidegháborúban, úgy erősödhet a tömbösödés, azaz a saját oldalt összefogó regionális szervezetek jelentősége megnövekedhet, míg az új vasfüggönyökön átnyúló szervezetek vélhetően gyengülni fognak.

Az alábbi összefoglalók nem terjednek ki minden nemzetközi szervezetre vagy együttműködési formára. Csak a Magyarország szempontjából legfontosabbakat emeltük ki: az Európai Uniót, az Észak-atlanti Szövetséget és a visegrádi négyek együttműködését.

Európai Unió

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Az Európai Unió, illetve vezető tagállamai 2021-ben is csak követői, nem alakítói voltak a világ jelentős geopolitikai eseményeinek. A legtöbb európai fővárosban várakozással tekintettek az évre, elsősorban Donald Trump 2020. novemberi választási veresége miatt. A transzatlanti kapcsolatok és az EU–NATO-együttműködés javulása a Biden-adminisztráció hivatalba lépése után várható is volt, de ami történt, az nem felelt meg teljes mértékben az európai reményeknek.

Az EU–USA-csúcstalálkozóra 2021. június 15-én került sor Brüsszelben, és a retorika a megújult transzatlanti partnerségről szólt. Kereskedelmi és vámkérdésekben történt ugyan előrelépés, de Kínával és Oroszországgal kapcsolatban jól látszottak a két fél közötti törésvonalak. Ursula von der Leyen bizottsági elnök ugyan – elsősorban Kína kapcsán – úgy fogalmazott, hogy nincsenek alapvető különbségek a két fél megközelítése között, de a valóságban az EU leginkább Berlin által képviselt fővonala egyik esetben sem volt annyira radikális, mint a washingtoni elképzelések. Németország az Északi Áramlat-2 vezeték ügyében kapott is gesztust az USA részéről, de a Berlin számára különösen fontos kínai kereskedelmi kapcsolatok terén megmaradtak a nézeteltérések.

Németország és így az EU számára mind a két kapcsolatrendszer fontos, és 2021-re világhosszá vált, hogy a növekvő amerikai–kínai feszültség nagy vesztese Európa lehet.¹

1 Jaeger, Markus: „Germany Between a Rock and a Hard Place in China-US Competition”, *DGAP*, 2021. március 17., <https://dgap.org/en/research/publications/germany-between-rock-and-hard-place-china-us-competition>.

Az EU–USA védelmi párbeszéd az ukrán–orosz háború első figyelmeztető jelei után, 2021. december 3-án indult el hivatalosan. A párbeszédnek már a létezése is gesztusértékű, de látható, hogy az Egyesült Államok kiemelt partnere Európában az Egyesült Királyság, nem pedig az EU vagy annak fontosabb tagállamai.

2021 első igazán sokkoló eseménye az európaiak számára az volt, hogy az afganisztáni kivonulás előtt az USA minimális mértékben sem konzultált sem az EU-val, sem annak vezető tagállamaival. Ez önmagában fokmérője annak, hogy Washingtonban mennyire értékelték az EU sok tízmilliárd euróba kerülő afganisztáni partnerségét. Még Németországot sem tájékoztatták, úgy, hogy az április közepén történt bejelentés előtti napon a német fővárosban volt egy kétoldalú amerikai–német védelmi miniszteri találkozó. Ezt német részről később komoly problémaként értékelték, és nyíltan is bizalomvesztésről beszéltek.²

Afganisztán nehéz helyzet elé állította az Európai Uniót. Az összeomlás gyorsasága komoly meglepetést okozott Brüsszelben, az EU ugyanis egy fokozatosabb és kevésbé drámai átmenetben bízott. A menekülthullámot ugyanakkor az EU immár nem úgy kezelte, mint a 2015-ös válság során. Augusztusban Angela Merkel kijelentette, hogy Németország nem fog több afgánt befogadni. Olaf Scholz, Merkel akkori helyettese, aki jelenleg már a német kancellári poszt viselője, azt nyilatkozta, hogy Törökország, Irak, Irán és Pakisztán lehetnének a menekültek befogadására leginkább alkalmas országok.³ A menekültkérdésről szóló vita ezzel távolról sem zárult le. Az afgán válságot jelentős politikai erők továbbra is morális kérdésként, „Európa felelősségeként” kezelték, miközben az EU-nak és tagállamainak semmi vagy csak nagyon kevés beleszólásuk volt akár az afganisztáni bevonulásba, akár a háború menetébe, akár pedig a kivonulásba.

A másik stratégiai sokkot a 2021. szeptember 15-én nyilvánosságra hozott AUKUS-szerződés okozta. A megállapodást nemcsak az abban érintett Franciaország, hanem az Európai Unió is elítélte.⁴ A paktum ráadásul annak időzítése

2 Batseon, Ian: „Afghanistan pullout chills US-German relations”, *DW*, 2021. augusztus 31., <https://www.dw.com/en/afghanistan-pullout-chills-us-german-relations/a-59026553>.

3 Glucroft, William Noah: „German politicians fret about refugees from Afghanistan”, *DW*, 2021. augusztus 17., <https://www.dw.com/en/german-politicians-fret-about-refugees-from-afghanistan/a-58885950>.

4 „‘Crisis of trust’: France bristles at US submarine deal”, *AP News*, 2021. szeptember 21., <https://apnews.com/article/europe-business-france-new-york-paris-a3098023771399ba-74520cf8adaa7f>.

miatt különösen kellemetlenül érintette az EU-t. Az Európai Bizottság ugyanis másnap, szeptember 16-án hozta nyilvánosságra az EU indiai–csendes-óceáni együttműködésre vonatkozó stratégiáját. Az Európai Unió tehát akkor beszélt arról, hogy a térség felértékelődik Európa számára, amikor a térségben ténylegesen jelen lévő legfontosabb EU-tag befolyása és presztízse komoly csorbát szenvedett.

Mindenképpen fontos jel, hogy bár a térség és az EU közötti kereskedelem elérte az 1500 milliárd eurót, és az ott zajló események, elsősorban Afganisztán, közvetlen hatást gyakorolnak Európára, a regionális országok biztonságpolitikai szempontból jóval fontosabb partnernek tartják az Egyesült Államokat, mint az EU-t. Nemcsak Ausztrália, hanem India vagy Vietnám is az USA-t látja kívánatosabb szövetségeseznek, érthető okból, annak katonai ereje miatt.

Az EU már évek óta felismerte, hogy bár kereskedelmi óriás, de továbbra is biztonságpolitikai törpe, és 2021-ben is tovább folytatta az erőfeszítéseit ennek megváltoztatására. A közös kül- és biztonságpolitika jövőjét illetően az úgynevezett Stratégiai iránytűről szóló vita volt 2021 legfontosabb fejleménye. Ez a biztonság területén 2030-ig szóló kitekintéssel fogalmazott meg célokat és intézkedéseket az EU számára, egy erősebb EU-t vizionálva.⁵

Az iránytű a realitásokból kiindulva, helyesen azt prognosztizálta, hogy az EU biztonsági környezete ellenségesebbé válik. Célként tűzte ki, hogy létre kell hozni egy erős uniós gyorsan telepíthető kapacitást,⁶ amely különböző válságok esetén akár 5 ezer katona bevetését is lehetővé teszi. Megjegyzendő természetesen, hogy ez egy, az orosz–ukrán háborúhoz hasonló intenzitású konfliktus esetén jelentéktelen erőnek számítana, de a korábbi harccsoportokhoz képest mindenképpen előrelépés lehetne. Az európai haderő felállításához ugyanakkor az EU nem került közelebb – annak középtávon tehát nincs realitása. Sőt, attól is tartani lehet, hogy inkább csak egy elméletben létező képesség lesz, nem pedig egy ténylegesen bevethető erő – bár ezen az ukrajnai háború változtathat. A Stratégiai iránytű mindenképpen azt mutatja, hogy az EU

5 „Stratégiai iránytű: fokozott biztonság és védelem az EU számára a következő évtizedben”, *Európai Unió Tanácsa*, 2022. március 21., <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/>.

6 EU Rapid Deployment Capacity.

felismerte a főbb problémákat: a drámaian romló biztonsági környezetet, Afrika fontosságát,⁷ a keleti partnerek⁸ nehéz helyzetét és a klímaváltozás okozta biztonságpolitikai kihívást. Kétségtelen tehát, hogy a dokumentum széles körű és alapvetően helyes helyzetértékelést tartalmaz – ám egy dokumentum nem tud képességet létrehozni, ahhoz pénz, elkötelezettség és idő kell.

Az EU 2021-ben is folytatta külföldi katonai szerepvállalását, és indított egy új katonai missziót, az EUTM Mozambique-ot. A misszió a mozambiki haderőt támogatja kiképzéssel és kapacitásépítéssel. Ezzel hétre nőtt az EU katonai műveleteinek száma.⁹ Jelenleg összesen húsz uniós katonai és civil művelet, illetve misszió van, és azokban több mint 5 ezer fő vesz részt. Az Európai Védelmi Alap¹⁰ létrehozásáról szóló rendelet 2021 májusában lépett hatályba. A cél az európai védelmi ipari kutatás-fejlesztés támogatása mintegy 8 milliárd euró értékben. Az első pályázatok kiírására 2021. június 30-án került sor 1,2 milliárd euró értékben.

* * *

Az ukrajnai orosz agresszió alapján rajzolta át az EU biztonsági helyzetét és belső folyamatait. Az Európai Unió gyorsan reagált, és történetében példátlan módon fegyverszállítással is támogatott egy megtámadott országot. Az EU lett egyben az a nyugati regionális szervezet, aminek keretében az Oroszország elleni legfontosabb szankciók megszülettek. Habár a fegyverszállítások és a hírszerzési támogatás terén az USA fontosabb szereplő, az Oroszország ellen vívott gazdasági háború fő teherviselője az EU.

A függés az USA védőernyőjétől az orosz–ukrán háborúval csak nőtt. Fontosak az EU erőfeszítései biztonsága növelésére, de ehhez a jelenleg rendelkezésre álló erőforrásoknál sokkal több fog kelleni. Nem tíz- vagy száz-, hanem ezer-

7 „Afrika jövője stratégiai jelentőséggel bír az EU számára. Gazdasági és demográfiai növekedésére tekintettel az afrikai kontinensben jelentős lehetőségek rejlenek.

A kontinensen jelenleg is zajló konfliktusok, a rossz kormányzás és a terrorizmus azonban a saját biztonságunkra is hatással vannak.” „A biztonság és a védelem területére vonatkozó stratégiai iránytű,” *Európai Unió Tanácsa*, 2022. március 21., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/hu/pdf>.

8 Azerbajdzsán, Belarusz, Georgia, Moldova, Örményország, Ukrajna.

9 A hét művelet a következő: EU NAVFOR Somalia, EU NAVFORMED Operation IRINI, EUTM Mozambique, EUTM Somalia, EUFOR ALTHEA, EUTM RCA, EUTM Mali.

10 European Defence Fund – EDF.

milliárd eurós nagyságrendű befektetés kellene az európai hadseregek amerikai színvonalra emeléséhez csupán a szárazföldi és légi erők tekintetében. A német elköteleződés jó előjel, de ennél többre lesz szüksége az EU-nak, ha a következő évtizedben növelni akarja biztonságát, és meg akarja teremteni jelenleg nem létező stratégiai autonómiáját.

NATO

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Az Észak-atlanti Szövetség térségünk biztonságának alapja, ez 2022. február 24-én, az orosz invázió első percében bebizonyosodott. A szervezet keleti szárnyának megerősítése azonnal megkezdődött, elsősorban az USA segítségével, de az európai szövetségesek felajánlásai révén is. Az ukrajnai orosz agresszióra adott reakció gyorsasága és nagysága megmutatta, hogy Washington elkötelezettsége nem csökkent a szervezet iránt.

A NATO ilyen mértékű „feltámadása” azonban elsősorban egy külső tényezőnek, Oroszországnak köszönhető. Kérdéses, hogy az orosz agresszió hiányában milyen úton indult volna el a szervezet. A NATO-ra ugyanis 2021-ben jelentős árnyékot vetett több esemény is.

Az első az afganisztáni kivonulás volt. A szövetség történetének leghosszabb és legkölségesebb művelete egyértelmű kudarccal zárult. Ez a misszió, elsősorban az ISAF¹ 2014-ig, de az azt követő Resolute Support² is jelentős forrásokat vont el a legtöbb tagállamban a haderők újrafegyverzésétől. A szövetségesek az USA nélkül 2001-től 2021-ig legalább 72 milliárd dollárt költöttek a műveletre, ebből csak Németország 19 milliárd dollárt fordított az afganisztáni háborúra. A konfliktus lezárulta ezért mindenképpen pozitív hosszabb távon a szövetség szempontjából. De a kivonulás módja, bár a felelősség és a döntés elsősorban az Egyesült Államoké volt, megtépázta a szervezet presztízsét.

1 „ISAF’s mission in Afghanistan (2001-2014)”, *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69366.htm#:~:text=Mandated%20by%20the%20United%20Nations,a%20safe%20haven%20for%20terrorists.

2 „Resolute Support Mission in Afghanistan (2015-2021)”, *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm#:~:text=The%20NATO%20Dled%20mission%20Resolute,Afghan%20security%20forces%20and%20institutions.

A szövetségeseknél megszokotthoz képest szokatlanul éles konfliktust generált Franciaország, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok között az AUKUS-ügy (lásd az Egyesült Királyságnál). A feloldása is aggodalmat keltett, elsősorban a keleti tagállamokban, miután Biden elnök Marcon francia elnökkel az AUKUS kapcsán folytatott beszélgetését követő nyilatkozatában az amerikai elnökök közül elsőként fejezte ki támogatását a NATO-val kompatibilis „erősebb és ütőképesebb európai védelmi képességekkel” kapcsolatban.³

Az EU-hoz hasonlóan a NATO-ban is stratégiai reflexiók folyamat zajlott 2021-ben. A brüsszeli csúcson fogadták el a NATO 2030 jelentést,⁴ de közben már készült az új Stratégiai koncepció is.⁵ Az új koncepció már az orosz invázió fényében fogja meghatározni az elkövetkező évtizedre vonatkozó stratégiai célokat.

A dokumentumoknál persze sokkal többet jelent a stratégiai valóság. Bár a szövetség 2022 elején erősebbnek tűnik, mint évtizedek óta bármikor, az alapvető egyensúlytalanságok megmaradtak. Továbbra is egyetlen állam, az USA adja a NATO katonai költségvetésének 69 százalékát. Az Egyesült Államok 2023-ban várhatóan 900 milliárd dollárt fog a hadseregére költeni, 100 milliárd dollárral többet, mint az előző évben. Ez egy nagyságrenddel nagyobb, mint a következő szövetséges költségvetése, és GDP-arányosan is várhatóan a legmagasabb lesz, közel 4 százalék körül. Telepíthető katonai erő tekintetében az USA ereje továbbra is nagyjából a 80 százaléka a szövetség potenciáljának, de vannak olyan fontos részterületek (drónok, felderítő műholdak bizonyos típusai), amelyekben az amerikai hozzájárulás még nagyobb vagy éppenséggel kizárólagos. Amerika szerepe azonban azért igazán meghatározó, mert a nukleáris elrettentés is Washington kezében van, ami Moszkva fenyegetései fényében kulcskérdés. A francia és a brit arzenál 2021-ben együttvéve is kevesebb mint tizede volt az oroszoknak,⁶ így nem igazán jelent hiteles visszatartó erőt.

3 Herszenhorn, David M.: „Biden’s team wants EU allies to get real on ‘strategic autonomy’”, *Politico*, 2021. november 19., <https://www.politico.eu/article/joe-biden-us-eu-strategic-autonomy-brussels-g20/>.

4 „Leaders agree NATO 2030 agenda to strengthen the Alliance”, *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184998.htm?selectedLocale=en.

5 NATO Strategic Concept.

6 Kristensen, Hans M. – Korda, Matt: „Status of World Nuclear Forces”, *Federation of American Scientist*, 2021. március, <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces>.

2022 a NATO történetének fontos éve a bővítés tekintetében is. Az orosz agresszió mind Svédországot, mind Finnországot arra ösztönözte, hogy felülvizsgálja addigi semlegességi politikáját. A két skandináv állam jelentős katonai erővel és hadiiparral rendelkezik (ez utóbbi állítás különösen Svédország esetében igaz), ezért csatlakozásuk nagymértékben erősíti a NATO-t, és csökkenti a Baltikum egy esetleges orosz agresszióval szemben jelenleg meglévő komoly sebezhetőségét.

* * *

Kevesebb mint tíz hónap leforgása alatt a NATO két esemény, az afganisztáni kivonulás és az orosz agresszió miatt visszatért eredeti céljához: Európa védelméhez. Az orosz agresszió fényében fontos fejlemény Lengyelország súlyának drámai megerősödése és Németország korszakos szakítása a haderő alulfinanszírozásával. Ha sikerül keresztülvinni, a Bundeswehr tervezett újrafelfegyverzésének jelentős hatása lesz Európa biztonsági térképére.

Az USA erejének kiváltására azonban nem alkalmas sem az erősödő Lengyelország, sem a védelmet végre komolyan vevő Németország. A szövetség szíve továbbra is az Egyesült Államok, így az addig igazán ütőképes és erős, amíg Washington elkötelezettsége olyan komoly mértékű, mint ma. A NATO alapja még az európai erők jelentős fejlesztése mellett is az Egyesült Államok elkötelezettsége Európa biztonsága iránt. Az USA nélkül nem képzelhető el sikeres európai védelem Oroszországgal szemben, sem most, sem a következő évtizedben, az elkötelezettség mértéke azonban nem Európától, hanem az amerikai szavazóktól függ.

Visegrádi négyek

Szerző:

Tóth Bálint László

MCC Politikatudományi Műhely

A maga mintegy 64 milliós lakosságával a V4 a brit kiválás utáni Európai Unió politikai és gazdasági szempontból megkerülhetetlen szereplőjévé lépett elő. A négy ország az EU legdinamikusabb térségéhez tartozik folyamatos gazdasági növekedésének és magas foglalkoztatottsági arányának köszönhetően. A V4-országok kormányai a 2015-ös menekültválság óta egyre hangsúlyosabban jelzik, hogy felelősséget éreznek Európa jövőjéért. A világot érő kihívások és válságok – beleértve a Covid–19-világjárványt is – 2021-ben tovább növelték a V4-formátum jelentőségét.

A visegrádi együttműködés 2021-ben ünnepelte fennállásának harmincadik évfordulóját. A formátum 2021-ben is fontos diplomáciai eszközként szolgált a részes államok kormányai számára annak érdekében, hogy befolyásukat erősítsék. A regionális szolidaritás megnyilvánulásaként 2021-ben a visegrádi államok kormányai rendre kiálltak egymás mellett az illegális bevándorlás és a pandémia jelentette kihívások leküzdése érdekében.

A 2021 májusában Budapesten rendezett, Európa jövőjéről szóló konferencián a földrész társadalmi kihívásairól és az azokra adható válaszlépésekről esett szó.¹ A 2030-as teljesítési határidővel meghatározott uniós klímacélokot illetően a kelet- és nyugat-európai lakosság átlagos vásárlóerejének különbsége okán a V4-kormányok érdeke az, hogy a klímapolitikai célokat szolgáló közösségi jogszabályalkotás ne vezessen a kelet-közép-európai háztartások pénzügyi terhelésének további növekedéséhez és a gazdasági szereplők

1 A közös uniós jövőképek kidolgozását célozta a 2021. szeptemberi Bledi Stratégiai Fórum is. Vö. „Programme Of The Presidency”, *Visegradgroup.eu*, 2021. június, visegradgroup.eu/download.php?docID=470.

versenyképességének csökkenéséhez.² 2021. júliusi közös nyilatkozatukban ezért a V4-ek vezetői többlettámogatás biztosítását kérték az alacsony jövedelmű tagállamok részére, tekintettel arra, hogy a 2030-as károsanyag-kibocsátási célok elérése rendkívüli beruházási igényekkel jár a kelet-közép-európai térség országaiban.

A négy ország képviselői a szeptemberi Budapesti Demográfiai Csúcson, valamint a négyoldalú pénzügyminiszteri találkozón is elkötelezték magukat amellett, hogy a családokat támogató fiskális politikákra kell alapozni a gazdaság koronavírus-válság utáni újraindítását.³ Visegrádi szempontból 2021 októberének egyik fő cselekvési területe a tudományos együttműködések gördülékenyebbé tétele volt. A kelet-közép-európai gazdaságok élénkítésének és a közös piac elmélyítésének újabb lépéseként a visegrádi kormányok megállapodtak a felsőoktatási képesítések automatikus kölcsönös elismerésében.⁴ E fejleményeket azonban beárnyékkolták a belarusz–lengyel határon zajló események.

Az újabb migrációs válság hatására a visegrádi térség számára még fontosabbá vált az EU új schengeni stratégiájáról szóló vitafolyamat. A visegrádi csoport, továbbá Ausztria és Szlovénia belügyminiszterei egyetértettek abban, hogy az európai határrendészetet érintő változásoknak elő kell segíteniük az illegális migráció és a határokon átnyúló bűnözés megfékezését, a schengeni övezet bővítését, valamint az egészségügyi veszélyhelyzet mérséklődését követően a világjárvány miatt bevezetett belső határellenőrzés mielőbbi visszaállítását. A visegrádi országok kijelentették, hogy készek proaktív és összehangolt módon fellépni az illegális határátlépések számának növekedése esetén, valamint megerősítették, hogy a kötelező bevándorlási kvóták rendszerét nem tekintik a migrációs hullámok megelőzésére alkalmas megoldásnak. Ehelyett azt szor-

2 „Joint Statement by the Visegrad Group States on the Scenarios of Trans-European Transport Network Development”, *Visegradgroup.eu*, 2021. szeptember 3., visegradgroup.eu/calendar/2021/joint-statement-by-the.

3 „V4 Finance Ministers Met in Budapest”, *Visegradgroup.eu*, 2021. szeptember 30., visegradgroup.eu/v4-finance-ministers-met.

4 „V4 Declaration on Automatic Mutual Recognition of Qualifications concerning Higher Education for the Purpose of Further Learning”, *Visegradgroup.eu*, 2021. október 22., visegradgroup.eu/calendar/2021/v4-declaration-on.

galmazzák, hogy az EU külső határainak védelmét ellátó tagállamok számára folyósítsanak közösségi szolidaritási hozzájárulást.⁵

A klímavédelmi intézkedések tükrében az uniós energiamixet illető viták kapcsán a V4-országok számára rendkívül fontos, hogy az EU politikáiban elismerjék az atomenergia felhasználásának a karbonsemlegesség elérésében betöltött kiemelt szerepét, és pénzügyi ösztönzőkkel is támogassák a vonatkozó fejlesztéseket.⁶ A négy ország között egyetértés van abban, hogy atomenergia nélkül nem lehet elérni a klímasemlegességi célokat.⁷

Az energiabiztonság szavatolása érdekében a visegrádiak ragaszkodnak a földgázalapú energiatermelési megoldások fenntartásához is.⁸ Az Európai Bizottság javaslatot tett a földgáz és az atomenergia „átmeneti” zöld besorolására az új környezetvédelmi célkitűzések vonatkozásában, a V4-országok azonban túl szigorúnak tekintik az említett energiahordozókra vonatkozó közösségi szabályozási javaslatot, mivel az nehéz helyzet elé állítaná a közép-európai energiaszektor. Csehország és Magyarország ugyanis a szénalapú energiatermelést az atomenergiára és a megújuló erőforrásokra történő átállással tervezi kivezetni. Ugyanakkor féltő, hogy a dukovanyi, a temelini és a paksi atomerőművek bővítésére irányuló beruházások nem lennének kompatibilisek az energiatermelés

5 A Közös Európai Menekültügyi Rendszer reformja kapcsán 2021 nyarán a visegrádi csoport miniszterelnökei a keretrendszer átfogó, fenntartható, hatékony, biztonságos és válságtűrő formában történő átalakítása mellett érveltek. Vö. „Joint Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Group”, *Visegradgroup.eu*, 2021. július 9., visegradgroup.eu/calendar/2021/joint-statement-of-the-210713.

6 Az ágazati együttműködés előzményét jelentette a 2015–2018 között futó Visegrádi Kezdeményezés a Nukleáris Együttműködésért (VINCO) projekt, amely a nukleáris technológiák kapacitásnövelésének fenntartható megoldásait kutatta uniós finanszírozással a közép-európai országokban. Vö. „Visegrad Initiative for Nuclear Cooperation”, *Európai Bizottság*, 2022. január, <https://cordis.europa.eu/project/id/662136>.

7 2021 és 2022 fordulóján Németország, Ausztria, Dánia, Portugália és Luxemburg ellenezte, hogy az atomenergiát klímavédelmi szempontból fenntarthatónak nyilvánítsák, míg a Bulgáriát, Horvátországot, Finnországot, Franciaországot, Romániát és Szlovéniát, valamint a V4-eket támogató „Nuclear Alliance” a fosszilis tüzelőanyagok kivezetésének megfelelő eszközeként tekint a maghasadás által történő energiatermelésre. Vö. „V4 countries reiterate support for nuclear”, *World Nuclear News*, 2021. november 19., [world-nuclear-news.org/Articles/V4-countries-reiterate-support-for-nuclear](https://www.world-nuclear-news.org/Articles/V4-countries-reiterate-support-for-nuclear).

8 „Joint Statement by the Visegrad Group States on the Scenarios of Trans-European Transport Network Development”, *Visegradgroup.eu*, 2021. szeptember 3., visegradgroup.eu/calendar/2021/joint-statement-by-the-210713.

fenntarthatóságára vonatkozó tervezett uniós besorolási rendszerrel. A 2021 végén felálló új cseh kormány, valamint a magyar kabinet számára is az atomenergiára épülő iparág fejlesztése jelenti az egyik prioritást a károsanyag-kibocsátás megfékezését célzó politikáikban.⁹

* * *

2022-ben az orosz–ukrán háború jelentősen átalakította a V4 dinamikáját. Az Oroszországhoz való viszonyulás kérdése változó intenzitással ugyan, de régóta megosztja a V4-eket. Egyes országok inkább a pragmatikus, mások pedig inkább a konfrontatív Oroszország-politika hívei, az viszont kétségtelen tény, hogy az egyensúlyon jelentősen változtatott az orosz–ukrán háború. Moszkvát minden V4-tag elítélte, de például Magyarország és Lengyelország véleménye jelentősen eltér egymástól abban, hogy hogyan kell e rendkívüli kihívást kezelni. A praktikus alapon működő visegrádi csoporton belüli együttműködés egyéb vetületeinek fenntartását azonban mindez vélhetően nem fogja tartalmi kérdésekben befolyásolni.

9 „Pro-nuclear Prague concerned about nuclear going green in EU taxonomy”, *Euractiv*, 2022. január 4., euractiv.com/section/politics/short_news/pro-nuclear-prague-concerned-about-nuclear-going-green-in-eu-taxonomy.

3.

**A magyar érdekek
belső köre –
A szomszédos
államok**

Bevezető

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Azt, hogy szomszédaink alkotják a magyar érdekek belső körét, aligha lehet vitatni. Ennek egyik oka egyrészt egy földrajzi tény: Magyarország 1918 óta nem rendelkezik közvetlen tengeri kijáráttal. Azaz minden kereskedelme, kapcsolatrendszere a hét szomszédos államon keresztül bonyolódik le. A másik ok egy történelmi tény. 1920-ban, majd 1947-ben minden akkori, közvetetten pedig mai, szomszédos ország részesült magyar területből és magyar lakosságból. Bár a határainkon kívülre került nemzetrészek lélekszáma szinte minden szomszédunknál drámai mértékben (és elsősorban nem természetes folyamatok eredményeképpen) csökkent az elmúlt száz évben, és a folyamat inkább gyorsul, semmint lassulna, friss népszámlálások hiányában is feltételezhetjük, hogy még mindig közel 2 millió magyar él határainkon túl, de saját szülőföldjén.

Azt, hogy a magyar nemzet ekkora részével kapcsolatban különleges magyar érdekek és érzékenységek vannak, nem lehet elvitatni – bár sem az Európai Unióban, sem máshol nem sok megértés mutatkozik ez iránt. Sőt, az Ukrajna elleni orosz invázió miatt még az a kevés megértés is csökkenhet, ami van. Ettől függetlenül a kérdés nem „elengedhető”, a szomszédos államok magyar közösségekkel, történelmi örökséggel és kultúrával kapcsolatos politikája a kétoldalú kapcsolatok legfontosabb mércéje kell hogy legyen. Ahogy a Nemzeti Biztonsági Stratégia fogalmaz, „a határon túli magyarság helyzete elválaszthatatlan Magyarország biztonságától”.¹ Azaz biztonságuk, nemzeti önazonosságuk fenntartásának garantálása ugyanolyan fontosságú nemzeti érdek, mint a Magyarországon élő magyar állampolgárok biztonsága.

1 Lásd *Magyar Közlöny*, 2022. április 21., 81. szám, <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/megtekintes>.

A szomszédos államok köre szinte az egyetlen horizont, amelyen belül Magyarország jelentősen alakítani is tudja az eseményeket. Egy kapcsolatrendszer sohasem egyirányú, különösen akkor, ha a két ország hasonló méretű, és egyik sincs aránytalanul ráutalva a másikra. Magyarországnak nagyhatalmi vagy középhatalmi szomszédja nincsen, és egyetlen környező államtól sem függünk kizárólagosan, még energiabiztonsági szempontból sem. Ez természetesen fordítva is igaz, bár Románia közúti és vasúti kereskedelmének nagyon jelentős része Magyarországon keresztül zajlik – kevés alternatív útvonallal.

Potenciálisan pusztán egyetlen szomszédunk ereje haladja meg többszörösen Magyarországot: ez Ukrajna. A jelenleg az orosz agresszió ellen küzdő országgal rendkívül bonyolult a kapcsolatrendszerünk, és ez a háború legvalószínűbb kimenetelei esetén sem fog változni. Az ország az ukrán szempontból legjobb forgatókönyv szerint is évtizedes gazdasági, demográfiai válság elé néz, és szüksége lenne a jó kapcsolatokra Magyarországgal. Erre azonban nincs esély a Kárpátalján élő magyarság helyzetének jelentős javítása nélkül. A korábban kedvező status quót 2014 után Ukrajna bontotta meg, ezért elsősorban ukrán felelősség annak helyreállítása, bár ebben természetesen magyar gesztusokra is szükség van.

Románia valós hatalmi potenciálja jóval alacsonyabb a kétszeresnél, de a már említett román közlekedési kitértség miatt a kapcsolat még ennél is kevésbé aszimmetrikus. A román–magyar viszonyban voltak javulásra utaló jelek az elmúlt évben, de az a gazdasági területen túl továbbra sem mondható jónak.

A többi szomszédunk hasonló (Ausztria) vagy kisebb potenciállal rendelkezik Magyarországnál, és a kétoldalú viszony is sokkal stabilabb. A szlovák politikum egyes megnyilvánulásai az elmúlt időszakban ugyanakkor rontottak a szlovák–magyar kétoldalú kapcsolatokon. Ennek helyreállítása mindkét ország érdeke. A kapcsolat Szlovéniával és Ausztriával évtizedek óta stabilan jó, nagyobb vitáktól mentes. Horvátországgal időnként hullámzóak, de alapvetően jók a kétoldalú kapcsolatok. A szerb–magyar viszony a katonai feszültségtől jutott a jelenlegi jó kapcsolatokig, ma stabil és pozitív tendenciát mutat. Különösen fontos, hogy Ausztria, Szlovénia, Horvátország és Szerbia megfelelő módon áll a magyar közösségekhez, és az utóbbi esetében jól halad a terhelt történelmi kapcsolatok feldolgozása is.

A magyar érdekek természetesen sokkal bővebbek a biztonsági vagy kisebbségi kérdésnél. Az energiabiztonsági, kereskedelmi, környezetvédelmi, vízvédelmi és vízgazdálkodási terület – a sor még hosszan folytatható – szintén

nagyon fontos. Az együttműködés kölcsönös érdek minden szomszédunkkal és minden kérdésben, de a térség nem tehető igazán ellenállóvá a történelmi problémák rendezése és az érzékeny viszonyrendszerekben a valódi megbékélés elindítása nélkül.

Bár a kétoldalú kapcsolatok kiemelten fontosak, az alábbi fejezet elemzései lényegileg nem Magyarország és az adott ország viszonyáról szólnak, hanem a szomszédos állam viszonyrendszereinek teljességéről – a terjedelem adta korlátok között.

Ukrajna

Szerző:

Vigóczki Máté György

MCC Geopolitikai Műhely

Közreműködő:

Dombi Máté – Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 41 167 336 fő (a Krím nélkül)

Népszaporulat: -1,06 százalék, -442 227 fő (a Krím nélkül)

Etnikai megoszlás: 77,8 százalék ukrán, 17,3 százalék orosz, 0,3 százalék magyar, 4,6 százalék egyéb

Magyar lakosság: 156 600 (2001)

GDP (PPP): 584,13 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 14 146 dollár

Gazdasági növekedés: +3,5 százalék

Megjegyzés: Az elemzés jelentős része Oroszország ukrajnai inváziója előtt készült. A 2022. február 24. utáni eseményekkel és kilátásokkal a Kiegészítő elemzések című fejezetben található, Az orosz–ukrán háború című elemzés foglalkozik.

2021 főbb eseményei Ukrajnában

Az országot évek óta sújtó politikai és gazdasági problémák az utóbbi időben egyre mélyebbé váltak, az ezekből fakadó elégtelenséget pedig a koronavírus-járvány is fokozta, miközben a kelet-ukrajnai konfliktus két alkalommal is súlyosbodott a nagyarányú orosz csapatösszevonások miatt.

Az Ukrán Statisztikai Hivatal adatai szerint Ukrajna népessége – a Krím félszigetet és Szevasztopolt nem számolva – 2021 októberéig 41 588 336¹ fő volt,

1 „Population (1990–2020)”, *UkrStat*, 2022. január 30., https://ukrstat.org/en/operativ/menu/menu_e/ds.htm.

ami az előző évhez képest közel félmilliós csökkenést jelent.² Az eleve magas halálozásszámot a pandémia tovább növelte. A WHO adatai alapján 2022. január 7-ig 103 225 fő életét követelte a koronavírus-járvány, ám a valós szám ennél sokkal magasabb, 146 ezernél is nagyobb lehet. A lakosságnak alig fele kapta meg legalább az első oltást,³ így a helyzet jelentős javulására továbbra sincs sok remény.

A belpolitikában az elnök, Volodimir Zelenszkij egyszerre próbálta az oligarchák és az Oroszországgal jó kapcsolatot ápoló erők befolyását visszaszorítani. Februárban a Nemzeti Biztonsági és Védelmi Tanács Tarasz Kozak oroszbarát médiamágnással és parlamenti képviselővel szembeni döntése értelmében bezárták a tulajdonában lévő televíziócsatornákat (112 Україна, NewsOne, ZIK), melyeket sokan az orosz propaganda legjelentősebb ukrainai képviselőinek tekintettek. A döntés ugyanakkor a csatornák tényleges tulajdonosa és vezetője, Viktor Medvedcsuk ellen irányult.⁴ A főügyészség 2021 májusában hazaárulás gyanújával indított eljárást Medvedcsuk és Kozak ellen. A vád szerint a Kijev által hivatalosan is terroristáknak tekintett szakadárokkal működtek együtt.

Zelenszkij az oligarchák politikai befolyásának minimalizálása érdekében egy új törvényjavaslatot terjesztett elő, melyben három kritérium mentén definiálja, hogy ki tekinthető oligarchának. Ez a három tényező a vagyon nagysága, az iparági dominancia, valamint a médiában és a politikában meglévő befolyás súlya. A három közül azonban elég csak az egyik feltételnek elérnie a meghatározott szintet ahhoz, hogy az illető személynek ne szabadjon részt vennie a politikai életben (például a pártok finanszírozása vagy az állami vagyon felvásárlása útján). A kritériumoknak való megfelelést a Nemzeti Biztonsági és Védelmi Tanács határozza meg, annak elnöke pedig maga az államfő. A törvényt a rada elfogadta, és az eredeti tervek szerint 2022 májusában lépett volna hatályba, azonban a Nemzeti Korrupciómegelőzési Ügynökség vezetője, Alekszandr Novikov szerint a háború teremtette körülmények közt elvesztette jelentőségét.⁵ Nem egyértelmű, hogy a jövőben milyen módon kíván fellépni Kijev az oligarchákkal szemben.

2 Uo.

3 „About vaccination against COVID-19 in Ukraine”, *Vaccination COVID-19*, 2022. január 29.

4 „Pandora’s TV box. How Zelensky imposed sanctions against Medvedchuk’s channels”, *УКРАИНСКАЯ ПРАВДА*, 2021. február 3., <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/02/3/7282161/>.

5 Ідея реєстру олігархів втратила актуальність, - глава НАЗК, *РБК-Україна*, 2022. június 10., <https://www.rbc.ua/ukr/news/ideya-reestra-oligarhov-poteryala-aktualnost-1654772497.html>.

A tavalyi év utolsó napjait leginkább meghatározó belpolitikai esemény a korábbi elnökhöz, Petro Porosenkóhoz kötődik: a politikust az Állami Nyomozóiroda december 20-án hazaárulással vádolta meg. A gyanú szerint elnöksége alatt Medvedcsukkal együtt az úgynevezett szakadár köztársaságoknak segített a területükön kitermelt szén értékesítésében. A vádak az egykori elnök tagadta.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

2021 novemberében Zelenszkij elnöki ciklusának feléhez érkezett. Az ukrán belpolitika 2021 második felében lényegében egy frontális harc színterévé vált, ahol az elnök és hívei a legbefolyásosabb ellenzéki szereplők (Ahmetov, Medvedcsuk, Porosenko) ellen küzdenek a hatalomért. Az elnök háború előtt folyamatosan gyengülő pozíciója némileg erősödni látszott azáltal, hogy igyekezett leszámolni a hatalmát veszélyeztető médiamágnásokkal. Nem tudni, hogy békeidőben mennyire lett volna sikeres Zelenszkij ezen próbálkozása, ahogy azt sem, hogy mennyire tudta volna ellensúlyozni a növekvő árak miatti súlyos társadalmi elégedetlenséget.

A harcok közepette sokáig szinte láthatatlanná váltak a Zelenszkij és Porosenko között 2022-ig látványosan meglévő ellentétek. A volt elnök február 25-én belépett a területvédelmi erők soraiba, és kijelentette, hogy kész megvédeni hazáját. A személyét ért vádak miatt azonban politikai tevékenysége korlátozott volt, így több külföldi programon sem vehetett részt, mivel nem hagyhatja el az országot. Ilyen volt május folyamán a NATO Parlamenti Közgyűlésének tavaszi ülésszaka, melyet Vilniusban tartottak. Ekkor végül csak harmadszori próbálkozásra hagyhatta el az országot.⁶ Viktor Medvedcsuk oroszpartii oligarcha házi őrizetből való megszökése és letartóztatása után, május 23-án ismét azt vallotta, hogy Porosenko korábban illegális profitra tett szert az orosz olajimportból, valamint törvénytelen módon támogatta a szakadár területekről történő szénvásárlást. Mindezekből az látszik körvonalazódni, hogy kezdeti szakaszában a háború elfedte a politikai elitben meglévő ellentéteket, de a harctéri helyzet

6 „Петр Порошенко с третьей попытки смог выехать из Украины. После открытого письма Владимиру Зеленскому”, *Meduza*, 2022. május 30., <https://meduza.io/news/2022/05/30/petr-poroshenko-s-tretiey-popytki-smog-vyehat-iz-ukrainy-posle-otkrytogo-pisma-vladimiru-zelenskому>.

alakulásával, valamint az idő előrehaladtával ezek újra láthatóvá válnak, és akár komoly gondot is okozhatnak majd.

Háború nélkül a Nemzetközi Valutaalap 3,6 százalékos reál-GDP-növekedést prognosztizált Ukrajna számára az idei évre,⁷ ami megegyezett volna az ország pandémia előtti teljesítményével. A háború miatt viszont a gazdasági visszaesés akár a GDP 45 százalékánál is nagyobb lehet.⁸ A 2021-es, eleve alacsony szint újbóli elérése akár tizenöt évet is igénybe vehet.⁹ A Transparency International szerint Ukrajna Oroszország után a második legkorruptabb európai állam.¹⁰ Zelenszkij elnöksége során eddig ebben nem történt javulás, a háború után pedig várhatóan csökken Kijev képessége arra, hogy fel tudjon lépni a jelenséggel szemben. Ez különösen veszélyes elegyet alkothat a fegyverszállítások esetében, hisz ellenőrizetlen körülmények közt bűnözői körökhöz, szélsőséges esetben pedig akár az orosz erőkhöz is juthat belőlük.

Ukrajna gazdaságának helyreállítása, valamint az ország újjáépítése elképzelhetetlen nemzetközi támogatás nélkül. Joe Biden 40 milliárd dollár, Ursula von der Leyen 9 milliárd euró, a G7 országai 19,8 milliárd dollár összeget különítettek el Kijev megsegítésére.¹¹ Az ehhez hasonló, ígért összegek pontos felhasználásáról azonban keveset tudni, hiszen átutalásuk ideje, csatornái, kedvezményezettjeik és felhasználásuk lehetőségei nem egyértelműek, ahogy az sem, hogy a jelenlegi, túlnyomórészt katonai támogatás mellett mekkora rész lesz a közvetlen költségvetési segély, illetve a vissza nem térítendő hitel. Az ukrán fél szerint a háború kezdete óta mindössze 5,9 milliárd dollár segély érkezett a költségvetésbe,¹² ami jól mutatja, hogy a médiában és a donor-

7 „Ukraine”, *Nemzetközi Valutaalap*, 2022. január 31., <https://www.imf.org/en/Countries/UKR>.

8 „Russian Invasion to Shrink Ukraine Economy by 45 Percent this Year”, *World Bank*, 2022. április 15., <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/10/russian-invasion-to-shrink-ukraine-economy-by-45-percent-this-year>.

9 „Ukraine’s Economy to Halve in 2022 – Forecast”, 2022. április 15., <https://www.themoscowtimes.com/2022/03/30/ukraines-economy-to-halve-in-2022-forecast-ukraine-econ-a77138>.

10 „Corruption Perceptions”, *Transparency International*, 2022. április 16., <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/ukr>.

11 „Trzy miesiące wojny: zachodnie wsparcie finansowe dla Ukrainy”, *OSW*, 2022. május 27., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-05-27/trzy-miesiace-wojny-zachodnie-wsparcie-finansowe-dla-ukrainy>.

12 „Trzy miesiące wojny: zachodnie wsparcie finansowe dla Ukrainy”, *OSW*, 2022. május 27., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-05-27/trzy-miesiace-wojny-zachodnie-wsparcie-finansowe-dla-ukrainy>.

országok belpolitikai retorikájában fontosabb a folyamatos pénzügyi programok hangoztatása, mint azok gyors megvalósítása. Mindezek mellett azt is hangsúlyozni kell, hogy még ha alacsony kamatozású hitelek formájában is érkezik a segítség, törlesztésük hosszú távon vélhetően komoly terhet fog jelenteni Kijev számára, és ezért számítani lehet ezek folyamatos átstrukturálására, illetve részleges elengedésére is. Rendkívül fontos üzenetet jelent majd az, hogy a nyugati országok mennyire lesznek képesek és hajlandók valódi eredmények elérésében segíteni Ukrajnát a gazdaság újraindítása és az újjáépítés terén.

Kül- és biztonságpolitika

A 2020-ban tapasztalható viszonylag nyugodt időszak után 2021-ben ismét kiújult a kelet-ukrajnai konfliktus. Tavasszal jelentősebb méretű orosz katonai egységek érkeztek az ukrán határ közelébe – hivatalosan hadgyakorlat céljából –, ám néhány héten belül visszavonták őket. Az év vége óta azonban Moszkva ismét növelte katonai jelenlétét a régióban. Noha maga az ukrán elnök is sokáig nyugalomra intett,¹³ sokan – köztük az amerikai elnök, Joe Biden is – reális veszélynek tartottak egy nyílt orosz támadást Ukrajna ellen. Moszkva garanciát kért arra, hogy a NATO nem fog tovább bővülni keleti irányba, pedig az országnak a NATO-tagságra sem rövid, sem középtávon nem volt esélye.

2014 óta valamennyi hatalmon lévő politikai vezető a nyugati kapcsolatokra tekintett külpolitikai prioritásként. 2021 nyarán, Ukrajna függetlenségének harmincadik évfordulóján Zelenszkij újból hangsúlyozta a Nyugat melletti elköteleződését. November 4-i hivatalba lépése óta az új ukrán védelmi miniszter, Olekszij Reznikov is az ország nyugati „irányultságát” hangsúlyozta. Egyik legfontosabb feladatának Ukrajna NATO-tagságra történő felkészítését tekintette.¹⁴ Az elmúlt esztendőben az ukrán–amerikai viszony szorosabbá vált, mint az elmúlt harminc év során bármikor. Ennek egyik legszembetűnőbb példája, hogy szeptemberben – az eredeti tervekhez képest mintegy két évvel később – megvalósult az amerikai elnök kijevi látogatása. Ezzel a Biden-adminisztrá-

13 „Ukraine crisis: Don't create panic, Zelensky tells West”, *BBC*, 2022. január 28., <https://www.bbc.com/news/world-europe-60174684>.

14 „Reznikov: My task is to prepare the country for NATO membership”, *Gordonua*, 2021. november 6., <https://english.gordonua.com/news/newsenglish/reznikov-my-task-is-to-prepare-the-country-for-nato-membership-1580133.html>.

ció kinyilvánította, hogy az orosz–ukrán konfliktusban Ukrajna mellett köteleződött el.¹⁵

Zelenszkij viszont az elmúlt évben egyre többször bírálta nyíltan a Nyugatot.¹⁶ Már az afganisztáni kivonulás is kétségeket keltett az Egyesült Államok tartós, hosszú távú támogatását illetően. A legkomolyabb aggályokat azonban az Egyesült Államok Északi Áramlat-2-ről kialakított álláspontjának enyhülése ébresztette Kijevben.

Magyarországgal kapcsolatban több érzékeny területen sem történt előrelépés. 2022 januárja óta hatályos az a nyelvtörvény, amely súlyosan korlátozza a kárpátaljai magyar kisebbség nyelvhasználati jogait. Az elmúlt év folyamán emellett Brenzovics László ügye sem oldódott meg. A Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetségének elnökét az Ukrán Biztonsági Szolgálat még 2020-ban vádolta meg szeparatizmussal, illetve szeparatista tevékenységek finanszírozásával azt követően, hogy több, Kárpátalján működő jótékonyági alapítványt is vizsgálat alá vontak.¹⁷ Annak ellenére, hogy az ukrán állam mindeddig semmilyen bizonyítékkal nem támasztotta alá a gyanút, a vádat nem ejtették. A vádemelést követően Brenzovics elhagyta Kárpátalját, és azóta is önkéntes száműzetésben él, tekintve, hogy visszatérése esetén nagy valószínűséggel le tartóztatnák.

Kijev külpolitikai aktivitását és irányait jól példázza, hogy az országban meghatározó trenddé vált a regionális együttműködések erősítése. Ennek jegyében Ukrajna intenzívebb kapcsolatot ápol az úgynevezett Társult Trió másik két országával, Moldovával és Georgiával, a lublini háromszög másik két tagjával, vagyis Litvániával és Lengyelországgal, de nagyobb figyelmet szentel a Fekete-tenger térségében jelen lévő másik jelentős katonai hatalomnak, Törökországnak is.¹⁸ Az utóbbi ország fontos fegyverszállítóként is megjelent Ukrajnában, hiszen Kijev – hadseregmodernizációs programja keretében – a 2020-as, úgynevezett negyvennégy napos hegyi-karabahi háborúban már bizonyított

15 „What Does the Future Hold for U.S.-Ukraine Relations?”, *Center for Strategic & International Studies*, 2021. szeptember 15., <https://www.csis.org/analysis/what-does-future-hold-us-ukraine-relations>.

16 „Trends Shaping Ukrainian Politics in 2021”, *Kyiv Post*, 2021. december 30., <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/trends-shaping-ukrainian-politics-in-2021.html>.

17 „Brenzovics László az elmúlt évet értékelte”, *Kárpátaljalap*, 2022. január 5., <https://karpataljalap.net/2022/01/05/brenzovics-laszlo-az-elmult-evet-ertekelte>.

18 „Trends Shaping Ukrainian Politics in 2021”, *Kyiv Post*, 2021. december 30., <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/trends-shaping-ukrainian-politics-in-2021.html>.

Bayraktar TB2 pilóta nélküli harci repülőgépeket vásárolt tőle. Sőt, közös vállalkozás keretében tervbe vették ezen drónok Ukrajnában történő gyártását is.¹⁹

A február 24-i invázió gyökeres változásokat hozott Ukrajna kül- és biztonságpolitikai kilátásaiba. Az ország vezetése már február 28-án benyújtotta jelentkezését az EU-ba, a jelentkezési folyamatot pedig Zelenszkij gyorsított eljárásban szeretne volna lefolytatni. Az Európai Parlament döntése alapján Ukrajna március 1-jén hivatalosan is megkapta a tagjelölti státuszt. Április folyamán több EU-s delegáció is Kijevbe látogatott, köztük Ursula von der Leyen is, és tovább folytatódott a csatlakozási procedúra, melynek következtében tovább liberalizálták az ország és az EU közötti kereskedelmet. Ukrajna gyorsított eljárású csatlakozása azonban inkább gesztusnak tekinthető, hiszen az országnak előbb alapvető gazdasági, pénzügyi reformokon kell átesnie, illetve teljesítenie kell több csatlakozási előírást is.

A NATO-csatlakozás viszont vélhetően végleg lekerül a napirendről. A február 24-i orosz támadás óta Moszkva egyik folyamatosan hangoztatott célkitűzése Kijev NATO-tagságának megakadályozása, és követelését Ukrajna látszólag kész teljesíteni. Viszonylag hamar egyértelművé vált, hogy a katonai szövetség csak korlátozottan nyújt segítséget, és abba a lengyel MiG-29-es repülőgépek átadása vagy a repüléstilalmi zóna bevezetése már nem fér bele, hiszen az beláthatatlan eszkalációval járna. Ezek elmaradására Zelenszkij több alkalommal is felháborodottan reagált, de a NATO-t és a nyugati partnereit érő kritikák nem újszerűek.²⁰ Jens Stoltenberg ugyanakkor többször is kiemelte, hogy a tagállamok készek bizonyos fegyverek leszállítására, a gazdasági segítségnyújtásra és az Oroszországgal szembeni szankciók bevezetésére.²¹ A támogatások ellenére viszont egy esetleges tűzszüneti megállapodásnak vélhetően része lesz Kijev semleges, NATO-n kívüli státuszának rögzítése.

19 „Ukrainian Navy Will Receive Turkish Bayraktar TB2 Drones This Year”, *The Defense Post*, 2022. április 16., <https://www.thedefensepost.com/2021/01/28/ukraine-to-receive-bayraktar-tb2-drones/>.

20 „NATO rejects no-fly zone; Ukraine slams ‘greenlight for bombs’”, *Al Jazeera*, 2022. április 15., <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/5/nato-rejects-no-fly-zone-ukraine-decries-greenlight-for-bombs>.

21 „NATO support ‘crucial’ to Ukrainian resistance, Stoltenberg tells Euronews”, *Euronews*, 2022. április 16., <https://www.euronews.com/2022/03/25/nato-support-crucial-to-ukrainian-resistance-stoltenberg-tells-euronews>.

Trendek és forgatókönyvek

Egy esetleges tűzszüneti megállapodás aláírása nagyban függ a harctéri tényezőktől, részben pedig a nemzetközi szereplők befolyásától is, de a kijevi politikai döntéshozatalt vélhetően a közvélemény határozza majd meg leginkább. Utóbbi esetében a Rejting közvélemény-kutató intézet adatai az iránymutatók. Megállapításaik szerint a lakosság abszolút többsége, 79 százaléka szerint jó irányba halad az ország, miközben 76 százaléknyi válaszadó optimizmusának adott hangot.²² A tavaly év végi 5 százalékhöz képest idén májusban már a válaszadók 54 százaléka gondolta úgy, hogy a kijevi vezetés jól teljesíti feladatait.²³ Sőt, 25 százalékkal még azok aránya is megemelkedett, akik szerint az országban kielégítő a lakhatási körülmények.²⁴ Igaz, háborús körülmények közt nehéz teljesen megbízható felméréseket végezni, a főbb trendeket ezek az adatok is megmutatják, és ezekből azt a következtetést lehet levonni, hogy a politikai vezetés – a fenti eredmények alapján – egyelőre nem érdekelt egy tűzszüneti megállapodás megkötésében. Sőt, a politikai elit egyelőre leginkább olyan nehezen elérhető célokat hangoztat, mint a február 24. óta megszállt területek visszafoglalása vagy éppen a Krím félsziget és a teljes Donbász felszabadítása.²⁵ Az utóbbi forgatókönyvek megvalósulása már csak azért sem képzelhető el, mivel ebben az esetben Moszkva felhatalmazva érezné magát a konfliktus eskalációjára, különösen a saját területének tekintett félsziget esetében. Ha azonban Kijevet egy látványos katonai kudarc érné, illetve ezt megelőzően a katonai és politikai vezetés között kiéleződne az ellentét, akkor az a kiegyezést kereső irányba tolhatja Ukrainát.

A civil lakosság optimizmusa azért is meglepő, mert az ENSZ Fejlesztési Programja szerint a háborús pusztítás, valamint a gazdasági visszaesés következtében a népesség akár 90 százalékát is elszegényedés fenyegetheti, és tizen-

22 „Twelfth National Poll: Dynamics of the State’s Image Assessment”, *Rating Group*, 2022. május 27., https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/dvenadcatyy_obschenacionalnyy_opros_dinamika_ocenki_obraza_gosudarstva_18-19_maya_2022.html.

23 Uo.

24 Uo.

25 „Есть только два варианта завершения войны Украины с Россией – Буданов”, *Слово и Дело*, 2022. május 27., <https://ru.slovoidilo.ua/2022/05/03/novost/bezopasnost/est-tolko-dva-varianta-zaversheniya-voyny-ukrainy-rossiej-budanov>.

nyolc évnyi fejlődés válhat semmivé, miközben az elszenvedett károk helyreállítása több generáció munkáját veszi majd igénybe.²⁶

Pontosan ez a gazdasági és társadalmi katasztrófa, valamint az újjáépítés várható költségei sarkallhatják arra Ukrajna legfőbb segélyezőit, hogy Kijevet a megegyezés irányába tereljék. Mivel azonban az EU-n belül, illetve az európai és a washingtoni szereplők között sincs teljes egyetértés a háború lezárásának kérdésében, köztük is látványos ellentétek alakulhatnak ki. A harcok gazdasági következményei, a szankciók és a menekültek ellátása az európai államok vállára helyezi a legnagyobb terhet, így a megegyezésre irányuló hangok is itt lesznek a leginkább jellemzők. Mindezt erősítheti a globális élelmiszerárakban tapasztalható növekedés és az ennek következtében kialakuló újabb közel-keleti és afrikai migrációs hullámtól való félelem. Amennyiben az Egyesült Államok novemberi félidős választásain republikánus siker születik, valószínűsíthető, hogy Washington ismét nagyobb figyelmet kezdene Kínának szentelni, ám ezt csak akkor teheti meg, ha a kelet-európai helyzet viszonylag rendezett lesz.

Az orosz agresszió hosszú távon és súlyosan ronthatja az ukrajnai kisebbségek helyzetét. A háború miatt elnöki rendelettel az összes oroszbarát párt működését felfüggesztették. Ennek ellenére nem zárható ki, hogy más formációkban ugyan, de az ukrajnai orosz etnikumú lakosságot képviselő pártok a háború után is működni fognak. Kivételt jelenthet az az eset, ha Oroszország Ukrajnát arra kényszeríti, hogy törölje el az orosz (és esetleg a többi kisebbségi) nyelvet érintő korlátozásokat. Kevésbé valószínűsíthető, hogy a nyugati politikai közösség a Kijev számára érzékeny kérdésekben túl szigorú kritikát gyakorolna.

Érthető módon kevesebb figyelmet szentelnek neki, de a Covid-19-járvány az év második felében is folyamatosan kihívás elé állíthatja Ukrajnát a még mindig alacsony átoltottság, illetve esetleges újabb variánsok megjelenése miatt.

26 „Every day of delayed peace will accelerate a freefall into poverty for Ukraine, warns UNDP”, *UNDP*, 2022. április 16., <https://www.undp.org/press-releases/every-day-delayed-peace-will-accelerate-freefall-poverty-ukraine-warns-undp>.

Románia

Szerző:

Manzinger Krisztián

intézetvezető-helyettes egyetemi adjunktus,
KRE ÁJK TNTI

Adatok (2021):

Lakosság: 19 186 201 fő

Népszaporulat: -0,8 százalék, -154 978 fő

Etnikai megoszlás: 88,9 százalék román, 6,5 százalék magyar, 3,3 százalék roma, 1,3 százalék egyéb

Magyar lakosság: 1 227 623 (2011)

GDP (PPP): 653,9 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 33 833 dollár

Gazdasági növekedés: +5,8 százalék

2021 főbb eseményei Romániában

Románia számára 2021-ben kihívásként jelentkezett a világ és a kontinens egésze számára is problémát okozó világijárvány, valamint az energiahordozók, illetve az energia árának drasztikus növekedése. Mindezt csak tovább súlyosbította az országra általában egyébként is jellemző belpolitikai instabilitás. A 2020 végén alakult jobboldali kormány folyamatos belső konfliktusok után, 2021. október elején megbukott, majd november 25-én átadta helyét a nagykoalíciós Ciucă-kormánynak.¹ A mostani, 65 százalékos parlamenti többségre

1 Nicolae Ciucă miniszterelnök katonai karrierrel rendelkezik; a 2019 novemberében alakult első Orban-kormányba még párton kívüli honvédelmi miniszterként került be, miután 2015–2019 között a román fegyveres erők vezérkari főnöke volt. Később belépett a PNL-be, majd 2020 decemberében, az Orban- és a Cițu-kormányok között pár hétig ügyvivő miniszterelnökként tevékenykedett, ezt követően pedig a Cițu-kormány honvédelmi minisztere volt.

támaszkodó kormánytöbbséget a legnagyobb frakcióval rendelkező Szociáldemokrata Párt (PSD), a jobboldal vezető ereje, a Nemzeti Liberális Párt (PNL) és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) adja.

A koronavírus 2021. október–november fordulóján tetőző negyedik hulláma a korábbiakhoz képest több áldozatot szedett, amiben jelentős szerepe volt az alacsony átoltottságnak, a politikai vezetőréteg ellentmondásos kommunikációjának és az állami intézményekbe vetett alacsony szintű társadalmi bizalomnak is.² Az egyébként mélyen vallásos országban még az sem segítette az átoltottság növelését, hogy januárban a Román Ortodox Egyház (BOR) bejelentette: támogatja a kormány oltási programját, november 24-én pedig Daniel pátriárka, a BOR vezetője nyilvánosan beszélt arról, hogy ő is beoltatta magát kétdózisú vakcinával. Decemberre az oltottak aránya Bukaresten kívül csak öt megyében – Kolozsban, Konstancában, Szebenben, Ilfovban és Brassóban – haladta meg az 50 százalékot, miközben Szucsávában nem érte el, Kovásznában pedig alig haladta meg a 30 százalékot.³ Habár az erdélyi magyar politikusok és egyházi vezetők nyilvánosan támogatják az oltást, a döntően rurális Székelyföldön továbbra is különösen alacsony az átoltottság, sok esetben még a szomszédos román lakosságú területekhez képest is.⁴ Az oltási igazolványokhoz kapcsolt könnyítések és az oltásellenesség magas aránya következtében Romániában tömegesen fordul elő a hamis oltási igazolványok birtoklása, illetve azok olyan módon történő kiállítására, hogy az oltóanyagot a beoltás helyett

2 Barabás T. János: „A 2021. novemberi romániai kormányalakítás, kilátások és kockázatok”, *KKI Elemzések 2021/58.*, https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/12/KE_2021_58_RO_novemberi_romaniai_kormanyalakitas_BTJ_1217.pdf.

3 „Harta vaccinării anti-COVID în România. Câți români s-au vaccinat în fiecare județ din țară / Rată de vaccinare sub 30% în 5 județe”, *Hotnews*, 2021. november 2., <https://www.hotnews.ro/stiri-coronavirus-25152343-harta-vaccinarii-anti-covid-romania-cati-romani-vaccinat-fiecare-judet-din-tara-rata-vaccinare-sub-30-5-judete.htm>. „Harta vaccinării anti-COVID în România / Doar cinci județe au rată de vaccinare de peste 50% / Orașul cu cel mai mic procent de vaccinare / Topul localităților”, *Hotnews*, 2021. december 13., <https://www.hotnews.ro/stiri-coronavirus-25239160-harta-vaccinarii-anti-covid-romania-doar-cinci-judete-rata-vaccinare-pest-50-orasul-cel-mai-mic-procent-vaccinare-topul-localitatilor.htm>.

4 „Situția vaccinării în România pe localități – harta județelor”, *Vaccinare Covid*, 2021. december 5., https://vaccinare-covid.gov.ro/wp-content/uploads/2021/12/Acoperire-vaccinala-cu-cel-putin-o-doza_per-judet-si-uat_5.12.2021.pdf.

megsemmisítik.⁵ Az oltásellenességnek mély társadalmi beágyazottsága van, ezt használja ki a rendszerellenes pártként megjelenő Románok Egyesüléséért Szövetség (AUR) is, amely 2021. december 21-én rendbontásba torkolló tüntetést szervezett a parlamenthez a kötelező munkahelyi védettségi igazolvány bevezetésének ötlete ellen. A társadalmi elégedetlenség mellett a parlamenti rendbontás arra is rámutatott, hogy a csendőrség – akárcsak 2019-ben az Úz völgyében – továbbra sem képes hatékonyan fellépni a rend fenntartása érdekében.

A másik kiemelkedő társadalmi probléma az építőanyag-, illetve a gáz- és energiaárak növekedése volt. 2021-ben csökkent az országban kitermelt gáz mennyisége, amit Románia importból volt kénytelen ellensúlyozni, viszont 2020 szeptembere és 2021 októbere között négyszeresére nőtt az ország egyetlen külföldi gázimportőrének számító Gazprom által szállított gáz ára.⁶ Az importált gáz használatának aránya alacsony – ám a néhány évvel ezelőtti 10 százalék helyett ma már körülbelül 30 százalékot tesz ki –, így a lakossági ellátás egyelőre nincs veszélyben (a lakossági energiaárakat a kormány 2022. március 31-ig lényegében be is fagyasztotta), de például decemberben a marosvásárhelyi Azomureșt le kellett állítani, mert a gáz drágulása a műtrágyagyártást finanszírozhatatlanná tette.

Románia számára 2021-ben is kiemelten fontos volt az USA-val való együttműködés, ebben azonban „országspecifikus” problémák is megjelentek: egy novemberi bukaresti konferencián az USA európai csapatainak volt parancsnoka arról beszélt, hogy az infrastrukturális hiányosságok akadályai lehetnek annak, hogy a NATO egy védelmi helyzetben Románia segítségére siessen.⁷ Szintén 2021 végén derült ki, hogy 2017 után összesen 2 millió dollár értékben loptak

5 „Fiktív oltásokban Románia az Európa-bajnok a belügyminiszter szerint”, *Krónika*, 2021. december 20., <https://kronikaonline.ro/belfold/fiktiv-oltasokban-romania-az-europa-bajnok-a-belugyminiszter-szerint#>. A legsúlyosabb visszaélésre a petei (Szatmár megye) határátkelőnél derült fény, ahol nagyjából kétezer darab hamis igazolvást állítottak ki, darabonként 2-300 eurós „áron”.

6 „Megugrott a gázimport, az ár megnégyszereződött”, *MASZOL*, 2021. december 23., <https://maszol.ro/gazdasag/Megugrott-a-gazimport-az-ar-megnégyszerezodott>.

7 „Fost comandant al Armatei SUA în Europa: Aveți autostrăzi, tuneluri pentru deplasarea rapidă spre și în România, când aliații trebuie să vină rapid?”, *Hotnews*, 2021. november 11., <https://www.hotnews.ro/stiri-defense-25174603-fost-comandant-armatei-sua-europa-aveti-autostrazi-tuneluri-pentru-deplasarea-rapida-spre-romania-cand-aliatii-trebuie-fie-vina-rapid.htm>.

üzemanyagot egy fekete-tengeri amerikai katonai bázisról. Erre reagálva december 10-én egy TV-interjúban Vasile Dîncu hadügyminiszter – szociológus, egyetemi tanár, a PSD „kolozsvári csoportjának” tagja – az amerikaiakat nevezte hanyagnak, mert „nincsenek tisztában a román kulturális sajátosságokkal”.⁸

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A koronavírus-járvány mellett az ország működését várhatóan akadályozó másik tényező a hagyományos politikai instabilitás lesz. A nagykoalíciós kormányzás nem idegen Romániától, de amíg azt korábban a közös ellenség – legutóbb például Traian Băsescu akkori államfő – elleni fellépés tartotta össze, addig a mostani a 29,2 milliárd eurós költségvetésű EU-s helyreállítási terv forrásai-ból való részesedés szándéka miatt tud működni. Ennek első, 1,8 milliárd eurós részlete 2021. december 2-án érkezett meg Bukarestbe.

A koalícióra a legnagyobb veszélyt a PNL válsága jelenti: a liberálisok országos alelnökei, a területi szervezetek vezetőinek többsége és Klaus Iohannis államfő – aki számára 2021 komoly kudarcok éve volt – elégedetlenek Florin Cîțu pártelnök, korábbi miniszterelnök teljesítményével,⁹ így nem kizárt egy 2022-es rendkívüli tisztújítás megrendezése sem. Szintén a PNL-t gyengíti, hogy a párt egyik erős embere, Florin Roman digitalizációért felelős miniszter plágiumügy miatt 2021. december 15-én lemondásra kényszerült.

A PSD-ben Marcel Ciolacu pártelnök pozíciója megerősödött azzal, hogy a párt bekerült a kormányba, és több fajsúlyos tárcát is megszerzett magának. Mindezt a párt várható láthatósága növelésére, illetve társadalmi támogatottsága erodálódásának megakadályozására próbálja majd felhasználni,

8 „Vasile Dîncu acuză o neglijență a americanilor în cazul furtului de combustibil de la baza Mihail Kogălniceanu: ”Nu era atât de cunoscută cultura noastră””, *Ziare.com*, 2021. december 10., <https://ziare.com/furt-combustibil/vasile-dincu-furt-combustibil-baza-mihail-kogalniceanu-1714704>.

9 A miniszteri tárcák közül a PSD tudta megszerezni a fajsúlyosabbakat, és a kormány megbízotti helyek közül is a szociáldemokraták kapták a többséget, habár a Cîțu-kormány idején az RMDSZ-nek átengedett Kolozs megyei kormány megbízotti pozíciót most vissza tudták szerezni, ami fontos az egyik legerősebb területi szervezet vezetőinek „megbékítésében”.

miközben a forrásokból minél többet igyekszik majd a párt mögötti érdekcsoportokhoz irányítani.

Az Európai Bizottság (EB) a 2020-as 3,9 százalékos csökkenés és a várhatóan 7 százalékos, elsősorban a belső fogyasztás által pörgetett 2021-es növekedés után 2022-re és 2023-ra is 5 százalék feletti gazdasági növekedést vár. Az EB a költségvetési deficit mértékét és az államadósság várható növekedését nevezzi problémásnak (GDP-arányosan 2021-ben ez utóbbi 49,3 százalék, 2022-ben 51,8 százalék, 2023-ban pedig 53,3 százalék volt). Az első mutatót a járványhelyzetben hozott intézkedések, a másodikat pedig a deficit rontja.¹⁰ A kormány azonban hangulatjavító intézkedéseivel tovább növeli a hiányt: 2022. január 1-jétől egyebek mellett 10 százalékkal nőtt a nyugdíj, emelkedett a kisnyugdíjasok gyógyszer-kompenzációja és a családi pótlék is. A fizetési mérleget az is rontja, hogy csökken a külföldről érkező befektetések mértéke, 2020-ban pedig a külföldön dolgozó románok hazautalásai meghaladták az országba irányuló FDI mértékét, ráadásul az Eurostat adatai szerint – Horvátország és Lettország mellett – Románia gazdasága támaszkodik legnagyobb mértékben a hazautalásokra.¹¹ Az infláció – elsősorban az energiaárak miatt – gyorsuló ütemben nő: 2021 harmadik trimeszterében 6 százalék fölé emelkedett, és a Román Nemzeti Bank becslései szerint 2022 közepén 8,6 százalékon fog tetőzni.¹²

A járvány tekintetében kihívás az átoltottság alacsony szintjének prognosztizálhatósága, annak ellenére, hogy a kormányprogram 2022. február végéig 10 millióra kívánta emelni a teljes védettséget biztosító oltással rendelkezők számát. Ez annak fényében különösen ambiciózusnak tekinthető, hogy 2021. október végén kevesebb mint 6 millióan (30 százalék) vették fel a két oltást, és 2021. december végéig ezt csak 7,8 millióra (40 százalék) sikerült feltornáznia.

Stratégiai kihívás marad az infrastruktúra fejletlensége, aminek kezelésére – a helyreállítási terv forrásaira tekintettel – a kormányprogram irreális el-

10 Az Európai Bizottság országprognózisa: „Romania”, *Európai Bizottság*, https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2021/autumn/ecfin_forecast_autumn_2021_ro_en.pdf.

11 „Third-Country Nationals Residing in EU Sent €34.1 Billion Back Home in 2020”, *Schengenvisainfo*, 2021. december 14., <https://www.schengenvisainfo.com/news/third-country-nationals-residing-in-eu-sent-e34-1-billion-back-home-in-2020/>.

12 A Román Nemzeti Bank inflációs jelentése: „Raport asupra inflației noiembrie 2021”, *Banca Națională a României*, Anul XVII, nr. 66, 7–11.

képzéseket tartalmaz.¹³ Az apránként épülő autópálya-szakaszok – 2021-ben 34 kilométer autópályát és 18 kilométer gyorsforgalmi utat adtak át a 2020-as 62 kilométer után¹⁴ – döntően Erdély európai gyorsforgalmi-úthálózatba történő bekötését biztosítják, miközben az országban továbbra sincs a Kárpátokon áthaladó autópálya-szakasz. 2022-ben az eddigi 941 kilométer hosszú hálózathoz várhatóan újabb 57 kilométernyi autópályát és 58 kilométernyi gyorsforgalmi-útszakaszt kapcsolnak majd hozzá.¹⁵

A vasúthálózat fejlesztése szintén nehézkesen halad, ráadásul hiába készülnek el a 160 kilométeres óránkénti sebességre tervezett vonalak, a vasúti gördülőállomány túlnyomó többsége nem bír ilyen gyorsan haladni.¹⁶ A kormányzat tervezi a Konstanca–Budapest-gyorsvasút megépítését is: ez vagy teljesen új pályán, a Biharpüspöki–Kolozsvár–Nagyszeben–Bukarest-útvonalon, vagy költséghatékonysági megfontolásokból a hegyvidéki szakaszokon a már létező vonalak fejlesztésével, máshol pedig újak építésével történne meg.¹⁷

Továbbra is kihívás marad a magas energiaár, de annak esetleges csökkenése esetén is egyértelmű, hogy az ország sebezhető. Ez jelentős mértékben az energetikai szektor modernizálásának elmaradására, valamint az infrastrukturális hiányosságokra vezethető vissza. A helyzet politikai veszélyforrás: a permanens kampányban élő politikai elit nem fogja tudni felvállalni az árak lakosságra hárítását, ami kényszerítőleg hathat a modernizációra és a nagyobb mértékű önellátásra (hőszigetelés, atomerőmű-bővítés, a fekete-tengeri kiter-

13 A program 10 ezer kilométernyi út modernizálását, autópályák és gyorsvasút építését, valamint egy kolozsvári metró megépítését is célozza. „Peste 10.000 km de drumuri modernizate, autostrazi, metrou la Cluj și vitezã mai mare pe calea feratã. Promisiunile Coaliției”, *Alba24*, 2021. november 24., <https://alba24.ro/peste-10-000-km-de-drumuri-modernizate-autostrazi-metrou-la-cluj-si-viteza-mai-mare-pe-calea-ferata-promisiunile-coalitiei-885487.html>.

14 2021-ben a két és félszer kisebb területű Magyarországon a már meglévő 1752 kilométer hosszúságú gyorsforgalmi-úthálózathoz további 102 kilométert adtak át.

15 „Calendar deschidere proiecte autostrazi”, *130km.ro*, <https://www.130km.ro/calendar.html>.

16 „Százhatvannal repeszthetnek a vonatok a felújított erdélyi vonalon, csak legyenek erre alkalmas szerelvények”, *Krónika*, 2021. december 3., <https://kronikaonline.ro/gazdasag/szazhatvannal-repszthetnek-a-vonatok-a-felujitott-erdelyi-vonalon-csak-legyenek-erre-alkalmas-szerelvények>.

17 „Planul investițional pentru infrastructură, în linie dreaptă. LISTA proiectelor feroviare”, *Clubferoviar*, 2021. december 4., <https://clubferoviar.ro/planul-investitional-pentru-infrastructura-2/>.

melés megindítása), ezek megvalósítása elé viszont a forráshiány gördíthet akadályt. Éppen ezért valószínűbb az az ennél kedvezőtlenebb forgatókönyv, hogy folytatódik a lakosság támogatása a költségvetési források, vagyis külföldi hitelek révén.

Az országban 2022-ben népszámlálást tartanak. Románia demográfiai perspektívái továbbra is kedvezőtlenek: az Országos Statisztikai Intézet adatai szerint az ország 1992-ben még 22,8 milliós lakossága 2021. január 1-jén 19,2 millióra csökkent, és ebbe az ott letelepedett külföldiek is beleszámítanak. A lakosság 19,3 százaléka volt 65 éves vagy idősebb, 100 aktív korúra pedig 53,0 fő 18 év alatti és 53,5 fő 65 év feletti jutott.¹⁸ A nyugdíjasok száma ennél a számnál nagyobb: 2021 végén 4,8 millió fő,¹⁹ vagyis az ország lakosságának 25 százaléka tartozott ebbe a csoportba. Egy év alatt a természetes fogyás 120 ezer fő felett volt, míg a negatív vándorlási mérleg miatt további közel 29 ezer főt veszített az ország.²⁰ Egy becslés szerint 2022-ben a magyar lakosság száma 1,1 millió körül van.

Kül- és biztonságpolitika

Románia számára kifejezetten negatív fejlemény Oroszország fokozódó aktivitása a kelet-európai térségben. A 2014 óta zajló ukrajnai események, illetve a 2021-ben Belarusz révén megjelent migrációs kihívás és a NATO-nak eljuttatott 2021. decemberi „ajánlat” mutatják, hogy Oroszország számára a régió kiemelt fontosságú. A 2021 második felében kibontakozó energiaválság egyes nyugat-európai államok számára felértékelte az Oroszországgal való együttműködést, ami intő jel egyes közép- és kelet-európai országok – így például a britek és a franciák által 1940-ben cserben hagyott Románia – számára. Különösen igaz ez annak fényében, hogy az orosz hadsereg állománya a NATO keleti szárnyán lévő kilenc ország hadseregének többszörösét teszi ki, ráadásul az elmúlt években komoly fejlesztésen ment keresztül. Habár Románia hagyományosan

18 „Comunicat de presă nr. 218”, *Institutul Național de Statistică*, 2021. augusztus 30., https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/poprez_ian2021r.pdf.

19 „Közel ötmillió nyugdíjasa van Romániának, kevesebb mint 1600 lej az átlagnyugdíj értéke”, *Krónika*, 2021. december 31., <https://kronikaonline.ro/belfold/kozel-ot-millio-nyugdijasa-van-romanianak-az-atlagnyugdij-erteke-1567-lej>.

20 Comunicat de presă nr. 218.

az USA-ban látja legfontosabb külpolitikai támaszát, az Egyesült Államok részéről folyamatosan érkeznek a Románia teljesítményét kritizáló jelzések – így például az infrastrukturális elmaradottság és az ország védhetősége közötti összefüggések felvetése révén. Az előző kormány 2021 augusztusában fogadta el a 2021–2024-es időszakra szóló katonai stratégiát, amelynek kiindulópontja, hogy a kihívások száma növekedni fog, és ez szükségessé teszi, hogy Románia a NATO és az EU struktúráihoz kapcsolódva felkészüljön területi integritása, szuverenitása és nemzeti függetlensége megvédésére. Az ország vállalása, hogy GDP-jének legalább 2 százalékát védelmi kiadásokra fordítja. Ebből 20 százalék fejlesztésre, 2 százalék pedig innovációra fordítandó. Noha a hadsereg tényleges fejlesztése már öt-hat éve zajlik, az eszközök jelentős része még ma is a szovjet technológián alapszik, a – Portugáliából használtan – beszerzett F-16-osok, az Egyesült Államoktól vásárolt Patriot légvédelmi rendszer, valamint a föld-föld típusú HIMARS rakétavetők „Lamborginikként csillognak a Trabantok és Daciák között”.²¹ A Ciucă-kormány a hadsereg megerősítésével számol, és bár a sorozást nem tervezik visszaállítani, a jelenleg 70 ezer fős aktív és 60 ezer fős tartalékos állomány jelentős bővítését célozza.²²

Külpolitikai tekintetben Moldova továbbra is prioritást jelent. 2021-ben üzembe helyezték a 150 millió eurós költségvetéssel megépült Iași–Ungheni-gázvezetékét, amely javította Moldova gázellátási biztonságát, még akkor is, ha az nem várható, hogy az ország a Gazprom által szállítotttnál olcsóbban tudna bárkitől, így akár Romániától földgázt vásárolni.²³

21 „O armată de 5 miliarde \$ pe an. Cum stă România pe Flancul de Est, în fața Rusiei”, *Panorama*, 2021. szeptember 17., <https://panorama.ro/armata-5-miliarde-romania-flancul-de-est-nato-rusia/>.

22 „Ciucă dă milităria jos din pod. Noul guvern vrea ca tinerii să facă armata pe bază de voluntariat”, *Adevărul*, 2021. november 25., https://adevarul.ro/news/eveniment/ciucua-militaria-jos-pod-noul-guvern-vrea-tinerii-faca-armata-baza-voluntariat-1_619e73e15163ec4271e9d5e8/index.html.

23 „Deși e funcțional, gazoductul Iași – Chișinău pare să aibă mai degrabă un rol decorativ decât unul practic”, *Veridica*, 2021. december 9., <https://www.veridica.ro/ro/analize/desi-e-funcional-gazoductul-iasi-chisinau-pare-sa-aiba-mai-degraba-un-rol-decorativ-decat-unul-practic>.

Trendek és forgatókönyvek

A koronavírus, amelynek ötödik hulláma 2022. január elején érte el az országot, továbbra is kiszámíthatatlan tényező lehet Románia számára, különösen az ország alacsony átoltottsága miatt. Előre látható a román gazdaság sérülékenysége is, a magas építőanyag- és energiaárak ugyanis nemcsak a termelést foghatják vissza, és az államadósság növekedéséhez járulhatnak hozzá, hanem társadalmi elégedetlenséget is táplálhatnak. Az infrastruktúra elmaradottsága szintén fékezőerőként hat a gazdaságra, és egyúttal az ország védelmi képességeit is gyengíti. A gazdasági növekedésért felelős belső fogyasztást egyre nagyobb arányban táplálják a külföldi hazautalások. Prognosztizálható, hogy folytatódni fog a kivándorlás, ami még tovább rontja az ország hosszú távú demográfiai kilátásait.

A vírushelyzet, az energiaárak és a gazdaság működtetése szükségessé tenné a stabil kormányzást, de a jelenlegi nagykoalíció ezt várhatóan nem lesz képes biztosítani. 2022-ben a legvalószínűbb forgatókönyv az, hogy a kormány a PNL belső vitái miatt rendülhet meg. Politikai szempontból a rendszerellenes – és például oltásellenességgel kampányoló –, 15 százalék körüli támogatottsággal rendelkező szélsőjobboldali AUR mozgása lehet még veszélyes. A párt támogatottságának megőrzése, illetve növelése érdekében könnyen nyúlhat populista, például magyarellenes témához, ahogy az 2019-ben is történt.

Románia számára az Ukrajna elleni 2022. február 24-i agressziót megelőzően egy esetleges amerikai–oroszi megegyezés tűnt a legnagyobb kihívásnak, az ugyanis a NATO-t gyengíthette volna. A támadást követően ez a veszély eltűnt, csakúgy, mint annak lehetősége, hogy az európai nagyhatalmak gazdasági érdekeik mentén – Közép-Európát „feláldozva” – megállapodjanak Oroszországgal. A stratégiai fontosságú Kígyó-sziget megszállásával az orosz hadsereg már a Duna-deltánál van, és így közvetlen katonai fenyegetést jelent Románia számára. A jelenlegi helyzet pedig még tovább romlik, ha a konfliktus esetleg a Moldovai Köztársaságra is kiterjed majd.

Szerbia

Szerző:

Szeghő Patrik

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 6 871 547 fő

Népszaporulat: -0,7 százalék, -73 839 fő

Etnikai megoszlás: 83,3 százalék szerb, 3,5 százalék magyar, 2,1 százalék roma, 2 százalék bosnyák, 9,1 százalék egyéb

Magyar lakosság: 253 899 (2011)

GDP (PPP): 65,7 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 22 900 dollár

Gazdasági növekedés: +7,5 százalék

2021 főbb eseményei Szerbiában

A 2020-as választások bojkottja miatt az ország meghatározó ellenzéki pártjai parlamenten kívüli erőkké váltak, így a haladókból, a szocialistákból és a magyar kisebbségi képviselőkől álló, Ana Brnabić miniszterelnök vezette kormánykoalíció abszolút többségbe került a parlamentben. Elhibázott választási taktikája miatt az ellenzék 2021-ben több, az ország politikai életére és jövőjére nézve jelentős parlamenti vitából kimaradt, a koalíció pedig élt a felhatalmazás adta lehetőséggel. November végén alkotmánymódosításról döntött a szerb parlament: a Velencei Bizottság ajánlásai nyomán kiigazították a 2006-ban elfogadott alkotmány igazságszolgáltatással kapcsolatos hiányosságait. Ezek egyben a csatlakozási tárgyalások 24. fejezetének régóta húzódozó elemét is képezték. A szerb alkotmány értelmében viszont minden alkotmánymódosítást népszavazás útján kell megerősíteni. A referendum eredményességének érdekében a parlament módosította a népszavazásról szóló, 1994 óta érvényben lévő törvényt azzal, hogy abból kiemelte az 50 százalékos érvényességi küszöböt.

Ezt követően, a 2022. január 16-án megtartott népszavazáson a választók csaknem 60 százaléka jóváhagyta a módosításokat. A választói részvétel azonban alacsony, majdnem 30 százalékos volt. A vajdasági eredmények igazodtak az országos átlaghoz, a fővárosban viszont csaknem a választók 55 százaléka a módosítások ellen szavazott. Az igazságszolgáltatási reformot több EU-s tagország, valamint a szomszédságpolitikáért és bővítésért felelős EU-biztos is üdvözölte, noha egyes elemzők azt írták, hogy a biztató fejlemények ellenére további kiigazításra lesz szükség az EU-csatlakozási feltételek teljesítése érdekében.¹

A szerb társadalomban a legnagyobb indulatokat az alkotmánymódosítással és a népszavazási törvénnyel csaknem egy időben elfogadott kisajátításról szóló törvénytervezet gerjesztette, olyannyira, hogy az ellenzéki pártok gyakorlati szerepvállalása nélkül utcára vitte a kormánnyal elégedetlen tömegeket és a környezetkárosítás miatt aggódókat. A bírálók szerint a tervezet igencsak kedvező feltételeket biztosított a külföldi beruházóknak, és nemigen vette figyelembe a bányászat környezeti hatásait. Maga a törvény elsősorban a Rio Tinto brit–ausztrál bányászati világvállalat nyugat-szerbiai lítiumbányájának megnyitását segítette volna elő. A bányanyitással szemben viszont Szerbia több városában is útlezárásokba torkolló tüntetéshullám söpört végig. A tüntetők

1 A népszavazásról szóló törvény szövege szerb nyelven elérhető: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_referendumu_i_narodnoj_inicijativi.html. „RIK: „Da” zaokružilo 59,59% glasača, referendum se ponavlja na devet mesta”, *Tanjug*, 2022. január 20., <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=712002>; „Serbian Lawmakers Pass Law Removing Turnout Threshold In Referendums”, *Radio Free Europe*, 2021. november 26., <https://www.rferl.org/a/serbia-referendum-law-/31579860.html>; „Kiírták az alkotmánymódosításról szóló népszavazást”, *Magyar Szó*, 2021. november 30., <https://www.magyarstvo.rs/hu/4789/kozelet/255205/Ki%C3%ADrt%C3%A1k-az-alkotm%C3%A1nym%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1sr%C3%B3l-sz%C3%B3l%C3%B3-n%C3%A9pszavaz%C3%A1st-alkotm%C3%A1nym%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1s-n%C3%A9pszavaz%C3%A1s.htm>; „Pásztor Bálint: Az alkotmánymódosítással hatékonyabb lesz az igazságügyi rendszer”, *Magyar Szó*, 2021. november 30., <https://www.magyarstvo.rs/hu/4789/kozelet/255188/P%C3%A1sstor-B%C3%A1lint-Az-alkotm%C3%A1nym%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1ssal-hat%C3%A9konyabb-lesz-az-igazs%C3%A1g%C3%BCgyi-rendszer-VMSZ-Dr-P%C3%A1sstor-B%C3%A1lint-Szerbiai-K%C3%A9pvisel%C5%91h%C3%A1z.htm>; „Varhelji: Birači podržali promenu Ustava radi jačanja nezavisnosti pravosuđa”, *NI*, 2022. január 16., <https://rs.n1info.com/vesti/varhelji-biraci-podrzali-promenu-ustava-radi-jacanja-nezavisnosti-pravosudja/>; „Bilčik i Fajon pozdravili rezultate referenduma u Srbiji”, *NI*, 2022. január 17., <https://rs.n1info.com/vesti/bilcik-i-fajon-pozdravili-rezultate-referenduma-u-srbiji/>.

követeléseik között – az új népszavazási törvény változásait kihasználva – az is szerepelt, hogy írjanak ki népszavazást a törvénytervezettel kapcsolatban. A népszerűtlen törvényt az államfő végül nem szentesítette, a kormány pedig csakhamar visszavonta, így az nem lépett érvénybe.²

Az év kezdetén Szerbia – más európai országokhoz viszonyítva – gyorsan és nagy mennyiségben jutott hozzá az orosz, majd tavasztól a kínai fejlesztésű vakcinákhoz. A későbbiekben az EU összesen mintegy 650 ezer adag vakcinát adományozott a nyugat-balkáni térségnek – Szerbia ebből 35 ezret kapott. Az oltottsági mutatók javítása érdekében az oltásban részesült állampolgárok egyszeri 3 ezer dináros (vagyis 25 eurós) juttatásban részesültek. Ezzel a kormányzat a szegényebb, iskolázatlanabb polgárok körére próbált hatást gyakorolni. A nyugdíjas állampolgárok számára a juttatást automatikusan jóváírták, másoknak viszont igényelniük kellett. A kezdeti lendület és a lehetőségek – a vakcinabőség és a kínai mintára létesített három Covid-kórház – ellenére az átoltottság 2021 őszére is épphogy meghaladta az 50 százalékot. A választások előtti évben a kormányzat igyekezett kerülni a járvánnyal kapcsolatos népszerűtlen intézkedéseket. A védettségi igazolvány bevezetésére így felettébb későn, csak október második felében került sor, amikor az esetszámok újra emelkedni kezdtek. A rendelet szűkre szabta az oltottak „kiváltságait”: a védettségi igazolvány felmutatása csak este 10 órát követően vált szükségessé a vendéglátóipari egységek zárt tereiben, ami leginkább az esti szórakozóhelyeket és az esküvői rendezvényeket érintette hátrányosan. Szolidaritásból több vendéglátós is bezárt este 10-kor, illetve beoltott vendégeik együtt távoztak az oltatlanokkal. A 2022-es választásokhoz közelítve, tavasz elején a járványügyi intézkedéseket kivezette a kormány. A gesztusértékű vakcinadiplomáciának köszönhe-

2 „A szerb kormány visszavonta a kisajátításról szóló törvényt”, *Vajdaság Ma*, 2021. december 8., <https://www.vajma.info/cikk/szerbia/30929/A-szerb-kormany-visszavonta-a-kisajatitasrol-szolo-torvenyt.html>; „A The Washington Post is a szerbiai tüntetésekről ír”, *Magyar Szó*, 2021. december 6., <https://www.magyarso.rs/hu/4793/kozelet/255462/A-The-Washington-Post-is-a-szerbiai-t%C3%BCntet%C3%A9sek%C5%91l-%C3%ADr-t%C3%BCntet%C3%A9s-Rio-Tinto-kisaj%C3%A1t%C3%ADt%C3%A1si-t%C3%B6rv%C3%A9ny.htm>; „Vulin a tüntetésekről: Az elkövetkezőkben a rendőrség erőszakot fog alkalmazni”, *Vajdaság Ma*, 2021. november 30., <https://www.vajma.info/cikk/szerbia/30893/Vulin-a-tuntetesekrol-Az-elkovetkezoekben-a-rendorseg-eroszakot-fog-alkalmazni.html>; „Több szerbiai városban tüntettek és utakat zártak le”, *Pannon TV*, 2021. november 27., <https://pannonrtv.com/rovatok/tarsadalom/tobb-szerbiai-varosban-tuntettek-es-utakat-zartak-le>.

tően egyes kijelölt belgrádi oltópontokon kisebb mennyiségben a szomszédos államok polgárai is hozzájuthattak a védőoltáshoz.³

Szerbia évek óta tartó népességfogyása 2021-ben folytatódott, ami mindkét esetben azonos a 2020-as adatokkal. Becslések szerint az ország lakossága 73 ezer fővel csökkent az előző évhez képest. Ha a jelen népesedési trend fennmarad, akkor a 21. század végére Szerbia mostani kevesebb mint 7 milliós lakossága 4,5 millióra csökkenhet.⁴ A gyermekvállalási kedv növelésére és a demográfiai folyamatok megfordítására a kormány megháromszorozta az elsőszülött gyermek után járó támogatásokat, így 2021-től kezdve 300 ezer dinár (2500 euró) támogatás jár utánuk.⁵ A népességcsökkenésben a koronavírus-járvány is szerepet játszott. Az Egészségügyi Minisztérium hivatalos adatbázisa az első hullámtól számítva összesen valamivel több mint 13 ezer főre becsüli az áldozatok számát. Ugrásszerű növekedés novembertől figyelhető meg, ami követi a globális hullámok ívét.⁶

A világszinten növekvő energiaárak Szerbiában novemberre éreztették ár-felhajtó hatásukat, többek közt az élelmiszerárak terén. Emiatt decemberben

-
- 3 „Kezdődik a 3 ezer dináros támogatás kifizetése a beoltottaknak”, *Vajdaság Ma*, 2021. június 17., <https://www.vajma.info/cikk/szerbia/30153/Kezdodik-a-3-ezer-dinaros-tamogat-as-kifizetese-a-beoltottaknak.html>; Dragojlo, Sasa: „Work Starts in Serbia on Chinese Sinopharm Vaccines Factory”, *Balkan Insight*, 2021. szeptember 9., <https://balkaninsight.com/2021/09/09/work-starts-in-serbia-on-chinese-sinopharm-vaccines-factory/>; „Western Balkans Regular Economic Report, no. 20”, *International Bank for Reconstruction and Development*, 2021 ősze, <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/900381634670558017/greening-the-recovery>; „Az uniós biztost fogadta a szerb elnök”, *Pannon TV*, 2021. május 3., <https://pannonrtv.com/rovatok/politika/az-eu-bovitesi-biztosat-fogadta-szerb-kormanyfo-video>; „Brnabić: Bonyolódik a helyzet, a válságstáb a védetségügyi igazolvány bevezetését javasolja majd”, *Pannon TV*, 2021. augusztus 31., <https://pannonrtv.com/rovatok/tarsadalom/brnabic-bonyolodik-helyzet-valsagstab-vedettsegi-igazolvany-bevezeteset>.
 - 4 „Szerbiában az év végéig 80.000 emberrel kevesebb lesz”, *Magyar Szó*, 2021. április 26., <https://www.magjarszo.rs/hu/4599/kozelet/241236/Szerbi%C3%A1ban-az-%C3%A9v-v%C3%A9g%C3%A9ig-80000-emberrel-kevesebb-lesz-szerbia-statisztika-K%C3%B6zt%C3%A1rsas%C3%A1gi-Statistikai-Hivatal-%C3%A1llampolg%C3%A1rs%C3%A1g-szerb-%C3%A1llampolg%C3%A1rok-szerbiai-%C3%A1llampolg%C3%A1rok.htm>.
 - 5 „Vučić: Január 1-től 300 ezer dinár jár az elsőszülött után”, *Vajdaság Ma*, 2021. november 24., <https://www.vajma.info/cikk/szerbia/30868/Vucic-Januar-1-tol-300-ezer-dinar-jar-az-elsoszulott-utan.html>.
 - 6 Lásd <https://covid19.rs/objave-centra-za-javno-zdravlje>.

a kormányzat egyes élelmiszerek árát két hónapra befagyasztotta, és a november közepén érvényben lévő árakban maximálta, majd ezt az intézkedést később meghosszabbította. A rendeletet megszegő vállalkozásokat jelentős szankciókkal, pénzbírsággal sújtják. A 2022. januári mutatók alapján az árszabályozás kedvezően hatott az infláció alakulására.⁷

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A 2020. júniusi választásokon megszerzett erős parlamenti többség ellenére Aleksandar Vučić köztársasági elnök már 2020. októberi nyilatkozatában előrevetítette, hogy a jelenlegi kormánykoalíció nem tölti ki négyéves ciklusát, és a 2022 áprilisában sorra kerülő köztársaságielnök-választást előrehozott parlamenti választásokkal kötné egybe.⁸ Ezzel összhangban 2022. április 3-án elnök-, parlamenti és belgrádi helyhatósági választásokra kerül sor Szerbiában, annak ellenére, hogy a parlamenten kívül rekedt ellenzék a három választás szétválasztását kérte.⁹ A vezető szerb kormánypárt, a Haladó Párt számára megfelel, ha a magyar szavazatokat a kisebbségi koalíciós partner Vajdasági Magyar Szövetség gyűjti be, és a magyar kisebbség az elnökválasztáson Vučić elnököt támogatja.¹⁰

7 „Cena gasa Srbije ni „neverovatna“ ni „najniža“, ali dobra”, *Danas*, 2021. november 27., <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/cena-gasa-srbiji-ni-neverovatna-ni-najniza-ali-dobra/>; Tóth Péter: „Szerbiában eddig bevált az árbefagyasztás”, *Világgazdaság*, 2022. január 13., <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2022/01/szerbiaban-eddig-bevalt-az-arbefagyasztas>; „Szerbia befagyasztotta az élelmiszerárakat”, *Trend FM*, 2021. december 1., <https://trendfm.hu/cimlap/szerbia-befagyasztotta-az-elelmiszer-arakat-16842>.

8 Valtner, Lidija: „Novi parlamentarni izbori već 2022?“, *Danas*, 2020. október 20., <https://www.danas.rs/politika/novi-parlamentarni-izbori-vec-2022>.

9 „Április 3-án lesznek a szerbiai választások”, *Vajdaság Ma*, 2021. szeptember 17., <https://www.vajma.info/cikk/szerbia/30567/Aprilis-3-an-lesznek-a-szerbiai-valasztasok.html>.

10 „Pásztor István: A következő év négy évre minden síkon meghatározza a mozgásterünket”, *Magyar Szó*, 2021. november 9., <https://www.magyarso.rs/hu/4771/kozelet/253900/P%C3%A1sztor-Istv%C3%A1n-A-k%C3%B6vetkez%C5%91-%C3%A9v-n%C3%A9gy-%C3%A9vre-minden-s%C3%ADkon-meghat%C3%A1rozza-a-mozg%C3%A1ster%C3%BC-nket.htm>.

Az ünnepélyes keretek között megkezdett Szabadka–Szeged-vasútpálya felújítása a tervezettnél fél évvel korábban, már márciusra elkészül. A beruházás 21. századi színvonalra emeli a két határváros közötti közlekedést, jelentősen lecsökkenti az utazáshoz szükséges időt, valamint megkönnyíti az ingázást is.

A nyugat-balkáni országok gazdasága az elemzői várakozásoknál gyorsabb ütemben állt helyre, ami Szerbia esetében 7,5 százalékos növekedést jelentett 2021-ben. A fogyasztói index mutatói lassan helyreálltak, az államháztartási hiány pedig alacsony maradt, amihez a külkereskedelmi mérleg vártnál jobb kiviteli számai is hozzájárultak.¹¹ A gazdasági szereplők és az állampolgárok három támogatási program keretében több mint nyolcmilliárd euróban részesültek.¹² A munkanélküliek száma némiképp növekedett, de a munkavesztés hatásait a számukra nyújtott állami támogatások tompították. A választási év jóléti intézkedései keretében a szerbiai fiatalok január végéig jelentkezhetnek az állam által nyújtott egyszeri, 100 eurós válságkezelő támogatásért. A kormányzat a 2020-as választások előtt is élt már hasonló megoldással, de a lépés kontextusba helyezéséhez érdemes szem előtt tartani, hogy a szerbiai politikában – kormányzattól függetlenül – bevett és elfogadott szokás a „jó gazda” állam jelképes adakozása. A pénzsegély kifizetése óriási érdeklődés mellett februárban kezdődött meg. A Szerb Nemzeti Bank monetáris politikája kordában tartja az inflációt, s mivel a negyedik hullám esetszámai ellenére a járványügyi intézkedéseket kiveztették, a gazdasági kilábalást a koronavírus nem fogja lassítani.¹³

2022-ben előreláthatólag több infrastrukturális beruházás előkészítésére vagy kivitelezésére is sor kerül. A már említett Szabadka–Szeged-vasútvonal felújítása mellett befejeződik az Újvidék körüli korridor megépítése, miközben

11 Vö. a Világbank Szerbiáról készült őszi gazdasági jelentését: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/10/21/as-serbia-s-economy-recovers-job-creation-and-green-transition-needed-for-sustainable-growth>.

12 „Mali: 2022 második felében stabilizálódik az infláció”, *Magyar Szó Online*, 2021. november 15., <https://www.magyarso.rs/hu/4776/kozelet/254244/Mali-2022-m%C3%A1sodik-fel%C3%A9ben-stabiliz%C3%A1l%C3%B3dik-az-infl%C3%A1ci%C3%B3-Sini%C5%A1a-Mali-infl%C3%A1ci%C3%B3.htm>.

13 „Segítünk, hogy ne legyen gond a 100 eurós támogatás igénylésekor”, *Pannon TV*, 2022. január 19., <https://pannonrtv.com/rovatok/gazdasag/segitunk-hogy-ne-legyen-gond-100-euros-tamogatas-igenylesekor>.

megkezdődhet a Belgrád–Nagybecskerek–Újvidék-autópálya kivitelezése, és folytatódhat a Belgrád–Budapest-vasút építése is.¹⁴ Az utóbbi beruházás Szerbiára eső része három szakaszban épül meg; ezek közül kettő kínai, egy pedig orosz hitelből valósul meg. Az engedélyeztetés folyamata azonban két évig húzódott, ami a határidők kitolódásával járt, és konfliktust okozott az orosz és a kínai kivitelezőkkel. A késlekedés miatt ráadásul a szerb államnak kötbért kellett fizetnie az orosz kivitelező számára.¹⁵

A geológiai vizsgálatokat követően a kiválasztott kínai kivitelező 2022-ben előreláthatólag megkezdzi az első – huszonegy kilométer hosszú és huszonegy megálló – belgrádi metróvonal építését. A szerb vezetés eközben már a második – tizenkilenc kilométer hosszú és húsz megálló – metróvonal megépítésére is leszerződött egy francia céggel. A belgrádi metró megvalósítása már régi, rendszereken átívelő terv, s arra a mostani vezetés is presztízsberuházásként tekint, amelyhez ambiciózus és egyben bizakodó céldátumok párosulnak: az első vonalat már 2028-ra, a másodikat pedig 2030-ra adnák át.¹⁶

Szerbiában mind az orosz, mind pedig a kínai oltóanyag tömegtermelésére alkalmas gyártóközpont létesült, és ez nem csupán a balkáni régiót képes

-
- 14 „Početak izgradnje autoputa Beograd-Zrenjanin u februaru”, *Euronews*, 2021. december 12., <https://www.euronews.rs/biznis/biznis-vesti/30504/pocetak-izgradnje-autoputa-beograd-zrenjanin-u-februaru/vest>; „Vučić: Pénzbeli támogatás az oltottaknak”, *Magyar Szó*, 2021. május 5., <https://www.magyarszo.rs/hu/4607/kozelet/241802/Vu%C4%8Di%C4%87-P%C3%A9nzbeli-t%C3%A1mogat%C3%A1s-az-oltottaknak-Aleksandar-Vu%C4%8Di%C4%87.htm>; „A munka ünnepén kezdődik a Fruška gorai korridor építése”, *Magyar Szó*, 2021. április 30., <https://www.magyarszo.rs/hu/4603/kozelet/241522/A-munka-%C3%BCnnep%C3%A9n-kez%C5%91dik-a-Fru%C5%A1ka-gorai-korridor-%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9se-Igor-Mirovi%C4%87-tartom%C3%A1nyi-korm%C3%A1nyf%C5%91-Fru%C5%A1ka-gorai-korridor.htm>.
- 15 „Vasútépítés milliós büntetésekkel”, *Magyar Szó*, 2021. november 4., <https://www.magyarszo.rs/hu/4767/kozelet/253604/Vas%C3%BAt%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9s-mill%C3%B3s-b%C3%BCntet%C3%A9sekkel-vas%C3%BAt-gyorsvas%C3%BAt-%C3%A9jvid%C3%A9k-Belgr%C3%A1d-vas%C3%BAt-%C3%A9jvid%C3%A9k-E2%80%93Szabadka-gyorsvas%C3%BAt.htm>.
- 16 „До краја недеље уговор за пројектовање друге линије метроа”, *Politika*, 2021. július 26., <https://www.politika.rs/scc/clanak/484249/Do-kraja-nedelje-ugovor-za-projektovanje-druge-linije-metroa>; „Kuda će proći i kada će biti završene prve dve linije beogradskog metroa”, *RTS*, 2021. január 22., <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/4230682/beogradski-metro-gde-ce-proci-kada-ce-biti-zavrsen-stanice-izgradnja.html>.

ellátni, de a világpiacon is termel. Az orosz vakcina gyártása 2021 júniusában kezdődött meg, a kínai oltóanyagé pedig 2022-ben várható.¹⁷

2021. január 1-jén került sor a közös orosz–török projekt keretében megvalósult Török Áramlat gázvezeték átadására, amely Bulgárián keresztül juttat földgázt Szerbiába. A projekt nem titkolt szándéka, hogy a közeljövőben újabb szakaszok kiépítésével Délkelet-Európa és Magyarország földgázellátását Ukrajnát megkerülve biztosítsa.¹⁸ A bolgár szakasz meghibásodása viszont 2021-ben olyan mértékű gázkimaradást okozott Szerbiában, hogy egyes városokban akadozni kezdett a melegvíz-ellátás és a fűtés egészen addig, amíg nem sikerült Magyarországról importált gázzal pótolni a kimaradó mennyiséget. Az energiaszolgáltatás fennakadásai és kimaradásai a lakosságot a milosevici évtizedek viszontagságaira emlékeztetik – a 2022. tavaszi választások miatt a kormányzat számára ezért is kulcsfontosságú a szolgáltatások „fogyasztóbarát” áron történő biztosítása. A tervezett gáztározók kapacitásbővítése nem valósult meg, továbbá a gáztartályok feltöltése sem ment végbe az energiaárak emelkedését megelőzően. Mivel Szerbiának nincsenek lekötött gázkapacitásai, és a piacról szerzi be az energiahordozót, a december 31-én lejáró orosz–szerb gázszerveződés az energiaárak globális emelkedése miatt kellemtlenül érintheti az országot. Így az orosz–szerb kapcsolatrendszer alakulása gazdasági, bel- és külpolitikai szempontból is meghatározó lesz az ország számára.¹⁹

17 „Vučić: Fabrika vakcina u Srbiji će biti u interesu celog regiona”, *AA*, 2021. szeptember 9., <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/vu%C4%8Di%C4%87-fabrika-vakcina-u-srbiji-%C4%87e-biti-u-interesu-celog-regiona/2360080>; „Počela proizvodnja vakcine ‘Sputnjik V’ u Srbiji”, *Radio Slobodna Evropa*, 2021. június 4., <https://www.slobodnaevropa.org/a/sputnjik-v-torlak-srbija/31291004.html>.

18 „Vučić: Deo gasovoda Turski tok kroz Srbiju biće pušten u rad 30. decembra”, *NI*, 2020. december 25., <https://rs.n1info.com/biznis/a687707-vucic-deo-gasovoda-turski-tok-kroz-srbiju-bice-pusten-u-rad-30.-decembra>; „Bajatović: Sürgeşen gázt importáltunk Magyarországról”, *Magyar Szó*, 2021. november 1., <https://www.magyarso.rs/hu/4764/gazdasag/253359/Bajatovi%C4%87-S%C3%BCrg%C5%91sen-g%C3%A1zt-import%C3%A1ltunk-Magyarorsz%C3%A1gr%C3%B3l-g%C3%A1z-sz%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1s-g%C3%A1zvezet%C3%A9k-h%C3%A1ll%C3%B3zat.htm>.

19 „Szerbia csillagászati összegekért vásárolja a gázt”, *Magyar Szó Online*, 2021. december 17., <https://www.magyarso.rs/hu/4804/gazdasag/256251/Szerbia-csillag%C3%A1szati-%C3%B6sszegek%C3%A9rt-v%C3%A1s%C3%A1rolja-a-g%C3%A1zt-szerbia-g%C3%A1z-sz%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1s-g%C3%A1zt%C3%A1roz%C3%B3.htm>.

Kül- és biztonságpolitika

A hadseregfejlesztés, a hazafias nevelés, a hadsereg presztízsének ápolása a kormány retorikájában és döntéseiben is tetten érhető. 2020 óta visszatérő témaként többször felmerült a hat hónapos katonai sorkötelezettség visszaállítása. A hadsereg technikai felszereltsége terén elért eredményeit a kormányzat előszeretettel teszi szemlére – különösen a légvédelmi rendszer esetében –, és további orosz fegyverek vásárlását is bejelentette. Oroszország harminc korszerűsített harckocsit és harminc páncélozott felderítő és járőröző járművet adott Szerbiának, amelyeket ünnepélyes keretek között az orosz védelmi miniszter jelenlétében vettek át. 2021. május második felében közös orosz–szerb hadgyakorlatra is sor került. Az országban második éve tartották meg a 2020 augusztusában bevezetett Szerb Egység, Szabadság és Zászló Napját, amelyet az országhatáron túl élő szerbek is megünnepeltek. A 2021-es központi ünnepség keretében hadi felvonulásra és bemutatóra is sor került.²⁰

2021-ben Szerbia legkiegyensúlyozottabb gazdasági kapcsolatai közé Kína tartozott. A szerb–kínai kapcsolatok intenzívvé váltak, amit több magas rangú látogatás és nemzetközi csúcstalálkozó is bizonyított. A szerb–kínai „barátságról” a megvalósult infrastrukturális projektek formájában több gyakorlati eredmény is tanúskodik. Többek közt megépült a Budapest–Belgrád-gyorsvasút szerbiai részének első szakasza, és egy újabb szakaszon megkezdődött a Kolumbara folyó völgyében futó Nagy Miloš autópálya Montenegró irányába történő meghosszabbítása. A települést tehermentesítő szerémségi közlekedési korridor mellett Újvidék egy negyedik Duna-híddal gazdagodik majd, ami a jövőben könnyebb elérést biztosít a korridor és belváros között. Az elkerülőúthoz hasonlóan a hidat is egy kínai vállalat építi meg, szerb munkavállalók és alváll-

20 „Vučić: Szerbia új drónokat rendelt, amelyek akár egy 500 kilogrammos bombát is elbírnak”, *Vajdaság Ma*, 2021. június 16., <https://www.vajma.info/cikk/szerbia/30151/Vucic-Szerbia-uj-dronokat-rendelt-amelyek-akar-egy-500-kilogrammos-bombat-is-elbirnak.html>; „Vučić a katonai bemutaton: Álmodni sem mertünk erről a fejlettségi szintről”, *Pannon TV*, 2021. szeptember 15., <https://pannonrtv.com/rovatok/politika/vucic-katonai-bemutaton-almodni-sem-mertunk-errol-fejlettsegi-szintrol>; „Vulin: A legújabb fegyvereket kapja Szerbia Oroszországtól”, *Magyar Szó*, 2021. október 11., <https://www.magyarstvo.hu/hu/4746/kozelet/252014/Vulin-A-leg%20ujabb-fegyvereket-kapja-Szerbia-Oroszorsz%C3%A1gt%C3%B3l-orszorsz%C3%A1g-fegyver.htm>.

lalkozók bevonásával.²¹ Kína számára Szerbia olyan hosszú távon megbízható partnert jelent, melyben az aktuális kormányzattól függetlenül a befektetőbarát környezet kellő politikai együttműködési készséggel párosul. A két ország közötti árucseré-forgalom az elmúlt fél évtized alatt megháromszorozódott, a kínai befektetések – amelyekből Délkelet- és Kelet-Közép-Európában Szerbia jelentős arányban részesül – pedig munkahelyeket teremtenek a félperifériához tartozó, a bérek és a munkavállalók képzettsége területén versenyképes balkáni országban, amely földrajzi elhelyezkedése okán is a régió kulcsországának számít.²²

2020-as térvészését érzékelve Oroszország vakcinadiplomáciával és energiapolitikával igyekezett ellensúlyozni Kína és az Egyesült Államok szerbiai aktivitását. Összességében a 2021-es évben az orosz–szerb kapcsolatok is intenzívebbé váltak; előbb a vakcinák, valamint a katonai beszerzések, illetve együttműködés kérdése köré épültek, majd az energiaárak globális emelkedésének köszönhetően a hangsúly a december végén lejáró szerb–orosz gázszerveződés megújítására helyeződött át. December 31-ig, vagyis aktuális gázszerveződés lejártáig Szerbia a világpiaci árakhoz képest háromszor-négyszer olcsóbban jutott hozzá a gázhoz, ami egyértelműen tarthatatlan volt. Nyitott kérdés, hogy Moszkva mennyire vette zokon a szerb vezetés 2020. évi külpolitikai kilengését Washington irányába, és az hatással lesz-e az áregyeztetésekre, illetve hogy Belgrád mennyit képes lealkudni a biztosra vehető áremelésből. A szerb vezetés nyár végétől számos megelőlegezett köszönettel és hálálkodással teli retorikai gesztust tett Oroszország irányába. Ezzel a kormányzat egyben a szerbiai vá-

21 „Vučić: Obećali mi da će autoput Preljina – Požega biti gotov do kraja 2021”, *NI*, 2020. június 12., <https://rs.n1info.com/biznis/a609230-rok-za-zavrsetak-autoputa-preljina-pozega/>; Pavkov, Ksenija: „Kinezi će graditi most u Novom Sadu, a domaći stručnjaci mogu samo – da negoduju”, *NI*, 2021. május 13., <https://rs.n1info.com/biznis/kinezi-ce-graditi-most-u-novom-sadu-a-domaci-strucnjaci-mogu-samo-da-negoduju/>; Hartwell, Leon – Vladislavljev, Stefan: „Serbia’s Delicate Dance with the EU and China”, *Just Security*, 2020. december 20., <https://www.justsecurity.org/73885/serbias-delicate-dance-with-the-eu-and-china>.

22 Pavkov, Ksenija: „Vijetnamski radnici iz Linglonga: Nemamo vodu ni struju, sve je loše i prljavo”, *NI*, 2021. november 12., <https://rs.n1info.com/vesti/vijetnamski-radnici-iz-linglonga-nemamo-vodu-ni-struju-sve-je-lose-i-prljavo/>; „Chinese construction site in Serbia using ‘slave labor’”, *DW*, <https://www.dw.com/en/chinese-construction-site-in-serbia-using-slave-labor/a-59923513>; „Acélerós szerb–kínai barátság”, *Pannon TV*, 2021. október 28., <https://pannonrtv.com/rovatok/politika/aceleros-szerb-kinai-baratsag>; Grubic, Ljiljana: „Serbia’s increasing importance for China’s BRI”, *Emerging Europe*, 2019. június 25., <https://emerging-europe.com/voices/serbias-increasing-importance-for-chinas-bri/>.

lasztópolgárokat is igyekezett megnyugtatni, hangsúlyozva, hogy Szerbia a „ki-tűnő” kapcsolatok miatt méltányos szerződésre számíthat Moszkvával. Vučić és Putyin kölcsönös látogatásai az energiagazdálkodás és a gázszerződés köré épültek, majd év végi telefonos egyeztetésüket követően napvilágra kerültek az új gázalku részletei. Bár a szerb vezetés nem tudott tíz évre szóló hosszú távú szerződést kötni Oroszországgal, az ország a tavasz végéig Belarusz, Azerbajdzsán, Németország és Törökország után az ötödik legalacsonyabb árat fizeti a földgázért. Az ideiglenes szerződéssel egyrészt a fűtési szezonban biztosított volt a kedvező gázár a lakosság számára, másrészt az április 3-i országos parlamenti és elnökválasztáson az újrázásra készülő kormány és az államelnök mentesült az esetleges népharagtól. Az ideiglenes alku lejártá után azonban nincs garancia újabb kedvező gázszerződésre, Moszkvának ugyanis figyelembe kell vennie a piaci ésszerűség elveit is, hogy saját gazdasági érdekeit is érvényre tudja juttatni. A szerb kormányzat viszont kétségkívül időt nyert. A szerb– orosz tárgyalások hozadékaként egyébként a Gazprom felvásárolta a kőolajtermékek feldolgozásával foglalkozó pancsovai Petrohemija vállalatot.²³

Donald Trump választási veresége után kérdés, hogy a Biden-adminisztráció mennyire kívánja a korábban bejelentett beruházások megvalósítását. A választási eredmények tükrében a januári elnöki beiktatását megelőző és követő egy-két hónapban Belgrád kivárt, így időszakosan és taktikusan egyes orosz és kínai befektetési projektek aláírása is kitolódott. (Többek közt az 5G-rend-

23 Vuksanovic, Vuk: „Russia’s gas gift to Serbia comes with strings attached”, *Euronews*, 2021. december 4., <https://www.euronews.com/2021/12/04/russia-s-gas-gift-to-serbia-comes-with-strings-attached-view>; „Cena gasa Srbije ni „neverovatna“ ni „najniža“, ali dobra”, *Danas*, 2021. november 27., <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/cena-gasa-srbiji-ni-neverovatna-ni-najniza-ali-dobra/>; „Lesz elegendő gáz Szerbiában”, *Magyar Szó*, 2021. december 25., <https://www.magyarso.ro/hu/4810/kozelet/256675/Lesz-elegend%C5%91-g%C3%A1z-Szerbi%C3%A1ban-Aleksandar-Vu%C4%8Di%C4%87-Vlagyimir-Putyin.htm>; Vučić: Január 1-től 300 ezer dinár jár az elsőszülött után”, *Vajdaság Ma*, 2021. november 24., <https://www.vajma.info/cikk/szerbia/30868/Vucic-Januar-1-tol-300-ezer-dinar-jar-az-elsoszulott-utan.html>. „Komentari posete: Lavrov u Beogradu da preduhitri uticaj Bajdenove ekipe”, *RTV*, 2020. december 17., http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/komentari-posete-lavrov-u-beogradu-da-preduhitri-uticaj-bajdenove-ekipe_1189597.html; Stojanović, Marija: „Lavrov i Vučić o vakcinama, Srpskoj i Kosovu”, *Danas*, 2020. december 15., <https://www.danas.rs/politika/lavrov-i-vucic-o-vakcinama-srpskoj-i-kosovu>; Bogdanović, Nevena: „Vakcinacija ‘Sputnjikom V’ u Srbiji do kraja sedmice”, *Radio Slobodna Evropa*, 2021. január 5., <https://www.slobodnaevropa.org/a/vakcinacija-sputnjikom-v-u-srbiji-do-kraja-sedmice/31034985.html>.

szer beindítását is ezért halasztották el.) Nyár elején Brnabić miniszterelnök asszony kétnapos látogatást tett az Egyesült Államokba. Addigra világossá vált, hogy a Trump-adminisztráció vállalásait Bidenék nem váltják valóra, bár a Goldman Sachs amerikai multinacionális vállalat, befektetési bank és pénzügyi szolgáltató fontolgatja, hogy belép a szerb piacra. A világpolitikai helyzet változása miatt Washington kénytelen ismét nagyító alá venni és figyelemmel követni a Nyugat-Balkán eseményeit. Ezt a szándékot támasztja alá Christopher Hill nagyköveti kinevezése is. Személyében olyan tapasztalt diplomata került Belgrádba, akinek megbízottként Clinton elnök alatt aktív szerepe volt az 1990-es évek délszláv konfliktusainak kezelésében. Hill tagja volt a boszniai háborút lezáró daytoni tárgyalócsoporthoz, sőt, a NATO-bombázások elkerülése érdekében 1999-ben, az utolsó utáni pillanatban is személyesen próbálta jobb belátásra téríteni Milošević akkori jugoszláv szövetségi elnököt, a koszovói konfliktus során pedig az irreguláris albán Koszovói Felszabadítási Hadsereg vezetőivel is felvette a kapcsolatot.²⁴

Szerbia legfontosabb regionális törekvése az úgynevezett „nyitott Balkán” (korábban „mini-Schengen”) kezdeményezés megvalósítása, amely révén olyan részleges gazdasági unió alakulna ki a Nyugat-Balkánon, ahol a Közös Piac mintájára megvalósulna az áru, a munkaerő, a tőke és a szolgáltatások minél szabadabb, akadálymentes áramlása. Az eredeti céldátumként kitűzött 2020 vége a járvány miatt tarthatatlanná vált, s elodázta a kereskedelmi övezet létrehozását, és ahhoz jelen pillanatban sem Bosznia-Hercegovina, sem Montenegró nem kíván csatlakozni. 2021 nyitott kérdése volt, hogy Albániával, Észak-Macedóniával és – a 2020-es washingtoni szerződésben vállaltak nyomán – Koszovóval sikerül-e létrehozni a gazdasági zónát. Július végén Szerbia, Albánia és Észak-Macedónia megállapodott abban, hogy 2023-ra megteremtik az áruk és

24 „Vuksanović: Vašington razbio iluziju o balansiranju Srbije između velikih sila”, *NI*, 2020. szeptember 17., <https://rs.n1info.com/vesti/a640733-vuksanovic-vasington-razbio-iluziju-o-balansiranju-srbije-izmedju-velikih-sila.>; „Brnabić: A Goldman Sachs Szerbiába érkezik”, *Magyar Szó*, 2021. június 21., <https://www.magjarszo.rs/hu/4675/kozelet/246938/Brnabi%C4%87-A-Goldman-Sachs-Szerbi%C3%A1ba-%C3%A9rkezikhet-Ana-Brnabi%C4%87-New-York-befektet%C3%A9s.htm>; Szabó, Bianka Emese: „China’s Increasing Presence in the ICT Sector in Serbia”, *KKI Policy Briefing*, 2021/19, 3–4., 10.; Stojanovic, Milica: „US Names Wartime Serbia-Kosovo Negotiator as Belgrade Ambassador”, *Balkan Insight*, 2020. december 11., <https://balkaninsight.com/2021/10/15/us-names-wartime-serbia-kosovo-negotiator-as-belgrade-ambassador>.

a munkaerő szabad áramlásához szükséges feltételeket. Egyes szakértők szerint a kezdeményezés megkönnyítheti és elősegítheti a régió EU-ba történő gazdasági integrációját. Továbbá, mivel a kezdeményezés elsősorban Szerbiának, a régió legnépesebb államának, kulcsországának és legstabilabb gazdaságának kedvezne, sokan úgy látják, Belgrád ezáltal érdekeltté válhat a régió békéjének és stabilitásának megőrzésében. A több mint 10 millió lakossal rendelkező piac a regionális és külföldi gazdasági szereplők számára is lehetőséget teremthet. Más szakértők azonban a befektetőbarát környezet ellenére a „nyitott Balkán” koncepció korlátozott integrációs lehetőségeiről írnak: a nyugat-balkáni államok az EU-s integráció különböző szakaszában járnak, csatlakozásukra eltérő, egyelőre megjósolhatatlan időpontokban kerülne sor. Meglátásuk szerint kevés bizakodásra ad okot, hogy a kezdeményezés Szerbia regionális törekvéseit próbálja erősíteni, miközben Belgrádnak a szomszédos államokkal ápolt viszonyrendszere terhel, törekeny.²⁵

Az el nem kötelezett országok mozgalma hatvan évvel ezelőtt alakult meg Belgrádban, az egykori Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság fővárosában. Az évforduló alkalmából Szerbiában többnapos értekezletre került sor 2021 októberében. A mozgalom elnöki székét 2019 óta Azerbajdzsán tölti be, amelynek eltökélt szándéka lelket lehelni a szövetségbe s újfent összehangolni a tagállamok ENSZ-ben képviselt politikáját. A kaukázusi állam egyéni törekvései hamar összetalálkoztak a szerb vezetés külpolitikai céljaival, így az október 11–12-én tartott kétnapos belgrádi világtalálkozó az azeri–szerb tandem

25 „Trump, Vučić i Hoti u Bijeloj kući: Potpisan sporazum između Srbije i Kosova”, *Jutarnji List*, 2020. szeptember 4., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/trump-vucic-i-hoti-u-bijeloj-kuci-potpisan-sporazum-izmedu-srbije-i-kosova-15017180>; Miletić, Goran: „Mini Šengen – šta nam je još neophodno osim brisanja granica”, *Remarker*, 2020. január 15., <https://remarker.media/region-2020/mini-sengen-sta-nam-je-jos-neophodno-osim-brisanja-granica>; Heil, Andy – Bogdanovic, Nevena: „It’s No ‘Mini-Schengen,’ But Balkan Scheme Could Still Abolish Nagging Barriers”, *Radio Free Europe – Radio Liberty*, 2019. december 5., <https://www.rferl.org/a/it-s-no-mini-schengen-but-balkan-scheme-could-still-abolish-nagging-barriers/30309254.html>; Stojkovski, Bojan: „Businesses Eye Boost, But also Barriers, in ‘Open Balkan’ Initiative”, *Balkan Insight*, 2021. augusztus 30., <https://balkaninsight.com/2021/08/30/businesses-eye-boost-but-also-barriers-in-open-balkan-initiative/>; Rédi Boglárka: „Nyitott Balkán: EU-pótlék vagy csak üres PR-fogás?”, *Azonnali*, 2021. augusztus 5., https://azonnali.hu/cikk/20210805_nyitott-balkan-eu-potlek-vagy-csak-ures-pr-fogas/; Dragojlo, Sasa: „Work Starts in Serbia on Chinese Sinopharm Vaccines Factory”, *Balkan Insight*, 2021. szeptember 9., <https://balkaninsight.com/2021/09/09/work-starts-in-serbia-on-chinese-sinopharm-vaccines-factory>

együttműködésével valósult meg. A rendezvényen több mint száz ország és kilenc nemzetközi szervezet összesen négyezer fővel képviseltette magát. Tito szocialista államának presztízséből és az egykori gyarmati világban kialakított gazdasági kapcsolataiból a jugoszláv utódállamok közül elsősorban Szerbia próbált meg átmenteni valamit a maga számára, noha az ország a 21. században már csak megfigyelői státusszal vállal szerepet az el nem kötelezett országok mozgalmának eddig közel tetszhalottnak tűnő tevékenységében.²⁶ Szerbia a jugoszláv időszakból megörökölt kétoldalú kapcsolatok ápolása, élénkítése miatt vállalt szerepet az évforduló szervezésében, a külpolitika terén ugyanis az európai integráció vonalát kiegészítő elemként tekintenek erre a lehetőségre Belgrádban.²⁷

A házigazda szerepét betöltő Szerbia „közbenjárásával” júliusban megfigyelői státusszal Oroszországot is felvették a mozgalomba. Moszkva vakcinadiplomáciájának kapóra jött a belgrádi világtalálkozó, és a szerb kormányzat is hasznot húzott belőle, mivel a nemzetközi piacra szánt orosz fejlesztésű védőoltás gyártását Szerbiába telepítették ki. (A találkozót követően Szerbiában elfogyott a Szputnyik V, feltételezések szerint azért, mert Moszkva szerbiai vakcinakészleteit a harmadik világnak adományozta.)²⁸

A csúcstalálkozóval párhuzamosan rendezték meg Belgrádban Délkelet-Európa egyik legnagyobb nemzetközi fegyver- és hadiipari kiállítását. A szerbek „nyitott ajtók” politikája keretében a belgrádi vezetés a fegyverexport terén az afrikai és ázsiai kereskedelmi kapcsolatok felelevenítésére is kísérletet tett. Az egykori jugoszláv, illetve a mai szerb fegyverek minősége vállalható, alkatrészeik megbízhatók és kompatibilisek a nyugati világ termékeivel, azok

26 A szerb külügyminisztérium ismertetője, lásd „Pokret nesvrstanih zemalja”, *Republika Srbija, Ministarstvo Spoljnih Poslova*, <https://www.mfa.gov.rs/lat/spoljna-politika/srbija-umedjunarodnim-organizacijama/pokret-nesvrstanih-zemalja>.

27 Uo.; Dragoljo, Sasa: „Belgrade Non-Aligned Summit Condemns West’s ‘Vaccination Nationalism’”, *Balkan Insight*, 2021. október 11., <https://balkaninsight.com/2021/10/11/belgrade-non-aligned-summit-condemns-west-vaccination-nationalism/>; A nemzetközi együttműködés az alapja az emberiség fejlődésének”, *Pannon RTV*, 2021. október 10., <https://pannonrtv.com/rovatok/politika/az-el-nem-kotelezett-oroszagok-vezetoivel-targyal-vucic>; „Az el nem kötelezett országok vezetőivel tárgyal Vučić”, *Pannon RTV*, 2021. október 10., <https://pannonrtv.com/rovatok/politika/az-el-nem-kotelezett-oroszagok-vezetoivel-targyal-vucic>; Markovic Khaze, Nina: „There is life in the Non-Alignment Movement yet”, *The Interpreter*, 2021. október 25., <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/there-life-non-alignment-movement-yet>.

28 Markovic Khaze: „There is life in the Non-Alignment Movement yet”.

nál azonban jóval olcsóbbak. A találkozó mellé becsatornázott hadiexpó pedig kiváló lehetőséget biztosított a szerb termékek reklámozására.²⁹ Vučić elnök expón elhangzott nyitóbeszédében kifejtette, hogy Szerbia versenyezni kíván az ázsiai és afrikai piacokért, s a Nyugat tudtára adta: a rosszalló nyilatkozatok ellenére országa a regionális kihívások miatt nem áll el sem az orosz, sem a kínai, sem pedig a török fegyvervásárlástól. Az el nem kötelezett országok mozgalmának ideológiai keretét használva a hadiipari termékek eladását és vásárlását a szuverén országok azon szabad jogának nevezte, amelybe más ország nem szólhat bele. A látszólag kemény és a globális harmadik út szellemében elhangzott kijelentések ellenére Szerbia gondoskodott arról, hogy a fegyverexpón Kína és Törökország mellett a nyugati világ prominens hadiszállítói is képviselthessék magukat, és ezzel üzleti kapcsolataikat egyengethessék a harmadik világban.³⁰

Trendek és forgatókönyvek

A választási szövetségbe összeálló, kevésbé szétforgácsolt ellenzéknek esélye nyílna a belgrádi helyhatósági választás megnyerésére, ahol mindenképp szoros eredmény várható, az országos szinten elért eredményei azonban nem lesznek elegendők ahhoz, hogy leváltssa a kormányzó Szerb Haladó Pártot és koalícióját. Ezenfelül az is valószínű, hogy az elnökválasztás is Vučić újabb felhatalmazásával zárul.³¹

A csatlakozási dátum kitolódásával Belgrád európai integráció iránt érzett lelkesedése és elköteleződése alábbhagyott, s a szükséges reformok megvalósí-

29 Dragoljo, Sasa: „Serbia Spies Chance to Sell Arms to Fading Non-Aligned Movement”, *Balkan Insight*, 2021. október 15., <https://balkaninsight.com/2021/10/15/serbia-spies-chance-to-sell-arms-to-fading-non-alignment-movement/>; Markovic Khaze: „There is life in the Non-Alignment Movement yet”.

30 „Serbia’s leader defends right to buy weapons where he wants”, *The Independent*, 2021. október 12., <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/serbia-aleksandar-vucic-belgrade-chinese-europe-b1937040.html>; Dragoljo: „Serbia Spies Chance to Sell Arms to Fading Non-Aligned Movement”; Nina Markovic: „There is life in the Non-Alignment Movement yet”.

31 „The Outlook for Serbian Politics in 2022”, *China-CEE Institute, Weekly Briefing*, Vol. 47. No. 1., 2022. február 28., <https://china-cee.eu/2022/02/28/serbia-political-briefing-the-outlook-for-serbian-politics-in-2022/>.

tása is lelassult, noha az igazságügyi reform megvalósításával egy fontos csatlakozási fejezet teljesítése felé tett nagy lépést az ország.

A gazdaság terén Szerbia Kína és Oroszország irányába is erősítette kapcsolatait.³² Koszovó kérdése és az energiaellátás miatt a szerb vezetésnek baráti viszonyt kell ápolnia Moszkvával, ugyanakkor a színpalak mögött ott vannak a kölcsönös bizalmatlanság magvai is: gazdasági okokból kifolyólag az Európai Unió, hosszú távon pedig Kína és akár az Egyesült Államok is tartósan fontosabb partnerré válhat Szerbia számára, mint Oroszország.³³ A szerb kormányzatra jellemző hintapolitikát Belgrád szabadon folytathatja, hiszen az Európai Unió számára – az európai integrációval szembeni „kilengései” ellenére – kifizetődőbb, ha Szerbiát politikai és gazdasági partnerének tudja, mint ha elidegeníti és ezzel kockára teszi a térség stabilitását.

Mivel a nyugat-balkáni bővítés dátuma bizonytalan időre kitolódott, a szerb kormányzat megengedheti magának a Koszovó-kérdés rendezésének elhúzását, így a 2019-ben abamaradt, EU által szorgalmazott tárgyalások 2022-ben folytatódhatnak ugyan, de előrelépés nem várható bennük.

32 „Serbia”, *Economist Intelligence*, 2022. január 10., <https://country.eiu.com/serbia>.

33 Vuksanović, Vuk: „From Russia With Love?: Serbia’s Lukewarm Reception of Russian Aid and Its Geopolitical Implications”, *LSE Ideas*, 2020. június, <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/updates/LSE-IDEAS-From-Russia-With-Love.pdf>. 4–5., 9–10.

Horvátország

Szerző:

Szeghő Patrik

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 3 888 529 fő

Népszaporulat: -0,7 százalék, -27 106 fő

Etnikai megoszlás: 90,4 százalék horvát, 4,4 százalék szerb, 0,7 százalék bosnyák, 0,4 százalék olasz, 0,3 százalék magyar, 3,8 százalék egyéb

Magyar lakosság: 14 048 (2011)

GDP (PPP): 145 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 36 200 dollár

Gazdasági növekedés: +9,7 százalék

2021 főbb eseményei Horvátországban

A horvátországi helyhatósági választásokra május második felében került sor, s ezek eredményeképpen a Horvát Demokratikus Közösség kétszer annyi polgármesteri helyet nyert el, mint legnagyobb politikai vetélytársa, a Horvát Szociáldemokrata Párt (előbbinek a 128 helyből 56-ot, utóbbinak pedig 22-t sikerült megszereznie). Ez annak ellenére is így volt, hogy a 2017-es eredményekhez képest az előbbi párt győzelmi esélyei némiképp csökkentek, utóbbié pedig nőttek. A választás érdekessége, hogy a függetlenként induló polgármester-jelöltek is nagy számban (összesen huszonyolc községben) nyerni tudtak.¹

¹ A Horvát Országos Választási Bizottság által hivatalosan közölt eredményekkel kapcsolatban lásd <https://www.izbori.hr/site/izbori-referendumi/lokalni-izbori/prijevremeni-izboriza-gradsko-vijece-grad-orahovice-36/aktualnosti-37/rezultati/38>; „Hrvatska: lokalni izbori pokazali nove trendove u politici”, *DW*, 2021. május 31., <https://www.dw.com/sr/hrvatska-lokalni-izbori-pokazali-nove-trendove-u-politici/a-57725921>.

Amellett, hogy Horvátország a világjárvány által leginkább érintett országok közé tartozik, az államvezetésnek a márciusi és decemberi földrengések közvetett-közvetlen hatásával is meg kellett birkóznia. Ezek ugyanis számottevő, a GDP 30 százalékának megfelelő mértékű kárt okoztak az ország számára. A gazdasági károkon túl a két természeti csapás az építkezési előírások esetében évtizedek óta fennálló súlyos hiányosságokat is felszínre hozta: a földrengések a gyakran kifogásolható minőségű építkezések miatt jártak ekkora kárral. További problémát jelentett, hogy a katasztrófákat követő helyreállítási munkálatok sem az elvárt sebességgel haladnak előre.² Az országot sújtó természetikatasztrófa-sorozat 2022-ben is folytatódott, amikor január első felében a Zágrábbal szomszédos Sziszek megyét több alkalommal is kisebb erősségű földrengés rázta meg.³

A sikeres fiskális politikának köszönhetően az ország a 2020-at megelőző három évet költségvetési többlettel zárta, ami 2020-ban és 2021-ben lehetővé tette, hogy a kormányzat olyan szociálpolitikai kiadásokat, hiteltámogatásokat és adófizetési engedményeket (vállalkozássegítő támogatásokat, munkanélküli-segélyeket, a földrengés érintettjeinek támogatását) foganatosíthasson, amelyek a gazdasági visszaesés ellenére is biztosították a horvát magánszektor túlélését. A földrengések okozta károk kezelésére Zágráb hozzáférést kapott az EU Szolidaritási Alapjához. A fent említett intézkedések és források révén a 2021-es évben az ország gazdasági mutatói a vártnál is kedvezőbben alakultak, amihez a turisztikai bevételek is számottevően hozzájárultak.⁴

A horvát vendéglátóipar és turizmus mutatói ugyanis 2021-ben minden várakozást felülmúltak: a horvát tengerpart 14 millió vendégével és 84 millió vendégéjszakájával a járvány előtti időszakot is túlszárnyalva zárta a nyarat, és a földközi-tengeri régióban is kiemelkedő mutatókat ért el, különösen az előszezonban. A kormányzat a külföldi látogatók beutazását negatív PCR-teszthez vagy az oltási igazolvány meglétéhez kötötte. Így a hazai vendégek mellett

2 Grgurinovic, Matea: „Decline and Fall: The Earthquake that Exposed Croatia’s Rotten Interior”, *Balkan Insight*, 2022. január 13., <https://balkaninsight.com/2022/01/13/decline-and-fall-the-earthquake-that-exposed-croatias-rotten-interior/>.

3 „Latest quakes in or near Croatia: past 30 days - list, stats and map”, *Volcano Discovery*, 2022. február 3., <https://www.volcanodiscovery.com/earthquakes/croatia.html>.

4 Blašković, Ana: „Hrvatska pred sobom nikad nije imala jasnije i blistavije prilike”, *Poslovni dnevnik*, 2021. június 14., <https://www.poslovni.hr/hrvatska/hrvatska-pred-sobom-nikad-nije-imala-jasnije-i-blistavije-prilike-4292034>.

a tengerpartot kiemelkedő számban látogatták a német, osztrák, szlovén, lengyel és cseh turisták.⁵

A koronavírus-járvány harmadik hullámának esetszámai az előszezonban felíveltek, a főszezonban viszont csökkentek, és újabb szélsőséges felívelés csak október elejétől volt tapasztalható. A lakosság átoltottsága Horvátországban az év végéig nem érte el az 55 százalékot, ugyanakkor az egészségügyi dolgozók jelentős része részesült védőoltásban. Bár a kormányzat nem tervezi a kötelező oltás bevezetését, a járvánnyal kapcsolatos szabályozások és rendeletek megszegését, valamint a védettségi igazolványokkal való visszaélést szigorúan bünteti. (Az év végén elfogadott törvény alapján a vétkesek 4–6,5 ezer eurónak megfelelő kunával büntethetők).⁶

A statisztikai adatok alapján a környező országokban jelenleg összesen 1,1 millió személy rendelkezik horvát állampolgársággal is. A 2020-ban elfogadott egyszerűsített állampolgársági eljárással 2021 végéig majdnem 5 ezren éltek – a kérvények kétharmadát szerbiai horvátok nyújtották be. Az egyszerűsített honosítási törvény érvényességét – az eredeti, 2022. január végi dátumot felülírva – meghosszabbították.⁷

A szomszédos Ausztria 2021-ben megakadályozta, hogy a horvátok megemlékezzenek a második világháború bleiburgi mészárlásáról. A mindenkori horvát kormányzat megemlékezéssel kapcsolatos hozzáállása változó: 2016 óta

5 „2021. turistička godina u Hrvatskoj - 14 milijuna turista i najbolji prihodi u ljetnim mjesecima dosad”, *Poslovni Turizam*, 2022. január 3., <https://www.poslovniturizam.com/brojke-trendovi/2021-turisticka-godina-u-hrvatskoj-14-milijuna-turista-i-najbolji-prihodi-u-ljetnim-mjesecima-dosad/3716/>; Grgurinovic, Matea: „Croatian Tourism Bounces Back, but Workers Feel Exploited”, *Balkan Insight*, 2021. október 26., <https://balkaninsight.com/2021/10/26/croatian-tourism-bounces-back-but-workers-feel-exploited/>.

6 „Croatia”, *Worldometer*, 2022. február 2., <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/croatia/>; A belügyminisztérium hivatalos közleménye a beutazással kapcsolatban: <https://mup.gov.hr/uzg-covid/hrvatski/286211>; „Croatia”, *CovidVax*, 2022. január 31., <https://covidvax.live/location/hrv>; A Horvát Köztársaság Kormányának közleménye: „Plenković rules out mandatory blanket vaccination”, 2021. július 13., <https://vlada.gov.hr/news/plenkovic-rules-out-mandatory-blanket-vaccination/32530>.

7 „Mintegy háromezer szerb állampolgár igényelt horvát útlevelet”, *Magyar Szó*, 2021. december 8., <https://www.magyarszo.rs/hu/4796/kozelet/255668/Mintegy-h%C3%A1romezer-szerb-%C3%A1llampolg%C3%A1r-ig%C3%A9nyelt-horv%C3%A1t-%C3%BAtlevel-et-Horv%C3%A1torsz%C3%A1g-%C3%A1llampolg%C3%A1rs%C3%A1g.htm>.

a vezetés rendszerint anyagi keretet biztosít arra, hogy a különböző helyszíneken eltérő formában meg tudjanak emlékezni a jugoszláv partizánok által elkövetett vérengzés mártírnak kikiáltott áldozatairól.⁸

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A 2022. évben a horvát gazdasági növekedés előreláthatólag 4,2 százalék körül alakul. Mindebben szerepet játszik az EU helyreállítási terve (a Next Generation EU elnevezésű csomag), ennek nyomán ugyanis az ország jelentős forrásokhoz jut majd. A horvát kormány által elfogadott nemzeti helyreállítási terv végrehajtása 2021 végén vette kezdetét, s a gazdaság élénkítése mellett az EU stratégiai célkitűzései – a zöldenergia és digitalizáció további terjesztése – terén is előrelépés várható Horvátországban.⁹ A horvát kormány október közepétől többször meghosszabbított hatósági árszabályozást vezetett be az üzemanyag áremelkedésének megfékezése érdekében.¹⁰

A horvát kormányzat eltökélt célja az eurózónához és a schengeni övezetbe való mielőbbi csatlakozás. Az euró 2023-ra tervezett bevezetésének szempontjából a 2021-es év konvergenciaprogramjának eredményei sorsdöntők voltak, ezek megvalósítását azonban a járvány és a földrengések okozta forráskiesések és -elvonások veszélyeztették.¹¹ Az Európai Bizottság pozitívan értékelte a horvát mutatókat és monetáris lépéseket, az ország pedig a gyakorlatban is eleget tett a feltételrendszernek. Ennek megfelelően Andrej Plenković horvát

8 Vladislavljević, Anja: „No Gathering’ of Croats at Controversial WWII Bleiburg Site: Police”, *Balkan Insight*, 2021. május 13., <https://balkaninsight.com/2021/05/13/no-gathering-of-croats-at-controversial-wwii-bleiburg-site-police/>.

9 A Horvát Köztársaság helyreállítási tervét lásd „Uredba o uspostavi Mehanizma za oporavak i otpornost”, <https://planoporavka.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Uredba%20o%20uspostavi%20Mehanizma%20za%20oporavak%20i%20otpornost.pdf>.

10 „Plenković najavio: Ako cijena goriva bude rasla idući tjedan, opet ćemo ju ograničiti”, *Jutarnji List*, 2022. január 19., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/plenkovic-najavio-ako-cijena-goriva-bude-rasla-iduci-tjedan-opet-ceso-ju-ograniciti-15147143>.

11 „Hrvatska ugrožena, neće biti evra!”, *Alo.rs*, 2020. december 23., <https://www.alo.rs/vesti/ekonomija/hrvatska-korona-virus-evro/367666/vest>; „Plenković: Hrvatska želi što pre u Šengen i zonu evra”, *Danas*, 2020. január 13., <https://www.danas.rs/svet/plenkovic-hrvatska-zeli-sto-pre-u-sengen-i-zonu-evra>.

miniszterelnök kora ősszel bejelentette, hogy Horvátország 2023. január 1-jén csatlakozik az euróövezethez. Időközben bemutatták a jövőbeli horvát euróérmék arculati elemeit is: a dizájnt az állampolgárok által benyújtott több mint tízezer ötlet közül választották ki. A horvát eurócentek egyikére annak a Nikola Teslának az arcképe is rákerült, akire Szerbia tudós- és nemzeti panteonja is igényt formál. A mérnök-feltaláló származása körüli horvát–szerb vita így ismét kiújult, a dizájnerv pedig kiváltotta a szerb sajtó tiltakozását. Az egyik nyertes pályázatról kiderült, hogy a dizájnerv egy skót természetfotós munkáját plagizálta a horvát címerben is fellelhető nyest ábrázolására. Az euró bevezetésére készülve 2022 szeptemberétől kezdve Horvátországban a termékek árát és a szolgáltatások díját euróban is fel kell majd tüntetni a kuna mellett.¹² Az euró bevezetése mélyebb gazdasági integrációval járhat a horvát gazdaság számára, mert megszünteti a saját fizetőeszköz által jelentett kockázatot, könnyebbé és olcsóbbá teszi a pénzforgalmat és a pénzmozgásokat, továbbá a hitelfelvételi kamatot is csökkentheti. Hogy az ország végső soron mennyire tud élni az euró előnyeivel, és mennyire tud újabb befektetőket bevonítani ezáltal, az a mindenkori kormány gazdaságpolitikájának függvénye marad.¹³

Kül- és biztonságpolitika

Horvátország a NATO elkötelezett tagja, az Egyesült Államokkal jó viszonyt ápol, s az utóbbi években gyakorlatilag a nyugati hatalmak legfontosabb szövetségésévé lépett elő a balkáni orosz térnyeréssel szemben.¹⁴ Az ország euro-

12 „Hrvatska predstavila kovanicu evra sa likom Tesle”, *RTS*, 2022. február 4., <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/4687951/tesla-hrvatska-evro-kovanica.html>; „Horvátország készen áll az euró bevezetésére”, *Portfolio*, 2021. szeptember 13., <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20210913/horvatorszag-keszen-all-az-euro-bevezetesere-500452>; „Croatia’s Euro to Feature Inventor Tesla, Claimed Also by Serbia”, *Balkan Insight*, 2021. július 21., <https://balkaninsight.com/2021/07/21/croatias-euro-to-feature-inventor-tesla-claimed-also-by-serbia/>; „Plágium a horvát euróérme ügyében”, *Magyar Szó*, 2022. február 7., https://www.magjarszo.rs/hu/4846/kozelet_europa/259138/Pl%C3%A1gium-a-horv%C3%A1t-eur%C3%B3%C3%A9rme-%C3%BCgy%C3%A9ben.htm.

13 Blašković: „Hrvatska pred sobom nikad nije imala jasnije i blistavije prilike”.

14 Skrpec, Dagmar: „Croatia, Russia, and the Balkan Great Game: Why the West Needs Zagreb”, *Foreign Affairs*, 2017. július 25., <https://www.foreignaffairs.com/articles/croatia/2017-07-25/croatia-russia-and-balkan-great-game>.

atlanti irányultsága összhangban van a horvát külpolitika egyik legfontosabb törekvésével, vagyis azzal, hogy megpróbálja ellensúlyozni Szerbia régiós befolyását.¹⁵ Amellett, hogy a horvát kormányzat általánosságban támogatja a Nyugat-Balkán EU-integrációját, Plenković miniszterelnök szerint a csatlakozási folyamat során bizonyos, a délszláv konfliktussal kapcsolatos kérdéseket tisztázniuk kell a szerb kormányzattal. A kormányfő a horvát szélsőjobb és a közvélemény nyomása alatt retorikai szinten hajlamos felemlegetni a háborús kártérítés kérdését, miközben egyéb nyilatkozataiban a horvát és a szerb nép vagy a régió népei közötti megbékélésre helyezi a hangsúlyt. A szerb–horvát kapcsolatok normalizálására tett gesztusértékű lépései elsősorban a horvátországi szerb közösség felé irányulnak: az ortodox szerb híveknek szánt karácsonyi üdvözetét Porfirije szerb pátriárka is pozitívan fogadta.¹⁶ Ugyanakkor a két ország viszonyrendszerét beárnyékolta, hogy a horvát miniszterelnök november közepén – a Horvát Kereskedelmi Kamara prominenseinek társaságában – látogatást tett Koszovóba. Útja során felkereste a KFOR-erőkben szolgáló horvát egységeket is.¹⁷ A koszovói horvát katonai jelenlét és külpolitikai aktivitás újfent kiváltotta a belgrádi vezetés tiltakozását, sőt, Aleksandar Vulin szerb honvédelmi miniszter egyenesen a horvát–albán fegyverbarátság rémképét vizionálta a sajtóban. A zágrábi vezetés a szerb reakciókat és megszólalásokat felesleges hisztériakeltésnek titulálta, és visszautasította a „vádakat”.¹⁸

A megnövelt katonai kiadások révén megkezdett hadsereg-korszerűsítésben Zágráb partnerre talált a schengeni zóna bővítésében nagy befolyással bíró

15 „Hrvatska ugrožena, neće biti evra!”, *Alo.rs*, 2020. december 23., <https://www.alo.rs/vesti/ekonomija/hrvatska-korona-virus-evro/367666/vest>; „Plenković: Hrvatska želi što pre u Šengen i zonu evra”, *Danas*, 2020. január 13., <https://www.danas.rs/svet/plenkovic-hrvatska-zeli-sto-pre-u-sengen-i-zonu-evra>.

16 „Plenković: Hrvatska ima pravo na ratnu odštetu od Srbije”, *Danas*, 2021. szeptember 15., <https://www.danas.rs/svet/plenkovic-hrvatska-ima-pravo-na-ratnu-odstetu-od-srbije/>; „Plenković: Istražaćemo na normalizaciji odnosa sa Srbijom”, *RTS*, 2022. január 6., <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/4655383/plenkovic-snv-zagreb-bozic-pupovac.html>.

17 „Plenković danas u službenoj posjeti Kosovu”, *Al Jazeera*, 2021. november 15., <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/11/15/plenkovic-danas-u-sluzbenoj-posjeti-kosovu>.

18 „Vučić: Hrvatska angažmanom u KFOR-u želi poniziti Srbiju”, *Al Jazeera*, 2021. május 7., <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/5/7/vucic-kaze-da-hrvatska-angazmanom-u-kfor-u-zeli-poniziti-srbiju>.

Franciaországban. 2021. november végén a két ország stratégiai együttműködési szerződést kötött, ami a jövőben több területen is lehetővé teszi a kétoldalú kapcsolatok mélyítését, Zágráb pedig bejelentette, hogy tizenkét darab Rafale vadászgépet vásárol a franciáktól. Macron horvátországi látogatása – a 2022 januárjában kezdődő francia EU-elnökség küszöbén – azért is jelentős volt, mert a francia államfő támogatóan nyilatkozott Horvátország schengeni övezethez való csatlakozásáról. Ezt megelőzően, 2021 decemberében az EU illetékes szervei megállapították, hogy Horvátország eleget tesz az övezethez való csatlakozás feltételeinek, így arról akár már a francia EU-elnökség fél évében döntés születethet.¹⁹

Horvátország olyan félprezidenciális rendszer, amelyben a külpolitikai kapcsolatok alakításában és a védelempolitika kérdésében az államfő és a kormányfő egyaránt szerepet játszanak. A balközép és jobbközép nagypártok vetélkedése és részsikerei révén az utóbbi évtizedben az egyik párt az államfőt, a másik pedig a kormányfő személyét adja. A kényszerű politikai kohabitáció nem zökkenőmentes: a két vezető párt eltérő szemlélete miatt a horvát külpolitikát is kettősség jellemzi. 2021-ben – tehát még a 2022-es februári ukrán–orosz háború kitörése előtt – a két fél éppen Ukrajna integrációját illetően különbözött össze. A szociáldemokrata Milenković köztársasági elnök kevésbé cizelláltan fogalmazva kijelentette, hogy Ukrajna Európa egyik legkorruptabb állama, és az ország semmilyen formában nem szándékozik horvát katonákat küldeni a területére, akkor sem, ha arra a NATO részéről érkezne kérés. Az államfő nyilatkozatát Plenković miniszterelnök próbálta ellensúlyozni arra emlékeztetve, hogy Ukrajna az elsők között ismerte el Horvátország függetlenségét. Azt is hozzátette, hogy a NATO részéről semmiféle katonákkal kapcsolatos igény nem érkezett Zágráb felé, és a gyakorlatban a segélynek szánt horvát cukor- szállítmányokon kívül semmi egyebet nem „vezényeltek” Ukrajnába. Egyben azt is megerősítette, hogy a kormányzat a konfliktus békés megoldását kívánja,

19 „Macron to sign strategic partnership in Zagreb before Quirinal Treaty in Rome”, *Euractiv*, 2021. november 24., https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/macron-to-sign-strategic-partnership-in-zagreb-before-quirinal-treaty-in-rome/; „Highlights of Major Events in Croatia’s Foreign Affairs in 2021”, *Total Croatia News*, 2022. január 1., <https://www.total-croatia-news.com/politics/58971-highlights-of-major-events-in-croatia-s-foreign-affairs-in-2021>.

az államfő kijelentéseiben pedig inkább egy orosz vezető szavait vélte visszahallani, semmint egy horvátét.²⁰ Az államfő véleménye azért is hatott kellemtelenül, mert 2021. december elején Horvátország és Ukrajna Zágrábban közös nyilatkozatot adott ki Ukrajna európai integrációjával kapcsolatban.²¹ A horvát miniszterelnök nem habozott párhuzamot vonni az ukrajnai orosz szakadár köztársaságok esete és a horvátországi szerbek 1991-es lépései között, majd azt is kifejtette, hogy NATO-tagként Horvátország ebben a kérdésben is a szövetség politikájához fog igazodni.²²

Az ukrán–orosz kérdés azonban nem az egyetlen olyan eset volt, amikor a horvát államfő a kormánynál is harciasabb és hazafiasabb hangnemet engedett meg magának a külpolitika terepén. Milenković Splitben a horvát haditengerészet napján kifejtette, hogy Szerbia fegyverkezése nyomán Horvátország sem engedheti meg a hadikiadások csökkentését. A szerb befolyás előretörése véleménye szerint csak a horvát befolyás kárára mehet végbe, az pedig nem kívánatos. Az államfő Szerbiát egyértelműen a regionális bajkeverő képében festette le, amit a koszovói konfliktus újabb fejleményeivel próbált alá támasztani.²³

Az Európai Parlament horvát képviselői elsősorban Bosznia-Hercegovina esetében aktívak, és a boszniai horvátok érdekképviselését látják el. A horvát pártok osztják azt a felfogást, hogy mivel az egykori zágrábi kormány a boszniai horvátok nevében írta alá a Daytoni szerződést, Horvátországnak joga és egyben kötelessége is a határon túli horvátok helyzetével törődni. A horvátok a különböző nemzetközi szervezetek előtt hangsúlyozzák a boszniai államalkotó

20 „Plenković se izvinio Ukrajini zbog Milanovićeve izjave da je korumpirana”, *Al Jazeera*, 2022. január 26., <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/1/26/plenkovic-se-izvinio-ukrajini-zbog-milanoviceve-izjave-da-je-korumpirana>.

21 Lásd az ukrán államfő hivatalos oldalának közleményét: „Ukraine and Croatia have signed a joint Declaration on the European perspective of our country”, 2021. december 8., <https://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-j-horvatiya-pidpisali-spilnu-deklaraciju-shodo-yevr-71917>.

22 „Plenković: Ako Rusija napadne Ukrajinu, Hrvatska će reagirati jasno i odlučno”, *TPortal.hr*, 2022. január 19., <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/plenkovic-ako-rusija-napadne-ukrajinu-hrvatska-ce-reagirati-jasno-i-odlucno-20220119>.

23 „Milanović: Hrvatska ne smije smanjivati budžet za odbranu”, *Al Jazeera*, 2021. szeptember 27., <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/9/27/milanovic-hrvatska-ne-smije-smanjivati-budzet-za-odbranu>.

nemzetek egyenlőségét, és a boszniai horvátok jogainak tiszteletben tartását kéri.²⁴

A Daytoni békeszerződés óta eltelt bő huszonöt év tapasztalata alapján több, a délszláv válság rendezésében részt vállaló nemzetközi szereplő is időszerűnek találta a boszniai államszerkezet reformját. Maga Horvátország 2021 tavaszától sürgeti a boszniai választójog reformját, amellyel Zágráb elsősorban a boszniai horvátok politikai képviseletét kívánja megerősíteni. A horvát külügyminiszter márciusi kezdeményezését, az úgynevezett zágrábi *non-paper*t Bulgária, Szlovénia, Görögország, Ciprus és Magyarország is aláírta. A horvát törekvés egyben válasz volt az ismeretlen szerzőségű és nagy port kavarázó állítólagos szlovén *non-papere*, amely többek közt Bosznia-Hercegovina felosztására tett javaslatot.²⁵

A boszniai választójoggal kapcsolatban Horvátország legfőbb kifogása az, hogy bár a Bosnyák–Horvát Föderáció lakosai a Bosznia-Hercegovinát vezető kollektív hármastárselnökségben jogosultak megválasztani a bosnyák és a horvát delegáltat, az utóbbi időben a bosnyák szavazatoknak köszönhetően a „horvát” társelnök személye a kevésbé „nemzeties” Szociáldemokrata Párt jelöltjei közül került ki. Zágráb diplomáciai célja, hogy egy olyan kiigazítást sikerüljön elérnie, amely biztosítaná, hogy a Bosnyák–Horvát Föderációban a horvát társelnök megválasztására etnikai alapon kerüljön sor, azaz kizárólag a boszniai horvátság szavazatai döntenének a horvátok által delegált társelnök személyéről. A horvát külügy etnikai alapú választójoggal kapcsolatos törekvése azonban az Emberi Jogok Európai Bíróságának 2009-es döntése alapján ellentétes az emberi jogokkal. Emiatt Zágráb Bosznián belül immár egy olyan különálló horvát államképződmény létrehozásában gondolkodik, amellyel területi alapon lehetne többé-kevésbé biztosítani a horvát képviseletet. A horvát cél tehát

24 „Dejan Jović: U EU, Hrvatska treba novi vanjsko-politički cilj”, *OBC Transeuropa*, 2018. június 29., <https://www.balkanicaucaso.org/bhs/zone/Hrvatska/Dejan-Jovic-U-EU-Hrvatska-treba-novi-vanjsko-politicki-cilj-188806>; Šabić, Senada Šelo: „A year in review – foreign policy in Croatia in 2018”, *China-CEE Institute Weekly Briefing*, vol. 13, no. 4, <https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2019/01/2018er1252%EF%BC%8812-Croatia.pdf>.

25 „Milanović: Hrvatska ne smije smanjivati budžet za odbranu”, *Al Jazeera*, 2021. szeptember 27., <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/9/27/milanovic-hrvatska-ne-smije-smanjivati-budzet-za-odbranu>; „Njemački list: Hrvatska traži promjenu Izbornog zakona u BiH”, *DW*, 2021. március 31., <https://www.dw.com/bs/njema%25%BEi-promjenu-izbornog-zakona-u-bih/a-57061568>.

az, hogy a horvát társelnököt csak a boszniai horvátok válasszák meg, miközben a pozícióra etnikai hovatartozástól függetlenül bárki jelölthetné magát.²⁶

A horvát–szlovén kapcsolatok a nyugat-balkáni bővítés érdekében vállalt közös erőfeszítések révén számottevően javultak, és minden jel arra mutat, hogy a schengeni övezethez való csatlakozás feltételezett kapujában hamarosan a két ország Pirani-öböllel kapcsolatos vitáját is sikerül teljes mértékben rendezni. A viszonyrendszer kedvező irányba való elmozdulását szemlélteti, hogy október közepén a két államfő jelenlétében avatták fel France Prešeren szlovén költő-nyelvújító szobrát Zágrábban és Ljudevit Gaj horvát nyelvész szobrát Ljubljanában.

Horvátország és Magyarország viszonyát továbbra is megterheli az INA–Mol-ügy, ám a magyar kisebbség helyzete jó. Előrelépés történt viszont az ország Montenegróhoz fűződő kapcsolataiban, mivel a 2020 második felében felálló új montenegrói kormányzattal sikerült megállapodásra jutni a Prevlakafélsziget hovatartozásával kapcsolatos vitában.²⁷

Trendek és forgatókönyvek

2022. január 15-én volt a független horvát állam nemzetközi elismerésének harmincadik évfordulója. Az azóta eltelt idő alatt Horvátország a térség gazdaságilag és politikailag legstabilabb államává nőtte ki magát. A horvát külpolitika összességében eddig kevésbé tudta az ország geopolitikai helyzetét – a dunai és a földközi-tengeri régió egyidejű elérését – hatékonyan a maga javára fordítani, de a 2021. év arra ösztönözte Zágrábot, hogy rendezze az egyes szomszédaival

26 „Poslije razgovora u Neumu ostalo da se o izborima u BiH pregovara opet”, *Radio Slobodna Evropa*, 2022. január 31., <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-izmjene-izbornog-zakona/31679937.html>; „Fantomski non-paper vjerojatno je lansiran da zasjeni afirmativni hrvatski non-paper”, *Jutarnji List*, 2021. május 10., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/fantomski-non-paper-vjerojatno-je-lansiran-da-zasjeni-afirmativni-hrvatski-non-paper-15072046>.

27 „Highlights of Major Events in Croatia’s Foreign Affairs in 2021”, *Total Croatia News*, 2022. január 1., <https://www.total-croatia-news.com/politics/58971-highlights-of-major-events-in-croatia-s-foreign-affairs-in-2021>; Samir Kajosevic: „Montenegro Plans New Commission to Solve Croatia Border Dispute”, *Balkan Insight*, 2021. április 28., <https://balkaninsight.com/2021/04/28/montenegro-plans-new-commission-to-solve-croatia-border-dispute/>.

ápoltságviszonyrendszerét, és teremtsen lehetőséget a regionális együttműködések kialakítására. Mindezekben olyan külső tényezők is szerepet játszottak, mint az elmérgesedő ukrán–oroszig viszony, a boszniai belpolitikai válság vagy Kína és Oroszország szerbiai térnyerése. Ám olyan belső faktorokról sem feledkezhetünk meg, mint az, hogy az ország schengeni övezethez való csatlakozása kedvező elbírálásban részesült.²⁸ Az országnak Montenegróval sikerült megegyeznie a határok kérdéséről, és minden jel arra mutat, hogy a megoldatlan problémákat hamarosan Szlovéniával is sikerül majd rendezniük.

A boszniai szerbek függetlenségi törekvései miatt Horvátország 2022 első hónapjaiban aktívabb külpolitikára váltott, s közvetítőként próbál szerepet vállalni a boszniai kérdés rendezésében. E téren Zágráb a regionális kulcspartner képében igyekszik feltüntetni magát az Európai Unió és az Egyesült Államok előtt. Plenković horvát miniszterelnök a boszniai alkotmány- és választójogi reformmal kapcsolatban megrendezett év eleji nemzetközi egyeztetésen azt hangoztatta, hogy Horvátország a politikailag stabil és integrálható Hercegovinában érdekelt. Ennek tükrében a reformoknak orvosolniuk kell a rendszerben jelen lévő olyan – vélt vagy valós – problémákat, amelyek hátrányosan érintik a boszniai horvátok képviseletét. A Bosznia keskeny adriai partszakaszát elkerülő horvát autópálya megépítésének részét képezi annak a Pelješac hídnak az átadása is 2022 nyarán, amely a szarajevói vezetés szerint veszélyezteti Bosznia-Hercegovina egyetlen tengeri kapcsolatát. A horvát kormányfő viszont az úgynevezett Neum-korridor körüli feszültség feloldására is nyitottnak mutatkozik.²⁹

-
- 28 „Dejan Jović: U EU, Hrvatska treba novi vanjsko-politički cilj”, *OBC Transeuropa*, 2018. június 29., <https://www.balkanicaucasos.org/bhs/zone/Hrvatska/Dejan-Jovic-U-EU-Hrvatska- treba-novi-vanjsko-politicki-cilj-188806>; Šabić, Senada Šelo: „A year in review – foreign policy in Croatia in 2018”, *China-CEE Intitute Weekly Briefing*, vol. 13, no. 4, <https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2019/01/2018er1252%EF%BC%8812-Croatia.pdf>.
- 29 Lásd a Horvát Köztársaság Kormányának közleményét: „Limitiramo cijenu naftnih derivata, odluka odmah stupa na snagu. U BiH podupiremo nastavak pregovora”, 2022. február 7., <https://vlada.gov.hr/vijesti/limitiramo-cijenu-naftnih-derivata-odluka-odmah-stupa-na-snagu-u-bih-podupiremo-nastavak-pregovora/33859>; „Pelješki most”, *Povezana Hrvatska*, <https://povezananhrvatska.eu/projekti/peljeski-most>; Kovacevic, Danijel: „Croatia Rejects Bosnian ‘Threats’ Over Peljesac Bridge”, *Balkan Insight*, 2017. augusztus 7., <https://balkaninsight.com/2017/08/07/croatia-rejects-bosnian-threats-over-peljesac-bridge-08-07-2017/>; „Obnova savezništva i dijalog Bošnjaka i Hrvata prevazni za budućnost BiH”, *Vecernji List*, 2022. január 12., <https://www.vecernji.hr/vijesti/obnova-saveznistva-i-dijalog-bosnjaka-i-hrvata-prevazni-za-buducnost-bih-1554443>.

A horvát külkapcsolatok rendezése, az ország erőteljesebb diplomáciai aktivitása és euroatlanti irányultságának megerősítése mind azt mutatja, hogy Zágráb újult erővel tudja majd Belgrád növekvő regionális befolyását ellensúlyozni, ebben pedig a 2022. február végén kitört orosz–ukrán háború további lehetőségeket biztosít majd. Az ország tehát lépést próbál tartani a nála mind területileg, mind pedig lakosságában nagyobb Szerbiával a többi közt a fegyverkezésben, továbbá a Nyugat-Balkánt érintő kulcskérdésekben is (például Bosznia vagy Koszovó kérdésében). Az ország vezetői tisztában vannak azzal, hogy a további horvát integráció, illetve a Nyugat-Balkán bővítésének kulcsa Franciaország, ezért nagy reményeket fűznek Macron francia elnök újraválasztásához, és készen állnak elmélyíteni a horvát–francia együttműködést.³⁰

30 „Milanović: Hrvatska ne smije smanjivati budžet za odbranu”, *Al Jazeera*, 2021. szeptember 27., <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/9/27/milanovic-hrvatska-ne-smije-smanjivati-budzet-za-odbranu>.

Szlovénia

Szerző:

Szeghő Patrik

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 2 108 900 fő

Népszaporulat: -0,2 százalék, -4441 fő

Etnikai megoszlás: 83,1 százalék szlovén, 1,8 százalék horvát, 2 százalék szerb, 1,6 százalék bosnyák, 0,4 százalék roma, 0,3 százalék magyar, 0,1 százalék olasz, 10,7 százalék egyéb

Magyar lakosság: 6243 (2011)

GDP (PPP): 97,7 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 46 281 dollár

Gazdasági növekedés: +5,4 százalék

2021 főbb eseményei Szlovéniában

Szlovéniát 2020 márciusától Janez Janša jobbközép pártja (Szlovén Demokrata Párt) vezetésével olyan kormánykoalíció kormányozza, melynek a baloldali pártokkal való együttműködéssel sikerült felállnia.¹

Az ország bankszektorának stabilitása és tőkeereje lehetővé tette, hogy olyan kedvező beruházási hiteleket lehessen nyújtani, amelyek a járvány okozta problémák ellenére elősegítették a gazdaság beindulását.² Az előzetes becsléseket túlszárnyalva a szlovén gazdaság – az újabb járványhullámok hatása ellenére – nem csupán jó, de az EU-átlagot meghaladó mutatókat produkált. A tavalyi évet az ország 5,4 százalékos növekedéssel zárta, ami még a pandémia előtti

1 „Če bi bile volitve danes, bi v parlament prišle le te stranke”, *Zurnal24.si*, 2022. március 24., <https://www.zurnal24.si/slovenija/ce-bi-bile-volitve-danes-bi-v-parlament-prisle-le-te-stranke-383639>.

2 „Slovenia: Economic Outlook”, *Focus Economics*, 2020. október 27., <https://www.focus-economics.com/countries/slovenia>.

szintnél is jobb, noha egyes termelőipari ágazatok és a kereskedelem a globális ellátási láncokban tapasztalható zavarok miatt nem álltak teljesen helyre. Az energiaárak emelkedése az év utolsó harmadától Szlovéniában is érezhető árfelhajtó hatását.³

A szlovén parlament márciusban módosította az ország víztörvényét. A környezetvédők és az egyes szakértők szerint a jogszabályi könnyítések szabad teret adtak volna olyan építési beruházásoknak – például áruházak és szállodák építésének –, amelyek veszélyeztethetik a tenger, a tavak és a folyók környékét, s közvetve-közvetlenül vízszennyezéshez vezettek volna. A törvénnyel szemben kritikus hangnemet megütők a tavak és a folyók védelmére fordítható források emelését, az árvízvédelem megerősítését, valamint az építési előírások olyan szigorítását követelték, hogy az csak közhasználatú épületek építését engedélyezze a vizek környékén. A környezetvédők a módosított víztörvényről országos népszavazást kezdeményeztek, és 2021. július első felében a választók 46 százalékanak részvétele mellett – ami az ország történetében eddig rendezett referendumok esetében a második legmagasabb részvételi arány volt – nagy többséggel (csaknem 87 százalékkal) elutasították a törvényt.⁴

A változó járványügyi adatok fényében az év folyamán a kormányzat többször szigorított vagy enyhített a járványügyi rendelkezéseken. Az újrainítástól nemcsak a gazdasági mutatók javulását, de a korlátozásokkal szembeni polgári elégedetlenség oldódását is remélték. A választások előtti évben ugyanis mindkét tényező hátrányosan érinthette volna a kormánypártok megítélését. A nyár elején sor került a kereskedelemben, valamint a szolgáltató és a szórakoztató szektorokban bevezetett járványügyi intézkedések fokozatos enyhítésére, miközben az állampolgárok jelképes, 50-100 euró értékű támogatásban részesültek. Őszre azonban a kormány újabb szigorításokat foganatosított, amelyek az oltási igazolvánnyal járó előjogok miatt Ljubljanában polgári engedetlenséghez és a rendfenntartó erőkkel történő összecsapásokba torkolló tüntetésekhez vezettek. A kormány ambiciózus szándéka az volt, hogy az ősz végére a lakosság számottevő része, 90 százaléka részesüljön védőoltásban. A védőoltás melletti

3 „Slovenian Economic Mirror”, Vol. XXVII, No. 5; „Slovenia”, *EUI*, 2021. december 21., <https://country.eiu.com/slovenia>.

4 „Referendumska udeležba druga najvišja doslej”. *Mladina*, 2021. július 17., <https://www.mladina.si/209020/referendumska-udelezba-druga-najvisja-doslej/>; Urška Rus: „Državljanii odločno povozili Vizjakov zakon”, *Dnevnik*, 2021. július 11., <https://www.dnevnik.si/1042958885>.

kampány ellenére azonban Szlovéniában alacsony maradt az átoltottság: 2022 elejére a lakosság kevesebb mint 60 százaléka vette fel a védőoltást, miközben az októbertől induló negyedik hullám rekordmértékű áldozattal járt.⁵

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

2021-ben a fővárosi repülőtér újabb utasterminállal bővült,⁶ és megkezdődött a fővárost és a szlovén tengerpartot összekötő gyorsvasút második, mintegy 50 kilométeres szakaszának kiépítése.⁷ Az alacsony születési számok és a magas várható élettartam miatt Szlovénia lakossága egyre öregszik, noha az elmúlt évtizedekben a népességfogyás az egykori jugoszláv tagköztársaságokból bevándorló munkaerőnek köszönhetően megállt. A demográfiai mutatók alapján az előző kormány által tervezett, de végül elmaradt egészségügyi és nyugdíjreform továbbra is időszerű kérdést jelent, az ezekkel kapcsolatos döntés idővel elkerülhetetlenné válik.⁸ A választások előtti évben, valamint az átfogó átala-

-
- 5 „Slovenija pojačava kampanju za imunizaciju, cilj 90 odsto vakcinisanih do jeseni”, *NI*, 2021. augusztus 2., <https://rs.n1info.com/region/slovenija-pojacava-kampanju-za-imunizaciju-cilj-90-odsto-vakcinisanih-do-jeseni/>; „Slovenia Coronavirus COVID-19 Vaccination Rate”, *Trading Economics*, <https://tradingeconomics.com/slovenia/coronavirus-vaccination-rate>; Police break up protest against Covid pass mandate”, *STA*, 2021. szeptember 15., <https://english.sta.si/2944328/police-break-up-protest-against-covid-pass-mandate/>; „Slovenija otvara sve prodavnice, noćni klubovi rade do ponoći”, *NI*, 2021. június 17., <https://rs.n1info.com/region/slovenija-otvara-sve-prodavnice-nocni-klubovi-rade-do-ponoci/>; „Outlook: 2022 Slovenia”, *BNE*, 2022. január 3., <https://www.intellinews.com/outlook-2022-slovenia-230661/?source=slovenia>.
- 6 „Ljubljana Airport gets new passenger terminal”, *STA*, 2021. június 16., <https://english.sta.si/2913039/ljubljana-airport-gets-new-passenger-terminal>.
- 7 „Simbolični začetek gradnje, skupina posameznikov vložila zahtevo za presojo ustavnosti investicije”, *MMC*, 2021. május 5., <https://www.rtv slo.si/gospodarstvo/simbolicni-zacetek-gradnje-skupina-posameznikov-vlozila-zahtevo-za-presoj-ustavnosti-investicije/> 579055.
- 8 Judah, Tim: „Slovenia’s Rising Population Belies Demographic Woes”, *Balkan Insight*, 2020. június 18., <https://balkaninsight.com/2020/06/18/slovenias-rising-population-belies-demographic-woes/>; „Population: Demographic Situation, Languages and Religions – Slovenia”, *European Commission Report*, 2019. december 13., https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-77_en.

kításokat nem támogató baloldali koalíciós partnerek mellett azonban Janez Janša kormányfő a ciklus vége előtt nem fog sem az egészségügyhöz, sem a nyugdíjrendszerhez nyúlni.

A Janša-kormány támogatottsága 2021 végén leszálló ágba került, munkájával a közvélemény-kutatások alapján a lakosság 60 százaléka inkább elégedetlen. Ebben az is szerepet játszott, hogy a szavazók elpártoltak a kormánykoalíció baloldali kispártjaitól. Az ellenzéki térfélen viszont a kormány népszerűtlenségéből sem a Szlovén Szociáldemokrata Párt, sem a korábbi kormányfő, Marjan Šarec köré tömörülő centrista párt nem tudott hasznot húzni. 2021 tavaszától viszont a szlovéniai zöldpártok összefogásából és megújulásából létrehozott Szabadság Mozgalom (Gibanje Sloboda) a választások előtt pár héttel akkora támogatottsággal bírt, mint Janša Szlovén Demokrata Pártja. A 2022. április végén sorra kerülő parlamenti választásokat követően valószínűleg egy baloldali koalíció alakít majd kormányt, a Szlovén Demokrata Párt pedig a két legtöbb mandátummal rendelkező párt között marad. Noha a párt kormányzati szerepét elveszítheti, a 2022 őszén esedékes helyhatósági választásokon több községben is meghatározó erő maradhat. Mivel Bohut Pahor szlovén köztársasági elnök második megbízatása lejár, ősszel közvetlen államfőválasztásra is sor kerül. A pártok eddig még nem nyilatkoztak az elnökjelöltek személyét illetően, minden bizonnyal a tavaszi parlamenti választások után kialakuló erőviszonyok tükrében állítanak majd jelölteket.⁹

Kül- és biztonságpolitika

A szlovén állam a jogállamiság szlovéniai állapotával és a médiaszabadság kérdéseivel kapcsolatos európai uniós kifogásokat rendre visszautasította. A közösségi médiát előszeretettel használó – s emiatt Tito egykori jugoszláv vezér után Twitto marsallnak gúnyolt – Janša miniszterelnök az EU-elnökség átvételkor tartott beszédében kritizálta az EU-s intézmények által alkalmazott ket-

9 „Outlook: 2022 Slovenia”, *BNE*, 2022. január 3., <https://www.intellinews.com/outlook-2022-slovenia-230661/?source=slovenia>; „Slovenia”, *EUI*, 2021. december 21., <https://country.eiu.com/slovenia>; „Če bi bile volitve danes, bi v parlament prišle le te stranke”, *Zurnal24.si*, 2022. március 24., <https://www.zurnal24.si/slovenija/ce-bi-bile-volitve-danes-bi-v-parlament-prišle-le-te-stranke-383639>; „Republic of Slovenia”, *Election Guide*, <https://www.electionguide.org/countries/id/195/>.

tős mércét, a szlovén bírói rendszert pedig pártossággal vádolta meg. Emellett a kormányfő visszautasította a sajtószabadság állapotát érő vádakát, és kiállt a magyarországi családvédelmi törvény passzusai mellett. Válaszképp a hivatalos és protokolláris miniszteri fotózáson Frans Timmermans, az Európai Bizottság alelnöke nem jelent meg.¹⁰

Kisebb botrányt kavart a térségben, amikor egy szlovén oknyomozó portál által közzétett nem hivatalos diplomáciai dokumentum szerint a Janša-kormányzat az Európai Unió Tanácsának elnöke számára javasolta az egykori Jugoszlávia utódállamainak határmódosítását. A fejléc és aláírás nélküli, megkérdőjelezhető eredetű és szerzőségű másfél oldalas dokumentum valójában inkább csak egy pontokba szedett ötletthalmaz. Eszerint Bosznia-Hercegovina jelen formájában működésképtelen, a Szerbia és Koszovó közötti patthelyzet miatt pedig a koszovói kérdést nem lehet megoldani. A dokumentum ezért a térség integrációját akadályozó konfliktusokat határmódosításokkal oldaná fel: Bosznia egyes területeit Szerbiához és Horvátországhoz csatolná (vagy dél-tiroli mintára autonómiát kínálna a boszniai horvátságnak), miközben a bosnyákoknak egy kisebb boszniai állam keretében biztosítana független államiságot. Koszovó esetében az északnyugati, szerbek által lakott térséget Szerbiához csatolná, Koszovó többi részét és Albániát pedig egyesítené egymással. A tervezet heves indulatokat váltott ki, a kétes eredetű javaslat mögött egyesek a politikai ellenfelüknek tekintett magyar kormányfőt, illetve a szerb államfőt vélték felfedezni. A diplomáciai *non-paper* műfaját nem kielégítő ötletthalmaz valóban inkább egy Janšával szembeni lejáratási kísérletnek tekinthető. A kormányzat párthovatartozásától függetlenül ugyanis a mindenkori szlovén vezetés már régóta az EU-bővítés felgyorsítása mellett kardoskodik, és elveti a határmódosítás ötletét. Az utóbbival ráadásul Szlovénia a gyakorlatban semmit sem nyerne, sőt, a térség destabilizációja és népességmozgása a szlovén befektetéseket, gazdasági érdekeltségeket, továbbá az ország biztonságát is veszélyeztetné. Összességében Szlovénia számára kifizetődőbb a hagyományos külpolitikai irányvonalához illeszkedő bővítéspolitika támogatása. Szerbia területi bővülése Magyarország számára sem lenne előnyös, mert ezáltal a vajdasági magyarság összlakosságához

10 „Pahor za AP: Slovenija ostaje na tradicionalnom liberalnom putu”, *NI*, 2021. június 30., <https://rs.n1info.com/region/pahor-za-ap-slovenija-ostaje-na-tradicionalnom-liberalnom-putu/>; Herszenhorn, David M.: „Janša pushes gripes with Brussels as Slovenia takes EU presidency”, *Politico*, 2021. július 2., <https://www.politico.eu/article/slovenian-prime-minister-janez-jansa-battles-eu-slovenia-european-council-presidency/>.

viszonyított aránya tovább csökkenne. A határmódosítás ötletét az érintett országok és a hírbe hozott vezetők is határozottan visszautasították.¹¹

Az EU megrekedt nyugat-balkáni bővítésének holtpontról való kimozdítása, valamint a járvány okozta társadalmi-gazdasági problémák orvoslása az EU-s elnökség fél éve során a szlovén vezetés elsődleges céljai között szerepelt. A bővítést a nemzetállamok Európájának gondolata mentén elképzelő ljubljanoi kormányzat a nyugat-balkáni gazdaságok átalakítását elősegítő zöldberuházások támogatása mellett foglalt állást.¹² Az elnökség során az egykori jugoszláv tagállam markánsan képviselte a bővítés kérdését az EU különböző fórumain. Fő célja az volt, hogy az EU fogadjon el egy konkrét dátumokat megjelölő bővítési ütemtervet.¹³

Az úgynevezett Brdo–Brioni-folyamat elsősorban az egykori jugoszláv tagállamok és Albánia közötti párbeszéd és együttműködés fórumaként kíván szolgálni. A 2021 májusában megtartott 10. brdói találkozón a felek nyilatkozatban vetették el a határmódosítás gondolatát.¹⁴ Kora ősszel, a 16. Bledi Stratégiai Fórumon a balkáni és a dunai régió vezetőinek jelenlétében az EU-bővítés kér-

11 „Objavljamo dokument o razdelitvi BiH, ki ga išče ves Balkan”, *Necenzurirano.si*, 2021. április 15., <https://necenzurirano.si/clanek/aktualno/objavljamo-slovenski-dokument-o-razdelitvi-bih-ki-ga-isce-ves-balkan-865692>; „Alleged non-paper on WB leaked: Merging of RS and Serbia, Kosovo and Albania”, *NI*, 2021. április 15., <https://rs.n1info.com/english/alleged-non-paper-on-wb-leaked-merging-of-rs-and-serbia-kosovo-and-albania/>; „The Janša Plan is not a solution to Western Balkan territorial disputes”, *WIIW*, 2021. június 7., <https://wiiw.ac.at/the-jansa-plan-is-not-a-solution-to-western-balkan-territorial-disputes-n-510.html>; „Vučić says he never saw alleged non-paper on redrawing Western Balkan borders”, *Euractiv*, 2021. április 19., https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/vucic-says-he-never-saw-alleged-non-paper-on-redrawing-western-balkan-borders/; Bratanic, Jan – Kuzmanovic, Jasmina: „Slovene Leader Urges Fast EU Balkan Push to Quell Border Risks”, *Bloomberg*, 2021. április 16., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-04-16/faster-eu-balkan-expansion-would-quash-border-danger-pahor-says>.

12 Radišić, Nikola: „Janša: Slovenija namerava da ponovo pokrene pitanje proširenja EU”, *NI*, 2021. július 6., <https://rs.n1info.com/region/jansa-slovenija-namerava-da-ponovo-pokrene-pitanje-prosirenja-eu/>; „Slovenija predsedava EU, u poseti Ljubljani Fon der Lajen i komesari”, *NI*, 2021. július 1., <https://rs.n1info.com/region/slovenija-predsedava-eu-u-poseti-ljubljani-fon-der-lajen-i-komesari/>.

13 „Logar: Slovenija pridaje posebnu pažnju Zapadnom Balkanu”, *NI*, 2021. szeptember 15., <https://rs.n1info.com/region/logar-slovenija-privlaga-posebnu-paznju-zapadnom-balkanu/>.

14 Vataščin, Péter: „Djéja vu-k búvöletében”, *Szabad Magyar Szó*, 2021. június 28., <https://szmsz.press/2021/06/28/deja-vu-k-buvoleteben-2/>; „Vučić: Szerbia a határok sérthetlenségének elvét vallja”, *Magyar Szó*, 2021. május 17., <https://www.magjarszo.rs/hu/4617/kozelet/242680/Vu%C4%8Di%C4%87-Szerbia-a-hat%C3%A1rok-s%C3%A9rthetlens%C3%A9g%C3%A9nek-elv%C3%A9t-vallja-szerbia-Aleksandar-Vu%C4%8Di%C4%87.htm>.

dése is terítékre került. Az esemény egyben a Szlovénia által október első felében megrendezett Nyugat-Balkán–EU-csúcstalálkozó nyitányát is jelentette. A szlovén kormányzat hangsúlyozta, hogy ha az EU nem képes valós jövőképet kínálni a Nyugat-Balkánnak, akkor az tévesztéssel, valamint az orosz és a kínai befolyás növekedésével jár majd. A nyugat-balkáni hatok és Szlovénia közös célja a diplomáciai csúcson az volt, hogy a közös zárónyilatkozatban az EU jelölje meg 2030-at a leghamarabbi csatlakozás dátumaként, Észak-Macedónia és Albánia pedig kerüljön tagjelölti státuszba.¹⁵ Franciaország és Hollandia bővítéssel kapcsolatos ellenállását azonban nem sikerült feloldani, Németország pedig az észak-macedón–bolgár vita, továbbá a szerb–koszovói konfliktus miatt emelt kifogást. Az EU vezetői konkrét bővítési dátum vagy forgatókönyv helyett hangzatos beszédeket mondtak, és beharangozták egy gazdasági helyreállítási csomag bevezetését, illetve a mobilroamingdíjak csökkenését. Ennek megfelelően az elkövetkező hét évben nagyságrendileg 30 milliárd euró érkezik majd a régióba, amelyet elsősorban a digitalizációra és zöldberuházásokra fordíthatnak. Észak-Macedónia és Albánia viszont nem kaptak tagjelölti státuszt. Noha a Nyugat-Balkánnal kapcsolatos célkitűzéseket nem sikerült elérni, a szlovén kormányzat az elnökség hat hónapját sikerként mutatta be.¹⁶

Trendek és forgatókönyvek

A NATO, az EU és a schengeni egyezmény mellett Szlovénia az euróövezetnek is tagja, ennek révén pedig gazdasága jelentős mértékben integrálódott az Európai Unióba. Bár a migrációs válság óta közeledett a visegrádi négyekhez, az ország csatlakozása a kelet-közép-európai együttműködéshez végül el-

15 „FT: Slovenija predložila EU da se proširi na ceo Zapadni Balkan do 2030. godine”, *NI*, 2021. október 2., <https://rs.n1info.com/region/ft-slovenija-predlozila-eu-da-se-prosiri-na-ceo-zapadni-balkan-do-2030-godine/>.

16 „Janša: Slovenija se izborila da u dokumente EU opet uđe perspektiva članstva”, *NI*, 2021. december 30., <https://rs.n1info.com/region/jansa-slovenija-se-izborila-da-u-dokumente-eu-opet-udje-perspektiva-clanstva/>; Stalled EU Membership for Western Balkans Prompts Fears of Democratic Backsliding”, *VOA*, 2021. október 15., <https://www.voanews.com/a/stalled-eu-membership-for-western-balkans-prompts-fears-of-democratic-backsliding/6272029.html>; Arató, László: „EU–Nyugat-Balkán-csúcstalálkozó: nincs pontos bővítési menetrend”, *Euronews*, 2021. október 6., <https://hu.euronews.com/2021/10/06/eu-nyugat-balkan-csucstalalkozo-nincs-pontos-bovitesi-menetrend>.

maradt. A jó szomszédsági viszony ápolása és fenntartása ellenére Szlovénia gazdasági érdekei elsősorban a nyugati tagállamokkal való együttműködést kívánják. Ljubljana a NATO és az európai integráció elkötelezett híve, 2004 óta viszont a szlovén külpolitika – a migrációs válság időszakát kivéve – nem rendelkezik a NATO és az EU általános céljain túlmutató, egyértelműen saját irányvonallal és hosszú távú stratégiával. Az ukrán–orosz konfliktus azonban új lehetőséget biztosít a szlovén külpolitika számára, elsősorban egy nagyobb kelet-közép-európai együttműködés terén.¹⁷

17 Bojinović Fenko, Ana – Šabič, Zlatko: „Slovenia’s Foreign Policy Opportunities and Constraints: The Analysis of an Interplay of Foreign Policy Environments”, *CIRR*, vol. 22., no. 79.; „Slovenia in the World: Outlook”, *Slovenia 25*, 2016. december, <http://www.slovenia25.si/i-feel-25/timeline/slovenia-in-the-world/outlook/index.html>.

Ausztria

Szerző:

Éger Márk

az MCC Geopolitikai Műhelyének hallgatója

Adatok (2021):

Lakosság: 8 932 664 fő

Népszaporulat: -0,07 százalék, -5884 fő

Etnikai megoszlás: 83,3 százalék osztrák, 2,23 százalék német, 1,38 százalék román, 1,36 százalék szerb, 1,31 százalék török, 1,06 százalék bosnyák, 0,97 százalék magyar, 8,39 százalék egyéb

Magyar lakosság: 55 038 (2014)

GDP (PPP): 582 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 64 750 dollár

Gazdasági növekedés: +4,2 százalék

2021 főbb eseményei Ausztriában

Ahogy a világ számos országának, úgy Ausztriának is a koronavírus okozta járványügyi helyzetre összpontosult a figyelme a tavalyi év során. Tavasszal kezdetét vette az oltási program, jóllehet az eleinte megosztotta a közhangulatot, és az oltás ellen szervezett demonstrációk is gyakoriak voltak. Ausztriában az oltáskritikus kisebbség meglepően erősnek számít. Az osztrák állampolgároknak a vírus gyors terjedése és a lankadó oltási kedv eredményeképp számталanszor kellett hetekig tartó kijárási tilalmat, illetve a teljes kereskedelmi és szolgáltatói szektorra kiterjedő korlátozásokat elszenvedniük. Az omikron variáns terjedése korábban nem látott mértékű fertőzöttségi adatokat produkált, az esetszámok ugyanis a napi 20 ezret is meghaladták. A járvány alakulása az oltási program tekintetében is egyértelmű irányt mutatott. Az osztrák kormány már nemcsak a harmadik oltás felvételére buzdította a lakosságot, de az év vége felé fontolóra vette annak kötelezővé tételét is. Az erről szóló törvény-

javaslat miatt a kormányt több helyről is erőteljes kritika és bírálat érte, mind az ellenzéki pártok, mind pedig az emberi jogi szervezetek részéről.¹

A koronavíruson kívül több más fontos kérdés – például a klímapolitika aktuális állása – is foglalkoztatta a szomszédos ország lakosságát, de az év második felében kétségtelenül az osztrák kormányválságtól és annak alakulásától volt leginkább hangos a sajtó. Sebastian Kurz egykori osztrák kancellár 2019-ben egyszer már majdnem elbukott, mikor akkori koalíciós partnere, az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) pártelnökét, Heinz Christian Strache alkancellárt egy rejtett kamerával készült ibizai videófelvétel korrupciógyanús helyzetbe hozta, s ezért azonnali lemondással távozni kényszerült a politikából. Kurz a nyugtalan belpolitikai helyzet csillapítása érdekében az előrehozott választások kihirdetése mellett döntött, melyen az állampolgárok további bizalmat szavaztak neki, így tovább folytathatta kancellári tevékenységét. Az ekkor már a zöldekkel koalícióra lépő osztrák kormány tavaly október környékén azonban komoly nehézségekkel találta magát szembe. A pénzügyminisztériumban és az Osztrák Néppárt (ÖVP) székházában folytatott házkutatásokat követően ugyanis Sebastian Kurz ellen korrupciós vádak megalapozott gyanúja miatt kezdtek nyomozni. A hamis tanúzással és a közpénzből finanszírozott kérdőívek meghamisításával vádolt kancellár október 9-én lemondott tisztségéről, melyet aztán a szintén néppárti Alexander Schallenberg korábbi osztrák külügyminiszter vett át tőle. December 2-án Sebastian Kurz végül pártelnöki pozíciójától is megválva teljesen kivonult a politikából. Ez további párton belüli átstrukturálódáshoz vezetett, így pár hét elteltével a korábban a belügyminiszteri posztot betöltő Karl Neuhammer személyében új kancellár került az ország élére.²

A turbulens kormányváltási időszak mellett a grazi önkormányzati választás is meglepő fordulatot hozott, ugyanis ez volt az első eset, hogy az Osztrák Kommunista Párt (KPÖ) győzedelmeskedni tudott, így ez a tömörülés adta a város új polgármesterét. Mindezek mellett a tavalyi év emberi jogi kérdésekben is említésre méltó változást hozott, mivel október 23-án a kormány megállapodott az eutanázia új jogi szabályozásáról, melyet aztán december 16-án a parla-

1 „2021 im Überblick: Diese Themen beschäftigten Österreich”, *Vienna.at*, 2021. december 27., <https://www.vienna.at/2021-im-rueckblick-diese-themen-beschaeftigte-oesterreich/7238693>.

2 Uo.

ment is elfogadott. 2022-től mindenki, aki asszisztált öngyilkosságot kíván igénybe venni, a végrendelethez hasonló előzetes rendelkezést készíthet. A lehetőség a tartósan súlyos beteg vagy halálos beteg személyekre korlátozódik.³

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Tavaly októberben a kormánykoalíció megállapodott a Zöldek egyik presztízsprojektjéről, az ökológiai adóreformról. Ennek értelmében idén július 1-jétől az osztrákoknak kiegészítő adót kell fizetniük a CO₂-kibocsátásuk után. Az ebből származó bevételek éghajlati bónusz formájában visszaáramlanak a lakossághoz, ami vitatott, mert mértéke régióként eltérő, és így például a Bécsben élők számára előnytelen. A csomag ezenkívül egyéb mellett a bér- és a társasági adó csökkentését is tartalmazza. Döntés született emellett a családi bónusz emeléséről is.⁴

Ami az általános gazdasági helyzetet illeti, Ausztria sikeresen kezelte a Covid-19-válság gazdasági hatásait – derül ki a pénzügyminisztériumnak az osztrák költségvetés 2022. évi terveiről szóló dokumentumából. A tervezet szerint 2022-re a reál-GDP 4,8 százalékos mértékben növekedhet. A 2021-re prognosztizált növekedési ütem viszont elmaradt az euróövezet várható növekedésétől. Ezt elsősorban a belföldi téli turizmus év eleji elmaradásával magyarázták. 2022-re a reálfogyasztás 6 százalékos növekedése várható. A jó gazdasági helyzet a munkaerőpiacon is tükröződik. 2021 őszén a munkanélküliség először került ismét a válság előtti szint alá, az üres álláshelyek száma pedig rekordszintet ért el.⁵ Összességében elmondható, hogy a 2022-es államháztartást a Covid-19-válságot követő erőteljes gazdasági fellendülés és az ökoszociális adóreform bevezetése fogja jellemezni.

3 „Drei Kanzler und kuriose Wahlen: 2021 war politisch turbulentes Jahr,” *Vienna.at*, 2021. december 26., <https://www.vienna.at/drei-kanzler-und-kuriose-wahlen-2021-war-politisch-turbulentes-jahr/7238692>.

4 Uo.

5 „2022: Wirtschaftliche Erholung nach der COVID-19-Krise”, *Parlamentskorrespondenz*, Nr. 1188, 2021. október 25., https://www.parlament.gv.at/PAKT/PR/JAHR_2021/PK1188/.

Járványügyi tekintetben egyelőre nem várható javulás, a virológusok és orvosok ugyanis felettébb borúlátók a napi esetszámok láttán, mivel azok az év elején újabb történelmi csúcsokat döntögettek. Mint az az előzetes felmérések alapján várható volt, a parlament túlnyomó többsége megszavazta a kötelező oltásról szóló törvényjavaslatot, amely így február 4-én életbe lépett. Formálisan tehát minden tizennyolcadik életévét betöltött osztrák állampolgár számára törvényi előírás a védőoltás beadása. Március 15-ig azonban ennek elmulasztása nem járt semmilyen büntetéssel. Ezt követően viszont például a rendőri intézkedések esetében is be kell mutatni az oltási igazolást. Ennek hiányában a maximálisan kiszabható bírság akár 600 euróig is terjedhet, de egy embert egy évben legfeljebb négyszer lehet megbüntetni.⁶

Az idei évben Ausztriában szövetségielnök-választást tartanak. Még kérdéses, hogy a jelenlegi elnök, Alexander van der Bellen újra indul-e a választáson, ahogy az is, hogy újra az Osztrák Néppárt jelöltje, Norbert Hofer lesz-e az első számú kihívója, ő ugyanis 2016-ban szoros versenyben már egyszer alulmaradt vele szemben.⁷

Kül- és biztonságpolitika

Az Európai Unió tagjaként Ausztria is fokozott figyelemmel követi az Oroszország és Ukrajna között dúló háborút. Bár Ausztria nem NATO-tag, és külpolitikai kérdésekben mindig igyekezett semleges maradni, az ország most mégis egyértelműen kiállt a szövetség politikája mellett. Fegyvereket viszont nem szállított Ukrajna számára.

„El a kezekkel Ukrajnától!” – ez az EU központi üzenete, hangsúlyozta Alexander Schallenberg külügyminiszter a Nemzeti Tanácsban. Az Ukrajna és Oroszország között jelenleg zajló konfliktusról szóló kérdések és válaszok során Schallenberg az összes parlamenti képviselőcsoport felszólalásával egyetértett

6 Misik, Robert: „Ab 4.Februar: Das bedeutet die Impfpflicht in Österreich”, *Vorwaerts.de*, 2022. január 17., <https://www.vorwaerts.de/artikel/ab-4-februar-bedeutet-impfpflicht-oesterreich>.

7 „Was das Jahr 2022 bringt”, *Der Standard*, 2021.december 31., <https://www.derstandard.at/story/2000132237437/was-das-jahr-2022-bringt>.

abban, hogy a helyzet nagyon súlyos. Schallenberg szerint a további agresszió jelentős gazdasági és politikai következményekkel járna Oroszország számára.⁸

Trendek és forgatókönyvek

Sebastian Kurz jövője mind tavaly, mind pedig idén sokakat foglalkoztatott egészen addig, míg be nem jelentette, hogy az Egyesült Államokban, egy teljesen új területen folytatja karrierjét. Valószínűleg a Szilícium-völgyben található Thiel Capital nevű cég globális stratégiai tanácsadójaként helyezkedik majd el. Kurz régóta jó kapcsolatot ápol a cégtulajdonossal, Peter Thiellel, aki társalapítója volt az internetes fizetést lehetővé tevő PayPalnak is.⁹ Bár mind szakmailag, mind pedig földrajzilag nagy változás állt be a volt kancellár pályafutásában, sokak szerint még az sincs kizárva, hogy a jövőben visszatér a politikába.

Jóllehet Ausztria erős és stabil gazdasági lábakon áll, több nyersanyag esetében rá van utalva az orosz importra. Így a lehetséges forgatókönyvek legkedvezőtlenebb kimenetele esetén az országnak komoly földgáz- és olajhiánnyal kell majd megküzdenie.

8 „Ukraine: Außenminister Schallenberg pocht auf die diplomatische Lösung”, *Parlamentskorrespondenz*, Nr. 53, 2022. január 20., https://www.parlament.gv.at/PAKT/PR/JAHR_2022/PK0053/index.shtml.

9 Siffert, Josef: „Sebastian Kurz hat einen neuen Job”, *Kurier.at*, 2021. december 31., <https://kurier.at/politik/inland/sebastian-kurz-hat-einen-neuen-job/401857205>.

Szlovákia

Szerző:

Hajdú András

MCC Politikatudományi Műhely

Pásztor Ladislav

nyugalmazott ezredes

Közreműködő:

Szabó Botond

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 5 449 270 fő

Népszaporulat: -0,31 százalék, -16 896 fő

Etnikai megoszlás: 80,7 százalék szlovák, 8,5 százalék magyar, 2 százalék cigány, 0,6 százalék cseh, 0,6 százalék ruszin, 0,1 százalék ukrán, 0,1 százalék lengyel, 0,1 százalék morva, 0,1 százalék német, 7,2 százalék egyéb

Magyar lakosság: 458 467 (2011)

GDP (PPP): 194,08 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 35 547 dollár

Gazdasági növekedés: +4,4 százalék

2021 főbb eseményei Szlovákiában

2021 legfontosabb belpolitikai eseménye a tavaszi koalíciós válság volt, amely az Egyszerű Emberek és Független Személyiségek (OĽaNO) politikusának, Igor Matovičnak a távozásához, és a szintén az OĽaNO-hoz tartozó új miniszterelnök, Eduard Heger hivatalba lépéséhez vezetett. Az év kezdetén a koronavírus-járvány eszkalálódott az országban, és február közepén a szlovák kormány külföldi segítséget (orvosok és ápolók áthelyezését, súlyos betegek átvételét,

tárgyi eszközöket) kért az egészségügy teljes összeomlásának elkerülése érdekében.¹ Ausztria katonai egészségügyi személyzet vezényletével, Lengyelország intenzív terápiás betegek átvételével, Magyarország pedig a többi közt lélegeztetőgépekkel támogatta Szlovákiát a kritikus hetekben. A közös uniós vakcina-rendelés teljesítésének problémái miatt Matovič kezdeményezte a Szputnyik V vakcina beszerzését, és ennek részleteit feltehetően már azt megelőzően egyeztetette az oroszokkal, hogy a javaslatot a miniszterei elé tárta volna.

A legkisebb kormánypárt, a liberális Emberekért (Za Ľudí) határozottan elengedte az orosz vakcina megrendelését és alkalmazását. A szlovák gyógyszer-felügyelet kapacitáskorlátokra hivatkozva nem vállalta a Szputnyik V ideiglenes engedélyezését, és a kérdés rendezését az Európai Gyógyszerügynökségre hárította. Ennek ellenére Matovič ragaszkodott a Szputnyik V megrendeléséhez, március 1-jén pedig személyesen vette át az első szállítmányt. Ezzel viszont kiváltotta a koalíciós pártok több politikusának felháborodását, és még inkább elmérgesítette azokat a konfliktusokat, amelyek a kormány megalakulása óta rendre érzékelhetővé váltak.² Az ügy következményeként március 11-én lemondott Marek Krajčí (OLaNO) egészségügyi miniszter,³ majd március 15-én Richard Sulík miniszterelnök-helyettes és gazdasági miniszter, a Szabadság és Szolidaritás (SaS) elnöke nyilvánosan is felszólította Matovičot, hogy március 24-ig távozzon a kormány éléről, ellenkező esetben ugyanis kilépnék a koalícióból. Sulík ultimátumához csatlakozott a Za Ľudí elnöke, Veronika Remisová is,⁴ aki viszont azt is kérte, hogy Matovič mellett Sulík is távozzon a kormányból, mert személyes konfliktusuk megbénítja a koalíció működését. A két párt kilépése a kormány parlamenti többségének megszűnését jelentette volna, ennek ellenére az OLaNO frakciója kiállt Matovič mellett. Néhány nap múlva azonban Matovič felajánlotta lemondását abban az esetben, ha a kormányban

1 „Szlovákia orvosokat és nővéreket kér a többi tagállamtól”, *Infostart*, 2021. február 18., <https://infostart.hu/kulfold/2021/02/18/szlovakia-orvosokat-es-novereket-ker-a-tobbitagallamtol>.

2 „Még az is lehet, hogy két hét múlva nem Igor Matovičnak hívják a szlovák miniszterelnököt”, *Makronóm*, 2021. március 4., https://makronom.mandiner.hu/cikk/20210304_valsg_es_vakcinaharc_szlovakiaban.

3 „Lemondott Marek Krajčí egészségügyi miniszter”, *Új Szó*, 2021. március 11., <https://ujso.com/kozelet/marek-krajci-lemond-a-posztjarol>.

4 „Remisováék hatalmon akarnak maradni, de Matovič és Sulík nélkül”, *Ma7*, 2021. március 15., <https://ma7.sk/aktualis/remisovaek-hatalmon-akarnak-maradni-de-matovic-es-sulik-nelkul>.

részt vevő több más politikus (így többek közt Sulík) is feladja aktuális tisztségét. A koalíciós pártok küzdelme során több miniszter is lemondott, Matovič azonban még március 24-én is hivatalban volt, ezért a SaS másnap felfüggesztette a kormányzásban történő részvételét. Március 28-án Matovič bejelentette, hogy hajlandó „helyet cserélni” Eduard Heger pénzügyminiszterrel, amennyiben ez lehetővé teszi a négypárti koalíció munkájának folytatását. Két nappal később Zuzana Caputová államfő elfogadta Matovič lemondását, és kinevezte az új miniszterelnököt, Eduard Hegert.⁵

Heger személyével kapcsolatban a legfontosabb kérdés az volt, hogy elődjéhez képest mennyire fog eltérő stílust képviselni, és lesz-e olyan kérdés, amelyben kettejük konfrontálódni fog egymással. Bár az új miniszterelnök vezetésével a kormány munkája stabilnak tűnt, a tavaszi válsághoz vezető konfliktusok nem tűntek el a koalícióból: Matovič és Sulík továbbra is támadják egymást, Matovič rendre konfrontálódik más miniszterekkel és az államfővel is, Boris Kollár és pártja, a Család Vagyunk (Sme Rodina) rendszeresen gesztusokat tesz az ellenzéki pártok felé, a Za Ľudí sorsa pedig a közvélemény-kutatások szerint már 2021-ben megpecsételődött. A kormány megalakulásától kezdve kérdéses volt, hogy a rendkívül egoista, a korábbi években harsányan elitellenes, ellenzéki tevékenységre specializálódott politikusok hogyan tudnak majd hatékonyan kormányozni. Ezt a problémát Matovič hátralépése sem oldotta meg teljes mértékben, ráadásul a koalíción belül Boris Kollár pártjával is egyre nehezebb együttműködni, így több (például az egészségügyi reformmal vagy a nemzeti parkok helyzetével kapcsolatos) döntést végül annak támogatása nélkül fogadtak el.

A belső problémák mellett a kormányra egyre súlyosabb külső nyomásként nehezedik a járvány, a társadalmi elégedetlenség (példának okáért a korlátozások vagy az új felsőoktatási törvény elleni tüntetések) és az egyre szaporodó gazdasági nehézségek. A koalíciós politikusok gyakran a nyilvánosság előtt vitatkoznak egymással, korábban határozottnak tűnő álláspontjukat pedig rendre megváltoztatják, és ez a 2020-as választást követő várakozásokhoz képest komoly csalódást jelent a szlovákiai választók számára. A problémát érzékelve az ellenzéki pártok megpróbálták kitörni a velük kapcsolatos korrupciós ügyekhez és a rendvédelmi szervezetben zajló harcokhoz kapcsolódó negatív skatulyából. 600 ezer aláírást gyűjtöttek az előrehozott választásról szóló népszavazás kiírása

5 „Befejezte a Matovič-kormány”, *Új Szó*, 2021. március 30., <https://ujso.com/kozelet/befejezte-a-matovic-kormany>.

érdekében, Zuzana Caputová államfő azonban állásfoglalást kért az alkotmánybíróságtól, az pedig júliusban alkotmányellenesnek ítélte a kezdeményezést.⁶

Az ország egy jelentős társadalmi rétege oltásellenes, a többség pedig elégedetlen a kormányzati lépésekkel, ezért az ellenzéki pártok a koronavírusban találtak rá arra a lehetőségre, ami kitörési pontot kínál számukra a 2020-as kormányváltáshoz vezető korrupció témaköréből. Az Irány (Smer) politikusa, Robert Fico rendre kétségbe vonja az oltás hatékonyságát és a vakcinák biztonságát,⁷ a Hang (Hlas) politikusa, Peter Pellegrini pedig nincs beoltva, bár nem támadja olyan hevesen az oltási kampányt, mint elődje.

Az ellenzéki oldalon még egy fontos változás történt 2021-ben. Marián Kotleba pártja, a Szlovák Nemzeti Párt (L'SNS) már a 2020-as választást követően bomlásnak indult, és számos politikusát elveszítette, akik közül többen a Köztársaság (Republika) nevű párt újraélesztésébe fogtak. Ezt még Ivan Gašparovič egykori házelnök alapította, miután szakított Vladimír Mečiarral. A párt Gašparovič 2004-es államfővé választását követően gyakorlatilag megszűnt, most azonban lehetőséget kínált a Kotlebával szembeforduló politikusok egy részének, így már öt parlamenti és egy EP-képviselővel rendelkezik, a közvélemény-kutatásokban pedig rendre az 5 százalékos küszöb felett mérik.

A 2020-as parlamenti választáson a Magyar Közösség Pártja (MKP) kisebb szervezetekkel kiegészített listája és az előző ciklusban kormányzó Most–Híd sem tudta átlépni a parlamenti küszöböt, így újra napirendre került a magyar politikai egység megteremtésének kérdése. Bár sokak számára ez a megoldás tűnik ideálisnak, érdemes megjegyezni, hogy a szlovákiai magyar közösség korábban csak két alkalommal (1936-ban és 1998-ban) tudott olyan pártot létrehozni, amely képes volt lefedni a magyar politikusok széles skáláját, meg tudta szólítani a magyar választók döntő többségét, egyúttal pedig hatékony érdekvépviseletet valósított meg.

A 2020-as kudarc után a magyar politikusok minden irányból nyomás alá kerültek, hogy új politikai alternatívát kínáljanak. Ezt egy hosszú egyeztetési folyamat lezárásaként 2021. március 23-án mutatták be a Szövetség: Magya-

6 „Nem jött össze az ellenzéknek: Nem jó a választási ciklus lerövidítéséről szóló kérdés”, *Ma7*, 2021. július 7., <https://ma7.sk/aktualis/nem-jott-ossze-az-ellenzeknek-nem-jo-a-valasztasi-ciklus-leroviditeserol-szolo-kerdes>.

7 „Ahogy a csehek látják – A legfőbb oltásellenző Robert Fico Szlovákiában”, *Ma7*, 2021. augusztus 14., <https://ma7.sk/nagyvilag/ahogy-a-csehek-latjak-a-legfobb-oltasellenzo-robert-fico-szlovakiaban>.

rok, Nemzetiségek, Régiók, röviden Szövetség nevű új párt formájában. Ennek elnökét az MKP (Forró Krisztián), országos tanácsának elnökét a Híd (Sólymos László), szakmai alelnökét pedig az Összefogás (Mózes Szabolcs) adja. A Szövetség hivatalosan októbertől létezik, a közvélemény-kutatási eredmények azonban eddig inkább azokat igazolják, akik fenntartásokat fogalmaztak meg a három, sok kérdésben egymással szembenálló párt egyesülésének gyors eredményességével kapcsolatban. A Szövetség támogatottsága a közvélemény-kutatásokban eddig 4-5 százalék körül mozgott, ami arra utal, hogy önmagában egy új párt létrehozása (már vagy még) nem mozgósítja a magyar választókat.

A 2021-es népszámlálás első gyorsjelentései arra utalnak, hogy az elmúlt tíz év során a magyar közösség létszáma érdemben nem változott, ami a 2001–2011 közötti időszakban bekövetkező, 520 ezerről 458 ezer főre történő csökkenéshez⁸ viszonyítva jelentős változás. 2021-ben 422 ezer fő elsődleges, 34 ezer fő pedig másodlagos identitásként jelölte azt, hogy magyar nemzetiségű, magyar anyanyelvűnek pedig 462 ezren vallották magukat.⁹ Szlovákia lakossága a népszámlálás szerint 5 millió 449 ezer fő, így a magyar lakosság aránya 8–8,5 százalék körül mozog, ami továbbra is biztosítja a háttérrel egy etnikai alapon szerveződő, 5 százalék feletti támogatottsággal rendelkező párthoz.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

2022 januárjában a Smer a parlamenti ciklus lerövidítését lehetővé tévő alkotmánymódosításról, illetve az amerikai katonai jelenlétről szóló népszavazáshoz, a Hlas pedig szociális kérdésekben kezdett aláírásgyűjtésbe. Az akciókhoz a Republika is csatlakozott.¹⁰ Az alkotmánymódosítás kérdéséről a Család Vagyunk nevű párt és egyben a parlament elnöke, Boris Kollár is tárgyalt az ellenzéki

8 „Szlovákiai népszámlálás: tíz év alatt nőtt a lakosságszám”, *Infostart*, 2022. január 2., <https://infostart.hu/tudositoink/2022/01/02/szlovakiai-nepszamlalas-tiz-ev-alatt-nott-a-lakossagszam>.

9 „Népszámlálás: 422 + 34 ezer magyar él az országban”, *Új Szó*, 2022. január 20., <https://ujso.com/kozelet/nepszamlalas-422-34-ezer-magyar-el-az-orszagban>.

10 „Az ellenzék a koalíciót bírálja, amiért közülünk senki nem jelent meg Kollár kerekasztal-beszélgetésén”, *Új Szó*, 2022. január 18., <https://ujso.com/kozelet/az-ellenzek-a-koaliciot-biralja-amiert-senki-kozuluk-nem-jelent-meg-kollar-kerekasztal>.

pártokkal, s ezzel kiváltotta koalíciós partnerei éles bírálatát. Ennek ellenére lépése valószínűleg senkinek sem jelentett komoly meglepetést. Egyre határozottabb együttműködés mutatkozik a Smer és a választás után kiszakadt Hlas, a 2006–2010, majd 2016–2020 között koalíciós partnert jelentő, jelenleg azonban parlamenten kívüli SNS és a Kotlebától megszabadult Republika között, ami előrevetíti a „klasszikus” baloldali-nacionalista blokk újjászületését. A fenti pártok január végén közös tüntetést tartottak a kormány Covid–19-intézkedéseivel szemben,¹¹ ez pedig mindenkit arra figyelmeztetett, hogy nemcsak Fico ellen, hanem az ő kezdeményezésére is komoly létszámban lehet az utcára szólítani választókat, illetve hogy a politikus minden korábbi konfliktus ellenére képes megtalálni a közös hangot Peter Pellegrinivel (Hlas), Andrej Dankóval (SNS), sőt már Milan Uhríkkal (Republika) és akár Boris Kolláral (Sme Rodina) is.

A koalíciós pártok folyamatos és látványos vitái, illetve az ellenzéki együttműködés formálódása ellenére sem valószínű az előrehozott választás. A kormánypártok jelenleg kényelmes parlamenti többséggel rendelkeznek, és a közvélemény-kutatások tükrében, valamint az uniós helyreállítási alaphoz érkező források miatt egyiküknek sem érdeke az aktuális állapot felborítása.

Az uniós helyreállítási alaphoz elérhető források kiemelt jelentőségűek Szlovákia számára, mert 2020-ban a külföldi beruházások nagysága több mint 80 százalékkal csökkent,¹² ami csak részben magyarázható a koronavírussal, a lezárásokkal és az ellátási láncok működésében jelentkező problémákkal. Az országba érkező külföldi tőke mértéke évek óta csökken, a gazdaságban pedig olyan szektorok számítanak dominánsnak (így például az autógyártás), melyek az utóbbi időszakban számos kihívással találták szembe magukat, és komoly átalakulás előtt állnak. Szlovákiába több éve nem érkezett új, innovatív technológiát alkalmazó külföldi nagyberuházó, a szlovák kis- és középvállalatok döntő többsége a belső piacra termel, az ország lakossága egyre inkább elöregszik, nem lassul a regionális különbségek kinyílása, és a román integrációjáért sem indult komoly erőforrásokra támaszkodó program. Emellett az utóbbi években az állam és a lakosság adósságállománya is jelentősen megnövekedett, ami a belső erőforrásokra építő fejlesztési programok életképességével kapcsolatban is sú-

11 „Robert Fico már felkelést vizionált a pozsonyi oltásellenes tüntetésen”, *Azonnali*, 2022. január 27., https://azonnali.hu/cikk/20220127_video-fico-mar-felkelest-vizionalt-a-pozsonyi-oltasellenes-tuntetesen.

12 „Elhúzódó válság, öregedő társadalom”, *Ma7*, 2021. június 26., <https://ma7.sk/gazdasag/elhuzodo-valsag-oregedo-tarsadalom>.

lyos kérdéseket vet fel. A Fico- és Pellegrini-kormányok után Matovič és Heger sem mert nyíltan szembenézni ezekkel a kérdésekkel, amelyek azonban egyre komolyabb kockázatként jelentkeznek a Szlovákia jövőjével kapcsolatos elemzésekben és vitákban.

Kül- és biztonságpolitika

2021. január 27-én a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa elfogadta Szlovákia új védelmi stratégiáját (*Obranná stratégia*, OS),¹³ január 28-án pedig az új biztonsági stratégiáját (*Bezpečnostná stratégia*, BS) is,¹⁴ amelyeket a kormány még 2020 decemberében hagyott jóvá. Ezt követte 2021 júliusában a kormány által elfogadott új katonai stratégia (*Vojenská stratégia*, VS).¹⁵ Az említett biztonsági dokumentumok az elavult és az aktuális biztonsági helyzetet nem tükröző stratégiákat – vagyis a 2005-től érvényes biztonsági és védelmi, valamint a 2001-ben elfogadott katonai stratégiát – váltották le. A mostani új stratégiai dokumentumokat megelőzően ugyan készültek biztonsági és védelmi stratégiák – és 2017-ben az előző kormány el is fogadta ezeket –, de politikai okok miatt nem terjesztették be őket a Szlovák Nemzeti Tanács elé,¹⁶ így tehát a 2017-es katonastratégia-tervezetet sem fogadhatták el.¹⁷

13 „Obranná stratégia Slovenskej republiky”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republiky*, 2021. január, https://www.mosr.sk/data/files/4286_obranna-strategia-sr-2021.pdf.

14 „Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky”, *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky*, 2021. január, <https://www.mzv.sk/documents/10182/4638188/bezpecnostna-strategia.pdf>.

15 „Vojenská stratégia Slovenskej republiky”, *Úrad vlády Slovenskej republiky*, 2021. július 6., <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=41932D661A1A4CA4B04415E5BCDA2250-9A5D24E54FE2D2A3417CA9B322FD1088>.

16 Pásztor, Ladislav: „The effects of the current security system’s transformation on the security of the central European nation states”, *Hungarian Defence Review*, 148. évf., 2. sz., 2021. augusztus 12., <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/563/535>. 66.

17 Szlovákiában a biztonsági és védelmi stratégiát a kormány előterjesztése alapján a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa, míg a katonai stratégiát – az előző stratégiákból kiindulva – a kormány saját hatáskörében fogadja el.

Az új nemzetbiztonsági dokumentumok megerősítik Szlovákia elkötelezettségét a szabadság, a demokrácia, a jogállamiság és a nemzetközi jog betartása mellett. Ennek értelmében az effektív multilateralizmus központi pillérének az ENSZ-t tekintik, a transzatlanti együttműködés stratégiai szövetségeseiként pedig kiemelt partnernek tartják az Egyesült Államokat, és fontosnak ítélik az amerikai katonai jelenlét megtartását Európa területén – a NATO-t pedig Szlovákia biztonsági sarokkövének látják. Ugyanakkor az új BS megerősítette Szlovákia elkötelezettségét a NATO békefenntartó műveleteinek támogatása, kiemelten az előretolt többnemzeti zászlóaljharccsoportban való részvétel (*Enhanced Forward Presence, eFP*) iránt. Együttal támogatását fejezte ki a NATO bővítésével, mindenekelőtt Ukrajna, Georgia és a nyugat-balkáni országok felvételével kapcsolatban. Szlovákia elkötelezett az Európai Unió – főként az EU közös kül- és biztonságpolitikája, valamint a közös védelempolitika megvalósítása – iránt, valamint a NATO és az EU közötti hatékony, egymás tevékenységének kölcsönös kiegészítésén és a két szervezet közötti szinergián alapuló együttműködés végrehajtásának támogatásában. Az európai szomszédságpolitikával kapcsolatban Szlovákia kihívásnak tekinti az Ukrajna területén folytatott fegyveres konfliktus befejezését és Ukrajna területi integritásának visszaállítását – beleértve ebbe az Oroszország által annektált Krím félszigetet is. A keleti irány mellett Szlovákia fontosnak tartja a nyugat-balkáni térség stabilitását, valamint hozzá kíván járulni a helyi és regionális konfliktusok okainak és következményeinek felszámolásához. Az EU-n belül kiemelten a V4-ek és a slavkovi nyilatkozat alapján Ausztria felé irányuló együttműködést tekinti fontosnak, szem előtt tartva saját érdekeinek előmozdítását. Ugyanakkor a közös EU-s és NATO-s kötelezettségvállalást, az értékek és az európai, illetve az euroatlanti térség biztonsági kihívásainak kezeléséhez szükséges magatartást gyakorolja. Szlovákia Oroszországgal szembeni politikáját továbbra is a közös érdekek metszéspontjainak keresésére, és a nyílt kritikai párbeszédre kívánja alapozni. Ugyanakkor kijelenti, hogy az Oroszország által katonai, biztonsági és politikai területen alkalmazott konfrontatív tevékenység komoly biztonsági kihívást jelent az euroatlanti térség biztonsága számára, beleértve ebbe azt is, hogy gyengíti a NATO és az EU egységét. A BS Kínát fontos résztvevőnek és partnernek tekinti a globális kihívások kezelésében, ugyanakkor gazdasági és technológiai területen az EU versenytársának és rendszerbeli riválisának is.¹⁸

18 Lásd https://www.mosr.sk/data/files/4286_obranna-strategia-sr-2021.pdf.

A BS problémaként nevesíti a szlovák nemzeti érdekeket veszélyeztethető – külső szereplők által felhasználható és a társadalom megosztását gerjesztő – irredentizmust, a szeparatizmust és a történelmi követelések fenntartását, beleértve ebbe a világháború utáni békemegállapodások és békeszerződések megkérdőjelezését is.¹⁹

Szlovákia 2021-ben is folytatta a Szlovák Fegyveres Erők (SAF) haditechnikai eszközeinek lecserélését: a megrendelt huszonöt darabból júliusban átadták az első nyolc új, saját fejlesztésű és gyártású 155 mm-es Zuzana 2 önjáró löveget. A többi darab 2023-ig folyamatosan érkezik majd a SAF részére.²⁰ 2021 decemberétől az új típusú önjáró lövegből kilenc darab már a NATO Lettországból átlomásozó megerősített előretolt jelenlétű multinacionális eFP-kontingensének kötelékében szolgáló 135 katona tevékenységét támogatja.²¹ 2021 márciusában az izraeli és a szlovák védelmi minisztérium képviselői aláírták azon tizenhét darab, 148,2 millió euró értékű közép-, kis és közeli hatótávolságú 3D-lokátor akvizíciójáról szóló szerződést, amelynek tárgyalásait még az előző kormányzat indította el.²² A szlovák kormány jóváhagyta további két darab amerikai UH-60M Black Hawk SOF helikopter beszerzését is. Ennek értéke 102,6 millió euró, viszont mindebből 42,7 millió eurót (50 millió dollárt) a *Foreign Military Sales* program keretein belül az amerikai kormány ad. Így a meglévő kilenc darab

19 Uo., 39. bekezdés.

20 „Delostrelci si prevzali nové samohybné kanónové húfnice ZUZANA 2”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republiky*, 2021. július 22., <https://www.mosr.sk/49792-sk/-delostrelci-si-prevzali-nove-samohybne-kanonove-hufnice-zuzana-2/>.

21 „Slovenský kontingent v Lotyšsku je ceneným príspevkom ku kolektívnej obrane Aliancie”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republiky*, 2021. december 21., <https://www.mosr.sk/50796-sk/slovensky-kontingent-v-lotyssku-je-cenenym-prispevkom-ku-kolektivnej-obrane-aliancie/>.

22 „Slovensko nakúpi od Izraela 3D rádiolokátory za takmer 150 miliónov eur”, *HNonline.sk*, 2021. január 13., <https://slovensko.hnonline.sk/2279974-slovensko-nakupi-od-izraela-3d-radiolokatory-za-takmer-150-milionov-eur>; „Slovensko podpísalo s Izraelom zmluvu na nové 3D rádiolokátory pre Ozbrojené sily SR, finálny kontrakt znamená úsporu 11,7 milióna eur a garantuje zapojenie slovenského obranného priemyslu”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republiky*, 2021. március 25., <https://www.mosr.sk/48965-sk/slovensko-podpisalo-s-izraelom-zmluvu-na-nove-3d-radiolokatory-pre-ozbrojene-sily-sr-finalny-kontrakt-znamená-úsporu-11-7-miliona-eur-a-garantuje-zapojenie-slovenskeho-obranneho-priemyslu/>.

UH–60M helikopterből álló flotta 2025-re már tizenegy darabból fog állni.²³ A harci eszközök lecserélése mellett folytatódott a hadsereg készleteinek feltöltése²⁴ és infrastruktúrájának fejlesztése²⁵ is, körülbelül 48 millió euró értékben.

Az afganisztáni szövetséges erők kivonulásának idején Szlovákia sikeresen hazaszállította külszolgálatot teljesítő katonáit, a nekik segítséget és támogatást nyújtó afgán állampolgárokat és az országban tartózkodó szlovák állampolgárokat is.²⁶ A világvjárvány hatásaira tekintettel és annak függvényében a szlovák katonák folytatták a részvételt a külföldi NATO-, ENSZ- és EU-missziókban, illetve a hazai és a nemzetközi gyakorlatokon.²⁷ Mindezek mellett a 2020. évben a katonák a lakosság tesztelésével kapcsolatos feladatok támogatásához is hozzájárultak.²⁸

Trendek és forgatókönyvek

A szlovák koalíció a kormányfőcsere ellenére sem egységes. A négy kormánypárt továbbra sem tud megegyezni fontos kérdésekben, így például az uniós helyreállítási alaphoz szükséges reformokkal vagy a korrupció elleni harccal kapcsolatban, pedig ez utóbbi az OĽaNO és személyesen Matovič fő célkitűzése

23 „Štúdia uskutočniteľnosti zostavená podľa rámca na hodnotenie verejných investičných projektov v SR s bližšie špecifikovanými technickými parametrami dvoch viacúčelových vrtuľníkov UH-60M s výbavou pre sily pre špeciálne operácie s využitím fondov schválených vládou USA”, *Úrad vlády Slovenskej republiky*, 2021. június 2., <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=4E48842D449C433DAC5C94684BEB94D9-EF2A665C6992D227CB6F16B5A395038A>.

24 „eBulletin č. 49/2021”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republik*, 2021. december 6–12., <https://www.mosr.sk/data/att/153538.pdf>; „eBulletin č. 49/2021”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republik*, 2021. április 26. – május 2., <https://www.mosr.sk/data/att/150727.pdf>.

25 „eBulletin č. 51/2021”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republik*, 2021. december 20–26., <https://www.mosr.sk/data/att/153626.pdf>; „eBulletin č. 15/2021”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republik*, 2021. április 12–18., <https://www.mosr.sk/data/att/150683.pdf>.

26 „eBulletin č. 33/2021”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republik*, 2021. augusztus 16–22., <https://www.mosr.sk/data/att/152013.pdf>; „eBulletin č. 35/2021”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republik*, 2021. augusztus 30. – szeptember 5., <https://www.mosr.sk/data/att/152261.pdf>.

27 „Ozbrojené sily v najbližšom období významne utlmujú výcvik”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republik*, 2021. november 27., <https://www.mosr.sk/50686-sk/ozbrojene-sily-v-najblizsom-obdobi-vyznamne-utlmuju-vycvik/>.

28 Pásztor, Ladislav: „A Covid-19 és a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőinek szerepvállalása a járvány idején”. *A Haza szolgálatában konferenciakötet*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2021. 52–80.

és ígérete volt. Ezekben a kérdésekben (is) nyilvánvalóvá vált, hogy a kormánypártok vezetőinek személyes sérelmei, a kormánypárt által jelölt köztisztviselőknek és a kormánypártközeli embereknek (például Vladimír Pčoliskýnak, a Szlovák Információs Szolgálat igazgatójának) a bebörtönzése vagy Matovič, illetve a házelnök Kollár személyes céljai gyakran felülírják a kormánypártok döntéseit. A Heger-kormányzat a konfliktusok erősödése és az ellenzéki pártok népszerűségének növekedése, szorosabbá váló kooperációja ellenére nagy valószínűséggel kitölti mandátumát, egy újabb miniszterelnök-cserét azonban már nehezen bírna ki a koalíció. Az előrehozott választások megtartása viszont egyik kormánypártnak sem állna érdekében.

A következő években Szlovákia továbbra is támogatni fogja Ukrajna EU- és NATO-csatlakozási szándékát, amit egyben a regionális prioritások közé sorol, és a regionális biztonság erősítésének tekint. Ezzel összhangban Oroszország esetében továbbra is igyekszik egyértelműen megnevezni a Keletről érkező biztonsági kihívásokat és fenyegetéseket. Nem fogja azonban figyelmen kívül hagyni a déli és délkeleti irányból rá leselkedő biztonsági kihívásokat és veszélyeket sem. Ezt a pozsonyi kormány azal is egyértelművé tette, hogy öt szlovák katonát küldött a székesfehérvári székhelyű – és magyar kezdeményezés alapján megalakult – Közép-európai Többnemzeti Hadosztály-parancsnokság kötelékéhez.²⁹ A döntést egyúttal a magyar–szlovák biztonsági és védelmi kapcsolatok magasabb szintre emelésének is lehet tekinteni.

Szlovákia euroatlanti, ezen belül az USA iránti elkötelezettségének nyomatékos hangoztatása, elsősorban a külügyet vezető Ivan Korčok és a védelmi tárcát irányító Jaroslav Naď részéről kezd kontraproduktívan hatni a közvéleményre. Az USA iránti elkötelezettséget igazolja az Egyesült Államok és Szlovákia közötti védelmi együttműködési megállapodás (*Defence Cooperation Agreement*) aláírását megelőző tárcaközi egyeztetés megkezdése, amelyet a külügyi és a védelmi minisztérium kezdeményezett.³⁰ A megállapodás véglegesítése és aláírása viszont nem lesz egyszerű, egyrészt az ellenzék támadásai, másrészt pedig

29 Skrinýár Eszter: „Ambiciózus, nem lehetetlen – kihívás, nem akadály”, *honvedelem.hu*, 2021. december 17., <https://honvedelem.hu/hirek/ambiciozus-nem-lehetetlen-kihivas-nem-akadaly.html>.

30 „DCA môže vyznamne zvýšiť úroveň bezpečnosti Slovenska aj NATO”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republik*, 2021. december 14., <https://www.mosr.sk/50774-sk/dca-moze-vyznamne-zvysit-uroven-bezpecnosti-slovenska-aj-nato/>.

a kormánypártokon belüli egyetértés hiánya miatt.³¹ Folytatódik a tizennégy darab – 1,6 milliárd euró értékű – F–16 C/D Block 70 beszerzése; az első hét repülő 2023-ig szállítják majd le Szlovákiának.³²

A világvárvány negatív gazdasági hatásai ellenére a SAF fejlesztése és a harci eszközök lecserélése továbbra is folytatódni fog. Az erre irányuló eltökélt szándékot igazolja a 2021 szeptemberében a pozsonyi kormány által elfogadott 76 darab, 8x8 kerekes harckocsi beszerzése, összesen 332 millió euró értékben.³³ A nemzetközi beszerzésre a kitűzött időpontig, 2021. december 31-ig cseh, finn, román, spanyol és amerikai székhellyel rendelkező védelmi ipari cégek jelentkeztek.³⁴ A kormány ugyanakkor jóváhagyta 152 darab, 1,74 milliárd euró értékű lánctalpas harci jármű beszerzését is.³⁵ A harci eszközök szállítása viszont csak a későbbi években fog megkezdődni, így tovább folytatódik a SAF jelenlegi eszközparkjának avulása, és tovább húzódik a gépesített nehézdandár felállítása. Emellett problémát fog okozni az emberi erőforrások hiánya és a tapasztalt katonák szolgálati nyugdíjba vonulása is.³⁶ Így a SAF hivatásos katonai állományának növelése (a mostani körülbelül 16 400 fős békeidőben szolgáló létszámot 2028-ra 20 633 főre kellene emelni)³⁷ komoly kihívást jelent, már csak annak

31 „Generálna prokuratúra odmieta návrh obrannej dohody s USA”, *SME*, 2021. január 4., <https://domov.sme.sk/c/22814949/generalna-prokuratúra-odmieta-navrh-obrannej-dohody-s-usa-podala-35-pripomienok.html>.

32 „Slávnostná graduácia prvých slovenských pilotov F-16”, *Veliteľstvo Vzdušných síl OS SR*, 2021. október 18., <https://vzvs.mil.sk/98050/?pg=1>; „Štyria zo 16 slovenských pilotov stíhačiek F-16 sú v záverečnej fáze výcviku”, *Denník N*, 2021. október 29., <https://dennikn.sk/minuta/2591951/>.

33 „Obstaranie Bojových obrnených vozidiel 8x8 (BOV 8x8)”, *Úrad vlády Slovenskej republiky*, 2021. szeptember 8., <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=D81F1CE61DA342F3A-1E1626359E77E2A-3DEE09AF5E4E54C2EF125A470A35D48F>.

34 „Ponuku na vozidlá 8x8 pre Ozbrojené sily SR zaslalo päť krajín, hodnotiť ich bude projektový tím odborníkov”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republiky*, 2021. január 3., <https://www.mosr.sk/50819-sk/ponuku-na-vozidla-8x8-pre-ozbrojene-sily-sr-zaslalo-pat-krajin-hodnotit-ich-bude-projektovy-tim-odbornikov/>.

35 „Obstaranie Pásových bojových obrnených vozidiel (PBOV a POV)”, *Úrad vlády Slovenskej republiky*, 2021. szeptember 8., <https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=A7D1D0B4314C4C03A07BE88687DFD199-C243CEC9C957A405BB-FC95DB9DAF572E>.

36 „Správa o činnosti Vojenského spravodajstva za rok 2020”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republiky*, 2021. december 1., https://vs.mosr.sk/documents/sprava_o_cinnosti_vs_2020_svk.pdf.

37 „eBulletin č. 34/2021”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republiky*, 2021. augusztus 23–29., <https://www.mosr.sk/data/att/152203.pdf>.

fényében is, hogy a sikerrel járó érdeklődők állományba lépésével, illetve az állományt elhagyó katonák levonása után,³⁸ a körülbelül évi ötszáz fős növekedés ellenére 2020 végén csupán az állomány 78,4 százaléka (13 140 fő) volt feltöltve.³⁹

A 2021-es év (és az előző évek) tapasztalataiból kiindulva, amikor az állampolgársági törvény különböző okok miatt (betegség, a Nemzeti Tanács koronavírus miatt berekesztett tárgyalása) nem jutott tovább a 2021. március 18-i első nemzeti tanácsi olvasásnál,⁴⁰ 2022-ben sem várható a szlovákiai magyar közösség kettős állampolgárságának elfogadható – enyhítést ígérő – rendezése. Sőt, a közös történelmi múlt máig megoldatlan problémái kapcsán további konfliktusok is jelentkeztek⁴¹ (a határon túli magyar történelmi örökség felújítására tett kezdeményezés, ingatlanok és szántóföld vásárlására tett kísérletek)⁴² a magyarországi – 2021 decemberétől érvényes – lakcímnnyilvántartással kapcsolatos szabályok módosítása során.⁴³

38 Uo.

39 „Komplexné hodnotenie obrany SR za rok 2020”, *Ministerstvo obrany Slovenskej republiky*, 2022. január 5., https://www.mosr.sk/data/files/4358_komplexne-hodnotenie-obrany-sr-za-rok-2020.pdf. 13.

40 „Vládny návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov”, *Národná rada Slovenskej republiky* 2022. január 5., <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=8138>.

41 „A sovinszta Korčok nekiment Kövérnek a kitelepítések és a Beneš-dekrétumok miatt”, *Körkép.sk*, 2021. augusztus 4., <https://korkep.sk/cikkek/belfold/2021/08/04/a-sovinszta-korcok-nekiment-kovernek-a-kitelepitesek-esa-benes-dekretumok-miatt/>.

42 „Minister I. Korčok: Dobré vzťahy s Maďarskom sú mojou prioritou. Ale podpory musia byť transparentné a poskytovať sa na základe dohodnutých pravidiel”, *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky* 2021. október 5., https://www.mzv.sk/aktuality/detail/-/asset_publisher/Iw1ppvnSciPx/content/minister-i-korcok-dobre-vztahy-s-madarskom-su-mojou-prioritou-ale-podpory-musia-byt-transparentne-a-poskytovat-sa-na-zaklade-dohodnutych-pravidiel/10182; „The chief of Slovak diplomacy I. Korčok: Minister of Foreign Affairs and Trade Péter Szijjártó informed me that the Government of Hungary abolished the decree on the purchasing of land in neighboring countries”, *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky* 2021. október 12., https://www.mzv.sk/web/en/news/detail/-/asset_publisher/oLViwP07vPxv/content/sef-slovenskej-diplomacie-i-korcok-minister-zahranicnych-veci-a-obchodu-peter-szijarto-ma-informoval-ze-vlada-madarskej-republiky-zrusila-uznesenie-o/10182.

43 „Legalizácia dvojakého občianstva sa odkladá už takmer rok, koalícia má obavy z nového maďarského zákona”, *Denník N*, 2021. december 8., <https://dennikn.sk/2641338/legalizacia-dvojakeho-obcianstva-sa-odklada-uz-takmer-rok-koalicia-ma-obavy-z-noveho-madarskeho-zakona/?ref=list>.

4.

**A magyar érdekek
szempontjából
kiemelten
fontos államok**

Bevezető

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

A negyedik fejezet azokat az országokat vizsgálja, amelyek a szomszédos államok mellett – vagy időnként akár azoknál is nagyobb mértékben – kiemelkedő hatással lehetnek a magyar gazdaságra és biztonságra, miközben Magyarország kevés eszközzel rendelkezik (és azzal is főként EU-, illetve NATO-tagsága révén), vagy teljesen eszköztelen a befolyásolásukra. Ezek az országok jórészt – de nem feltétlenül – a nagy- és középhatalmak közé tartoznak: Magyarország szempontjából természetesen a tavalyi évhez hasonlóan idén is kulcsállamot jelent Németország, az Egyesült Államok, Oroszország és Kína, de Törökország is. Az orosz–ukrán háború azonban más országok jelentőségét is megmutatta, így előtérbe kerültek a hagyományos európai nagyhatalmak, például Franciaország és az Egyesült Királyság, valamint az Európában egyre inkább központi szereplőnek számító Lengyelország is. Egyetlen dimenzióban ugyan, de kulcsállammá vált a kevesebb mint 3 millió lakosú Moldova is, és az orosz agresszió ennek a közvélemény által kevésbé figyelt és ismert országnak a jelentőségét még inkább kiemelte.

Február 24-e után teljesen nyilvánvalóvá lett a tény: az Amerikai Egyesült Államok térségünk biztonságának megkerülhetetlen garántálója, egyben Oroszország mellett az események kiemelten fontos szereplője. A magyar gazdaság leginkább a némethez kötődik, így Németország továbbra is kiemelkedő tényező marad számunkra.

Oroszország egyetlen döntésével átírta a helyét Európában, és hosszú távon marginalizálta magát a kontinensen. Az energiaellátás viszont alapvető magyar érdek maradt, s ezzel az orosz gáz- és olajszállítások fenntartása, de az import sürgős diverzifikálása is. Ha le is zárul az orosz agresszió Ukrajnában – és semmi garancia nincs rá, hogy ez 2022-ben megtörténik –, Oroszországgal akkor

sem lehet már úgy partnerként számolni, ahogy az invázió előtt. A kereskedelmi kapcsolatokat egy nap helyre lehet és kell állítani, de a bizalom évtizedes távlatban megtört.

Törökország földrajzi helyzete kulcsfontosságú a jövőben vélhetően erősödő migrációs nyomás elhárítása szempontjából, ám – túl ezen – az ország fontos partner a magyar haderőfejlesztésben is. Moldova jövője kapcsán a magyar politika határozott építkezéssel nagyobb befolyást tudna elérni – de ehhez jelentős és célzott munkára lenne szükség, különösen a jelenlegi törékeny helyzetben.

Háború van, s egy ilyen helyzetben a katonai erő felértékelődik. Így a korábbanál fontosabb Magyarország számára Franciaország és az Egyesült Királyság, Európa két legerősebb katonai hatalma Oroszország után. Mellettük Lengyelország egyre inkább központi szereplővé emelkedik Európában, és befolyása egyre nő az egyes, Magyarország számára is kiemelten fontos államokban.

Németország

Szerző:

Dörstelmann-Fodor Kinga

MCC Magyar–Német Intézet az Európai Együttműködésért

Adatok (2021):

Lakosság: 83 900 473 fő

Népszaporulat: -0,27 százalék, -228 206 fő

Etnikai megoszlás: 78,7 százalék német, 11 százalék egyéb európai (délszláv, lengyel, román), 5 százalék közel-keleti, észak-afrikai, közép-ázsiai, török és kurd, 2,7 százalék egyéb ázsiai, 7,6 százalék egyéb

GDP (PPP): 4843,39 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 58 150 dollár

Gazdasági növekedés: +2,7 százalék

2021 főbb eseményei Németországban

A tavalyi év meghatározó esztendő volt a német belpolitika szempontjából: a szeptemberi szövetségi parlamenti választások mellett öt tartományban került sor tartományi parlamenti választásokra 2021 folyamán. A választási szuperév legfontosabb kérdése az volt, hogy ki lesz a tizenhat évnyi kancellárság után visszavonuló Angela Merkel utódja, valamint hogy Merkel távozásával az uniópártoknak (vagyis a CDU/CSU-pártszövetség tagjainak) sikerül-e megtartaniuk a kormányalakításhoz szükséges támogatottságukat. A kancellári posztra a három legmagasabb támogatottsággal rendelkező párt állított jelöltet: a Zöldek (Die Grünen) Annalena Baerbock pártelnököt, a Szociáldemokrata Párt (SPD) Olaf Scholz pénzügyminisztert, míg az uniópártok hosszas belső viták után Armin Laschetet, Észak-Rajna-Vesztfália miniszterelnökét jelölték erre a pozícióra. A pártok támogatottsága a kampányidőszak alatt dinamikusán változott, nem kis mértékben az egyes kancellárjelölteket övező különböző botrányoknak, valamint a 2021 nyarán Németországot sújtó

árvíznek tulajdoníthatóan.¹ A júliusi heves esőzések következtében kialakult árvíz elsősorban Észak-Rajna-Vesztfália és Rajna-vidék-Pfalz tartományokat sújtotta, és 184 halálos áldozatot követelve súlyos károkat okozott az érintett területek épületeiben és infrastruktúrájában. Az 1962-es hamburgi áradás óta ez volt Németország történetének legtöbb halálos áldozatot szedő természeti katasztrófája. Nem csoda, hogy a közvéleményt megrendítette, amikor Armin Laschetet nevetés közben kapták lencsevégre a katasztrófa helyszínén tett látogatásakor. Míg az év első felében a CDU/CSU támogatottsága minden közvélemény-kutatás szerint kiemelkedő volt a többi vizsgált pártéhoz képest, júliusban az uniópártok mélyrepülésbe kezdtek, s ezen a szeptemberi választásokig már nem tudtak változtatni.² Ezzel szemben az SPD-nek sikerült saját előnyére fordítania az áradások után uralkodó közhangulatot. Mindebben nagy szerepe volt Olaf Scholz népszerűségének,³ és a jól megválasztott kampánytémáknak is. Míg az uniópártok kampánya elsősorban az infrastruktúra fejlesztésére, a munkahelyteremtésre és a biztonságra koncentrált, addig a baloldali pártok a fenntarthatóságra, a klímavédelemre és a szociális kérdésekre helyezték a hangsúlyt.⁴ A felmérések szerint a választók a társadalmi igazságosság, a klímavédelem, a gazdaság és a koronavírus elleni védekezés kérdését ítélték meghatározónak, míg a 2017-es választásokkal szemben a migráció témaköre kevésbé dominálta az egyes pártokra leadott voksokat.⁵

A fenti tényezők mind hozzájárultak ahhoz, hogy az uniópártok az általuk megszerzett 24,1 százaléknyi szavazattal fennállásuk eddigi leggyengébb eredményét érték el a szeptember 26-án tartott szövetségi választásokon. Az előző választáshoz viszonyítva a CDU/CSU közel kétfélmillió szavazatot veszített

-
- 1 Neu, Viola – Pokorny, Sabine: „Bundestagswahl in Deutschland am 26. September 2021 – Endgültiges Ergebnis”, *Konrad-Adenauer-Stiftung Monitor Wahl- und Sozialforschung*, 2021. szeptember, <https://www.kas.de/documents/252038/11055681/Wahlanalyse+der+Bundestagswahl+in+Deutschland+am+26.+September+2021.pdf/4c1304ff-0d60-f09e-5432-85b6e3a288f1?version=1.12&t=1636039641943>. 6.
 - 2 „Sonntagsfrage Bundestagswahl”, *infratest dimap*, 2022. január 17., <https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/sonntagsfrage/>.
 - 3 Neu – Pokorny: „Bundestagswahl in Deutschland am 26. September 2021 - Endgültiges Ergebnis”. 7.
 - 4 Burst, Tobias – Lehmann, Pola – Regel, Sven – Zehter, Lisa: „Eine Wahl, sechs Visionen für Deutschland – Die Wahlprogramme für die Bundestagswahl 2021”, *Friedrich-Ebert-Stiftung*, 2021. szeptember, <http://library.fes.de/pdf-files/iez/18376-20211029.pdf>. 6.
 - 5 Neu – Pokorny: „Bundestagswahl in Deutschland am 26. September 2021 - Endgültiges Ergebnis”. 8.

az SPD, 1,3 milliót az FDP, egymilliót a Zöldek és 400 ezret az AfD javára. Mindez arra enged következtetni, hogy azok a szavazók, akiket Angela Merkelnek a CDU balratolódásával sikerült megnyernie, a kancellár távozásával viszapártoltak eredeti szavazótáborukhoz.⁶ A választásokon elért 25,7 százalékos eredményével az SPD lett a legerősebb párt, a Zöldek pedig a maguk 14,8 százalékaival eddigi fennállásuk legjobb eredményét könyvelhették el. A 2017-es választáshoz képest kicsivel jobb, 11,5 százalékos eredményt ért el a Szabaddemokrata Párt (FDP), míg 10,3 százalékra csökkent a szélsőjobboldali Alternatívá Németségért (AfD) támogatottsága. A Balpárt (Die Linke) ugyan nem érte el a parlamentbe jutáshoz szükséges 5 százalékos küszöböt, de az egyéni választókerületben megválasztott képviselői útján mégis frakciót alapíthatott. Első alkalommal jutott be a parlamentbe a dán kisebbségi párt, a Dél-Schleswig Szavazói Szövetség (SSW) egy képviselője. Mivel a kormányalakításhoz szükséges többséget egyik pártnak sem sikerült elérnie, a választások után megindultak a puhatolózó tárgyalások a koalícióképes pártok között. Az erőviszonyokat jól jelzi, hogy először az úgynevezett királycsináló pártok, vagyis a szabaddemokraták és a Zöldek ültek le tárgyalni egymással, mivel a CDU/CSU és az SPD kizárta a nagykoalíció folytatását, és így a modern Németország történetében első alkalommal hármas koalíció vált szükségessé a szövetségi kormány megalakításához. Az FDP és a Zöldek október közepén kezdték meg puhatolózó tárgyalásukat az SPD-vel, november végére pedig a három párt 179 oldalas közös koalíciós szerződésben fektette le együttműködésük legfontosabb pontjait. A december 8-án hivatalosan is felálló közlekedésilámpa-koalíciót Olaf Scholz, a Német Szövetségi Köztársaság kilencedik kancellárja vezeti.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A jelenlegi német kormány terveiről átfogó képet kaphatunk a három párt által jegyzett koalíciós szerződésből. A szerződés jelentős részét a klímaváltozás elleni fellépésre vonatkozó fejezetek teszik ki, beleértve ebbe a gazdaság klímasemlegessé alakítására vonatkozó törekvéseket is. A program célja, hogy 2045-re Németország teljesen klímasemlegessé váljon, ennek érdekében pedig

6 Uo. 9–11.

az ország egész energiaszektorát át kell alakítani: a tervek szerint 2030-ig kivezetnék a kőszénalapú, 2040-ig pedig a földgázalapú energiatermelést is. Szintén 2030-ig az összes energiaszükséglet 80 százalékát megújuló energiaforrásokból kellene biztosítani. Ennek érdekében minden tartomány köteles lenne területének 2 százalékát a megújulóenergia-termelésre fordítani, a lakossági és az ipari átállást pedig extenzív állami támogatásokkal segítenék elő. Az átállást azonban nem könnyíti meg, hogy Németország – az előző kormány ígéretéhez híven – 2022. december 31-ével utolsó három működő atomerőművét (az Isar2-t, az Emslandot és a Neckarwestheimet) is bezárja. Az atom- és a szénenergiáról egyidejűleg történő lemondás a világszinten már jelenleg is kiemelkedő német energiaárak további növekedését eredményezheti. A radikális átállás miatt felmerülő anyagi és technikai nehézségeket az új kormány kutatással és fejlesztésekkel kívánja áthidalni, így ezekre a jövőben a GDP 3,5 százalékát fordítanák.

Az energiaszektor átalakítása kapcsán felmerülő nehézségek mellett a német gazdaságnak 2022-ben is számolnia kell a koronavírus-járvány okozta gazdasági hatásokkal. A vírus negyedik hulláma és a vele járó korlátozások ismét visszavetették a német gazdaság növekedését. Az elemzők azonban 2022-re már 3,7 százalékos GDP-növekedést, valamint 3 százalék feletti inflációt jósolnak az országnak. Ez utóbbiban nagy szerepe van a rohamosan növekvő nyersanyag- és energiaáraknak.⁷ Bár a gazdasági előrejelzések a 2022-es évre legalább 80 milliárd eurónyi költségvetési hiányt mutatnak, a koalíciós szerződés 2023-ra már a központi adósságfékhez való visszatérést irányozza elő.⁸ A koronavírus negyedik hullámára való tekintettel a Bundestag 2021 decemberében döntött az egészségügyi dolgozók kötelező oltásáról. Emellett Olaf Scholz kifejtette, hogy a koronavírus elleni küzdelem jegyében támogatja az általános oltási kötelezettség bevezetését, sőt 2022 márciusára ki is tűzte ennek megvalósítását. A kormány azonban 2022 januárjáig nem nyújtott be ilyen irányú törvényjavaslatot, így ha lesz is oltási kötelezettség, az nagy valószínűséggel csak 2022 második felére várható. Németországban 2020. december 28-án kezdték meg a koronavírus elleni oltási kampányt, ám 2021. június 7-ig szigorú oltási sorrend volt érvényben: ennek értelmében csak azt a három prioritált

7 Wollmershäuser, Timo: „ifo Konjunkturprognose Winter 2021: Lieferengpässe und Corona-welle bremsen deutsche Wirtschaft aus”, *ifo Schnelldienst Sonderausgabe*, 2021 december, <https://www.ifo.de/DocDL/sd-2021-12-2021-Sonderausgabe-Dezember.pdf>. 3–5.

8 Az új német kormány koalíciós szerződése elolvasható a következő linken: <https://www.tagesspiegel.de/downloads/27829944/1/koalitionsvertrag-ampel-2021-2025.pdf>. 158.

csoportot oltották, amelyek korukból, alapbetegségükből vagy munkakörükből kifolyólag fokozottan ki voltak téve a vírus jelentette veszélyeknek. Ennek ellenére nyáron az oltási kampány lendületet vett, és 2022 januárjára a lakosság mintegy 72 százalékát teljeskörűen beoltották. A koronavírus elleni védekezés jegyében bevezetett lakossági szigorítások miatt 2021 során és 2022 elején Németország-szerte tüntetésekre került sor, a legnagyobbra Hamburg városában, ahol mintegy 13 700 fő részvétele mellett tartották meg őket.

Kül- és biztonságpolitika

Az új német kormány külügyminiszteri posztját a Zöldek politikusa, Annalena Baerbock tölti be, aki hivatalba lépése után keményebb fellépést ígért a tekintélyelvű rendszerekkel szemben, valamint az emberi jogok és a jogállamiság védelme érdekében. Ez erőteljes szakítást jelent Angela Merkel örökségével, akinek vezetése alatt Németország mind EU-, mind NATO-politikájában tartózkodott a nyílt konfliktusok felvállalásától, és általánosságban véve a mindenki számára kielégítő kompromisszumok megtalálására törekedett. Baerbock ígérete elsősorban Németország Kínához és Oroszországhoz fűződő kapcsolatára vonatkozik. Kínát illetően a német külpolitikában az a hármas megfontolás érvényesül, miszerint globális kérdésekben Kína Németország partnere ugyan, de ezzel egy időben gazdasági versenytársának, valamint az értékek terén rendszerszintű riválisának is számít.⁹ Éppen ezért a koalíciós szerződés a Kínával kapcsolatos politikai döntések meghozatala terén az Egyesült Államokkal való szorosabb együttműködést irányozza elő a stratégiai függőségek csökkentése érdekében.

Berlin Oroszországhoz fűződő kapcsolata kétségkívül mindennél nagyobb geopolitikai kihívást jelent a német kormány számára, mivel a német energiaellátás – és ezzel együtt a gazdaság működőképessége – továbbra is nagyban függ az orosz gáz- és olajipartól. Ennek fényében Olaf Scholz kancellár 2021 decemberében bejelentette, hogy az Északi Áramlat-2 gázvezeték üzemeltetési engedélyét nem fogják az orosz–ukrán konfliktus rendezéséhez kötni, mivel arra

9 Uo.

nem politikai, hanem gazdasági beruházásként tekintenek.¹⁰ Az Oroszországot és Németországot az Északi-tenger alatt összekötő gázvezeték 2021 novemberében elkészült ugyan, de üzembe helyezését elhalasztották, mivel egyelőre nem felel meg az Európai Unió gázzal kapcsolatos irányelveinek. Az Északi Áramlat-2 építése régóta szálka az Egyesült Államok szemében, így a vezeték üzembe helyezése Baerbock első washingtoni látogatásán is fontos téma volt. Az USA álláspontja szerint amennyiben Oroszország újra agressziót alkalmaz Ukrajnában, Németországnak meg kellene akadályoznia a vezeték üzembe helyezését.¹¹ Az Egyesült Államok által kilátásba helyezett szankciók miatt Olaf Scholz 2022 januárjában visszavonta decemberi kijelentését, miszerint a projektre a német kormány gazdasági beruházásként tekint, ezzel pedig gyakorlatilag visszatért az előző kormány azon álláspontjához, amely szerint a gázvezeték az Oroszország ellen alkalmazott szankciók részét kell hogy képezze.¹²

A német kormány további külpolitikai céljait tekintve a már említett koalíciós szerződés kevés konkrétumot tartalmaz. Ígéretet tesz rá, hogy növelik Németország globális szerepvállalását, elsősorban a válságkezelés terén, valamint az emberi jogok és a demokrácia védelme érdekében, de terveik között szerepel a német külpolitika „feminista” jellegének erősítése, illetve klímapartnerségek kialakítása is.¹³ Az Európa-politika terén a hárompárti koalíció egy, a korábbinál föderálisabban működő Európai Unióban gondolkodik. Kimondottan támogatja az EU föderális szövetségi állammá alakítását, emellett pedig erősítené az Európai Parlament döntési folyamatokban játszott szerepét, és céljai között szerepel egy, a jelenleginél cselekvőképesebb és egységesebb, minősített többségi döntéshozatalon alapuló európai kül- és biztonságpolitika megteremtése is.¹⁴ Ezen elképzelések gyakorlatba való átültetése nem lesz könnyű feladat,

10 Höltschi, René – Hosp, Gerald – Steiner, Christian: „Pipeline Nord Stream 2: Deutsche Aussenpolitiker fordern Stopp des Gas-Projekts, falls Russland die Ukraine angreift”, 2022. január 17., <https://www.nzz.ch/wirtschaft/pipeline-projekt-nord-stream-2-die-neusten-entwicklungen-ld.1483495?reduced=true>.

11 Meier, Albrecht: „Nord Stream 2 als Druckmittel”, *Der Tagesspiegel*, 2022. január 6., <https://www.tagesspiegel.de/politik/ukraine-krise-nord-stream-2-als-druckmittel/27952564.html>.

12 Busse, Nikolas: „Scholz korrigiert sich”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2021. január 18., <https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/scholz-nord-stream-2-nicht-mehr-von-sanktionen-gegen-russland-ausgenommen-17738256.html?GEPC=s9>.

13 Lásd a jelenlegi német kormány koalíciós szerződését, 126., 135.

14 Uo. 131–132.

hiszen számos EU-tagállam stratégiai elképzeléseivel jelentős ellentétben állnak. Hasonló a helyzet a migráció kérdéskörével is, amelyet a koalíció az uniós menekültpolitika átfogó reformjával kívánna szabályozni. Alapvető cél a külső határok védelme és az illegális migráció elleni harc, ebben pedig központi szerepet szánának az EU határőrizeti szervének, a Frontexnek. Fontosnak tartják ugyanakkor a tengeri úton Európába érkező menedékkérők tengeri mentésének legalizálását, valamint a határt átlépő menedékkérők tagállamok között történő „igazságos” elosztását.

A biztonság- és védelempolitika terén a koalíciós szerződés arra enged következtetni, hogy az új kormány globális szerepvállalását és ezzel együtt katonai költségvetését is növelni fogja. A koalíció ugyanis ígéretet tesz a német szövetségi haderő modernizálására olyan konkrét projektek finanszírozásával, mint például az előző kormányciklusok alatt sokat vitatott felfegyverzett drónok beszerzése vagy a légierő Tornado típusú vadászgépeinek lecserélése. Emellett a szerződés szerint a német kormány hosszú távon úgy tervezi, hogy a GDP 3 százalékát fogja kül- és biztonságpolitikai kiadásokra fordítani, mégpedig oly módon, hogy azzal a NATO-tagságából eredő kötelezettségének is eleget tudjon tenni.¹⁵ A finanszírozással kapcsolatos fejezet ellenben nem konkretizálja, hogy ez az összeg hogyan oszlana meg a diplomáciai, krízismegelőzési, segélyezési, valamint katonai kiadások között.

Trendek és forgatókönyvek

2022 nagy kérdése, hogy milyen hatékonyan lesz képes együttműködni a kormánykoalíciót alkotó három párt. Bár a választások után viszonylag gyorsan sikerült megállapodniuk a koalíciós szerződés keretein belül, ez nem jelenti azt, hogy a felek között ne maradtak volna vitás kérdések. Főleg pénzügyi területen mutatkozhatnak majd nézeteltérések a részt vevő pártok között, hiszen az FDP a szabadpiaci verseny és a minimális állami beavatkozás pártolója, míg a Zöldek és az SPD számos területen támogatják az állami szubvenciót és beruházásokat. Mivel a pénzügyminiszteri posztot az FDP pártelnöke, Christian Lindner tölti be, még kérdéses, hogy ez hogyan lesz összeegyeztethető a Zöldek és az SPD szociális és klímacélokot állami forrásokból finanszírozni kívánó

15 Uo.

agendájával. Hasonló ellentmondások feszülnek a német politikai célok, valamint az Európai Unió más tagállamainak érdekei között. Bár a koalíciós szerződésből az derül ki, hogy Németország számos területen növelné az Európai Unió befolyását, és a számára fontos belpolitikai kérdések szabályozását uniós szinten oldaná meg, kérdéses, hogy ebben más európai országok mennyire lesznek a partnerei. Jó példa erre a már említett migráció kérdésköre: a kormány a korábbihoz képest megengedőbb migrációs politikát szeretne, amelyet a német gazdaságot fenyegető súlyos munkaerőhiány is indokol. Ennek értelmében könnyítené a legális bevándorlás bürokratikus terheit, anyagilag is támogatná az integrációs törekvéseket, valamint megkönnyítené a német állampolgársághoz jutás feltételeit azok számára, akik már legalább öt éve Németországban élnek, és integrálódtak a német társadalomba. Mindez kétségek nélkül növelni fogja az Európai Uniótól Németországba irányuló migrációt.¹⁶ Németország ugyanakkor ragaszkodik a közös uniós migrációs politika reformjához és az uniós szintű befogadási kvótákhoz, ez pedig a gyakorlatban azt jelenti, hogy a német elképzelések megvalósulása esetén részben más országokra hárulna a Németországba igyekvők befogadása. Kérdés, hogy a Németország által szorgalmazott tanácsi többségi döntéshozatal esetén valóban többségben lennének-e azok az államok, amelyek támogatnák a német migrációs politikával kapcsolatos terveket.

Hasonló kérdéseket vet fel a német energiapolitika ambiciózus átalakításáról szóló terv, azon belül egészen pontosan az atomenergia támogatásának témaköre is. Az Európai Bizottság január első napjaiban adta ki azt az állásfoglalását, amelynek értelmében egyes földgáz-, valamint atomenergia-projektek átmenetileg a fenntartható kategóriába sorolna a megújuló technológiákra való áttérés megkönnyítése érdekében. A javaslatot az Európai Unió számos tagállama üdvözölte, és az csupán Németország, Ausztria és Luxemburg részéről váltott ki heves tiltakozást.¹⁷ Felmerül a kérdés, hogy Németország hogyan fogja a saját atomerőműveinek leállításával keletkező energiahiányt pótolni, amennyiben az a szénenergiáról történő egyidejű lemondással párosul. Egyelőre úgy tűnik, hogy a tervek szerint 2040-ig – vagyis a gázerőművek bezárásának határidejéig – orosz földgázzal pótolnák ki a hiányt. Kérdéses azonban, hogy

16 Uo. 137–142.

17 „EU-Kommission will Gas- und Atomkraft als grün einstufen”, *BR24*, 2022. január 1., <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/eu-kommission-will-gas-und-atomkraft-als-gruen-einstufen,StGdUAP>.

monopolhelyzetét kihasználva Oroszország nem fogja-e politikai nyomásgyakorlásra használni a német gazdaság energiaéhségét. A dráguló energiaárakból más uniós országok egyébként még profitálhatnak is, hiszen a gazdaság klímasemlegessé alakítása akár azt is eredményezheti, hogy a német ipar olyan országokba települ, ahol jóval olcsóbban tud termelni, mint otthon.

Akár már 2022 folyamán kiderülhet, hogy a közlekedési-lámpa koalíció milyen mértékben tud megfelelni a választók elvárásainak. Idén ugyanis négy német tartományban is választásokat tartanak, köztük a német kőszénbányászat és ipar motorjának számító Észak-Rajna-Vesztfáliában, ahol a jelenlegi és a volt kormánypartok közötti szoros küzdelemre lehet számítani.

Lengyelország

Szerző:

Dobrowiecki Péter

Magyar–Német Intézet az Európai Együttműködésért

Adatok (2021):

Lakosság: 38 081 000 fő

Népszaporulat: -0,49 százalék, -188 006 fő

Etnikai megoszlás: 98 százalék lengyel, 2 százalék egyéb

GDP (PPP): 1412,3 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 37 323 dollár

Gazdasági növekedés: +5,4 százalék

Megjegyzés: az elemzés Oroszország ukrajnai inváziója előtt készült.

2021 főbb eseményei Lengyelországban

A tavalyi évet leginkább a bel- és külpolitikai viták, az új biztonságpolitikai kihívások, valamint az elhúzódó globális koronavírus-járvány negatív politikai, gazdasági és társadalmi hatásai határozták meg Lengyelországban. Az ország EU-val folytatott vitájának, keleti szomszédsága biztonságpolitikai helyzetének vagy a kormánykoalíció stabilitásának számos ponton összefonódó kérdéskörei minden bizonnyal a 2022-es évben is visszatérő fókuszpontjai lesznek a lengyel politikai életnek. Mindazonáltal számos konfliktus teljes körű feloldására inkább jövőre – a 2023-as parlamenti választásokat követően és azok eredményének függvényében –, mintsem idén kerülhet sor.

Lengyelországban 2021 végére a naptári év során elhunyt személyek száma meghaladta a félmillió főt.¹ A pontos statisztikai számsorok még nem áll-

¹ Lásd a lengyel Központi Statisztikai Hivatal (GUS) által a 2021-es heti halálozási adatokról készített kimutatást: „Zgony według tygodni”, *Glówny Urząd Statystyczny*, 2021. december 16., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/zgony-wedlug-tygodni,39,2.html>.

nak rendelkezésünkre, ugyanakkor a halálozási adatokból feltételezhető, hogy a Covid–19-járvány közvetett és részben közvetlen hatásaként Lengyelország lakossága tavaly még a 2020-ban feljegyzett – a második világháború vége óta mért legmagasabb és ezzel a negatív rekordot tartó – értéknél (–122 ezer fő) is nagyobb arányban csökkent.² Vélhetően már csak a járvány áldozatainak száma is jóval magasabb a 2022 elején jelentett 104 ezernél.

A járvány kezelésével kapcsolatos viták nem kerülték el Lengyelországot sem, tovább polarizálva ezzel a számos töréspont mentén amúgy is megosztott lengyel társadalmat és politikai színteret. 2021-ben azonban a legnagyobb tüntetéseket nem a Covid–19 harmadik és negyedik hullámának kezelése vagy az ezek hatására bevezetett intézkedések, hanem a kormány EU-politikája, a tervezett új médiapiaci reformok, valamint a 2020-ban elfogadott és azóta is vita tárgyát képező abortuszszabályozás váltotta ki. Az utóbbi rendelkezés gyakorlati alkalmazásával szemben több alkalommal is országos méretű tüntetésekre került sor. Szintén erős társadalmi visszhangot váltott ki a Jog és Igazságosság (PiS) vezette kormánykoalíció köznyelvben csak lex TVN-nek hívott törvénytervezete, amelynek értelmében a lengyel koncesszió alapján működő televízió- vagy rádióállomások legfeljebb 49 százalékban lehetnének az Európai Gazdasági Térségen kívülről érkező külföldi jogalanyok tulajdonában. A kritikusok szerint a tervezet célja a a legfontosabb ellenzéki hírcsatornát is magába foglaló és az amerikai Discovery-cégcsoport tulajdonában álló TVN-médiacsoport elleni fellépés volt. Hosszas politikai vitát követően – némileg váratlanul – Andrzej Duda államfő december 27-én bejelentette, hogy nem kívánja aláírni a sejm által megszavazott javaslatot, és ezáltal *de facto* elnöki vétót emelt az új törvénytervezettel szemben.

2015-ös választási győzelme óta töretlenül a PiS számít Lengyelország leg-erősebb politikai pártjának, ám az elmúlt időszakban a pártnak immár nemcsak a kívülről, hanem a belülről – saját szövetségesei irányából – érkező politikai támadásokra is választ kell adnia annak érdekében, hogy az általa vezetett kormánykoalíció, az Egyesült Jobboldal kormányképes maradjon. Belső hatalmi harcokat követően 2021-ben kilépett a koalícióból a Jarosław Gowin korábbi miniszterelnök-helyettes, valamint munkaügyi és technológiai miniszter

2 Lásd a lengyel Központi Statisztikai Hivatal (GUS) hivatalos évkönyvét: „Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej”, *Glówny Urząd Statystyczny*, 2021. december 29., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2021,2,21.html.27>.

vezette Egyetértés, helyét pedig a párt szakadárjai által létrehozott, Republikánusok névre hallgató formáció vette át. Az átalakulás után a kormánykoalíció immár csak minimális és ingatag parlamenti többséggel bír a szejmben (a szenátusban már 2019 óta kisebbségben vannak a kormánypártok), és ez jelentősen csökkentette a PiS mozgásterét, egyúttal pedig felértékelte a más helyzetben súlytalannak számító, önálló alsóházi frakcióval nem rendelkező politikai formációk (illetve független képviselők) pozícióját. A kormánykoalíció jövőjét azonban leginkább a PiS és másik koalíciós partnere, a Zbigniew Ziobro igazságügyi miniszter által vezetett Szolidáris Lengyelország közötti folytatólagos konfliktus veszélyezteti. 2020-tól kezdve a két kormánypárt vezető politikusai többször is látványos összetűzésbe keveredtek egymással, elsősorban az EU-t érintő kérdésekben. A PiS-től politikailag jobbra elhelyezkedő, erősen euroszeptikus párt különutas álláspontja már több ízben megrengette a kormánykoalíciót, de a pártok számára kölcsönösen előnytelen politikai helyzet végül mindig ideiglenes kompromisszumra kényszerítette a feleket.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A 2023-as választások közeledtével joggal számíthatunk a kormányon belüli feszültségek további erősödésére. Ezek oka elsősorban nem az ideológiai különbségekben, hanem a nemzeti-konzervatív tábor belső dinamikájában rejlik – a konfliktusok felvállalásával és a szélsőjobboldali szavazók megszólításával Ziobro már a választásokat és a Jarosław Kaczyński PiS-elnök közéletből való esetleges távozását követő időszakot tarthatja szem előtt.

A két párt közötti szakításra akár már idén sor kerülhet, amennyiben a PiS az európai helyreállítási terv pénzügyi forrásainak lehívása érdekében az Európai Bizottsággal való konfliktus rendezése mellett dönt. Egy ilyen lépés az EU-val való megegyezést teljes mértékben elutasító Szolidáris Lengyelország kormányból való kizárásához vagy kilépéséhez vezetne, s ezáltal szinte biztosan kisebbségi kormányzással vagy előrehozott választásokkal járna.

A soron következő választások és a kormány belső nehézségeinek fényében az elkövetkező időszak során különösen aktív ellenzéki politizálásra lehet számítani Lengyelországban. Kérdés, hogy a lengyel belpolitikába egy hosszabb brüsszeli kitérőt követően 2021 júliusában visszatérő Donald Tusk milyen

irányba kívánja majd vinni a még mindig az ellenzék vezető erejének számító, de egykori támogatottságából sokat veszítő Polgári Platformot (PO). A kormánypártokhoz hasonlóan a PO is kisebb politikai erőkkel lépett választási szövetségre, és később Polgári Koalíció (KO) néven közös parlamenti frakciót is alapított velük.³ A közös listaállítás révén a PO új szavazókkal tudta növelni megfigyelt szavazóbázisát, míg a kisebb partnerek – amelyek a választójogi feltételek vagy limitált saját támogatottságuk révén csekély eséllyel pályázhattak volna önálló képviselői helyekre – sikerrel tudták magukat képviselni a szejmben. A 2022-es évben a PO/KO minden bizonnyal további lépéseket fog tenni az általa vezetett pártszövetség kiszélesítésére annak érdekében, hogy minél tágabb politikai platform élén mérse meg magát a PiS-szel szemben. Ez nem ígérkezik könnyű feladatnak, hiszen a KO-hoz való csatlakozás egyúttal a PO és személyesen Donald Tusk vezető szerepének elismerését is jelentené.

Mindez különösen igaz a 2020-as köztársaságielnök-választáson meglepetésre harmadik helyet elérő Szymon Hołownia Lengyelország 2050 nevű, 2021 márciusában mozgalmából párttá alakuló politikai formációjára. A Tusk visszatérését megelőzően a felmérésekben még a PO/KO-t is maga mögé utasító párt támogatottsága ugyan visszaesett az elmúlt hónapokban, a magát a korábbi pártelittel szemben meghatározó és így a PO politikáját is aktívan kritizáló Hołownia számára viszont az önálló politikai arculat megőrzése lehet a legfontosabb cél.⁴ Hasonlóan fontos időszak következhet a felmérésekben stabilan 5-10 százalék között mért szélsőjobbaldali Konföderáció számára. A Szolidáris Lengyelország kormánykoalícióban belüli helyzetének marginalizálódásával párhuzamosan egyre több szakértő veti fel a Konföderáció potenciális kormányerővé válásának lehetőségét – akár már a 2023-as választásokat megelőzően.⁵

Az év első felében tapasztalt erőteljes fellendülést követően a lengyel GDP 2021-ben meghaladta a járvány előtti szintet. Előrejelzések szerint ez a fellendü-

3 A 2019 őszi megrendezett parlamenti választásokon a PO közös listát állított (a korábbi EP-választásokhoz hasonlóan, de némileg más összetételben, ugyanakkor ezúttal is KO név alatt) a liberális Modern, a balközép Lengyel Kezdeményezés (IP) és a Zöld Párt (PZ) részvételével.

4 Danielewski, Michał: „Ostatni sondaż roku: PiS traci premię za granicę, Polska podzielona wg wieku [IPSOS dla OKO.press]”, *OKO.press*, 2021. december 31., <https://oko.press/ostatni-sondaz-roku-pis-traci-premie-za-granice-ipsos-dla-oko-press/>.

5 A közös ellenzéki lista állításának lehetőségét korábban informálisan mind a Konföderáció, mind a baloldali ellenzéki pártok elutasították.

lés 2022-ben is kitart, ám a nemzetközi gazdasági környezet romlását figyelembe véve Lengyelország legnagyobb bankja, a PKO BP december végén 5,1 százalékról 4,1 százalékra csökkentette a gazdasági növekedés várható ütemét, a Lengyel Nemzeti Bank által megkérdezett szakértők pedig 3,6–4,9 százalék közé tették annak értékét.⁶ A Covid-19-járvány gazdasági hatásainak csökkentésére adott kormányzati válasz általános szakértői vélemény szerint döntő mértékben járult hozzá a lengyel gazdaság gyors talpra állításához (a kormány „válságvédelmi pajzs” néven emlegetett programjának egyes elemeit 2022 januárjában meghosszabbították). Az alacsony munkanélküliség hatására beszűkülő munkaerőpiac (2022 végére 4,8 százalékra csökkenhet a munkát keresők aránya), továbbá a javuló gazdasági mutatók 2022-ben a fizetések átlagosan 5 százalékot is meghaladó növekedéséhez vezethetnek. De az 1990-es évek eleje óta nem tapasztalt, rekordmagas infláció hatására a legtöbb munkavállaló fizetésének vásárlóereje ténylegesen csökkenni fog.⁷ Az OECD felmérése szerint a világ negyvenhét legfejlettebb országa közül egyedül Argentínában és Törökországban lesz a lengyelországinál magasabb infláció 2022-ben. A rendkívül magas inflációs érték a 6,3–8 százalék közötti értéket is elérheti, leküzdésére pedig a kormány két körben több fontos intézkedést is bejelentett – a legújabbakat január első hetében az „inflációellenes védőpajzs 2.0”-ra keresztelt program részeként. Ennek keretében a kormány 2022. február 1-jétől 23 százalékról 8 százalékra csökkenti az üzemanyagok, és nulla százalékra az alapvető élelmiszerek, a földgáz és a műtrágyakészítmények áfáját (az áram áfáját ideiglenesen már korábban 23-ról 5 százalékra csökkentették). 2022 januárjától bevezették a járvány társadalmi hatásainak leküzdésére 2021 májusában meghirdetett új kormányzati csomagot (*Polski Ład*), amely a gazdasági helyreállítás és az egészségügyi ellátás modernizálása mellett jelentős szociális juttatásokat is tartalmaz. A program stabil finanszírozásához és az államkassza kieső bevételeinek pótlásához viszont elengedhetetlenül szükséges az EU által az európai helyreállítási terv részeként megítélt – és jelen pillanatban felfüggesztett – pénzügyi

6 A PKO PB negyedéves gazdasági előrejelzését lásd „Kwartalnik Ekonomiczny”, *PKO Bank Polski*, 2021. december 22., https://www.pkobp.pl/media_files/9c6e8c03-cc29-4cb6-850c-d9e81d7a9ac8.pdf. A Lengyel Nemzeti Bank (NBP) szakértői felmérése a 2022-es évben várható makroökonómiai mutatókról: „Prognozy makroekonomiczne profesjonalnych prognostów”, *Narodowy Bank Polski*, 2022. január 17., <https://www.nbp.pl/statystyka/amakro/am2021q4.pdf>.

7 „Poland”, *OECD Economic Outlook*, 2021/2, 185–187.

források felszabadulása. Ez a helyzet a lengyel kormány és az EU képviselői közötti – akár részleges – megegyezés lehetőségét is előrevetíti 2022-ben.

Kül- és biztonságpolitika

Külpolitikai szempontból az elmúlt évek legnagyobb kérdése továbbra is a Lengyelország és az EU között fennálló vitás kérdések rendezése volt. A több kérdéskör mentén hosszú évek óta húzódó konfliktus megoldását gátolja annak komplex, bel- és külpolitikai vetülettel egyaránt rendelkező jellege. A vita legújabb fejezetének kezdete az volt, amikor 2021 júliusában az Európai Unió Bírósága kimondta, hogy a lengyelországi bírák fegyelmi felelősségi rendszere nem felel meg az uniós jognak, így Lengyelország köteles azonnal felfüggeszteni a Legfelsőbb Bíróság Fegyelmi Kamarájának működését. A lengyel kormányzat elutasító álláspontját követően, októberben a EU-s bíróság napi egymillió euró bírságot szabott ki Lengyelországra, amiért nem tett eleget a júliusi ítéletnek. Ezzel párhuzamosan az Európai Bizottság felfüggesztette azoknak a pénzeszközöknek a kifizetését, amelyeket az újjáépítési alapok keretében ítélték oda Lengyelországnak. Bár a szemj – hosszas vita után – jóváhagyta Lengyelország nemzeti helyreállítási tervét, az EU még mindig nem fogadta el.

A fennálló helyzet különösen a PiS számára előnytelen. Az EU-val folytatott, látszólag végeláthatatlan vita idővel saját szavazóbázisának jobboldali szegmensét is veszélyeztetheti. A lengyel állampolgárok döntő többsége ugyanis támogatja az ország EU-tagságát, a vita hatására viszont az EU intézményeinek megítélése már közel sem ennyire pozitív, mindez pedig az erősen euroszeptikus pártoknak kedvezhet, legyenek akár a kormánykoalíció részei, akár az ellenzék tagjai. A jelenlegi felfokozott politikai közhangulatban az EU álláspontjának elfogadásával a kormány ráadásul komoly fegyvert adhatna a magukat „Lengyelország EU-tagságának őrzőjeként” pozicionáló baloldali és centrista ellenzéki pártok kezébe. Ugyanakkor a kormány a Covid-19-járvány negatív gazdasági és társadalmi hatásainak csökkentésére átfogó szociális és gazdasági kedvezményeket tartalmazó programot jelentett be, és ennek finanszírozásához szüksége lehetne az EU által megítélt – és egy megegyezés hatására valamilyen mértékben minden bizonnyal felszabaduló – pénzügyi forrásokra. A további lengyel álláspont kialakításakor a PiS-nek a fenti szempontokat mérlegelnie kell majd.

A 2021 júliusától a Belarusszal közös litván, lett és mindenekelőtt lengyel határszakaszon kialakult migrációs krízis központi témává emelte a korábban inkább elvi, mintsem gyakorlati kérdésnek számító migrációs kihívást Lengyelországban. Az EU külső határának határozott biztosításával és folyamatos őrzésével az érintett államok nagy szerepet játszottak a fehérorosz kormányzat által előidézett krízishelyzetre adott elsődleges válasz kialakításában és ezáltal az EU-val szembeni belarusz politikai zsarolási kísérlet precedens értékű elhárításában. A határ menti sávban kialakult elhúzódó humanitárius krízis, a lengyel kormány egyes döntései, valamint Lengyelország EU-n belüli státusza mind-mind hozzájárult ahhoz, hogy az EU-tagállamok között nem alakult ki egységes, az érintett országokat nyíltan támogató álláspont. Az érintett államok és az EU által foganatosított intézkedések hatására az elmúlt időszakban jelentősen visszaesett a tömeges illegális határátlépési kísérletek száma, a jelenlegi fehérorosz politikai vezetés kiszámíthatatlansága miatt azonban az EU–belarusz határon nem lehet kizárni az újabb krízishelyzeteket sem.

A 2022-es év a lengyel–német kapcsolatok területén is fordulatokban gazdag időszakot hozhat.⁸ A decemberben megalakuló és erős ideológiai misszióval bíró, Olaf Scholz vezette új német kormánynak nem lesz egyszerű dolga a Varsó és Berlin közötti, kívülről sokszor ambivalensnek tűnő kapcsolatok kezelése során.⁹ A jogállamiság kérdésének hathatós képviselőtén túl a Scholz-kormány ígéretet tett több, Lengyelországban megosztó kérdésnek számító téma (az azonos neműek házassága, a föderális Európa erősítése, a migráció elősegítése stb.) európai képviselőjére is, míg lengyel részről a világháborús jóvátétel fel-felmerülő kérdése válhat majd ki heves reakciót. Mindez könnyen feszültségekhez vezethet a két ország kapcsolatában. E viták árthatnak a két állam közötti, még mindig nem teljesen lezárult megbékélési folyamatnak, ugyanakkor a két nemzetgazdaság szoros összefonódása miatt még egy esetleges politikai vita sem rengetné meg kapcsolataik alapjait. Ezzel szemben egyértelműen pozitív fejleményként értékelhetjük az Egyesült Királyság és Lengyelország közötti gazdasági és politikai kötelekek 2021-es további erősítését.

8 Kancellárként Olaf Scholz második külföldi útja Varsóba vezetett 2021. december 13-án.

9 Dobrowiecki Péter – Darkó Tünde – Böhm Márton – Schlegl Kristóf: „Kisebb és nagyobb lépések – az új német kormány koalíciós szerződésének részletei”, *Magyar–Német Intézet az Európai Együttműködésért*, 2021. december 6., <https://magyarnemetintezet.hu/kutatas/kisebb-es-nagyobb-lepések-az-uj-nemet-kormany-koalicio-s-szerzodesenek-reszletei-1>.

A brit piac egyre fontosabb felvevője a lengyel termékeknek: 2020-ban Lengyelország harmadik legfontosabb exportpartnere az Egyesült Királyság volt, ahová a lengyel kivitel 5,9 százaléka irányult. Szimbolikus, de politikai gesztus szempontjából fontos lépés volt, hogy London 2021 decemberében 140 utászt küldött a lengyel–belarusz határ megerősítésén dolgozó lengyel katonai alakulatok támogatására.

Lengyelország továbbra is nagy hangsúlyt kíván fektetni a különböző regionális együttműködésekben való aktív részvételre. Ezek között a vezető szerepet a Visegrádi Együttműködés (V4) és a Varsó számára különösen fontos Három Tenger Kezdeményezés tölti be. A V4 belső dinamikájának alakulására minden bizonnyal nem lesz nagyobb hatással a turowi szénbánya további működtetése kapcsán felmerült lengyel–cseh vita. Ugyanakkor a lengyel fél számára 2022-ben prioritás lesz a kérdés mihamarabbi rendezése.¹⁰

Az ország EU- és NATO-tagságának biztosítása, majd az e szervezetekben való aktív szerepvállalása mellett a rendszerváltoztatást követő mindenkori lengyel kormányok prioritásként tekintettek arra, hogy az Egyesült Államokkal magas szintű bilaterális kapcsolatokat ápoljanak. A jelenlegi kormány különösen jó viszonyt ápolt a Trump-adminisztrációval, ám Joe Biden elnöki beiktatása után a politikai kapcsolatok látványosan hűvösebbek lettek. Természetesen a gyakorlatban mindez nem érinti a fontos gazdasági és biztonságpolitikai kapcsolatokat – a hosszú évekre visszanyúló lengyel–amerikai katonai együttműködés legújabb elemeként 2022-ben kezdődik meg a 2021-ben 6 milliárd amerikai dollár értékben vásárolt amerikai hadieszközök (köztük 250 M1A2 Abrams harckocsi) leszállítása.¹¹ De a PiS és a Demokrata Párt közötti ideológiai különbségek, mindenekelőtt pedig a legnagyobb lengyelországi amerikai gazdasági érdekeltség, a TVN-csoport elleni kormányzati fellépés érezhetően kiváltotta az amerikai kormány neheztelését.¹²

10 Csehország az Európai Unió Bíróságához fordult a kérdésben, az pedig szeptemberben elmarasztalta és a bánya további üzemeltetéséért napi 500 ezer euró pénzbírsággal sújtotta a lengyel kormányt. A 2021 decemberében felálló új cseh kormány nyitottnak mutatkozik a kérdés rendezésére, mindeddig azonban nem sikerült megegyezniük a feleknek.

11 Link-Lenczowski, Jakub: „Poland to procure M1A2 Abrams MBTs”, *Janes*, 2021. július 12., <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/poland-to-procure-m1a2-abrams-mbts>.

12 Az elnöki vétót követően a törvénytervezet immár csak háromötödös többséggel tudná felülrni a szejm.

Trendek és forгатókönyvek

A lényegében állandósult koalíciós konfliktusok fényében nem lehet kizárni, hogy Lengyelországban 2022-ben előrehozott választásokat tartanak. Jelen állás szerint a választásokon a PiS kapná a legtöbb egyéni, pártra leadott szavazatot, kormányképességének megőrzése viszont nagyban függne a régi-új koalíciós partnerként esetleg szóba jövő kisebb jobboldali pártok szereplésétől. Hasonló módon egy esetleges kormányváltásra csak egy minél szélesebb, szinte az összes mérsékelt ellenzéki pártot felvonultató ellenzéki összefogás esetén mutatkozik esély. Egy ilyen összefogás élén minden bizonnyal a PO/KO állna, ám az csak megfelelő háttéralkuk és egyezmények megkötését követően bízhat ellenzéki vezető szerepének elismerésében.

A lengyel kormány számára kulcskérdés lesz az EU-val és a regionális (Csehország) vagy globális (USA) partnereivel kialakult vitás kérdések rendezése. A leghamarabb Varsó és Prága megegyezésére számíthatunk, összetett belpolitikai vetületei miatt viszont sokkal nehezkesebb és kényesebb feladatnak ígérkezik a Brüsszellel való kiegyezés és a Washingtonnal kialakult konfliktus elsimítása.

Stratégiai érdekéből adódóan Lengyelország továbbra is prioritásként fog tekinteni az EU és a NATO keleti szomszédságát érintő kérdésekre, mindezekelőtt az ukrán–orosz konfliktus és a belarusz határhelyzet alakulására. Az Oroszországgal és a Belarusszal kapcsolatos szankciók bárminemű lazítását pedig Varsó a jövőben is el fogja utasítani.

Amerikai Egyesült Államok

Szerző:

Dombi Máté – Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 331 893 745 fő

Népszaporulat: +0,06 százalék, +194 078 fő

Etnikai megoszlás: 76,3 százalék fehér, 13,4 százalék afroamerikai, 5,9 százalék ázsiai, 4,4 százalék egyéb

GDP (PPP): 22 939 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 69 375 dollár

Gazdasági növekedés: +5,6 százalék

2021 főbb eseményei az Egyesült Államokban

2021. január 6-án Donald Trump amerikai elnök támogatói megostromolták a Capitoliumot. A zavargásnak több halálos áldozata is volt, és tovább mélyítette a Republikánus Párt jobbszárnya és a demokraták között a 2020-as választások tisztaságával kapcsolatban kialakult éles vitákat.¹ Az amerikai történelemben példátlan eseményt követően Trump ellen alkotmányjogi felelősségre vonási eljárást (*impeachment*) indítottak. Ez alól később ugyan felmentették, de a volt elnök eseményekben játszott szerepe és felelőssége máig nem tisztázott. A Capitolium ostroma rávilágított egy másik folyamatra, amely immár több éve, egyre erőteljesebben jellemzi az amerikai társadalmat. Ez pedig nem más, mint a belső megosztottság. A 2021-es év során az egyes társadalmi csoportok közti törésvonalak egyre szélesebbekké és mélyebbekké váltak.

1 Kuznia, Rob: „Assault on Democracy: Paths to insurrection”, *BBC*, 2021. június, <https://edition.cnn.com/interactive/2021/06/us/capitol-riot-paths-to-insurrection/>.

2021. január 20-án lépett hivatalba az Amerikai Egyesült Államok 46. elnöke, Joseph Biden. A 2021-es évet ebből fakadóan az új adminisztráció kiépítése, megszilárdítása, illetve a külpolitikai irányvonal kijelölése jellemezte. Az elnök hivatalba lépését követően szinte azonnal újra csatlakozott a párizsi klímacsúcson elfogadott egyezményhez, melyből korábban Donald Trump kilépett az országot. Biden a migráció kérdésében is szembement elődjével, a többi közt azáltal, hogy leállította a mexikói határon húzódó fal építését. Hivatalba lépését követően a migráció mértéke a korábbi évekhez képest jelentősen megnőtt.² Meghatározó volt még az amerikai csapatok afganisztáni kivonulása, mely lezárta az Egyesült Államok történetének egyik leghosszabb háborúját.

Részben ezeknek a társadalmi és külpolitikai problémáknak a megoldatlanságából fakadóan Biden elnök támogatottsága fokozatosan csökken. Míg 2021 januárjában a megkérdezetteknek mintegy 53 százaléka támogatta, a nyár folyamán a társadalomban többségbe kerültek azok, akik nem támogatják. Az év végére már 51 százalékra emelkedett az elnököt nem támogatók aránya, míg a támogatóké 43 százalékra csökkent.³

Az Egyesült Államok azon kevés fejlett ország közé tartozik, ahol a népesség továbbra is emelkedő tendenciát mutat. A növekedés azonban – részben a járvány miatt – lassulni látszik. 2021-ben mindössze 6 ezrelék volt a népesség növekedése,⁴ ami az ország történetében példátlanul alacsonynak számít. A népszámlálási adatok az országban zajló etnikai átrendeződésre, mindenekelőtt a fehér lakosság visszaszorulására is rávilágítottak.⁵

A koronavírus-járvány 2021-ben is orvosolandó, megoldandó problémaként tornyosult a kormányzat előtt. A pandémia újabb hullámai az egekbe emelték az esetszámokat és a halálozást is. A járvány 2022. január elejéig összesen közel 900 ezer fő életét követelte, bár a hivatalos adat vélhetőleg jelentősen alul-

2 „President Biden’s first 100 days as president fact-checked”, *BBC*, 2021. április 21., <https://www.bbc.com/news/56901183>.

3 „How unpopular is Joe Biden?”, *FiveThirtyEight*, 2022. május 24., <https://projects.fivethirtyeight.com/biden-approval-rating/>.

4 „Population”, *OECD*, 2022. május 24., <https://data.oecd.org/pop/population.htm>.

5 Ax, Joseph: „New U.S. census data shows white population shrank for first time”, *Reuters*, 2021. augusztus 13., <https://www.reuters.com/world/us/us-release-census-data-used-legislative-redistricting-2021-08-12/>.

becsülte a valós számokat.⁶ Az Egyesült Államok egyébiránt élen járt az oltások tekintetében. A vakcina engedélyeztetését követően gyors ütemben vette kezdetét a lakosság beoltása. Már márciusra sikerült 100 millió embert beoltani legalább az első dózissal,⁷ továbbá a Pfizer–BioNTech vakcináját is itt engedélyezték először a gyerekek számára. Augusztusra már a lakosság közel 70 százaléka legalább az első dózist megkapta.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Noha Kína gazdasága továbbra is intenzíven növekszik, és fokozatosan zárkózik fel az Egyesült Államokéhoz, az elkövetkezendő néhány évben még biztosan nem hódítja el tőle az elsőséget. Úgy tűnik, a pandémia okozta gazdasági válságot Amerika 2021 végére maga mögött hagyta. Az ukrajnai orosz agresszió előtt mind GDP-növekedés, mind pedig a munkanélküliségi ráta tekintetében pozitív trendeket lehetett látni. Kérdés azonban, hogy az Egyesült Államok mekkora veszteséget fog elszenvedni az orosz–ukrán háború hatásaként, illetve a világ legnagyobb szennyezőjeként hogyan fog tudni alkalmazkodni a párizsi klímaegyezményben foglaltakhoz.

Az amerikai elnökök hatalomgyakorlásának szempontjából kiemelkedő jelentőségű az első száz hivatalban töltött nap. Ez alatt az idő alatt Biden elsősorban a járvány megfékezésére, és gazdasági, társadalmi hatásainak mérséklésére fókuszált. Emellett nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy kialakítsa a saját, Trumpeval szinte teljesen szembemenő bevándorláspolitikáját. Ezen a területen tíz

6 Sullivan, Becky: „New Study Estimates More Than 900,000 People Have Died Of COVID-19 In U.S.”, *NPR*, 2021. május 6., <https://www.npr.org/sections/coronavirus-live-updates/2021/05/06/994287048/new-study-estimates-more-than-900-000-people-have-died-of-covid-19-in-u-s?t=1649676984747>.

7 Feuer, Will: „U.S. tops 100 million Covid vaccine doses administered, 13% of adults now fully vaccinated”, *CNBC*, 2021. március 12., <https://www.cnbc.com/2021/03/12/us-tops-100-million-covid-vaccine-doses-administered-13percent-of-adults-now-fully-vaccinated.html>.

törvényt vont vissza, míg az összes többi lényegesebb szakpolitikai területen ez csupán egy-két esetben fordult elő.⁸

Belpolitikai tekintetben a 2022-es év akár sorsfordító is lehet Biden elnökségének szempontjából, mivel a november 8-án esedékes időközi képviselőházi választások kulcsfontosságú jelentőségűek a ciklus hátralévő részét illetően. Ha folytatódik a népszerűségvesztés, a Demokrata Párt könnyen nehéz helyzetbe kerülhet. Biden támogatottságának további csökkenése esetén ugyanis nagy rá az esély, hogy a demokrata elnöknek republikánus többségű törvényhozással kell együttműködnie. Ez viszont a demokraták és a republikánusok között feszülő, egyelőre áthidalhatatlannak tetsző ellentétek folytán igencsak kockázatosnak tűnik. További kérdéseket vet fel az, hogy Biden elődjénél aktívabb külpolitikája, illetve az orosz–ukrán háborúban vállalt szerepe hogyan hat majd vissza a népszerűségére.

Kül- és biztonságpolitika

Biden választási győzelme nem csak a belpolitikában hozott gyökeres fordulatot a Trump-adminisztrációhoz képest, hiszen az Egyesült Államok külpolitikája is megváltozott. A 2021-es évet többen az átmenet éveként jellemezték. Biden egyik legkedveltebb, a kampány során használt mottója is azt üzent: Amerika visszatér, tehát szakít az elmúlt négy év elzárkózás felé tartó külpolitikájával, az Egyesült Államok ismét szorosabb kapcsolatot fog ápolni európai szövetségeseivel, illetve aktívabb szerepet játszik a különböző nemzetközi szervezetekben és intézményekben is. Ez utóbbi politika jegyében tért vissza többek közt a párizsi klímacsúcson született egyezményhez, illetve a WHO-hoz is.

Az amerikai külpolitika legfontosabb irányát már Obama elnöksége óta Kína jelenti. Ez az irány meghatározó maradt Trump idején és a jelenlegi Biden-adminisztráció alatt is. Noha a Trumphoz köthető kereskedelmi háborút Biden igyekszik lezárni, maga is kijelentette, hogy az Egyesült Államok legjelen-

8 Vazquez, Maegan – Sullivan, Kate: „Biden’s first 100 days: What he’s gotten done”, *CNN*, 2021. április 28., <https://edition.cnn.com/2021/04/28/politics/president-biden-first-100-days/index.html>.

több riválisa nem más, mint Kína.⁹ A Biden-kormányzat külügyminisztere, Anthony Blinken 2021 márciusában Kínát nevezte meg azon államként, mely gazdaságilag, politikailag és katonailag veszélyt jelenthet a nemzetközi rendszerre.¹⁰ Biden októberben támogatásáról biztosította Tajvant arra az esetre, ha az országot egy esetleges kínai agresszió érné, nyilatkozata mögül azonban rövidesen kihátrált. A kínai és az amerikai elnök 2021 novemberében tárgyalta egymással a többi közt Tajvan ügyében is.¹¹ A bilaterális kapcsolataikban fennálló feszültségre utal az is, hogy az Egyesült Államok politikailag bojkottálta a pekingi téli olimpiát, az emberi jogok megsértésére hivatkozva.¹²

Márciusban újabb tárgyalás zajlott Biden és Hszi Csin-ping között, ezúttal az orosz–ukrán háború apropóján, melyben Kína szemmel láthatólag sokkal inkább Moszkva, mintsem Kijev felé húz. Az egyeztetés során Biden sürgette Kínát, hogy ítélje el Oroszországot, illetve álljon ki Ukrajna mellett. Ezzel szemben Hszi Csin-ping a nyugati szankciókat kritizálta.¹³

A másik eurázsiai hatalommal, Oroszországgal Biden kezdetben a bilaterális kapcsolatok stabilizálására törekedett, noha az elmúlt év folyamán tett, erősen oroszellenes kijelentései árnyalták e törekvést.¹⁴ Ez az irány azonban az orosz–ukrán háború kitörésével teljes mértékben kudarcba fulladt. Biden már az elmúlt év folyamán határozott kiállást tanúsított Ukrajna mellett. Az orosz invázió kezdete óta sürgette az erőteljes szankciókat, illetve az orosz energia-hordozókról történő leválást, de úgy, hogy Amerika kitettsége ezen a téren ala-

9 „U.S. Foreign Policy Under Biden”, *World Politics Review*, 2022. március 7., <https://www.worldpoliticsreview.com/insights/29534/with-biden-s-foreign-policy-us-seeks-to-reclaim-its-global-standing>.

10 Stepansky, Joseph: „US foreign policy in 2021: Key moments in Biden’s first term”, *Al Jazeera*, 2021. december 24., <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/24/us-foreign-policy-in-2021-key-moments-in-bidens-first-term>.

11 Johnson, Ian: „Takeaway From the Biden-Xi Meeting: Jaw Jawing as Success”, *Council on Foreign Relations*, 2021. november 17., <https://www.cfr.org/blog/takeaway-biden-xi-meeting-jaw-jawing-success>.

12 Maizland, Lindsay: „The Debate Over Boycotting the 2022 Beijing Olympics”, *Council on Foreign Relations*, 2021. február 6., <https://www.cfr.org/in-brief/debate-over-boycotting-2022-beijing-olympics>.

13 „U.S. Relations With China, Timeline 1949-2022”, *Council on Foreign Relations*, 2022. március 18., <https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china>.

14 Mangan, Dan: „Biden believes Putin is a killer, vows Russian leader ‘will pay a price’ for trying to help Trump win the election”, *CNBC*, 2021. március 17., <https://www.cnbc.com/2021/03/17/biden-says-putin-is-a-killer-will-pay-for-trying-to-help-trump-win-election.html>.

csony, sőt olaj- és gázipara a szankciók nyertese lehet. Noha még nem tudjuk, mi lesz a háború kimenetele, illetve hogyan fog kinézni a világ a konfliktus lezárulta után, annak már most is láthatjuk a jeleit, hogy a háború hatására a Nyugat, de különösen az Egyesült Államok és Oroszország viszonya a hidegháború leghidegebb éveinél is alacsonyabb, példátlan mélypontra kerül, s ebben a jelenlegi orosz rendszer fennmaradásáig nem várható gyors változás.

Elődjéhez képest Biden nagyobb elköteleződést mutat Európa iránt, ám esetében is érzékelhető az európai kapcsolatok jelentőségének csökkenése. Ennek tudható be például az is, hogy az orosz invázió kezdetéig az Északi Áramlat-2 kérdésében engedékenyebb hangnemet ütött meg.¹⁵ Az orosz–ukrán háború óta azonban mind Európa, mind pedig Oroszország az amerikai külpolitika homlokterébe került. Ugyan a katonai beavatkozástól mereven elzárkózik, de Ukrajnát minden egyéb – gazdasági, politikai, katonai és hírszerzési – eszközzel támogatja.¹⁶

Az amerikai külpolitika további súlypontjait a közel-keleti államok adják. Ebben a relációban Biden részben követte elődje útját, részben pedig teljesen szembement vele. Afganisztán kérdésében például az előbbi megközelítés érvényesült. Az amerikai csapatok kivonásáról még Trump állapodott meg, annak kivitelezése viszont Bidenre hárult, aki az eredeti határidőt néhány hónappal meghosszabbítva zárta le az Egyesült Államok történetének leghosszabb háborúját. A kivitelezés módját ugyan érheti kritika, de az vitathatatlan, hogy stratégiai szempontból helyes döntés született. Az USA erőforrásait folyamatosan lekötötte Afganisztán, előnye pedig nem származott belőle. Nehéz elfogadni azt az érvelést, hogy az afgán kudarc bátorította az orosz inváziót. Oroszország a konfliktus megindítását már évek óta tervezhette, az afganisztáni kivonulás pedig nem nehezítette, hanem inkább megkönnyítette azt, hogy az amerikaiak erőteljes választ tudjanak adni az orosz agresszióra.

Biden viszont határozottan szembement Trumppal az iráni atomalku kérdésében. Az egyezményből Trump kilépett, Biden viszont annak felülvizsgálát tűzte ki célul. Erre – részben a háború miatt – mindeddig nem került sor.

15 Fesenko, Volodymyr: „Trends Shaping Ukrainian Politics in 2021”, *Kyiv Post*, 2021. december 30., <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/trends-shaping-ukrainian-politics-in-2021.html>.

16 Blake, Aaron: „Why Biden and the White House keep talking about World War III”, *The Washington Post*, 2022. március 17., <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/17/why-biden-white-house-keep-talking-about-world-war-iii/>.

Végigtekintve az elmúlt egy éven, láthatjuk, hogy stílusát tekintve a bideni külpolitika egészen más, mint Trumpé volt, de azt is érzékelhetjük, hogy a két elnök prioritásai, célkitűzései szorosan összefonódnak. Habár Biden markánsabb amerikai szerepvállalást és az Egyesült Államok vezető szerepének megerősítését ígerte, az amerikai társadalom érdekei számára is elsődlegesek. Obamához és Trumphoz hasonlóan igyekszik fokozatosan csökkenteni az Egyesült Államok közel-keleti szerepvállalását. Az afganisztáni kivonulás mellett Washington 2021 decemberében bejelentette, hogy hivatalosan is véget ér az iraki misszió. Ezzel párhuzamosan viszont egyre nagyobb figyelem irányul a legjelentősebb vetélytársnak számító Kínára és természetesen az orosz–ukrán háborúra. Peking és Moszkva kérdésének kezelése össze is függ egymással, hiszen a két eurázsiai nagyhatalom közötti szövetség egyértelműen Washington kihívására készül – sőt az Ukrajna elleni támadás e kihívás első fejezetének is tekinthető.

Trendek és forgatókönyvek

Az Egyesült Államok továbbra is a világ vezető katonai, gazdasági és politikai hatalma. Ez a hatalom viszont már nem hasonlítható akár az egy évtizeddel korábbihoz sem. Egy ereje teljében lévő Egyesült Államokkal szemben Oroszország semmiképpen sem merne volna meglépni Ukrajna megtámadását. Az USA teljes régiókból vonult ki az elmúlt néhány évben, és nagy térségekben gyengült meg a befolyása. Afganisztánon túl idetartozik Közép-Ázsia, a Kaukázus térsége, illetve a Közel-Kelet egy része.

Az USA belső megosztottsága is jelentős tényező. A középosztály lecsúszása, a migráció és a bűnözés elszabadulása nehezen megállítható folyamatok. A két nagy párt között állandósult a mérgezett légkör, csak a külpolitikában látható köztük némi egység Kína és Oroszország kapcsán. Ugyanakkor mind az erősödő bal, mind pedig a szintén erősödő jobb szél inkább csökkentené az ország külföldi szerepvállalását. Az amerikai társadalom belső hidegháborúban van, és ebből középtávon sem látszik a kiút.

Csökkenő relatív ereje mellett is az USA a legpotensebb katonai hatalom a világon, és ez, ha nem fokozódik az ország belső meghasonlása, még középtávon is így marad. Az ugyanakkor erősen kérdéses, hogy a világ mekkora részén adja fel jelenlegi befolyását azért, hogy az orosz–kínai kihívásra koncentrálhasson.

Oroszország

Szerző:

Vigóczki Máté György

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 145 864 296 fő (a Krím félszigettel), 143 054 637 fő (a Krím nélkül)

Népszaporulat: -0,7 százalék, -1 042 675 fő

Etnikai megoszlás: 80,9 százalék orosz, 3,9 százalék tatár, 1,4 százalék ukrán, 1,1 százalék baskír, 1 százalék csuvas, 1 százalék csecsen, 10,7 százalék egyéb (2010)

GDP (PPP): 4328 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 29 485 dollár

Gazdasági növekedés: +6,6 százalék

Az országelemzés javarészt a 2022. február 24-ét megelőző időszak kilátásait tartalmazza, fontosnak tartottuk, hogy ez is szerepeljen a kötetben. A háború következményeiről Az orosz–ukrán háború című fejezetben írunk.

2021 főbb eseményei Oroszországban

Január 17-én tért vissza Németországból a gyanús körülmények között, valószínűleg az orosz titkosszolgálatok által megmérgezett Alekszej Navalnij, akit azonnal őrizetbe is vettek a feltételes szabadlábra helyezés szabályainak megsértése miatt. Mozgalma két nappal később nyilvánosságra hozta a „Palota Putyinnak” (*Дворец для Путина*) című saját készítésű dokumentumfilmet, amely az állítólag az orosz elnök számára az ország legtehetősebb üzletemberei által épített luxuskomplexumról és az általános politikai korrupcióról szól. A letartóztatást és a dokumentumfilm nyilvánosságra kerülését követően, január 23-tól kezdve országszerte tüntetéseket szerveztek Navalnij támogatói, melyeken összesen több mint 13 ezer főt vettek őrizetbe a hatóságok. A tüntetőknek nem sikerült elérniük a követelésüket, hiszen Navalnij jelenleg is a Vlagyimir oblasztyban található 2-es számú javítótelepen tölti börtönbüntetését.

Április folyamán nagyszámú katonai erőösszevonás kezdődött az orosz–ukrán határon, amelyet Kijev és a nyugati országok aggodalommal követtek. A csapatok pár hét múlva visszavonultak, ám nagy mennyiségű katonai eszközt hagytak hátra. Még ugyanebben a hónapban, két vrběticei fegyverraktárban elkövetett robbantás miatt indított nyomozást lezárva, a cseh hatóságok arra jutottak, hogy azokért az orosz titkosszolgálatok a felelősek, és ennek következtében tizennyolc orosz diplomatát kiutasítottak az országból. Prága példáját számos más ország követte, és Moszkva is hasonlóan járt el. Az orosz–nyugati kapcsolatokban fontos mérföldkő volt a június 16-án Genfben megtartott Biden–Putyin-találkozó. Ekkor ideiglenesen enyhült a feszültség a két ország között, s a találkozót mindkét elnök konstruktívnek minősítette. Az év végén azonban ismét csapatösszevonások előzték meg Biden és Putyin online találkoztóját, amely során Putyin ismertette Moszkva úgynevezett „vörös vonalait”. Ezeket az orosz fél szerződéses keretek között szeretne volna betartatni az Egyesült Államokkal és a NATO-val. A szöveget online is elérhetővé tették.¹ A leglényegesebb pontok az Észak-atlanti Szerződés Szervezete további bővítésének leállítását, az európai támadóerőket korlátozását és a katonai infrastruktúra 1997. május 27. előtti állapotának visszaállítását kérték, illetve követelték.

Szeptember 17–19-én, hét végén került sor a дума-választásokra. A kormánypárt 49,82 százalékos eredménnyel kétharmados képviselői többséghez jutott, ám összességében gyengébben szerepelt a legutóbbi teljesítményéhez képest. Hasonlóan rosszul szerepelt az Oroszországi Liberális Demokrata Párt is, az Oroszországi Föderáció Kommunista Pártja viszont kiemelkedő sikerként könyvelheti el közel 20 százalékos eredményét. A politikai elit szempontjából ez a választás azért volt kulcsfontosságú, mert az esetleges 2024-es elnök-váltást megelőző reformokhoz, személyi változtatásokhoz szükség van arra, hogy a szövetségi törvényhozásban meglegyen az alkotmányozó többség.

Decemberben sor került a Memorial és a Nemzetközi Memorial elnevezésű jogvédő civil szervezetek betiltására. Ezeket az intézményeket korábban már

1 „Agreement on measures to ensure the security of The Russian Federation and member States of the North Atlantic Treaty Organization”, *Министерство иностранных дел Российской Федерации*, 2022. február 12., https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/?lang=en&clear_cache=Y; „Treaty between The United States of America and the Russian Federation on security guarantees”, *Министерство иностранных дел Российской Федерации*, 2022. február 12., https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790818/?lang=en.

„külföldi ügynöknek” minősítették, a tavalyi vád szerint pedig tevékenységük során nem tartották be a törvényi előírásokat, azaz nem minden esetben tüntették fel megfelelően a státuszukat, ráadásul az extrémizmust támogató anyagokat adtak ki.

2021-ben három, az egész nemzetet megrendítő tragédiát is átélt Oroszország: május 11-én Kazanyban kilenc, szeptember 20-án Permben hat halálos áldozattal járó iskolai lövöldözés történt, november 25-én a lisztvicsznajai bányaszerencsétlenségben pedig ötvenegyen veszítették életüket. Október 15. és november 14. között zajlott le az országos népszámlálás, amelynek pontos eredményeit majd csak 2022 utolsó negyedében fogják közzétenni.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Más országokkal összehasonlítva Oroszországban nem történtek határozott lépések a gazdaságpolitika átalakítására; a föderációban a pandémia körülményeihez való nagymértékű adaptálódás, de még az úgynevezett zöldátmenet jeleit sem lehet tapasztalni. Az országban továbbra is az alacsony államháztartási hiányt és az eladósodottság elkerülését, a makrogazdasági stabilitást előnyben részesítő politika volt jellemző. Nemzetközi összehasonlításban mind az orosz államadósság, mind a cégek adóssága alacsonynak számít, az állami tartalékok pedig elérik a 600 milliárd dollárt, jelentősen csökkentve ezzel az orosz gazdaság külső sebezhetőségét. A gazdaságélénkítő programok elmaradása miatt a tavalyinál és a világtágnál alacsonyabb GDP-bővülést prognosztizálnak a szakértők, akik szerint a növekedés 1,5–2,5 százalék között várható.

Az alapvető vita idén is a növekedéssel és a költségvetési stabilitás támogatásával kapcsolatban zajlik majd.² A Kreml számára még ilyen körülmények között is fontosabb például, hogy 2022-ben a GDP 1 százalékának megfelelő többletet érjen el a költségvetésben, miközben az államadósságot továbbra is alacsonyan, 18 százalék körül tartja, ráadásul úgy, hogy annak 80 százaléka rubelben van denominálva.³ Ennek a gazdaságpolitikának a háttérében a lehet-

2 „Russia’s Economy Set to Face Old Problems in New Year”, *The Moscow Times*, 2022. február 13., <https://www.themoscowtimes.com/2022/01/04/russias-economy-set-to-face-old-problems-in-new-year-a75842>.

3 Uo.

séges nyugati gazdasági szankciókra való felkészülés áll, hisz ilyen feltételek mellett kevésbé érzékeny az orosz gazdaság, és a kitettsége is alacsonyabb.

Amennyiben az energiahordozók ára továbbra is emelkedni fog, a konzervatív gazdaságpolitika könnyen fenntartható lesz, jelentős és tartós árcsökkenés esetén azonban várhatóan elmaradnak a nagyszabású szociális programok – mint például a lakásépítések, az egészségügy átfogó fejlesztése – és infrastrukturális projektek. 2022-ben nem lesznek országos választások, így sem az elnök, sem a kormányzó párt népszerűségének növelése nem tesz szükségessé egyszeri költségvetési kiadásokat. Mivel azonban a lakosság egyik legfőbb félelme továbbra is az elszegényedés és megtakarításai elértéktelenedése,⁴ elképzelhető, hogy a gazdasági stagnálás bizonyos hatásainak ellensúlyozása érdekében történnek majd ellentételezések a központi büdzséből. Ez elsősorban az állami szférában dolgozók és a nyugdíjasok esetében képzelhető el.

A legnagyobb energetikai cégeknek a tartósan magas energiaárak mellett lehetőségük lesz saját modernizációs programjaik megvalósítására, sőt, akár új szállítási útvonalak kialakításának elindítására, különösen az arktiszi régióban. Ezzel főleg ázsiai – kínai, indiai, japán és dél-koreai – piacokat lehet szállítási célországokká tenni. Ennek során pedig Oroszország megpróbál a keleti és a nyugati befektetők között egyensúlyozni.

Annak fényében, hogy a tavalyi év során számos ellenzéki politikus és szervezet munkája lehetetlenült el – különösen a Navalnijhoz és az általa alapított Antikorrupciós Alapítványhoz köthető embereké –, illetve hogy a hatalom milyen választ adott a tüntetésekre, idén nehezen elképzelhető, hogy ezekhez hasonló megmozdulásokra kerülne sor. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a Kreml ne számolna demonstrációkkal. A tavalyi választásokon kiemelkedően szereplő kommunista párt szavazói úgy érzik, hogy a választáson több csalás is történt, és nekik valójában sokkal több képviselői hellyel kellene rendelkezniük. Valószínűsíthető, hogy idén ennek a pártnak a politikusai lesznek az ellenzéki elégedetlenség fő hangadói. A Covid-19-járvány kezelésével, különösen pedig az állampolgárok mozgási szabadságát korlátozó QR-kód-rendszerrel, a gazdasági nehézségekkel, de akár a helyi környezetvédelmi kihívásokkal kapcsolatban is könnyen olyan hangulat alakulhat ki, melyet aztán politikai követelésekkel lehet feltölteni. Az Oroszország hosszú távú növekedését leginkább akadályozó

4 „СТРАХИ И ПРОБЛЕМЫ РОССИЙСКОГО ОБЩЕСТВА”, *Levada*, 2022. február 13., <https://www.levada.ru/2022/01/12/strahi-5/>.

körülményekben – például a demográfiai tényezők alakulásában, az előnytelen gazdasági szerkezetben, a fejletlen infrastruktúrában és az ország geopolitikai adottságaiban – továbbra sem várható javulás.

Kül- és biztonságpolitika

Oroszország mind közvetlen környezetében, mind globális szinten aktív szereplő lesz 2022-ben. Moszkva még mindig a nemzetközi stabilitás egyik fő garantálójaként, valamint az európai biztonsági környezet fontos szereplőjeként tekint magára. Az orosz külpolitika számára idén is prioritást jelent majd a NATO-bővítés kérdése.

A nyugati partnerekkel folytatott tárgyalássorozatok a 2021. és a 2022. év elején az orosz külpolitika „vörös vonalairól”, azaz az orosz aggodalmakról és az összeurópai biztonsági környezetben betöltött orosz szerepről szóltak. Moszkva továbbra is fenyegetésként tekint Ukrajna és Georgia (Grúzia) nyugati integrációjára. Mindkét állam esetében írásos garanciákat vár a nyugati vezetőktől arra, hogy nem támogatják a NATO ilyen irányú bővítését. Ezt a követelést azonban a NATO visszautasította. Moszkvának még mindig előnyös a két említett ország területén lévő, el nem ismert szakadár köztársaságok támogatása. Ezek garantálják ugyanis, hogy a nyugati integrációhoz elengedhetetlenül szükséges területi integritás egyik esetben se valósuljon meg. Ukrajna tekintetében továbbra is a Minszk-2-megállapodás betartatását szeretné elérni, ami az ország föderalizálását jelentené. A keleti, jelenleg az úgynevezett donyeciki és luhanszki népköztársaságokban található megyék nagyobb autonómiát kapnának, amivel hosszú távon is képesek lennének blokkolni Kijev NATO- és EU-csatlakozását.

Az oroszok további követelése az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével szemben az, hogy csökkentsék az Európába telepített, elsősorban amerikai támadóegységeket, valamint az 1997 után az új tagállamok területére telepített katonai infrastruktúráját.⁵ Moszkva tudatában volt annak, hogy ez a követelés elfogadhatatlan a NATO számára, így nem érthette meglepetésként a visszauta-

5 „Agreement on measures to ensure the security of The Russian Federation and member States of the North Atlantic Treaty Organization”, *Министерство иностранных дел Российской Федерации*, 2022. február 12., https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/?lang=en&clear_cache=Y.

sítás sem. Vélelmezni lehet, hogy a Kreml együttműködése jeleként a követelések e pontjáról hajlandó lenne lemondani. A támadófegyverek, főleg a rakéták kérdése viszont olyan pont lehet, melynek kapcsán a befagyottnak látszó egyeztetések újra elindulhatnak, hiszen az USA számára a terület nem jelent vörös vonalat.

Amennyiben a Kreml úgy látja, hogy a diplomácia eszközeivel nem tud egyenrangú félként részt venni az európai biztonsági környezet alakításában, vélhetően egyéb eszközökhöz fog folyamodni annak érdekében, hogy elrettenési képességeit fenn tudja tartani. Ezek között említhetjük a Kínával és Belarusszal folytatott mélyebb együttműködést, illetve azt, hogy katonai infrastruktúrát telepít az USA számára érzékeny térségekbe, például Kubába vagy Venezuelába.

Az új német kormánnyal Oroszországnak 2022-ben újra kell építenie a kapcsolatát, ugyanis a CDU/CSU-időszakot követően most egy sokkal kritikusabb periódusnak nézhet elébe. A berlini külpolitika szakértői arra számítanak, hogy mivel a Kreml az EU gazdaságának legerősebb, valamint a NATO egyik legbefolyásosabb tagállamaként tekint Németországra, az állam kohézióját, sőt az EU és a védelmi szövetség egységét is megpróbálhatják gyengíteni orosz dezinformációs és hibrid eszközökkel annak érdekében, hogy ezáltal Moszkva pozícióját erősítsék.⁶

Belaruszban februárban rendeznek népszavazást arról az új alkotmánytervezetről, amely alapjaiban határozza meg a hatalomátadást és Alekszandr Lukasenka személyes jövőjét. Moszkva számára a legfontosabb cél változatlanul az, hogy Minszkben továbbra is oroszbarát vezetés maradjon hatalmon. Várható, hogy a két ország közötti államunió integrációját tovább mélyítik majd, de csak olyan szintig, amíg még nem gerjeszt oroszellenes hangulatot. A Kreml számára számos okból kifolyólag költséges lenne Belarusz annexiója, hiszen azzal nemcsak a diplomácia terén fokozódna az elszigeteltsége, de a sokkal hosszabbá váló orosz–NATO határok védelme is rá hárulna. Oroszország vélhetően továbbra is szeretne állandó katonai bázisokat létesíteni szomszédja területén, különösen a tárgyalássorozat zátonyra futása esetén. Nehezen elképzelhető azonban, hogy szomszédjuk területére nukleáris fegyvereket szándékoznának telepíteni, hiszen hasonló képességeik már vannak Kalinyingrádban,

6 Mesiter, Stefan: „A Pragmatic Policy Toward Russia”, *DGAP*, 2022. február 13., <https://dgap.org/en/research/publications/pragmatic-policy-toward-russia>.

ráadásul ezzel csak erősítenék Lukasenka tárgyalási pozícióit. A jelenlegi fehérorosz elnöknek nagy tapasztalata van abban, hogyan lehet kihátrálni az országra szuverenitását csökkentő lépések mögül, így a hasonló orosz törekvéseknek vélhetően idén is ellen fog állni.

A Kazahsztánban történt események, továbbá a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (KBSZSZ) január 5-én elindult missziója számos aspektusból rendkívül fontos következményekkel bír Oroszországra nézve. Moszkvának egyrészt egy geopolitikai szemszögből hagyományosan prioritást élvező területen sikerült elkerülnie a polgárháborút, illetve azt, hogy az ország bukott állammá váljon. Másrészt a KBSZSZ beavatkozásának sikerült Kaszim-Zsomart Tokajev elnök hatalmát megerősítenie, ő pedig vélhetőleg szavatolni fogja az ország oroszbarátságát. Harmadrészt sikerült bebizonyítania, hogy a KBSZSZ nemcsak egy papíron létező szervezet, hanem képes betölteni térségbeli stabilizációs szerepét. Negyedrészről Moszkva éppen a békefenntartó csapatok január 13-án megkezdett kivonásával biztosította, hogy az országban ne alakuljon ki oroszellenes hangulat. Ezzel ráadásul a globális nagyhatalmak felé is mutatta: nem lehet orosz megszállásról beszélni. Végül lépésével Kínának is fontos üzenetet küldött: továbbra is magukat tekintik a Közép-Ázsia biztonságát garantáló erőnek.

Moszkva szemszögből Washington és Peking szembenállása különleges jelentőségű, hisz bár Kínával számottevően erősíti kapcsolatait, szeretné elkerülni, hogy a két ország közti ellenségeskedés olyan mértékig fokozódjon, ahol már nyíltan választania kelljen a két fél között. Egy ilyen helyzet ugyanis Oroszország marginalizálódásához vezetne, hiszen Kína oldalán sem lehetne egyenrangú partner. Mivel az Egyesült Államokkal szembeni konfrontációban számos együttműködési lehetőség nyílik Moszkva és Peking számára, 2022-ben is a kapcsolataik elmélyülésének lehetünk szemtanúi. A világjárvány okozta gazdasági visszaesés miatt mindkét országnak fontos kereskedelme élénkítése. Kapcsolatukban jelentős mérföldkő lehet, ha Putyin februári pekingi látogatása során előrelépés történik a Szibéria Ereje-2 gázvezetékprojekt terén. Moszkvának ugyanakkor óvatos döntéseket kell hoznia arktiszi nyersanyagai kiaknázásával kapcsolatban. Mivel ezek fokozottan tőke- és technológiaigényes beruházások, az egyenlőtlen függőségek elkerülése érdekében nem támaszkodhat csupán a kínai befektetőkre és piacra. A térség által kínált erőforrások és alternatív szállítási útvonalak összességében más ázsiai országokkal is javíthatják a kétoldalú kapcsolatokat.

A kínai–orosz kooperáció a védelempolitika területén is fokozódhat. Közös hadgyakorlatokkal, közös tengeri járőrözésekkel jelezhetik egymás iránti elkötelezettségüket. Hangsúlyozni kell azonban, hogy írásos szerződésben vállalt katonai szövetség nehezen képzelhető el Kína és Oroszország között. Egy mindkettőjüket egyszerre érő valós fenyegetés hiányában egy ilyen lépés túlságosan korlátozná a két ország szuverenitását. Ehelyett a két állam kapcsolatait idén is egyfajta rugalmas stratégiai partnerség fogja jellemezni. Nyitott kérdés, hogy az Oroszország és a Nyugat közötti szembenállás áttevődik-e az Északi-sark régiójába. Egyelőre ez a terület nemcsak földrajzilag, de politikailag is meglehetősen elszigetelt, és kevésbé érintik a szembenállás hatásai. Az viszont bizonyos, hogy Moszkva fejleszti a térségben lévő katonai képességeit, és ebben jelenleg előnyben van a nyugati hatalmakkal szemben.

Oroszország szempontjából több fontos elnökválasztás is lesz Dél-Amerikában. Az elsőt ezek közül Kolumbiában rendezik majd, ahol egy esetleges baloldali fordulat következményeként javulhatnak a két ország közötti kapcsolatok. Ősszel a BRICS-tag Brazíliában könnyen politikai fordulat várható, amennyiben a népszerű egykori elnök, Luiz Inácio Lula da Silva bejelenti indulási szándékát. Venezuela továbbra is stratégiai partner marad a kontinensen, mivel az ország oroszbarát elnöke, Nicolás Maduro a Venezuelát sújtó rendkívül mély és elhúzódó gazdasági válság ellenére is megőrizte posztját. Ha a térségben erősödnek az orosz pozíciók, akkor azt Moszkva könnyen értékelheti geopolitikai győzelemnek, ez pedig ronthatja Washington ukrajnai pozícióját.

Februárban jelentik be az Oroszország–Afrika-csúcstalálkozó időpontját. Az eseményt vélhetően az év utolsó hónapjaiban rendezik meg. Ezt megelőzően számos kétoldalú találkozóra fog sor kerülni, illetve az orosz jelenlét is láthatóbbá válik a kontinensen Maliban, valamint a Közép-afrikai Köztársaságban – de az sem zárható ki, hogy a Kreml stabilizációs szerepet próbál majd betölteni Etiópiában. Moszkvának a térségben nincsenek olyan stratégiai érdekei, amelyek miatt konfliktusba keveredne nem térségbeli szereplőkkel.

Trendek és forgatókönyvek

Az orosz belpolitika egyik legfontosabb kérdése továbbra is a 2024-es elnökválasztás marad. Egyelőre nem látni, hogy Vlagyimir Putyin tud, illetve akar-e élni az újraindulás lehetőségével, vagy tud-e maga helyett utódot jelölni. A bi-

zonytalanság fenntartása vélhetőleg a politikai elit eszköze, és a fenti kérdésekkel kapcsolatban idén sem várható végleges döntés.

Oroszország külpolitikájának fókuszpontjában 2022-ben is Ukrajna és Georgia nyugati integrációjának megakadályozása, a saját érdekszféra kiépítése fog állni. Maga Putyin és Szergej Lavrov is számos alkalommal kifejtette, hogy ezen országok esetleges NATO-csatlakozása vagy a területükre telepített rövid és közepes hatótávolságú rakétarendszerek olyan „vörös vonalnak” számítanak, amelyekre Moszkva válaszolni fog. Továbbra sem látni azonban, hogy a katonai eszközaláció előnyös lehetne-e a Kreml számára.

Amennyiben Moszkva úgy értelmezi, hogy folytatódik Kijev és Tbiliszi nyugati integrációja, könnyen elképzelhető, hogy saját rakétavédelmi rendszereit a NATO, illetve az USA számára érzékeny területekre telepíti, például Kubába – de növekedhet a Beloruszra nehezedő nyomás is, hogy orosz katonai bázisok települhessenek az országba. Utóbbi esetben nagy eséllyel tovább fog csökkenni a nyugati országok ottani befolyása.

Orosz szempontból optimizmusra ad okot az energiahordozók magas globális ára. Mivel Oroszország nem szeretné elveszíteni a megbízható beszállító szerepét, valamint nagyban függ európai piacaitól, erősen lehatárolt, hogy meddig mehet el a nyugati partnereivel folytatott gázszerveződések tárgyalása során. Mindenesetre azzal számol, hogy az Európai Unió rövid távon nem képes helyettesíteni az orosz földgázszállításokat.

A KBSZSZ tagállamaiban, illetve tágabb értelemben Közép-Ázsiában meg-növekedett magabiztosságra számíthatunk Moszkva részéről. Különösen Afganisztán esetében fontos a stabilitás biztosítása, ugyanis Oroszország biztonságpolitikai prioritásai közé tartozik a vallási radikalizmus megállítása. Ezért vélhetően számítani lehet Üzbegisztán KBSZSZ-tagságának napirendre kerülésére, illetve a tádzsik–afgán határvédelem megerősítésére is.

Globális szinten várható, hogy tovább mélyül az orosz–kínai együttműködés, de nem számolunk azzal, hogy Peking és Moszkva formális szövetségre lépne. Számos téren, elsősorban a Nyugattal szembeni fellépés során viszont az összehangolt kommunikáció, illetve az egymást támogató nyilatkozatok lesznek jellemzők. Nem kizárható a katonai és hírszerzési együttműködés erősödése sem.

Kína

Szerző:

Bóta Csaba

Mathias Corvinus Collegium, Nemzetközi Igazgatóság

Közreműködő:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 1 446 741 127 fő (2019)

Népszaporulat: +0,03 százalék, +480 000 fő

Etnikai megoszlás: 91,51 százalék han kínai, 0,5–1 százalék között: csuang, huj, mandzsu, uigur, miao, ji, tucsia, tibeti és mongol

GDP (PPP): 27 805 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 17 700 dollár

Gazdasági növekedés: +5 százalék

2021 főbb eseményei Kínában

A világ számos más országához hasonlóan természetesen Kínában is érezni lehetett a koronavírus-járvány társadalmi és gazdasági hatásait. Az egészségügyi rendszerre ugyan közel sem helyeződött akkora teher, mint például Európában és az Egyesült Államokban, a kereskedelmi partnerek járvány által megtéptezett gazdasági helyzete, valamint ebből következően a magát Kínát is érintő nemzetközi reperkussziók nem voltak kedvezőek.

Míg 2020-ban a pandémia az egész világot sokként érte, addig Kínában, a hatóságok szigorú szabályai (az úgynevezett „zéró tolerancia” elve), valamint a társadalom nagy részének meglehetősen felelősségteljes és normakövető magatartása miatt a járványhelyzet – néhány, pár száz fős esetszámú helyi gócpont kialakulását leszámítva – a nyári időszakra szinte teljesen lecsengett.

Az ország lakóinak így az európaiaktól eltérően nem kellett szembenézniük a második és harmadik hullámmal. Az elmúlt évben egyre kevésbé képezte a közbeszéd tárgyát a koronavírus eredetének felkutatása, illetve Kína felelőssége a járvány eszkalálódásában, ugyanis minden ilyen kezdeményezést áthattott a politika. 2021 januárjában egy nemzetközi egészségügyi szakemberekből álló WHO-küldöttség érkezett Vuhanba, hogy kivizsgálja a vírus eredetét, de kutatómunkájuk nem tudott semmilyen újfajta információval szolgálni.¹ 2020 végére a vírus elleni védekezés Kínában is új szintre lépett, mivel a hatóságok jóváhagyták a Beijing Institute of Biological Products által fejlesztett Sinopharm vakcinát, később pedig a Sinovac Biotech vállalat CoronaVac névre keresztelt vakcináját is. Ezekből az oltóanyagokból 2021 végéig Kína több mint másfél milliárd dózist értékesített, illetve adományozott külföldre. Emellett belföldön a teljes népesség csaknem 90 százalékát sikerült teljeskörűen beoltani,² és az emlékeztető oltások felvétele, valamint az újfajta vírusvariánsokra kifejlesztett vakcinák előállítását is tervszerűen halad.³ A világgazdaság sorozatos recessziói ellenére Kína volt az egyetlen olyan ország, amely gazdasági növekedést tudott felmutatni, jóllehet annak mértéke elmaradt a korábbi években jellemzőtől, mivel nem haladta meg a 2,3 százalékot.⁴

Az utóbbi év másik fontos eseménye a december 19-én tartott hongkongi parlamenti választás volt. A pekingi központi kormányzat által jóváhagyott új választási rendszerben korlátozták a közvetlenül megválasztható jelöltek számát, valamint előzetes átvilágításnak is alávetették őket, hogy meggyőződjenek róla, jelölésük nincs-e összeütközésben a 2020-ban bevezetett nemzetbiztonsági törvény⁵ rendelkezéseivel. A szavazás eredményeképp a törvényhozásba

-
- 1 „What the WHO COVID-19 experts learnt in Wuhan”, *CNA*, 2021. február 11., <https://www.channelnewsasia.com/asia/covid-19-wuhan-origins-who-team-china-341081>.
 - 2 „China COVID-19 Vaccine Tracker”, *Bridge Consulting*, 2022. január 17., <https://bridgebeijing.com/our-publications/our-publications-1/china-covid-19-vaccines-tracker/>.
 - 3 Liu, Roxanne – Woo, Ryan: „Sinopharm protein-based booster stronger against Omicron than earlier shot – study”, *Reuters*, 2022. január 7., <https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/sinopharm-protein-based-booster-stronger-against-omicron-than-earlier-shot-study-2022-01-07/>.
 - 4 „GDP growth (annual %) – China”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>.
 - 5 2020. június 30-án elfogadott törvény, amely tilt minden olyan kínai nemzetbiztonságot veszélyeztető tevékenységet, mely szeparatizmusban, terrorizmusban vagy külföldi erőkkel való összejátszásban nyilvánul meg.

jutó 90 jelöltből 89 Peking-barát lett.⁶ A választási rendszer módosításából is látszódik, hogy Peking egyre keményebben igyekszik ellenőrzés alatt tartani Hongkongot, és nem fog 2047-ig várni arra, hogy a különleges közigazgatású terület teljes egészében a Kínai Népköztársaságba olvadjon. Az „egy ország, két rendszer” politikája korábban viszonylag megfelelően működött, a 2014-es és a 2019-es zavargások⁷ hatására azonban Peking számos olyan lépést tett, melylyel még inkább „visszanyeste” Hongkong autonómiáját. Ez egybevág a Kínai Népköztársaság úgynevezett „magérdekével” is, amely szerint a szeparatizmus minden formája ellen fel kell lépni, és meg kell védeni tőle az ország területi integritását, mivel ennek megtartása jelenti a Kínai Kommunista Párt vezető szerepének egyik fő legitimációs tényezőjét.

2021-ben a gazdaság, illetve a mindennapi élet egyre inkább kezdett visszatérni a járvány előtti kerékcspásba, az év végére viszont számos olyan probléma tört felszínre, amely az elkövetkező időszakban komoly kihívás elé fogja állítani az ország vezetését úgy társadalmi, mint gazdasági téren.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Az elemzők várakozása szerint a gazdasági növekedés ugyan végül 2021-ben is magas lesz (feltehetőleg 5 százalék körül alakul),⁸ ám a visszapattnás üteme mégis a vártnál lassabb az évek óta egyre súlyosabbá váló ingatlanpiaci válság miatt. Kínában korábban megszokott jelenségnek számított, hogy a válságok után a növekedés gerincét az építőipar, azon belül is az ingatlanszektor nagy volumenű bővítése adta. Az ennek következtében kialakult túlkínálat és hitel-felhalmozódás miatt viszont olyan ingatlanpiaci buborék alakult ki az országban, melynek bedőlése beláthatatlan következményekkel járna nemcsak Kína,

6 „Hong Kong Legislature Welcomes New Pro-China Members”, *VOA News*, 2022. január 3., <https://www.voanews.com/a/hong-kong-legislature-welcomes-new-pro-china-members/6379639.html>.

7 Arranz, Adolfo – Lam, Jeffie: „From Occupy 2014 to protests 2019”, *South China Morning Post*, 2019. szeptember 28., <https://multimedia.scmp.com/infographics/news/hong-kong/article/3030696/from-occupy-to-hong-kong-protests/index.html>.

8 Tan, Weizhen: „Morgan Stanley lists 4 reasons why China’s growth could be better than expected in 2022”, *CNBC*, 2022. január 2., <https://www.cnbc.com/2022/01/03/morgan-stanley-on-chinas-gdp-economy-in-2022.html>.

de a világ más országai számára is.⁹ Ezért a központi vezetés utasítása értelmében az ingatlanpiaci hitelezés visszafogása mellett az állami támogatások jelentős részét a technológiai, valamint a K+F szektorba kell irányítani.¹⁰ Ez ugyan kisebb ütemű növekedést eredményez, hosszabb távon azonban segíthet a helyzet stabilizálásában és a magasabb hozzáadott értéken alapuló gazdaságra történő átállásban.

A világpiacon végbemenő energiaár-növekedés, valamint a hirtelen túlereslet miatt Kínát sem kerülte el az energiaválság. A pandémiát követő nyersanyagipari fellendülés jócskán megnövelte a többi közt a szén árát is, az pedig Kínában még mindig bő 50 százalékos részesedéssel bír az energetikai szektorban.¹¹ A szén-dioxid-kibocsátásnak a 2030-as tetőzést követő fokozatos csökkentésére tett nemzetközi vállalások következtében az országnak hatalmas kihívással kell szembenéznie, amennyiben lépést akar tartani az ipar és a lakosság egyre növekvő energiaigényével úgy, hogy közben 2060-ra a teljes karbonsemlegességet is elérje. Mindezek mellett az is rendkívül nagy kockázatot jelent, hogy globálisan az esetleges energiahiány következtében fellépő pártizedszázalékos gazdasági visszaesés is érzékelhetővé válik.

A belpolitikai folyamatok terén továbbra is érvényesül a Kínai Kommunista Párt (KKP) vezető szerepe. Hszi Csin-ping 2012-es hatalomra kerülése óta a pártvezetés és a központi kormány igyekszik még inkább kiterjeszteni hatáskörét a mindennapok számos területét érintő ágazatokra. A Kínai Népköztársaság a világban zajló folyamatok hatására a korábbinál centralizáltabb, keményebb kezű politikát folytat nagyhatalmi státuszának erősítése érdekében. A KKP 2022 novemberére tervezett XX. pártkongresszusa valószínűleg megerősíti ezt az irányt, miután 2017-ben eltörölték az elnöki tisztség betöltését két ciklusra (vagyis legfeljebb tíz évre) korlátozó törvényt, és a „Hszi Csin-ping-i

9 Koh Morollo, Michael: „After Evergrande, China’s Shimaο reignites property sector fears”, *Al Jazeera*, 2021. december 30., <https://www.aljazeera.com/economy/2021/12/30/after-evergrande-kaisa-chinas-shimaο-latest-warning-sign-of>.

10 „China’s R&D spending narrows gap with US, ranking second in world: NBS”, *Global Times*, 2021. szeptember 23., <https://www.globaltimes.cn/page/202109/1234914.shtml?id=11>.

11 Chao, David, „What do rising energy prices mean for inflation in China and the US?”, *South China Morning Post*, 2021. október 28., <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3153712/what-do-rising-energy-prices-mean-inflation-china-and-us>.

gondolatot” a párt alapokmányában is rögzítették.¹² A kormányzat, illetve a pártvezetés személyi összetételében valószínűleg lesznek nagyobb változások, ugyanakkor Hszi Csin-ping továbbra is meghatározó marad a kínai politika alakításában.

A demográfiai adatokat tekintve a kínai népesség mindössze 480 ezer fővel nőtt 2021-ben. Ennyire alacsony népszaporulatra az 1960-as évek óta nem volt példa, ezért egyre inkább előtérbe fog kerülni az az utóbbi időben már sokat emlegetett probléma, miszerint Kína társadalma mind jobban elöregszik.¹³ Az egykepolitika 2015-ös eltörlése óta az állam különböző intézkedésekkel igyekszik ösztönözni a gyermekvállalást, ám a lakosság többsége az egyre növekvő megélhetési költségek és pluszkiadások miatt halogatja azt, vagy pedig egyáltalán nem is vállal gyermeket. A kedvezőtlen tendenciák miatt 2021 júniusában a kínai vezetés a három gyermek vállalását is engedélyezte a családok számára,¹⁴ emellett pedig számos további ösztönző intézkedés (családtámogatások, adókedvezmények) bevezetését tervezi, hogy mielőbb meg tudják törni a jelenlegi negatív folyamatokat.

Kül- és biztonságpolitika

A kínai kül- és biztonságpolitika egyik leginkább fajsúlyos elemét, ha úgy tesszük, „magérdekét” („core interest”) továbbra is az ország szuverenitásának és területi integritásának bármiféle külső beavatkozással szembeni megóvása jelenti. Ezen a téren egyre inkább feszültté válik az Egyesült Államokkal és annak térségbeli szövetségeseivel ápolt viszonya. Kína folyamatosan növekvő gazdasági és katonai kapacitásai miatt megkerülhetetlen tényezővé vált a geopolitikai színtéren. Az ország a globalizáció során kialakult világgazdasági struktúra egyértelmű nyertese, és jelenleg már azt is el kívánja érni, hogy a különböző multilaterális szervezeteken keresztül tényleges nagyhatalmi státuszával meg-

12 2017 szeptemberében a Kommunista Párt Központi Bizottsága úgy döntött, hogy Hszi Csin-ping politikai filozófiája a pártalkotmány részévé válik.

13 Woo, Ryan – Yao, Kevin: „China demographic crisis looms as population growth slips to slowest ever”, *Reuters*, 2021. május 11., <https://www.reuters.com/world/china/china-2020-census-shows-slowest-population-growth-since-1-child-policy-2021-05-11/>.

14 „China NPC: Three-child policy formally passed into law”, *BBC*, 2021. augusztus 20., <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-58277473>.

egyező beleszólása legyen a világpolitika és a világgazdasági szabályok alakításába.

A nemzetközi helyzet fokozódása azt is bebizonyította, hogy az utóbbi években kiéleződött konfrontáció mára egy újabb hidegháborúhoz hasonló szembenállássá kezd átalakulni. Az Egyesült Államok, Ausztrália, valamint az Egyesült Királyság által 2021. szeptember 15-én megkötött háromoldalú biztonsági paktum (AUKUS), mely hivatalosan az indiai- és a csendes-óceáni térség stabilitásának fenntartása érdekében jött létre,¹⁵ szintén sértette és további konfrontációra készítette a kínai vezetést. Ezenkívül a már lassan harmadik éve tartó amerikai–kínai kereskedelmi háború hatásai is jelentős éket vernek a két ország közé, rövid távon egyre kisebb esélyt adva az esetleges konszolidációra.

Az utóbbi időben kialakult súlyos chiphiány¹⁶ sok esetben az ellátási láncokban tapasztalható fennakadásokhoz vezet, s ezzel további ösztönzést jelent Kína számára, hogy a lehető legnagyobb mértékben növelje a K+F-re és az innovációra fordítandó kiadásokat, így ezek egyes becslések szerint 2022-re a GDP 2,5 százalékát is elérhetik.

A Tajvani-szoros közelében, továbbá a Dél- és a Kelet-kínai-tengeren kialakult feszült helyzet miatt szinte minden szomszédos, Kínával szoros gazdasági-kereskedelmi kapcsolatban álló ország kezd felsorakozni az USA vezetete katonai tömb mögé. Sokuk szemében felértékelődnek a biztonságpolitikai aspektusok, amiért számos esetben még a Kínától függő gazdasági pozícióikat is hajlandóak kockára tenni. Hosszabb távon azonban gazdaságilag ez a tendencia egyik fél számára sem lesz kifizetődő, így a pragmatizmus valószínűleg felülírja majd a jelenlegi konfrontatív kapcsolatokat további súlyosbodását.

A térség számos országát Kína utóbbi években tapasztalható haderőfejlesztése is egyre inkább aggasztja. Peking nukleáris kapacitásai ugyan még mindig elenyészőnek számítanak az Egyesült Államok vagy Oroszország arzenáljához képest, ám fokozatosan fejleszti és növeli azokat. Kína szerint ezzel az ország egy esetleges, ellene irányuló támadásra akar felkészülni. A haderőfejlesztés viszont nem csak az atomfegyvereket érinti, azzal párhuzamosan ugyanis a ha-

15 „Aukus: UK, US and Australia launch pact to counter China”, *BBC*, 2021. szeptember 15., <https://www.bbc.com/news/world-58564837>.

16 Pa, Chen: „China’s semiconductor output drops again in October, signalling bottlenecks amid global chip shortage”, *South China Morning Post*, 2021. november 15., <https://www.scmp.com/tech/tech-war/article/3156118/chinas-semiconductor-output-drops-again-october-signalling>.

gyományos szárazföldi, tengeri és légi haderő korszerűsítése, továbbá a kibehadviselés modernizációja is zajlik. Az elemzések szerint Kína a jelenlegi, két-száznál valamivel több nukleáris robbanófejének számát 2030-ig ezerre kívánja növelni. Ezzel párhuzamosan pedig már az olyan infrastrukturális feltételek is az ország rendelkezésére állnak majd, melyek révén az új típusú interkontinentális ballisztikus rakétákra is fel tudják szerelni a kellő mennyiségű nukleáris robbanófejet, elrettentve vele az Egyesült Államokat egy esetleges megelőző csapástól.¹⁷

Az USA-val, valamint a nyugati hatalmakkal való egyre rosszabb viszony miatt a számos ügyben köztük meglévő nézeteltérés ellenére is felértékelődött a Peking és Moszkva közötti együttműködés. Az Oroszországgal való politikai, gazdasági és katonai kooperáció komoly kihívást jelenthet mind az EU-nak, mind pedig az Egyesült Államoknak. Kína és Oroszország a biztonságpolitikai együttműködésen túl egy új, külön gazdasági-pénzügyi intézményrendszert is létrehozhat, mely kedvező alternatív opció lehet a globálisan kiépült és elterjedt úgynevezett SWIFT-rendszeren¹⁸ kívüli pénzügyi tranzakcióknál is.

Trendek és forgatókönyvek

Kína a következő években, sőt évtizedekben is meghatározó szereplője lesz a világpolitikai folyamatok alakításának. Gazdasága egyre nagyobb mértékben fog az állami beruházásokra, a magasabb hozzáadott értékű (főként high-tech) termékek előállítására, valamint a belső fogyasztás ösztönzésére támaszkodni, miközben az elmúlt évtizedek növekedési motorjának számító exportorientált feldolgozóipar egyre inkább háttérbe szorul. A várakozások szerint Kína GDP-je 2025-ig átlagosan 5,7 százalékkal, 2030-ig pedig 4,7 százalékkal fog bővülni, és ennek következtében az ország gazdasága nominális GDP-ben számítva is világelső lesz.¹⁹ Belföldön tovább folytatódik a nagy tech cégek megregulázása,

17 Bugos, Shannon: „Pentagon Sees Faster Chinese Nuclear Expansion”, *Arms Control Association*, 2021. december, <https://www.armscontrol.org/act/2021-12/news/pentagon-sees-faster-chinese-nuclear-expansion>.

18 Nemzetközi Bankközi Pénzügyi Telekommunikációs Társaság.

19 Jennings, Ralph: „China’s Economy Could Overtake US Economy by 2030”, *VOA News*, 2022. január 4., <https://www.voanews.com/a/chinas-economy-could-overtake-us-economy-by-2030/6380892.html>.

köztük az Alibaba, a Tencent, valamint a ByteDance oligopol státuszának visszanyesése, amivel teret enged majd a kisebb cégek és vállalatok előretörésének és a versenyhelyzet fokozásának.²⁰ Ennek hatására egyfajta ambivalens helyzet jön majd létre, hiszen a nagyobb állami kontroll miatt javulhat a piaci verseny, a párt azonban még jobban megveti a lábát a különböző ágazatok területén, ezzel pedig a következő években szilárd alapokat biztosít a belpolitika számára.

Peking külpolitikájára továbbra is a folyamatosság jellemző. Ezután is fenntartja a más országok belügyeibe való be nem avatkozás elvét és a pragmatikus alapon nyugvó gazdaság- és kereskedelempolitikát. Európán belül a KKE-országokkal való együttműködés még mindig kiemelt helyet foglal el az „Egy övezet, egy út” kezdeményezésben, ám a nyugat-európai országokkal kialakított élénkebb gazdasági kapcsolatok – a gyakori, Kínát elítélő nyugati retorika ellenére is – dominánsabbak lesznek. Az Egyesült Államokkal való viszony nem ad okot túlzott optimizmusra, a Biden-adminisztráció tudniillik ugyanazt a Donald Trump által megkezdett, a Kínával szembeni erőteljesebb fellépést szorgalmazó politikát folytatja, melynek a többi közt az évek óta húzóódo kereskedelmi háború, az emberijog-sértések ellen kirótt amerikai szankciók, valamint a Dél- és a Kelet-kínai-tengeren egyre éleződő biztonságpolitikai feszültségek az eredményei. Peking retorikáját a kétoldalú kapcsolatokban a realitások talaján maradás jellemzi, de mindig kész lesz rá, hogy „magérdekeit” megvédje, s ehhez mára szinte minden eszközzel rendelkezik is.

20 Kharpal, Arjun: „China seeks to tighten rules on unfair internet competition, sending tech shares lower”, *CNBC*, 2021. augusztus 17., <https://www.cnbc.com/2021/08/17/china-tech-regulation-draft-rules-ban-unfair-internet-competition-tencent-alibaba-slide.html>.

Franciaország

Szerző:

Újhelyi János Ábel

az ELTE ÁJK, az MCC és az NBSZK hallgatója

Adatok (2021):

Lakosság: 67 130 179 fő

Népszaporulat: +0,09 százalék, +59 000 fő

Etnikai megoszlás: 84 százalék francia, 5,23 százalék magrebi (javarészt marokkói, algériai, tunéziai), 2,94 százalék afrikai, 0,71 százalék török, 7,12 százalék egyéb

GDP (PPP): 3322,31 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 50 876 dollár

Gazdasági növekedés: +6,7 százalék

2021 főbb eseményei Franciaországban

Akárcsak a világ többi részén, úgy Franciaországban is a koronavírus-járvány, az azzal szembeni védekezés és annak gazdasági hatásai voltak a 2021-es év legfőbb kihívásai. Az országban 2021 végére már közel 10 millióra nőtt a Covid-19-vírussal megfertőződötték száma, és a hivatalos állami statisztikákban több mint 120 ezer halottat regisztráltak.¹ Az elmúlt év során a magas átoltottsági rátának (2022 elejére a második oltást már a teljes lakosság bő 78 százaléka felvette)² és a szigorításoknak köszönhetően a fertőzöttek halálozási aránya fokozatosan csökkent. A szigorítások azonban súlyos társadalmi feszültségeket generáltak. Július 17-én például több mint 100 ezren tüntettek azért, mert

1 „France”, *Worldometer*, 2022. február 1., <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/france/>.

2 „Vaccination in France: how many people are vaccinated as of Wednesday 2 february 2022”, *Sortiraparis*, 2022. február 2., <https://www.sortiraparis.com/news/coronavirus/articles/239732-vaccination-in-france-how-many-people-are-vaccinated-as-of-wednesday-2-february-2022/lang/en>.

a köztársasági elnök tervbe vette, hogy kötelezővé teszi az oltást az egészségügyi alkalmazottak számára, valamint különböző korlátozásokat vezet be az oltatlanokkal szemben.³

Az országot azonban nem csak a koronavírus elleni harc osztja meg. Az illegális bevándorlók számának növekedése, az iszlamizáció térnyerése, a progresszív mozgalmak előretörése, valamint a szélsőjobboldal radikalizálódása miatt sokak szerint a francia társadalom kezd darabjaira hullani. A feszültségek 2021-ben is számos alkalommal fordultak nyílt erőszakba, főleg a muszlim fundamentalisták részéről. Április 23-án például egy tunéziai származású férfi végzett egy szolgálatban lévő rendőrnővel Rambouillet-ben,⁴ május 28-án pedig egy másik radikális egy rendőrnőt és két csendőrt sebesített meg Chapelle-sur-Erdre-ben.⁵ Az ellentétek kiéleződését mutatja az is, hogy április 21-én ezer aktív, illetve leszerelt katona, köztük húsz volt tábornok nyílt levelet intézett a francia kormányhoz, melyben arra hívták fel az állam vezetőinek figyelmét, hogy az iszlám térnyerése a közeljövőben polgárháborúba taszíthatja az országot.⁶

A koronavírus-járványnak köszönhetően 2020-ban a francia gazdaság jelentős recessziót volt kénytelen elszenvedni, 2021-ben azonban a várakozások felett teljesített: ötven éve nem látott növekedést produkált,⁷ az ország GDP-je pedig az év végére megközelítette a 2019-es szintet, miközben nőtt a foglalkoztatottak száma is.⁸

3 „French protests call for ‘freedom’ amid government vaccine push”, *Reuters*, 2022. február 2., <https://www.reuters.com/world/europe/french-protests-call-freedom-amid-government-vaccine-push-2021-07-17/>.

4 „France will ‘never give in to Islamist terrorism,’ says Macron after policewoman’s killing”, *France 24*, 2022. január 26., <https://www.france24.com/en/live-news/20210423-policewoman-fatally-stabbed-near-paris-french-pm-to-visit-site-of-attack>.

5 „French police officer seriously wounded in knife attack by radicalised ex-prisoner”, *France 24*, 2022. január 26., <https://www.france24.com/en/france/20210528-man-attacks-french-police-officer-with-knife-sparking-manhunt-in-western-france>.

6 „Anger as ex-generals warn of ‘deadly civil war’ in France”, *BBC*, 2022. január 26., <https://www.bbc.com/news/world-europe-56899765>.

7 „French 2021 economic growth strongest in 52 years at 7%”, *Reuters*, 2022. február 8., <https://www.reuters.com/world/europe/french-2021-economic-growth-strongest-52-years-7-2022-01-28/>.

8 „Megtáltosodott a francia gazdaság”, *Portfolio*, 2022. február 2., <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20211029/megtaltosodott-a-francia-gazdasag-507784>; „France GDP”, *Trading Economics*, 2022. február 2., <https://tradingeconomics.com/france/gdp>.

2021. június 20–27. között Franciaországban (rendkívül alacsony részvétellel mellett) regionális választások zajlottak, melyek során a szocialista, illetve a konzervatív pártok sikeresen meg tudták tartani a régiók többségét, és így elmaradt a sokak által rebesgetett szélsőjobboldali áttörés, vagyis elsősorban a Marine Le Pen vezette Rassemblement national nevű párt térnyerése. A jobboldali radikálisok mellett a választások másik vesztese az Emmanuel Macron elnök irányítása alatt álló La République En Marche! volt, mivel az csak kevés helyen tudott számottevő szavazatot szerezni. Ez arra utal, hogy a szerveződéseknek még mindig gyengék a helyi szervezetei, ami már a 2020-as önkormányzati választásokon is megmutatkozott.⁹

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

2022-ben vélhetően tovább fog nőni a francia gazdaság teljesítménye, és valószínűleg az év végére el fogja érni, sőt, akár felül is múlhatja a koronavírus-járvány előtti szintet.¹⁰ Komoly kihívást jelenthet azonban Franciaország számára a Covid-19 új variánsa, az omikron rendkívül gyors terjedése, illetve gondot okozhatnak az oltakozás és a szigorítások körül zajló társadalmi viták is. Ám fontos rámutatnunk arra, hogy a francia társadalom túlnyomó többsége támogatja vagy legalábbis elfogadja a járvány elleni küzdelemhez kapcsolódó intézkedéseket, így továbbra is azzal számolhatunk, hogy 2022-ben csupán egy nagyszámú, de arányaiban valójában csekélynek számító kisebbség fog újra komolyabb problémát kreálni a kérdésből. Az előttünk álló évben (és hosszú távon is) sokkal súlyosabb gondok forrása lesz azonban a lakosság elöregedése, a muszlim vallású népesség létszámának növekedése és az abból fakadó ellentétek, valamint az iszlám fundamentalizmus, illetve a progresszív és a szélsőjobboldali radikális mozgalmak térnyerése.

A politikai életben a 2022-es év legfontosabb eseménye a köztársaságielnök-választás lesz, melynek két fő esélyese a felmérések szerint Emmanuel Macron jelenlegi köztársasági elnök és Marine Le Pen, a Rassemblement national párt

9 Cseke Bence: „Regionális választások Franciaországban”, *Ludovika.hu*, 2022. január 26., <https://www.ludovika.hu/blogok/messzelato/2021/07/01/regionalis-valasztasok-franciaorszagban/>.

10 „France GDP”.

elnöke. Macron népszerűsége 2020-ban ugyan valamelyest visszaesett, ám a 2021-es gazdasági növekedés, a munkahelyek számának emelkedése, a terrorcselekmények számának csökkenése és az elnök által folytatott jobboldali retorika miatt az elmúlt évben jelentősen javultak az újráválasztási esélyei. A felmérések alapján jóval több támogatóra számíthat, mint fő riválisa, Le Pen,¹¹ aki ráadásul jó okkal tarthat attól, hogy még ha sikerül is Macront az elnökválasztás első fordulójában megszorogatnia, a második fordulóban az egyébként a 2021-es regionális választások során is alkalmazott, úgynevezett republikánus blokkolás gyakorlatát követve a konzervatív és a szocialista pártok szavazóikat a szélsőjobb előretörésének megakadályozása végett Macron támogatására fogják biztatni.¹²

Kül- és biztonságpolitika

A francia külpolitika mozgatórugója 2021-ben is az volt, mint az elmúlt években: nagyhatalom maradni. A nagyhatalmi státusz fenntartása azonban továbbra is súlyos nehézségeket okoz az országnak, ugyanis annak alapfeltétele az erős gazdaság, az ütőképes és modern hadsereg, valamint a magas népességszám, melyekből két komponens, nevezetesen a gazdasági erő és a demográfiai mutatók tekintetében Franciaország korántsem áll túl jól más nagyhatalmakhoz képest. Ám a kedvezőtlen kilátások ellenére 2021 számos olyan sikert hozott a franciák számára, melyek növelték országuk nemzetközi erőtérben meglévő súlyát és mozgásterét.

2021-ben jó ütemben haladt a francia haderő fejlesztése; a 2010 óta tartó modernizáció 2025-ben fog lezárulni. A „Forces armées françaises” fejlesztése jelenleg egy új katonai doktrína, nevezetesen „a nagy összecsapás” hipotézis mentén zajlik. A francia hadvezetés ugyanis 2021 januárjában elrendelte, hogy meg kell vizsgálni, mennyire felkészült a haderő egy magas intenzitású, államok közötti háborúra. Ennek a gyakorlatban történő tesztelése végett tervbe vették egy nagyszabású hadgyakorlat végrehajtását Orion fedőnéven. Ennek

11 „France — 2022 presidential election voting intention”, *Politico*, 2022. február 2., <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/france/>; „Will Emmanuel Macron win a second term?”, *The Economist*, 2022. február 2., <https://www.economist.com/interactives/france-2022>.

12 Cseke: „Regionális választások Franciaországban”.

lebonyolítása 2023-ban lesz majd várható. Ha megvalósul, az Orion lesz az elmúlt évtizedek legnagyobb francia hadgyakorlata, melyben más, szövetséges államok haderejének részvételével is számolnak.¹³

Franciaország 2021-ben is tovább távolodott az atlantista külpolitikai irányvonaltól, és újabb lépéseket tett a kontinentális politizálás irányába. A franciák ennek megfelelően számos más európai állammal igyekeztek elmélyíteni kapcsolataikat. Jól megfigyelhető volt azonban, hogy a francia külpolitika elsősorban a Mediterráneum államait kívánta a vonzáskörébe terelni, részben amiatt, mert a kelet- és közép-európai országok többségében sem politikailag, sem pedig gazdaságilag nem igazán tudott teret nyerni Németország, illetve az USA ellenében. A fenti politika jegyében Franciaország októberben védelmi szerződést kötött Görögországgal.¹⁴ Ez elsősorban Törökország ellen irányul, és a török–francia kapcsolatok további romlását is jelzi. Novemberben aztán az olaszokkal ratifikáltak egy több területre kiterjedő együttműködési szerződést.¹⁵ Ezenkívül a spanyolokkal való jó kapcsolataikat is tovább mélyítették.¹⁶ Franciaország Oroszország felé történő, 2020-tól intenzívvé váló közeledése 2021-ben is folytatódott, eredményességét pedig maga Vlagyimir Putyin elnök is méltatta egyik év végi közleményében.¹⁷

Az atlantista irányvonaltól való távolodás egyik eredője (és egyben következménye is) a francia–angol és a francia–amerikai kapcsolatok folyamatos romlása. Ez 2021-ben is folytatódott, és egy szeptemberi incidens kapcsán szokatlanul heves diplomáciai viszály kialakulásához vezetett. Ausztrália, az Egyesült Királyság és az USA ugyanis egy új biztonsági partnerségi szerződést kötött AUKUS néven, s ebből kifolyólag Ausztrália úgy döntött, hogy az Egyesült Ál-

13 „A franciák háborúra készülnek, évtizedek óta nem látott hadgyakorlatot hajtanak végre”, *Portfolio*, 2022. február 3., <https://www.portfolio.hu/global/20210407/a-franciak-haborura-keszulnek-evtizedek-ota-nem-latott-hadgyakorlatot-hajtanak-vegre-477354>.

14 „Italy, France sign enhanced cooperation treaty”, *Anadolu Agency*, 2022. február 3., <https://www.aa.com.tr/en/europe/italy-france-sign-enhanced-cooperation-treaty/2431981>.

15 „Greece-France defence pact protects against third-party aggression-Greek PM”, *SWI*, 2022. február 3., <https://www.swissinfo.ch/eng/greece-france-defence-pact-protects-against-third-party-aggression-greek-pm/47009622>.

16 „Sánchez underlines the Spanish government’s support for the success of the French EU presidency”, *La Moncloa*, 2022. február 3., https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/Paginas/2021/20211210_sanchez-castex.aspx.

17 „Russia, France done much in 2021 for bilateral relations’ development, says Putin”, *Russian News Agency*, 2022. február 2., <https://tass.com/politics/1382777>.

lamoktól vásárol nukleáris meghajtású tengeralattjárókat, és felmondja a Franciaországgal még 2016-ban kötött, dízel- és elektromos meghajtású tengeralattjárók gyártásáról szóló szerződését. A franciák így egy 31 milliárd eurós megrendeléstől estek el, és nemcsak anyagi kár, de súlyos presztízaveszteség is érte őket. A büszkeségében megsértett Franciaország visszahívta washingtoni és canberrai nagykövetét, amelyre korábban még soha nem volt példa. Bár néhány héten belül nagyjából rendeződött a partnerek közötti viszony, a franciákban valószínűleg mély sebet hagyott az incidens, és megerősítette őket a kontinentalista irányvonal helyességébe vetett hitükben.¹⁸

Mióta az Egyesült Királyság kilépett az Európai Unióból, Párizs és Berlin is úgy döntött, hogy ő próbál meg az integráció vezetőjévé válni. Ebből kifolyólag az utóbbi években felerősödött az egyébként komoly történelmi előzményekkel rendelkező és a 19. század második fele óta szinte folyamatosan tartó német–francia versengés. Úgy látszik azonban, hogy 2021-ben a számos területre kiterjedő vetélkedés mellett több kérdésben is inkább közelített egymáshoz a két ország álláspontja. Ez elsősorban az Oroszországhoz való viszony terén mutatkozik meg. Mind Berlin, mind pedig Párizs az oroszokkal való kapcsolatok elmélyítésében érdekelt¹⁹ – szemben a NATO nyugati és keleti szárnyának igényeivel.

Franciaország 2021-ben is igyekezett megerősíteni, illetve fenntartani az Északnyugat-Afrika egyes államai felett meglévő befolyását. Ennek elérése viszont egyre nagyobb kihívást jelent az ország számára. A nehézségek részbeni enyhítésére egy egyelőre jól átgondolt koncepciónak látszó megoldással állt elő a francia külpolitika: a térségben zajló katonai műveletekbe be kell vonni a NATO más tagállamait is, ily módon is tehermentesítve a francia haderőt. 2021 során Párizs sikereket könyvelhetett el az elképzelés megvalósítása terén: a francia hadsereg Maliban folyó Barkhane-hadműveletéhez kapcsolódó Takuba harci kötelékhez számos európai állam csatlakozott. Olaszország pél-

18 „France recalls ambassadors to Australia, US in submarine row”, *France 24*, 2022. február 8., <https://www.france24.com/en/live-news/20210917-france-recalls-ambassadors-to-australia-us-in-submarine-row>.

19 „French and German approaches to Russia”, *Chatham House*, 2022. február 8., <https://www.chathamhouse.org/2021/11/french-and-german-approaches-russia>.

dául 200-250 katonát, több harci járművet, köztük helikoptereket,²⁰ Portugália, Litvánia, illetve Magyarország pedig kiképzőket és egyéb speciális erőket küldött a térségbe, javarészt saját erőforrásokból fedezve azok kiadásait. A francia haderő ehhez képest már arra készül, hogy csökkenteni fogja ott állomásozó kontingensének létszámát.²¹

Trendek és forgatókönyvek

Franciaország vélhetően 2022-ben is igyekszik majd folytatni kontinentális kapcsolatainak mélyítését. Az Oroszországhoz való közeledését azonban beárnyékolhatják az újabb ukrán válság következményei, valamint a Malihoz kötődő orosz aspirációk, Németországgal való viszonyában pedig az lesz a meghatározó, hogy Berlin képes-e egyenlő félként elfogadni Párizst. A dél-európai államokkal, főleg az Olaszországgal, Görögországgal, illetve Spanyolországgal való együttműködés fenntartásában és fejlesztésében továbbra is érdekelt lesz Franciaország, így ezen a téren 2022-ben is a 2021-eshez hasonlóan alakulhatnak a bilaterális kapcsolatok. Afrikában ellenben a francia befolyás csökkenésével számolhatunk. Kérdés, hogy a térségben zajló műveletekbe újabban bevont szövetséges csapatokkal sikerül-e ezt a folyamatot legalább részben visszafogni.

A francia gazdaság növekedésének üteme 2022-ben valószínűleg lassul, ám ennek ellenére reális esély mutatkozik arra, hogy az éves GDP meg fogja haladni a Covid-19-járvány előtti szintet. Az áprilisi választások legfőbb esélyesének a jelenlegi elnök, Emmanuel Macron tűnik, akinek fő kihívója elsősorban Marine Le Pen, illetve esetleg Valérie Pécresse vagy Eric Zemmour lehet. Az országot 2022-ben is számos ellentét fogja megosztani: jó eséllyel lehet számítani az oltásellenesek, illetve a klímaaktivisták tüntetéseire, a progresszívok és a radikális jobboldaliak heves, alapvetően elméleti szinten zajló csatározásaira és a muszlim radikálisok terrorcselekményeire is.

20 „Takuba. Les Italiens opérationnels à la fin de l'été. Avec une capacité reconnaissance et Medevac”, *Le blog de B2*, 2022. február 8., <https://www.bruxelles2.eu/2021/07/les-italiens-operationnels-a-la-fin-de-lete-avec-une-capacite-reconnaissance-et-medevac/>.

21 „A világ egyik legpokolibb helye, ahol hamarosan magyar katonák teljesítenek szolgálatot”, *Portfolio*, 2020. február 8., <https://www.portfolio.hu/global/20211119/a-vilag-egyik-legpokolibb-helye-ahol-hamarosan-magyar-katonak-teljesitenek-szolgalatot-511342>.

Kevésbé valószínű, de nem kizárható, hogy a következő 10-15 évben jelentős belső konfliktus robban ki az országban. Ennek veszélyét a francia társadalom mind nagyobb hányada érzékeli, ahogy azt a nyugalmazott francia tisztek által a kormányhoz intézett, a polgárháború lehetőségét taglaló nyílt levél is mutatja. Ebben az esetben Franciaország nemzetközi aktivitása számottevően visszaesne, az ország veszítene az Európai Unió belüli súlyából, és afrikai befolyása is végzetes csorbát szenvedne.

Egyesült Királyság

Szerző:

Szeghő Patrik

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 68 207 116 fő

Népszaporulat: +0,04 százalék, +27 362 fő

Etnikai megoszlás: 87,1 százalék brit, 2,3 százalék indiai, 1,9 százalék pakisztáni, 0,7 százalék bangladesi, 0,7 százalék kínai, 7,3 százalék egyéb

GDP (PPP): 3752 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 55 301 dollár

Gazdasági növekedés: +7,5 százalék

2021 főbb eseményei az Egyesült Királyságban

A 2020-as nagy visszaeséshez képest 2021-ben a brit gazdaság 7,5 százalékkal bővült. Ez a második világháború utáni időszak legjobb eredménye, amivel a szigetország a világ legfejlettebb országait tömörítő G7 között is első helyen végzett. Ebben a kormányzat több milliárd fontos gazdasági segélycsomagja is szerepet játszott, ennek köszönhetően ugyanis az ország gazdasága sikeresen helyreállt a járvány okozta visszaesésből, és a munkanélküliség sem szabadult el. Külkereskedelmi mérlege ugyanakkor hiányt mutat, árukivitele nagyobbik része pedig arányaiban már nem az Európai Unió tagállamainak irányába bonyolódik le.¹

A nyár folyamán az Egyesült Királyság adott otthont a G7-csúcstalálkozóknak, amelynek meghívott vendégei között Ausztrália, India, Dél-Korea és a Dél-afri-

1 Smith, Elliot: „UK economy grew 7.5% in 2021, mostly recovering from its pandemic plunge”, *CNBC*, 2022. február 11., <https://www.cnn.com/2022/02/11/uk-economy-grew-7point5percent-in-2021-mostly-recovering-from-its-pandemic-plunge.html>; Atkinson, Andrew – Aldrick, Philip: „U.K. Economy Sees Best Annual Growth Since World War II in 2021”, *Bloomberg*, 2022. február 11., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-11/u-k-covid-rebound-sees-best-annual-growth-since-world-war-two>.

kai Köztársaság is ott szerepelt. A koronavírus-járványból való globális gazdasági kilábalás és a klímavédelem jegyében a házigazda a fenntartható fejlődés témájára alapozta a találkozót. A fejlett országok határoztak arról, hogy a 2009-ben életre hívott úgynevezett zöldalapot a következő évtizedre újra feltőkésítik több milliárd amerikai dollárral. Az alap a szegényebb országok környezetvédelmi kiadásait, a megújuló energiaforrások használatát és a vasútépítést finanszírozná, egyfajta ellensúlyt kínálva a kínai „Egy övezet, egy út” programmal szemben.²

A kormányzat a járványadatok fényében szigorított vagy enyhített a koronavírus terjedése ellen hozott intézkedésein, és azt is lehetővé tette, hogy a labdarúgó-Európa-bajnokság több mérkőzésére – és magára a döntőre is – a szigetország területén kerüljön sor június–júliusban. Az év végén a sajtóban napvilágra került, hogy a szigorú járványügyi intézkedéseket a brit kormány tagjai több alkalommal is megszeghették a miniszterelnöki rezidencián tartott – és a munkán túlmutató – „összejövetelekkel”. A Partygate néven emlegetett botrány hatósági vizsgálatot, majd bírságot vont maga után. A kormány 2022 elején kivette a járványügyi korlátozásokat. Döntését a magas átoltottsággal indokolta – az első oltást ekkor már a lakosság több mint 90 százaléka, köztük a tíz év feletti gyermekek is megkapták –, ám annak kihirdetése révén minden bizonnyal a Partygate által kiváltott népharagon és a népszerűségvesztésen is tompítani kívántak. Főleg, hogy a történetek után az intézkedések betartatása, az újabb szigorítások álszentnek hatottak volna a közvélemény számára.³

2021 májusában sor került a skót parlamenti választásokra. Nicola Sturgeon skót kormányfő (*First Minister of Scotland*), a függetlenségpárti Skót Nemzeti

2 Az Egyesült Királyság G7-elnökségének hivatalos honlapja és összefoglalója: <https://www.g7uk.org/uks-2021-g7-presidency-helps-the-world-build-back-better/>; „G7 summit: Leaders pledge climate action but disappoint activists”, *BBC Online*, 2021. június 13., <https://www.bbc.com/news/world-57461670>.

3 „Downing Street parties: What Covid rules were broken?”, *BBC*, 2022. április 13., <https://www.bbc.com/news/uk-politics-59577129>; „Lockdown parties are part of work, Boris Johnson will tell police”, *The Times*, 2022. február 14., <https://www.thetimes.co.uk/article/lockdown-parties-are-part-of-work-boris-johnson-will-tell-police-chwdtms7g>; „Twenty fines to be issued over No 10 lockdown parties”, *BBC*, 2022. március 29., <https://www.bbc.com/news/uk-politics-60911798>; Meredith, Sam: „UK PM Boris Johnson lifts all remaining Covid restrictions in England”, *CNBC*, 2022. február 21., <https://www.cnb.com/2022/02/21/uk-pm-boris-johnson-to-lift-all-remaining-covid-restrictions-in-england.html>; „Covid vaccine: How many people are vaccinated in the UK?”, *BBC*, 2022. március 4., <https://www.bbc.com/news/health-55274833>; „Partygate: police have issued 50 fixed-penalty notices, says Met”, *The Guardian*, 2022. április 12., <https://www.theguardian.com/uk-news/2022/apr/12/partygate-police-have-issued-50-fixed-penalty-notices-says-met>.

Párt (SNP) vezetője már az előző évben beharangozta, hogy amennyiben pártjának sikerül az abszolút többséget elérnie, az új parlament kezdeményezheti egy második függetlenségi népszavazás kiírását. Az előbbi cél elérését nehezítette, hogy a párt korábbi vezetője, Alex Salmond a skót parlamenti választások előtti hónapokban jelentette be új pártja, az Alba megalakulását. Ezt követően az SNP pár képviselője csatlakozott az Albához.⁴ A 2021-es skót parlamenti választásokat végül 63 százalékos részvétel mellett – a várakozásoknak megfelelően – a Skót Nemzeti Párt nyerte meg, a párt viszont egy mandátummal lemaradt az abszolút parlamenti többségtől. Bár az Alba nem jutott be a skót regionális törvényhozásba, valószínűleg az abszolút többséghez hiányzó szavazatokat vihetett el az SNP-től. A választási eredmények folyományaként az SNP koalícióra lépett a hasonlóképp függetlenségpárti skóciai Zöld Párttal. A két fél augusztus végén megkötött koalíciós együttműködési megállapodása alapján a skót kormányzat kiemelt figyelmet szentel majd a klíma- és a természeti környezet védelmének, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésének, a koronavírus-járvány okozta következmények kezelésének, Skóciát pedig a függetlenség „Európába visszavezető” útjára állítják. A skót parlamentbe bejutó pártok szavazatszámait összeadva kirajzolódik, hogy a függetlenség- és az uniópártiak egyaránt 2,6 millió szavazatot szereztek. A 2014-es népszavazáshoz képest a skót függetlenségpártiak aránya nőtt, de az 50 százalékot csak a Johnson-kabinettel való pillanatnyi elégedettség vagy elégedetlenség függvényében lépi át.⁵

4 Nutt, Kathleen: „Alex Salmond: Alba to stand at least 100 candidates in May elections”, *The Herald*, 2021. március 27., <https://www.heraldscotland.com/politics/20024339.alex-salmond-alba-stand-least-100-candidates-may-elections/>; „MP Kenny MacAskill quits SNP for new Alba Party”, *BBC*, 2021. március 27., <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-56550195>.

5 Struge, Georgina: „Scottish Parliament Elections: 2021”, *House of Commons Library*, 2021. május 20., <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9230/>; Langfitt, Frank: „Support For Scottish Independence Is Growing, Partly Due To U.K.’s Covid-19 Response”, *NPR*, 2020. december 15., <https://www.npr.org/2020/12/15/946242592/support-for-scottish-independence-is-growing-partly-due-to-u-k-s-covid-19-respon?t=1611482423635>; Dickie, Mure: „Scottish National party announces plans for second independence referendum”, *Financial Times*, 2021. január 23., <https://www.ft.com/content/842f20d4-1728-4e9f-8afd-f57228f01e8a>; „Scottish independence”, *Institute for Government*, <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/scottish-independence/>; „Scottish Independence Creates New Uncertainties for Business—Report Examines Implications of Three Potential Scenarios”, *The Conference Board*, 2021. május 25., <https://www.conference-board.org/press/pressdetail.cfm?pressid=16287>.

A skót választásokkal majdnem egy időben zajlott le a walesi regionális parlamenti választás, május első felében ráadásul több walesi és angliai városban is önkormányzati választásokat rendeztek. A walesi választásokat – amelyen egy 2019-es törvénymódosítás révén első ízben szavazhattak a tizenhat éven felüli walesi lakosok is – a Munkáspárt magabiztosan megnyerte. A kormányalakításhoz a függetlenségpárti nacionalista Plaid Cymru párttal lépett koalícióra, ez pedig a Konzervatív Párt szerint újabb veszélyforrást jelent az unió egységére és fennmaradására nézve. A londoni főpolgármesteri széket a szintén munkáspárti Sadiq Khan nyerte el a szavazatok 40 százalékát megszerezve, miközben a konzervatív színes bőrű jelöltre, Shaun Bailey-re 35 százalékos voksolt. Győzelmével Khan már a második ciklusát kezdhette meg, ugyanakkor a fővárosi közgyűlés összetétele alapján London kerületein továbbra is csaknem egyenlő arányban osztozik a két nagy párt.⁶

A 2020 decemberében megkötött brit–EU szerződés szerint Észak-Írország az egységes piac része marad, az EU minőségi, illetve élelmiszer-higiéniai előírásainak eleget tevő áruk pedig mindkét irányba szabadon, ellenőrzés nélkül mozoghatnak a brit–ír szárazföldi határon keresztül. A vámköteles tételek külön árukorridoron keresztül érkehetnek Nagy-Britanniából, vagy hagyhatják el az északír kikötőket. Az informatikai fejlesztések révén az áru nyomon követése és vámolása is leegyszerűsödik, noha a kisebb vállalkozások és harmadik országból érkező termékek esetében a kereskedelem többletpapírmunkát (a kiléptetési, beléptetési vagy eredetnyilatkozat megszerzését) is szükségessé tesz. Az északír protokollal ugyan első olvasatra sikerült a békét hozó 1998-as nagypénteki egyezmény szellemét fenntartani, ám mindez olyan trójai falóvá válhat, amely hosszú távon elősegítheti az Ír-sziget politikai egységének helyreállítását. Az indulatokat és a felháborodást az áruellenőrzés által az Észak-Írország és Nagy-Britannia közé húzott képzelt „tengeri határ” mellett a korona hatalomvesztésének vélt vagy valós veszélye tüzel. Kisebb unionista csoportosulások a nagypénteki egyezmény felmondásával fenyegetőznek, pár kikötőben

6 „16 and 17 year olds get right to vote - a historic day for democracy in Wales”, *Welsh Parliament*, 2019. március 27., <https://senedd.wales/senedd-now/news/16-and-17-year-olds-get-right-to-vote-a-historic-day-for-democracy-in-wales/>; Newton Dunn, Tom: „Tories fear Welsh independence push if Labour loses power in May’s elections”, *The Times*, 2021. március 29., <https://www.thetimes.co.uk/article/tories-fear-welsh-independence-push-if-labour-loses-power-in-may-s-elections-wqp2hc8mj>; „Results 2021”, *London Elects*, <https://www.londonelects.org.uk/im-voter/election-results/results-2021>.

pedig megakadályozták a protokoll gyakorlati végrehajtását: vámmellenőröket fenyegettek meg, sőt, leszerelték a hatósági járművek rendszámabláit. A húsvét előtti hetekben pedig az elégedetlenség tettlegességig fajult, amikor egy kisebb, unionista érzelmű szélsőséges csoport tüntetése több városban, így Belfastban is súlyos összecsapásokhoz vezetett a rendfenntartó erőkkel. Az év további részében aztán több nagyvárosban is újabb összecsapásra került sor. A kedélyek csillapítására a londoni kormány Észak-Írországot és Skóciát a Csatorna-alagúthoz hasonló megoldással, esetleg a világ legnagyobb hídjával kötötte volna össze a tenger alatt vagy felett. A „kelta átkelővel” kapcsolatban megrendelt megvalósíthatósági tanulmány szerint azonban a beruházás olyan hatalmas költséggel járna, hogy az év végén a Johnson-kabinet elvetette a felvetést.⁷

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Mivel a Skóciára vonatkozó devolúciós törvény felhatalmazása alapján Boris Johnson brit kormányfő megvétózhatja a skót regionális parlament által kezdeményezett népszavazást, a skót koalíciós kormány az újabb referendum ki-
eszközlése érdekében a szélesebb közvélemény megnyerésén keresztül próbál majd nyomást gyakorolni a brit kabinetre. A skót kormánykoalíció optimális esetben 2023-ban, de legkésőbb 2025-ban kívánja az újabb népszavazást kiírni, ezért a brit kormányzat 2022-es gazdaság- és külpolitikai lépései fokozott súly-

7 McClements, Freya: „Cost of £335bn bridge from NI to Scotland not justifiable, UK government says”, *Irish Times*, 2021. november 26., <https://www.irishtimes.com/news/ireland/irish-news/cost-of-335bn-bridge-from-ni-to-scotland-not-justifiable-uk-government-says-1.4739942>; „Arrests in Belfast after police attacked in Brexit protocol unrest”, *The Guardian*, 2021. november 4., <https://www.theguardian.com/uk-news/2021/nov/03/police-attacked-in-belfast-over-northern-ireland-protocol>; „Clashes in N.Ireland after protests over Brexit ‘protocol’”, *Euronews*, 2021. április 20., <https://www.euronews.com/2021/04/20/clashes-in-n-ireland-after-protests-over-brexit-protocol>; Wylie, Catherine: „Johnson tells Martin ‘significant changes’ needed with Northern Ireland Protocol”, *Evening Standard*, 2022. március 12., <https://www.standard.co.uk/news/uk/micheal-martin-northern-ireland-ireland-london-boris-johnson-b987720.html>; Edgington, Tom – Morris, Chris: „Brexit: What’s the Northern Ireland Protocol?”, *BBC*, 2022. február 3., <https://www.bbc.com/news/explainers-53724381>; Campbell, John: „Brexit: How Northern Ireland is different”, *BBC*, 2020. december 31., <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-55488686>.

lyal eshetnek latba a skót közvélemény hangulatának alakulása során.⁸ A kormányt érintő Partygate-botrány szavazóvesztéssel járhat, s ha ez a kormányzó Konzervatív Párt tartós népszerűség-csökkenéséhez vezet, akkor a parlamenti frakció megvonja bizalmát a Johnson-kabinetétől. A 2022. február végén kitört orosz–ukrán háború viszont elterelte a közvélemény figyelmét a Partygate-ről, s inkább a világpolitikára irányította. Ebben az Egyesült Királyság saját nagy-, illetőleg középhatalmi külpolitikai identitását a globális világ folyamataihoz igazítva aktív szerepet játszik. A kormányzó Konzervatív Párt megítélésének jó fokmérője lesz a 2022 májusában Skóciában, Walesben és Anglia egy részében megrendezendő önkormányzati választások eredménye. A Johnson-kormányzat megbukhat, noha a Konzervatív Párton belül jelenleg nincs olyan politikus, aki egyértelműen Johnson alternatívája lehetne. A világgazdasági problémák hatásai, például a növekvő energiaárak mellett a kormány megítélését és az Egyesült Államokhoz kapcsolódó viszonyát az északír kérdés kezelése is befolyásolja majd. Ez utóbbival kapcsolatban döntő jelentősége lehet a 2022 májusában megrendezésre kerülő északír regionális választásoknak.⁹

-
- 8 Struge, Georgina: „Scottish Parliament Elections: 2021”, *House of Commons Library*, 2021. május 20., <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9230/>; Langfitt, Frank: „Support For Scottish Independence Is Growing, Partly Due To U.K.’s Covid-19 Response”, *NPR*, 2020. december 15., <https://www.npr.org/2020/12/15/946242592/support-for-scottish-independence-is-growing-partly-due-to-u-k-s-covid-19-respon?t=1611482423635>; Dickie, Mure: „Scottish National party announces plans for second independence referendum”, *Financial Times*, 2021. január 23., <https://www.ft.com/content/842f20d4-1728-4e9f-8afd-f57228f01e8a>; „Scottish independence”; „Scottish Independence Creates New Uncertainties for Business—Report Examines Implications of Three Potential Scenarios”, *The Conference Board*, 2021. május 25., <https://www.conference-board.org/press/pressdetail.cfm?pressid=16287>.
- 9 Savage, Michael –Townsend, Mark: „Senior Conservatives fear traditional voters will desert them after Partygate”, *The Guardian*, 2022. április 16., <https://www.theguardian.com/politics/2022/apr/16/senior-conservatives-partygate-fines-boris-johnson-rishi-sunak>; Cavendish, Camilla: „Boris Johnson will survive partygate but this is not governing”, *Financial Times*, 2022. április 8., <https://www.ft.com/content/0d7c93ad-8640-4a0a-b84f-a3267319f8bc>.

Kül- és biztonságpolitika

A Johnson-kabinet a kilépési szerződés életbe lépése után a kezdeti tapasztalatokat figyelembe véve az északír protokoll módosítását tűzte ki céljául, mivel így szeretné minimalizálni a Nagy-Britannia és Észak-Írország közötti áruforgalommal kapcsolatos papírmunkát. Azt is szeretné elérni, hogy a szerződés betartásával és ellenőrzésével kapcsolatos joghatóság kerüljön ki az Európai Bizottság és az Európai Bíróság kezéből, valamint hogy a Nagy-Britanniából érkező, de Észak-Írországban maradó – tehát az EU-ba nem belépő – árura ne az EU, hanem a szigetország minőségi és egyéb előírásai vonatkozzanak. A brit kormánynak az EU-t rugalmasságra és együttműködésre intő harcias üzengetései nem értek célt, s bár lehetséges a protokoll rendelkezéseinek finomhangolása, az EU nem kívánja megbontani a mostani kereteket. Bár a 16-os cikkely értelmében mindkét félnek lehetősége van arra, hogy a brit–EU szerződést egyoldalúan felmondja, ennek esetleges megtörténte a Johnson-kormányra nézve nagyobb kellemetlenséggel járna, s ezért – a politikai retorika ellenére – nem kerül rá sor. London továbbra is puhatolózik a kérdés lehetséges megoldásával kapcsolatban, a növekvő tapasztalatok tükrében viszont lehetőség adódik a vámolási rendszer finomítására is, ráadásul az érintett kereskedelmi szereplők is kellőképp alkalmazkodni tudtak az „új” helyzethez.¹⁰

A brexit utáni új, Brüsszeltől „független” brit külpolitika a „globális Britania egy globális világban” jelszava alatt elsősorban a szigetország biztonságpolitikai és külkapcsolati viszonyrendszerét szeretné átformálni.¹¹ A védelem- és biztonságpolitika szintjén ez a hadiflotta megerősítését és megújítását jelenti, de a hadiipar átstrukturálását is megkívánja. A kormányzat általános célja a szigetország hadiiparának fejlesztése, ami több ezer munkahelyet teremt olyan észak-angliai ipari régiókban, ahol a Konzervatív Párt veszített támogatottságából. Maga a flottafejlesztés az aktív brit világpolitikai jelenlétet segíti, és erődemonstrációs eszközként szolgál London számára három fontos kulcsrégióban: az indiai–csendes-óceáni térségben, a Baltikum és az Északi-tenger térségében,

10 Wylie, Catherine: „Johnson tells Martin ‘significant changes’ needed with Northern Ireland Protocol”, *Evening Standard*, 2022. március 12., <https://www.standard.co.uk/news/uk/micheal-martin-northern-ireland-ireland-london-boris-johnson-b987720.html>.

11 Boris Johnson beszéde a brit külpolitika irányvonaláról: Boris Johnson on UK Foreign Policy in the Era of Brexit *Chatham House*, <https://www.youtube.com/watch?v=JuZwjX-5cMn0>.

valamint a Fekete-tengeren. A brit kormányzat a globális rendszerben elfoglalt pozíció megőrzésére fontos szerepet szán a 2017-ben vízre bocsátott, új, Erzsébet királynő osztályú repülőgép-hordozónak. A hadgyakorlatokat és a tesztekét követően a hajót 2020 őszén a Kelet- és a Dél-kínai-tenger térségébe irányították, majd 2021-ben megtették a Királyi Haditengerészet zászlóshajójává. A brit védelmi minisztérium bejelentette, még egy anyahajót épít, ez pedig számottevően megterheli majd a védelmi kiadásokat, és a haditengerészet belüli források át-csoportosításával jár. A kormányzat azonban 2017 óta eltökélt a haditengerészet megerősítése és megújítása mellett, s ennek megvalósításától eddig a világhárvány miatti bevételkiesés sem térítette el. A két új, a legmodernebb haditechnikát felvonultató hordozóval a brit válna a világ második legerősebb flottájává.¹²

London a nemzetközi szinten egyre inkább Peking eltökélt ellenfelévé válik. A brit kormányzat évek óta aggodalmának ad hangot amiatt, hogy Kína jelenléte folyamatosan növekszik az indokínai és indiai-óceáni régióban. Peking regionális ambícióit az Egyesült Királyság egyértelműen fenyegetőnek találja, és az aktív fellépést hangsúlyozza Kína törekvéseinek ellensúlyozására. A két ország kapcsolatát korábban már Hongkong önkormányzatának megnyirbálása kikezdte, a brit hadiflottának az Erzsébet királynő repülőgép-hordozóval megerősített – Kelet- és Dél-kínai-tengeren való – jelenléte pedig elrettentő Peking számára.¹³ Kína ellensúlyozása érdekében az Egyesült Királyság 2021 nyarán külső partner-

12 Lockie, Alex: „The US and the UK are both debuting new aircraft carriers – Here’s how they stack up to the rest of the world”, *Insider*, 2017. július 1., <https://www.businessinsider.com/uss-gerald-r-ford-hms-queen-elizabeth-aircraft-carriers-comparred-2017-6#so-while-the-us-remains-the-worlds-undisputed-king-of-aircraft-carriers-advances-in-aviation-and-navy-technology-means-that-the-balance-of-power-is-constantly-shifting-what-might-be-a-strength-today-could-become-a-weakness-tomorrow-20>; A Brit Kormány kiadványa a külpolitikai irányvonalról: „Global Britain in a competitive age”, *HM Government*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/975077/Global_Britain_in_a_Competitive_Age_the_Integrated_Review_of_Security__Defence__Development_and_Foreign_Policy.pdf.

13 Lendon, Brad: „UK says its aircraft carrier strike group is ready to deploy: China’s already watching”, *CNN*, 2020. január 5., <https://edition.cnn.com/2021/01/05/europe/uk-aircraft-carrier-strike-group-intl-hnk-mil/index.html>; „Japan hails U.K. plan to send aircraft carrier group to Asia”, *The Japan Times*, 2021. január 15., <https://www.japantimes.co.jp/news/2021/01/15/national/japan-britain-aircraft-carrier>; „Warning over plans for new Royal Navy aircraft carriers”, *BBC*, 2020. június 25., <https://www.bbc.com/news/uk-53186611>; „HMS Queen Elizabeth Assumes Role as New Fleet Flagship”, *Royal Navy*, 2021. január 27., <https://www.royalnavy.mod.uk/news-and-latest-activity/news/2021/january/27/210127-fleet-flagship-handover>.

országként kereskedelmi, befektetői és védelmi szempontból is tovább erősítette együttműködését az ASEAN nevű délkelet-ázsiai regionális szervezettel.¹⁴

A Kínával szemben folytatott konfrontatív diplomácia eredményeképp a két ország viszonya terhelt. Az ujjur kisebbséggel szembeni bánásmód miatt megfogalmazott brit kritikára reagálva a Kínai Népköztársaság kilenc brit állampolgárt tiltott ki területéről, közöttük a kormányzó Konzervatív Párt öt képviselőjét.¹⁵

2021. szeptember közepén az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Ausztrália bejelentette az AUKUS háromoldalú biztonsági szerződés aláírását, ami tovább borzolta a kedélyeket a pekingi vezetésben. A szerződés értelmében Ausztrália hozzáférést kap az Egyesült Államok atommeghajtású tengeralattjárók fejlesztéséhez szükséges csúcstechnológiájához, és a tervek szerint Canberra a 2040-es évekre nyolc ilyen eszköz megépítésével fejleszti flottáját. Az AUKUS létrejötté egyben a Franciaországtól megrendelt tizenkét atommeghajtású tengeralattjáróra vonatkozó szerződés felmondását is jelentette. Az események váratlanul érték a francia vezetést, és ez számottevő feszültséget okozott a NATO-n belül, a franciákban pedig tovább erősítette a gaullizmus szellemét, azaz az atlantizmussal szembeni ellenszenvet. Az AUKUS-szerződés megkötésével egy időben a brit kormány új generációs atommeghajtású tengeralattjárók kifejlesztésére kötött szerződést két brit hadifejlesztő céggel. Ezek közül az egyik már régóta jelen van Ausztráliában is, így a közös fejlesztés keretében London akár a költségek elosztásával is számolhat. Az amerikai csúcstechnológiára épülő nyolc ausztrál tengeralattjáró részleges gyártására is a szigetországban kerülhet sor.¹⁶

Az Egyesült Királyság a világ egyik legnagyobb fegyvervásárlójának számít, így mostani célkitűzésével London az importfüggésen is enyhíteni kíván.

14 A brit kormány hivatalos beszámolója: „UK-ASEAN factsheet”, 2022. február 11., <https://www.gov.uk/government/publications/uk-asean-factsheet/uk-asean-factsheet>.

15 Cecil, Nicolas: „China sanctions: Boris Johnson praises MPs censured by Beijing for ‘shining a light’ on”, *Evening Standard*, 2021. március 26., <https://www.standard.co.uk/news/politics/china-sanctions-mps-iain-duncan-smith-xinjiang-uyghurs-b926373.html>.

16 Camroux, David: „AUKUS: Why Britain Was the Big Winner”, *The Diplomat*, 2021. december 2., <https://thediplomat.com/2021/12/aukus-why-britain-was-the-big-winner/>; „Aukus: UK, US and Australia launch pact to counter China”, *BBC*, 2021. szeptember 16., <https://www.bbc.com/news/world-58564837>; Mercer, Phil: „Australia Rejects French Claims of AUKUS Deal Deception”, *VOA News*, 2021. november 2., <https://www.voanews.com/a/australia-rejects-french-claims-of-aukus-deal-deception-/6296264.html>.

Az úgynevezett kollaborációs elképzelés egyrészt a hazai hadiipar kiváltképp a védelmi ágazat és a kiberbiztonság terén megvalósuló szakosodását, másrészt pedig a NATO-tagállamokkal történő közös katonai fejlesztést jelentené. E célok összhangban vannak a NATO megerősítésével, felfegyverzésével, amelynek az Egyesült Királyság régóta szószólója. Amellett, hogy mindkét fent felsorolt elem megvalósítása hatalmas költségvetési kiadással járna, a közös fejlesztés a diplomáciai viszonyrendszer szempontjából kölcsönös és tartós bizalmat is igényel. Ezt nehezíti, hogy bár az Egyesült Királyság az EU-val csak az elkerülhetetlenül szükséges mértékig kíván együttműködést fenntartani, a legtöbb EU- és NATO-tagállammal kétoldalú szerződések keretében erősítene kapcsolatát. A terhelt EU–brit gazdasági kapcsolatok viszont mindennek akadályát jelenthetik, annak ellenére, hogy a szigetország olyan, valóban közös célok mentén képzei el a partnerség erősítését, mint a kiberbiztonság vagy a tengeri közlekedés és biztonság védelme, sőt, még a közös európai szárazföldi hadsereg felállításától sem zárkózna el.¹⁷

A Szkripal-ügy óta az Egyesült Királyság és Oroszország kapcsolatát a távolságtartás, az elhidegülés jellemzi, és ezen Alekszej Navalnij orosz ellenzéki politikus megmérgezése, majd bebörtönzése csak tovább rontott. Az Egyesült Királyság az Európai Unióból való kilépését követően következetesen fenntartja az Oroszországgal szemben hozott gazdasági szankciókat. A viszony-

17 Hall, Neil: „Why European defence cooperation still matters for the UK – despite Brexit”, *The Conversation*, 2022. január 12., <https://theconversation.com/why-european-defence-cooperation-still-matters-for-the-uk-despite-brexit-174566>; „United Kingdom - Arms imports in constant prices of 1990”, *Knoema*, <https://knoema.com/atlas/United-Kingdom/Arms-imports#:~:text=In%202020%2C%20arms%20imports%20for,by%20our%20digital%20data%20assistant>; „The UK’s Post-Brexit Foreign and Security Policy and the Centrality of NATO”, *Center for Strategic and International Studies*, 2020. február 3., <https://www.youtube.com/watch?v=aYFxtmyrjEs>; „UK defence and security exports for 2020”, *Government of the UK*, <https://www.gov.uk/government/statistics/uk-defence-and-security-exports-for-2020>; „Army Industrial Engagement Framework”, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/829625/ADR007574_industrial_engagement_FINAL2_WEB.pdf; „UK’s International Defence Engagement Strategy”, *Ministry of Defence – Foreign and Commonwealth Office*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/596968/06032017_Def_Engag_Strat_2017DaSCREEN.pdf; „Global Britain in a competitive age”, *HM Government*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/975077/Global_Britain_in_a_Competitive_Age_the_Integrated_Review_of_Security__Defence__Development_and_Foreign_Policy.pdf

rendszerben a 2021. június 23-án a Krím félszigetnél történt tengeri incidens további teherterelt jelentett. Június második felében ugyanis a brit és holland haditengerészet hajói Odesszában állomásoztak, ahol a Fekete-tenger térségének NATO-tagjaival – Romániával és Törökországgal –, valamint a katonai szervezettel partnerségben álló országokkal – Ukrajnával és Georgiával – folytattak hadgyakorlatot. Az odesszai kikötőből Georgiába igyekvő brit *HMS Defenderre* egy orosz járőrhajó állítólag figyelmeztető lövéseket adott le, mivel az angol hajó „orosz vizekre” hatolt be. Ezt követően az oroszok állítása szerint egy Szu-24-es repülő próbálta bombákkal jobb belátásra kényszeríteni a brit rombolót. Az incidensre Szevasztopoltól, a krími orosz flotta támaszpontjától tizenkilenc kilométerre, a Fiolent-foknál került sor. A két oldal kölcsönös vádaskodásai tovább rontották a brit–orosz kapcsolatokat, és nemzetközi feszültséget is keltettek. Az áthaladással London újfent nyilvánvalóvá akarta tenni Moszkva számára a Krímmel kapcsolatos álláspontját, de a lépés emellett jelzésértékű nyitányát képezheti a britek Egyesült Államokkal közösen gyakorolt aktívabb, konfrontatívabb külpolitikai vonalvezetésének is. A brit vezetés előtt ismert volt az orosz álláspont, s az orosz fellépéssel nemcsak számoltak, hanem tisztelni is akarták azt. Erről tanúskodnak a brit honvédelmi minisztérium titkos belső anyagai is, melyeket épp az incidens hétvégéjén hagyott el egy minisztériumi alkalmazott egy kenti buszmegállóban, ahol aztán civilek találtak rá. A dokumentum az orosz válaszlépések három lehetséges forgatókönyvét vázolta fel a békésebb módszerektől az agresszívabb fellépésig.¹⁸

Boris Johnson konzervatív kabinetje eltökélt azzal kapcsolatban, hogy bizonyítsa: a kormányzat az EU-n kívül és Brüsszeltől függetlenül is képes az ország gazdasága szempontjából jövedelmező kereskedelmi szerződések megkötésére. Nagy-Britannia eddig Ausztrália, Új-Zéland, Törökország és Izrael mellett elsősorban a Csendes-óceán térségében kötött kereskedelmi megállapodásokat.¹⁹ Noha a brit–EU szerződés London előtt megnyitotta a lehetőségét annak, hogy Washingtonnal is egy szélesebb körű kereskedelmi megállapodást

18 „Russia: UK responds to Navalny sentencing”, *Government of the UK*, 2021. február 2., <https://www.gov.uk/government/news/russia-uk-responds-to-navalny-sentencing>.

19 Avis, Daniel: „U.K. Wants to Renew Push for U.S. Trade Deal After Midterms”, *Bloomberg*, 2022. február 22., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-02/u-k-wants-to-renew-push-for-u-s-free-trade-deal-after-midterms>.

kössön, 2021-ben erre nem került sor.²⁰ A Trump-adminisztrációhoz képest a Biden-kormányzat kevésbé elkötelezett a szabadkereskedelmi megállapodás irányában, és sokadlagos kérdésként tekint rá. Maga Biden elnök nem pártolta a brexitet, figyelmét pedig jelenleg inkább Kína és Oroszország köti le. Az Egyesült Államok írországi befektetései miatt viszont józan mértéktartást vár a londoni vezetéstől az északír protokoll kérdésében. Az Egyesült Államokkal így London csupán kisebb szerződéseket tudott kötni: elérte, hogy vámmentes legyen a brit whiskey- és marhahús-behozatal, és hogy szűnjön meg a brit húspari termékek importjára vonatkozó általános tiltás. A globális politika alakulásától sem függetlenül nem zárható ki, hogy 2022-ben fokozatos amerikai–brit kereskedelmi közeledésre kerül sor.²¹

Az afganisztáni háborúra és békefenntartásra az Egyesült Államok után az Egyesült Királyság áldozta a legtöbb katonát és forrást. Az USA 2021-es afganisztáni kivonulása és az afgán kormányzat gyors összeomlása ezért több kérdést is felvetett a szigetország jövőbeli külpolitikai irányvonalával kapcsolatban. Ezek közül a legfontosabb, hogy London az elkövetkezendőkben mennyire építhet a Washingtonnal ápolt „különleges” transzatlanti kapcsolatára. Az evakuációval párhuzamosan az afganisztáni helyzettel összefüggésben zajló parlamenti vitában a brit kormány azzal védekezett a kritikákkal és a heves kirohanásokkal szemben, hogy a szigetország egyedül, az Egyesült Államok nélkül tehetetlen volt Afganisztán ügyében. A két évtizedes afgán küldetést azonban a kormány nem kudarcként mutatta be, hanem egy Washington miatt végül elszalasztott lehetőségként. Ehhez igazodva a kommunikációban az elért részeredményekre és a megtett útra került a hangsúly, miközben a tévedéseket és a melléfogásokat sem tagadta a kabinet. Ez a narratíva nem csorbítja a britek saját civilizáló küldetéstudatukba és világpolitikai szerepvállalásukba vetett hi-

20 „PM talks to Biden in first call since inauguration”, *BBC*, 2021. január 24., <https://www.bbc.com/news/uk-politics-55783781>; Madhani, Aamer: „Britain’s Boris Johnson presses Biden for new trade deal”, *AP*, 2021. január 23., <https://apnews.com/article/joe-biden-global-trade-health-coronavirus-pandemic-jen-psaki-332faf002eb52c7db6429704b7c8ff9b>.

21 „Joe Biden plays down chances of UK-US trade deal”, *BBC*, 2021. szeptember 22., <https://www.bbc.com/news/uk-politics-58646017>; Avis, Daniel: „U.K. Wants to Renew Push for U.S. Trade Deal After Midterms”, *Bloomberg*, 2022. február 22., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-02/u-k-wants-to-renew-push-for-u-s-free-trade-deal-after-midterms>; Fenton-Harvey, Jonathan: „Why the UK sees Turkey as a crucial post-Brexit ally”, *Anadolu Agency*, 2021. január 13., <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-why-the-uk-sees-turkey-as-a-crucial-post-brexit-ally/2108631>.

tét, a nyilvánvaló külpolitikai kudarcért pedig az Egyesült Államokat teszi felelőssé; csakúgy, mint 1956-ban, a szuezi válság idején, az országnak nem sikerült katonai győzelmét politikai győzelemre váltani egy olyan kivonulás miatt, amelyben az Egyesült Államoknak meghatározó szerepe volt.²²

Trendek és forgatókönyvek

Az afganisztáni fiaskó ellenére az Egyesült Királyság továbbra is meghatározó és elkötelezett tagja a NATO-nak, a szigetország és az Egyesült Államok transzatlanti együttműködését pedig valós diplomáciai, geopolitikai és gazdasági tényezők erősítik. Az amerikai–kínai vetélkedésben, továbbá Oroszországpolitikájában Washington potenciális partnerként számíthat az óceánon túli hagyományos szövetségesére, kiváltképp ha a nemzetközi szervezetekben betöltött szerepének megerősítéséről, újragondolásáról van szó. Ezeket figyelembe véve a 2022-es év – a brit prioritásokra is tekintettel – határozottabb, aktívabb diplomáciai vonalvezetést hozhat az Egyesült Államok esetében. London el-tökélt célja, hogy a félidős amerikai képviselőházi választásokat követően létrejöjjön a két ország közötti átfogó szabadkereskedelmi megállapodás.²³ A 2022 februárjában kitört orosz–ukrán háborúval a transzatlanti viszonyrendszer tovább erősödött, a márciusi baltimore-i gazdasági tárgyalások pedig bizakodásra adhatnak okot London számára.²⁴

22 „British Warship Deliberately Sailed Close to Crimea, U.K. Officials Say”, *The New York Times*, 2022. június 24., <https://www.nytimes.com/2021/06/24/world/europe/russia-uk-defender-crimea.html>; „Russia says it chases British destroyer out of Crimea waters with warning shots, bombs”, *Reuters*, 2021. június 23., <https://www.reuters.com/world/russian-forces-fire-warning-shots-british-destroyer-black-sea-interfax-cites-2021-06-23>; Adams, Paul: „Classified Ministry of Defence documents found at bus stop”, *BBC*, 2022. június 27., <https://www.bbc.com/news/uk-57624942>.

23 Avis, Daniel: „U.K. Wants to Renew Push for U.S. Trade Deal After Midterms”, *Bloomberg*, 2022. február 22., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-02/u-k-wants-to-renew-push-for-u-s-free-trade-deal-after-midterms>.

24 Martin, Eric: „U.S.-U.K. Talks Raise Hopes of Trade Deal Amid Labor Concerns”, *Bloomberg*, 2022. március 22., <https://www.bloomberg.com/news/newsletters/2022-03-22/supply-chain-latest-u-s-u-k-talks-raise-free-trade-optimism>; Martin, Eric –Morales, Alex : „U.S., U.K. Seek to Deepen Ties in Absence of Free-Trade Deal”, *Bloomberg*, 2022. március 23., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-22/u-s-u-k-seek-to-deepen-cooperation-without-free-trade-deal>.

Washington szemszögéből a szabadkereskedelmi megállapodás egyik politikai sarokkövét a nagypénteki egyezmény és azzal együtt az északír protokoll betartása jelentheti.²⁵ Utóbbival kapcsolatban az EU-ellenes retorika megmaradhat, de a brit vezetés nem fog élni a 16-os cikkkel, inkább a vámolási rendszer gördülékenyebbé tételére törekszik majd, az EU-s relációban pedig a biztonságpolitikai kérdések kerülnek előtérbe.²⁶ Az északír protokollal ugyan első olvasatra sikerült a békét hozó 1998-as nagypénteki egyezmény szellemét fenntartani – ráadásul az északír parlament 2024 decemberétől megerősítési jogot is kap majd ezzel kapcsolatban –, ám mindez olyan trójai falóvá válhat, amely hosszú távon elősegítheti az Ír-sziget politikai egységének helyreállítását. A nagypénteki egyezmény megkötése óta eltelt időben több változás is bekövetkezett: Írország gazdaságilag erős, vonzó országgá vált, a katolikus írek pedig a 2021-es népszámlálás adatai szerint első ízben kerültek relatív többségbe Észak-Írországra. Eközben az északír fiatalok egy része nem feltétlenül unionista-nacionalista szemszögéből szemléli a jövőt. A jövő kérdése, hogy a Demokratikus Unionista Párt politikája a gyakorlatban mennyire szül ellenállást az utcákon, s mindez mennyire nehezíti meg a kikötői ellenőrző pontok működtetését. Ezzel együtt az ír egység olyan valós forgatókönyvvé vált, amellyel távlatosan is számolni kell – bár annyira nem tűnik közelinek, hogy már most érdemben számításba kellene vennünk.

A skót függetlenségi mozgalom és Skócia esetleges kiválása viszont már nagyobb problémát jelentene az Egyesült Királyságra nézve. A tagolt skót tengerpart számos kisebb-nagyobb szigetével régóta a brit honvédelem fontos elemét képezi: Skócia területén a Brit Királyi Haditengerészet meghatározó

25 Shalal, Andrea –Lawder, David: „New U.S.-U.K. trade deal cuts tariffs on British steel, American motorcycles, bourbon”, *Reuters*, 2022. március 23., <https://www.reuters.com/world/uk/uk-us-trade-chiefs-meet-tuesday-steel-tariffs-source-2022-03-22/>; O’Carroll, Lias: „US ‘will not entertain’ UK trade deal that risks Good Friday agreement”, *The Guardian*, 2022. március 24., <https://www.theguardian.com/uk-news/2022/mar/24/us-will-not-entertain-uk-trade-deal-that-risks-good-friday-agreement>; „U.S.-UK Trade Relations”, *Congressional Research Service, In Focus*, 2022. február 17., <https://sgp.fas.org/crs/row/IF11123.pdf>

26 Wylie, Catherine: „Johnson tells Martin ‘significant changes’ needed with Northern Ireland Protocol”, *Evening Standard*, 2022. március 12., <https://www.standard.co.uk/news/uk/micheal-martin-northern-ireland-ireland-london-boris-johnson-b987720.html>.

bázisai mellett a Királyi Légierő is fenntart két támaszpontot.²⁷ Mindemellett – északi-tengeri olajtartalékaival – Skócia képes kielégíteni az Egyesült Királyság olajigényének több mint 80 százalékát, ami az energiaárak globális emelkedése miatt még értékesebbé teszi Skóciát London számára.²⁸ Mindezek tükrében a skót függetlenségi törekvéseket a londoni kormányzat vélhetően meg fogja akadályozni, és él a devolúciós törvényekben lefektetett felhatalmazásaival.²⁹ A skót kormánykoalíció optimális esetben 2023-ban, de legkésőbb 2025-ben kíván újabb népszavazást kiírni a kérdéstről, addig viszont a helyzet és a közvélemény alakulását meghatározhatja, hogy a londoni kormányzat mennyire képes a gazdaság megerősítésére, és mennyire tudja az életszínvonalat szinten tartani, s megóvni azt az energiaárak és az infláció növekedése közepette.³⁰

A „globális Britannia” szlogenrel fémjelzett külpolitikai irányvonal céljainak megfelelően az Egyesült Királyság aktív szerepet kíván vállalni a világpolitikai folyamatok alakításában és elsősorban Kína térnyerésével és az orosz fenyegetéssel szemben. Az előbbi esetében sor kerülhet az AUKUS védelmi szerződés Indiára, Japánra és Dél-Koreára történő kiterjesztésére is, az utóbbi esetében pedig a Lengyelországgal és Törökországgal való együttműködés

27 „Scotland analysis: Defence”, *Government of the UK*, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/285961/Scotland_infographics_26022014.pdf.

28 „Financial questions on First Minister, Scottish Government and oil reserves”, *Scottish Government*, 2019. október 24., <https://www.gov.scot/publications/foi-19-02270>.

29 „U.K.: Johnson Suggests No Scottish Independence Referendum Until the 2050s”, *Stratfor*, 2021. január 4., <https://worldview.stratfor.com/situation-report/uk-johnson-suggests-no-scottish-independence-referendum-until-2050s>.

30 McTague, Tom: „How Britain falls apart”, *The Atlantic*, 2022. január 5., <https://www.theatlantic.com/international/archive/2022/01/will-britain-survive/621095/>; Struge, Georgina: „Scottish Parliament Elections: 2021”, *House of Commons Library*, 2021. május 20., <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9230/>; Langfitt, Frank: „Support For Scottish Independence Is Growing, Partly Due To U.K.’s Covid-19 Response”, *NPR*, 2020. december 15., <https://www.npr.org/2020/12/15/946242592/support-for-scottish-independence-is-growing-partly-due-to-u-k-s-covid-19-respon?t=1611482423635>; Dickie, Mure: „Scottish National party announces plans for second independence referendum”, *Financial Times*, 2021. január 23., <https://www.ft.com/content/842f20d4-1728-4e9f-8afd-f57228f01e8a>; „Scottish independence; „Scottish Independence Creates New Uncertainties for Business—Report Examines Implications of Three Potential Scenarios”, *The Conference Board*, 2021. május 25., <https://www.conference-board.org/press/pressdetail.cfm?pressid=16287>; Cavendish, Camilla: „Boris Johnson will survive party-gate but this is not governing”, *Financial Times*, 2022. április 8., <https://www.ft.com/content/0d7c93ad-8640-4a0a-b84f-a3267319f8bc>.

megerősítésére. Az orosz–ukrán háború okozta közös kihívás az EU és az Egyesült Királyság viszonyának enyhülését is magával hozhatja, bár az a jövő kérdése, hogy a kontinens NATO-, illetve EU-tagállamai diplomáciailag és politikailag megbízható országgént tekintenek-e az Egyesült Királyságra ahhoz, hogy részt vállaljanak a hadiipar közös fejlesztésében.³¹

31 Panda, Jagannath: „Is ‘AUKUS Plus’ a Viable Option?”, *The Diplomat*, 2022. január 26., <https://thediplomat.com/2022/01/is-aucus-plus-a-viable-option/>; McTague, Tom: „How Britain falls apart”; Krzysztoś, Aleksandra: „Ukraine, Poland, UK to form new alliance”, *Euractiv*, 2022. február 2., https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/ukraine-poland-uk-to-form-new-alliance/.

Törökország

Szerző:

Pénzváltó Nikolett

Migrációkutató Intézet

Adatok (2021):

Lakosság: 85 042 738 fő

Népszaporulat: +0,8 százalék, +703 671 fő

Etnikai megoszlás: 70-75 százalék török, 19 százalék kurd, 7-12 százalék egyéb (2016-os becslés érték)

GDP (PPP): 4843,39 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 58 150 dollár

Gazdasági növekedés: +2,7 százalék

2021 főbb eseményei Törökországban

A 2021-es év Törökországban belpolitikai szempontból nem hozott nagy változást. A felkészülés a következő, 2023-as választásokra ugyanakkor már megkezdődött. A kormányzó Igazság és Fejlődés Pártja (AKP), valamint Recep Tayyip Erdoğan török elnök népszerűsége a választópolgárok körében stagnált, illetve csökkent. Több közvélemény-kutatás is azt mutatta, hogy ha 2021-ben lettek volna a választások, távolról sem lett volna biztos a győzelmük. A kormánypárt politikai pozícióit többféle lépéssel próbálta erősíteni. Belpolitikai téren például ezt célozta az a március 20-i bejelentés, miszerint Törökország kilép az isztambuli egyezményből, valamint az olyan gigaprojektek elindítása, mint a június 26-án megkezdett, a Fekete-tengert a Márvány-tengerrel összekötő Isztambul-csatorna építése¹ vagy a február 9-én meghirdetett ambiciózus török nemzeti űrprogram útnak indítása.

1 Pénzváltó Nikolett: „Indul Erdoğan »őrült projektje«? Az Isztambul-csatornáról”, *Corvinák*, 2021. július 7., <https://corvinak.hu/vilag/2021/07/07/indul-erdogan-orult-projektje-az-isztambul-csatornarol>.

Folytatódott a harc a rendszer kritikusaival ellen; ez sok esetben az előző évek gyakorlatához hasonlóan a terrorizmus elleni harc jelszava alatt történt. Puccskísérlet vádjával őrizetbe vették például azokat a nyugállományú admirálisokat, akik április 3-án nyílt levélben fejezték ki aggodalmukat a montreux-i szerződés Isztambul-csatornával összefüggésben felvetődött újratárgyalásának potenciális napirendre vétele, valamint az Atatürk által felvázolt útról való letérés miatt.² Júniusban az alkotmánybíróság befogadta azt a főügyészi indítványt, amely el kívánta érni a kurd Népek Demokratikus Pártjának (HDP) – a török parlament harmadik legnagyobb pártjának – betiltását, egyúttal pedig a párt 451 képviselőjét is eltiltotta volna a politikától. Az ügyben az év végéig nem született döntés. Ezt követően decemberben a török belügyminisztérium, terrorizmussal kapcsolatos vádakra hivatkozva, vizsgálatot indított az isztambuli önkormányzat több száz dolgozója ellen. A lépés mögött többen politikai motivációt sejtnek, különösen, miután az AKP-val koalícióban kormányzó Nemzeti Mozgalom Pártjának (MHP) vezetője úgy nyilatkozott: amennyiben a vádak igaznak bizonyulnak, el kell bocsátani Ekrem İmamoğluta, Isztambul ellenzéki polgármesterét.³

A török politikai vezetés csökkenő népszerűségében jelentős szerepet játszott a Covid-19-járvány által súlyosbított gazdasági válság. A járványkezelésben Törökország nemzetközi összehasonlításban nem állt rosszul: 2021 januárjában a kínai Sinovac vakcinával megkezdődött a török oltási program, az év végére pedig az első török fejlesztésű védőoltás, a Turkovac is megkapta a sürgősségi felhasználási engedélyt. A gazdasági helyzet romlása azonban csak részben köszönhető a világjárvány hatásainak, mivel jelentős részben a török kormány gazdaságpolitikájának következménye. A török líra 2021. január 1. és 2021. december 20. között több mint 40 százalékot veszített értékéből. A piacok bizalmatlanságát növelte, hogy a török központi bank az utóbbi években lényegében elvesztette függetlenségét. A török elnök márciusban, májusban és októberben is menesztette a jegybank több vezető tisztviselőjét. Erdoğan elnök gazdaságpolitikája a mindenképp felett megvalósuló gazdasági növekedést helyezte

2 „103 emekli amiralden Montrö ve Atatürk devrimleri bildirisi”, *Cumhuriyet*, 2021. április 4., <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/103-amiralden-montro-ve-ataturk-devrimleri-bildirisi-1825515>.

3 „Istanbul mayor should be unseated if found guilty: MHP chair”, *Hürriyet Daily News*, 2021. december 30., <https://www.hurriyetdailynews.com/istanbul-mayor-should-be-unseated-if-found-guilty-mhp-chair-170430>.

a középpontba, és ezért nem engedte, hogy a jegybank kamatot emeljen, mivel az szerinte nem csökkentette volna az inflációt – sőt, a gazdasági nehézségekért jellemzően a „nemzetközi kamatlobbit” hibáztatta. A líra zuhanására válaszul 2021. december közepén új gazdaságpolitikai intézkedéseket jelentettek be. Ez ugyan megállította a török fizetőeszköz szabadesését, elemzők szerint azonban a meghirdetett intézkedések továbbra sem jelentenek megoldást a gazdasági problémákra.⁴

A török energiapolitika, illetve környezeti biztonság területén szintén több számottevő fejlemény történt 2021-ben. Júniusban új földgázlelőhelyet fedeztek fel a Fekete-tengeren. A 135 milliárd köbméterre becsült földgázmennyiség a 2020-ban felfedezett 405 milliárd köbmétert egészíti ki. 2021 július–augusztusában az országban tomboló különösen nagy forráság következményeként egy 1700 négyzetkilométer kiterjedésű területen több mint kétszáz erdőtűz pusztított Törökországban. A török elnök szerint ez volt az ország történetének eddigi legsúlyosabb tűzvésze.⁵ Október 6-án a török parlament – a G20-tagjai közül utolsóként – ratifikálta a párizsi éghajlatvédelmi egyezményt. Novemberben felavatták a Tigris folyó legnagyobb duzzasztógátját, a 11 milliárd köbméter tárolókapacitású és 1200 megawatt vízenergia előállítására képes Ilisu-gátat.

A gazdasági nehézségek ellenére is tovább dübörgött a török hadiipar, amelynek nemzetközi szinten leginkább ismert termékeit a pilóta nélküli repülőeszközök jelentik. Lengyelország a NATO-tagok közül elsőként szerződött a török gyártmányú Bayraktar TB2-es drónok vásárlására, de a tavalyi év során Irak és Niger szintén megrendelést adott le erre a modellre, Kirgizisztánba, Türkmenisztánba, Marokkóba, Szomáliába és Etiópiába pedig az év folyamán már meg is érkeztek az első drónszállítványok, és egy újabb adagot Ukrajna is kapott belőlük. A 2021-es évet Törökország globális szinten is figyelemre méltó, 3,2 milliárd dollár értékű fegyverexporttal zárta.⁶

4 „Turkey’s president launches a plan to shore up his plummeting currency”, *The Economist*, 2021. december 21., <https://www.economist.com/europe/2021/12/21/turkeys-president-launches-a-plan-to-shore-up-his-plummeting-currency>.

5 „Turkish wildfires are worst ever, Erdogan says, as power plant breached”, *Reuters*, 2021. augusztus 4., <https://www.reuters.com/world/middle-east/fire-near-turkish-power-plant-under-control-local-mayor-2021-08-04/>.

6 „Defence Industry completed 2021 with an export record: \$3.2 billion”, *Turdef*, 2022. január 3., <https://turdef.com/Article/defence-industry-completed-2021-with-an-export-record-32-billion/1109>.

A török külpolitika 2021-ben a megelőző évhez képest (amikor háború folyt Líbiában, Szíriában és Hegyi-Karabahban is) meglehetősen visszafogott volt, nem bocsátkozott veszélyes kalandokba. Ennek fő okaként szintén elsősorban az ország gazdasági nehézségeit, a gazdasági szankciók elkerülésének szándékát azonosíthatjuk. Ankara ugyanakkor meglehetősen intenzív diplomáciai tevékenységet folytatott.⁷ Több rivális állammal is tárgyalásokat kezdett, és megpróbálta felmelegíteni az elmúlt években kihűlt kapcsolatait. Január 24-én, öt év szünet után például újból megindította a Görögországgal folytatott tájékoztató megbeszéléseket. Áprilisban részt vett a ciprusi helyzetről megtartott 5+1-es genfi csúcstalálkozón – igaz, ezen nem sikerült a feleknek előrelépniük.

Törökország Egyiptom felé is próbált közeledni: május 5-én a török külügyminiszter-helyettes vezetésével delegáció látogatott az országba, szeptember 8-án pedig a második tájékoztató egyeztetésre is sor került a két ország között. Novemberben a török elnök fogadta az Egyesült Arab Emírségek koronahercegét, Muhammad ibn Zájidot, amit decemberben a török külügyminiszter dubaji viszontlátogatása követett. Ankara igyekezett tovább erősíteni kapcsolatát a török nyelvű államokkal is. Az egyes török nyelvű országokat összefogó Türk Tanács nevét novemberben Türk Államok Szervezetére változtatták. Folytatódott a trend, miszerint Afrika egyre jobban felértékelődik a török külpolitika szemében, decemberben ugyanis sor került a harmadik Törökország–Afrika partnerségi csúcstalálkozóra.

A Törökországot érintő külpolitikai események közül végül ki kell emelnünk az afganisztáni helyzet alakulását is. Ankara felajánlotta, hogy az amerikai és a szövetséges erők 2021. augusztus végéig befejeződő kivonulását követően folytatja a kabuli Hamid Karzai Nemzetközi Repülőtér védelmét, erre azonban a tálibok gyors hatalomátvétele miatt végül nem került sor.⁸ Az Afganisztánból kiinduló potenciális menekülthullámra válaszul Törökország újabb falszakkaszokat kezdett építeni a török–iráni határon. Az Európai Unió az év során további több száz millió euróval támogatta a mintegy négymillió, többségében

7 „Regional developments dominate Turkey’s 2021 foreign policy agenda”, *Daily Sabah*, 2021. december 26., <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/regional-developments-dominate-turkeys-2021-foreign-policy-agenda>.

8 Pénzváltó Nikolett: „Törökország Afganisztánban 2021 előtt – és után?”, *SVKI Elemzések*, 2021. július 28., https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2021_14.pdf.

szíriai menekült törökországi ellátását,⁹ a 2016-oshoz hasonló átfogó megállapodás azonban nem született a kérdésben.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A 2022-es évben várhatóan tovább erősödik a kampányhangulat, és ismét kiéleződnek a társadalmi feszültségek, illetve a hatalomért folytatott harc Törökországban. A politikai ellenzék – megerősödött pozícióinak tudatában – előrehozott választásokat szeretne, a kormány azonban várna, hogy az ország gazdasági eredményei javuljanak. A következő időszakban például az elnökjelöltek személyéről, egy esetleges új alkotmányról, illetve a parlamentáris rendszerre történő visszarendeződés lehetőségeiről, illetve módjáról is viták várhatóak, és fokozódik majd a választópolgárok különböző csoportjainak megnyeréséért folytatott versengés.

A gazdasági helyzet jelentős mértékben szerepet játszott az AKP 2002-es hatalomra kerülésében, és hatalmának az elmúlt két évtizedben is a gazdasági növekedés adta egyik legerősebb legitimációját. Éppen ezért nehezen képzelhető el, hogy a társadalom széles rétegei számára is jól érzékelhető gazdasági nehézségek ne befolyásolnák a párt választási, illetve Erdoğan elnöki újrázási esélyeit. A szakértők egyelőre szkeptikusak a 2021 végén bejelentett gazdasági reformok eredményességét illetően, és alapvető irányváltást tartanak szükségesnek. Erre azonban a jelenlegi török vezetés nem látszik nyitottnak.¹⁰

Kül- és biztonságpolitika

2022-ben a török külpolitikában a 2021-ben megindított normalizációs folyamat folytatódása várható. A regionális átrendeződéshez részben az új amerikai

9 „EU continues supporting education of refugees and addressing migration in Turkey with additional €560 million”, *European Commission*, 2021. december 21., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_6931.

10 Cook, Steven A.: „Erdogan Has Never Been in This Much Trouble”, *Foreign Policy*, 2021. november 24., <https://foreignpolicy.com/2021/11/24/erdogan-has-never-been-in-this-much-trouble/>.

adminisztráció külpolitikája, részben pedig a Covid–19-járvány is hozzájárult. A török közeledési kísérleteknek fontos céljuk, hogy az ország kitörjön az elszigeteltségből, illetve erős a mögöttük felfedezhető gazdasági motiváció is. Örményország nyitottnak mutatkozott a török áruk bojkottjának megszüntetésére, és a törökök szaúd-arábiai hivatalos látogatása is felveti annak lehetőségét, hogy Rijád esetleg megszünteti a Törökországgal szemben alkalmazott nem hivatalos embargót, sőt, az Egyesült Arab Emírségek neve is felmerült már a potenciális törökországi befektetők között.

Kérdés ugyanakkor, hogy lesz-e a török békülési politikának a diplomáciai találkozókön túlmutató, kézzelfogható eredménye akár a gazdaságban, akár máshol. A többirányú, proaktív és autonóm külpolitika, valamint a nagyhatalmi státusz elismertetésének igénye ezzel együtt továbbra is megmarad. Ankara igyekszik kiegyensúlyozott viszonyt fenntartani nyugati szövetségeseivel, ezzel egy időben folytatni a külpolitikai expanziót és fejleszteni a többi közt a török nyelvű világgal és Afrikával ápolts kapcsolatait. A jövőben a török hadiipari export további növekedése is várható. Vélhetőleg fennmarad az Oroszország és a Nyugat közötti kényes egyensúlyozás is. Ankarának éppen ezért az az érdeke, hogy ne éleződjön ki a nyugati–orosz szembenállás, mivel az egyértelmű állásfoglalásokra kényszerítené, és korlátozná a mozgásterét. A Görögországgal és a Ciprusi Köztársasággal folytatott, most már energiapolitikai szállal is kiegészült tengeri határvita várhatóan továbbra sem oldódik meg, és ez negatívan hat Törökország és az EU kapcsolatára is. Az Egyesült Államok és Ankara között kialakult feszültségekben központi szerepet játszó Sz–400-as ügyben szintén kétségesnek tűnik az előrelépés. Ebben a tekintetben viszont fontos indikátor lehet, hogy Washington a hatályban lévő szankciók tükrében milyen választ fog adni arra a Törökország által 2021 őszén benyújtott kérésre, amely negyven darab F–16-os repülőgép vásárlására (és nyolcvan már meglévő repülőgép modernizációjára) irányul.¹¹

11 „Turkey plans to look elsewhere if US rejects F-16 deal”, *Daily Sabah*, 2021. november 16., <https://www.dailysabah.com/business/defense/turkey-plans-to-look-elsewhere-if-us-rejects-f-16-deal>.

Trendek és forgatókönyvek

A gazdasági biztonság témája várhatóan a 2022-es évben is domináns lesz majd Törökországban. Mindenkinek az áll érdekében, hogy elkerülje a kulcsfontosságú geopolitikai és geostratégiai helyen fekvő kis-ázsiai állam esetleges meggyengülését, hiszen Törökország Európa biztonságának egyik legfontosabb bástyája. A török bel- és külpolitikai döntéseket erőteljesen meg fogja határozni a következő parlamenti és elnökválasztásra való felkészülés, hiszen annak szimbolikus jelentősége lesz majd: a Török Köztársaság 2023-ban ünnepli megalapításának centenáriumát. A külpolitikában folytatódhat a normalizáció, ami új két- és többoldalú együttműködések tesztelését lehetővé teszi. Törökország stratégiai orientációja, nyugati beágyazottsága a közte és nyugati partnerei között meglévő feszültségek ellenére sem változik. A Földközi-tenger keleti medencéjében jelenleg is zajló stratégiai versengés várhatóan továbbra is fennmarad, és meghatározza a térség geopolitikai viszonyait.¹²

Hosszabb távon Törökország a gyengülő közel-keleti államok protektorként a mainál is jelentősebb geopolitikai szerepet tölthet be. Világszinten is számottevő, innovatív hadiiparával, nagy és növekvő lakosságával a globális rendszer egyik fontos, önálló tényezője marad.

12 „Turkey’s Geopolitical Landscape in 2022. Strategic Resilience amidst Regional Realignment and Global Ambivalence”, *SETA Security Radar*, 2021. december, <https://setav.org/en/assets/uploads/2021/12/R193En.pdf>.

Moldova

Szerző:

Veress Csongor Balázs

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 2 604 023 fő

Népszaporulat: -0,63 százalék, -16 456 fő

Etnikai megoszlás: 75,1 százalék moldáv, 7 százalék román, 6,6 százalék ukrán, 4,6 százalék gagauz, 4,1 százalék orosz, 2,6 százalék egyéb

GDP (PPP): 36,89 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 14 285 dollár

Gazdasági növekedés: +14 százalék

2021 főbb eseményei Moldovában

A harminc éve független Moldova mozgalmas évet tudhat maga mögött. Januárban elfogadták a nemzeti Covid-19 immunizálási tervet,¹ amely meghatározza az oltásban részesülő csoportok közötti sorrendet: először az egészségügyi dolgozók, majd a hatvan év felettek és a közszolgák, végül pedig a társadalom többi tagja következik. A terv nem nagyon vált be, mert egy év alatt csak a lakosság harmadát sikerült beoltani.² 2022. január közepéig az igazolt koronavírus-fertőzöttek száma meghaladta a 380 ezret, az áldozatoké pedig a 10 ezret.³

1 „National COVID-19 immunization plan approved”, *IPN*, 2021. január 13., https://www.ipn.md/public/index.php/en/national-covid-19-immunization-plan-approved-7967_1078982.html.

2 „Republic of Moldova”, *WHO*, <https://covid19.who.int/region/euro/country/md>.

3 „Moldova”, *Worldometer*, <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/moldova/>.

Január végén az Európa Tanács égisze alatt működő parlamenti közgyűlés⁴ sürgette az országot, hogy minél hamarabb fogadja el a Velencei Bizottságnak az igazságszolgáltatás fejlesztését és a korrupció visszaszorítását célzó ajánlásait.⁵

Áprilisban két projekttel⁶ hivatalosan is elindult⁷ az Európa Tanács *Moldova 2021–2024 akcióterve*, melynek összértéke 13,7 millió euró. Még ugyanezen hónap végén a parlamenti többség, élén a Moldáv Szocialista Párttal (PSRM), menesztette az alkotmánybíróság elnökét,⁸ mivel az támogatta az egyesüléspárti⁹ Maia Sandu elnöknek a parlament feloszlatására és az új választások kiírására vonatkozó tervét.¹⁰ Az alkotmánybíróság öt bírāja közül három engedélyezte a tervet, melyet az Európa Tanács főtítkára és a Velencei Bizottság is pártolt. Az alkotmánybíróság eközben az államfőt támogató Cselekvés és Szolidaritás Pártja (PAS) egyik képviselőjének beadványa alapján érvénytelenítette¹¹ a saját elnöke leváltásáról és utódjának kinevezéséről hozott parlamenti határozatokat.

4 „Progress of the Assembly’s monitoring procedure (January–December 2020)”, *Council of Europe, Parliamentary Assembly*, 2022. január 25., https://pace.coe.int/en/files/28995/html?__cf_chl_jschl_tk__=avmFXSRI9Vp8k0SH0fmxGWSTcmqSDEPd2asQfFVg-4bI-1641741206-0-gaNycGzNCL0.

5 „PACE resolution ascertains slow pace of reform of the judiciary in Moldova”, *IPN*, 2021. január 26., https://www.ipn.md/en/pace-resolution-ascertains-slow-pace-of-reform-of-the-judiciary-7967_1079283.html.

6 „Council of Europe launches two Projects in the Republic of Moldova to continue supporting reforms in the criminal justice sector”, *Council of Europe*, 2022. április 22., <https://www.coe.int/en/web/chisinau/-/council-of-europe-launches-two-projects-in-the-republic-of-moldova-to-continue-supporting-reforms-in-the-criminal-justice-sector>.

7 „New Council of Europe Action Plan for the Republic of Moldova launched in Strasbourg”, *Council of Europe*, 2021. április 19., <https://www.coe.int/en/web/portal/-/new-council-of-europe-action-plan-for-the-republic-of-moldova-launched-in-strasbourg>.

8 Necsutu, Madalin: „Moldovans Protest as Socialist Majority Sacks Constitutional Court President”, *Balkan Insight*, 2021. december 22., <https://balkaninsight.com/2021/04/23/moldovans-protest-as-socialist-majority-sacks-constitutional-court-president/>.

9 „Maia Sandu: UNIREA Moldovei și României POATE AVEA LOC”, *Timpul*, 2020. július 22., <https://www.timpul.md/articol/maia-sandu-unirea-moldovei-i-romaniei-poate-avea-loc-144472.html>.

10 Yun Chee, Foo: „EU says Moldova MPs’ vote to sack judge is an attack on constitution”, *Reuters*, 2021. december 19., <https://www.reuters.com/world/europe/eu-says-moldova-mps-vote-sack-judge-is-an-attack-constitution-2021-04-24/>.

11 Manolache, Eusebi: „CCR: Dezaprobăm atacurile concertate la adresa Curții Constituționale a Republicii Moldova”, *Agerpres*, 2021. december 19., <https://www.agerpres.ro/justitie/2021/04/27/ccr-dezaprobam-atacurile-concertate-la-adresa-curtii-constitucionale-a-republicii-moldova--704182>.

A parlament feloszlatása¹² után, július 11-én előrehozott választásokat tartottak az országban. Ez az államfő pártjának (PAS) 52,8 százalékos győzelmével zárult;¹³ a szocialisták (PSRM) 27,17 százalékot kaptak, harmadik erőként, 5,74 százalékkal pedig ismét bejutott az euroszkeptikus és ruszofil Şor Párt is. Augusztus 6-án letette a hivatali esküt a Natalia Gavriļiţa (PAS) vezette kormány. A Moldovai Köztársaság augusztus 27-én ünnepelte a Szovjetunióból való kiválásnak és függetlenségének harmincadik évfordulóját. Az államfő ünnepi beszédében kijelentette,¹⁴ hogy országa határozott lépésekkel fog haladni az európai integráció útján, mivel Moldova az európai államok családjába tartozik, az európai integráció pedig a legtermészetesebb út az ország számára, s jólétet és biztonságot hoz majd polgárainak. Moldova kis ország, és nagymértékben függ a más országokkal és szervezetekkel kiépített kapcsolataitól.¹⁵

Októberben a lejáró orosz gázszerződés miatt olyan súlyos krízis alakult ki az országban, hogy a kormány 22-én harmincnapos szükségállapotot volt kénytelen kihirdetni.¹⁶ Az Európai Bizottság 60 millió eurós segítséget ígért Moldovának,¹⁷ de más lehetősége nem lévén, Chişinău Oroszország irányába nyitott. Az elnök november 1-jén bejelentette, hogy a moldáv delegáció és a Gazprom illetékesei Szentpéterváron egyezsége jutottak a moldovai adósság

12 „Moldovan leader dissolves parliament, sets July elections”, *France24*, 2021. április 28., <https://www.france24.com/en/live-news/20210428-moldovan-leader-dissolves-parliament-sets-july-elections>.

13 „Moldova”, *Election Guide*, 2021. július 11., <https://www.electionguide.org/elections/id/3739/>.

14 „Discursul integral al preşedintei R. Moldova, Maia Sandu, cu ocazia aniversării a 30-a a proclamării Independenţei R. Moldova”, *ZDG*, 2021. augusztus 27., <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/discursul-integral-al-presedintei-r-moldova-maia-sandu-cu-ocazia-aniversarii-a-30-a-a-proclamarii-independentei-r-moldova/>.

15 Colceriu, Corneliu-Aurelian: „Romania, Moldova pledge to work together to achieve Moldova’s European integration goal”, *Agerpres*, 2021. december 17., <https://www.agerpres.ro/english/2021/08/27/romania-moldova-pledge-to-work-together-to-achieve-moldova-s-european-integration-goal--769964>.

16 „Moldovan parliament declares 30-day state of emergency over energy crisis”, *Interfax*, 2021. október 22., <https://interfax.com/newsroom/top-stories/72958/>.

17 „EU helps the Republic of Moldova to face the gas crisis”, *European Commission*, 2021. december 15., https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news/eu-helps-republic-moldova-face-gas-crisis-2021-12-15_en.

és a beszerzési árak ügyében, így az országnak sikerült újabb öt évvel meghosszabbítania addigi gázszállítási szerződését.¹⁸

A földgáz körül kialakult válság megoldása után a politikai és a diplomáciai figyelem Románia irányába fordult. A moldáv elnök november végén Klaus Iohannis román államfő meghívására hivatalos látogatásra érkezett Bukarestbe.¹⁹ Maia Sandu hivatalba lépése óta ekkor tett első alkalommal Romániába látogatást, annak dátuma pedig egyáltalán nem volt véletlen, mivel a találkozót a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok felvételének harmincadik évfordulójára időzítették. Az államfők találkozójuk során az országaik közötti különleges kapcsolat és stratégiai partnerség újbóli megerősítését hangsúlyozták. A két elnök várakozásai szerint a találkozó politikai, gazdasági és ágazati szinten is erősíteni fogja a kétoldalú együttműködést, valamint ösztönözni fogja az energia, a közlekedés, az egészségügy, az oktatás, illetve az információs társadalom területét érintő közös stratégiai projektek előmozdítását.²⁰

December elején a moldáv miniszterelnök asszony is ellátogatott a román fővárosba, ahol a bukaresti miniszterelnökkel a két ország közötti együttműködés konkrét módozatairól egyeztetett.²¹ December 12-én a szakadár Dnyesztermenti Köztársaságban elnökválasztást tartottak, és azt újból a szavazatok 79 százalékát begyűjtő jelenlegi elnök, Vadim Krasnoselsky nyerte.²²

18 „Moldova Says Gas Crisis Over After Deal With Russia’s Gazprom”, *Radio Free Europe*, 2021. november 1., <https://www.rferl.org/a/moldova-gazprom-crisis-end/31539727.html>.

19 „Moldovan President Maia Sandu Pays Official Visit to Romania”, *Valahia*, 2021. november 23., <https://valahia.news/maia-sandu-bucharest-november-2021/>.

20 „Hivatalos látogatásra érkezik Romániába Maia Sandu moldovai államfő”, *Maszol*, 2021. november 20., <https://maszol.ro/belfold/Hivatalos-latogatasra-erkezik-Romaniaba-Maia-Sandu-moldovai-allamfo>.

21 Novăceanu, Alina: „Nicolae Ciucă: vonzóbbá kellene tenni a Moldovai Köztársaságot a romániai befektetők számára”, *Agerpres*, 2021. decemeber 10., <https://www.agerpres.ro/magyar/2021/12/09/nicolae-ciuca-vonz-bb-kellene-tenni-a-moldovai-k-zt-rsas-got-a-romniai-befektet-k-sz-m-ra--828633>.

22 „Vadim Krasnoselsky wins presidential elections of unrecognized Transnistria — CEC”, *TASS*, 2021. december 13., <https://tass.com/world/1374773>.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Moldova kérésére az Európai Bizottság 2022. január 4-én elfogadta a harmadik országoknak nyújtott új, 150 milliós makroszintű pénzügyi támogatási csomagot. Ebből 120 milliót közép lejáratú hitel, 30 millió eurót pedig vissza nem térítendő támogatás formájában nyújtanának.²³ Moldova gazdasága lassú fellendülésnek néz elébe, GDP-je 2022-ben eléri a Covid-19 előtti szintet, ám a járvány elhúzódása körüli bizonytalanság és a politikai környezet kiszámíthatatlansága közvetlen kockázatokként jelentkeznek.²⁴ A moldovai kormány tavaly novemberben hagyta jóvá a 2022-es állami költségvetés főbb mutatóit, amelyek 4,5 százalékos gazdasági növekedést, 6,9 százalékos inflációt és a bruttó hazai termék 5,8 százalékos hiányát prognosztizálják. A kormány szerint a hiány növekedésének fő oka az energiaárak emelkedése, mivel az a háztartások támogatására kényszerítette a kormányt. A miniszterelnök közölte, hogy a Nemzetközi Valutaalap elfogadta a tervezett költségvetést, és kész 564 millió dollárnyi hitelt nyújtani az ország számára.²⁵

A nehézségek ellenére sikerült stabilizálni az ország gazdaságát. Ennek okai a bőséges mezőgazdasági termésben és a kormányváltás utáni kialakulni látzó politikai stabilitásban keresendők. A sorozatos drágulásokhoz vezető őszi gázválság azonban a szakértői előrejelzések szerint idén is folytatódni fog. Az infláció több mint 15 százalékgig emelkedhet, hatásait pedig leginkább az alacsony jövedelmű családok fogják megérezni.²⁶

23 „EU-Moldova: Commission proposes €150 million in Macro-Financial Assistance”, *European Commission*, 2022. január 4., https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news/eu-moldova-commission-proposes-eu150-million-macro-financial-assistance-2022-01-04_it.

24 „Moldova”, *World Bank*, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/7bf12b95f10a3daf7b-570718b2100e15-0080012021/original/Moldova-Economic-Update-Spring-2021-FINAL-eng.pdf>.

25 Tanas, Alexander: „Moldovan government approves draft 2022 budget with 5.8% deficit”, *Reuters*, 2021. december 19., <https://www.reuters.com/markets/rates-bonds/moldovan-government-approves-draft-2022-budget-with-58-deficit-2021-11-19/>.

26 Ciochină, Simion: „Republica Moldova: Anul economic 2021 și cum văd expertii 2022”, *DW*, 2022. január 7., <https://www.dw.com/ro/republica-moldova-anul-economic-2021-%C5%9Fi-cum-v%C4%83d-exper%C5%A3ii-2022/a-60341072>.

2021 Moldovában a változás és az átalakulás évének tekinthető. A választásokon vesztes blokk hatalmon lévő politikusainak egy része nagy visszhangot kiváltó korrupciós ügyekben érintett. A szocialista párt elkezdte újjászervezni magát, és első lépésként eltávolította Igor Dodon elnököt a párt éléről. Az állam nemzetközi partnerei üdvözölték a választások eredményét, és jelezték, hogy támogatni fogják az ország reformjait. Az új kormány technokrata szakértők és politikusok kombinációjából tevődik össze. Az elnök asszony és a miniszterelnök is a Harvardon végzett, ezért velük szemben nagy a külföldi elvárás, főleg az igazságszolgáltatás reformjával, illetve a korrupció megállításával kapcsolatban. A kormány négy olyan kiemelt területet vázolt fel a programjában, melyekre a következő években több figyelmet szeretne fordítani: a járvány okozta egészségügyi válság hatékony kezelése, az igazságügyi reform és a korrupcióellenes csomag elindítása, a kiszolgáltatott csoportok jövedelmének és szociális védelmének növelése, valamint a külső finanszírozás helyreállítása.²⁷

Kül- és biztonságpolitika

Moldovát a földrajzi fekvése arra predesztinálta, hogy területe a környező nagyhatalmak, illetve azok érdekszféráinak határvidékévé, küzdőterévé váljon. Az egykori szovjet utódállam esetében ennek megfelelően nem beszélhetünk politikai ciklusokon átívelő kiforrott, egységes kül- és biztonságpolitikáról. A külpolitikai irányultságot sokkal inkább az épp hatalmon lévő politikai vezetés határozza meg, mintsem az ország társadalmi, gazdasági identitása. 2021 augusztusa óta az elnök mellett immár a miniszterelnök is az EU-párti és egyben román orientációjú politika híve.

Az orosz–ukrán háború kitörésével Moldova biztonsága is veszélybe került, ezért külpolitikai orientációja most létkérdéssé vált. A konfliktus jelentette fenyegetés nemcsak a földrajzi közelség, hanem a Dnyeszter-melléki orosz szakadár köztársaság (Transznisztria) miatt is erőteljes, ebben ugyanis évtizedek óta ott állomásoznak az orosz csapatok, s azok most maguk is részt vettek az Ukrajna elleni támadásban. A fentiek fényében érthető, hogy az Oroszországgal ápolt kapcsolatok mindig is döntő jelentőségűek voltak Moldova számára, és ez minden bizonnyal a jövőben is így marad.

²⁷ Uo.

Az orosz–moldáv kapcsolatok egyik legfontosabb sarokkövét a földgáz-kereskedelem jelenti. Az ország szinte teljes gázigényét az orosz importból fedezi, ezért fontos, hogy a kereskedelem zavartalanul folyhasson. Maia Sandu államfő több ízben hangsúlyozta, hogy az oroszokhoz fűződő kapcsolatokat a pragmatizmusnak kell meghatározni.²⁸ Mikor 2021 októberében Moszkva csökkentette a Moldovába irányuló exportot, és problémák léptek fel az országba történő gázszállítás terén, sokak vélték úgy, hogy a lépéssel Oroszország gyengíteni kívánta a Nyugat-barát moldovai kormány támogatottságát.²⁹ A krízis ugyan rövid időn belül rendeződött, de 2022 januárjában újból jelentős emelkedésnek indultak az árak.³⁰ A transznisztriai konfliktust illetően 2021 folyamán az előrelépés jelei mutatkoztak, mivel a szakadár köztársaság vezetői kezdenek nagyobb hajlandóságot mutatni a Chişinăuval folytatott tárgyalásokra.³¹

A gázimporttól eltekintve Moldova jelenlegi vezetői szinte minden ponton szembemennek Oroszországgal, és az orosz–ukrán konfliktusban is határozottan kiállnak Kijev mellett. Jelzésértékű, hogy a 2020-ban elnökké választott Sandu 2021 januárjában megtartott első hivatalos külföldi útja az ukrán Zelenszkij elnökhöz vezetett Kijevbe. Találkozójuk során mindketten hangsúlyozták az országaik közötti együttműködés fontosságát, és beszéltek arról, hogy milyen közös céljaik vannak (nyugati integráció, befagyott konfliktusok felszámolása).³²

Az új moldovai kormány az Oroszországtól való távolodással párhuzamosan egyre szorosabb, intenzívebb kapcsolatot ápol mind az Egyesült Államokkal, mind az Európai Unióval. A nyugati kapcsolatok az ország függetlenedése óta soha nem voltak annyira fontosak, mint az utóbbi időszakban. Rendszeresek a különböző magas szintű találkozók, tárgyalások. E kapcsolatok jegyében Moldova meghívást kapott az Egyesült Államok által 2021 decemberében megren-

28 „Moldovan President Seeks ‘Pragmatic Relationship’ With Russia”, *Radio Free Europe*, 2021. augusztus 23., <https://www.rferl.org/a/moldova-sandu-interview-russia/31424192.html>.

29 „Here we go again: Russia’s energy ‘diplomacy’ in Moldova”, *Chatham House*, 2021. december 6., <https://www.chathamhouse.org/2021/12/here-we-go-again-russias-energy-diplomacy-moldova>.

30 „Moldovan lessons for the Ukraine conflict”, *European Council of Foreign Relations*, 2022. január 21., <https://ecfr.eu/article/moldovan-lessons-for-the-ukraine-conflict/>.

31 Uo.

32 „Ukrainian Leader And New Moldovan President Develop Strategic Ties With One Eye On Russia”, *Radio Free Europe*, 2021. január 13., <https://www.rferl.org/a/ukraine-moldova-strategic-relations-russia-/31044164.html>.

dezett democráciacsúcsra is, ahol a demokratikus kormányzás lehetőségeit, feladatait vitatták meg a résztvevők.³³

2021 folyamán az amerikai–moldáv bilaterális kapcsolatok is jelentős fejlődésen mentek keresztül. A folyamat nyitányának tekinthető a moldáv külügyminiszter, Nicu Popescu és az egyik amerikai helyettes államtitkár, Wendy R. Sherman októberi, az ENSZ Közgyűlése alkalmával lebonyolított találkozója, ahol megállapodtak a két ország kapcsolatainak mélyítésében.³⁴ Még ugyanebben a hónapban Robin Dunningan Kelet- és Közép-Európáért felelős helyettes államtitkár látogatást tett Chişinăuban, Maia Sandunál. Ezt követően, 2021 novemberében Samantha Power, az USAID adminisztrátora utazott Moldovába.³⁵ Az év utolsó hónapjában pedig az Egyesült Államok és Moldova közös kereskedelmi bizottsága tartott tárgyalást a bilaterális kereskedelem bővítéséről, előrelendítéséről.³⁶ A találkozókön a gazdasági és politikai kérdéseken túl előkerült a védelempolitika témája is. Bár az ország alkotmányában szerepel a semlegesség, az is felmerült, hogy Moldova részt vehet különböző katonai békefenntartó missziókban.³⁷

A nyugati kapcsolatok európai pillérében is jelentős fejlődés mutatkozott az elmúlt év folyamán. A jelenlegi vezetésnek deklarált külpolitikai célja, hogy Moldova előbb vagy utóbb az Európai Unió tagjává váljon. 2021 októberében Moldova részt vett a keleti partnerségi csúcson, ahol megállapodtak a Moldova–EU közötti együttműködés újabb lépéseiről. Ezek közül az egyik legjelentősebb, hogy az Európai Bizottság mintegy 60 millió eurónyi támogatást ígért Moldovának a 2021 őszen kibontakozó energiaválság kezelése érdekében. Az ország

33 „Summit for Democracy Marks Progress in Moldova Reforms”, *Geopolitical Monitor*, 2021. december 6., <https://www.geopoliticalmonitor.com/summit-of-democracy-marks-progress-in-moldova-reforms/>.

34 Uo.

35 „Administrator Power Trip Moldova”, *USAID*, 2021. november 18., <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/nov-18-2021-administrator-power-trip-moldova>.

36 „Joint Statement on the Fifth Meeting of the Joint Commercial Commission Between the United States and the Republic of Moldova”, *Office of the United States Trade Representative*, 2021. december 17., <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2021/december/joint-statement-fifth-meeting-joint-commercial-commission-between-united-states-and-republic-moldova>.

37 „Summit for Democracy Marks Progress in Moldova Reforms”, *Geopolitical Monitor*, 2021. december 6., <https://www.geopoliticalmonitor.com/summit-of-democracy-marks-progress-in-moldova-reforms/>.

emellett segítséget kap a pandémiát követő gazdasági újjáépítésben is.³⁸ Arról is megállapodás született, hogy Moldova társul az elsősorban kutatási és fejlesztési projekteket támogató Horizon Europe elnevezésű programhoz is.³⁹

Moldova külpolitikájában kitüntetett helyet foglal el Románia. A román–moldáv gazdasági és politikai kapcsolatok évről évre erősebbek, a többi közt az EU határ menti operatív együttműködési programjainak köszönhetően is. Az azonos nyelv, a szorosan összefonódó történelem, illetve a kulturális hasonlóságok miatt szinte folyamatosan napirenden van Románia és Moldova egyesülésének lehetősége. Az elmúlt öt évben emelkedett az elképzelés támogatottsága Moldovában. A 2021 márciusában végzett felmérések szerint az egyesülést támogatók aránya 43,9 százalékra volt tehető. Az egyesülés támogatottságának növekedése nagymértékben köszönhető annak, hogy Románia számottevően segítette a moldovai járványkezelést, például vakcinákkal és más orvosi eszközökkel.⁴⁰ Noha az ötlet támogatottsága Romániában is nagyon magas, eléri a 70-80 százalékot, az egyesülésnek több okból is alacsony a valószínűsége. Egyrészt azért, mert a moldovai politikai elit nem különösebben támogatja az ötletet, mivel így kénytelen lenne beolvadni a román politikai elitbe. Külpolitikai tekintetben jelentős gátat képez Transznisztria kérdése. Amíg ez a konfliktus megoldatlan marad, biztosan nincs esély a két ország egyesülésére. Végül, de nem utolsósorban a román gazdaságra hatalmas terheket róna, hogy Moldovát infrastrukturálisan, gazdaságilag és társadalmilag is integrálja Romániába. Fontos azonban látni, hogy az orosz–ukrán háború eseményei akár napok alatt átírhatnak minden egyéb megfontolást.

Trendek és forgatókönyvek

Történelmének és etnikai összetételének, illetve az EU, a Független Államok Közössége és a Balkán alkotta háromszögbe zárt földrajzi helyzetének köszön-

38 „The EU and the Republic of Moldova strengthen engagement and cooperation on reforms”, *Europa Nu*, 2021. október 28., https://www.europa-nu.nl/id/vlnfjp7njvwi/nieuws/the_eu_and_the_republic_of_moldova?ctx=vi4vbv1tpls3&tab=0.

39 Uo.

40 „Moldova: record-breaking support for reunification with Romania”, *Center for Eastern Studies*, 2021. április 19., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2021-04-19/moldova-record-breaking-support-reunification-romania>.

hetően az ország külpolitikája a Kelet és a Nyugat közötti hintázásra van kényszerítve. Moldova külpolitikai napirendjének fő koordinátáit az Oroszország és az EU közötti geopolitikai patthelyzet, a Transznisztria körüli megoldatlan konfliktusok és az etnikai megosztottság jellemzik.⁴¹

Az országban a két fő identitást a moldáv és a román jelenti, s ezek értékei, politikai programjai és politikai céljai különböznek egymástól. Az egyébként szintén a románt beszélő moldávok szerint a moldovaiak különböznek a románoktól, Romániát pedig Moldova függetlenségét veszélyeztető tényezőnek tekintik. A román megközelítés viszont Moldovát a román történelem, kultúra és élettér részének tekinti, és támogatja a Romániával történő egyesülést.

Ugyan az államfő moldáv–román egyesülést támogató pártja a választásokat is megnyerte,⁴² s az állam-, majd a kormányfő ősz, Bukarestben tett látogatásával kezdetét vette a moldáv–román kapcsolatok szorosabbra fűzése, a folyamatot nem mindenki figyeli örömmel, és az önállóságpártiak, illetve a Moldovában élő gagauz, ukrán, orosz és bolgár kisebbségek is aggodalommal figyelik. A fenti folyamatok Moszkvában sem találtak pozitív fogadtatásra, ám Oroszország számára kedvező a jelenlegi állapot, hiszen Transznisztria státusza révén folyamatos zsarolási potenciállal rendelkezik, és meg tudja akadályozni Nagy-Románia megalakulását. Az úgynevezett „Európa-párti”, illetve „oroszbárát” pártok küzdelme sokszor valójában a Romániához való viszonyról szól. Ez a megosztottság várhatóan középtávon is fennmarad. Az, hogy Oroszország idén megbontotta a *status quót*, veszély, de egyben lehetőség is a román és a moldáv egyesüléspártiak számára, akiknek Moldovában egyre növekszik az erejük. Moszkva akciójának eredménye akár Nagy-Románia létrejötte is lehet, amit a kialakult különleges helyzetben Lengyelország és az Egyesült Államok is támogatna.

A közeljövőben valószínűtlennek tűnik az Európai Unió keleti bővítése. A csatlakozás lehetősége új fejezetet nyithatna az ország hosszú távú gazdasági fejlődésében, ám paradox módon Moldova az egyetlen olyan európai ország, ahol annak ellenére, hogy egy magát Európa-pártiként definiáló kormány van

41 Răileanu Szeles, Monica: „Examining the foreign policy attitudes in Moldova”, *PLOS ONE*, 2021. december 12., <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0245322#pone.0245322.ref002>.

42 Alejandro Sanchez, Wilder: „Assessing a Possible Moldova-Romania Unification”, *Geopolitical Monitor*, 2022. január 6., <https://www.geopoliticalmonitor.com/assessing-a-possible-moldova-romania-unification/>.

hatalmon, az európai integráció fokozatosan veszít a népszerűségéből.⁴³ Hosszabb távon ugyanakkor az EU gazdasági ereje jelentős vonzerővel bírhat, de ennek érvényesüléséhez ki kellene épülnie az országot Romániával összekötő logisztikai kapcsolatoknak.

A Moldovai Köztársaság továbbra is számos kihívással néz szembe: ilyen a korrupció, a rossz minőségű kormányzás, a jogbiztonság hiánya, a csempészet, az egészségügy rendkívül rossz helyzete és a társadalom jelentős részét érintő mélyszegénység.⁴⁴

Magyarország Moldovával ápolt kétoldalú kapcsolatai kiválóak, a két ország között rendszeresek a magas szintű találkozók, és Budapest az EU, valamint a V4 keretében is támogatja Chişinău uniós integrációját, illetve függetlenségének fenntartását.

43 Vardanean, Ernest: „Moldova between Russia and the West. Internal Divisions behind the Commitment to European Integration”, *Institut français des relations internationales*, 2021. december 12., https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv_110_vardanean_moldova_russia_and_the_west_2018.pdf.

44 „Moldova témájú kerekasztal-beszélgetésen vett részt Barabás T. János a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen”, *Külgazdasági és Külügyi és Külgazdasági Intézet*, 2022. január 14., <https://kki.hu/moldova-temaju-kerekasztal-beszelgetesen-vett-reszt-barabas-t-janos-a-nemzeti-kozszolgalati-egyetemen/>.

5.

**A magyar érdekek
szempontjából fontos
egyéb államok**

Bevezető

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

A következő fejezetben azok az államok szerepelnek, melyek ugyan fontosak Magyarország számára, de politikájuk, döntéseik hatása potenciálisan nem olyan jelentős ránk nézve, mint a negyedik fejezetben szereplő országoké.

Csehország mind politikai szempontból, mind gazdasági okokból hazánk kiemelkedően fontos partnere. Olaszország és Spanyolország európai közép-hatalom, s a migráció szempontjából különösen fontos, hogy milyen állásponton vannak, hiszen az ő területükön ér véget egy-egy Afrikában kezdődő útvonal. Izraellel erős politikai, gazdasági és kulturális szálak kötik össze Magyarországot, s védelmi együttműködésünk dimenziójának súlya is növekszik. India a világ második legnépesebb állama, biztonságpolitikája, külpolitikája az egész világ stabilitására kihat.

Szaúd-Arábia olajtermelése révén befolyásolni tudja az olaj nemzetközi kereskedelmi árát, ezért globális szinten is meghatározó ország, ám jóval kevésbé stabil, mint az a magyar és az európai gazdasági érdekek szempontjából megnyugtató lenne. A fentiekkel ellentétben Bosznia-Hercegovina politikai és gazdasági szempontból nem kiemelten fontos partnerünk, esetleges destabilizálódása viszont akár komolyan is érinthetné a magyar biztonságot. Bulgária keleti „frontállam” és energetikai biztonságunk szempontjából fontos szereplő, az ukrajnai orosz invázió pedig magyar szempontból jelentősen megnövelte a súlyát. Belaruszra szintén az ukrajnai háború miatt kell kiemelten figyelni. Dél-Korea és Japán Magyarország két fontos nagybefektetője, a velük való kiegyensúlyozott kapcsolat tehát kiemelt magyar érdek.

Csehország

Szerző:

Hevő Péter

ELTE TáTK, NETT

Közreműködő:

Pásztor Ladislav

nyugalmazott ezredes

Adatok (2021):

Lakosság: 10 724 555 fő

Népszaporulat: -0,21 százalék, -28 098 fő

Etnikai megoszlás: 64 százalék cseh, 5 százalék morva, 1,4 százalék szlovák, 29,6 százalék egyéb (a legutóbbi, 2011-es népszámláláson a nemzetiséget nem volt kötelező megadni)

GDP (PPP): 469,07 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 43 713 dollár

Gazdasági növekedés: +3,8 százalék

2021 főbb eseményei Csehországban

Belpolitikai szempontból a 2021-es év kétségtelenül akörül forgott, hogy decemberben is Andrej Babišnak hívják-e a cseh miniszterelnököt. Az év első felében egyre több jel mutatott arra, hogy az októberi parlamenti választásokig Babiš mozgalmának, az Elégedetlen Polgárok Akciójának (ANO) erodálódik a támogatói bázisa. Ennek egyik oka a Covid-19 okozta járványhelyzet sokak szerint elhibázott kezelése és a lassú vakcinabeszerezés volt.¹ Az utóbbi kapcsán mély

1 A tél végi, tavasz eleji csúcson az átlagos napi új esetszám 12-13 ezer körül mozgott, és a kormányon belül emiatt komoly vita folyt arról, hogy csupán az Európai Gyógyszerügynökség által jóváhagyott oltóanyagot célszerű-e beszerezni. Az egymillió főre jutó halálozási adatok a világ legmagasabbjai közé tartoztak, Magyarország pedig a Csehországnak küldött lélegeztetőgépekkel, kórházi ágyakkal és vakcinákkal igyekezett hozzájárulni a helyzet enyhítéséhez. A Cseh Köztársaság Egészségügyi Minisztériumának hivatalos adatait itt lehet tanulmányozni: „COVID-19: Přehled aktuální situace v ČR”, *Ministerstvo Zdravotnictví České Republiky*, <https://onemocneni-aktualne.mzcr.cz/covid-19>.

konfliktus alakult ki Jan Blatný egészségügyi miniszter és Miloš Zeman államfő között, s ez végül a miniszter áprilisi menesztését vonta maga után.² Emellett azonban magának Babišnak a személye miatt is súlyos támadások érték a kormányt. Egy levéltári dokumentumra alapozva újból előkerült a vád, miszerint az 1980-as években a csehszlovák kommunista titkosszolgálat (ŠtB) ügynökeként tevékenykedett, és részben ennek köszönhető a rendszerváltás utáni gyors vagyonszerzését.³ Emellett az uniós támogatások szabálytalan felhasználása miatt indítottak ellene eljárást, és az is kiderült, hogy 2009-ben egy offshore cégen keresztül megvásárolt egy franciaországi kastélyt.⁴ A kormánypártok gyengélkedését kihasználva tavasszal a Polgármesterek és Függetlenekből (STAN) és a Kalózpártból (PS) összeállt koalíció leszorította⁵ az ANO-t a népszerűségi listák első helyéről. A járvány csillapodásával azonban a nyáron ismét visszaálltak a korábbi erőviszonyok. A tavaszi események ellenére Babiš nem csupán átvészelte a júniusban ellene indított bizalmatlansági indítványt, hanem meg is erősödött, és teljesen nyílt végkimenetelű választások elé nézett októberben. Az alkotmánybíróság egy 2021. februári döntése értelmében módosult a választási törvény, amely csökkentette a koalíciók számára szükséges parlamenti küszöböt, és igyekezett a nagyobb pártokat a korábbihoz képest kevésbé előnyben részesíteni a kisebbekkel szemben, javítva az esélyegyenlőségen.⁶

Az október 8–9-én tartott választásokon végül egy harmadik erő, a szavazatok 27,75 százalékát megszerző hárompárti – az ODS, a KDU–ČSL és a TOP 09 által alkotott – Spolu-koalíció diadalmaskodott, a második helyezett ANO pedig 27,17 százalékot szerzett. Közöttük mindössze 35 ezer szavazatnyi különbség volt, jócskán lemaradt viszont mögöttük a PS–STAN (15,57 százalék), akárcsak

2 „Konec Blatného spojil Zeman s odporem ke Sputniku V. Skandál, říká opozice”, *iDnes.cz*, 2021. április 7., https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/snemnovna-zmeny-ve-vlade-spekulace-plaga-blatny-reakce-opozice.A210407_094309_domaci_kop.

3 „Získán na podkladě dobrovolnosti”. Slovenští historici našli v archivech Babišovu kartu z StB”, *iRozhlas*, 2021. április 9., https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/andrej-babis-slovensko-statisticka-karta-archiv-stb-spoluprace_2104091017_tzr.

4 „Pandora Papers: V hlavní roli Andrej Babiš”, *Investigace.cz*, 2021. október 3., <https://www.investigace.cz/pandora-papers-v-hlavni-rol-i-andrej-babis/>.

5 „Hnutí ANO by ve volbách skončilo až třetí. Předstihly by ho obě koalice”, *Deník*, 2021. május 9., <https://www.denik.cz/volby-ps-2021-preference/volby-preference-kantar-ano-spolu-20210509.html>.

6 „Senát schválil nová pravidla voleb do sněmovny. Korespondenční hlasování pro krajany zatím nebude”, *Česká televize*, 2021. április 29., <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3304635-zive-senatori-rozhoduji-o-volebnim-zakonu>.

a negyedikként, 9,58 százalékkal befutó Közvetlen Demokrácia Pártja (SPD) is.⁷ Bár a 2017-es választásokhoz képest az ANO csupán 40 ezer szavazót veszített, szövetségeseik híján képtelen volt újra kormányt alakítani. Korábbi partnerei, a Cseh Szociáldemokrata Párt (ČSSD) és a kormányt kívülről támogató Cseh- és Morvaország Kommunista Pártja (KSČM) sem érte el a képviselőházba való bejutáshoz szükséges 5 százalékos küszöböt. Különösen a kommunisták szenvedtek súlyos vereséget, hiszen szavazóbázisuk négy év alatt megfeleződött, és így a rendszerváltás óta először nem lesznek jelen a cseh parlamentben.

Bár Andrej Babiš hamar elismerte vereségét, és a két ellenzéki koalíció gyorsan lezárta a kormányprogramról szóló tárgyalásait, a kormányalakítás ügye Miloš Zeman egészségi állapotának drámai romlása miatt elhúzódott. Az államfő ugyanis hetekig kórházban lábadozott, majd a koronavírussal is megfertőződött. Végül, november 28-án kinevezte a kormány élére Petr Fialát, a Polgári Demokratikus Párt (ODS) elnökét – kifejezetten szokatlan körülmények között, a járványügyi szabályokat betartva, egy átlátszó fal mögül.⁸ Az ötpárti koalíciós kormányban az ODS a miniszterelnöki szék mellett öt másik miniszteri tárcához jutott, míg a KDU–ČSL három, a TOP 09 kettő, a Kalózpárt három, a STAN pedig négy miniszteri helyet kapott. A miniszterjelöltek közül Zeman elnöknek egyedül Jan Lipavský kalózpárti külügyminiszter-jelölttel szemben voltak nyílt fenntartásai, és igyekezett Fialát meggyőzni a jelölt alkalmatlanságáról. Az elnök elsősorban azt kifogásolta, hogy a harminchat éves Lipavskýnak csak alapfokú egyetemi képzettsége van, tartózkodóan viszonyul a visegrádi négyekhez és Izraelhez, valamint Csehországban tartaná meg a kitelepített németek által évente megrendezett szudétanémet napokat. Miután Fiala biztosította az államfőt, hogy az említett partneri kapcsolatokat nem éri kár, és a szudétanémetek találkozójára sem kerül sor, Zeman december 17-én kinevezte az új kormányt.⁹ A Fiala-kabinetnek így végül tizennyolc tagja lett, hárommal több, mint

7 A pontos adatokkal kapcsolatban lásd a Cseh Statisztikai Hivatal hivatalos oldalát: „Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 8.10. – 9.10.2021 – Celkové výsledky hlasování”, *Český statistický úřad*, <https://volby.cz/pls/ps2021/ps2?xjazyk=CZ>.

8 „Prezident jmenoval Fialu předsedou vlády. Kabinet by mohl vzniknout v polovině prosince, čeká nový premiér.” *Česká televize*, 2021. november 28., <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3406542-fiala-bude-premierem-prezident-ho-jmenuje-pred-polednem>.

9 „Fiala podle Zemana garantoval, že Lipavský bude jednat podle programu vlády”, *České Noviny*, 2021. december 19., <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/fiala-podle-zemana-garantoval-ze-lipavsky-bude-jednat-podle-programu-vlady/2135159>.

az előző kormánynak, a koalíció pedig a kétszáz tagot számláló parlamenti alsóházban száznyolc fős többséggel rendelkezik. A legfontosabb tárcák közül az ODS a pénzügy-, igazságügy- és védelmi minisztériumot, a STAN a belügyminisztériumot, a Kalózpárt pedig a külügyminisztériumot vezetheti.

A kormányváltás és a koronavírus terjedése mellett nem szabad megfeledkeznünk a Csehországot érintő további fontos eseményekről és folyamatokról sem. A 2020-as 5,7 százalékos visszaesés után a cseh gazdaság némileg erőre kapott, és az Európai Bizottság adatai szerint 3 százalékos növekedést produkált.¹⁰ A munkanélküliség továbbra is alacsony, 2,7 százalék maradt, a költségvetési hiány viszont 7 százalékra szökött. A cseh autóipart súlyosan érintette a globális alkatrész- és chiphiány, így például a Škoda üzemei kénytelenek voltak hetekre leállni. Emiatt 2021-ben a tervezettnél több mint 250 ezerrel kevesebb személyautót gyártottak Csehországban, messze elmaradva ezzel a 2019-es szinttől. Mindez 200 milliárd koronás veszteséget okozott a cseh autóipar számára.¹¹ A szigorú korlátozások következtében a turizmus rég nem látott mélységbe zuhant, és az EU-n belüli legnagyobb (a 2019-es szinthez képest 94 százalékos) visszaesést produkálta.¹²

2021 nyarán Csehország többször is a világsajtó figyelmének középpontjába került. Egy rendőri intézkedés során egy járőr percekig térdelt egy roma férfi nyakán Teplicében. A férfi az eset után nem sokkal meghalt, és „cseh George Floydként” vált híressé.¹³ Június 24-én Hodonín térségében tornádó pusztított, a szerencsétlenség pedig kétszáz sérülttel és több halálos áldozattal járt.¹⁴

10 „Economic forecast for Czechia”, *European Commission*, 2021. november 11., https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-performance-country/czechia/economic-forecast-czechia_en.

11 „Kvůli chybějícím čipům vyrobí letos automobilky v Česku o čtvrt milionu vozů méně”, *Česká televize*, 2021. október 17., <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/3387046-kvuli-chybejicim-cipum-vyrobi-letos-automobilky-v-cesku-o-ctvrt-milionu-vozu-mene>.

12 „European Tourism: Trends & Prospects (Q3/2021)”, *European Travel Commission*, 2021. november, https://etc-corporate.org/uploads/2021/11/ETC-Quarterly-Report-Q3-2021_Public.pdf.

13 „»Floyd z Teplic« umřel kvůli pervitinu, ne vinou policie, uzavřela zpráva”, *iDnes.cz*, 2021. június 26., https://www.idnes.cz/usti/zpravy/smrt-teplice-zdrogovany-muz-znalecky-posudek-pitevni-zprava.A211026_122329_zlin-zpravy_alh.

14 „Odhadem šest stovek domů ve dvou obcích musí k zemi, řekl Grolich. Extrémní bouře nepřezilo pět lidí.” *Česká televize*, 2021. június 25., <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3331790-jizni-morava-scita-skody-po-tornadu-zemreli-nejmene-tri-lide-informovali-zachranari>.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Az idei év egyik legfontosabb kérdése az lesz: vajon működőképesnek bizonyul-e az új kormánykoalíció, és Fialáéknak vajon sikerül-e a járványt és annak gazdasági következményeit sikeresen kezelniük, vagy Csehországban is a pozsonyi káoszhoz hasonló állapotok uralkodnak majd el? Egy ötpárti koalíciót kevésbé terhelt időkben sem egyszerű irányítani, válsághelyzetben pedig könnyedén felszínre törhetnek az eltérő világnézetből fakadó ellentétek. Ha a kormánypártok tartják magukat a koalíciós szerződésben foglaltakhoz, és elsősorban a közös célokra koncentrálnak, nem pedig a konfliktusokra, akár működhet is a konzervatív-liberális frigy. Az alsóházban kényelmes többséggel rendelkeznek, a pártok egy része pedig korábbi kormányzati tapasztalataiból építkezhet. Maga a miniszterelnök, az 57 éves Petr Fiala is szolgált már oktatási miniszterként, azelőtt pedig a brünni Masaryk Egyetemet irányította rektorként. Az alsóházban a koalíciónak várhatóan kemény csatákat kell vívnia a szélsőjobboldali SPD-vel, akár csak a legerősebb párttal, az ANO-val. Ez utóbbi a sajtó egy részétől is támogatást kaphat, hiszen több befolyásos országos napilap Andrej Babiš célcsoportja, az Agrofert tulajdonában áll. Ugyancsak Fialáék dolgát nehezítheti majd Zeman elnök, aki nem titkoltan Babiš választási győzelmében bízott. Kérdés azonban, hogy az egészségi állapota miatt meddig képes ellátni hivatalát.

Az új kormány merész gazdaságpolitikai célokat tűzött ki maga elé. A Babišék által 2022-re tervezett 377 milliárd koronás költségvetési hiányt 300 milliárd korona alá kívánják csökkenteni.¹⁵ Az állam valószínűleg március végéig átmeneti költségvetés alapján fog működni, mivel a büdzsé átdolgozása több hónapot vesz igénybe. A koalícióban számtalan kompromisszumra lesz szükség, hogy megtalálják azokat a területeket, ahol visszafoghatják a kiadásokat. A középtávú cél az, hogy a tavalyi 7,5 százalékos hiányt 2024-ig fokozatosan 4 százalékra sikerüljön lefaragni. Az Európai Bizottság Csehország esetében az idei évre 4,4 százalékos növekedéssel számol.¹⁶ A Fiala-kabinet további cél-

15 Kahánek, Adam: „Dědictví Babišovy vlády: deficit závratných 420 miliard a rekordní státní dluh”, *Novinky.cz*, 2022. január 6., <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/statni-rozpocet-loni-skoncil-rekordnim-schodkem-420-miliard-40383122>.

16 „Economic forecast for Czechia”, *European Commission*, 2021. november 11., https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-performance-country/czechia/economic-forecast-czechia_en.

jai közt szerepel az eddig halogatott nyugdíjreform megvalósítása, valamint a védelmi kiadásoknak a GDP 2 százalékára való növelése. Mindezt a mostani, a magas infláció, az elszálló energiaárak és a pandémia miatt kiszámíthatatlan időszakban vállalni talán túlzott optimizmusra vall. A lakosság átoltottsága hasonló a magyarországihoz, de a Covid-19 újabb, ellenállóbb variánsai ismét leállásokat okozhatnak a cseh iparban, és az ország számára oly fontos turizmust még inkább a tönk szélére sodorhatják. Ebben az esetben elképzelhető, hogy a koalícióban elgondolkodnak azon, hogy a hatvan év alattiak számára is kötelezővé tegyék az oltást, ez pedig komoly vitákat, tüntetéseket generálhat az országban.

Kül- és biztonságpolitika

A 2021-es év emlékezetes momentumra, hogy Csehországnak Kínával és Oroszországgal is sikerült elmélyítenie konfliktusait. A csehek Tajvannal ápoló viszonya már 2020-ban is kiváltotta Peking nemtetszését, amikor a cseh szenátus elnöke és a prágai főpolgármester a szigetországban tett hivatalos látogatást. 2021 októberében pedig a tajvani külügyminiszter, a fejlesztési miniszter, valamint a tudományért és kutatásokért felelős tárcavezető is Prágában járt, hogy részt vegyen a cseh–tajvani gazdasági és beruházási fórumon. Joseph Vu külügyminisztert kitüntették a Szenátus Elnökének Ezüstérméjével, ezt pedig Kína prágai nagykövetsége a „tajvani szeparatizmus propagálásaként” értékelte, és ezért elítélte.¹⁷

A cseh–orosz viszony áprilisban került mélypontra, miután a csehek hivatalosan bejelentették, hogy a 2014-es vrběticei lőszerraktár felrobbantása mögött ugyanaz a két orosz GRU-tiszt áll, akik 2018-ban Salisburyben Szergej Szkripalt és lányát is megmérgezték. A robbantások két ember halálát okozták, ám az ügynökök valószínűleg nem így tervezték az akciót, és valójában egy bolgár fegyverkereskedőt akartak kiiktatni. Ettől függetlenül az ügy nagy botrányt kavart, és a Babiš-kormány tizennyolc orosz diplomatát utasított ki

17 „Vystrčil v Senátu ocenil tchajwanského ministra. Čínská ambasáda protestuje”, *Česká televize*, 2021. október 27., <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3391854-vystrcil-v-senatu-ocenil-tchajwanskeho-ministra-cinska-ambasada-protestuje>.

az országból.¹⁸ A NATO támogatásáról biztosította Prágát, és szolidaritásukat kifejezve Szlovákia, Románia és a balti államok is kiutasítottak a területükről néhány orosz diplomatát.¹⁹

Moszkva természetesen nem hagyta szó nélkül a történeteket. A vádakat tagadta, és az amerikaiak ármánykodásait látta az ügy háttérében. Ezt főként arra alapozta, hogy Babišék bejelentése egybeesett azzal, hogy Washington az amerikai elnökválasztásokba történő orosz beavatkozásra válaszul áprilisban tíz orosz diplomatát utasított ki az Egyesült Államokból.

Az orosz válaszcsoport a vártnál határozottabb volt: a cseh diplomaták közül húszat, a Prága mellett kiálló országok diplomatái közül pedig hetet utasítottak ki Oroszországból. A távozni kénytelen diplomaták magas száma miatt a moszkvai cseh nagykövetség működése rövid ideig megbénult, mivel létszámát tekintve sokkal kisebb az oroszok prágai nagykövetségénél, ráadásul a diplomaták mindössze huszonnégy órát kaptak a távozásra.²⁰ A konfliktus így csak tovább súlyosbodott, és a nyilvános üzengetésen túl konkrét formát is öltött. A csehek kizárták a Roszatomot a Dél-Morvaországban található dukovanyi atomerőmű bővítésére kiírt tenderből.²¹ A hatmilliárd euró értékű beruházás pályázatából korábban már a kínaiakat is kihagyták, így jelenleg csupán dél-koreai, francia és amerikai társaságok maradtak versenyben. Oroszország pedig májusban az Egyesült Államok mellett Csehországot is a „barátságtalan külföldi államok” listájára helyezte, és ennek értelmében a csehek mindössze tizenkilenc orosz állampolgárt foglalkoztathatnak képviselőiként.²²

18 „Ruská GRU zřejmě stojí za výbuchem ve Vrběticích, oznámil Babiš. Policie pátrá po dvojici, která v Británii útočila jedem novičok”, *DeníkN*, 2021. április 17., <https://denikn.cz/606069/gru-zrejme-stoji-za-vybuchem-ve-vrbeticich-oznamil-babis-cesko-vyhosti-18-agentu-z-ruske-ambasady/?ref=titl>.

19 „Estland, Lettland und Litauen weisen vier russische Diplomaten aus”, *Der Spiegel*, 2021. április 23., <https://www.spiegel.de/ausland/estland-lettland-und-litauen-weisen-vier-russische-diplomaten-aus-a-5cb9c92e-c5f0-47db-80f6-368d0150f256>.

20 „Rusko v odvetě vyhostí 20 zaměstnanců české ambasády v Moskvě”, *České noviny*, 2021. április 18., <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/rusko-v-odvete-vyhosti-20-zamestnancu-ceske-ambasady-v-moskve/2023815>.

21 „Czechs exclude Rosatom from nuclear tender after dispute with Russia”, *Reuters*, 2021. április 19., <https://www.reuters.com/world/europe/czechs-exclude-rosatom-nuclear-tender-after-dispute-with-russia-2021-04-19/>.

22 Polaczyková, Tereza: „Rusko zveřejnilo seznam nepřátelských zemí. Jsou na něm jen Česko a USA”, *Deník*, 2021. május 14., https://www.denik.cz/ze_sвета/rusko-cesko-nepratelstvi-zeme-seznam-20210514.html

Trendek és forgatókönyvek

Az új cseh kormánytól nem várható látványos javulás az Oroszországgal és a Kínával fennálló viszonyban. A kabinet kiemelt célként tekint a Václav Havel volt államfő nevével fémjelzett külpolitika újjáélesztésére, tehát a gazdasági érdekeken túl a demokrácia és az emberi jogok támogatását is kiemelt kérdésként kezeli. A tajvani kapcsolatokat forszírozó Miloš Vystrčil, a szenátus elnöke az ODS-ből került ki, Zdeněk Hřib prágai főpolgármester pedig a Kalózpárt tagja. A külügyi tárca irányítása ráadásul annak a már említett, szintén kalózpárti Jan Lipavskýnak a kezébe került, aki a koronavírus európai terjedése idején, 2020 márciusában „propagandapandának” nevezte Kínát, mivel az nem vállal felelősséget a világjárványért, és azt is hozzátette: Peking Moszkvával együtt veszélyt jelent a cseh demokráciára.²³ Nem véletlen, hogy Zeman elnök – Oroszország és Kína legbefolyásosabb cseh barátja – tiltakozott a külügyminiszterrel való kinevezése ellen. Lipavský hű maradt hírnevéhez, és néhány héttel hivatalba lépése után felvetette a 2022-es pekingi téli olimpia bojkottálását, sőt, külön felhívta a cseh nagykövet figyelmét arra, hogy kerülje a rendezvényt dicsérő nyilatkozatokat.²⁴

A koalíció ezzel szemben javítani szeretne az országnak a Babiš-kormányok idején megkopott nyugati renoméján. Ám az EU-hoz fűződő viszony sem jelent teljesen egyoldalú elköteleződést. 2022 második felében Csehország veszi át az EU Tanácsának soros elnökségét. A kormány jelezni kívánva elkötelezettségét Mikuláš Bek vezetésével egy külön európai ügyekért felelős minisztériumot is felállított. A tárca feladata a féléves elnöki periódus előkészítésén és lebonyolításán túl a nyugati kapcsolatok élénkítése lesz. Az ODS mérsékelten euroszeptikus párt, az Európai Konzervatívok és Reformerek (ECR) pártcsalád tagja, tehát EP-képviselői többek közt a lengyel Jog és Igazságosság (PiS) képviselőivel ülnek egy frakcióban. Petr Fiala miniszterelnök az EU-t Csehország esetében az egyetlen észszerű alternatívának tartja, ugyanakkor sürgeti annak megreformálását, bizonyos ügyekben nagyobb mozgásteret kérve a nemzetállamok-

23 Lipavský, Jan: „7 faktů o koronaviru: připomeňme si je, než nás spolkně propagandistická panda”, *Aktuálně.cz*, 2020. március 23., <https://blog.aktualne.cz/blogy/jan-lipavsky.php?itemid=36222>.

24 McEnchroe, Tom: „Foreign Minister tells Czech ambassador to China to be careful about his statements”, *Radio Prague International*, 2022. január 10., <https://english.radio.cz/foreign-minister-tells-czech-ambassador-china-be-careful-about-his-statements-8738777>.

nak.²⁵ A koalíció pártjainak többsége támogatja az euróövezethez való csatlakozást, az ODS azonban az euró bevezetését nem tartja sem reálisnak, sem kívánatosnak.²⁶ A Visegrádi Együttműködést a kormány nem kívánja leépíteni, de Brüsszellel szemben valószínűleg kevésbé konfrontatív politikát javasol majd a csoport számára. A cseh–magyar kapcsolatok esetében az ODS és Fiala vélhetőleg könnyebben megtalálja majd a közös hangot az Orbán-kormánnyal, mint a külügyi tárcát vezető kalózpártiak, akik nem titkoltan örülnének, ha Budapesten kormányváltás lenne 2022 áprilisában.²⁷

25 „Petr Fiala od A Do Z”, *Koalice ODS, KDU-ČSL, TOP 09*, https://pfiala.cz/download/PF_od_A_do_Z.pdf.

26 Fiala, Petr: „Zastavíme zadlužování i populisty”, *ODS*, 2021. október 1., <https://www.ods.cz/clanek/21651-zastavime-zadluzovani-i-populisty>.

27 „Piráti a Starostové jednali s primátorem Budapešti o společných problémech České republiky i Maďarska. Shodli se na nutnosti obrany demokracie ve středoevropském regionu”, *Pirátská Strana*, 2021. szeptember 28., <https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/primatori-prahy-a-budapesti-o-krizi-demokracie.html>.

Olaszország

Szerző:

Kohán Mátyás

külpolitikai újságíró

Adatok (2021):

Lakosság: 59 257 566 fő

Népszaporulat: -0,52 százalék, -309 604 fő

Etnikai megoszlás: 91 százalék olasz, 9 százalék egyéb

GDP (PPP): 2697,14 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 45 287 dollár

Gazdasági növekedés: +6,2 százalék

2021 főbb eseményei Olaszországban

2021 Olaszország hibernációjának éve volt. Január 13-án megbukott a 2018–2023-as parlamenti ciklus várhatóan utolsó politikai kormánya, a baloldali populista Öt Csillag Mozgalom, a balközép Demokrata Párt (PD), a belőle kivált, Matteo Renzi exminiszterelnök fémjelzte Olaszország Él (Iv) és számos kisebb baloldali párt alkotta második Conte-kormány. Egy hónappal később hivatalba lépett az Európai Központi Bank egykori elnöke, Mario Draghi által vezetett és a Giorgia Meloni Olaszország Fivérei (FdI) nevű alakulatán kívül minden jelentős országos pártot magába tömörítő nemzeti egységkormány. Ez a járványkezelést és az uniós helyreállítási alap (RRF) hatékony felhasználását tűzte ki egyetlen értelmezhető céljául, ezenfelül politikai tevékenységet a gyakorlatban nem végez. Olaszország helyreállítási tervét már júniusban elfogadta az Európai Bizottság, a források azóta is folyamatosan érkeznek az országba. Az RRF-pénzek feletti diszponálás lehetősége jelentős összetartó erő a koalícióban,¹ ám

1 Kohán Mátyás: „Mi leszünk a többség! – Matteo Salvini exkluzív interjúja a Mandinernek”, *Mandiner*, 2021. április 17., https://mandiner.hu/cikk/20210407_mi_leszunk_a_tobbseg_matteo_salvini_a_mandinernek.

cserébe Olaszország hangját az Európai Unió aktuális vitáiban, például az energetika,² a jogállamiság vagy a migráció kérdésében gyakorlatilag nem lehet hallani, hisz a kormány semmilyen álláspontot sem képviselhet olyan témákban, amelyekről az azt alkotó pártok között sincs megegyezés. A Covid–19-politika vonatkozásában viszont Olaszország Európa nyugtalanabb államai közé tartozott: az oltási igazolványt elutasító olaszok százazreit túlzás nélkül nevezhetjük mozgalomnak.³

Az országban pártpolitikai szempontból⁴ nem történt áttörés, átalakulás azonban annál inkább. Olaszország hagyományos bal- és jobbközép blokkjai közül továbbra is a jobbközép a népszerűbb, de jelenleg a 2020-astól eltérő összetételben. Az egységkormányban való részvétele miatt korlátozott kommunikációs lehetőségei, valamint a párton belüli botrányok következtében folytatódott Matteo Salvini Északi Ligájának (Lega) eróziója: az évet a párt 24 százalékon kezdte, és 19 százalékon zárta. Az Olaszország Fivérei eközben szeptemberre az olasz jobboldal vezető erejévé vált: ők 17 százalékkal kezdték, 20 százalékkal zárták 2021-et. Mellettük Silvio Berlusconi Előre, Olaszország! (FI) pártja stabilan őrzi a maga 8 százalékát. A baloldalnak jól tett az egységkormányzás, a PD a Lega gyengülésének következtében abszolút értelemben ismét az ország legnépszerűbb pártjává vált, bár támogatottságát 20-ról csak 21 százalékra tudta növelni. Az Öt Csillag Mozgalom (M5S) azonban hiába húz a baloldal felé, tavaly sem integrálódott a balközép-jobbközép struktúrába, így stabil 14 százalékos támogatottságát nem lehet egyszerűen a balközép blokkéhoz adni.

-
- 2 Roberts, Hannah: „Energy price hike prompts Italian nuclear rethink”, *Politico*, 2022. január 5., <https://www.politico.eu/article/energy-price-hike-prompt-italy-nuclear-rethink/>.
 - 3 „I 'no green pass' si presenteranno alle elezioni con il Movimento per la libertà”, *Agenzia Italia*, 2021. november 2., <https://www.agi.it/cronaca/news/2021-11-02/no-vax-nasce-movimento-per-la-liberta-14413456/>.
 - 4 „Poll of Polls Italy – National parliament voting intention”, *Politico*, <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/italy/>.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Január 29-én az olasz történelem második legjobb eredményével újraválasztották Sergio Mattarella köztársasági elnököt.⁵ Ez a fejlemény alapjaiban határozza meg Olaszország 2022-es belpolitikai eseményeit: lehetővé teszi az ország politikai hibernációjának folytatását, azaz azt, hogy a szintén elnökjelöltként felmerülő Draghi kormánya kitölthesse a 2023-as választásig tartó mandátumát. Ezzel együtt azonban egy tavaly nem tapasztalt bizonytalansági tényező is bevezet a rendszerbe. Az olasz alkotmány értelmében „a képviselőház a köztársasági elnök mandátumának utolsó fél évében nem osztható fel”,⁶ ennek következtében pedig 2021 második fél évében az előrehozott választásban érdekelt erőknél (Lega, FdI) nem állt érdekében kormányválságot kiprovokálni. E tényező viszont most megszűnt – bár a kormányzatra stabilizálólag hat az a tény, hogy támogatottságának csökkenésével, illetve a párt FdI-vel és FI-vel való kapcsolatának feszültté válásával a Legának is egyre kevésbé érdeke az előrehozott választás.

Gazdasági tekintetben az Olasz Statisztikai Hivatal (Istat) a 2021-es Covid-19 utáni „visszapattanáshoz” képest valamelyest lassuló GDP-növekedéssel (4,4 százalék), illetve a munkanélküliség enyhe csökkenésével (9,3 százalék) számol – utóbbi azonban várhatóan így sem éri el a 2020-as 9,2 százalékos szintet.⁷ Az Olasz Nemzeti Bank ennél valamelyest pesszimistább, ugyanis 3,8 százalékos gazdasági növekedést vizionál 3,5 százalékos infláció mellett.⁸ Ez a várakozás egybevág az IMF előrejelzésével, amelyet a globális inflációs

5 „Sergio Mattarella è stato rieletto Presidente della Repubblica”, *Agenzia Italia*, 2022. január 29., <https://www.agi.it/politica/news/2022-01-29/settima-ottava-votazione-elezione-quirinale-diretta-15408373/>.

6 A 70. cikkelyről (az elnök parlament feloszlására vonatkozó jogáról) szóló szakasz az Olasz Köztársaság Képviselőháza alkotmányreformért felelős bizottságának az Olasz Köztársaság Alkotmánya II. részének módosításairól szóló dossziéjából: „Il progetto di revisione della Parte seconda della Costituzione (A.C. 3931-A e A.S. 2583-A), Titolo II. Art. 70: Potere del Presidente della Repubblica di scioglimento della Camera”, Art. 70.

7 „Le prospettive per l’economia italiana nel 2021-2022”, *Istituto Nazionale di Statistica*, 2021. december 3., <https://www.istat.it/it/archivio/271475>.

8 „Bolletino Economico n.1 – 2022”, *Banca d’Italia*, 2022. január, <https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/bolletino-economico/2022-1/index.html>.

nyomás és a kínálati oldali problémák következtében januárban módosított lefelé a szervezet.⁹

Kül- és biztonságpolitika

„Magányban nincs szuverenitás” – szól Mario Draghi miniszterelnök külpolitikai krédója. A legjelentősebb olasz külpolitikai kutatóintézet, az ISPI összefoglaló elemzése „hatékonyabb multilateralizmusként” írja le a Draghi-kormány külpolitikáját,¹⁰ ez azonban a gyakorlatban annyit jelent, hogy Olaszország nem formálja Németországhoz és Franciaországhoz hasonlítható gazdasági és geostratégiai súlyával arányosan az Európai Uniót, és az EU-s fővonaltól semmilyen szakpolitikai területen nem tér el. Ennek hátterében feltehetőleg valamiféle, a helyreállítási alapot megelőző német–olasz megegyezés állhat: a Draghi vezette Olaszország az elsőkként kapta meg a saját hitelfelvételhez képest jóval kedvezőbb feltételek mellett elérhető RRF-forrásokat, melyekkel a 2023-as választásokig orvosolni tudja akut költségvetési problémáit – cserébe viszont az ország gyakorlatilag nem folytat önálló külpolitikát. Ezt az is mutatja, hogy az RRF-et leszámítva a 2021-es év egyetlen jelentős olasz külpolitikai eseménye egy Egyiptomban politikai okokból fogva tartott, Olaszországban tanuló kopt keresztény diák szabadlábra kerülése volt.¹¹

Az olasz lakosság az RRF-pénzek megérkezését euforikus hangulatban várja, és jelentős mértékben ez adja Draghi népszerűségének alapját. A lakosság tehát a fenti megegyezést egyelőre támogatja. A 2022-es év feltehetőleg még e politika jegyében fog eltelni; míg a *status quo* három feltétele (az RRF-pénzek akadálytalan folyósítása, a Draghi-kormány fennállása és az olasz lakos-

9 „Il Fmi taglia le previsioni di crescita per il 2022, anche per l'Italia. Pesano inflazione e problemi alle forniture”, *la Repubblica*, 2022. január 25., https://www.repubblica.it/economia/2022/01/25/news/fmi_previsioni_outlook-335191018/.

10 Villafranca, Antonio: „Draghi e la politica estera dell'Italia”, *Istituto per gli studi di politica internazionale*, 2021. február 17., <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/draghi-e-la-politica-estera-dellitalia-29339>.

11 „Patrick Zaki lascerà il carcere dopo 22 mesi di detenzione in Egitto: ma non è stato assolto. »Sto bene, grazie all'Italia per il supporto«”, *il Fatto Quotidiano*, 2021. december 7., <https://www.ilfattoquotidiano.it/2021/12/07/patrick-zaki-esce-di-prigione-dopo-22-mesi-di-detenzione-in-egitto-ma-non-e-stato-assolto-sto-bene-grazie-allitalia-per-il-supporto/6417873/>.

ság támogatása) adott, Olaszországtól nem várható érdemi önálló külpolitikai aktivitás. A kormányt alkotó három pólus (M5S–PD/Iv–Lega/FI) eltérő külpolitikai prioritásai miatt valójában ez az egységkormány egyetlen lehetséges választása is.

Trendek és forgatókönyvek

Olaszország 2022-es éve a fent leírtak alapján három forgatókönyv mentén alakulhat. A legvalószínűbb forgatókönyv: a *status quo* fennmaradása. A Draghi-kormány mögötti társadalmi támogatottság és politikai kényszerkonszenzus kitart a jövőre esedékes választásokig. Az országban az RRF okozta pénzhiányérzet ellensúlyozza a Draghi által javasolt strukturális reformok (pl. nyugdíjreform) esetleges politikai kockázatát, az Európai Unió vitáiba Olaszország gyakorlatilag nem szól bele, belpolitikai tekintetben pedig stabil marad.

Kevésbé valószínű forgatókönyv a *status quo* szakpolitikai okból való megbontása. Ez akkor következne be, ha egy, az egységkormányon belül lappangó (jelenleg például az oltási igazolvány vagy a migráció körül meglévő) szakpolitikai konfliktus a külső körülmények hatására kiéleződne, a felszínre törne, és drasztikusan megemelné valamelyik párt vagy blokk támogatottságát. Ebben az esetben a választók számára a konfliktus megoldása még a helyreállítási forrásoknál is jelentősebb üggyé válna, és olyan mértékben csökkentené a nemzeti egységkormány támogatottságát, hogy amiatt Draghi lemondana, a szimultán lakossági és politikai nyomás pedig Mattarella elnököt a parlament feloszlatására kényszerítené.

A legkevésbé valószínű forgatókönyv a *status quo* pártpolitikai okból való felrúgása. Ebben az esetben a jobbközép blokk és a PD között a PD támogatottságának növekedése okán érdekközösség alakulna ki az előrehozott választásokkal kapcsolatban, így egy vagy több párt kormányválságot robbantana ki, és megszerezne a parlament feloszlatásához szükséges szavazatszámot. Ehhez egyrészt az lenne szükséges, hogy a PD több mandátum megszerzésére lásson esélyt, mint amennyivel az Iv kiválása óta rendelkezik, s így a balközép blokkon belüli megbízhatatlan riválisát marginalizálhassa, másrészt az, hogy a jobbközép blokk tagjai rendezzék a Mattarella megválasztásának következtében köztük kialakuló feszültséget, és a Lega támogatottságának csökkenése Salvini-t ne tegye az előrehozott választásban ellenérdekeltté, harmadrészt pedig az,

hogy a Draghi-kormány népszerűsége ne tegyen egy ilyen politikai manővert túl kockázatosná.

Az olasz külpolitikában, geopolitikában jelenleg hosszabb távon sem várható változás. A gazdasági problémák, a belső politikai megosztottság és a határozott vízió hiánya miatt a nem nagyságrendileg nagyobb lakossággal és gazdasággal rendelkező Franciaországhoz képest az olasz aktivitás csekély marad majd.

Spanyolország

Szerző:

Gergi-Horgos Mátyás

senior kutató, MCC Akadémiai Igazgatóság

Adatok (2021):

Lakosság: 47 398 695 fő

Népszaporulat: -0,24 százalék, -115 280 fő

Etnikai megoszlás: 84,8 százalék spanyol, 15,2 százalék egyéb

GDP (PPP): 1984,01 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 42 075 dollár

Gazdasági növekedés: +4,9 százalék

2021 főbb eseményei Spanyolországban

2021 januárjában Spanyolországban megdőlt a koronavírusos betegek napi esetszámának rekordja: 40 ezer fölé emelkedett az egy nap alatt regisztrált megbetegedések száma.¹ A katalán legfelsőbb bíróság januári döntése nyomán február 14-re előrehozott tartományi választásokat írtak ki, ez pedig megerősítette a baloldali és függetlenségpárti Pere Aragonèsnek, illetve pártjának a katalán regionális kormány élén elfoglalt pozícióját. Február második felében Barcelona után országszerte több nagyvárosban is heves tüntetések, rendbontások kezdődtek, miután letartóztatták Pablo Hasél katalán származású rapper, aki dalaiban a Baszk Haza és Szabadság (ETA) és az al-Kaida terrorszervezeteket

1 García-Abadillo, Rocio R.: „España registra un nuevo récord de contagios en 24 horas con 41.576 y la incidencia acumulada sigue subiendo hasta 736”, *El Mundo*, 2021. január 20., <https://www.elmundo.es/ciencia-y-salud/salud/2021/01/20/60086195fdddf7d6c8b4583.html>.

éltette.² A március elején közölt adatok szerint az ország munkanélkülijeinek száma meghaladta a 4 milliót.³ A központi kormányban fontos személyi változás történt, mivel a kisebbik kormánypárt, a szélsőbaloldali Podemos vezetője, Pablo Iglesias lemondott miniszterelnök-helyettesi pozíciójáról, hogy indulhasson a madridi tartomány elnöki tisztségéért. A májusi előrehozott madridi regionális választásokon végül a Néppárt (PP) jelöltje, a jobboldali Vox támogatásával ismét a tartomány elnökének választott Isabel Díaz Ayuso aratott főlényes sikert.⁴

Május közepén, alig két nap leforgása alatt a szomszédos Marokkóból 8 ezer illegális migráns érkezett az észak-afrikai Ceutába, a bevándorlók megfékezésére pedig még a katonaságot is bevetette a spanyol vezetés.⁵ A tömeges hátsértések, illetve a Marokkó és Spanyolország között kialakult diplomáciai konfliktus miatt Pedro Sánchez kormányfő ellátogatott a két spanyol enklávéba, majd megkezdődött az illegális bevándorlók visszatoloncolása az észak-afrikai államba. Júniusban a spanyol miniszterelnök bejelentette, hogy kegyelemben részesít kilenc katalán politikust, akiket az alkotmányellenesnek nyilvánított 2017-es katalán függetlenségi népszavazás lebonyolításában játszott szerepük miatt ítélték el.⁶ Júliusban az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította a koronavírus-járvány első hulláma során bevezetett szigorú kijárási tilalmat, mert az jogellenesen korlátozta a polgárok szabad mozgását.⁷

2 „¿Por qué ha sido condenado Pablo Hasél? Los tuits y la canción que le han llevado a la cárcel“, *El Confidencial*, 2021. február 21., https://www.elconfidencial.com/cultura/2021-02-21/pablo-hasel-prision-tuits-cancion-carcel_2952999/.

3 Ubieto, Gabriel: „España supera los 4 millones de parados por los estragos de la tercera ola“, *El Periodico*, 2021. március 2., <https://www.elperiodico.com/es/economia/20210302/espana-supera-4-millones-parados-11552655>.

4 Medialdea, Sara: „Ayuso gana a todos: dobla sus resultados y suma más escaños que las tres izquierdas juntas“, *ABC*, 2021. május. 5., https://www.abc.es/espana/abci-elecciones-madrid-ayuso-gana-todos-dobla-resultados-y-suma-mas-escaños-tres-izquierdas-juntas-202105042146_noticia.html.

5 „Ceuta: las impactantes imágenes de la llegada masiva de inmigrantes al territorio español“, *BBC*, 2021. május 19., <https://www.bbc.com/mundo/noticias-57171780>.

6 Gil Grande, Rocío: „El Gobierno indulta a los nueve presos del ‘proceso’ por »utilidad pública« y pide abrir »un tiempo nuevo de diálogo«, *RTVE*, 2021. június 22., <https://www.rtve.es/noticias/20210622/gobierno-indulta-nueve-presos-del-proces/2107720.shtml>.

7 Gergi-Horgos Máttyás: „Alkotmányjogi szorítóban a baloldali spanyol kormány“, *Mandíner*, 2021. július 14., https://precedens.mandiner.hu/cikk/20210714_alkotmanyjogi_szoritoban_a_baloldali_spanyol_kormany.

Szeptember elején rekordmagasságba emelkedett a lakosság rezsiköltsége, az emelkedés pedig egészen az év végéig kitartott: bár a baloldali kormány adócsökkentéssel többször is közbelépett, 2021-ben egy átlagfogyasztó így is 41 százalékkal többet fizetett az elektromos áramért, mint 2020-ban.⁸ Októberben az alkotmánybíróság kimondta, hogy a központi kormányzat által kihirdetett második szükségállapot is alkotmányellenes volt. A Sánchez-kormány korábban ugyanis rendeletbe foglalta, hogy a koronavírus miatti rendkívüli állapot hat hónapig tart, ám erre a végrehajtott hatalomnak valójában nincsen lehetősége. Az alkotmány szerint a szükségállapot kihirdetése tizenöt napra szól, annak esetleges meghosszabbításáról pedig csak a spanyol törvényhozás, nem pedig a kormány dönthet.⁹ A spanyol központi bank jelentése szerint a 2021-es év elején az államadósság újabb történelmi magasságba emelkedett, majd a harmadik negyedévre 122 százalékra csökkent.¹⁰ A munkanélküliség a 2020-as év végi mutatókhoz képest több mint két százalékpontot esett, a GDP-növekedés pedig meghaladta a 4 százaléket, így a spanyol gazdaság a koronavírus-járvány okozta recesszió után növekvő pályára állt 2021 végére.¹¹

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Gazdasági szempontból Spanyolország számára a 2022-es esztendő a válságból való fokozatos kilábalás éve lesz, amit az Európai Bizottság és az OECD

8 Peralta, Luis Alberto: „El precio de la electricidad cierra en España su peor año”, *Cinco Días*, 2021. december 31., https://cincodias.elpais.com/cincodias/2021/12/30/mercados/1640874678_487352.html.

9 Gergi-Horgos Máttyás: „Alkotmányellenesen korlátozta a parlamentet a spanyol kormány”, *Mandiner*, 2021. szeptember 9., https://precedens.mandiner.hu/cikk/20210909_alkotmanyellenesen_korlatozta_a_parlamentet_a_spanyol_kormany.

10 „La deuda de las Administraciones Públicas se situó en el 122,1% del PIB en el tercer trimestre de 2021”, *Banco de España*, 2021. december 14., https://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/NotasInformativas/21/presbe2021_99.pdf.

11 „Encuesta de población activa. EPA. Tercer trimestre 2021”, *Instituto Nacional de Estadística*, 2021. október 28., https://ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176918&menu=ultiDatos&idp=1254735976595; López, Denisse: „El Banco de España rebaja al 4,5% el crecimiento de este año y solo mejora sus previsiones para 2023”, *Cinco Días*, 2021. december 17., https://cincodias.elpais.com/cincodias/2021/12/16/economia/1639688350_507318.html.

számításai is alátámasztanak.¹² A spanyol kormány ugyan 6,5 százalékos növekedéssel számol, a bővülés azonban a brüsszeli várakozások, de még a madridi központi bank szerint is jóval elmarad majd a várttól. Így a spanyol GDP előreláthatóan 5,5 százalék körül nő majd idén.¹³ A növekedésben jelentős szerepet játszik az Európai Unió Next Generation EU nevű helyreállítási alapja, amely a maga 140 milliárd eurós pluszforrásával nagymértékben, akár 2 százalékponttal is megemelheti a mediterrán ország GDP-növekedését.¹⁴ Az emberek azonban a spanyol gazdaság fellendülését nem igazán fogják megérezni. A magas rezsírák miatt jelentkező infláció ugyanis 2022-ben is kitarthat, és a tavalyi 3 százalékról idén várhatóan 3,7 százalékra növekszik majd.¹⁵ Pozitív hír viszont, hogy a munkanélküliségi ráta a 2021 elején tapasztalt növekedés után idén visszatérhet a koronavírus-járvány előtti években mért szintre, amennyiben a vírus újabb variánsainak megjelenése nem jár együtt a gazdaságot érintő korlátozásokkal.¹⁶ A szigorú korlátozások mellőzése tehát kiemelten fontos lenne az év során, hiszen a GDP 12 százalékát a turizmus adja, a szektor hozzájárulása nélkül pedig Spanyolország nem lesz képes tartani a megkezdett gazdasági növekedést.

A spanyol belpolitikát várhatóan a pártpreferenciák fokozatos átalakulása fogja jellemezni, hiszen ez már a 2021-es esztendőben is megfigyelhető volt. A szocialista-szélsőbaloldali kormány a felmérések szerint veszített támogatottságából, miközben egyre több spanyol tenné le a voksát a liberális-konzer-

12 „Spain Economic Snapshot”, *OECD*, 2021. december, <https://www.oecd.org/economy/spain-economic-snapshot/>.

13 „Economic forecast for Spain”, *European Commission*, 2021. november 11., https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-performance-country/spain/economic-forecast-spain_en.

14 Arcos, José Miguel: El FMI recorta el crecimiento del PIB español al 4,6% en 2021 y al 5,8% en 2022, *El Economista*, 2021. december 22., <https://www.economista.es/economia/noticias/11536539/12/21/El-FMI-recorta-el-crecimiento-del-PIB-espanol-al-46-en-2021-y-al-58-en-2022.html>.

15 Viaña, Daniel: „El Banco de España avisa: la inflación será incluso mayor en 2022 y la recuperación española es «claramente menos dinámica»”, *El Mundo*, 2021. december 17., <https://www.elmundo.es/economia/macroeconomia/2021/12/17/61bb837bfc6c83fe1e8b456e.html>.

16 „La economía española en 2022. Situación y retos para la política económica”, *Banco de España*, 2022. január 12., <https://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/IntervencionesPublicas/Gobernador/Arc/Fic/hdc120122.pdf>.

vatív Néppárt, illetve a jobboldali Vox mellett.¹⁷ Ezért is ígérkeznek fontosnak a Castilla y Leónban tartott, illetve a várakozások szerint Andalúziában is sorra kerülő regionális választások. A közvélemény-kutatások szerint mindkét tartományban jobboldali siker várható, a szocialista fellegvárként számontartott Andalúziában viszont a baloldali erők jól koordinált mozgósítással akár még meglepetést is okozhatnak.¹⁸ Jobboldali győzelem esetén a sikeres kormányzáshoz a jelenleg több támogatóval rendelkező Néppártnak egyezsége kell jutnia a Vox politikusaival. A korábbi madridi, illetve andalúz példa azt mutatja, hogy erre volt már precedens, így amennyiben a jobboldali pártok erőt tudnak demonstrálni, majd regionális szinten koalícióra lépnek, az valószínűleg hatással lesz az országos pártpreferenciák alakulására.¹⁹ 2022 olyan politikai lehetőséggel kecsegtet, hogy ha azzal a jobboldali pártok élni tudnak, akár a politikai fordulat alapjait is megteremthetik. Ha viszont ezt a lehetőséget nem tudják kiaknázni, az a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) málmára hajthatja a vizet.

Kül- és biztonságpolitika

2021-ben a spanyol külpolitikában az európai kapcsolatok ápolásán volt a hangsúly; az országnak megítélt uniós helyreállítási források egyértelműen azt mutatják, hogy ezen a téren sikerrel jártak a spanyolok. Várhatóan az idei esztendőben is hasonló célkitűzések mentén alakulnak majd az ország külkapcsolatai. Madrid továbbra is a francia–német tengely legfőbb szövetségese lesz, amit az új német kancellár, Olaf Scholz 2022. januári madridi látogatása is bi-

17 Martínez, Jorge: „El PP ganaría las elecciones y obtendría la mayoría absoluta con Vox, según la última encuesta de Sigma 2”, *Antena 3*, 2021. december 26., https://www.antena3.com/noticias/espana/ganaria-elecciones-obtendria-mayoria-absoluta-vox-segun-ultima-encuesta-sigma-2_2021122361c4aa5820b19a0001264a43.html.

18 Riaño, Miguel: „Media de encuestas: empate técnico entre PP y PSOE con Vox lanzado hacia los 70 escaños”, *El Independiente*, 2022. január 9., <https://www.elindependiente.com/espana/2022/01/09/media-encuestas-elecciones-generales-empate-pp-psoe-vox-lanzado-70-escaños/>.

19 Marcos, José: „Las elecciones en Castilla y León y Andalucía abren el futuro político de España”, *El País*, 2021. december 27., <https://elpais.com/espana/2021-12-27/las-elecciones-en-castilla-y-leon-y-andalucia-abren-el-futuro-politico-de-espana.html>.

zonyít.²⁰ Spanyolország második legnagyobb kereskedelmi partnerével, Németországgal már Angela Merkel kancellársága idején is szoros kapcsolatot ápol, ám a szociáldemokrata Scholz hatalomra kerülésével a két baloldali kormányfő, illetve országaik politikai céljai is összhangba kerültek. Amennyiben pedig Franciaországban ismét megválasztják Emmanuel Macron elnököt, a további európai integrációt pártoló nyugat-európai államok közötti együttműködésben fontos szerepet kaphat Spanyolország.

A NATO-ban Madrid előreláthatóan nem változtat eddigi politikáján, így a szorosabb együttműködést támogatja majd. 2022 ugyanakkor nemcsak azért lesz fontos esztendő, mert idén lesz negyven éve, hogy a dél-európai állam csatlakozott a katonai együttműködéshez, hanem azért is, mert a soron következő NATO-csúcsot Spanyolországban fogják tartani.²¹ A nemzetközi katonai együttműködésen túl, a biztonságpolitika terén ugyanakkor azzal kell számolni, hogy az Afrika felől ránehezedő migrációs nyomás továbbra is kihívás elé állítja majd az országot. 2021-ben 41 956 migráns érkezett Spanyolországba, ami 0,4 százalékkal kevesebb, mint 2020-ban, és a Kanári-szigetek kitettsége is csökkent.²² De az Ibériai-félszigetre tengeri úton érkező migránsok száma 16 500-ról 17 341-re emelkedett, s a két Észak-Afrikában található spanyol enklávénak határainak biztosítása is komoly próbatételnek ígérkezik. Ceutába és Melillába 7,8 százalékkal több illegális bevándorló érkezett 2021-ben, mint az azt megelőző évben. Ennek fényében a határok biztosítása, különös tekintettel a két enklávéra, illetve a tengeri határokra, a 2022-es esztendő egyik kiemelten fontos feladata lesz.

20 „Sánchez confirms the beginning of a new stage in the already close cooperation between Spain and Germany at bilateral and European levels with Scholz”, *La Moncloa*, 2022. január 17., https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/Paginas/2022/20220117_sanchez-scholz.aspx

21 „NATO has announced that Spain will host its next summit in 2022”, *La Moncloa*, 2021. június 14., <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/presidente/news/Paginas/2021/20210614nato-summit.aspx>.

22 „Inmigración Irregular 2021”, *Ministerio del Interior*, 2021, http://www.interior.gob.es/documents/10180/12745481/24_informe_quincenal_acumulado_01-01_al_31-12-2021/70629c47-8b67-4e03-9fe8-9e4067044c16.

Trendek és forgatókönyvek

A belpolitikában a Néppárt és a Vox számára megnyílt a lehetőség, hogy támogatottságukat országos szinten is tovább növeljék, amire a felmérések szerint igencsak jó esélyük van. A nagyobbik kormánypart ugyanakkor a gazdasági növekedés előmozdításával visszaszerezheti elpártolt szavazóit – ehhez viszont a soron következő tartományi választásokon is jól kell szerepelnie. A következő időszakban tehát a pártok közötti verseny éleződése lesz tapasztalható, és ez egyben az ellentétes álláspontok ütközését, a belpolitikai viták felerősödését is magával hozza.

A spanyol kormány a gazdaságpolitika terén a növekedés fenntartására fog törekedni, és ebben az uniós források kiemelten fontos szerepet játszanak majd. Ugyanakkor az állami és az európai szereplők eltérő prognózisai azt jelzik, hogy a spanyol gazdasági környezetet még mindig a kiszámíthatatlanság jellemzi, ezt pedig a magas infláció, illetve az esetleges újabb korlátozások tovább súlyosbíthatják.

A külpolitika terén a Sánchez-kormány – a tőle megszokott módon – az uniós kapcsolatok előmozdítására, illetve a német–francia tengely támogatására helyezi majd a hangsúlyt. Mindez elengedhetetlen, hisz a stratégiai kapcsolatok ápolása nélkül a kitűzött gazdasági növekedési célok nem lesznek tarthatók.

Az elmúlt években felerősödött migrációs nyomás továbbra is kihívás elé állítja majd a spanyol kormányt. Az illegális bevándorlásra eddig nem adott hathatós választ a baloldali vezetés, és ezt a jobboldali erők saját pozíciójuk megerősítésére használhatják fel. A migráció megfékezésének kulcsa, hogy az ország jó kapcsolatot ápoljon Marokkóval, ehhez pedig pragmatikus politikára lenne szükség, hiszen Ceuta és Melilla sorsa Rabaton múlik, ráadásul a Kanári-szigetek is rendkívül kitett a marokkói hatóságok politikájának. Elmúltak azok az idők, amikor Spanyolország még uralni tudta a térséget; ehelyett egyre inkább az afrikai folyamatok elszenvédőjévé válik, s nem úgy tűnik, mintha lenne hosszabb távú spanyol vízió a probléma kezelésére.

Japán

Szerző:

Zoltai Alexandra

Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem

Adatok (2021):

Lakosság: 125 340 000 fő

Népszaporulat: -0,51 százalék, -628 205 fő

Etnikai megoszlás: 98,1 százalék japán, 1,9 százalék egyéb

GDP (PPP): 5633,51 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 44 935 dollár

Gazdasági növekedés: +1,5 százalék

2021 főbb eseményei Japánban

Japán sűrű évet tudhat maga mögött, ebben pedig a főszerepet ismét a koronavírus-járvány játszotta. A japán kormány folyamatos küzdelmet vívott a járvánnyal és annak hullámaival, ami teljesen beárnyékolta a nyári tokiói olimpiát is. A 2020-as várakozásokkal ellentétben – melyek a japán gazdaság fellendülését és a turizmus erősödését várták a nyári játékok elhalasztásától –, az olimpiát végül zárt kapuk mögött, nézők nélkül és rendkívül szigorú szabályozások mellett rendezték meg, ráadásul a legtöbb ország (köztük például az Egyesült Államok) nem is javasolta állampolgárai számára, hogy Japánba utazzanak, és a japánok többsége is ellenezte a sportverseny megrendezését.¹

Április 12-én a japán kormány jóváhagyta, hogy a tíz évvel ezelőtt a leg-súlyosabb fokozatba besorolt katasztrófát elszenvedő fukusimai atomerőmű 1 millió tonnányi radioaktívan szennyezett vizét az óceánba engedjék. A döntés világszerte nagy felháborodást váltott ki. Kína, Oroszország, Dél-Korea,

1 Thisanka, Siripala: „Is Japan’s Olympic Bubble About to Burst?”, *The Diplomat*, 2021. július 20., <https://thediplomat.com/2021/07/is-japans-olympic-bubble-about-to-burst/>.

a Fülöp-szigetek és a régió többi országa is ellenezte a japán tervet, ugyanis az a szakértők szerint hosszú távon komoly problémákat okozhat a környező tenger élővilágában.² Április 16-án a frissen beiktatott amerikai elnök, Joe Biden Washingtonban fogadta az első hozzá érkező külföldi kormányfőt, aki nem más volt, mint a japán miniszterelnök, Szuga Josihide. A tárgyalást követően közös nyilatkozatot adtak ki, amelyben a kelet-ázsiai régió biztonságának és békéjének fontosságát hangsúlyozták olyan kijelentések mellett, miszerint az Egyesült Államok habozás nélkül teljesíti a Japán védelmével kapcsolatban vállalt kötelezettségét, szükség esetén akár a nukleáris képességeit is igénybe véve.³

A 2021-es év komoly belpolitikai változásokat is hozott Japánban. 2021. szeptember 3-án Szuga Josihide japán miniszterelnök mindössze egy évvel azután távozott tisztségéből, hogy 2020 szeptemberében átvette a kormányzást Abe Sinzótól. A Szuga népszerűségéről készült országos közvélemény-kutatás szerint a 2020. szeptemberi 66,4 százalékról 2021 augusztusára 26 százalékra esett vissza a politikus támogatottsága a koronavírus-járvány sikertelen kezelése miatt. Lemondása után a párton belül megindult a verseny a miniszterelnöki pozícióért, és azt végül Kisida Fumio egykori külügyminiszter szerezte meg.⁴ Az új miniszterelnök október 4-én foglalta el hivatalát, ami meglehetősen kockázatos lépés volt a Liberális Demokrata Párt (LDP) számára, hiszen ekkor már csak kevesebb mint egy hónap volt hátra a japán alsóházi választásokig. A japán ellenzéki pártok ráadásul összefogást hirdettek az október 31-i általános választásokra, hogy megtörjék a kormányzó liberális párt hatalmát. A Japán Alkotmányos Demokrata Párt (CDP), a Japán Kommunista Párt (JCP) és két kisebb párt szövetséget kötött a kampányígéreteik összehangolására és jelöltjeik összehangolt indítására, hogy ezzel is csökkentsék a szavazatokért való ver-

2 Aaron, Clark: „U.S. Friends Join China in Ripping Japan Plan on Fukushima Water”, *Bloomberg*, 2021. április 13., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-04-12/japan-to-dump-treated-radioactive-fukushima-water-into-ocean>.

3 „U.S.- Japan Joint Leaders’ Statement: “U.S. – JAPAN GLOBAL PARTNERSHIP FOR A NEW ERA”, *The White House*, 2021. április 16., <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/16/u-s-japan-joint-leaders-statement-u-s-japan-global-partnership-for-a-new-era/>.

4 „Japanese Politics After Suga: Who is Fumio Kishida?”, *EIAS*, 2021. október 29., <https://eias.org/op-ed/japanese-politics-after-suga-who-is-fumio-kishida/>.

sengést.⁵ A japán kormánypárt végül ennek ellenére is könnyedén győzelmet aratott a választásokon. Kisida döntése, hogy néhány héttel hivatalba lépése után megtartja a választást, helyes lépésnek bizonyult: a sikert valószínűleg annak is köszönheti a kormánypárt, hogy az azt megelőző hónapban drámai mértékben visszaesett az országban a Covid–19-cel fertőzött esetek száma.⁶

Szeptember 15-én bejelentették Ausztrália, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok háromoldalú biztonsági partnerségét (AUKUS), amelynek középpontjában az indiai–csendes-óceáni térség áll. A bejelentés sokakat meglepett, és diplomáciai feszültséget is okozott az USA és Franciaország, valamint Ausztrália és Franciaország között. A tokiói vezetők sajnálatára Washington nem tervezi Japán felvételét az AUKUS-ba.⁷

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Január 1-jén hatályba lépett a világ egyik legnagyobb kereskedelmi megállapodása, a Regionális Átfogó Gazdasági Partnerség (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP). Ebben Kína és Japán is részt vesz, így együttműködésük a gazdaság területén várhatóan évről évre erősödni fog.⁸ A koronavírus-járvány előreláthatólag továbbra is nagy befolyást gyakorol majd a japánok mindennapjaira. Részben erre felkészülve a japán parlament a márciusig tartó pénzügyi évre rekordnagyságú, közel 317 milliárd dolláros többletköltségvetést hagyott jóvá a járvány sújtotta háztartások és vállalkozások megsegítése érdekében. A költségvetés nagyrészt a Covid–19 elleni intézkedések finanszírozására szolgál, ideértve az emlékeztető vakcinákat és a gyógyszereket is. Kisida tervei szerint a kiegészítés célja a világjárványból még nem teljesen

5 Nakamura, Ryotaro: „Opposition parties unite in bid to break LDP’s grip on power”, *Japan Today*, 2021. október 15., <https://japantoday.com/category/politics/focus-opposition-parties-unite-in-bid-to-break-ldp’s-grip-on-power>.

6 Jake, Adelstein: „Why LDP can’t lose in Japan’s unhealthy democracy”, *Asia Times*, 2021. november 1., <https://asiatimes.com/2021/11/why-ldp-cant-lose-in-japans-unhealthy-democracy/>.

7 Yuki, Tatsumi: „AUKUS: Lessons for Japan’s Defense Industry”, *The Diplomat*, 2021. szeptember 28., <https://thediplomat.com/2021/09/aukus-lessons-for-japans-defense-industry/>.

8 „Survey shows Japanese interest in Chinese market abounds”, *China Daily*, 2022. január 6., <http://www.chinadaily.com.cn/a/202201/06/WS61d6b27da310cdd39bc7f8cf.html>.

kilábalt gazdaság újjáélesztése, valamint gyorsabb növekedés és a vagyon igazságosabb elosztása az úgynevezett „új kapitalizmus”-politika értelmében.⁹

Ám a japán miniszterelnök „új kapitalizmusa” 2022-ben régi próbatételekkel nézhet szembe: a többi közt a világ harmadik legnagyobb gazdaságának újjáélesztésével és a defláció megakadályozásával. Kisidának valahogy a japán üzleti közösséget és a külföldi befektetőket is meg kell tartania, miután hangsúlyozta a béremelések és a vagyon újraelosztásának szükségességét. Mivel a fogyasztók vásárlási kedve csökken, és a napi Covid-19-esetek száma ismét emelkedik, Kisida abban reménykedik, hogy a rekordmértű fiskális ösztönzés és a továbbra is rendkívül alacsony kamatlábak, valamint a magas átoltottság tovább tudja lendíteni a gazdaságot. Ez különösen fontos lenne a július 10-én esedékes felsőházi választások előtt. Bár ezek nem olyan létfontosságúak, mint a tavaly októberi alsóházi választások voltak, Kisida pozíciója veszélybe kerülhet, ha a koronavírus ismételt terjedése visszaszorítja a gazdasági tevékenységet. A miniszterelnök szerencséjére azonban az előrejelzések szerint 2022-ben 3,2 százalékkal nőhet a japán gazdaság. Ha mindez így történne, akkor ez lenne az elmúlt évtized legerősebb növekedése – ám megvalósulása a járvány megfelelő kezelését is feltételezi.

Kül- és biztonságpolitika

Kisida miniszterelnöksége már az eddig eltelt időben is rányomta bélyegét Japán biztonságpolitikájára azáltal, hogy fokozta az ország együttműködését az úgynevezett Quadot alkotó másik három partnerével, az Egyesült Államokkal, Indiával és Ausztráliával. Ennek részeként új védelmi megállapodást kötött Ausztráliával. A két ország vezetői január 6-án írták alá azt a „mérőföldkőnek számító” védelmi megállapodást, amely lehetővé teszi hadseregeik szorosabb együttműködését, és ellenzi Kína növekvő jelenlétét az indiai–csendes-óceáni térségben. A megállapodást több mint egy évig tartó tárgyalások előzték meg, mivel le kellett bontani a jogi akadályokat azelőtt, hogy a két részt vevő ország csapatai kiképzési és egyéb célokra beléphessenek a másik ország terüle-

9 Mari, Yamaguchi: „Japan OKs Record \$317 Billion Extra Budget for COVID, Economy”, *The Diplomat*, 2021. december 21., <https://thediplomat.com/2021/12/japan-oks-record-317-billion-extra-budget-for-covid-economy/>.

tére. A kölcsönös hozzáférési megállapodás jelentőségét növeli, hogy ez az első ilyen jellegű védelmi egyezmény, amelyet Japán nem az Egyesült Államokkal kötött.¹⁰

Japán szeptemberben ünnepli az 50. évfordulóját annak, hogy a második világháború után sikerült normalizálnia a Kínához fűződő kapcsolatait. Az RCEP-vel nemcsak a gazdasági, de a politikai együttműködés is javulhat a két ország között. Japánnak esélye nyílhat arra, hogy javítsa a Dél-Koreával fenntartott kapcsolatait. Ennek megvalósulását az elemzők a 2022. márciusi dél-koreai elnökválasztás eredményétől teszik függővé. A dél-koreai választások megtartásáig ugyanis már kevés remény nyílik a két ország közötti viszony javulására. Egyes elemzők szerint Kisida Fumio jó partner lehet Dél-Korea leendő elnöke számára a kapcsolatok helyreállítása vagy legalábbis javítása során.¹¹ Tokió továbbra is kész rá, hogy konzultáljon Moszkvával a Kuril-szigeteket illetően, főként az azok déli részén folyó közös gazdasági tevékenységekkel kapcsolatban. Komoly biztonságpolitikai kérdéseket vet fel azonban, hogy a vitatott területre Oroszország 2021 decemberében mobil partvédelmi rakétarendszert telepített.

Tokiónak meg kell találnia a gazdasági és stratégiai egyensúlyt a Peking és Washington között egyre fokozódó versenyben. Japán alapvető stratégiai számítása korábban az volt, hogy Kínával rendezett kapcsolatot tart fenn, de a nemzetbiztonság területén továbbra is az Egyesült Államokra hagyatkozik. Törekvését azonban veszélyezteti az USA és a Kína közötti folyamatos rivalizálás, pedig lassan úgy tűnik, ez lesz a két ország közti új *status quo*. Tokiónak tehát ennek fényében kell felkészülnie a felmerülő külső kihívások kezelésére, s alkalmazkodnia kell a geopolitikai környezet változásához, különösen nemzetbiztonsági és gazdasági céljainak elérése érdekében.

10 Haruka, Nuga – Steve, McMorran: „Australia, Japan Sign Defense Pact as China Concerns Loom”, *The Diplomat*, 2022. január 7., <https://thediplomat.com/2022/01/australia-japan-sign-defense-pact-as-china-concerns-loom/>.

11 Yuki, Tatsumi: „Will Japan-South Korea Relations Ever Get Back on Track?”, *The Diplomat*, 2021. november 25., <https://thediplomat.com/2021/11/will-japan-south-korea-relations-ever-get-back-on-track/>.

Trendek és forgatókönyvek

Kisida miniszterelnök kihívásokkal teli év elé néz, hiszen 2021-hez hasonlóan idén is a koronavírus-járvány kezelésének, valamint a japán gazdaság beindításának sikerén múlik a kormányzat támogatottsága. Amennyiben ezzel kapcsolatban képes meggyőzni a közvéleményt, az LDP a felsőházi választásokon is jól szerepelhet, s így a kormányfő háromévnyi értékes időhöz juthat a következő választások előtt. Ez elég lenne arra, hogy kezelni tudja a diplomáciai, gazdasági és egyéb politikai kihívásokat, és bizonyíthassa rátermettségét Japán vezetésére.

2022-ben várhatóan tovább folytatódik a Kína és az Egyesült Államok közötti vetélkedés, s Japánnak meg kell tanulnia alkalmazkodni ehhez a folyamatosan változó geopolitikai környezethez. A volt külügyminiszter kormányzata 2022-ben vélhetőleg az egyensúly megtalálásán fáradozik majd. A Quad tagországaival valószínűleg szorosabb politikai és katonai együttműködésre fog törekedni, de Japán az AUKUS biztonsági partnerségtől is azt várja, hogy azáltal erősödik az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Ausztrália régiós szerepvállalása. Eközben a gazdasági együttműködés területén a szigetország alighanem Kína felé nyit, és az RCEP életbe lépésével, valamint a diplomáciai kapcsolatok felvételének 50. évfordulója alkalmából javulhatnak a két fél diplomáciai kapcsolatai is. Oroszországra továbbra is fontos partnerként tekint Japán, ám a térségben ismét egyre nagyobb mértékben jelen lévő USA árnyékot vethet a két ország kapcsolatára.

Kisida készen áll rá, hogy a 2022-es dél-koreai választások után tárgyalóasztalhoz üljön dél-koreai partnerével, és javítson a két állam viszonyán. Ennek megvalósulása óriási előrelépés lenne a két ország történelmében, nem mellesleg pedig nagy külpolitikai sikerként lehetne elkönyvelni.

Japán továbbra is komoly társadalmi problémákkal küzd, mivel társadalma minden más országénál jobban el van öregedve. Ennek kezelése rendkívüli kihívásokkal állítja szembe a japán kormányt. Az ország népessége 2007 óta folyamatosan és fokozódó mértékben csökken; 2020-ban a halálozások száma már több mint félmillió fővel haladta meg a születések számát. A 6,8 ezrelékes születési arányszám példátlanul alacsonynak számít, és ráadásul csökkenő tendenciát mutat.

Dél-Korea

Szerző:

Moldicz Csaba

Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem

Adatok (2021):

Lakosság: 51 305 186 fő

Népszaporulat: -0,11 százalék, -57 279 fő

Etnikai megoszlás: 95,1 százalék koreai, 4,9 százalék egyéb

GDP (PPP): 2503,4 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 48 309 dollár

Gazdasági növekedés: +4 százalék

2021 főbb eseményei Dél-Koreában

A koronavírus-járvány dél-koreai kezelése sok szempontból sikeresnek tekinthető, és az elmúlt időszakban az ország gazdasági növekedése az úgynevezett fejlett ázsiai országok átlaga felett volt. Ennek ellenére a 2021. április 7-én tartott időközi választásokon a választók elégedetlenségüket fejezték ki az akkor hatalmon lévő Demokrata Párt (DP) jelöltjeivel szemben. Az ellenzéki győzelem az elemzések szerint elsődlegesen a fiatal választók akaratát tükrözte.¹ A jelenlegi elnöknek, Mun Dzseinnek 2022 márciusában át kell adnia a stafétabotot a DP jelöltje, a korábban tartományi kormányzóként szolgáló Li Dzsemjung számára. Ellenfele Jun Szukjol lesz, akit 2021. októberben jelölt a Polgári Erő Pártja (PPP). A PPP jelöltje nem szokványos karrierpolitikus, mivel korábban ügyészként dolgozott, és a jelenlegi elnökkel is több vitája volt. Így talán nem meglepő, hogy a kampány témái eddig a korrupció és a hatalommal való visszaélés

1 Hyung-A Kim, Anu: „Tough tests for South Korea’s next president”, *East Asia Forum*, 2021. december 5., <https://www.eastasiaforum.org/2021/12/05/tough-tests-for-south-koreas-next-president/>.

körül mozogtak.² Még 2019 végén robbant ki az a botrány, amelybe belebukott a hatalmi helyzetével visszaélő igazságügyi miniszter, Cso Kuk, miután lánya egyetemi felvételét illegális eszközökkel próbálta elősegíteni. A botrány különösen a fiatalokat háborította fel, mivel ők a versenyorientált koreai társadalom körülményei között kiváltképp érzékenyek a méltányossággal, korrektséggel összefüggő kérdésekre.

Ehhez fontos hozzátenni, hogy mindkét elnökjelölt esetében jelenleg is folynak a hivatalos vizsgálatok az általuk esetlegesen elkövetett bűnökkel kapcsolatban. Li Dzsemjungot a tartományi kormányzósága alatt lebonyolított ingatlanspekulációval hozzák összefüggésbe, Jun Szukjolt pedig a 2021-es időközi választásokba való beavatkozással vádolják.³ Az elmúlt évben a politikai folyamatokat és a pártpreferenciák alakulását a vita személyes jellegének felerősödése határozta meg.

A dél-koreai gazdaságot kevésbé sújtotta a globális járvány, annak ellenére, hogy a költségvetési és monetáris politikai reakciók mérsékeltek voltak, és 2021 nyaráig a lakosság átoltottsága is alacsony volt. Jelenleg a teljesen beoltottak aránya eléri a 85 százalékot, ami jelentősen meghaladja a világtárlagot (ez utóbbi a 2022. január 16-i adatok szerint 50 százalék volt). A járvány terjedését visszafogó intézkedések 2020-ban hatékonyan segítették a gazdaság növekedését azokban az időkben, amikor még alacsony volt az átoltottsági ráta.

A dél-koreai gazdaság 0,9 százalékkal zsugorodott 2020-ban; ez egy jóval visszafogottabb visszaesésnek tekinthető, mint a fejlett országok 4,5 százalékos vagy a fejlett ázsiai országok 2,9 százalékos átlaga. Dél-Korea regionális versenytársai, Japán és Szingapúr jelentős GDP-csökkenést szenvedtek el ebben az évben, amikor egyébként kizárólag a tajvani gazdaság volt képes pozitív gazdasági mutatókat produkálni, mivel a világszintű hiány miatt rendkívüli mértékben megnövekedett a kereslet az itteni félvezetők iránt. Ez a tényező a dél-koreai mérsékelt visszaesés hátterében is megtalálható. Szintén fontos tényező volt azonban, hogy a dél-koreai hatóságok gyorsan reagáltak a járványra, s azonnal költségvetési és monetáris intézkedéseket hoztak. Ezek mértéke vi-

2 Ryall, Julian: „South Korea: Presidential race marred by corruption allegations and mudslinging”, *DW*, 2021. november 9., <https://www.dw.com/en/south-korea-presidential-race-marred-by-corruption-allegations-and-mudslinging/a-59766368>.

3 Kang, Seung-woo: „Yoon’s alleged power abuse scandal spreads over to spy agency’s election meddling allegation”, *The Korea Times*, 2021. szeptember 14., https://www.koreatimes.co.kr/www/nation/2021/09/356_315492.html

szont – mint korábban is említettük – visszafogott volt.⁴ A G20-ak GDP-arányos költségvetési és monetáris intézkedéseit összehasonlítva arra a következtetésre lehet jutni, hogy Dél-Korea esetében ez a mutató 14 százalékon, Japán esetében 44,2 százalékon, Németország esetében 33,8 százalékon, az Egyesült Államok esetében 27,9 százalékon, Szingapúr esetében pedig 20,7 százalékon áll (Kína intézkedései csak a GDP 6,1 százalékát tették ki).⁵

A dél-koreai jegybank 2021-ben csupán 25 bázisponttal, 0,5 százalékra csökkentette az irányadó kamatot. Ez azt jelenti, hogy sok más országgal ellentétben a dél-koreai jegybanknak még van mozgáster, ha később újabb beavatkozásra lenne szükség.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Az év első felében az ország politikai életét nyilvánvalóan az elnökválasztás és annak eredménye fogja meghatározni. A kampány egyre inkább személyes jellegének köszönhetően és amiatt, hogy egyik jelölt háttere sem teljesen makulátlan, a választásokat követően is számítani lehet a politikai viták intenzitásának fennmaradására.

Az IMF előrejelzése szerint 2022-ben a koreai gazdaság 3,3 százalékkal fog növekedni. Decemberben a szöuli kormány is 3 százalékról 3,1 százalékra emelte saját előrejelzését. A kormány szerint a növekedés fő hajtóerejét az exportbevétel és a háztartások fogyasztása adja majd. Ebben az összefüggésben nem szabad megfeledkezni róla, hogy a félvezetők, laptopok iránti globális kereslet jelenleg is rendkívül erős, e trendnek pedig a dél-koreai vállalatok eddig is a nyertesei voltak, a globális ellátási láncok problémáinak megszűnésével pedig ez még inkább így lesz. Mindennek bekövetkeztét az előrejelzések a 2022-es év

4 Ho, David: „South Korea’s growth on track to rebound in 2021”, *South China Morning Post*, 2021. április 30., <https://www.scmp.com/country-reports/country-reports/topics/south-korea-business-report-2021/article/3131616/south>.

5 Funk Kirkegaard, Jacob: „COVID-19 will not leave a lasting negative imprint on South Korea’s economy”, *Peterson Institute for International Economics*, 2021. július 1., <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/covid-19-will-not-leave-lasting-negative-imprint-south-koreas>.

második felére teszik.⁶ A dél-koreai pénzügyminiszter szerint 2022-ben a háztartások fogyasztása 3,8 százalékkal, az export pedig – 656 milliárd USD-t elérve – 2 százalékkal emelkedik majd.⁷

Kül- és biztonságpolitika

2021-ben a Koreai Köztársaság és az Egyesült Államok konzultációja volt a koreai külpolitika egyik legjelentősebb eseménye. A december 2-án tartott 53. konzultáción az USA megerősítette, hogy elkötelezett katonai jelenlétének a Koreai-félszigeten való fenntartása mellett.

Mun elnök az ENSZ-ben tartott beszédében megemlítette a koreai háború hivatalos lezárásának szükségességét, és felszólította a feleket – a két Koreát, az USA-t és Kínát –, hogy tegyék meg a szükséges előkészületeket a háborút lezáró deklaráció megtételére.

Az eredetileg 2021. november 17-én, Washingtonban megrendezett háromoldalú – amerikai, japán, koreai – külügyminiszteri találkozó utáni sajtótájékoztatót azonban Japán bojkottálta. A bojkott oka az volt, hogy aznap a dél-koreai nemzeti rendőrség hivatalos látogatást tett a Dokdo-szigeteken. A vitatott fennhatóságú terület körüli viták az 1950-es évek óta árnyékolják be a két ország kapcsolatát.

Trendek és forgatókönyvek

A 2022-es évet egyértelműen az elnökválasztás kimenetele és a globális járvány alakulása fogja meghatározni Dél-Koreában. Mun elnöknek a koreai háború lezárására felszólító beszéde feltehetőleg csekély eredménnyel jár majd. Korea nem gondolkodik a pekingi téli olimpia bojkottján, de az elnök nem vesz részt

6 „S. Korea’s economy expected to rank 10th largest for 3 straight yrs: IMF”, *Business Standard*, 2021. december 27., https://www.business-standard.com/article/international/s-korea-s-economy-expected-to-rank-10th-largest-for-3-straight-yrs-imf-121122700055_1.html.

7 Roh, Joori: „S.Korea sees steady recovery, slightly increases 2022 growth forecast”, *Reuters*, 2021. december 20., <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/skorea-sees-steady-recovery-slightly-increases-2022-growth-forecast-2021-12-20/>.

az esemény megnyitóján. Ez megerősíti azt a külpolitikai vonalat, amely az együttműködésre, nem pedig a konfrontációra törekszik Kínával kapcsolatban, ám fő szövetségesének az USA-t tekinti. Erre már csak azért is szüksége van az országnak, mert a Japánnal való viszonya sem tekinthető jónak, s ebben változás sem igen várható rövid távon.

A jövőt nagyban meghatározza az új elnök külpolitikája. Noha az elnökjelöltek között több kérdésben jelentős viták vannak, külpolitikai programjuk nem mutat számottevő különbségeket. Mindkét jelölt határozottan támogatja az USA térségbeli szerepvállalását és az amerikaiakkal való szövetséget. Li elnök külpolitikai tanácsadója, Vi Szunglac ezt az irányvonalat így foglalta össze: „Egyszerűen megfogalmazva, az USA a szövetségesünk, Kína nem az; Kína a partnerünk.” Jun ragaszkodik Észak-Korea nukleáris fegyverektől való mentetéséhez, ám északi szomszédja esetében hozzájárulna a feltételek nélküli humanitárius segítségnyújtáshoz és a kulturális kapcsolatok erősítéséhez.

Mindkét jelölt támogatja a Kínával való stratégiai együttműködés erősítését, Japán esetében pedig a jövőre fókuszáló kapcsolatok kiépítését. Míg Li a koreai diplomácia pragmatizmusának fontosságát hangsúlyozza, addig Jun inkább a nemzeti érdekre helyezi a hangsúlyt. Nyilvánvalóan a két elgondolás között nincs jelentős különbség, és a koreai külpolitikát a pragmatikus nemzeti érdekek érvényesítése fogja meghatározni.⁸

Dél-Korea hosszabb távú kilátásait nagymértékben befolyásolja rendkívül rossz demográfiai helyzete. Lakossága 2020 óta fogy, s csak az alacsony halálozásnak köszönhető, hogy a népességsökkenés még nem ért el katasztrofális szinteket. A születések száma alig haladja meg az 5 ezreléket – ez azt jelenti, hogy az ötvenmilliós Koreában csupán háromszor annyi gyermek születik, mint Magyarországon. Ha e trend hosszabb távon is így marad, az biztosan a társadalom összeomlásához vezet majd.

8 Kyung Ahn, Hae: A Bipartisan Consensus on South Korea's Foreign Policy? *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2021/12/a-bipartisan-consensus-on-south-koreas-foreign-policy/>.

India

Szerző:

Horváth Csaba Barnabás

MTA–ELTE–SZTE Selyemút Kutatócsoport

Szeghő Patrik

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 1 360 903 399 fő

Népszaporulat: +1,15 százalék, +14 488 142 fő

Vallási megoszlás: 79,5 százalék hindu, 15 százalék muszlim, 2,3 százalék keresztény, 1,7 százalék szikh, 2 százalék egyéb

GDP (PPP): 10 181,17 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 7314 dollár

Gazdasági növekedés: +9 százalék

2021 főbb eseményei Indiában

A 2021-es év legfontosabb eseményét India esetében is a Covid–19-világjárvány jelentette. A pandémia 2020-ban nagyon súlyosan érintette az ország gazdaságát – az indiai GDP 8 százalékkal esett vissza. Ezt azonban 2021-ben egy V alakú, erőteljes kilábalás követte, 9 százalékos növekedéssel, így úgy tűnik, nincs veszélyben az ország 1991 óta zajló gazdasági felzárkózása. India a gyógyszeriparban betöltött jelentős pozíciója miatt igyekezett kulcsszerepet játszani a koronavírus-járvány ellen kifejlesztett védőoltás gyártásában és globális terjesztésében. Ezt a célkitűzést a rivális Kína vakcinadiplomáciájának ellensúlyozása is ösztönözte. Az indiai gyógyszergyárak gyorsan, nagy mennyiségben és fennakadás nélkül állították elő az AstraZeneca vakcina helyi megfelelőjét, a Covishieldet, és 2021 elején már milliós nagyságrendekben szállítottak belőle a régió országaiba. A vakcinadiplomácia kezdeti eredményeit semlegesítette, hogy az indiai kormányzat a vakcinaexport érdekében elhanyagolta saját állam-

polgárai átoltását. A koronavírus mutálódásával és a delta-variáns indiai megjelenésével viszont Narendra Modi kormánya a kivitelre szánt vakcinaszállítmányok egy részét végül kénytelen volt az országban tartani. Az exporttilalom bevezetése az indiai *soft power* befolyásszerzési kísérletét is aláásta a 2021-es esztendőre.¹

Az év másik jelentős eseménye az indiai paraszttüntetés volt, amelyet három, a Modi-kormány által hozott törvénymódosítás váltott ki. A törvénymódosítások ugyanis liberalizálták a mezőgazdasági termékek kereskedelmét. A támogatók szerint ez a parasztokat is segíti majd a szélesebb piacok elérésében, a törvénykritikusai szerint azonban kiszolgáltatja őket a nagybirtokosoknak.²

A 2021. év meglepő fordulata volt, hogy Indiában is kettő alá csökkent a termékenységi ráta³ – ami nem is oly régen még elképzelhetetlennek hangzott volna, de jól igazolja azt az állítást, miszerint „a kapitalizmus a legjobb fogamzásgátló”.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Az 1991 óta zajló gazdasági fejlődés, valamint a szegénység visszaszorulása véget vetett a sokáig megállíthatatlannak tűnő indiai népességnövekedésnek. Mostantól kezdve az ország népességnövekedését már csak a „lendület” fogja előrevinni, mivel a korábbi évtizedek demográfiai növekedése miatt egy ideig még minden évben többen lépnek gyermekvállalási korba az előzőnél. Az átlagos gyerekszám kettő alá csökkenése miatt viszont tényként kezelhető, hogy India népessége is csökkenésnek indul majd.

Az 1991-es szabadpiaci fordulatról az azóta eltelt három évtized tükrében elmondható, hogy az hatalmas előrelépést jelentett India számára a nehru

1 Ganguly, Šumit: „The Pandemic and the Future of India’s Foreign Policy”, *Think Global Health*, 2021. november 9., <https://www.thinkglobalhealth.org/article/pandemic-and-future-indias-foreign-policy>.

2 Baviskar, Amita – Leven, Michael: „Farmers’ protests in India: Introduction to the JPS Forum”, *The Journal of Peasant Studies*, 2021/7, 1341–1355.

3 „For first time, India’s fertility rate below replacement level”, *Times of India*, 2021. november 25., <https://timesofindia.indiatimes.com/india/for-first-time-indias-fertility-rate-below-replacement-level/articleshow/87899133.cms>.

szocializmus évtizedeihez képest. A gazdasági növekedés az addigi 3-4 százalékról 7-8 százalékra gyorsult,⁴ s ezzel India a világ leggyorsabban fejlődő gazdaságainak egyikévé vált. Ezzel együtt az életszínvonal is meredek emelkedésnek indult, amit a komplexebb életminőségi mutatók gyors javulása is kísért. A mélyszegénységben élők aránya 1991 és 2017 között India lakosságának 48,84 százalékáról 10,55 százalékára csökkent.⁵

A Modi-féle innovatív kezdeményezéseket támogató gazdaságpolitika a 2014–2019-es időszakban (vagyis a Covid–19-világjárvány előtt) átlagosan évi 6,8 százalékos növekedéssel járt, és a sikeresebb években a 8 százalékot is meghaladta. Az új kurzus fő ideológiája, a hindu nacionalizmus megnyilvánulásának tekinthető az új állampolgársági törvény, amely biztosítja az indiai állampolgárság felvételének lehetőségét az 1947-ben Indiától elszakadt, muszlim többségű Pakisztán és Banglades minden nem muszlim állampolgárának. Ezzel elsősorban a Bangladesben és Pakisztán Szindh tartományában ma is jelentős hindu kisebbségnek kínál támaszt, de Pakisztán és Banglades szikh, keresztény és buddhista polgárai számára is biztosítja a kedvezményes honosítás lehetőségét.⁶ Az indiai belpolitika összetettségét mutatja, hogy a törvény nemcsak a szekuláris baloldali és muszlim csoportok részéről váltott ki tiltakozást, hanem például a Bangladdal szomszédos Asszam államban lévő regionalisták részéről is. Ugyan az asszamiak többsége is hindu, a Bangladesből áttelepülő hinduk nem asszami, hanem bengáli anyanyelvűek, így az átköltözésüket kísérő folyamat jelentős bengáli kisebbség kialakulását eredményezi a tartományban. A *hindutvá*hoz, vagyis az indiai kulturális, nemzeti és vallási identitáshoz köthető politika ennél vitatottabb megnyilvánulása volt az, amikor megvonták az ország egyetlen muszlim többségű államának, Dzsammu és Kasmírnak a különleges jogállását, ezzel szintén zavargásokat okozva a tagállamban.⁷

4 „India GDP Growth Rate 1961-2022”, *Macrotrends*, <https://www.macrotrends.net/countries/IND/india/gdp-growth-rate>.

5 „Share of population in extreme poverty, 1981 to 2017”, *Our World in Data*, <https://ourworldindata.org/grapher/share-of-population-in-extreme-poverty?tab=chart&country=~IND>.

6 Chandrachud, Abhinav: „Secularism and the Citizenship Amendment Act.” *Indian Law Review*, 2020/2, 138–162.

7 Choudhury, Ratnadip: „Assam Government Trying To Implement Citizenship Act In Roundabout Way: Congress Leader”, *NDTV*, 2021. június 3., <https://www.ndtv.com/india-news/assam-government-trying-to-implement-citizenship-act-in-roundabout-way-congress-leader-2455886>.

A pandémia és a delta-variáns terjedése ismét megmutatta, hogy az ország egészségügyi rendszere ingatag lábakon áll. Ez egyébként közvetett-közvetlen módon a gazdasági visszaeséshez is hozzájárult. Az évtizedre tervezett ambiciózus infrastrukturális fejlesztések mellett kérdés, hogy a kormányzat megkezdi-e az ellátórendszer reformját, s mekkora államháztartási összeget fordít majd a megelőző ellátásokra, valamint a köztisztaság és a vízellátás minőségi javítására.⁸ A 2022-es évre India gyógyszeripai exportvolumene visszaáll, így az ország milliós nagyságrendben szállít majd gyógyszerészeti termékeket, köztük Covishield vakcinákat is.⁹

Kül- és biztonságpolitika

India 2021-ben aktív külpolitikai szereplő volt: a Modi-kormányzat több diplomáciai kezdeményezésben is részt vállalt, gyakran házigazdaként. Ezek közül az egyik legfontosabb találkozóra december első felében került sor, amikor Vlagyimir Putyin orosz elnök látogatott Újdelhibe. A felek az indiai–orosz védelmi együttműködést újabb tíz évre meghosszabbították, továbbá megegyeztek arról, hogy az indiaiak orosz SZ–400 légvédelmi rakétarendszereket vásárolnak.¹⁰

Az orosz csapatok felvonulása az ukrán–orosz határnál, majd a háború kitörése azonban bonyolult helyzetbe hozta Indiát. Az ország legfontosabb katonai partnere az Oroszországi Föderáció, ezért India nem ítélte el a Krím félsziget annektálását, és a 2014 óta bevezetett szankciókhoz sem csatlakozott, az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlésében pedig rendszerint tartózkodó álláspontra helyezkedik az Oroszországot érintő szavazásoknál. Az orosz–indiai kapcsolatokkal párhuzamosan viszont az Egyesült Államok egyre meghatározóbb stratégiai partnerré válik a Kínát ellensúlyozni kívánó Újdelhi számára. Mindez a jövőben kihatással lehet az orosz viszonyrendszer alakulására is, jollehet az Oroszországgal való együttműködést India nem adhatja fel, hiszen

8 Ganguly: „The Pandemic and the Future of India’s Foreign Policy”.

9 Uo.

10 Mahapatra, Chintamani: „2021 Indian foreign policy: Looking back and then forward”, *First Post*, 2021. december 30., <https://www.firstpost.com/india/2021-indian-foreign-policy-looking-back-and-then-forward-10246321.html>.

az ország katonaságának felszerelése kétharmad részben orosz gyártmányú. Az orosz–ukrán háború kitörését követően Újdelhi elítélte az erőszakot, hangsúlyozta az országhatárok sérthetlenségét, kivette részét a humanitárius segítségnyújtásból, de nem vezetett be szankciókat Moszkvával szemben. A Kína és Pakisztán jelentette geopolitikai fenyegetés és Oroszország külpolitikai helyzete arra ösztönözheti Újdelhit, hogy hosszú távon a jövőbeli beszerzéseit jobban diverzifikálja, és csökkentse az indiai hadsereg orosz hadiiparnak való közvetett-közvetlen kiszolgáltatottságát.¹¹

A 2010-es évektől kezdve megfigyelhető, hogy az indiai vezetés külpolitikai fordulatot hajtott végre. India fő nagyhatalmi ellenfelének változatlanul Kínát tekinti. A hidegháború végén a Szovjetunió szétesett, Oroszország Kínához kezdett közeledni, továbbá felbomlott az Egyesült Államok és Kína Szovjetunióval szembeni stratégiai partnersége. Oroszország az utóbbi években egyre kevésbé volt megbízható partner India Kínával szembeni politikájában, az Egyesült Államok viszont egyre inkább potenciális szövetségessé vált. Így Kínával szemben India Washingtonhoz kezdett közeledni, ám törekedett rá, hogy továbbra is kiegyensúlyozott viszonyt tartson fenn Oroszországgal. A Washingtonhoz és szövetségi rendszeréhez való közeledés jele volt, hogy 2007-ben az Egyesült Államokkal, valamint Japánnal és Ausztráliával létrehozta a négyoldalú biztonsági párbeszéd néven emlegetett (és angol neve, a Quadrilateral Security Dialogue után az angolszász irodalomban gyakran csak Quadként rövidített) informális szövetséget, melynek alig burkolt célja Kína ellensúlyozása volt. A Quad első változata ugyan 2008-ban megszűnt, de a négy ország együttműködése *de facto* folytatódott, majd már Modi miniszterelnöksége idején, 2017-ben tartósan is újraindult.¹² Az országnégyes elutasítja Kína terjeszkedését, agresszív követeléseit, és az indiai–csendes-óceáni régióban kiáll a szabad hajózás és a szabadkereskedelem mellett.¹³ Az együttműködés gyakorlati megvalósítása érdekében 2021-ben, pár héttel az AUKUS bejelentése előtt a négy ország vezetői találkoztak Washingtonban. Az egyeztetések legnagyobb

11 Uo.

12 Envall, D.: „The Quadrilateral Security Dialogue: Towards an Indo-Pacific Order?“, *S. Rajaratnam School of International Studies, Policy Report*, 2019. szeptember, https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2019/09/PR190909_The-Quadrilateral-Security-Dialogue.pdf.

13 Mahapatra: „2021 Indian foreign policy: Looking back and then forward”.

eredménye az volt, hogy az indiai koronavírus-válság miatt a Quad szövetség másik három tagja vakcinafelajánlásokkal próbálta valamelyest ellensúlyozni a kínai vakcinadiplomáciát.¹⁴

A 2022 tavaszán India és Ausztrália között megkötött szabadkereskedelmi megállapodás kölcsönösen előnyös az aláíró felek számára. Mindkét országnak lehetővé teszi a stratégiai diverzifikációt azzal, hogy India az ausztrál nyersanyagok felvevőpiacává válik, mivel ez a Kínától és a kínai felvevőpiactól való függés csökkenését vonja maga után. A szabadkereskedelmi megállapodás ösztönözheti a két- és többoldalú együttműködés erősödését, különösen a Quad esetében, annak eredményessége az új hidegháború kezdetén ugyanis elképzelhetetlen anélkül, hogy az együttműködő partnerek ne csökkentenék kereskedelmük Kínától való függését.

Az ausztrálon túl fontos az Egyesült Arab Emírségekkel megkötött szabadkereskedelmi megállapodás is. Az arab monarchia India harmadik legfontosabb kereskedelmi partnere, az országban indiai befektetésekből megépülő kereskedelmi kikötők pedig kulcsfontosságúak az arab–mediterrán korridorról szóló indiai kezdeményezés megvalósításában. Ez utóbbi időben jelentősen lerövidítené, míg kapacitásban megnövelné az Indiából Európába tartó áruforgalmat. A megállapodás részét képezi az is, hogy az Egyesült Arab Emírségek megkönnyíti a munkavállalási célú vízumok megszerzését.¹⁵

2021 februárjában az afgán kormánnyal folytatott videókonferencia-tárgyaláson Modi miniszterelnök kifejtette, hogy szerepet kíván vállalni Afganisztán fejlesztésében, hozzájárulva ezzel az ország stabilitásához. A tálib hatalomátvétel aggodalommal tölti el Újdelhit a többi közt Pakisztán pozíciói és az iszlám terrorizmus esetleges megerősödése miatt.¹⁶ A 2015-ben Izraellel kialakított stratégiai partnerség most újfent felértékelődhet. A két ország esetében a politikai iszlamizmussal való szembenállás jelent közös platformot.

14 Ganguly: „The Pandemic and the Future of India’s Foreign Policy”.

15 Banerjea, Aparna: „India, UAE sign landmark trade pact, eye \$100 bn in annual trade: 10 points”, *Business Today*, 2022. február 18., <https://www.businesstoday.in/latest/economy/story/india-uae-sign-landmark-trade-pact-eye-100-bn-in-annual-trade-10-points-323168-2022-02-18>; Sen, Amiti: „All about India-Australia Economic Co-operation and Trade Agreement”, *BL Explainer*, 2022. április 4., <https://www.thehindubusinessline.com/blexplainer/all-about-india-australia-economic-co-operation-and-trade-agreement/article65288995.ece>.

16 Mahapatra: „2021 Indian foreign policy: Looking back and then forward”.

Az együttműködés India számára a Pakisztánnal és az indiai gyanú szerint a Pakisztán által támogatott iszlamista terrorizmussal való szembenállás miatt meghatározó.¹⁷

Trendek és forgatókönyvek

A jelek szerint 2022-ben is folytatódik Indiában a gazdasági felemelkedés, a szegénység visszaszorulása, az ország identitáspolitikája terén a hindu nacionalizmus, a *hindutva* térnyerése, külpolitikájában pedig az önálló nagyhatalmi státusz megteremtése (és ennek érdekében a fő riválissal, Kínával szembenálló hatalmakkal való együttműködés). Fontos lesz a Quad további erősítése, és a Kínával szembenálló délkelet-ázsiai országokkal, elsősorban Indonéziával és Vietnámmal történő együttműködés. 2022-re Modi komoly diplomáciai offenzívát irányzott elő: a menetrendben az olyan kötelező körökön kívül, mint a G20, a BRICS vagy a Nemzetközösség csúcstalálkozói, indiai–oros, indiai–német, valamint indiai–skandináv csúcstalálkozó is szerepel, ahogy az ASEAN-csúcson való részvétel vagy a Quad-országok megbeszélése is.¹⁸

India a nominális GDP terén a világranglistán 2021-ben elfoglalt hetedik helyéről 2031-re a harmadik helyre fog felzárkózni, közvetlenül az akkorra világszónök prognosztizált Kína és a másodiknak prognosztizált Egyesült Államok mögé, megelőzve a nominális GDP tekintetében a 2021-es rangsorban még előtte álló Japánt, Németországot, Egyesült Királyságot és Franciaországot is.¹⁹ India jelenleg a legjobb úton halad afelé, hogy a világpolitika színpadán az évtized végére egy súlycsoportba kerüljön Kínával, az Egyesült Államokkal és Oroszországgal – még ha első körben talán inkább „csak” Oroszország, nem pedig az USA vagy Kína szintjére kerül is.

17 Mishra, Sitakanta „India-Canada Nuclear Relations: From a Troubled Past towards a Promising Future”, *Indian Foreign Affairs Journal*, 2008/1, 44–50.; Garge, Ramanand: „The India–Japan strategic partnership: evolving synergy in the Indo-Pacific”, *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, 2008/3, 257–266.; Mishra, Sanjay: „India-Israel Relations in PM Modi Era”, *Think India Journal*, 2019/4, 2727–2735.

18 „PM Modi’s foreign relations blitzkrieg: 2022 to be a packed year”, *Financial Express*, 2021. december 15., <https://www.financialexpress.com/defence/pm-modis-foreign-relations-blitzkrieg-2022-to-be-a-packed-year/2380514/>.

19 „World Economic League Table”, *The Cente for Economics and Business Research*, 2021. december, <https://cebr.com/wp-content/uploads/2022/01/WELT-2022.pdf>.

Az indiai diplomácia aktivizálódása révén 2021 folyamán trilaterális keretben több párbeszédre is sor került. A japán–indiai–amerikai, az ausztrál–japán–indiai és az indiai–francia–japán megbeszélések, valamint az orosz–kínai–indiai egyeztetések mind azt mutatják, hogy India – akárcsak a hidegháború alatt az el nem kötelezett országok mozgalmának egyik zászlóvivőjeként – továbbra is a többpólusú világrendben érdekelt. Ennek eléréséhez pedig Újdelhi meglátása szerint geopolitikai és külkereskedelmi szempontból is elengedhetetlen, hogy Kína semlegesítése révén az indiai–csendes-óceáni régióban megvalósuljon a szabad hajózás és a szabadkereskedelem védelme.²⁰

Miközben azonban India gazdasági hatalommá növi ki magát, a globális szinten kibontakozó kínai–amerikai vetélkedésben orosz orientációja miatt kellemetlen helyzetbe kerülhet. A légvédelmi rakéták vásárlásáért, azaz az oroszellenes szankciók megsértése miatt az Egyesült Államoknak elméletben szankcióval kellett volna sújtania Indiát, ám erre reálpolitikai megfontolásokból nem került sor, és valószínűleg nem is fog. A jövő kérdése azonban, hogy külpolitikai együttműködésekkel India miként tudja a mostani orosz kapcsolatokat ellensúlyozni, illetve részlegesen leépíteni.²¹

20 Mahapatra: „2021 Indian foreign policy: Looking back and then forward”.

21 Uo.

Izrael

Szerző:

Surjányi Fanni

MCC Vitaakadémia

Adatok (2021):

Lakosság: 9 400 000 fő

Népszaporulat: +14,3 százalék, +134 113 fő

Etnikai megoszlás: 74,2 százalék zsidó, 20,9 százalék arab, 4,9 százalék egyéb

GDP (PPP): 467,53 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 44 966 dollár

Gazdasági növekedés: +7,1 százalék

2021 főbb eseményei Izraelben

Izrael 2021. január 24-én megnyitotta nagykövetségét az Egyesült Arab Emírségekben.¹ Február elsején Koszovó és Izrael diplomáciai kapcsolatot létesített egymással, ezzel Koszovó lett az első olyan muszlim többségű állam a világon, amely elismeri Jeruzsálemet Izrael fővárosának.² A Covid–19 elleni védekezés részeként Izrael az év első felében világelső volt a lakosság átoltásában; a lakosság több mint fele már márciusban megkapta legalább az első dózist.³ 2021. március 23-án választásokat tartottak az országban, így ezzel két éven belül már a negyedik előrehozott országgyűlési választásra került sor Izraelben.

1 „Opening of a temporary embassy in Abu Dhabi”, *Ministry of Foreign Affairs, Government of Israel*, 2021. január 24., <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2021/Pages/Opening-of-a-temporary-embassy-in-Abu-Dhabi-24-January-2021.aspx>.

2 „Israel and Kosovo establish diplomatic ties”, *DW*, 2021. február 1., <https://www.dw.com/en/israel-and-kosovo-establish-diplomatic-ties/a-56409339>.

3 Boretti, Alberto: „A Higher Number of Covid19 Cases and Fatalities in Israel Phased With the Start of the Mass Vaccination”, *Health Services Research and Managerial Epidemiology*, 2021. március 30., <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8013893/>.

Májusban a Palesztin Hatóság 2006 óta először újra választásokat tartott volna, ám Mahmúd Abbász, a Ciszjordániát kormányzó Fatah elnöke ezt áprilisban a Hamász népszerűségétől tartva újra elnapolta.⁴ Május 9-én erőszakos zavargások törtek ki a palesztinok és az izraeli rendőrség között a jeruzsálemi Sejk Dzsarra negyedbeli, több évtizedes múltra visszatekintő ingatlanviták apropóján.⁵ Május 10–21. között a Hamász erre hivatkozva intenzíven rakétázni kezdte Izraelt, az pedig a Falak Őrzője hadművelet keretében mért gázai katonai célpontokra válaszcsepásokat.⁶ A terrorszervezet május 10. és 21. közt nagyjából 3100 (más források szerint legalább 4 ezer) rakétát lőtt ki, és ezzel az Izraeli Védelmi Erők (IDF) szerint az ország eddigi történetének legintenzívebb légi offenzíváját volt kénytelen elszenvedni.⁷ Május 10–17. között több, arabok lakta izraeli városban intifádközeli állapot alakult ki.

Június 2-án „második generációs” elnökként Jichák Hercogot, Hájim Hercog korábbi államelnök fiát választották meg az ország államfőjének.⁸ Június 13-án pedig úgy tűnt, az új „egységkormány” felállításával megszűnt a két éve tartó belpolitikai patthelyzet. A miniszterelnök a Jamína, azaz Jobbra elnevezésű pártjával a 120-ból mindössze 6 képviselői mandátumot szerző Naftali Bennett lett. A Jész Atid, vagyis Van Jövő nevű formációt vezető Jaír Lapiddal kötött megállapodása értelmében 2023 augusztusában hivatalt cserélnek.⁹

4 Amer, Adnan Abu: „Postponed Palestinian Elections: Causes and Repercussions”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2021. május 11., <https://carnegieendowment.org/sada/84509>.

5 Boxermann, Aaron: „Supreme Court delays session on Sheikh Jarrah evictions amid Jerusalem violence”, *The Times of Israel*, 2021. május 9., <https://www.timesofisrael.com/supreme-court-delays-session-on-sheikh-jarrah-evictions-amid-jerusalem-tensions/>.

6 „Operation Guardian of the Walls”, *Ministry of Foreign Affairs, Government of Israel*, 2021. május 20., <https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Terrorism/Palestinian/Pages/Operation-Guardian-of-the-Walls-10-May-2021.aspx>.

7 Lásd az izraeli hadsereg Twitter-bejegyzését: <https://twitter.com/IDF/status/1393992449979260928>; Debre, Isabel: „How Hamas amassed thousands of rockets to strike at Israel”, *Los Angeles Times*, 2021. május 20., <https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-05-20/hamas-amass-arsenal-rockets-strike-israel>.

8 Cashman, Greer Fay: „Isaac Herzog: »A second generation president «”, *The Jerusalem Post*, 2021. június 2., <https://www.jpost.com/israel-news/isaac-herzog-a-second-generation-president-669878>.

9 „Israel parliament votes in Naftali Bennett as PM, ending Netanyahu’s long rule”, *France24*, 2021. június 13., <https://www.france24.com/en/live-news/20210613-israel-parliament-votes-in-naftali-bennett-as-pm-ending-netanyahu-s-long-rule>.

Június 24-én Joan Orlando Hernández hondurasi elnök, a világon negyediként, felavatta országa nagykövetségét Jeruzsálemben.¹⁰ Július 14-én az Egyesült Arab Emírségek megnyitotta tel-avivi nagykövetségét.¹¹ Július 18-án kirobbant a nagy nemzetközi médiavisszhangot kiváltó Pegasus kémsoftverbotrány.¹²

Augusztus 1-jén Izrael megkezdte a lakosság harmadik, emlékeztető dózissal való oltását.¹³ Augusztus 24-én Naftali Bennett izraeli miniszterelnök Washingtonba látogatott, hogy az iráni atomveszély apropóján személyesen is találkozzon Joe Biden amerikai elnökkel.¹⁴ Augusztus 30-án Tel-Avivba érkezett Bahrein első Izraelbe rendelt nagykövete.¹⁵ Szeptember 6-án a zsidó újév, a rós hásáná alkalmával a zsidóság köszöntötte a bibliai hagyomány értelmében hétévente esedékes szabbatévet, amikor a mózesi rendeletek értelmében a megművelt földek nagy részét egész évben parlagon kell hagyni. Szeptember 24-én az iraki Kurdisztánban egy konferencián háromszáz törzsi vezető felszólította az iraki kormányt arra, hogy csatlakozzon az Ábrahám-egyezményhez.¹⁶

Október 7-én megnyitották az izraeli pavilont a Dubaji Expo 2020-on.¹⁷ Bennett első ízben tárgyalt Vlagyimir Putyin orosz elnökkel Oroszországban

10 Ben Zion, Ilan: „Honduras opens embassy in Jerusalem, 4th country to do so”, *AP*, <https://apnews.com/article/donald-trump-jerusalem-honduras-middle-east-religion-49d8f0a-908d2a0bf16830071e2c6f5f0>.

11 Scheer, Steven: „In first for Gulf, UAE opens embassy in Israel, hails trade ties”, *Reuters*, 2021. július 14., <https://www.reuters.com/world/first-gulf-uae-opens-embassy-israel-hails-trade-ties-2021-07-14/>.

12 Corera, Gordon: „Pegasus scandal: Are we all becoming unknowing spies?”, *BBC*, 2021. július 21., <https://www.bbc.com/news/technology-57910355>.

13 Gradstein, Linda: „After Another COVID Spike, Israel Launches Third Vaccine Dose”, *VOA News*, 2021. augusztus 2., https://www.voanews.com/a/covid-19-pandemic_after-another-covid-spike-israel-launches-third-vaccine-dose/6209055.html.

14 „Readout of President Joseph R. Biden, Jr.’s Meeting with Prime Minister Naftali Bennett of Israel”, *The White House*, 2021. augusztus 27., <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/08/27/readout-of-president-joseph-r-biden-jr-s-meeting-with-prime-minister-naftali-bennett-of-israel/>.

15 „Bahrain’s Ambassador Khaled Al-Jalahma Arrives in Tel Aviv to Assume his Duties”, *Bahrain Mirror*, 2021. augusztus 31., <http://bahrainmirror.com/en/news/60167.html>.

16 Wisam, Al-Hardan: „Iraq Should Join the Abraham Accords. Opnion”, *The Wall Street Journal*, 2021. szeptember 24., <https://www.wsj.com/articles/iraq-abraham-accords-israel-sunni-shiite-11632495291>

17 Lásd az esemény Twitter-profilját: Israel Expo 2020 Dubai, <https://twitter.com/isralexpodubai>

a két ország gazdasági kapcsolatáról, szíriai hadműveleteik összehangolásáról és az iráni atomfenyegetésről.¹⁸ Az izraeli védelmi minisztérium terrorszervezetté nyilvánított hat, nemzetközileg is támogatott palesztin NGO-t arra hivatkozva, hogy azok a Népi Front Palesztina Felszabadításáért nevű terrorcsoport hálózatához tartoznak.¹⁹ Októberben az Izraelben tartott Kék Zászló hadgyakorlatban az USA, Németország, Olaszország, Nagy-Britannia, Franciaország, India és Görögország légierője is részt vett.²⁰

November 1-jén Izrael miniszterelnöki és miniszteri delegációt küldött a COP26-konferenciára, ahol célként tűzte ki, hogy 2025-re befejezi a szénalapú energiatermelést, és 2050-re eléri a karbonsemlegességet.²¹ November 4-én hosszas küzdelmek után a kneszetnek három és fél év után először sikerült elfogadnia a 2021-es és a 2022-es költségvetést.²² November 22-én a Dubaji Expón Izrael és Jordánia az Egyesült Arab Emírségek közvetítésével megállapodást írt alá arról, hogy az emirátusok napelemerőművet létesít Jordániában, ahonnan Izrael villamos energiát importál, sótalanítással fogyasztásra alkalmassá tett víz ellenében.²³

18 Regev, Mark: „What was achieved when Naftali Bennett met Vladimir Putin? – opinion”, *The Jerusalem Post*, 2021. november 5., <https://www.jpost.com/opinion/what-was-achieved-when-naftali-bennett-met-vladimir-putin-opinion-684047>.

19 Boxermann, Aaron: „Gantz declares six Palestinian rights groups ‘terror organizations’”, *The Times of Israel*, 2021. október 22., <https://www.timesofisrael.com/gantz-declares-six-palestinian-human-rights-groups-terrorist-organizations/>.

20 „Blue Flag 2021 Exercise Conclusion: Two Weeks of Intensive and Successful Training and Cooperation”, *Israeli Air Force*, 2021. október 28., <https://www.idf.il/en/minisites/israeli-air-force/blue-flag-2021-exercise-conclusion/>.

21 Avis, Daniel: „Israel Sets 2050 Net Zero Emissions Target Ahead of COP26”, *Bloomberg*, 2021. október 29., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-10-29/israel-sets-2050-net-zero-emissions-target-ahead-of-cop26>.

22 Hoffmann, Gil: „Israeli election avoided as state budget passes into law, after 3.5 years”, *The Jerusalem Post*, 2021. november 4., <https://www.jpost.com/israel-news/israel-passes-first-budget-in-35-years-683981>.

23 „Israel, Jordan sign huge UAE-brokered deal to swap solar energy and water”, *The Times of Israel*, 2021. november 22., <https://www.timesofisrael.com/israel-jordan-sign-uae-brokered-deal-to-swap-solar-energy-and-water/>.

November 23-án Izrael megkezdte az öt és tizenegy év közötti gyerekek oltását.²⁴ November 24-én az izraeli és a marokkói külügyminiszterek történelmi jelentőségű védelmi együttműködési megállapodást kötöttek.²⁵

Az ország lakossága egyre növekszik, így jelenleg Izraelben közel 9,5 millió polgárt számlálnak. A tavalyi év növekedése nagyrészt a 184 ezer újszülöttnak, részint pedig a 25 ezer bevándorlónak volt köszönhető. Az arab kisebbség és a vallásos zsidóság száma is folyton nő, ennek következtében 2050-re az ország egynegyede háredi zsidó lehet.²⁶

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A 2021. márciusi választások átrajzolták Izrael belpolitikai térképét. A Naftali Bennett jobboldali és Jaír Lapid centrista baloldali pártvezető közötti megállapodás révén létrejött nagykoalícióval sikerült elérni, hogy Benjámín Netanjáhu és a választásokon relatív többséget szerzett pártja, a Likud nélkül alakuljon kormány Izraelben, noha több év után most volt először két számjegyű a különbség az első és a második legtöbb szavazatot szerző fél között.²⁷ Ezzel zárult a Netanjáhu nevével fémjelzett tizenkét éves kormányzási korszak, ám a politikus első, hároméves kormányzási ciklusával együtt kalkulálva Izrael történetének leghosszabban regnáló miniszterelnöke lett.

Kormányba került a Likudnál is jobboldalibb Jamína és a szekuláris jobboldali Jiszráel Bétenu, a centrista-baloldali Jés Átid és Káhól lövan, a Likud-dezertőrök alapította Tikvá Hádásá, illetve a történelmi baloldali Munkapárt,

24 „Israel vaccinating kids 5-11 faster than it did those aged 12-15”, *The Times of Israel*, 2021. november 29., <https://www.timesofisrael.com/israel-vaccinating-kids-5-11-faster-than-it-did-12-to-15-year-olds/>.

25 „Israel and Morocco sign historic Defense Memorandum of Understanding”, *Ministry of Foreign Affairs, Government of Israel*, 2021. november 24., <https://mfa.gov.il/MFA/Press-Room/2021/Pages/Israel-and-Morocco-sign-historic-Defense-MOU-24-November-2021.aspx>.

26 „לארשי תנידמל סיירווא הייסולכווא ישיחרת, 2020-2050”, *National Economic Council of Israel*, 2021. április 8., https://public.tableau.com/app/profile/israel.national.economics.council/viz/Draft_c/2020-2050.

27 Surjányi Fanni: „Ego kontra nemzet”, *Mandiner*, 2021. március 25., https://precedens.mandiner.hu/cikk/20210325_ego_kontra_nemzet.

valamint a szélsőbaloldali Meretz, továbbá az Egyesült Arab Listából kivált Ráám is – csupa olyan erő, akik korábban semmi másban nem tudtak megegyezni, csupán Netanjáhu leváltásában.²⁸ A Ráám Manszúr Abbással az első olyan arab párt lett, amelyik kormánykoalíciós erővé vált; ez korábban elképzelhetetlennek tűnt.²⁹ November 4-én a Kneszet három és fél év után először fogadta el a belpolitikai viszályok egyik magvát képező költségvetést 2021-re és 2022-re.

A volt kormányfő, Benjámín Netanjáhu ellenzéki vezetőként továbbra is aktív maradt a kneszetben, és visszatérését fontolgatja. Ám idén pont kerülhet a politikus ellen 2019 novemberében a bizalom megsértése, csalás és vesztegetés vádjával indult eljárás végére is. Amennyiben a volt miniszterelnök vádalkut köt, felfüggesztett, illetve néhány hónapnyi letöltendő börtönbüntetésre ítéltetik. Az eljárás valódi tétje, hogy ezzel Netanjáhut hét évre a közügyektől is eltiltanák, így az egyet jelentene az 1949-es születésű egykori kormányfő politikai karrierjének végével, sőt akár a jelenlegi kormány megbuktatásával is.³⁰ A vádalku nyomán ugyanis Netanjáhu helyett más kerülne a Likud élére, ami újrarajzolná a politikai viszonyokat, és a Likudhoz csábítaná a Netanjáhu-ellenességük miatt a baloldallal és az arabokkal kompromisszumokra lépő jobboldali kormánytagokat. Az ennek következményeként esetlegesen útnak indított konstruktív bizalmatlansági indítvány vagy az új választások kiírása pedig újfent rávilágítana a jelenlegi kormánykoalíció törékenységére.³¹ Bennett korábban Netanjáhúnál is harsányabban kiállt a Júdea és Szamária területén élő zsidó telepések jogaiért, ám ők mostanra kiábrándultak a baloldallal kompromisszumokra lépő miniszterelnökből, és ezért több jobboldali demonstrációt is tartottak már Bennett leváltása érdekében.³²

28 „Thirty-Sixth Government, 24th Knesset”, *The Knesset*, 2021. június 13., <https://m.knesset.gov.il/en/mk/government/pages/governments.aspx?govId=36>.

29 Kershner, Isabel: „The Arab party Raam makes history within coalition”, *The New York Times*, 2021. június 2., <https://www.nytimes.com/2021/06/02/world/middleeast/arab-party-raam-coalition.html>,

30 Zilber, Neri: „How a Plea Bargain for Netanyahu Could Realign Israeli Politics”, *Foreign Policy*, 2022. január 19., <https://foreignpolicy.com/2022/01/19/netanyahu-plea-bargain-israel-politics/>.

31 Zilber, Neri: „How a Plea Bargain for Netanyahu Could Realign Israeli Politics”, *Foreign Policy*, 2022. január 19., <https://foreignpolicy.com/2022/01/19/netanyahu-plea-bargain-israel-politics/>.

32 Tress, Luke: „‘Bennett is a danger’: Thousands of right-wing protesters rally against government”, *The Times of Israel*, 2021. január 18., <https://www.timesofisrael.com/bennett-is-a-danger-thousands-of-right-wing-protesters-rally-against-government/>.

Bár az új izraeli kormány erősen megosztott a kérdésben, a telepéspolitika Netanjáhu távozásával sem állt le: a kormány a Golán-fennsík zsidó lakosságát a kétszeresére kívánja növelni,³³ 2021 októberében pedig 3 ezer új zsidó otthon felépítéséről döntöttek.³⁴ A palesztinok válaszul szintén a *status quó*t a terepen megváltoztatni kívánó stratégiát kezdték követni, és egy Lana nevű új arab város megépítését tervezik Észak-Jeruzsálem agglomerációjában.³⁵

A palesztin–izraeli békekötés esélyeit továbbra is csökkenti, hogy a Júdeát és Szamáriát kormányzó Palesztin Hatóság élén álló Fatah és az általa kontrollált „civil” szektor jelentős támogatást biztosít a terroristáknak és családjuknak.³⁶ Noha a Netanjáhu-kormány alatt történelmi eredményeket ért el az izraeli arabok emancipációja,³⁷ a májusi összetűzések megrengették az integráció sikerébe vetett hitet Izraelben. A Sejk Dzsarra-ügy pedig a kilakoltatások megkezdődöttével csak további indulatokat szít.³⁸ Mindezek ellenére 2021 októberében az izraeli kormány 32 milliárd sékelt (nagyjából háromezer milliárd forintot) különített el az arab lakosság felzárkóztatására.³⁹

A közeljövőben valószínűleg erősödnek az eddigi tendenciák: az ortodoxok Netanjáhu alatti különleges autonómiájának megnyirbálása és a konszenzusra törekvőbb hangnem a Palesztin Hatóság felé (ez utóbbinak a jele, hogy december végén az izraeli védelmi miniszter otthonában fogadta Mahmúd Abbász

33 „Israel sets goal of doubling number of Jewish settlers on Golan Heights”, *Reuters*, 2021. december 26., <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-sets-goal-doubling-number-jewish-settlers-golan-heights-2021-12-26/>.

34 Bachner, Michael – Davidovich, Joshua: „Jerusalem advances thousands of new homes in Jewish areas of East Jerusalem”, *The Times of Israel*, <https://www.timesofisrael.com/liveblog-january-5-2022/>.

35 Sheva, Arutz: „Palestinian Authority building new town - on land in Jerusalem”, *Israel National News*, 2021. október 31., <https://www.israelnationalnews.com/news/314963>.

36 Steinberg, Gerald M.: „European Funding for Palestinian NGOs as Political Subcontracting”, *Strategic Assessment*, 2021/4, https://strategicassessment.inss.org.il/wp-content/uploads/2021/12/Adkan24.4Eng_39-60.pdf.

37 Bard, Mitchell: „The Status of Arabs in Israel”, *Jewish Virtual Library*, 2021, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-status-of-arabs-in-israel>.

38 Jabari, Lawahez: „Israeli police, Palestinians in standoff over east Jerusalem home eviction”, *NBC*, 2022. január 17., <https://www.nbcnews.com/news/world/israeli-police-palestinians-east-jerusalem-sheikh-jarrah-eviction-rcna12457>.

39 „Israeli cabinet backs huge spending plan for Arab minority”, *BBC*, 2021. október 25., <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-59039911>.

palesztin elnököt).⁴⁰ Elképzelhető az alijázás és a zsidó hitre térés szabályainak liberalizálása az eddigi halachikus szabályokhoz képest, noha ez már most erős indulatokat vált ki a zsidó vallási vezetőkől. Valószínűsíthetően a Siratófal koedukálása is forró közéleti ügy marad. 2022-ben a háború miatt Izrael az orosz és ukrán zsidók tömeges bevándorlásával nézhet szembe.⁴¹

A válságos év ellenére Izrael 2021-es gazdasági mutatói kedvezően alakultak: az ország GDP-je kb. 7 százalékkal növekedett, felülmúlva a globális 5,9 százalékos átlagot. A munkanélküliség csökkenése és a vállalkozások számának növekedése is kedvezőbben alakult a vártnál, és ez a gyors, tömeges oltással kiegészülve ugrásszerű gazdasági fellendülést eredményezett. A húzóágazatoknak, köztük a magasan fejlett technológiai és a dinamikusan növekvő ingatlan-szektornak köszönhetően 2022-ben további növekedés várható. A tavalyi évben összesen 25,6 milliárd dollárt fektettek be izraeli techcégekbe, amely még a *startup*-nemzet történetében is rekordösszegnek számít.⁴²

A gazdasági minisztérium becslései szerint 2021 az izraeli exportbevételek szempontjából is rekordév volt, ugyanis a 2019. évi 119 milliárd dolláros bevételhez képest a tavalyi végösszeget 135-140 milliárd amerikai dollárra becsülik.⁴³ Új perspektívát nyit az a tény is, hogy Izrael exporttermékei között először lépett 50 százalék fölé a szolgáltatások (köztük például a kiberbiztonsággal és a mesterséges intelligenciával kapcsolatos szolgáltatások) aránya, s ez 2022-ben várhatóan tovább fog növekedni.⁴⁴

Izrael több évtizedes álmát váltja valóra azzal, hogy az energetika területén fokozatosan önellátóvá, illetve exportórré válik. A gázexport mellett a zsidó állam újabban a megújulóenergia-termelésre összpontosít, és leállítja a föld-

40 Boxerman, Aaron: „Gantz hosts Abbas at his home, in PA leader’s first meeting in Israel in a decade”, *The Times of Israel*, 2021. december 28., <https://www.timesofisrael.com/gantz-pa-president-abbas-meet-at-defense-ministers-home-in-rosh-haayin/>.

41 Levinson, Micah: „Israel must prepare for a wave of Ukrainian and Russian olim – opinion”, *The Jerusalem Post*, 2022. január 4., <https://www.jpost.com/opinion/israel-must-prepare-for-a-wave-of-ukrainian-and-russian-olim-opinion-689108>.

42 החימצה לולסמל הרוחה תנש איה 2021: ההיכומ קשמה בצמ תנומת *dun & bradstreet*, 2021. december 29., https://www.dbisrael.co.il/db-experts/db-report/2021sum_2022/.

43 Az Izraeli Kereskedelmi és Gazdasági Minisztérium 2021-es összesítése: גול התייה הנשה: 2021 תנש תא סכסמ היישעתהו הלכלכה דרשמ - היישעתהו הלכלכה דרש, 2021. december 27., <https://www.gov.il/he/departments/news/2021-recap>.

44 Az Izraeli Kereskedelmi és Gazdasági Minisztérium 2021-es összesítése az exportadatokról: היישעתהו הלכלכה דרשמ, !ילארשיה אוציב יופצ סינמוז לב איש: ישימחה לגה דצל, 2021. december 27., <https://www.gov.il/he/departments/news/economy-news-271221>.

gázkutatást.⁴⁵ Az Izraeli Környezetvédelmi Minisztérium stratégiája alapján Izrael 2050-ig alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdasággá válhat.⁴⁶ Jeruzsálem klímatudatossága abból is fakad, hogy Izraelben a globális átlagnál kétszer gyorsabban nő az átlaghőmérséklet.⁴⁷

Kül- és biztonságpolitika

Nem okozott túl nagy meglepetést az az immár hagyománnyá váló fejlemény, hogy 2021-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése tizennégyszer ítélte el Izraelt, míg a világ összes többi országát csupán négy elítélő határozat érintette (ezek Észak-Koreát, Iránt, Oroszországot és Mianmart sújtották, a Szíriára vonatkozó határozattervezetet pedig elhalasztották).⁴⁸ Magyarország több ízben is kiállt ezen a fórumon a zsidó állam mellett.⁴⁹

A 2020-as év diplomáciai áttörésének számító Ábrahám-egyezmények folyamatai Joe Biden amerikai elnökké válásával ugyan lelassultak, hiszen 2021-ben nem született új megállapodás, de a tárgyalások folytatódtak. Bahrein és Izrael igen jelentős védelmi egyetértési megállapodást írt alá. Az Egyesült Arab Emírségek a jordániai erőműhöz hasonló energiaügyi és kereskedelmi megállapodásokban asszisztálhat Izraelnek. A jövőben muszlim többségű országgént

45 „Israel to halt natural gas search, focus on renewable energy - Energy Minister”, *The Jerusalem Post*, 2021. december 15., <https://www.jpost.com/breaking-news/israel-to-halt-natural-gas-search-focus-on-renewable-energy-688817>.

46 „The Israeli government set to approve an unprecedented decision mandating that by the year 2050 Israel will move to a low carbon emissions economy, while dealing with the climate crisis that threatens all of humanity”, *The Government of Israel*, 2021. július 23., https://www.gov.il/en/departments/news/government_will_approve_historic_decision_by_2050_israel_will_move_low_carbon_economy.

47 Haas, Saar – Drukman, Yaron: „Israel warming up almost twice as fast as rest of world, data shows”, *Ynet News*, 2021. november 1., <https://www.ynetnews.com/environment/article/rjdyrxt8f>.

48 „UN General Assembly Condemned Israel 14 Times in 2021, Only 5 Times for the Rest of World Combined”, *Tazpit News Agency*, 2021. december 19., <https://www.jewishpress.com/news/global/un/un-general-assembly-condemned-israel-14-times-in-2021-only-5-times-for-the-rest-of-world-combined/2021/12/19/>.

49 Morvay Péter: „Magyarország kiállt a Templom-hegy zsidó és keresztény öröksége mellett az ENSZ-ben”, *Hetek*, 2021. december 2., <https://www.hetek.hu/cikkek/online/magyarorszag-kiallt-a-templom-hegy-zsido-es-kereszteny-oroksege>.

a Comore-szigetek, a Maldív-szigetek,⁵⁰ Tunézia, Malajzia,⁵¹ Omán⁵² vagy akár Banglades⁵³ is csatlakozhat az Ábrahám-egyezményekhez. A líbiai hadvezér, Khalífa Haftar repülőgépét látták Izraelben, ellenlábasával pedig a Moszad feje tárgyalt. Líbia tehát akár békét is köthetne Izraellel annak katonai és diplomáciai segítsége fejében.⁵⁴

Izrael Netanjáhuval indult vakcinadiplomáciaja a Pfizerrel, illetve a nemzetközi (köztük a magyar, cseh, dán és osztrák) kormányfőkkel kötött megállapodások mentén halad tovább.⁵⁵ Az országban épül a jövőbeli járványok megelőzését is célzó nemzetközi vakcinafejlesztő és -gyártó központ.

Noha Biden amerikai elnök 2021 augusztusában fogadta Bennettet a Fehér Házban, a két ország közötti viszony jelentősen hűvösebb, mint Netanjáhu és Trump alatt volt. Ez az új demokrata vezetés Közel-Kelet-politikájára vezethető vissza. 2021 áprilisában Biden megegyezett a Palesztin Hatósággal a Trump által nullára csökkentett amerikai segélyek újrafolyósításáról több száz millió dollár értékben.⁵⁶ Pár héttel később a Hamász minden eddiginél intenzívebben támadni kezdte Izraelt.⁵⁷

50 Lazar, Berman: „Israel expects to establish ties with Comoros, Maldives next — sources”, *The Times of Israel*, 2022. január 5., <https://www.timesofisrael.com/israel-expects-to-establish-ties-with-comoros-maldives-next-sources/>.

51 Fitoussi, Olivier: „Israeli minister: »Qatar, Tunisia, Oman, Malaysia may join Abraham Accords«, *i24 News*, 2021. október 18., <https://www.i24news.tv/en/news/middle-east/1634576360-israeli-minister-qatar-tunisia-oman-malaysia-may-join-abraham-accords>.

52 Kampeas, Ron: „Israel hints Oman is next to join Abraham Accords”, *The Jerusalem Post*, 2021. október 7., <https://www.jpost.com/international/israel-hints-oman-is-next-to-join-abraham-accords-681268>.

53 „Is Bangladesh poised to normalize ties with Israel?”, *Israel HaYom*, 2021. december 22., <https://www.israelhayom.com/2021/12/22/is-bangladesh-poised-to-normalize-ties-with-israel/>.

54 Khalil, Zain: „Haftar’s plane reportedly lands at Israeli airport”, *Anadolu Agency*, 2022. január 15., <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/haftars-plane-reportedly-lands-at-israeli-airport/2474859>.

55 Surjányi Fanni: „Vajúdva szült nemzeti egység”, *Mandiner*, vol 3., no. 11.

56 Andrzejewski, Adam: „Biden Reversed Trump’s Foreign Aid Freeze To Expand Palestinian Funding—\$6.3 Billion Since 1953”, *Forbes*, 2021. május 26., <https://www.forbes.com/sites/adamandrzejewski/2021/05/26/biden-reversed-trumps-foreign-aid-freeze-to-expand-palestinian-funding-63-billion-since-1950/?sh=2484f63017a7>.

57 Lee, Matthew: „US sending new aid to Palestinians as conflict intensifies”, *AP*, 2021. május 14., <https://apnews.com/article/donald-trump-middle-east-government-and-politics-e17ee8e44160fa54936c4c8196b5142b>.

Emellett Biden a 2019-ben szintén Trump által bezárt jeruzsálemi palesztin konzulátus újraindítását is megígérte választási kampányában.⁵⁸ Ennek megvalósítása megtorpant bár, de máig nem került le az asztalról, noha nyíltan ellenséges lépés lenne Izraellel szemben azok után, hogy Trump alatt az Egyesült Államok elismerte Jeruzsálemet Izrael oszthatatlan fővárosának. Ráadásul a Demokrata Párt vezetése nem határolódott el nyíltan azoktól az antiszemita retorikát folytató képviselőitől, akik a gázai–izraeli összetűzések alatt az „izraeli apartheidet” okolták a konfliktusért.⁵⁹

Izrael hadserege a világ legfejlettebb technológiával rendelkező haderői közé tartozik. Hadgyakorlatai során szövetségesei bevonásával többfrontos háborúra készül, hogy a folyamatosan fegyverkező Iránnal, Hamással és Hezbollahnal egyszerre tudja felvenni a versenyt. Sikeresen tesztelték legújabb fejlesztésüket, az Arrow-3⁶⁰ légvédelmi rakétát, és az IDF különleges ereje hozzá fog jutni az Egyesült Államok CH-53K King Stallion helikoptereihez.⁶¹ Az amerikaiakkal közösen fejlesztik az „Égi harmatot”, amely egy, a nagy hatótávolságú rakéták, önvezérlő repülőgépek és drónok felderítésére szolgáló hatalmas „hőlégballont” jelent.⁶² Az izraeli szárazföldi egységek és tüzérek legújabb fejlesztései a mesterséges intelligenciát is bevetik.⁶³ Az Elbit Systems és a Roboteam következő generációs robotkatonákat fejleszt Izraelben.⁶⁴ A zsidó állam lépést tart a lézeres légierő-technológia fejlődésével is, amely alapjaiban fogja megváltoztatni a hadviselés dinamikáit, és jóval olcsóbb légvédelmi megoldás lenne, mint

58 Harb, Ali: „Why Biden’s Jerusalem consulate promise remains unfulfilled”, *Al Jazeera*, 2022. január 20., <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/20/why-biden-jerusalem-consulate-promise-remains-unfulfilled>.

59 „US legislator AOC calls Israel an ‘apartheid state’”, *Al Jazeera*, 2021. május 16., <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/16/in-tweet-us-legislator-aoc-calls-israel-apartheid-state>.

60 „Arrow 3”, *Israel Aerospace Industries*, <https://www.iai.co.il/p/arrow-3>.

61 Shelbourne, Mallory: „Israel Signs Deal to Buy CH-53K Heavy-Lift Helicopters”, *USNI News*, 2022. január 5., <https://news.usni.org/2022/01/05/israel-signs-deal-to-buy-ch-53k-heavy-lift-helicopters>.

62 Gross, Judah Ari: „Israel prepares to launch giant missile-detecting balloon over north”, *The Times of Israel*, 2021. november 21., <https://www.timesofisrael.com/israel-prepares-to-launch-giant-missile-detecting-balloon-over-north/>.

63 Ahronheim, Anna: „The road to the AI IDF”, *The Jerusalem Post*, 2021. július 25., <https://www.jpost.com/israel-news/the-idf-and-the-ai-game-changer-674636>.

64 Frantzman, Seth Z.: „Israel’s Elbit, Roboteam unveil ‘Rook’ ground robot”, *Defense News*, 2021. november 19., <https://www.defensenews.com/industry/2021/11/19/israels-elbit-roboteam-unveil-rook-ground-robot/>

például a Vaskupola rendszere. A fejlesztések a fenntarthatóságot is szolgálják, ugyanis Izrael csökkentené az aktuális politikai hullámoktól függő amerikai támogatásoknak való kitettségét.⁶⁵

Trendek és foratókönyvek

2022-ben Izrael számára kétségkívül Irán és az atomalku jelenti az egyik legfontosabb prioritást. Mióta 2018-ban az Egyesült Államok kilépett az iráni atomalkuból, és megint szankciókkal sújtotta a perzsa államot, a síita hatalom újra felgyorsította az urándúsítást. A megállapodás hiánya és egy, a 2015-öshöz hasonlóan gyenge garanciákat biztosító, „kevesebért kevesebbet” egyezmény egyaránt fenyegető a zsidó állam számára. A Biden-adminisztráció kettős játszmát folytat: a tárgyalóasztalnál Irán és az EU felé együttműködést mutat, míg Izraellel hadgyakorlatot szervez 2022 első felére egy esetleges Földközi-tenger feletti megelőző csapás szimulálása végett.⁶⁶ A szakértőket megosztja, hogy egy ilyen izraeli megelőző csapás ténylegesen sikeres lenne-e.⁶⁷

A hibrid árnyékháború már zajlik: Izrael az öbölállamokkal és az Egyesült Államokkal hadgyakorlatozik, Irán ballisztikus rakétákat és műholdakat tesz fel, s több ízben kísérelt meg támadást indítani izraeli állampolgárok ellen gyenge közbiztonságú országokban, továbbá mindkét oldalon rendszeresek az egymás elleni kibertámadások. A két ország, illetve a szunnita arab országok és az Irán pénzelté proxicsoportok közötti nyílt konfliktus tehát küszöbön áll.

65 Kubovich, Yaniv: „Israeli Army Wants Laser Interceptors Operational by 2022”, *Haaretz*, 2021. október 19., <https://www.haaretz.com/israel-news/premium-israeli-army-to-defense-firms-have-laser-missile-defense-ready-by-2022-1.10305898>.

66 Gross, Judah Ari: „Israel to launch major exercise this spring simulating strike on Iran”, *The Times of Israel*, 2021. december 8., <https://www.timesofisrael.com/report-israel-to-launch-major-exercise-this-spring-simulating-strike-on-iran/>.

67 Simons, Jake Wallis: „Exclusive: How Israel is attacking Iran’s nuclear sites”, *The Spectator*, 2021. december 4., <https://spectatorworld.com/topic/how-israel-targeting-iran-nuclear-sites/>.

Szaúd-Arábia

Szerző:

Surjányi Dávid

nemzetközi jogász, Közel-Kelet-kutató

Adatok (2021):

Lakosság: 35 340 683 fő

Népszaporulat: +1,73 százalék, +526 812 fő

Etnikai megoszlás: 90 százalék arab, 10 százalék afroázsiai

GDP (PPP): 1734,23 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 48 908 dollár

Gazdasági növekedés: +2,9 százalék

2021 főbb eseményei Szaúd-Arábiában

2021 során Szaúd-Arábia részvételével tovább folytatódott a jemeni háború, és az Irán által támogatott híti lázadók számos támadást hajtottak végre Szaúd-Arábiához és érdekeltségi köréhez köthető célpontok ellen (drónjaikkal még az ország fővárosát, Rijádot is elérték). A Szaúd-ház többször jelezte, hogy kész lenne tűzszünetet kötni, illetve a háborút lezárni, ám egyelőre ez a jemeni lázadók háborús tevékenysége miatt még az ENSZ bevonása mellett sem sikerült. Január 9-én a két ország közötti viszony rendeződésének jeleként újra megnyílt az évek óta lezárt szaúdi–katari határ. Február elején első külpolitikai témájú beszédében Joe Biden megvonta a szaúdiaktól a jemeni háborúban addig nyújtott amerikai támogatást, és Washington még ugyanabban a hónapban eltávolította a jemeni hűtikat a terrorszervezeteket nyilvántartó listájáról.

Február 8-án Muhammad ibn Szalmán koronaherceg széles körű igazságszolgáltatási reformot hirdetett meg.¹ Február 23-án a királyi ház egy 40 millió

1 Ebrahimi, Soraya: „Crown Prince Mohammed bin Salman announces ‘wave of reform’ for Saudi Arabia’s judicial system”, *The National News*, 2021. február 9., <https://www.thenationalnews.com/gulf/saudi-arabia/crown-prince-mohammed-bin-salman-announces-wave-of-reform-for-saudi-arabia-s-judicial-system-1.1162413>.

dolláros megállapodást kötött a Világélelmészeti Programmal a jemeni éhség megfékezése érdekében. Az egészségügyi minisztérium tájékoztatása szerint a júliusi mekkai zarándoklat (haddzs) Covid-mentesen zajlott le. Az év során az arab ország Pakisztánnal, Katarral és Ománnal is közös együttműködési tanácsokat állított fel. Végül az év végén Szaúd-Arábia Franciaországgal kulturális, technológiai, turisztikai és üregyüttműködési szerződést kötött Emmanuel Macron elnök decemberi látogatása során.²

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A 2017-es rijádi Ritz-Carltonban végrehajtott leszámolás és a 2018-as isztambuli Khásukdzsi-gyilkosság máig sok befektetőt elriaszt az arabországtól. (Utóbbi esetben az újságíró azért ölték meg, mert a hatalom szerint Katarral együttműködve igyekezett meggyengíteni a dinaszticiát.) E téren nagy áttörést jelentett, hogy az Apple bejelentette: az Apple Development Academy Rijádot választotta első MENA-régiós székhelyének. A program kifejezetten női fejlesztőknek biztosít majd szakmai lehetőséget.³

A járvány okozta válság után a szaúdi gazdaság újra elindult a növekedés útján. Augusztusban a Saudi Aramco (a világ legnagyobb olajvállalata) 25,5 milliárd dolláros nettó bevételt könyvelt el a második negyedévre, ami 288 százalékos emelkedés az egy évvel korábbi számokhoz képest.⁴ A pénzügyminisztérium nyári jelentése szerint a szaúdi költségvetés 1,22 milliárd dolláros hiányt szenvedett el, ami egyértelműen javuló trendet mutat.⁵ Október végén pedig

2 A két ország közös nyilatkozatát lásd „Joint Statement on French President’s Visit to Saudi Arabia”, *Saudi Press Agency*, 2021. december 4., <https://www.spa.gov.sa/viewfullstory.php?lang=en&newsid=2309640>.

3 Serrieh, Joanne: „Apple Developer Academy to open in Riyadh dedicated to female programmers, developers”, *Al Arabiya English*, 2021. július 8., <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2021/07/08/Apple-selects-Riyadh-for-MENA-academy-dedicated-to-female-programmers-developers>.

4 „Aramco announces second quarter and half-year 2021 results”, *Aramco*, 2021. augusztus 8., <https://www.aramco.com/en/news-media/news/2021/saudi-aramco-h1-2021-results#>.

5 Nereim, Vivian: „Saudi Arabia’s Budget Deficit Narrows in Second Quarter on Oil, Taxes”, *Bloomberg*, 2021. augusztus 9., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-08-09/saudi-budget-deficit-narrows-in-second-quarter-on-higher-oil>.

már 1,79 milliárd dolláros többletről szóltak a hírek – mindezt úgy, hogy előtte két éven keresztül nem produkált többletet a szaúdi gazdaság.⁶

A Saudi Vision 2030 aktuális fázisában a Public Investment Fund ötéves terve évente legalább 40 milliárd dollárt pumpál a szaúdi gazdaságba, és 320 milliárd dollárt fordít a nem olajalapú GDP-re. A terv szerint 2025-re 1,8 millió új munkahelyet hoznak majd létre.⁷ A program eddigi sikerét mutatja, hogy a 2021-es év első felére már 37 százalékot tett ki az ország kőolajtól független exportja.⁸ A következő évben a szaúdi gazdaság további növekedésére számíthatunk. Emellett több futurisztikus projekt is folytatódni fog az országban, például a NEOM és a Prince Mohammed Bin Salman Nonprofit City elnevezésű városok építése. A kettő közül az előbbi egy óriási léptékű zöldvárosprojektet takar, utóbbi pedig az első nonprofit várostervet.⁹ A NEOM első fázisa, a The Line („Vonal”) szerint 2024-re egy 168 kilométer hosszú városrésznek kellene készen lennie a sivatagban.¹⁰

A 2022-es büdzsé egyértelműen a növekedésre épít: 24 milliárd dollár költségvetési többlettel és 7,4 százalékos GDP-növekedéssel kalkulál (egyúttal a következő évekre is exponenciális növekedést jósol).¹¹ Persze a növekedés alapfeltevése a Szaúd-ház stabilitása. Ezt egyelőre egyetlen közvetlen fenyegetés sem veszélyezteti, de az utóbbi években a dinasztia tekintélye és nemzetközi ereje egyértelműen gyengült. A monarchia számára óriási feladatot jelent, hogy az alattvalók megnyerése érdekében össze tudja egymással egyeztetni az autoriter

6 „Saudi Arabia posts third quarter budget surplus, first in over two years”, *Reuters*, 2021. október 31., <https://www.reuters.com/world/middle-east/saudi-arabia-posts-budget-surplus-q3-finance-ministry-2021-10-31/>.

7 A tervekkel kapcsolatban lásd „Public Investment Fund Program, 2021-2025” <https://www.pif.gov.sa/VRP%202025%20Downloadables%20EN/PIFStrategy2021-2025-EN.pdf>.

8 „Saudi non-oil exports up 37% to 125.3 bln riyals in first half of year -state news agency”, *Reuters*, 2021. október 15., <https://www.reuters.com/article/saudi-exports-idUKC-6N2QZ04D>.

9 Nihal, Mariam: „Saudi Arabia unveils ‘Prince Mohammed bin Salman Non Profit City’”, *The National News*, 2021. november 14., <https://www.thenationalnews.com/gulf-news/2021/11/14/saudi-arabia-unveils-prince-mohammed-bin-salman-non-profit-city/>,

10 „Futurisztikus ökövárost épít Szaúd-Arábia a sivatagban”, *Hetek*, 2021. november 3., <https://www.hetek.hu/cikkek/online/futurisztikus-okovarost-epit-szaud-arabia-a-sivatagban>.

11 Khalid, Tuqa: „Breakdown of Saudi Arabia’s 2022 budget in numbers”, *Al Arabiya English*, 2021. december 13., <https://english.alarabiya.net/business/economy/2021/12/13/Breakdown-of-Saudi-Arabia-s-2022-budget-in-numbers>.

hatalom fenntartását és a reformok véghezvitelét. Az apró társadalmi reformok mellett a Szaúd-ház a szórakozóipar felfuttatásával próbál a lakosság kedvében járni.¹²

Kül- és biztonságpolitika

Joe Biden hatalomra kerülése nagy változást hozott Szaúd-Arábia nemzetközi helyzetében, mivel az új elnök – Donald Trumppal ellentétben – az Irán-ellenes izraeli–szunnita tengely kiépítése helyett a perzsa rezsimmel törekszik feléleszteni a nukleáris alkut. Biden azt is világossá tette, hogy nem támogatja tovább a jemeni konfliktusban emberi jogokat megsértő szaúdi felet.¹³ Igencsak megkérdőjelezhető lépés ez, főleg hogy a lázadó hűtik Irán támogatásával talán még súlyosabb bűncselekményeket követnek el a jemeni nép ellen.

A hűti mozgalmat, a perzsa állam szövetségését tavaly február óta az Egyesült Államok nem is tekinti többé terrorszervezetnek.¹⁴ E külpolitikai folyamatok nem kecsegtetnek semmi jóval a jelenleg a legégetőbb problémák közé számító humanitárius katasztrófa terén, hisz nemcsak hogy megszapordtak a hűti részről indított rakétatámadások, de azóta a szaúdi államterületet is több támadás érte. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy az USA szeptemberben kivonta fejlett rakétaelhárító rendszerét (THAAD), illetve az MIM-104 Patriot típusú közép-hatótávolságú légvédelmi rakétáit az arab országból.¹⁵ Ennek ellenére az Egyesült Államok (és néhány más szövetségese) az év során több közös hadgyakorlaton is részt vett a szaúdi haderővel.

12 Ben Gaasem, Lojien: „2022 Look Ahead: Saudi Arabia’s booming entertainment sector is just getting started”, *Arab News*, 2021. december 31., <https://www.arabnews.com/node/1996161/saudi-arabia>.

13 Gearan, Anne – Hudson, John – Missy, Ryan: „Biden recommit U.S. to global alliances, ends support for Saudi-led war in Yemen in first major foreign policy speech”, *The Washington Post*, 2021. február 4., https://www.washingtonpost.com/politics/biden-yemen-saudi-war-support/2021/02/04/ae61c14a-670d-11eb-8468-21bc48f07fe5_story.html.

14 Stepansky, Joseph: „Biden admin ends Trump-era Houthi ‘terrorist’ designation”, *Al Jazeera*, 2021. február 16., <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/16/biden-admin-ends-trump-era-houthi-terrorist-designation>.

15 Segall, Michael: „New Houthi Attacks on Strategic Targets in Saudi Arabia and Yemen”, *Jerusalem Center for Public Affairs*, 2021. szeptember 15., <https://jcpa.org/article/new-houthi-attacks-on-strategic-targets-in-saudi-arabia-and-yemen/>.

A jemeni háborús részvétel más arab államokkal is súrlódásokat okozott. Októberben például Szaúd-Arábia betiltotta a libanoni importot, és kiutasította az ország nagykövetét, miután egy libanoni miniszter kritizálta a szaúdiak szerepvállalását a hűtik elleni küzdelemben. A miniszter lemondása után Emmanuel Macron francia elnök közvetítésével sikerült rendezni a felek közötti konfliktust.¹⁶

Érdeemes figyelemmel kísérni Szaúd-Arábia Kína-politikáját is. Rijád már az előző évben kérte, hogy a távol-keleti óriás nyújtson számára anyagi segítséget rakétaarzenáljának fejlesztéséhez, amit Peking nyilván nem jótékonyasági alapon tesz meg.¹⁷ Kínának a térségben történő további térnyerése súlyos kérdéseket vet fel, különösen, hogy a távol-keleti ország többvektorú politikát folytat, és Szaúd-Arábia legfőbb ellenségeihez is gazdasági szálak fűzik.

A közel négy év óta kiközösített Katarral való békülés komoly súrlódásokat eredményezett Szaúd-Arábia és szomszédai, így az Egyesült Arab Emírségek és Bahrein között. Mivel az öbölországok már közel sem kapnak akkora támogatást az Egyesült Államoktól, mint korábban, Szaúd-Arábia immár nemcsak a Perzsa-öbölben található társaival (és közvetett módon Izraellel) törekszik jó viszonyra, hanem két regionális hatalom, Törökország és Irán irányába is nyitni kezdett – pedig az utóbbi jelentette fenyegetés nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az öbölállamok Trump alatt normalizálni kezdték az Izraelhez fűződő viszonyukat.

Egyértelmű, hogy a rijádi székhelyű Öböl Menti Együttműködési Tanács (GCC) a diplomácia és a tárgyalások útján szeretné megoldani regionális konfliktusait.¹⁸ Ezért kerülhetett sor több titkos tárgyalásra a szaúdi és az iráni fél között: úgy tűnik, hogy a jemeni káosz erre kényszerítette a feleket.¹⁹ Mivel

16 Chehayeb, Kareem: „Saudi Arabia, Bahrain expel Lebanese ambassadors”, *Al Jazeera*, 2021. október 29., <https://www.aljazeera.com/economy/2021/10/29/saudi-arabia-bans-imports-from-lebanon-expels-ambassador>.

17 Malsin, Jared – Said, Summer – Strobel, Warren P.: „Saudis Begin Making Ballistic Missiles With Chinese Help”, *The Wall Street Journal*, 2021. december 23., <https://www.wsj.com/articles/saudis-begin-making-ballistic-missiles-with-chinese-help-11640294886>.

18 Feierstein, Gerald M.: „The GCC turns to diplomacy and dialogue to manage conflict”, *Middle East Institute*, 2021. december 20., <https://www.mei.edu/publications/10-key-events-and-trends-middle-east-and-north-africa-2021#feierstein>.

19 „Saudi and Iran held secret talks over Yemen conflict: report”, *DW*, 2021. április 18., <https://www.dw.com/en/saudi-and-iran-held-secret-talks-over-yemen-conflict-report/a-57243546>.

azonban mindkét fél igényt formál a regionális iszlám hegemóniára, nem várható, hogy a következő években megoldódik a szunnita–síita történelmi szembenállás.²⁰

Az afganisztáni káosz kapcsán Rijád meglepően néma maradt (diplomáciai képviselőjét egyébként ő is evakuálta a tálib hatalomátvétel árnyékában). Mint ha elhagyta volna az arab világon belül játszott vezető szerepét; inkább Katarra bízta az evakuáltakkal való bajlódást és a tálibokkal folytatott tárgyalásokat.²¹ Ez a távolságtartás is jelzi, hogy az elmúlt években a Szaúd-ház arab világbeli dominanciája meggyengült.

Trendek és foratókönyvek

Úgy tűnik, hogy jelenleg a nyolcvanhat éves, betegeskedő király lehet az egyik fékezője annak, hogy az ország Izraellel felvett kapcsolatait formális szintre emeljék. Bár a hatalmat *de facto* gyakorló koronaherceg üdvözölte a diplomáciai áttörést Izrael és az Egyesült Arab Emírségek, illetve Bahrein között, ő maga nem lépett át ezen a Rubiconon. Nem lehetetlen, hogy a herceget apja fogja vissza, akinek igen fontos Palesztina ügye és Jeruzsálem muszlim uralom alatt tartása.²² Szerepének csökkenésével és az iráni fenyegetés árnyékában folytatott hírszerzési és biztonsági együttműködés révén idővel a felek diplomáciai kapcsolatai is kiteljesedhetnek.

Szaúd-Arábia társadalmi átalakulása jórészt a fiatal koronahercegnek köszönhető. Reformjainak egyik fontos eleme, hogy elkezdte visszaszorítani az iszlám vallási vezetők befolyását. Ám bármilyen reform is történt az elmúlt években, az nem egyenlő a demokratizálódással. Annak érdekében, hogy a Szaúd-dinasztia hosszú távon is fenn tudjon maradni, a Muhammad ibn Szalmán által meghirdetett Saudi Vision 2030 változtatni kíván az ország gazdaságának olajfüggésén. Ám ezt a függetlenedést az ország paradox módon

20 Segall, Michael: „Iran-Saudi Talks: No Easing of Tense Relations Expected”, *Jerusalem Center for Public Affairs*, 2021. október 17., <https://jcpa.org/article/iranian-and-saudi-talks-no-easing-of-tense-relations-expected/>.

21 Henderson, Simon: „Saudi Arabia: What Has Changed, What Hasn't”, *The Washington Institute for Near East Policy*, 2021. október 13., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/saudi-arabia-what-has-changed-what-hasnt>.

22 Uo.

csak úgy érheti el, ha rendkívüli mértékben támaszkodik az olajbevételekre.²³ Márpedig a Szaúd-háznak a más államok területén működő olajmezők miatt már nincs akkora mozgástere, mint korábban, hisz a vetélytársak is küzdenek a piaci részesedésért. Ha taktikázása során elszámolja magát, akkor az olyan jelentős felvásárlók, mint India és Kína, más piac felé fordulhatnak (ahogy e folyamat már el is kezdődött, például az iráni olajjal). Éppen ezért az olajfegyver (melyet először az 1973-as jóm kippúri háború idején vetettek be) ma csak egy módon lenne alkalmazható szaúdi részről: ha túltermeléssel elárasztanák a piacot, ezzel levinnék az árakat, és csődbe döntenének más vállalatokat. Az árjáték viszont mindig kockázatos.

A királyság gazdaságának új irányait és „zöldebbé” tételét (vagyis azt a célkitűzést, miszerint 2030-ra az ország energiatermelésének fele megújuló forrásból lesz) a nemzetközi sajtó és a szakma egyelőre szkeptikusan fogadja,²⁴ és a 2030-as vízió sokak szerint 2040 előtt biztosan nem valósul meg.

Szaúd-Arábia olajpiaci játékosként árstabilizáló szerepet tölt be, s mint ilyen, kulcsfontosságú tényező a nemzetközi gazdaságban. Ha a királyság megbukik, biztosan nem valamilyen demokratikus alternatíva veszi át a helyét, hanem újabb dzsihád következik. Ha nem is gondolkodunk ennyire drasztikus szcenáriókban, akkor is minden energiafogyasztónak fontos, hogy a szaúdi olaj védve legyen a hűti támadásoktól: amennyiben nagyobb károkat okoznak az Aramcónak, az az egész világ Covid-19-et követő gazdasági talpra állását visszavetheti.²⁵ A jemeni lázadók mögött álló Iránnak ez is a szándékai között szerepelhet, hiszen e konfliktusban számára nem Rijád jelenti a fő ellenséget, hanem mindaz, amit a Nyugat képvisel a régióban.

A Nyugat egyértelműen nincs felkészülve a muszlim világ erőviszonyainak megváltozására, pedig a jemeni háború okozhat kellemetlen meglepetéseket. A nyugati országoknak fontos lenne felkészülniük arra az eshetőségre is, hogy Jemenben esetleg a hűtik nyernek, így tudniillik elkerülhető lenne, hogy győ-

23 Uo.

24 England, Andrew – Hodgson, Camilla: „Saudi Arabia’s grandiose climate plans struggle to take off”, *Financial Times*, 2021. augusztus 30., <https://www.ft.com/content/07a6e392-5716-44c0-a6bd-d6f7ea474e5e>.

25 Knights, Michael: „Continued Houthi Strikes Threaten Saudi Oil and the Global Economic Recovery”, *The Washington Institute for Near East Policy*, 2021. március. 12., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/continued-houthi-strikes-threaten-saudi-oil-and-global-economic-recovery>.

zelmük ne vezessen automatikusan a fegyvercsempészet és az iszlám dzsihád proliferációjához a Vörös-tenger partján és a tágabb régióban. A hűti győzelemhez ugyanis nem biztos, hogy sokkal több kellene annál, mint hogy elfogadják a szaúdi támogatású nemzeti hadsereg valamelyik északi bázisát és az ország energiaközpontját.²⁶

Ha a nemzetközi közösség el kívánja kerülni, hogy a 30 milliós Jemenben folytatódjon, sőt kiteljesedjen a humanitárius katasztrófa, illetve hogy egy újabb régió kerüljön Irán befolyása alá, szükség van a szaúdi oldallal való együttműködésre. Tökéletes megoldás nincs, és ilyenkor a „kisebbik rosszat” kell választani.

26 Schenker, David: „Biden Needs a Plan B for Yemen If Houthis Win”, *The Washington Institute for Near East Policy*, 2021. november 4., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/biden-needs-plan-b-yemen-if-houthis-win>.

Belarusz

Szerző:

Bendarzsevszkij Anton

Danube Institute

Adatok (2021):

Lakosság: 9 442 862 fő

Népszaporulat: -0,8 százalék, -80 000 fő

Etnikai megoszlás: 84,9 százalék belarusz, 7,5 százalék orosz, 3,1 százalék ukrán, 4,5 százalék egyéb

GDP (PPP): 200,71 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 21 467 dollár

Gazdasági növekedés: +2,1 százalék

2021 főbb eseményei Belaruszban

Belaruszban a májusig tartó időszak a hatalmi stabilizáció jegyében telt, majd ezután következett a külpolitikai válaszcsepások ideje. A 2020 augusztusában tartott elnökválasztások után az Aljakszandr Lukasenka által 1994 óta vezetett rendszer jól érezhetően megbicsaklott, és nagyon közel került az összeomláshoz. A Szovjetunió felbomlása után a függetlenségét elnyerő ország első elnökválasztásán az akkor harminckilenc éves Lukasenka került ki győztesen, és azóta sem engedte ki a hatalmat a kezéből. Az országot immár közel huszonnyolc éve irányító politikus a kilencvenes években szuperelnöki hatalmat épített ki, fokozatosan leszámolt az ellenzékkel, állami kontroll alá vette a sajtót és a politikai élet minden részét, majd eltörölte az elnöki ciklusok számára vonatkozó korlátozásokat. A 2020 augusztusában lebonyolított elnökválasztásokat is megelőzte a represszió: a két legesélyesebb ellenzéki jelöltet, Viktor Babarikát és Szergej Cihanouszkijt még 2020 májusában őrizetbe vették, így a választásokon végül egyetlen valódi ellenzéki induló volt: a második politikus felesége, Szvjatlana Cihanouszkaja – Lukasenka környezetében valószínűleg nem számoltak komolyan a korábban teljesen ismeretlen női jelölttel. A választások azonban

nem a tervek szerint alakultak – rövidesen kiderült, hogy a többség már nem Lukasenka mögött van, és Belarusz nagy része beállt a rezsimmel szembeni egyetlen alternatívát jelentő jelölt mögé. Miután a hatóságok 80,1 százalékos, teljesen irreális eredménnyel az addigi elnököt hozták ki győztesnek, a belpolitikai életet hosszú hónapokig tartó, jelentős részvétel mellett megtartott tüntetések bénították meg.

Az első hetekben úgy tűnt, hogy a széles körű lakossági elégedetlenség maga alá gyűri Lukasenkát, végül azonban nem így történt. 2020 végére a hatóságok visszaszerezték a kontrollt, 2021 elején pedig stabilizálták hatalmukat, ami viszont azzal járt, hogy a korábbi félautokratikus rendszer diktatúrába ment át. „Az országban összességében stabilizálódott a helyzet, a tüntetések csúcspontján már túlvagyunk, protestmegnyilvánulások gyakorlatilag nincsenek” – jelentette végül 2021 februárjában a belarusz titkosszolgálati szerv, a KGB vezetője, Ivan Tertel.¹

A hatalmi stabilizáció titka négy komponensből állt: 1. kemény repressziók és megfélemlítések; 2. ügyes időhúzás és ígéretes; 3. az erőszakszervezetekre való támaszkodás; 4. orosz támogatás. A tüntetőket a tüntetések első napjaitól kezdve durván bántalmazták és megkínózták, az országos sztrájkokhoz csatlakozó tanárokat, gyári munkásokat és egyetemistákat elbocsátották, a legnagyobb belarusz sajtóorgánumokat – például Belarusz napi többmillió elérésű hírportálját, a *tut.by*-t – felszámolták. A Lukasenka rendszerével szemben használt belarusz nemzeti szimbólumokat – a hatalom által alkalmazott, szovjet időkben kialakított zöld-piros szimbolikával szemben használt fehér-piros-fehér színeket és az úgynevezett „üldözés” címet – betiltották, és a terrorista jelképekkel tették egyenértékűvé. A letartóztatott újságírók számát tekintve Belarusz 2021-ben bekerült a világranglista alján szereplő utolsó öt ország közé,² a Fehérorosz jogvédő központ, a Vjaszna adatai szerint pedig 2021 végére 970 politikai fogoly volt börtönben.³ A belarusz ellenzék emblematis

1 „Глава КГБ заявил, что ситуация в Белоруссии стабилизировалась”, *TASS*, 2021. február 11., <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/10673755>.

2 Zsukov, Jevgenyij: „Шестой год в мире фиксируется новый максимум числа заключенных журналистов”, *DW*, 2021. december 9., <https://www.dw.com/ru/shestoj-god-v-mire-fiksiruetsja-maksimum-zakljuchennyh-zhurnalistov/a-60066131>.

3 Arinuskina, Anasztaszia: „Почти 1000 человек в Беларуси признаны политзаключенными”, *DW*, 2022. január 1., <https://www.dw.com/ru/pochti-1000-chelovek-v-belarusi-priznany-politzakljuchennymi/a-60308032>

figurái – Szergej Cihanouszkij, Viktor Babarika, Marija Kolesznyikova és Makszim Znak – 18, 14, 11, illetve 10 év börtönt kaptak.⁴ A széles körű lakossági elégedetlenség ellenére viszont az erőszakszervezetek kitartottak Lukasenka mellett. A siker kulcsa egyrészt a magas rendőri fizetésekben, másrészt pedig a belarusz vezetés mellett megnyilvánuló egyértelmű orosz kiállásban rejlett. Rövid hezitálás után ugyanis Vlagyimir Putyin orosz elnök Lukasenka oldalára állt, ami világos jelzés volt a belarusz politikai elitnek. Lukasenka ezt az orosz–belarusz integráció mélyítésének ígéretével hálálta meg, de napirenden lehet a Krím félsziget fehérorosz elismerése és az orosz katonai bázis(ok) Belarusz területén való létesítésének engedélyezése is.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Az ország belpolitikájában a 2022-es évet várhatóan nagyrészt a folyamatban lévő alkotmányreform, valamint a Belarusz és Oroszország között egyre mélyebbé váló integráció fogja meghatározni. A 2020-ban kirobbant belpolitikai válság megoldására a hatalom konkrét ígéreteket is tett: Lukasenka többször hangsúlyozta, hogy ez lesz az utolsó elnöki ciklusa, a politikai életet pedig egy új alkotmány elfogadásával fogják megreformálni. A belső feszültség csökkentése érdekében Moszkva is nyomatékosan támogatja a belarusz alkotmány átalakítását. Az elmúlt másfél évben rendezett kétoldalú találkozók során Vlagyimir Putyin lényegében minden egyes alkalommal felhozta az alkotmányreform szükségességét.

A szakértők és a belarusz ellenzék azt várták az új alkotmánytól, hogy az korlátozza az elnöki hatalmat, s megerősíti a parlamentáris kormányzást, Lukasenka pedig örökre távozik az ország politikai porondjáról. A hosszú hónapokig tartó időhúzás után, 2021 decemberében publikált tervezet azonban nem egészen olyan lett, mint amire a többség számított: a dokumentum legfontosabb eleme egy új hatalmi központ, az úgynevezett Összbelarusz Népi Közgyűlés létrehozásáról szól. Az új szerv lényegében az elnöki és a parlamenti hatalom

4 Abramcsik, Olga: „Авиапиратство, миграционный кризис и политические преследования. Главные политические события 2021 года в Беларуси”, *Настоящее Время*, 2021. december 30., <https://www.currenttime.tv/a/sobytiya-2021-goda-v-belarusi/31631697.html>.

felett állna, átvéve azok bizonyos jogköreit. Ez a testület fogja meghatározni az ország bel- és külpolitikáját, törvényeket készíthet elő, továbbá kinevezi a Legfelsőbb Bíróság, az Alkotmánybíróság és a Választási Bizottság tagjait.⁵ Lukasenka a tervezet szerint akár elnöksége alatt is vezetheti az új szervet, és elnöksége után is annak élén maradhat, így őrizve meg hatalmi jogosítványai egy részét. Az új alkotmány az eredeti, 1994-es alapokmányhoz visszatérve legfeljebb két ciklust engedélyezne az elnökök számára, de mivel mindez jogilag csak az elfogadás napjától lenne hatályos, Lukasenka akár 2035-ig is elnök maradhat. Az új alkotmány néhány ponton az elnök hatalmát is korlátozza, például azzal, hogy elveszi tőle a rendeleti kormányzás lehetőségét. A parlament mandátumát ezzel egy időben négyről öt évre emeli. A dokumentumból emellett kikerültek fontos, az ország külpolitikáját érintő rendelkezések is: a szövegből törölték Belarusz azon kötelezettségét, hogy területét nukleárisfegyvermentes övezetté kell tennie, valamint eltűnt belőle az ország deklarált semlegességének elve. Az alkotmánytervezetet 2022 februárjában bocsátják népszavazásra.

Érdemes lesz figyelni a következő időszakban az orosz–belarusz integráció folyamatára is. Habár a két ország szövetségi állama még 1999-ben jött létre, az azóta eltelt több mint húsz év során a szoros integráció terve lényegében csak papíron létezett. Moszkva az elmúlt években egyre inkább erőlteti a két ország közötti integráció mélyítését, ám Minszk ezt egészen a 2020-as eseményekig sikeresen hátrította. A 2021 során szervezett legmagasabb szintű találkozók és konzultációk után a két ország vezetője végül november 4-én aláírta a további integrációról szóló megállapodást,⁶ amely huszonnyolc programpontra irányoz elő a 2021–2023 közötti időszakra.⁷ A hosszú huzavona után novemberben publikált megállapodás alapján azonban továbbra is úgy tűnik, hogy a szorosabb integráció egyelőre csak vízió marad, és Belarusz meg tudta őrizni korábbi

5 „Проект изменений и дополнений Конституции Республики Беларусь для всенародного обсуждения”, *Пресс-служба Президента Республики Беларусь*, 2021. december 27., <https://president.gov.by/bucket/assets/uploads/documents/konstituciya-na-27-dekabrya.pdf>.

6 „Путин и Лукашенко утвердили 28 союзных программ России и Белоруссии”, *РБК*, 2021. november 4., <https://www.rbc.ru/politics/04/11/2021/6183f9b39a7947222d8575b7>.

7 „Основные направления реализации положений договора о создании союзного государства на 2021 – 2023 годы”, *Постоянный Комитет Союзного государства*, 2021. november 4., Декрет от 4 ноября 2021 г. № 6 Об Основных направлениях реализации положений Договора о создании Союзного государства на 2021 – 2023 годы.pdf

szuverenitását. A dokumentumban egyetlen helyen sem szerepel az „integráció” kifejezés, helyette a szöveg „szövetségi programról” beszél.⁸ A megállapodás tartalmát tekintve is leginkább olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek már a korábbi dokumentumokban, például az Eurázsiai Gazdasági Unió szerződésében is szerepeltek (pl. egységes roaming, összehangolt adópolitika stb.). Az előzetes nyilatkozatok alapján Moszkva ennél jóval többet szeretett volna kapni, de a végeredmény inkább szimbolikus lett.

Gazdasági értelemben a következő időszakot a tőke kimenekülése és az ország ellen hozott szankciók hatása fogja meghatározni. Az Európai Unió először 2021 júniusában fogadott el szektorális gazdasági szankciókat Belarusszal szemben, a Ryanair járatának májusi földre kényszerítésére adott válaszként. A többi közt a kőolajtermékeket és a műtrágyát érintő korlátozások hatása nem azonnal jelentkezett, hanem majd a következő időszakban lesz érezhető, miután kifutnak a jelenleg érvényben lévő szerződések. Egyes számítások szerint az európai szankciók a fehérorosz EU-s export legalább 13 százalékát érinthetik.⁹ Hasonlóképpen nagy károkat okoz majd a belarusz gazdaságnak a 2021. december 8-án életbe lépő amerikai, kanadai és nagy-britanniai szankciós csomag. Ennek fő célpontja az ország legfontosabb exportvállalata, a világ műtrágyaexport-forgalmának mintegy 20 százalékát bonyolító Belaruskali, amely Belarusz GDP-jének legalább 4 százalékáért felel.¹⁰

2021 első felében a tőke és a helyi vállalatok gyors ütemben hagyták el a belarusz piacot, s ez a menekülés várhatóan 2022-ben is folytatódni fog. Az elmúlt két évtizedben a belarusz IT-szektor egyre jobban nőtt, és az ország olyan világszerte ismert cégeket termelt ki, mint a Viber, az EPAM, a PandaDoc vagy a World of Tanks. A belpolitikai helyzet és a represszió azonban az ország elhagyására készítette a független vállalatokat,¹¹ a szomszédos országok (leginkább Lengyelország, Litvánia és Ukrajna) pedig az ebben rejlő lehetőségeket felismerve kedvező adózási feltételekkel, állami támogatással, gyors vízu-

8 Уо.

9 „ЕС впервые ввел секторальные санкции против Белоруссии”, *РБК*, 2021. június 24., <https://www.rbc.ru/politics/24/06/2021/60d460989a79471c36c380f3>.

10 „Вступают в силу санкции США, наложенные на одного из крупнейших в мире производителя калийных удобрений Беларуськалий”, *Echo Moskvi*, 2021. augusztus 8., <https://echo.msk.ru/news/2948506-echo.html>.

11 Seputyte, Milda – Kdrytski, Aliaksandr: „Tech Brains Flee Belarus Leader’s Crackdown”, *Bloomberg*, 2021. február 17., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-17/tech-brains-in-viber-birthplace-flee-belarus-leader-s-crackdown?sref=13J6d079>.

mokkal és adminisztratív segítséggel próbálták magukhoz csábítani a belarusz cégeket és *startup*okat. Mindez pedig csak tovább rontja az ország gazdasági kilátásait és fejlődését.

Kül- és biztonságpolitika

A 2021-es év egyik talán legváratlanabb eseménye volt, mikor a május 23-án Athénból Vilniusba tartó, Belarusz felett átrepülő Ryanair-járatot bombamerénylet veszélyére hivatkozva földre kényszerítették. A leszállás után aztán a fehérorosz hatóságok őrizetbe vették a gépen utazó huszonhat éves ellenzéki bloggert, Raman Prataszevicset és barátnőjét, a repülő pedig csak ezután indulhatott tovább. Az időközben a lengyel hatóságok által lefolytatott és december 8-án publikált vizsgálat eredményei szerint az egész ügy a belarusz titkoszolgálat, a KGB megtervezett akciója volt.¹² Miután Aljakszandr Lukasenka az országon belül stabilizálni tudta hatalmát, figyelme kifelé fordult, a Varsó és a Vilnius által befogadott, nemzetközileg is aktív ellenzék felé. Így az ország területe felett átszálló, a nagy nyilvánosság előtt lényegében ismeretlen Prataszevics letartóztatása világos, megfélemlítő üzenet volt a belarusz hatalom ellenfelei felé: senki nincs biztonságban, az állam keze mindenhová elér. Az európai utasszállítót erő példátlan esemény kiérdemelte az „állami terrorizmus” vagy másként „állami kalózkodás” nevet,¹³ Brüsszel pedig sokkal határozottabban reagált rá, mint bármikor korábban: felfüggesztették a Belarusz légtere feletti átrepüléseket, kitiltották a fehérorosz légitársaságokat az Európai Unió légteréből, valamint újabb szankciókat fogadtak el Aljakszandr Lukasenka rendszerével szemben.

A belarusz külpolitikai akciók java azonban csak ezután következett: a Ryanair-járatral történt incidenst követő hetekben hirtelen megnövekedett az eleinte a litván, majd a lengyel határon átjutni próbáló illegális migránsok szá-

12 „Ryanair flight ‘hijacking’ was ‘planned operation’ by Belarus: Polish official”, *Radio Poland*, 2021. december 10., <https://www.polskieradio.pl/395/7989/Artykul/2865836>, Ryanair-flight-hijacking-was-planned-operation-by-Belarus-Polish-official.

13 Dickinson, Peter: „State-sponsored air piracy: Belarus dictator tests the international community”, *Atlantic Council*, 2021 május 24., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/belarusalert/state-sponsored-air-piracy-belarus-dictator-lukashenka-demonstrates-his-defiance/>.

ma. 2020-ban, az egész év alatt a helyi határrendészet adatai szerint összesen 81 ember próbált illegálisan bejutni Litvániába – 2021. június végén azonban ez a szám egyetlen hónap alatt meghaladta a 800 főt, július végéig pedig háromezer főre növekedett.¹⁴ Hogy mennyire váratlan volt az, hogy illegális migránsok jelentek meg Minszk nyugati szomszédainál, jól mutatja, hogy Litvánia és Lengyelország korábban még folytonos kerítéssel sem rendelkezett Belarusz felé – az összesen mintegy 900 km hosszú határkerítés kiépítésének Varsó és Vilnius végül csak a nyár folyamán állt neki. A legtöbb migráns Irakból, Szíriából, Afganisztánból és Törökországból érkezett az országba. A beszámolók szerint a beutazás szervezeten történt, a vízumigényléseket a belarusz konzulátusok segítették, sőt, a szükséges követelményeken is könnyítettek. A közel-keleti térségből érkező repülőjáratok száma néhány hónap alatt megtöbszöröződött – a Flightradar24 adatai alapján például októberben napi több mint tíz járat érkezett Minszkbe a régióból. Így már az elejétől kezdve világossá vált, hogy mesterségesen gerjesztett migrációs válságról van szó. Lukasenka júniusi nyilatkozatai szerint Belarusz volt eddig a védőbástya, amely hősiesen védte Európát az illegális bevándorlástól, embercsempészettől, drogkereskedelemtől és szervezett bűnözéstől, ám az ellenséges európai lépések és a szankciók miatt erre már sem ereje, sem eszköze nem maradt. „Ma ők [az európai országok] felsírtak: ah, a belaruszok nem védik meg őket. Litvániába, Lettországba és Lengyelországba több ezer illegális migráns menekült. Követelik, hogy védjük meg őket a csempészettől és a drogkereskedelemtől. [...] Ti hibrid háborút indítottatok ellenünk, és azt követelitek, hogy ugyanúgy védjünk benneteket, ahogy eddig?” – mondta az egyik júniusi beszédében Aljakszandr Lukasenka.¹⁵

A migrációs krízis kiprovokálása csak eszköz volt a belarusz hatalom kezében, hogy tárgyalóasztalhoz ültesse az európai országok vezetőit, és kikényszerítse Lukasenka legitimálását. Az Európai Bizottság decemberi adatai szerint 2021 folyamán Belarusból végül közel 8 ezer migráns jutott be az Európai Unió területére: a legtöbben, 4300 fő Litvániába, mintegy 3200 ember Len-

14 „Главная проблема Литвы прямо сейчас — нелегальные мигранты из Беларуси. Их стало больше в 39 раз!”, *Meduza*, 2021. július 29., <https://meduza.io/feature/2021/07/29/glavnaya-problema-litvy-pryamo-seychas-nelegalnye-migranty-iz-belarusi-ih-stalo-bolshe-v-39-raz>.

15 „Лукашенко заявил, что Минск не будет защищать Европу от мигрантов-нелегалов”, *Interfax*, 2021. június 22., <https://www.interfax.ru/world/773445>.

gyelországba, valamint több mint négyszázan Lettország területére.¹⁶ Az év végére azonban Minszk migrációs akciója kifulladásig dacára az európai államok összezártak Lukasenka zsarolásával szemben, és sem az óhajtott legitimáció, sem a tárgyalások nem történtek meg, ősre pedig a határkerítés is elkészült. Időközben beköszöntöttek a téli fagyok, és a belarusz oldalon lévő, a zord időjárásra teljesen felkészületlen emberek helyzete tarthatatlanná vált. Az Európai Unió területére bejutni próbáló migránsok java részét végül hazaszállították, egy részüket pedig a belarusz hatóságok vették kezelésbe, mivel immár nem tudtak kibújni a felelősség alól. Angela Merkel leköszönő német kancellár novemberi telefonhívásai pedig lehetőséget adtak Lukasenkának arra, hogy arcvesztés nélkül – és a német kancellár megkeresését sikerként beállítva – tudjon kihátrálni az ügyből.

A 2021-es év folyamán a Nyugat többször fogadott el szankciókat Belarusz-szal szemben: a Ryanair-járat májusi földre kényszerítését követően júniusban léptették életbe az EU negyedik szankciós csomagját, majd a migrációs válságra adott válaszként decemberben az ötödik csomagot. Ezekkel Brüsszel összesen 183 személyt, valamint 26 céget és szervezetet sújtott szankciókkal 2020 októbere óta.¹⁷ 2021 augusztusában – a belarusz elnökválasztások első évfordulójára időzítve – az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Kanada újabb szankciókat hirdetett Lukasenka rendszerével szemben, amelyek december 8-án léptek érvénybe, és 23 természetes, valamint 21 jogi személyt sújtottak.¹⁸ A jégkorongrajongó Lukasenkát ráadásul az is érzékenyen érintette, hogy „biztonsági okokra” hivatkozva a Nemzetközi Jégkorongszövetség (IIHF) megvonta Belarusztól a május 21. és június 6. között szervezett jégkorong-világbajnokság rendezési jogát, s ezzel a hokiesemény a korábbi társszervezőhöz, Rigába került át.

16 „ЕСПЧ запретил Польше выдворять мигрантов в Беларусь”. *RFI*, 2021. december 7., <https://www.rfi.fr/ru/%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0/20211207-%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%87-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BB-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B5-%D0%B2%D1%8B%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B2-%D0%B2-%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D1%8C>.

17 Шейко, Юрий: „Евросоюз ввел пятый пакет санкций в отношении Беларуси”, *DW*, 2021. december 2., <https://www.dw.com/ru/evrosojuz-vvel-pjatyj-paket-sankcij-v-otnoshenii-belarusi/a-59995455>.

18 „Евросоюз ввел пятый пакет санкций в отношении Беларуси”, *РБК*, 2021. augusztus 10., <https://www.rbc.ru/economics/10/08/2021/61117a7c9a7947542dfef82e>.

A nyugati szankciókra Minszk az év végén ellenszankciókkal válaszolt: december 7-én a „diszkriminatív és barátságtalan politikát” folytató országok esetében embargót jelentettek be egy sor mezőgazdasági termékkel szemben. Ennek megfelelően Belarusz 2022. január 1-jétől leállította a többi közt a tej- és tejtermékek, a hús, a kolbászok, a zöldség- és gyümölcsfélék importját az Európai Unió, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok, Kanada, Norvégia, Svájc, Izland, Albánia, Észak-Macedónia és Montenegró területéről.¹⁹ A fehérorosz szankciók azonban valószínűleg inkább visszafelé sülnek majd el, s drasztikus áremelkedést, illetve áruhiányt okozhatnak, mivel az ország számos, a szankciók hatálya alá tartozó termékben és ágazatban nagyarányú importra szorul.

Trendek és forgatókönyvek

Az új belarusz alkotmányról szóló, februárban tartandó referendum akár újabb politikai kockázatokat is hordozhat magában, de a hatalom biztosan mindent megtesz majd annak érdekében, hogy ezúttal az ellenőrzése alatt tartsa a helyzetet. A represszió megtette hatását: belpolitikai téren a következő időszakban nem várható újabb tüntetéshullám. A legismertebb aktivisták és politikusok külföldre menekültek, vagy börtönben ülnek, a tőke és a hozzá kapcsolódó liberális vállalkozók szintén elhagyták az országot, a demokratikus médiát teljesen felszámolták, míg a külföldön működtetett sajtóorgánumok Belarusz területéről csak VPN-nel érhetőek el. Ilyen körülmények mellett Lukasenka várhatóan 2025-ig megtartja majd elnöki pozícióját, előrehozott választásokról tehát már nincs szó. 2025 után pedig a belpolitikai helyzet és az orosz nyomásgyakorlás függvényében eldől, hogy Lukasenka az ország elnöke marad-e akár 2035-ig, vagy átül az Összbelarusz Népi Közgyűlés vezetői pozíciójába, ahonnan továbbra is szövi majd a hatalmi szálakat.

A következő időszakban az is kiderül, hogy a fehérorosz vezetésnek mennyire sikerül lassítania az orosz–belarusz integrációt. Az elmúlt években Lukasenka sikeresen ellen tudott állni az orosz nyomásnak, de a 2020-as belpolitikai válságot követően Moszkva egyre inkább sarokba szorítja. A Nyugathoz fűződő

¹⁹ Александровская, Богдана: „Минск ввел контрсанкции. Почему от них пострадает не Запад, а сама Беларусь”, *DW*, 2021. december 8., <https://www.dw.com/ru/minsk-vvel-kontrsankcii-pochemu-ot-nih-postradaet-sama-rb/a-60060545>.

kapcsolatai teljes megszakadása egyben a belarusz hintapolitika végét is jelenti, és paradox módon bár Lukasenka hatalmon maradását kizárólag Putyin tudja biztosítani, egyben ő jelenti rá a legnagyobb veszélyt is. A következő időszakban Oroszország mindenképpen erőltetni fogja, hogy Belarusz ismerje el a Krímet, s hogy engedélyezze orosz katonai bázis(ok) létrehozását az ország területén. Ezek megvalósulása egyben Belarusz szuverenitásának fokozatos zsugorodását jelenti majd.

A 2021-ben megkezdett belarusz zsarolási politika 2022 folyamán is folytatódhat. Lukasenka legfőbb célja hatalmának legitimálása. Emellett pedig a belarusz lépések mögött mozgatórugóként ott van a bosszú is: Minszk meg akarja torolni, hogy Vilnius és Varsó befogadta és aktívan támogatja a fehér-orosz ellenzékét. A két oldal álláspontja azonban a jelen körülmények között nem egyeztethető össze: miközben Lukasenka változatos eszközökkel próbálja tárgyalóasztához kényszeríteni az európai vezetőket, a Nyugat mindaddig nem lesz hajlandó a kapcsolatfelvételre, amíg az országot 1994 óta irányító politikus hatalomban marad. Minszk a jövőben várhatóan további gazdasági és katonai jellegű zsaroláshoz folyamodik majd. Előbbi része lehet az európai áru- és tranzitforgalom feltartóztatása és újabb gazdasági ellenszankciók bevezetése, utóbbié pedig a közös orosz–belarusz hadgyakorlatok tartása, az orosz fegyverek telepítése, és a belarusz–ukrán határnál meglévő feszültség fokozása. Végző soron az új fehér-orosz alkotmány szövege pontosan ebbe az irányba mutat.

Bulgária

Szerző:

Tóth Bálint László

MCC Politikatudományi Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 6 520 314 fő

Népszaporulat: -1,3 százalék, -90 317 fő

Etnikai megoszlás: 77,1 százalék bolgár, 14,2 százalék török, 2,4 százalék roma, 1,9 százalék román, 1,8 százalék görög, 2,6 százalék egyéb

GDP (PPP): 177,7 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 25 847 dollár

Gazdasági növekedés: +4,5 százalék

2021 főbb eseményei Bulgáriában

A rövid megszakítással 2009 óta hatalmon lévő Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért (GERB) nevű jobbközép párt kormányzati ciklusának végét folyamatos botrányok és tömegtüntetések jellemezték 2020-ban és 2021-ben.¹ A lakosság egyre rosszabbnak ítélte az ország általános gazdasági és társadalmi helyzetét, a koronavírus-járvány pedig súlyosan érintette Bulgária egészségügyi rendszerét. Az ország az utolsó helyen állt az EU-ban az átoltottsági arány és a válságellenes intézkedésekre fordított kiadások tekintetében. A 2021-es törvényhozási választások előtt a demokratikus intézmények gyengesége, a társadalmat mélyen átszövő nagyfokú korrupció, valamint a 2020-as tüntetési hullámok

1 Kormányzásának utolsó éveiben a kormányfőt, Bojko Boriszovot és kabinetjét a hatalom helyi oligarchákkal történő megosztásával vádolták ellenfelei, akik szerint a miniszterelnök az ellenzék elhallgattatására törekedett. „Bulgaria 2022, a country at the crossroad between Russia, USA, Europe and Turkey”, *Eureporter*, 2021. január 1., eureporter.co/world/bulgaria/2022/01/01/bulgaria-2022-a-country-at-the-crossroad-between-russia-usa-europe-and-turkey.

mellett a koronavírus-válság is jelentős hatással volt a pártpolitikai rendszer átalakulására. A 2021. áprilisában leköszönő miniszterelnök, Bojko Boriszov nepotizmussal és korrupcióval vádolt jobbközép-konzervatív kormánya ellen országsszerte szervezett számos demonstráció több politikai formáció megerősödését is elősegítette.²

A 2021. áprilisi menetrendszerű parlamenti választáson³ újra a GERB végzett az első helyen, de koalíciós partner híján nem tudott kormányt alakítani.⁴ Egy hónappal később, a 2021. július 11-én tartott előrehozott parlamenti választáson viszont már szűk többséggel ugyan, de a 2020 februárjában alakult Van Ilyen Nép (ITN) párt szerezte a legtöbb szavazatot. Az énekes-műsorvezető Sztaniszlav „Szlavi” Trifonov formációja zömmel Boriszov pártja és a Bolgár Szocialista Párt (BSZP) rovására növelte népszerűségét.⁵ Se az áprilisi, se a megismételt júliusi parlamenti választások után nem sikerült egyik pártnak sem kormányt alakítania, Boriszov pedig már az áprilisi választások előtt ígéretet tett arra, hogy még választási győzelme esetén sem vállal újabb kormányfői ciklust.⁶

A 2021. novemberi megismételt választás aztán véget vetett Bulgária csaknem egy éven át tartó parlamentáris válságának, és az elmúlt több mint egy évtized legnagyobb politikai elmozdulását hozta az országban. A szavazatok 25,67 százalékát a szavazás előtt két hónappal bejegyzett centrista-atlantista

2 „Bulgarian Parliamentary Election: Who Is Who”, *Europe Elects*, 2021. április 4., <https://europeelects.eu/2021/04/04/bulgarian-parliamentary-election-who-is-who>.

3 A bolgár törvényhozás 240 tagját pártlistás arányos képviselőket keretében választják összesen 31, többmandátumos választókerületből, 4–16 mandátummal.

4 „Обобщени данни от избор на народни представители”, Централната изборителна комисија, *Централна изборителна комисија, резултати от избори*, 2021. április 4., <https://results.cik.bg/pi2021/rezultati/index.html>.

5 „Обобщени данни от избор на народни представители”, Централната изборителна комисија, *Централна изборителна комисија, резултати от избори*, 2021. július 11., https://results.cik.bg/pi2021_07/rezultati/index.html.

6 „New Anti-Corruption Party Leads in Bulgarian Parliamentary Elections”, *Balkan Insight*, 2021. november 15., <https://balkaninsight.com/2021/11/15/new-anti-corruption-party-leads-in-bulgarian-parliamentary-elections>.

Folytatjuk a Változást (PP) nevű párt szerezte meg.⁷ Elemzők szerint ezzel a hatalom informálisan Boriszov legnagyobb politikai ellenfele, a PP-t támogató köztársasági elnök, Rumen Radev tábornok kezébe került.⁸ A parlamenti választást megnyerő pártot két Harvardon végzett üzletember, Kiril Petkov és Asszen Vaszilev alapította. A vállalkozóból lett politikusok a 2021 májusa és szeptembere között dolgozó ügyvivő kormányban gazdasági és pénzügyminiszteri tisztségeket töltötték be, s hivatali idejük alatt korrupcióellenességükkel szereztek népszerűséget maguknak.⁹ A korábbi ügyvivő miniszterek által szervezett formáció az egykori állampárti jogutód szocialistákkal, Trifonov centrista, populista és elitellenes ITN-jével, valamint az urbánus-jobbközép Demokratikus Bulgária szövetséggel lépett koalícióra.¹⁰ A 2022-es év nagy kérdése, hogy a PP egy ilyen színes koalíció élén be tudja-e tartani a korrupció felszámolására tett ígéreteit. A Petkov-kabinet ugyanis az elmúlt évtized legnagyobb politikai változását tervezi végrehajtani Bulgáriában.

2021 novemberében az ország történetében először fordult elő, hogy egyszerre tartották az elnök- és a parlamenti választásokat.¹¹ A szocialisták és a protestpártok által favorizált Rumen Radev az elnökválasztás második fordulójában 67 százalékos győzelmet aratott kihívója, a Boriszov pártja által támo-

7 A volt miniszterelnök Boriszov jobbközép GERB-je és az Egyesült Demokratikus Erők (SZDSZ) szövetsége által szerzett 22,74%-os eredmény csupán a második helyezéshez volt elegendő. Bejutott a török és a muszlim kisebbségek képviselőjében fellépő Mozgalom a Jogokért és Szabadságokért (DPSZ, 13%), illetve rajta kívül a BSZP (10,21%), az ITN (9,52%), a Demokratikus Bulgária (6,37%), valamint az Ébredés (Vazrazsdanje, 4,86%). „Обобщени данни от избор на народни представители”, *Централната избирателна комисия*, 2021. november 14., <https://results.cik.bg/pvrns2021/tur1/rezultati/index.html>.

8 Uo.

9 „Two young businessmen ride anti-graft message to top of Bulgarian politics”, *Reuters*, 2021. november 10., <https://www.reuters.com/world/europe/two-young-businessmen-ride-anti-graft-message-top-bulgarian-politics-2021-11-10/>.

10 A PP csak a GERB–SZDSZ–szövetség politikáját ellenző pártokkal folytatott tárgyalásokat. Az egyeztetésekből kizárták a korábbi politikai *status quo* támogatójának tekintett DPSZ-t, valamint a Kreml-párti és járványtagadó retorikát követő, szélsőjobboldali Ébredés pártot is. „Bulgarian Poll-Winning Party Livestreams Govt Coalition Talk”, *Balkan Insight*, 2021. november 23., <https://balkaninsight.com/2021/11/23/bulgarian-poll-winning-party-livestreams-govt-coalition-talks>.

11 Az államfő szerepe alapvetően szimbolikus Bulgáriában. Az elnök ugyan vétőzhat, és magas rangú tisztségviselőket nevezhet ki, ám a végső döntés a parlament kezében van. Az elnököt öt évre választják, és csak egyszer választható újra.

gatott független Anasztaz Gerdzsikov felett. A GERB legádázabb ellenfeleként számontartott Radev újraválasztása a korábbi miniszterelnök, Bojko Boriszov hatalmi térvesztésének újabb megnyilvánulása volt.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Bulgáriában az elmúlt két esztendőhöz hasonlóan 2022-ben is a koronavírus-járvány kezelése számít a politikai napirend egyik legfajsúlyosabb témájának. Frissen beiktatott miniszterelnökként Petkov a Covid–19 elleni oltási folyamat felgyorsítását tűzte ki célul, míg koalíciós partnerei bürokratikus akadályok nélkül kártalanítanak a válság sújtotta vállalkozásokat, valamint javítanának a munkaerőpiaci átképzési lehetőségeken, és válságálló üzletfejlesztési stratégiákat dolgoznának ki az egyes ágazatokra vonatkozóan.¹²

A kelet-balkáni ország másik mindenkit érdeklő közéleti témájaként a korrupciót említhetjük, hisz 2021-ben a választók többsége rendre a közélet megtisztítását ígérő politikai vezetőket részesítette előnyben.¹³ Egyes elemzők szerint Boriszov bukását az okozhatta, hogy az elmúlt években az állami bűnüldöző szerveket és az igazságszolgáltatást arra használta, hogy leszámoljon az egyre nagyobb politikai befolyásra szert tevő nagyvállalkozókkal, mivel nem kívánta megosztani velük a hatalmat. Az alatta meghozott intézkedések folyamánként így számos üzletembert állítottak bíróság elé.¹⁴ Boriszov szembekerült a tőkés elit egy rendkívül befolyásos rétegével ennek gazdasági kulcspozícióit saját bizalmi emberei között kívánta újraosztani. Bulgária legfőbb ügyésze a GERB-bel ellenséges köztársasági elnök, Rumen Radev két tanácsosát is le-

12 „New Bulgarian Alliance Assumes Power, Promising Reforms”, *Balkan Insight*, 2021. december 13., <https://balkaninsight.com/2021/12/13/new-bulgarian-alliance-assumes-power-promising-reforms>; „Bulgarian Poll-Winning Party Livestreams Govt Coalition Talk”, *Balkan Insight*, 2021. november 23., <https://balkaninsight.com/2021/11/23/bulgarian-poll-winning-party-livestreams-govt-coalition-talks>.

13 A Világbank „jó kormányzás” mutatói alapján az ország sereghajtónak számít az EU-ban. Lásd „Worldwide Governance Indicators”, *World Bank*, 2022. január, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>.

14 A nagy médiafigyelemmel kísért perekben született ítéletek során csaknem 4 milliárd leva (2,1 milliárd euró) értékű jogtalanul szerzett vagyont foglalt le a bolgár állam. Lásd „Bulgaria 2022, a country at the crossroad between Russia, USA, Europe and Turkey”.

tartóztatta befolyással üzérkedés gyanúja miatt. Válaszul a kormányfő lemondását követelő 2020-as utcai tiltakozások résztvevőivel szolidaritást vállaló Radev politikai befolyásának növelésére igyekezett felhasználni a *status quo*t ellenző tömegek szimpátiáját.

A 2022-es évben a bolgár közélet számos, a megelőző esztendőkből megörökölt botránytól lehet hangos. A bolgár alkotmánybíróság pár héttel a 2021. novemberi választások előtt alkotmányellenesnek minősítette a miniszterelnökjelölt Kiril Petkov korábbi ügyvezető gazdasági miniszterségét, a politikus akkor még fennálló bolgár–kanadai kettős állampolgárságára hivatkozva. Az ügy a későbbiekben akár még miniszterelnöki pozíciójában is megingathatja Petkovot, az ügyészség ugyanis a politikus mentelmi jogának felfüggesztését kérte annak érdekében, hogy hamis nyilatkozattétel miatt bíróság elé állíthassa. Ha ezt sikerül bizonyítani, a miniszterelnököt akár három évig terjedő börtönbüntetéssel is sújthatják majd.¹⁵ A választást megnyerő PP másik társalapítója, az új kormányban a pénzügyi tárcát vezető Aszen Vaszilev is vádak kereszttüzeiben taláta magát. A politikust 15–20 millió euró értékű pénzügyi csalással vádolták meg korábbi üzlettársai, akik szerint Vaszilev titokban kínai üzletfeleknek adta el a befektetésükből Bulgáriában fejlesztett számítástechnikai eszközök szoftverkulcsait.¹⁶ Bárhogy is végződjének majd a fenti ügyek, a kormányfő és bizalmi embere már közös kormányzásuk kezdetén ártatlanságuk bizonyítására kényszerülnek miattuk, ez pedig gyengítheti az irántuk érzett közbizalmat, valamint belpolitikai ellenfeleikkel szembeni tárgyalási pozícióikat.

Komoly társadalmi hatása lehet az egyre növekvő energiaáraknak is. Becslések szerint 2022 januárjára a bolgár háztartások villanyszámlái 20-30 százalékkal lesznek magasabbak az előző év hasonló időszakához képest.¹⁷ Ennek ellenére a 2022-es költségvetés-tervezet megszüntette az áramárakra vonatkozó moratóriumot. A választások előtt azonban Bulgária jelentős árengedményt kapott az orosz Gazpromtól, így a 2021-es év végére a földgáz ára az európai

15 Tekintettel arra, hogy a hatályos jogszabályok szerint kettős állampolgársággal nem vállalható miniszterség az országban, az alkotmánybíróság visszamenőlegesen érvénytelenítette Petkov minden tárcavezetői döntését. „Bulgarian prosecutor’s office refuses to investigate new PM”, *EURACTIV*, 2021. december 17., euractiv.com/section/politics/short_news/bulgarian-prosecutors-office-refuses-to-investigate-new-pm.

16 „Bulgaria 2022, a country at the crossroad between Russia, USA, Europe and Turkey”.

17 „Balkan Countries Pledge to Avoid Energy Shortages, Price Hikes”, *Balkan Insight*, 2021. október 11., <https://balkaninsight.com/2021/10/11/balkan-countries-pledge-to-avoid-energy-shortages-price-hikes>.

átlag kevesebb mint felére csökkent az országban. A világszinten magas árak ellenére 2021 és 2022 fordulóján Bulgária Azerbajdzsántól is relatíve olcsón vásárol földgázt, a görögországi hálózattal történő összekapcsolást biztosító gázvezeték befejezésével pedig más országokból is érkezhethet gáz a kelet-balkáni államba.¹⁸ A magas energiaárak miatt a vendéglátóipari vállalkozók java része csődöt jelenthet 2022-ben, ez pedig kellemtlenül érintheti az idegenforgalomra nagymértékben támaszkodó bolgár gazdaságot. A Bolgár Fejlesztési Bank egy összesen 60 millió leva (30,7 millió euró) értékű mentőcsomag keretében kínál hitelt a bajba jutott szektor szereplői számára. A bezárások elkerülése érdekében azonban a vendéglátósok mindenképp áremelésre kényszerülnek majd.¹⁹

Kül- és biztonságpolitika

Bulgária regionális és EU-szintű külpolitikai érdekérvényesítésének egyik fő ütközőzónája a szomszédos Észak-Macedónia, melynek EU-csatlakozása számottevően függ a keleti „nagy testvér” hozzáállásától.²⁰ Észak-Macedónia nevének rövid és hosszú alakja, a gyűlöletbeszéd megakadályozása, a kommunizmus áldozatainak rehabilitációja, a közös történelmi bizottságban való aktív szerepvállalás, a másik belügyeibe való be nem avatkozás, valamint az Észak-Macedónia alkotmányában a bolgár etnikumra vonatkozó nyelvezet mind-mind kényes területnek számít a két nemzet viszonyában.²¹ A korábbi és a jelenlegi

18 „Martin Dimitrov: The adoption of the new budget will shorten the moratorium on electricity prices”, *BNR*, 2022. január 5., <https://bnr.bg/en/post/101581338/martin-dimitrov-the-adoption-of-the-new-budget-will-shorten-the-moratorium-on-electricity-prices>.

19 „Hotels and Restaurants are on the verge of Bankruptcy due to Electricity Prices”, *Novinite*, 2022. január 9., novinite.com/articles/213143/Bulgaria%3A+Hotels+and+Restaurants+re+on+the+verge+of+Bankruptcy+due+to+Electricity+Prices

20 „Can North Macedonia Meet Bulgaria’s Six Demands for Breakthrough?” *Balkan Insight*, 2021. december 19., <https://balkaninsight.com/2021/10/19/birn-fact-check-can-north-macedonia-meet-bulgarias-six-demands-for-breakthrough>.

21 A bolgár vezetés akkor lenne elégedett, ha az egykori jugoszláv tagköztársaság uniós felvételét követően a hivatalos EU-s dokumentumokban a „macedón nyelv” kifejezés helyett – a két ország közötti kétoldalú párbeszédben 1999 óta alkalmazott – „alkotmány szerinti nyelv” megfogalmazás válna elterjedtté. Lásd „Bulgaria Blocks Start of North Macedonia’s EU Accession Talks”, *Balkan Insight*, 2020. november 17., <https://balkaninsight.com/2020/11/17/bulgaria-blocks-start-of-north-macedonias-eu-accession-talks/>.

bolgár kormány is ellenzi a macedón nyelv hivatalos EU-s tárgyalási nyelvvé válását. Az ENSZ által 1977-ben önálló nyelvként elismert macedónt Szófia továbbra is a bolgár nyelv dialektusaként tartja számon. Az EU Általános Ügyek Tanácsának 2021. decemberi ülésén Bulgária megvétózta az Észak-Macedónia számára létrehozott tárgyalási keret elfogadását. Az új kormánykoalíció azonban már ennél békülékenyebb hangnemben tárgyal Észak-Macedóniával, s a megromlott kapcsolatok javítására összpontosít. Petkov nyitottságáról biztosította észak-macedóniai tárgyalópartnereit, ugyanakkor garanciákat követel azzal kapcsolatban, hogy tiszteletben tartják a szomszédos országban élő bolgárok kisebbségi jogait. A két ország között azonban hidat kovácsolhat a VIII. páneurópai folyosó 2030-ig történő kiépítése.²²

NATO-országként Bulgáriát kényesen érintik a fekete-tengeri térség biztonságpolitikai kihívásai, különös tekintettel az orosz katonai csapatmozgásokra. A deklaráltan elkötelezett atlantista és kitűnő oroszországi kapcsolatrendszerrel bíró pártokat egyaránt felsorakoztató kormánykoalíción belül nagy port kavart a védelmi miniszter, Sztefan Janev 2021. év végi egyoldalú megnyilatkozása, miszerint az orosz–ukrán konfliktus eszkalálódása sem indokolná, hogy további szövetséges erőket telepítsenek Bulgáriába.²³ A helyi politikusok rendszerint óvatosan fogalmazznak az Oroszországgal kapcsolatos ügyekben, hisz a lakosság – történelmi, kulturális és vallási okokból – pozitívan viszonyul a szláv „nagy testvérhez”.²⁴

Ami a déli nagy szomszédal, Törökországgal fenntartott viszonyrendszert illeti, a bolgár vezetést 2022-ben komoly kihívás elé állíthatja a Boszporusszal párhuzamos új hajózási csatorna építésére vonatkozó ambiciózus török cél-

22 A kelet–nyugati irányú vasúti-közúti korridor Észak-Macedónián keresztül teremt összeköttetést Albánia adriai és Bulgária fekete-tengeri konténertermináljai között. 2022 elején azonban még a nyomvonal számos elemére teljes körű felújítás vár, az egyes szakaszok megvalósítása pedig csupán a tervezési szakaszban tart. Lásd „Commission approves 2022-2027 regional aid map for Bulgaria”, *European Commission*, 2021. december 15., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6833.

23 „Bulgarian Defence Minister’s Snub to NATO Sparks Controversy”, *Balkan Insight*, 2021. december 22., <https://balkaninsight.com/2021/12/22/bulgarian-defence-ministers-snub-to-nato-sparks-controversy/>.

24 Oroszország a munkaerőpiaci elvándorlás egyik célországának számít, főleg az építőiparban dolgozó bolgárok számára, és ezért Bulgáriában ritkán lehet olyan politikust találni, aki nyilvánosan elítélné az Oroszországi Föderáció külpolitikai törekvéseit. Lásd „Bulgaria 2022, a country at the crossroad between Russia, USA, Europe and Turkey”.

kitűzés. Ankara az utóbbi évtizedekben egyre erélyesebben szólalt fel a földszoros nemzetközi hajózását szabályozó 1936-os montreux-i egyezmény felülvizsgálata mellett.²⁵ Bulgária számára is a legnagyobb török várost átszelő szoros jelenti az egyetlen összeköttetést a világkereskedelemben használt hajózási útvonalakkal. Az egyezmény érvényben tartásával kapcsolatban Szófia és az összes többi fekete-tengeri ország érdekei egybeesnek, így ezek egymást támogatva igyekeznek fellépni a nemzetközi hajóforgalom szabályozásának megváltoztatását célzó török lépések ellen. A tengeri és a folyami áru fuvarozás fejlesztése kiemelt jelentőségű Bulgária számára. Így talán az sem véletlen, hogy az új kormányban az egyik legnagyobb bolgár hajózási társaság tulajdonosa, Nyikolaj Szabev vezeti a közlekedési tárcát.

Trendek és forгатókönyvek

A bolgár pártrendszer még mindig töredezett, legbefolyásosabb pártjai, a jobb-közép GERB és a balközép Bolgár Szocialista Párt pedig az utóbbi években jelentősen veszítettek támogatottságukból. Az országban továbbra is négy jól elkülönülő politikai erő feszül egymásnak. A még mindig viszonylag magas támogatottságú GERB egyelőre politikai karanténba került. Komoly erőt képviselnek a protest- és reformpártok, amelyek élén többé nem a Trifonov-féle centrista-populista ITN, hanem a „harvardi duó” által vezetett PP áll. Az egykori állampárt utódjával, a BSZP-vel 2021 novembere előtt még nem szívesen működtek volna együtt a protestpártok, a PP viszont a kormányzóképeség elérése érdekében bevette őket a korrupcióellenes koalícióba.²⁶ A negyedik politikai erőt az a korábban királycsináló szerepbe kerülő, jobbára kisebbségi jogokkal foglalkozó DPSZ jelenti, amely a pártalapító korrupciós ügyei miatt szintén perifériára került. A Covid–19-cel kapcsolatos biztonsági intézkedések és az oltási kampány ellen számos tiltakozási akciót szervező, Moszkva-barát

25 „Turkey’s Costly Canal Project Unsettles Black Sea Neighbours”, *Balkan Insight*, 2021. április. 8., <https://balkaninsight.com/2021/04/08/turkeys-costly-canal-project-unsettles-black-sea-neighbours>.

26 „A Balkan ‘traffic light’ coalition could rule Bulgaria”, *EURACTIV*, 2021. november 1., euractiv.com/section/politics/short_news/a-balkan-traffic-light-coalition-could-rule-bulgaria.

Ébredés párt elég szavazatot szerzett a parlamenti küszöb átlépéséhez, ezzel pedig visszatért a szélsőjobb a bolgár törvényhozásba.²⁷

Kiril Petkov hangsúlyozta, számára „mindegy, hogy baloldali, centrista vagy jobboldali erővel, de több párttal is meg kell állapodni a korrupció megállítása és az adófizetők jólétét szem előtt tartó újraosztó rendszer kialakítása érdekében”.²⁸ A kompromisszumkész politikus képes lehet áthidalni a jobb- és a baloldal közötti ideológiai szakadékot. A szakértők azonban arra figyelmeztetnek, hogy a PP-s honatyák csekély politikai tapasztalatuk miatt csak nagy nehézségek árán tudják majd egyben tartani az instabil koalíciót. A négypárti szövetség összesen 134 képviselői hellyel rendelkezik a 240 fős törvényhozásban. Ebből a koalíciót irányító és a kulcsminisztereket, valamint a kormányfőt adó PP 67-et birtokol. Az új kabinet politikai sokszínűsége komoly kihívások elé állíthatja a választások nyertesét, hiszen a négypárti koalíció a kormányon belülre emelheti a politikai bizonytalanságot.

A 2021-es választói preferenciákat tekintve a bolgár lakosság körében megfigyelhető egyfajta mérsékelt elmozdulás a konzervatívabb politikát folytató pártoktól a liberálisabb politikai irányvonal képviselőitől fellelő politikai formációk irányába. Az államigazgatással kapcsolatos jelentősebb reformok elfogadásához azonban nehéz lesz alkotmányos többséget szereznie az új kormánykoalíciónak. A parlamentbe újonnan bejutó és rögtön kormányra kerülő pártok képviselőivel ellentétben az ellenzékbe szoruló GERB és DPSZ politikusi tapasztalt szereplőknek számítanak, jelenlétük nélkül pedig a törvényhozás nem lehet határozatképes.²⁹

2022-ben ideológiákon átívelő, központi téma lesz a koronavírus-válságból való kilábalást segítő gazdasági intézkedések foganatosítása. A járvány kitörését megelőző esztendőekben Bulgária gazdasági teljesítménye, illetve az államháztartási hiány mértéke kedvezően alakult, s a munkanélküliség is alacsony szinten állt. 2021-re azonban lelassult az ipari termelés és az áruexport-növekedés üte-

27 „New Anti-Corruption Party Leads in Bulgarian Parliamentary Elections”, *Balkan Insight*, 2021. november 15., <https://balkaninsight.com/2021/11/15/new-anti-corruption-party-leads-in-bulgarian-parliamentary-elections>.

28 „New anti-corruption party leading Bulgaria’s parliamentary vote”, *Al Jazeera*, 2021. november 14., aljazeera.com/news/2021/11/14/exit-polls-suggest-tight-race-in-bulgaria-presidential-election.

29 A Boriszov-kormány alatt kinevezett legfőbb ügyész menesztéséhez 160 országgyűlési képviselő támogatása szükséges, és 2022 elején egyetlen koalíció, illetve pártszövetség sem rendelkezik ekkora tagsággal.

me.³⁰ A gazdaság újraindítása növelheti a háztartások költségezési hajlandóságát, így emelkedhet a piaci kereslet és az üzleti beruházások mértéke, következésképp ezek válhatnak a GDP-gyarapodás fő motorjává.³¹ A GDP a 2020. évi 4,2 százalékos visszaesés után 2022-ben 4,4-4,6 százalékkal növekedhet.³² Az új kormány a gazdasági teljesítmény 3,5-4,5 százalékanak megfelelő költségvetési hiánycéllal számol a gazdaságvédelmi lépések megvalósítása érdekében. Az EU Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszköze (RRF) révén Bulgária számára rendelkezésre álló finanszírozás kulcsfontosságú a 2022-es évre prognosztizált GDP-növekedés elérésében. A bőkezű uniós finanszírozásnak is köszönhető, hogy az elitellenes pártok kormányzati szereplővé válása ellenére jelenleg egyik politikai formáció sem javasolja az ország EU-politikájának lényegi megváltoztatását.³³

A koalíciós kormány megalakulása csökkenti a rövid távú politikai bizonytalanságot, lehetővé téve az ország helyreállítási és ellenállóképességi tervének végrehajtását, vagy éppen az euró bevezetéséhez (az ERMII-folyamat folytatásához) szükséges intézkedések meghozatalát. Az egyik legkevésbé eladósodott EU-tagállamként Bulgária 2022-ben 1 milliárd leva (6,1 milliárd euró) értékben tervezi maximalizálni a felvehető új adósság felső határértékét.³⁴ Az új kabinetnek az államigazgatás korszerűbbé tételére irányuló törekvése középtávon pozitív visszacsatolásokat eredményezhet a hitelminősítők részéről.³⁵ A PP szél-

30 „Bulgaria Economic Outlook”, *Focus Economics*, 2022. január 11., <https://www.focus-economics.com/countries/bulgaria>.

31 „European Economic Forecast. 2021”, *European Commission*, 2021. december 25., https://ec.europa.eu/economy_finance/forecasts/2021/autumn/ecfin_forecast_autumn_2021_bg_en.pdf.

32 „Bulgaria”, *Country Economy*, 2022. január, <https://countryeconomy.com/gdp/bulgaria>.

33 Az uniós támogatások hatására az állami beruházások GDP-részesedése 2010 és 2019 között EU-átlag feletti szintet ért el. Lásd „Bulgaria Govt Deal Points to Greater Stability, Policy Continuity”, *Fitch Ratings*, 2021. december 13., <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/bulgaria-govt-deal-points-to-greater-stability-policy-continuity-13-12-2021>.

34 „Bulgaria’s interim government aims for 2.9% fiscal deficit in 2022”, *Reuters*, 2021. december 2., <https://www.reuters.com/markets/rates-bonds/bulgarias-interim-government-aims-29-fiscal-deficit-2022-2021-12-02/>.

35 A pozitív kilátások a járvány okozta makrogazdasági kockázatok előrelátható mérséklődését, illetve az ország euróövezeti tagság felé történő fokozatos előrehaladását tükrözik. (Lásd „Bulgaria Govt Deal Points to Greater Stability, Policy Continuity”). A pénzügyminiszter Vaszilev szerint a korrupció és a pazarlás körülbelül évi 4 milliárd eurójába kerül a bolgár államnak. Lásd „Bulgarian election: Kiril Petkov, Assen Vassilev, a battle-bus and a brand new party”, *BBC*, 2021. november 17., <https://bbc.com/news/world-europe-59302595>.

sőbaloldali célokat tervez szélsőjobboldali eszközökkel elérni: a korrupt módon allokált forrásokat az oktatás és az egészségügy reformjára fordítanák.³⁶

Az infláció, az alacsony átoltottsági és a magas halálozási arány, a fogyasztási cikkek rendkívüli áremelkedése, a lakossági villany- és gázzsámlák növekedése mindenképpen nehéz feladat elé állítja az új vezetést.³⁷ A kilátásokat azonban javítja az új kormány makrogazdasági és fiskális stabilitás iránti elköteleződése, valamint a Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszköz által biztosított jelentős uniós finanszírozás perspektívája.³⁸ Mindezek miatt 2022 kulcskérdése, hogy Petkov fogja-e átformálni a bolgár politikát, vagy a bolgár politika fogja-e átformálni Petkovot. 2022 „a siker vagy a bukás” évének ígérkezik a színes összetételű koalíciós kormány számára.

36 A PP zéró korrupciót ígér, szélesítené a társadalombiztosítási szolgáltatások és az üzleti lehetőségek körét, 30%-kal csökkentené az államigazgatási apparátus létszámát, felülvizsgálná az állami szervek költségvetését, és különféle ösztönzőkkel csábítaná haza a külföldön munkát vállaló bolgárokat. „Bulgaria’s Election Victor Successfully Closes Coalition Talks”, *Balkan Insight*, 2021. december 6., <https://balkaninsight.com/2021/12/06/bulgarias-election-victor-successfully-closes-coalition-talks>.

37 A pénzromlás folyamatát valamelyest befolyásolhatja a török líra jelentős értékcsökkenése, ennek hatására ugyanis bolgárok tömegei érkeznek Törökország európai városaiba a negyed-ötöd áron beszerezhető ruházati, élelmiszeripari és gyógyszeripari termékekért, valamint üzemanyagért. Így aztán az előbb említett fogyasztási cikkekből árutöbblet keletkezhet a török határ melletti bulgáriai járásokban. Lásd „Bargain-Hunting Bulgarians Fuel Boom in Turkish Thrace”, *Balkan Insight*, 2020. november 23., <https://balkaninsight.com/2020/11/23/bargain-hunting-bulgarians-fuel-boom-in-turkish-thrace/>.

38 Az ügyvivő kormány 2021 őszén a Next Generation EU program keretében a 2021-es GDP 10%-át kitevő összeget, 6,6 milliárd eurót kért támogatásként az Európai Bizottságtól. Ezzel elsősorban a karbonmentesítés, a digitalizáció, a K+F, valamint a társadalmi felzárkóztatás területeit szándékszik fejleszteni. Lásd „Bulgaria Govt Deal Points to Greater Stability, Policy Continuity”.

Bosznia-Hercegovina

Szerző:

Szeghő Patrik

MCC Geopolitikai Műhely

Adatok (2021):

Lakosság: 3 249 317 fő fő

Népszaporulat: -0,9 százalék, -29 000 fő

Etnikai megoszlás: 50 százalék bosnyák, 30,7 százalék szerb, 15,4 százalék horvát, 3,9 százalék egyéb

GDP (PPP): 56,432 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 17 471 dollár

Gazdasági növekedés: +5,8 százalék

2021 főbb eseményei Bosznia-Hercegovinában

Az ország 2021-ben a boszniai háború lezárása óta eltelt időszak legsúlyosabb politikai válságát élte meg. Ennek közvetlen előzményét Valentin Inzkónak, az Európai Unió tizenkét év után leköszönő boszniai főmegbízottjának intézkedése jelentette. A júliusban, tíz nappal a megbízatásának lejárta előtt módosított büntető törvénykönyv alapján öt évig terjedő börtönbüntetéssel lehet büntetni a háborús bűnök tagadását, valamint a háborús bűnök és bűnösök dicsőítését. A boszniai konfliktus okairól és lefolyásáról alkotott egymásnak ellentmondó, párhuzamos nemzeti narratívák már a kezdetektől töréspontot jelentettek az államalkotó nemzetek között. A háborúhoz kapcsolódó „kisebb” jogi eseteket napjainkban a boszniai bíróságok vizsgálják ki, a bírósági ítéleteket azonban az államalkotó nemzetek tagjai gyakran a kollektív bűnösség bélyegeként értelmezik. Nem csoda, ha a módosítás azonnal heves tiltakozást váltott ki a boszniai szerbség körében, hiszen ők a srebrenicai bűnöket ugyan nem tagadják, ám azokra nem népirtásként tekintenek. Válaszként a Boszniai Szerb Köztársaság parlamentje önálló jelentést adott ki a srebrenicai mészárlással kapcsolatban, miközben Milorad Dodik, az elnökség nyíltan oroszbarát boszniai szerb társel-

nőke a politikai „játékszabályok” felrúgása miatt a szövetségi intézményekből való szerb kivonulással és az államszövetség felbomlásával fenyegetett. A boszniai szerb képviselők pedig 2021. nyár közepe óta bojkottálják a szövetségi parlamentben való részvételüket.¹

Az önálló múltértelmezés és a büntető törvénykönyvvel szembeni ellenszenv további jelképes lépésekben is megmutatkozott. A boszniai Višegradban a helyi ortodox egyház koszorúzással egybekötött emlékműavatást rendezett a boszniai konfliktusban elesett néhány tucat orosz önkéntesnek, egyes vélemények szerint pedig a rendezvény annak jellege miatt a háborús bűnök és bűnösök dicsőítését is kimerítette.² Eközben a szerbség iránti szimpátiáját kezdetektől nyíltan vállaló Nobel-díjas osztrák író, Peter Handkét a boszniai Szerb Köztársaság Érdemrendjével tüntették ki Banja Lukában. Az író Szarajevó ostromát és a srebrenicai mészárlást szerb szemszögből bemutató 1997-es útirajza³ egyoldalúan szerbbarát, a szerbséget pedig a délszláv konfliktus áldozataként mutatja be.⁴

A korábbi ígéreteknek és fenyegetéseknek megfelelően a boszniai szerb parlament december 10-én jóváhagyta a központi (szövetségi) intézményrendszert gyengítő, a boszniai szerb entitást pedig erősítő törvénytervezetének előkészítését. Mindez a szövetségi hadseregből, a szövetségi igazságügyi testületekből és a szövetségi adózási rendszerből való kivonulást irányozza elő, amit a boszniai horvát és bosnyák politikai körök a szerbek elszakadási kísérleteként értel-

-
- 1 Poslije razgovora u Neumu ostalo da se o izborima u BiH pregovara opet”, *Radio Slobodna Evropa*, 2022. január 31., <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-izmjene-izbornog-zakona/31679937.html>; Tausan, Marija: „Two Bosnian Serb Ex-Soldiers Convicted of Inhumane Treatment”, *Balkan Insight*, 2021. november 16., <https://balkaninsight.com/2021/11/16/two-bosnian-serb-ex-soldiers-convicted-of-inhumane-treatment/>; „Valentin Inzko nametnuo izmjene zakona kojim se zabranjuje negiranje genocida u BiH”, *Klix*, 2021. július 23., <https://www.klix.ba/vijesti/inzko-nametnuo-zakon-o-zabrani-negiranja-genocida-u-bosni-i-hercegovini/210723055>.
 - 2 „Bosnian Serbs Honour Russian Volunteer Fighters Despite Criticism”, *Balkan Insight*, 2021. április 12., <https://balkaninsight.com/2021/04/12/bosnian-serbs-honour-russian-volunteer-fighters-despite-criticism/>.
 - 3 Peter Handke: *Eine winterliche Reise zu den Flüssen Donau, Save, Morawa und Drina oder Gerechtigkeit für Serbien*.
 - 4 „Peter Handke gost Republike Srpske, dobio orden, posetio i Višegrad”, *NI*, 2021. május 7., <https://rs.n1info.com/region/peter-handke-doputovao-u-banjaluku-docekali-ga-dodik-i-kusturica/>; Adam Sage: „Theatre boss’s dismissal splits artistic community”, *The Times*, 2006. július 26., <https://web.archive.org/web/20170216130733/http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/europe/article2601451.ece>.

meznek. Az önálló adórendszer ugyanis költségvetési keretet biztosít az önálló hadsereg és az önálló politikai intézmények későbbi megteremtéséhez.⁵ További politikai célként fogalmazódott meg a szerbség részéről egy olyan alkotmánymódosítás elfogadása, amely szentesítené az entitások önálló hadseregének felállítását, kimondva, hogy ezek a hadseregek nem állomásoztathatók a többi entitás területén.⁶

A népességcsökkenés a fiatalabb nemzedék kivándorlása, az alacsony népszaporulat és a magas halálozási arány miatt 2021-ben tovább folytatódott. A munkanélküliek aránya a teljes népességhez viszonyítva csekély mértékben csökkent, és visszatért a járvány előtti 31 százalékhoz. 2020 után az ország gazdasági teljesítménye is növekedési pályára állt (2,8 százalék). A világjárvány okozta ellátási hiány lehetőséget biztosított volna a boszniai cégek számára, ugyanakkor a termelő ágazat nyersanyagellátó láncának kiesése miatt a boszniai vállalatok nem tudtak kellőképp élni a lehetőséggel. Noha a belső fogyasztás visszatért a járvány előtti szintre, a kereslet az infláció növekedésével az év utolsó negyedére visszaesett.⁷

2021-ben megkezdődött a járvány elleni védőoltások beadása, miközben a járvánnyal kapcsolatos korlátozásokat a kormányzat lassan visszavonta. A koronavírus-járvány kezelése tovább erősítette az államvezetés működésképtelenségéről kialakult képet, s ehhez a félresikerült, illetve számos kérdést felvető beszerzések is számottevően hozzájárultak. Az egyik országos felháborodást

5 „Dodik szerint fegyveres konfliktus esetén külföldi barátai a boszniai szerbek mellé állnának”, *Vajdaság Ma*, 2021. október 14., <https://www.vajma.info/cikk/kulfold/68422/Dodik-szerint-fegyveres-konfliktus-eseten-kulfoldi-barataik-a-boszniai-szerbek-melle-allnanak.html>.

6 „Srpska ne ugrozava mir, posebna sjednica 10. decembra”, *FAKTOR magazin*, 2021. november 24., <https://faktormagazin.ba/republika-srpska/dodik-srpska-ne-ugrozava-mir-osebna-sjednica-10-decembra/>; „Dan za rušenje – 10. decembar”, *B92*, 2021. december 7., https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2021&mm=12&dd=07&nav_category=-167&nav_id=2069358; „Szankciók a boszniai szerb politikusok ellen?”, *Magyar Szó*, 2021. november 9., https://www.magyarso.rs/hu/4771/kozelet_kitekinto/253969/Szankciok-a-boszniai-szerb-politikusok-ellen-Milorad-Dodik.htm.

7 „The economic context of Bosnia and Herzegovina”, *Lloyds Banks*, [https://www.focus-economics.com/countries/bosnia-and-herzegovina](https://www.lloyds-banktrade.com/en/market-potential/bosnia-and-herzegovina/economical-context#:~:text= Economic%20Indicators%20%20Main%20Indicators%20%20,0.8%20%205%20more%20rows%20; „Bosnia Economic Outlook”, <i>Focus Economics</i>, 2022. január 11., <a href=).

kiváltó botrány – amiért az államügyészség hűtlen kezelés gyanújával feljelentést tett – azokhoz a Kínából rendelt lélegeztetőgépekhez kapcsolódik, amelyek alkalmatlannak bizonyultak a súlyos koronavírusos betegek ellátására. A beszerzésre a gépek felhasználhatóságával kapcsolatos előzetes gyártói tájékoztatás ellenére is sor került.⁸

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

2021 végén az Európai Unió és az Egyesült Államok közvetítése, továbbá a Velencei Bizottság ajánlásai mellett tárgyalások kezdődtek a boszniai választási törvény módosításáról. Ennek keretében 2022. január végén többnapos tanácskozásra gyűltek össze Neumban a külföldi megbízottak, valamint az ország bosnyák és horvát politikusai. Igyekezetük nem járt eredménnyel, a kérdést nem sikerült lezárni, a részt vevő felek viszont a párbeszéd folytatása mellett foglaltak állást. Bizonytalan vállalkozás a boszniai választási törvény módosításával kapcsolatos országos szintű megoldást találni úgy, hogy ebben a szerb fél nem vesz részt – ők ugyanis 2021 nyara óta kivonultak a szövetségi együttműködésből. Amennyiben május végéig nem születik egyezség, a 2022 októberében esedékes választásokat a jelenleg érvényben lévő törvény alapján bonyolítják le.⁹ Az aktuális választási törvény alapján a boszniai szerb elit pozíciója az újonnan választott parlamentben meg fog erősödni, ezért nekik a választások előtt nem érdekük egyezkedni.

8 Uo.; „In Bosnia Ventilator Scandal, Manufacturer’s Warnings Unheard or Unheeded”, *Balkan Insight*, 2021. október 18., <https://balkaninsight.com/2021/10/18/in-bosnia-ventilator-scandal-manufacturers-warnings-unheard-or-unheeded>.

9 „Poslije razgovora u Neumu ostalo da se o izborima u BiH pregovara opet”, *Radio Slobodna Evropa*, 2022. január 31., <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-izmjene-izbornog-zakona/31679937.html>; „Obnova savezništva i dijalog Bošnjaka i Hrvata prevažni za budućnost BiH”, *Večernji list*, 2022. január 12., <https://www.vecernji.hr/vijesti/obnova-saveznistva-i-dijalog-bosnjaka-i-hrvata-prevazni-za-buducnost-bih-1554443>.

Kül- és biztonságpolitika

Az ország két entitása továbbra is megosztott az euroatlanti integrációval, illetve annak mértékével kapcsolatban. A boszniai szerb társelnök elutasít és rendre megvétóz minden, a NATO-val való együttműködést célzó tervet, miközben akadályozza a háborús bűnök kivizsgálását is.¹⁰ Az elnökségen belüli bizalmatlan légkör miatt az ország továbbra sem csatlakozott a Szerbia által útjára indított „Nyitott Balkán” kezdeményezéshez, amely 2023-ra lényegében egy szabadkereskedelmi övezetet hozna létre a Nyugat-Balkánon.¹¹ Az együttműködés hiánya akadályozza az ország közös külpolitikai irányvonalának kialakítását, pedig ennek megléte közvetetten a belső gazdasági és politikai konszolidációt is elősegíthetné.

A megfigyelők és az elemzők az erőszak visszatérésétől tartanak, noha a jelenlegi geopolitikai körülmények között ez egyik félnek sem lenne érdeke Boszniában. A délszláv konfliktus és térség kérdéseiben szakavatott amerikai és európai diplomaták Milorad Dodikra felforgatóként tekintenek. A társelnök évek óta a Boszniai Szerb Köztársaság kiválását és a föderáció felszámolását hangsúlyozza, és időről időre megígéri, hogy ki fogják írni a függetlenségi népszavazást. Elképzelései szerint a független boszniai szerb entitás egyesülne a szomszédos Szerbiával – ez az utóbbi ország regionális szerepét ugyan megerősítené, de annak újbóli nemzetközi elszigetelődéséhez is vezetne. A boszniai szerbek szecessziója további elszakadási törekvéseket is ösztönözne a régióban, ami fegyveres konfliktusokhoz és a Nyugat-Balkán destabilizálódásához vezetne. Az Egyesült Államok és az Európai Unió a boszniai vezetőktől elvárja a daytoni egyezmény tiszteletben tartását, s ellenez bármiféle függetlenségi

10 Barton, Katerina: „Politically Deadlocked Bosnia Takes ‘One Step Forward and Two Steps Back’”, *World Politics Review*, 2019. október 7., <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/28245/politically-deadlocked-bosnia-takes-one-step-forward-and-two-steps-back>; Cohadzic, Amer: „Bosnia’s Muslim, Croat leaders boycott Russian top diplomat”, *ABC News*, 2020. december 15., <https://abcnews.go.com/International/wireStory/bosnias-muslim-croat-leaders-boycott-russian-top-diplomat-74733340>.

11 Miletic, Goran: „Mini Šengen – šta nam je još neophodno osim brisanja granica”, *Remarker*, 2020. január 15., <https://remarker.media/region-2020/mini-sengen-sta-nam-je-jos-neophodno-osim-brisanja-granica>; Heil, Andy – Bogdanovic, Nevena: „It’s No ‘Mini-Schengen,’ But Balkan Scheme Could Still Abolish Nagging Barriers”, *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 2019. december 5., <https://www.rferl.org/a/it-s-no-mini-schengen-but-balkan-scheme-could-still-abolish-nagging-barriers/30309254.html>.

törekvést, noha maga a Nyugat az utóbbi évtizedben látványosan megfeledkezett Boszniáról. Dayton után huszonhat évvel a boszniai politikai válság által kiváltott újdonsült figyelem fokozatosan akár építő jellegű irányba is terelheti a kérdést, amelynek kulcseleme a boszniai szerbek megbékéltetése.¹²

Dodik hosszú politikai pályafutásának mindig részét képezték a harcias kijelentések és a pragmatista opportunizmus. Magát a szerb közösség védelmezőjeként mutatja be, s tevékenységét a politikai határok feszegetésére érkező belső és nemzetközi reakciók tükrében alakítja. A boszniai szerb vezető a boszniai válság közepette felkereste Erdoğan török elnököt is, aki mellé Horvátország és Szerbia vezetőit is bevonná közvetítőnek.¹³ Az EU-tagállamok vezetői közül a boszniai szerb elnök kiváló kapcsolatot ápol Orbán Viktor magyar és Janez Janša szlovén miniszterelnökkel – ők egyben a nyugat-balkáni bővítés szószólói is. Az EU a boszniai föderáció fenntartását hosszú távon a nyugati integráció ígéretével jutalmazná, de a gyakorlati perspektíva és a belső reformok hiányában Bosznia-Hercegovina 2003 óta a tagjelölti státuszig sem jutott el.¹⁴

Oroszország az elszakadási törekvéseket nem pártolja, ugyanakkor Dodik egyértelmű támogatásával igyekszik megőrizni Bosznia-Hercegovina semlegességét. A Bosznián belüli politikai patthelyzet kedvez Moszkvának, ugyanis a boszniai kérdés megoldatlansága destabilizációs tényező a Nyugat-Balkánon.¹⁵

12 „Szankciók a boszniai szerb politikusok ellen?”, *Magyar Szó*, 2021. november 9., https://www.magyarso.ro/hu/4771/kozelet_kitekinto/253969/Szankci%C3%B3k-a-boszniai-szerb-politikusok-ellen-Milorad-Dodik.htm; „Break-up Bosnia to solve its political crisis, says one of country’s leaders”, *EuroNews*, 2020. február 20., <https://www.euronews.com/2020/02/20/break-up-bosnia-to-solve-its-political-crisis-says-one-of-country-s-leaders>; Latal, Srecko: „Bosnian Serb Strongman May Halt Threatening Moves – US Diplomat”, *Balkan Insight*, 2021. november 8., <https://balkaninsight.com/2021/11/08/bosnian-serb-strongman-may-halt-threatening-moves-us-diplomat>.

13 „Dodik szerint fegyveres konfliktus esetén külföldi barátai a boszniai szerbek mellé állnának”, *Vajdaság Ma*, 2021. október 14., <https://www.vajma.info/cikk/kulfold/68422/Dodik-szerint-fegyveres-konfliktus-eseten-kulfoldi-barataik-a-boszniai-szerbek-melle-allnak.html>; Firat Buyuk, Hamdi: „Feuding Bosnians Look to Turkey’s Erdogan to Mediate Crisis”, *Balkan Insight*, 2021. november 10., <https://balkaninsight.com/2021/11/10/feuding-bosnians-look-to-turkeys-erdogan-to-mediate-crisis>.

14 „Break-up Bosnia to solve its political crisis, says one of country’s leaders”; Srecko: „Bosnian Serb Strongman May Halt Threatening Moves – US Diplomat”.

15 Cohadzic, Amer: „Bosnia’s Muslim, Croat leaders boycott Russian top diplomat”, *ABC News*, 2020. december 15., <https://abcnews.go.com/International/wireStory/bosnias-muslim-croat-leaders-boycott-russian-top-diplomat-74733340>.

A keskeny boszniai adriai partszakaszt elkerülő horvát autópálya tervei között szerepel a Pelješac híd megépítése is, ami a szarajevói vezetés szerint veszélyeztetné Bosznia-Hercegovina egyetlen tengeri kapcsolatát. A Neum-korridor építés alatt áll, és a tervek szerint 2022 nyarán adják át,¹⁶ így a két ország közötti feszültség a közeljövőben nem fog oldódni.

Trendek és forгатókönyvek

2020 őszén volt a föderatív államot létrehozó daytoni szerződés aláírásának huszonötödik évfordulója. Ennek kapcsán a rendezésben egykor szerepet vállaló boszniai és nemzetközi szereplők, valamint egyes jelenlegi európai vezetők felvetették a megállapodás újragondolásának, „továbbfejlesztésének” szükségességét.¹⁷ Mindezt hangsúlyozottan a föderáció fenntartása mellett kívánják megvalósítani, a rotációs elnökségi rendszer hiányosságait pedig elsősorban decentralizációval orvosolnák. Érdekeinek megfelelően Oroszország nem kívánja hatékonytá tenni Bosznia-Hercegovina államgépezetét, s kitart amellett, hogy a daytoni szerződés felülírásával veszélybe kerülnének azok az alkotmányjogi garanciák, amelyek a három államalkotó nemzet egyenlőségét biztosítják.¹⁸

A boszniai szerb közösség a büntető törvénykönyv módosítását provokációként élte meg, a politikai vezetésnek pedig ennek megfelelő választ kellett adnia. A részbeni szerb kivonulási kísérlet a szövetségi állam intézményeiből – amely

16 „Pelješki most”, *Povezana Hrvatska*, <https://povezanhrvatska.eu/projekti/peljeski-most>; Kovacevic, Danijel: „Croatia Rejects Bosnian ‘Threats’ Over Peljesac Bridge”, *Balkan Insight*, 2017. augusztus 7., <https://balkaninsight.com/2017/08/07/croatia-rejects-bosnian-threats-over-peljesac-bridge-08-07-2017>.

17 Aščić, M.: „Trnka: Dejton je donio mir, ali ga je potrebno dograditi”, *Dnevni avaz*, 2020. december 14., <https://avaz.ba/vijesti/bih/616210/trnka-dejton-je-donio-mir-ali-ga-je-potrebno-dograditi>; „Uživo: Evropsko vijeće za međunarodne odnose, brojni ugledni sagovornici o BiH i reformi Dejtona”, *Dnevni avaz*, 2020. december 14., <https://avaz.ba/vijesti/bih/616323/uzivo-evropsko-vijece-za-medunarodne-odnose-brojni-ugledni-sagovornici-o-bih-i-reformi-dejtona>.

18 „Lavrov: Svako rušenje, erozije Dayton, mogu izazvati teške posljedice”, *Večernji list*, 2020. december 14., <https://www.vecernji.ba/vijesti/lavrov-svako-rusenje-erozije-daytona-mogu-izazvati-teske-posljedice-1453818>; Cermak, Petr: „US Push for Decentralisation May not Solve Bosnia’s Problems”, *Balkan Insight*, 2021. január 21., <https://balkaninsight.com/2021/01/22/us-push-for-decentralisation-may-not-solve-bosnias-problems>.

jelen pillanatban a törvénytervezet előkészítésével van elfoglalva – olyan puhatolózás, mely a nemzetközi közösség és az államalkotó társnemzetek politikai vezetőinek reakcióin keresztül méri fel a lehetőségeket, egyben nyílt jelzés is, hogy a boszniai szerbség érdekei nem sérülhetnek a Daytont meghaladó államszerkezeti revízió során. Amíg Dodik hatalmon van, államszerkezeti kérdésekben valószínűleg nem várható előrelépés, a politikai patthelyzet viszont fennmarad.

6.

**Az instabil Dél:
a Száheltől
Afganisztánig**

Bevezető

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Az ukrajnai orosz agresszió a térség országain túl Afrikát és a Közel-Keletet érinti legsúlyosabban. A globális Dél eleve rossz helyzetben volt a járvány után, de ezt már 2022 tavaszára rendkívüli módon tovább rontotta az ukrán és az orosz gabonaexport jelentős csökkenése.

Nagy kérdés, hogy miként tartható fenn a stabilitás Afrikában, amikor világszerte élelmiszerár-robbanás van, a kontinens népessége pedig évente 2,5 százalékkal, azaz 32 millió fővel emelkedik,¹ vagyis tizennégy évenként az Európai Unió teljes 2020-as lakosságával, 448 millió fővel nő az afrikai államok összlakossága. Ez rendkívüli nyomást helyez a szegény, általában az európai gyarmati hatalmak által mesterségesen létrehozott, etnikai és vallási törésvonalaktól szabdalt, az éghajlatváltozás által pedig a világtáglagnál jobban sújtott országokra. Nem sokkal jobb a helyzet a Közel-Keleten sem. Irak, Szíria és Irán népességnövekedése együttesen évi 2,5 millió fő.

A hatalmas, Nyugat-Afrikától Pakisztánig tartó térség messze legfontosabb problémája tehát 2022-ben – és még hosszú ideig – a népességrobbanás lesz. A radikalizáció és a növekvő fiatalférfi-populáció közötti összefüggés egyértelmű, de az is, hogy a túllegeltetés, a vízkészletek túlzott terhelése, a gátépítések (például Etiópiában a GERD munkálatai) elsivatagosodáshoz vezetnek. A klímaváltozás is komoly kihívás tehát, ám a népességnövekedésnél jóval kevésbé akut. A térség eltartóképességét jelentősen meghaladó népesség előbb vezethet katasztrófához, mint az időjárási anomáliák, a tengerszint emelkedése vagy az egyes régiókban az évszázad végéig akár az ember számára elviselhe-

1 „Africa Population”, *Worldometer*, <https://www.worldometers.info/world-population/africa-population>.

tetlen mértékig növekvő hőstressz. A térségnek az egyetlen pozitív fejleményt 2022-ben az olajárak számottevő növekedése jelenti. Ez a Nigériához, Líbiához vagy Irakhoz hasonló országokban hozzájárulhat a problémák ideiglenes enyhüléséhez.

Nagy kérdés, hogy az olajszűkétől szenvedő országokban az ukrajnai háború mellékhatásai mekkora „lökést” adnak a jelenlegi rossz folyamatoknak. Srí Lanka gazdasági összeomlása, a szomáliai éhségkrízis kiéleződése még nem elsősorban az orosz agresszió számlájára írható, de aligha kétséges, hogy 2022-ben olyan válságokat is láthatunk majd, ahol erős lesz a háború és a negatív események közötti ok-okozati összefüggés.

Nigéria

Szerző:

Tóth Klaudia

MCC Migrációkutató Intézet

Adatok (2021):

Lakosság: 211 400 708 fő

Népszaporulat: +2,6 százalék, +5 261 119 fő

Etnikai megoszlás: 27,4 százalék hausza, 21 százalék joruba, 14,1 százalék igbó, 6,3 százalék fuláni, 32,2 százalék egyéb

GDP (PPP): 1136,8 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 5377dollar

Gazdasági növekedés: +3 százalék

2021 főbb eseményei Nigériában

Nigéria Afrika legnépesebb és legnagyobb gazdaságával rendelkező országa. Az állam nemcsak a Száhel egyik megkerülhetetlen politikai, gazdasági, katonai szereplője, hanem az egész szubszaharai térség talán legbefolyásosabb aktora. Az elmúlt időszakban jelentős léptékű fejlődés jellemezte az országot, vannak azonban olyan régiói, amelyek ma is a mélyszegénység küszöbén élnek. A koronavírus-járvány – a világ globalizációnak köszönhető összekapcsoltsága miatt – igen keményen megtépázta Nigéria kereskedelmi lehetőségeit, rányomta bélyegét az ország olajexportjára, és növelte a társadalmában már amúgy is meglévő súlyos ellentéteket.

A gyengülő gazdasági teljesítmény mellett 2021-ben sem csökkent az államban zajló erőszakos konfliktusok száma, sőt a hírekben szinte naponta lehetett emberrablásról, robbantásról, közismert személyek kiiktatásáról és a dzsihádisták erők terrorjáról olvasni. A kormánnyal és az intézményekkel szembeni bizalmatlanság folyamatosan mélyül, főleg a radikális iszlamista erőszak által sújtott északi és északkeleti régiókban. A 2021-es év mérlegének megvonásához mindenképp fontos tehát olyan eseményeket kiemelni, amelyek nagy-

mértékben hozzájárultak Nigéria politikai, társadalmi és gazdasági profiljának változásához.

Január 1-jén a nigériai légierő a Borno államban található Mana Wajiban csapást mért a Boko Haram dzsihádisták szervezetének egyik jelentős központjára. A támadás azért volt fontos, mivel korábban kiderült, hogy a helyet fegyverek és logisztikai eszközök tárolására, valamint támadások megtervezésére használták.¹ Még szintén januárban Muhammadu Buhari elnök több katonai felső vezetőt is lecserélt azzal a céllal, hogy a kormány sikereket érjen el a szélsőséges dzsihádisták csapatok ellen vívott harcokban. Hangsúlyozandó: Buharit – aki korábban maga is a hadsereg tábornoka volt – 2015-ben részben azért választották meg, mert ígéretet tett arra, hogy megoldja Nigéria biztonsági problémáit. Ezt a vállalását azonban azóta sem tudta teljesíteni. 2009 óta legalább 36 000 ember halt meg a dzsihádistákhoz köthető fegyveres konfliktusokban, az erőszak pedig a szomszédos Nigerre, Csádra és Kamerunra is áttért.² A múlt év januárja gazdasági szempontból is tartogatott újdonságokat: a magas munkanélküliség és a négy éven belül egymást követő két recesszió miatt nigériaiak ezrei kényszerültek arra, hogy a tengerentúlon keressenek munkát.

A gazdasági kérdések terén mérföldkőnek számított, hogy januárban egy dán bíróság kimondta: a Shell Nigeriának büntető kártérítést kell fizetnie az ogoni farmerek számára a Niger-deltában 2004 és 2007 között történt olajszennyezés miatt. Az ítélet egy közel tizenhárom éves jogvitát zárt le. Sajnos az eset korántsem volt elszigetelt az elmúlt ötven év során: 1976 és 1991 között több mint kétmillió hordányi olaj szennyezte be Ogonilandot, s 1976 egyedi olajszivárgási esetet rögzítettek a térségben. Bár az olajkitermelés megszűnt, a Shell által üzemeltetett csővezetékek még mindig áthaladnak a földeken, patakokon, vízi utakon, és az elöregedett infrastruktúra, valamint a helyi bűnözők által okozott károk miatt a területet még mindig sújtja az olajszivárgás.³

1 Enenche, John: „Nigerian Troops Bombard Terrorists at Mana Waji”, *PRNigeria*, 2021. január 2., <https://prnigeria.com/2021/01/02/troops-bombard-terrorists-mana-waji/>.

2 „Nigerian President Buhari replaces top military commanders”, *Al Jazeera*, 2021. január 26., <https://www.aljazeera.com/news/2021/1/26/nigerian-president-buhari-replaces-top-four-military-chiefs>.

3 Germanos, Andrea: „»After 13 Years, Justice!« Dutch Court Orders Shell Oil to Pay for Harm Done to Nigerian Farmers”, *Common Dreams*, 2021. január 29., <https://www.commondreams.org/news/2021/01/29/after-13-years-justice-dutch-court-orders-shell-oil-pay-harm-done-nigerian-farmers>.

A február hatalmas diplomáciai sikert és elismerést hozott Nigériának, ugyanis biztossá vált, hogy Ngozi Okonjo-Iweala lesz a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) következő vezetője, miután a dél-koreai kereskedelmi miniszter, Ju Mjunghi visszalépett a jelöltségtől.⁴ Okonjo-Iweala korábban, Olusegun Obasanjo elnök alatt három évig, majd Goodluck Jonathan elnöksége alatt négy évig töltötte be Nigéria pénzügyminiszteri posztját, és huszonöt éven át dolgozott a Világbanknak. A WTO-t március 1-jétől irányítja, s ezzel ő lett a szervezet első női és egyben első afrikai főigazgatója is.

A diplomáciai sikerek dacára az ország belső problémái, etnikai ellentétei továbbra sem oldódtak meg. Közel 4 ezer pásztorokkal foglalkozó fuláni nomád kényszerült arra, hogy elhagyja Nigéria déli régióit. Az eset mozgatórugója az volt, hogy a délnyugati területeken élő jorubák és a délkeleti országrészben élő igbók több ízben követtek el támadást a fulánik ellen, arra hivatkozva, hogy a régióban tapasztalható növekvő erőszak, emberrablások és földviták mögött a muszlim állattenyésztők állnak. A mintegy 150 családból álló 4 ezer fős csoport így aztán az északi területekre vándorolt. Ez az eset is jól tükrözi a farmerek és a pásztorok között napjainkban is meglévő konfliktus természetét, s rámutat a víz- és a legeltetési jogok miatt évek óta tartó halálos konfliktusok súlyosságára. Muhammadu Buhari elnökre már így is nagy nyomás nehezedik, hogy megfékezze az északkeleten több mint egy évtizede tartó dzsihádisták lázadását és az északnyugaton egyre növekvő – bűnbándák által elkövetett – erőszakot.⁵ A sorra fellángoló etnikai ellentétek pedig újabb megoldandó problémahalmazokat jelentenek számára.

Az ország koronavírus elleni küzdelmében szimbolikus nap volt március 6., mivel Buhari elnök ekkor kapta meg első oltását. A politikus egyúttal bejelentette: szeretné elérni, hogy az év végéig az ország lakosságából minimum 80 millió rendelkezzen oltással.⁶

4 Bermingham, Finbarr: „WTO: South Korea’s Yoo Myung-hee withdraws from director general race, clearing path for Nigeria’s Ngozi Okonjo-Iweala”, *South China Morning Post*, 2021. február 5., <https://www.scmp.com/economy/china-economy/article/3120709/wto-south-koreas-yoo-myung-hee-withdraws-director-general>.

5 „Thousands of herders flee southern Nigeria over ethnic attacks”, *Yahoo! News*, 2021. február 11., <https://www.yahoo.com/news/thousands-herders-flee-south-hern-nigeria-184558664.html>.

6 „President Buhari calls for Nigerians to follow his vaccine lead”, *Yahoo! News*, 2021. március 6., <https://www.yahoo.com/news/president-buhari-calls-nigerians-vaccine-121221233.html>.

2021 májusában az ország a két szélsőséges iszlamista csoport, a Boko Haram és az Iszlám Állam Nyugat-afrikai Tartománya (ISWAP) közötti harcok eseményeit követte. Az ISWAP május 14-én benyomult a Boko Haram Sambisa erdőben található, tulajdonképpen a csoport stratégiai központjaként használt táborának környékére. Súlyos harcokat követően az ISWAP lerohanta a Boko Haram csapatait, és sarokba szorította vezetőjüket, Abubakar Shekaut. A két fél tárgyalásokat kezdett a Boko Haram megadásáról, ám Shekau ezek során öngyilkosságot követett el – valószínűleg felrobbantotta magát.⁷ Halálát a külső megfigyelők jelentős eseménynek tekintették, mivel ő volt a 2009 óta Nigériát és a szomszédos országokat sújtó iszlamista lázadás egyik irányítója.

A június leginkább attól a Twitter-botránytól volt hangos, melynek során a közösségi oldal eltávolította Muhammadu Buhari egyik bejegyzését, melyben azzal fenyegetőzött, hogy megbünteti a kormány és a biztonsági hatóságok elleni támadásokért felelőssé tett Biafra-párti csoportokat. A közösségimédia-vállalat szerint Buhari tweetje megsértette az oldal viselkedési irányelveit, és ez fiókjának tizenkét órás felfüggesztéséhez vezetett.⁸ Pár nappal később a nigériai Információs és Kulturális Minisztérium bejelentette, hogy határozatlan időre felfüggeszti a Twitter működését az országban, a kormány szerint ugyanis a cég olyan tevékenységet folytat, amely alkalmas Nigéria szuverén létének aláásására.⁹ A felfüggesztés értelmében kiadott irányelvek alapján június 6-án az ország összes internetszolgáltatója letiltotta a Twittert.¹⁰

Szintén ebben a hónapban történt, hogy az ENSZ Fejlesztési Programja közzéadott egy tanulmányt, amely szerint 2020 végéig az északkelet-nigériai szélsőséges iszlamista konfliktus közel 350 ezer ember halálát okozta. Ez a korábbi

7 Abdullahi, Murtala – Adebajo, Kunle: „Boko Haram Strongman, Shekau, Dead As ISWAP Fighters Capture Sambisa Forest”, *HumAngle*, 2021. május 20., <https://humangle.org/boko-haram-strongman-shekau-dead-as-iswap-fighters-capture-sambisa-forest/>.

8 Akinwotu, Emmanuel: „Twitter deletes Nigerian president’s ‘abusive’ Biafra tweet”, *The Guardian*, 2021. június 2., <https://www.theguardian.com/world/2021/jun/02/twitter-deletes-nigerian-presidents-abusive-biafra-tweet>.

9 Kene-Okafor, Taze: „Nigeria suspends Twitter operations, says platform ‘undermines its corporate existence’”, *TechCrunch*, 2021. június 4., <https://techcrunch.com/2021/06/04/nigeria-suspends-twitter-operations-says-platform-undermines-its-corporate-existence/>.

10 Shibayan, Dyepkazah: „Malami orders prosecution of Twitter ban violators”, *TheCable*, 2021. június 5., <https://www.thecable.ng/just-in-malami-orders-prosecution-of-twitter-ban-violators>.

becsléseknél tízszer nagyobb számot jelent.¹¹ Az év második felében gazdasági szempontból igen fontos előrelépés volt, hogy október 25-én Buhari elnök elindította az eNaira nevű platformot. A Nigériai Központi Bank szerint az eNaira a fizetési rendszer határait hivatott lebontani úgy, hogy a pénzügyi tranzakciókat mindenki számára egyszerűbbé és zökkenőmentesebbé teszi. Az országban aztán az év vége sem múlt el politikai-jogi polémia nélkül. Miután hetekig bizonytalanságban tartotta az országot, 2021. december 20-án az elnök elutasította a választási törvény – nemzetgyűlés által elfogadott – módosításáról szóló javaslatot. Ez olyan újításokat tartalmazott, mint az eredmények elektronikus továbbítása vagy a választási kampányokra költhető összegek megemlése.

Nigéria Afrika legnépesebb országának számít, és az ENSZ előrejelzése szerint 2050 végére teljes lakossága meghaladja a 401 millió főt.¹² Ha a jelenlegi trendek folytatódnak, akkor 2100-ra az ország körülbelül 791 millió főnek fog otthont adni, s ezzel India mögött a világ második legnépesebb országa lesz.¹³ A Nigériában élők száma 1965 és 2021 között rendszeresen 2 százalékos feletti ütemben növekedett.¹⁴ 2021. december 31-ig közel 250 ezer koronavírus-fertőzöttet és mintegy 3 ezer a járvány miatt történt halálozást regisztráltak az országban.¹⁵

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Nigéria hatalmas ország, ezért a következőkben csak néhány kérdés kerül megvilágításra: a rossz biztonsági helyzet, a gazdasági bizonytalanság, a politika és

11 „Northeast Nigeria insurgency has killed almost 350,000 – UN”, *Reuters*, 2021. június 24., <https://www.reuters.com/world/africa/northeast-nigeria-insurgency-has-killed-almost-350000-un-2021-06-24/>.

12 „Nigeria Population 2021”, *World Population Review*, <https://worldpopulationreview.com/countries/nigeria-population>.

13 Vollset, Stein Emil – Goren, Emily – Yuan, Chun-Wei: „Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study”, *The Lancet*, 2020. július 14., 1285.

14 Varrella, Simona: „Population of Nigeria 1950-2021”, *Statista*, 2021. szeptember, <https://www.statista.com/statistics/1122838/population-of-nigeria>.

15 „Nigeria”, *John Hopkins University & Medicine, Coronavirus Resource Center*, <https://coronavirus.jhu.edu/region/nigeria>.

kormányzás, az élelmezésbiztonság, a koronavírus-járvány és a 2023-as választások.

2021-ben 322 rendőrt és 642 katonát öltek meg Nigériában. A belbiztonsági szervek nem tudják megteremteni a közbiztonságot, a dzsihádisták, banditák, emberrablók és csempészek által birtokolt fegyverek száma pedig egyre nő. Az is jól látszik, hogy a nigériai rendvédelmi és katonai erők a mai napig nem tudták felszámolni a radikális iszlamista erőszakot, a félelmetes méreteket öltő banditizmust és az illegális tevékenységek (pl. ember-, drog-, fegyvercsempészet) egyéb formáit. A különféle statisztikák és előrejelzések alapján az is bizonyos, hogy 2022-ben az erőszak fokozódik.¹⁶

Sokan úgy vélik, hogy 2015-ben olyan elnököt választott az ország, aki nem képes átlátni és sikeresen menedzselni a nemzet gazdasági ügyeit. Ez súlyos következményekkel jár majd, köztük az üzemanyag-támogatás megszüntetése nyomán keletkező gazdasági problémákkal (hiperinflációval, vásárlóerő-vesztéssel, alacsonyabb ipari kapacitáskihasználással, munkahelyek megszűnésével), az immár a nigériaiak harmadik generációját sújtó hatalmas adósságcsapdával, a lakosság jelentős részének szegénységi küszöb alá süllyedésével, az országban használt pénz amerikai dollárhoz viszonyított leértékelődésével, az állami bevételek nagy részének adósságszolgálatra való felhasználásával, a tervezettnél alacsonyabb nyersolaj-kitermeléssel (a fúrótoronyoknak csak mintegy 35 százaléka szivattyúzza a nyersolajat), kisszámú közvetlen külföldi befektetéssel és az alacsony energiaellátás miatt a 2022-es GDP csupán 3 százalékra tehető növekedésével.¹⁷ A fenti bajokon túl a kábítószer-kereskedelem is komoly gondot okoz az országban. A nigériai Nemzeti Kábítószer-ellenes Ügynökség vezetője a 2021-es évvel kapcsolatban elmondta, hogy 11 340 kábítószer-kereskedőt tartóztattak le, 1111 főt ítéltek el jogerősen, és 3,3 millió kilogramm narkotikumot foglaltak le.¹⁸ A kábítószer-fogyasztás kapcsán vélhetőleg erősödni fog a trend, hogy egyre fiatalabb korosztályok tagjainak sikerül hozzájutniuk a drogokhoz. A koronavírus-járvánnyal összefüggésben fontos megjegyezni, hogy Nigéria várhatóan

16 Shobowale, Dele: „Nigeria 2022: Only a step away from catastrophe”, *Vanguard*, 2022. január 1., <https://www.vanguardngr.com/2022/01/nigeria-2022-only-a-step-away-from-catastrophe/>.

17 Uo.

18 Olokor, Friday: „11,340 drug traffickers arrested, 1,111 convicted, 3.3 million kg narcotics seized”, *Punch*, 2021. december 21., <https://punchng.com/11340-drug-traffickers-arrested-1111-convicted-3-3-million-kg-narcotics-seized/>.

még 2022-ben is harcolni fog a Covid–19 által okozott negatív gazdasági hatásokkal, az esetleges jövőbeli lezárásokat pedig nagyon nehezen élné meg az ország.

Politikai szempontból 2022 a nagy várakozások éve lesz, hiszen – ha minden a tervek szerint történik – 2023-ban elnöki és parlamenti választásokat tartanak Nigériában. Kérdéses, hogy Buhari helyzete miként alakul: képes lesz-e megőrizni támogatottságát, vagy politikai gyengeségei miatt sokan ellene fordulnak majd. Ezt egyelőre nehéz megjósolni, egyvalami azonban bizonyos: a politikai érdekek elsőbbséget fognak élvezni a kormányzással szemben. Szinte biztos, hogy a választások megszervezése és lebonyolítása 2023-ban is vérontással fog járni, csakúgy, mint 2019-ben.

Kül- és biztonságpolitika

Biztonsági szempontból a Boko Haram, az Iszlám Állam Nyugat-afrikai Tartománya és az egyesített nemzetközi erők közötti harcok jelentik a meghatározó tényezőket. Annak ellenére, hogy 2021-ben mindkét dzsihádista szervezet vezetője meghalt, és – jellemzően a Boko Haram soraiból – egyre több harcos adta fel magát, az erőszak mértéke továbbra sem csökken a Csád-tó környékén. Sőt, még mindig vannak olyan helyek, ahol a terroristák adót tudnak szedni. A fuláni pásztorok és a letelepedett farmerek között várhatóan 2022-ben is folytatódnak az összetűzések. A klímaváltozás is kihívást jelent majd, mivel a szűkülő erőforrások újabb és újabb konfliktusok kialakulásához vezetnek.

Trendek és forgatókönyvek

A következő években folytatódni fog a két nagy politikai párt, a kormányzó Haladó Erők Kongresszusa (APC) és a Demokratikus Néppárt (PDP) közötti és a pártokon belüli bonyolult árnyékboksolás. A PDP-ben vita tárgyát képezi majd a párt elnökjelöltjének személye – és ez akár a párt széteséséhez is vezethet.¹⁹ Az APC hasonló, de veszélyesebb helyzettel néz szembe. Papíron úgy

19 Gadu, Iliyasu: „2022 is likely to make or break Nigeria”, *The Cable*, 2021. december 23., <https://www.thecable.ng/2022-is-likely-to-make-or-break-nigeria>.

tűnik, hogy Asiwaju Bola Tinubu számára nem lesz különösebb gond a párt elnöki székének megszerzése. Az APC-n belül azonban vannak olyan jól pozícionált személyek, akik ellenzik, hogy Tinubu vezető tisztséghez jusson. Tinubu politikai terhei mellett az APC befolyásos tagjai úgy vélik, hogy politikailag és az erőforrások tekintetében túlságosan erős ahhoz, hogy bábként tudják használni, s ezért nem feltétlenül lenne előnyös vezető pozícióba juttatni. Míg a politikai színtéren állandósul a változás, a gazdaság továbbra is rossz irányba halad. A kormány nem tehet mást, mint hogy végrehajtja azokat az intézkedéseket, amelyeket a Nemzetközi Valutaalap (IMF) szabott számára feltételül, ám ezzel elkerülhetetlenül ütközésbe fognak egymással kerülni a lakosság érdekei és a nemzetközi folyamatok realitásai. A Covid–19 variánsaiból fakadó új fenyegetések, valamint az infláció, az államadósság és a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése veszélyeztetheti a nigériai gazdaság fellendülését. Az állam gazdasága 2022-ben várhatóan 2,5 százalékkal nő, szemben a 2021-es 3 százalékos növekedéssel – közölte a Világbank. 2023-ra 2,8 százalékos bővülést prognosztizál a nemzetközi szervezet.²⁰ Ez alig több, mint a lakosság növekedése, azaz Nigéria valójában stagnálni fog.

Összességében elmondható, hogy turbulens idők várnak Nigériára. A jövő egyik nagy kérdése az, hogy a munkaerőpiac mennyire tudja majd felszívni a fiatal generáció tagjait, illetve hogy a kormányok milyen intézkedésekkel lesznek képesek maradásra bírni a kivándorlást fontolgató tömegeket. Bizonytalanságként említhető a vallási szélsőségeség és a dzsihádisták erőszakosabb jelenléte, illetve a közelgő kampány- és választási időszak miatt várható atrocitások is. Az etnikai és vallási ellentéteken alapuló konfliktusok, a koronavírus-járványhoz köthető gazdasági kihívások szintén rontják a lakosság biztonságérzetét.

20 Izuaka, Mary: „Nigeria’s economy to grow 2.5% in 2022 — World Bank”, *Premium Times*, 2022. január 12., <https://www.premiumtimesng.com/news/top-news/505393-nigerias-economy-to-grow-2-5-in-2022-world-bank.html>.

Száhel-övezet

Szerző:

Tóth Klaudia

MCC Migrációkutató Intézet

2021 főbb eseményei a Száhelben

2021-ben a Száhel-övezet krízise a tizedik évébe lépett. A válság transznacionális jellege ellenére az egyes országok eltérő szintű erőszakkal voltak kénytelenek szembenézni, és eltérő átalakulási mintákat mutattak az elhúzódó konfliktusok közepette. A helyi konfliktusokban való újbóli szerepvállalás lehetővé tette a dzsihádistá militáns csoportok számára, hogy tevékenységi körüket kiterjesszék, befolyásukat megerősítsék, és új katonákat mozgósítsanak, illetve új forrásokat szerezzenek az újjáépítéshez. Ez jól látható Niger Tillabéri és Tahoua régióiban, Burkina Faso keleti részein és Közép-Maliban.¹ A Száhel-övezetben (különösen Burkina Fasóban, Maliban és a Niger nyugati részén) 2021-ben megfigyelt 2005 erőszakos esemény 70 százalékos növekedést jelent az előző évhez képest. Ezzel a régióban folytatódik a militáns iszlamista csoportok által elkövetett támadások 2015 óta töretlenül tartó eszkalációja. Bár a vallási szélsőségesekhez köthető erőszak eredetileg Maliból indult, és javarészt még mindig ebben az országban összpontosul, az erőszakhullám mostanra Burkina Fasóba tolódott át, amely a Száhel-övezetben történt összes erőszakos esemény 58 százalékát teszi ki. Gyakori felvetés, hogy Nigert kevésbé lepik el a fegyveres csoportok, mint szomszédait, Malit és Burkina Fasót. Az országnak azonban számos kihívással kell szembenéznie. Ezek közé tartozik a Boko Haram aktivitása a Csád-tó medencéjében, a Nagy-szaharai Iszlám Állam (ISGS) által vezetett „felkelés” Tillabéri északi részén, valamint a Dzsama’at al-Naszr al-Iszlám val Muszlimín (JNIM) tevékenysége Tillabéri délnyugati térségében. Sőt,

1 Nsaibia, Héli – Duhamel, Jules: „Sahel 2021: Communal wars, broken ceasefires, and shifting frontlines”, *Reliefweb*, 2021. június 17., <https://reliefweb.int/report/mali/sahel-2021-communal-wars-broken-ceasefires-and-shifting-frontlines>.

a Nigériával határos Maradi déli régióját destabilizáló, elszabadult banditizmus a dzsihádisták csoportok számára lehetővé teszi, hogy működési területüket kiterjesszék. A dzsihádisták fegyvereseknek a part menti államokban lezajló déli előrenyomulása, valamint a Nigerrrel határos országokban tapasztalható harci cselekmények számának megnövekedése azzal a kockázattal jár, hogy a Száhel-övezetben és Nigériában működő csoportok közötti kapcsolat megerősödik. Ez pedig összezsugorítaná a konfliktus különböző szinterei közötti földrajzi teret.

A Száhelben két csoport, a Macina Felszabadítási Front (FLM) és az ISGS felelős az erőszakos támadások többségéért. 2021-ben a halálos áldozatok ilyen erőszakos eseményekhez kapcsolódó becsült, 4839 fős száma 17 százalékkal több volt, mint az azt megelőző évben. A Száhel-övezetben a militáns iszlámista csoportok támadásai jelenleg több halálos áldozatot követeltek, mint Afrika bármely más régiójában. Az erőszak egyik következménye, hogy emiatt több mint 2,4 millió ember kényszerült elhagyni lakóhelyét; köztük bő 190 ezren másikk országba távoztak, 2,2 millióan pedig a saját országukon belül menekültek el. Burkina Fasóban mérhető a legnagyobb mértékű elvándorlás: itt körülbelül 1,6 millió fő hagyta el korábbi lakóhelyét.²

Gazdasági és környezeti szempontból is mindenképp szükséges megemlíteni a régiót sújtó élelmiszerhiányt. Burkina Faso, Kamerun, Csád, Mali, Mauritánia, Niger és Nigéria területein egyre nagyobb igény mutatkozik a humanitárius tevékenységre az erőszakos konfliktusok, a mélyszegénység, az éghajlatváltozás, valamint a példátlan élelmiszerhiány és az alultápláltság miatt. Társadalmi-gazdasági hatásai mellett a Covid-19 a gyenge egészségügyi rendszerekre is egyre nagyobb terhet ró, a humanitárius szükségletek pedig egyre nőnek. Az EU 2021-ben összesen 237,4 millió eurót különített el a Száhel-övezet számára. E finanszírozás egy részét a régióban immár negyedik éve tartó élelmiszerhiány kezelésére fordították. Az EU humanitárius segítye a konfliktus és a bizonytalanság által érintett embereket támogatja, menedéket, sürgősségi élelmiszer- és tápláléksegélyt, egészségügyi ellátáshoz és tiszta vízhez való hozzáférést, az alultáplált gyermekeknek kezelést, a kiszolgáltatottaknak pedig védelmet biztosít.

2 „Surge in Militant Islamist Violence in the Sahel Dominates Africa’s Fight against Extremists”, *Africa Center for Strategic Studies*, 2022. január 24., <https://africacenter.org/spotlight/mig2022-01-surge-militant-islamist-violence-sahel-dominates-africa-fight-extremists/>.

Emellett az uniós finanszírozás támogatja a fegyveres konfliktusok által érintett gyermekek biztonságos oktatáshoz való hozzáférését is.³

2021 szintén meghatározó eseménye volt, amikor Nouakchottban a Száhel-övezet vezetői és a Világbank regionális alelnöke közös nyilatkozatban kötelezték el magukat amellett, hogy a régióban elmélyítik a minőségi oktatáshoz szükséges reformokat. A nouakchotti nyilatkozat három alapvető célkitűzése a tanulás minőségének javítása, a lányok középfokú oktatásban való részvételének növelése, valamint az iskolából kikerült fiatal felnőttek alapkészségeinek és írástudásának erősítése.⁴

2021. szeptember 5-én Mali és Csád után Guinea lett a harmadik olyan nyugat-afrikai ország, ahol az elmúlt tizenhat hónap során katonai hatalomátvétel történt: a különleges erők puccsot hajtottak végre Alpha Condé elnök ellen. Mamady Doumbouya ezredes, a Nemzeti Megbékélési és Fejlesztési Bizottság (CNRD) vezetője bejelentette, hogy felosztatja a kormányt, majd felfüggesztette az alkotmányt, és korrupcióval, illetve „az állampolgárok jogainak lábbal tiprásával” vádolta Condét, aki korábban megváltoztatta az alkotmányt, hogy 2020-ban egy harmadik ciklusra is elnök lehessen. 2021. szeptember 16-án a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS) felszólította Guineát, hogy hat hónapon belül tartson elnök- és parlamenti választásokat, továbbá a CNRD tagjait és családtagjaikat beutazási tilalommal és vagyonbefagyasztási szankciókkal sújtotta. Azóta a CNRD elfogadott egy átmeneti chartát, amely egy sor feladatot határoz meg, köztük a választások megtartását. Maliban a 2020. augusztusi és 2021. májusi puccsokat követően továbbra is döcögve halad a politikai átmenet és az alkotmányos rend helyreállítása. Az ECOWAS által 2020 októberében megszabott tizennyolc hónapos időkeret lejárt, de a választások kitűzéséig még várni kell. Az ECOWAS 2021. november 7-én mintegy 150 személyt büntetett vagyonbefagyasztással és beutazási tilalommal, meg-

3 „Sahel food crisis: EU allocates €15 million in additional humanitarian funding”, *European Commission*, 2021. december 22., https://ec.europa.eu/echo/news-stories/news/sahel-food-crisis-eu-allocates-eu15-million-additional-humanitarian-funding-2021-12-22_hu.

4 „Sahel Leaders Commit to Ambitious Reforms to Support Access to Quality Education”, *World Bank*, 2021. december 5., <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/12/05/sahel-leaders-commit-to-ambitious-reforms-to-support-access-to-quality-education>.

ismételve, hogy az átmeneti hatóságoknak tartaniuk kell magukat a parlamenti és elnökválasztások 2022. február 27-ére kitűzött időpontjához.⁵

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Az Élelmiszerválság-megelőzési Hálózat (RPCA) szerint 2021 októbere és decembere között a Száhel-övezet és Nyugat-Afrika tizenöt országában körülbelül 23,7 millió embernek volt szüksége azonnali segítségre. 2022. június–augusztusra ez a szám elérheti a 33,4 milliót is: Nigériában 18 millió, Nigerben 3,6 millió, Burkina Fasóban 2,6 millió, Maliban 1,8 millió, Csádban 1,7 millió, Sierra Leonében 1,5 millió embernek lesz majd szüksége segítségre.⁶ Mivel a térségben élő lakosság nagy része állattartásból és növénytermesztésből tartja fenn magát, kulcsfontosságú lesz, hogy az éghajlati és környezeti feltételek milyen tempóban romlanak majd 2022-ben, illetve hogy mely közösségek sodródhatnak kilátástalan helyzetbe. A Száhel-övezet egyéb problémái mellett a koronavírus-járvány hatásainak kezelése csak sokadlagos a sorban.

A régió valamennyi országa gazdaságilag kiszolgáltatott és sérülékeny, a nemzetközi fejlettségi ranglista végén szerepel. Niger, Csád, Burkina Faso és Mali 2021-ben a világ tíz legfejletlenebb országa között volt, miközben a világon e régióban a legmagasabb a születések száma – az egy nőre jutó 7,4-es nigeri születésszám világcsúcsnak számít. A gyenge államisággal rendelkező országokat összehasonlító Fragile States Index elnevezésű rangsor szerint a Közép-Száhel népei 2022-ben is riasztó társadalmi-gazdasági környezettel néznek szembe.⁷

Néhány Száhel-övezetben található országot – különösen Mauritániát, Nigert, Nigériát és Csádot – súlyosan érintett az olajárak csökkenése, mivel az olajbevételek költségvetési stabilitásuk alapvető tényezőjét jelentik. A Covid-19

5 „West Africa and the Sahel”, *Security Council Report*, 2021. december 28., <https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2022-01/west-africa-and-the-sahel-7.php>.

6 „Sahel and West Africa: food and nutrition situation 2021-22”, *RPCA*, 2021. december, <https://www.food-security.net/en/document/sahel-and-west-africa-food-and-nutrition-situation-2021-22/>.

7 Gain, Mohammed Ahmed: „COVID-19, security, and governance in the Sahel”, *Middle East Institute*, 2022. január 12., <https://www.mei.edu/publications/covid-19-security-and-governance-sahel>.

által kiváltott globális recesszió az olajárak összeomlásához vezetett, és súlyos csapást mért Csád olajágazatára, amely az ország exportjának közel 80 százalékát és az állami bevételek 40 százalékát adja. Ráadásul mivel a Száhel-övezet legtöbb országa nem rendelkezik tengeri kijáráttal, és kereskedelmük más országoktól függ, a határlezárások is nagymértékben érintették őket. Az áruforgalom lassulása a legszegényebb háztartásokat sújtotta leginkább.⁸

Mivel az állami intézmények nem kezelték a Covid-19-járványt, az állampolgárok beléjük vetett bizalma tovább csökkent, ez pedig kormányzati válságokhoz is vezethet. A helyzetet a peremterületeken élők sérelmezték leginkább. A kormányzati kudarc alááshatja az állami vezetés legitimitását, ami rossz előjel, mivel a Száhel térségében 2022-ben Maliban (február 27.), Guineában (március) és Csádban (június–szeptember) kerül sor elnök- és parlamenti választásokra.⁹

Kül- és biztonságpolitika

2022-ben a terrorizmus jelenti majd az egyik legfontosabb kihívást a régió számára. A pásztorok és farmerek közötti ellentét, az Északnyugat-Nigériában felerősödött banditizmus, valamint a Guineai-öbölben zajló kalóztevékenység továbbra is olyan biztonsági problémák, amelyek időnként kapcsolódnak a terrorista csoportok tevékenységéhez. A válaszlépések megtétele mellett kulcsfontosságú, hogy az ENSZ Száhel-stratégiája (UN's Sahel Strategy), a Száhel-övezet kiemelt beruházási programjának ötös csoportja (Group of Five for the Sahel Priority Investment Programme) és a Csád-medence regionális stabilizációs stratégiája (Lake Chad Basin regional stabilisation strategy) révén az instabilitás strukturális okait – például az elmaradottságot, a rossz kormányzást és az éghajlatváltozást – kezelni lehessen. Kiemelendő, hogy az elmúlt években az Oroszországi Föderáció mind nagyobb szerepet vállalt a Száhel-övezetben. Oroszország és Mali a közelmúltban tárgyalásokat folytatott a katonai együttműködés megerősítéséről – a jelentések szerint az orosz Wagner-csoporttal egyre több harcos áthelyezéséről egyezett meg az ország. Moszkva a diplomácia területén is aktivizálta magát: 2021 decemberében terjesztett elő először

8 Uo.

9 Uo.

a Száhel-övezetről szóló határozattervezetet egy, az éghajlatváltozást taglaló ír–nigeri javaslat alternatívájaként.¹⁰

Trendek és forgatókönyvek

Demográfiai szempontból a Nyugat-Száhel – a Szenegáltól és Mauritániától Maliig, Burkina Fasóig, Nigerig és Csádig terjedő régió, amely magában foglalja Észak-Nigéria iszlám törvénykezés, vagyis a saría alapján igazgatott tizenkét államát is – közel 181 millió embernek ad otthont napjainkban. Az Atlantic Council számításai szerint 2045-re ez a szám 370–415 millióra rúg majd.¹¹ A Száhel-övezet termékenységi rátája a legmagasabb a világon: a térség éves népszaporulata átlagosan 3 százalékra tehető.¹² A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a családoknak mikroszinten egyre több olyan kihívással kell szembenéznük, mint akár az alapvető élelmiszerek beszerzése, akár az iskoláztatás megoldása. Ebből adódóan a Száhel-övezet kormányzatai számára az jelenti a legégetőbb feladatot, hogy a munkaerőpiacra újonnan belépőket megfelelően tudják integrálni, s képesek legyenek lépést tartani az egészségügyi és szociális szolgáltatások iránti kereslet általános bővülésével. Ezt azonban képtelenek lesznek megoldani, mivel a rohamos mértékben növekvő igény messze meghaladja a mostani törekeny rendszerek kapacitását. A demográfiai kérdéseket rendszerszintűen, a gazdaságfejlesztési tervekhez és az ellátóképességhez illeszkedő módon kellene kezelni, hogy a jövőben a népességbővülés kezelhető mértékűre csökkenjen, s ne hátráltassa a szóban forgó országok fejlődését, hanem eszközként szolgáljon a bennük rejlő gazdasági potenciál kiaknázásához.¹³

A környezet és a klíma szempontjából Ázsia mellett Afrikát fogja a legdrasztikusabb mértékben sújtani az éghajlatváltozás, ez pedig biztonsági problémát

10 „West Africa and the Sahel”.

11 Cincotta, Richard – Smith, Stephen: „What Future for the Western Sahel? The region’s demography and its implications by 2045”, *Atlantic Council*, 2021. november 4., <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/what-future-for-the-western-sahel/>.

12 „Sahel Very Close to Tipping Point, UN Humanitarian Chief Warns”, *VOA*, 2020. október 14., <https://www.voanews.com/africa/sahel-very-close-tipping-point-un-humanitarian-chief-warns>.

13 Schneidman, Miriam – Suzuki, Emi: „Dealing with Demographic Challenge: A Population Dividend for Some Sahel Countries?”, *World Bank Group*, 2016. ősz.

is jelent az itt található államok számára. Egy 2014-es ENSZ-tanulmány is arra hívja fel a figyelmet, hogy a terrorista támadások azokban a száhel-övezeti államokban voltak jellemzőbbek, amelyekben komoly problémaként jelentkezett az elsivatagosodás.¹⁴ Gazdasági szempontból kulcsfontosságú lesz, hogy a kormányok milyen adaptív megoldásokkal tudják enyhíteni a koronavírus-járvány nyomán bekövetkezett gazdasági visszaesést. A regionális katonai műveletek kapcsán elmondható, hogy 2022-től a térségben várhatóan kibővül a francia jelenlét: a Száhel-övezet G5-nek nevezett – Burkina Faso, Mali, Mauritánia, Niger és Csád által alkotott – országcsoportjában a frontvonalban a helyi hadseregekre fognak támaszkodni, a franciák pedig visszavonulnak, hogy inkább a tartalék és a különleges erők szerepét töltsék be a logisztika, a légi támogatás és a hírszerzés terén nyújtott segítségük révén. Az év során a NATO jelenléte is megerősödhet a térségben, különösen azért, mert Oroszország is igyekszik növelni regionális katonai szerepvállalását.¹⁵

Összességében elmondható, hogy a Száhel a jövőben számos olyan kihívás fogja sújtani, amely gyengítheti a helyi államok teljesítményét és az ottani kormányzatok megítélését. Figyelembe véve a térség gazdasági, társadalmi, politikai és vallási széttagoltságát, valamint olyan külső tényezőket, mint az éghajlatváltozás, sajnos nem sok esély látszik a kibontakozásra.

14 „Global Trends – Forced Displacement in 2020”, *UNHCR*, 2021, <https://www.unhcr.org/60b638e37/unhcr-global-trends-2020>.

15 Obe, Alex Vines: „What 2022 has in store for Africa”, *Chatham House*, 2022. január 10., <https://www.chathamhouse.org/2022/01/what-2022-has-store-africa>.

Mali

Szerző:

Marsai Viktor

Migrációkutató Intézet

Adatok (2021):

Lakosság: 20 250 833 fő

Népszaporulat: +3,03 százalék, +592 802 fő

Etnikai megoszlás: 33,3 százalék bambara, 13,3 százalék fuláni, 9,8 százalék sarakole, 8,8 százalék malinke, 8,7 százalék dogon, 26,1 százalék egyéb

GDP (PPP): 47,55 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 2216,77 dollár

Gazdasági növekedés: +3,5 százalék

2021 főbb eseményei Maliban

2021 során a mali válság további eszkalációjának lehettünk tanúi, miközben drámaian megromlott Bamako és a nyugati hatalmak, elsősorban Franciaország viszonya. A 2020. augusztusi puccs után 2021 májusában Assimi Goita ezredes ismét feloszlatta a civil kabinetet, és átvette az ország irányítását.¹ A lépést – szemben a kilenc hónappal korábbi eseményekkel – csak mérsékelt demonstrációk követték az országban. A katonai junta 2022 februárjára ígért választásokat, s ezt a térség regionális szervezete, a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS) elfogadta. Nem csökkent azonban a dzsihádisták aktivitása, csak annak mintázata változott: a felkelők jól láthatóan megkezdték a főváros bekerítését, jóllehet a művelet intenzitása még alacsony és hosszú távú kifizetése is bizonytalan.²

1 „What next for Mali after second coup within a year?”, *Al Jazeera*, 2021. május 29., <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/29/what-next-after-malis-coup>.

2 Interjú az EUTM Mali egyik tisztjével, Bamako, 2021. november.

Jelentős változást hozott a válságban, hogy sor került az országban állomásozó francia alakulatok átstrukturálására: 2021 nyarán Emmanuel Macron bejelentette, hogy jelentősen átalakítják a Barkhane műveletet, s a részt vevő francia erők létszámát 5100 főről fokozatosan 3 ezerre csökkentik.³ Ezzel párhuzamosan határozottabb lett a válságkezelés „európaizálása”: Párizs erősítette az európai szövetségesi bevonásával működő Takuba alkalmi harci köteléket, amelyhez kilencedik hozzájárulóként hazánk szintén csatlakozott.⁴ Változás történt a művelet földrajzi fókuszában is: a franciák kiűritették az Észak-Maliban található Kidal, Timbuktu és Tessalit katonai bázisait, és erőfeszítéseiket a Niger, Mali és Burkina Faso közötti hármashatáron fekvő Liptako-Gourma régióra koncentrálták, ahol leginkább a Nagy-szaharai Iszlám Állam (ISGS) erői tevékenykedtek. Egyes vélemények szerint az átcsoportosítás mögött egyfajta informális megállapodás is meghúzódhatott, melynek értelmében az erős tuareg kapcsolatokkal bíró Dzsama'at al-Naszr al-Iszlám val Muszlimín (JNIM) nevű dzsihádisták felkelőszervezet csökkenti támadásainak intenzitását, cserébe viszont lényegében szabad kezet kap Észak-Maliban, és így a franciák a jóval agresszívabb ISGS-re koncentrálhatják erőiket.⁵ Ezt a narratívát támasztja alá, hogy az ISGS és a JNIM között rendszeresen az összecsapások, s a két szervezet vetélytársaként tekint egymásra. Ugyanakkor az elmúlt év támadásai azt mutatják, hogy a JNIM sem ódzkodott attól, hogy esetenként francia célpontokat támadjon, a mali kormányerők pedig rendszeresen kerülnek merényleteik és rajtaütéseik célkeresztjébe.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

A 2022-es év első hónapjában a mali válság tovább mélyült. A katonai junta bejelentette, hogy képtelen megtartani a februárra ígért választásokat, és egy

3 „Macron announces the end of France’s anti-Islamist Operation Barkhane in the Sahel”, *France24*, 2021. június 10., <https://www.france24.com/en/africa/20210610-live-macron-to-announce-a-restructuring-of-french-forces-in-mali>.

4 Marsai Viktor: „Rejtő nyomában – magyar szerepvállalás a Task Force Takubában”, *SVKK Elemzések*, 2021/21, https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2021_21.pdf.

5 Interjú egy európai diplomatával, Bamako, 2021. november.

bizottsági jelentésben további fél–öt év átmeneti időszakot kért a voksolás lebonyolításáig.⁶ Miután az ECOWAS közvetítő küldöttsége nem tudott eredményt elérni, a szervezet Mali határait lezárta, pénzügyi tartalékait pedig befagyasztotta.⁷ A szankciók következtében február elején Bamako képtelen volt kifizetni az arra a hónapra esedékes 31 millió dollárnyi hitelrészletét,⁸ a gazdasági nehézségek fokozatosan az alsóbb társadalmi csoportokba is leszivárogtak. Bár a súlyos szankciók miatt mindenki azt várta, hogy a junta hamar meghátrál, Mali pozícióit javította a 2022. január végi Burkina Fasó-i katonai puccs, amelynek végrehajtói jelentős inspirációt merítettek a bamakói eseményekből. Így az ECOWAS-on belül létrejött a Guinea–Mali–Burkina Faso-tengely, amely együtt már érdemi ellenpontot tud képezni, különösen, hogy Conakry tengeri kijárással is rendelkezik, Burkina Fasóval szemben pedig egyelőre nem fogadtak el gazdasági szankciókat. Mindezek némileg képesek enyhíteni a Malira nehezedő nyomást.

A mali helyzet eszkalációja nagyban visszavezethető volt a Száhelért folyó geopolitikai versenyre. A franciákból való kiábrándulás után Bamako Moszkvában vélte megtalálni azt a szövetségest, amely segíteni fog neki a dzsihadista felkelés leverésében. Ennek kapcsán többször is felmerült a Wagner-csoport neve, amelynek térségbeli jelenlétét a mali vezetés következetesen tagadta, a nyugati források viszont tényként kezelték.⁹ A tisztánlátást nehezíti, hogy Oroszország és Mali között kétoldalú katonai megállapodás van érvényben, s Moszkva bármikor hivatkozhat és hivatkozik is arra, hogy csak reguláris erői vannak Nyugat-Afrikában, s ők csak tanácsaikkal segítik a bamakói kormányt, illetve üzembe helyezik és felügyelik a frissen vásárolt orosz haditechnikai esz-

6 „Mali junta defies mediators with 5-year transition plan”, *AP News*, 2022. január 2., <https://apnews.com/article/africa-elections-presidential-elections-referendums-mali-5211431c34b61589d658258b15940876>.

7 „West Africa bloc ECOWAS hits Mali with sanctions after poll delay”, *Al Jazeera*, 2022. január 9., <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/9/west-africa-bloc-ecowas-hits-mali-with-sanctions-after-poll-delay>.

8 „Mali blames sanctions for \$31 mln in bond defaults”, *Reuters*, 2022. február 2., <https://www.reuters.com/world/africa/mali-says-it-has-defaulted-bonds-blames-sanctions-2022-02-02/>.

9 „VOA Exclusive: US AFRICOM Commander Says Russian Mercenaries in Mali”, *VOA*, 2022. január 20., <https://www.voanews.com/a/voa-exclusive-us-africom-commander-says-russian-mercenaries-in-mali/6406371.html>.

közöket.¹⁰ Mindenesetre az oroszbarát érzelmek nagyon erősek a régióban, és mind a helyi politikai elit, mind a lakosság ebből az irányból várja – gyakran teljesen irreális elképzelésekkel – a gyógyírt minden problémára.¹¹

A nyugati és keleti hatalmak közti geopolitikai versengés jelentősen csökkenti a válság rendezésének lehetőségét, mivel a különféle játékosok a megoldás helyett egymással vannak elfoglalva. Ez jól látszott az elmúlt hónapokban, amikor Franciaország és támogatói – mindenekelőtt az Egyesült Államok – folyamatosan kritizálták Bamakót az orosz jelenlét miatt, s komoly szankciókat helyeztek ellene kilátásba. Mindez azonban csak olaj volt a tűzre, felébresztette a mali nacionalizmust és a szuverenitás féltését, utóbbi pedig – tekintettel a gyarmati múltira – eleve érzékeny pont a felek kapcsolatában. Ráadásul Párizs úgy tette ezt, hogy pontosan tudhatta, nem hagyhatja el teljesen a régiót. A helyzet eddigi mélypontját a Maliba akkreditált francia nagykövet *persona non gratá*vá nyilvánítása jelentette, illetve az, hogy a junta a Takubába éppen csak megérkező dán kontingenst is kiutasította az országból.¹² Mindez nem sok jóval kecsegtet a dzsihádisták elleni küzdelem szempontjából.

Kül- és biztonságpolitika

Mali számára a fő biztonságpolitikai kihívást továbbra is a dzsihádisták felkelés megfékezése jelenti. Bár a mali hadsereg harcértéke az elmúlt években számottevően javult, egyedül egész biztosan nem lesz képes megállítani a felkelőket. A JNIM, illetve az ISGS még mindig rendszeres támadásokat hajt végre az ország területén, és folytatja az előrenyomulást a Guineai-öböl felé. A geopolitikai versengés pedig egyértelműen az ő malmukra hajtja a vizet, csakúgy, mint a Burkina Fasó-i puccsot követő bizonytalanság. Nem várhatunk érdemi változást a Wagner-csoport és általában az orosz tanácsadók érkezésétől sem:

10 „Moscow vows military support for Mali, denies links to Wagner mercenary group”, *France24*, 2021. november 11., <https://www.france24.com/en/africa/20211111-moscow-vows-military-support-for-mali-denies-links-to-wagner-mercenary-group>.

11 „Pro-Russia Sentiment Grows in Burkina Faso After Coup”, *VOA*, 2022. január 28., <https://www.voanews.com/a/pro-russia-sentiment-grows-in-burkina-faso-after-coup/6416363.html>.

12 „VOA60 Africa - Denmark to start pulling its troops out of Mali”, *VOA*, 2022. január 27., <https://www.voanews.com/a/voa60-africa---denmark-to-start-pulling-its-troops-out-of-mali/6415158.html>.

Moszkva nem lesz képes a Párizs által bevetetthez hasonló erejű csoportot telepíteni az országba, és az sem világos, mitől lennének hatékonyabbak az ő kiképzőik, mint az európaiak. Sokkal inkább úgy tűnik, hogy Oroszország pénzt akar keresni, és zavart akar kelteni nyugati riválisai érdekszférájában. Az is világosan látszik, hogy az eurázsiai nagyhatalom nem lesz képes elegendő forrást megmozgatni Mali gazdasági problémáinak orvoslása érdekében. Mindez azért is kulcskérdés, mert a válság hátterében leginkább az elégtelen fejlettségből és az erőforrások egyenlőtlen elosztásából fakadó feszültségek állnak, s ezek megszüntetése vagy legalábbis csökkentése nélkül nehezen képzelhető el tartós megbékélés Mali népei között.

Trendek és forгатókönyvek

2022 nagy kérdése az lesz, hogy Bamako, illetve a másik oldalon az ECOWAS és az európai szövetségesek képesek lesznek-e elsimítani nézeteltéréseiket és valamiféle áthidaló megoldást keresni a jelenlegi feszültségre. Ez egyrészt a Barkhane művelet transzformációja és a Takuba felfejlesztése szempontjából kulcsfontosságú: nehéz úgy erőket telepíteni valahová, hogy az adott állam kormánya akár már másnap távozásra szólíthatja fel az érkezőket. Az európai szerepvállalásnak jelenleg nincs érdemi alternatívája: Moszkva nem tud egy egész dandárnyi erőt állomásoztatni a Száhelben, s a francia és európai csapatok távozása katasztrofális hatással járna az ország biztonságára nézve. Így jelenleg alapvetően két reális opció rajzolódik ki. Az egyik, hogy a feleknek sikerül valamiféle olyan megállapodásra jutniuk, amely lehetővé teszi az európai jelenlét folytatását. Ennek keretében Bamako elviseli a „gyarmatosítók jelenlétét”, Párizs pedig az orosz tanácsadók tevékenységét. A másik opció, hogy az európai erők – amelyek hangsúlyozottan regionális szerepkörben tevékenykednek – áttelepülnek valamelyik szomszédos országba, vélhetően Nigerbe. Mind ez a Száhel-övezetben megvalósuló magyar szerepvállalást is érinteni fogja.

Malinak az ECOWAS-szal szembeni vitáját is rendeznie kell, ez tudniillik létfontosságú az ország gazdaságának újraindításához. E megállapodás még a Párizssal való kiegyezésnél is sürgetőbb a nyugat-afrikai országnak: a Guinea és Burkina Faso felé való nyitottság ugyanis kevés lesz egy olyan állam számára, amelynek 2 millió állampolgára él Elefántcsontparton, jórészt idénymunká-

ból,¹³ s ezek a határ lezárása miatt nem tudnak sem be-, sem kiutazni. Ráadásul a gazdasági szankciók a hazautalásokat is ellehetetlenítették. Így 2022 folyamán vélhetőleg kompromisszum születik a mali választások megtartásáról, bár könnyen lehet, hogy azokra csak a következő években kerül sor.

13 Toulmin, Camilla: *Land, Investment and Migration. Thirty-five years of village life in Mali*. Oxford, Oxford University Press, 2020, 176.

Egyiptom

Szerző:

Marsai Viktor – Sayfo Omar

Migrációkutató Intézet

Adatok (2021):

Lakosság: 102 000 000 fő

Népszaporulat: +1,4 százalék, +1 421 500 fő

Etnikai megoszlás: 99,7 százalék egyiptomi, 0,3 százalék egyéb

GDP (PPP): 1381,06 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 13 422 dollár

Gazdasági növekedés: +3,3 százalék

2021 főbb eseményei Egyiptomban

A 2021-es év nem hozott érdemi változást Egyiptom belső hatalmi struktúráiban: továbbra is hatalmon maradt Abdul-Fattáh asz-Szíszi elnök, aki hivatalosan 2014, nem hivatalosan pedig 2013 óta irányítja az országot. A stratégiai nyugati szövetségesei által megfogalmazott bírálatokra adott válaszul Egyiptom 2021-ben számos intézkedést hozott az emberi jogok terén. Szeptember 11-én meghirdette a 2021 és 2026 között megvalósítandó Nemzeti Emberi jogi Stratégiát, melynek keretében megígérte a polgári, politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális jogok kiterjesztését.¹ Októberben az államfő bejelentette, hogy nem hosszabbítja meg a 2017 óta érvényben lévő országos rendkívüli állapotot.² Ugyancsak októberben – az ország történetében először – beiktattak

1 „Address by his Excellency President Abdel Fattah El-Sisi at the Celebration of Launching the National Strategy for Human Rights”, *State Information Service*, 2021. szeptember 12., <https://sis.gov.eg/Story/159068/Address-by-his-Excellency-President-Abdel-Fattah-El-Sisi-at-the-Celebration-of-Launching-the-National-Strategy-for-Human-Rights?lang=en-us>.

2 „Egypt will not extend state of emergency, says President Sisi”, *Ahram Online*, 2021. október 26., <https://english.ahram.org.eg/News/436518.aspx>.

kilencvennyolc női bírót, akik az Állami Tanácsban teljesítenek majd szolgálatot.³ Egyelőre nem látszik azonban, hogy a fenti lépések csak a nemzetközi kritikák elcsendesítésére irányulnak-e, vagy tényleges változtatási szándék áll-e mögöttük.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

2021-ben Egyiptom megindította az ország valamennyi gazdasági szektorának struktúráját érintő reformjai második ütemét, amihez júniusban a Nemzetközi Valutaalaptól 5,4 milliárd dollárnyi hitelt kapott.⁴ A folytatólagos makrogazdasági reformoknak köszönhetően az ország stabilizálni tudta gazdaságát. Noha a Covid-19-járvány kezdete óta az exportból és a turizusból származó bevételek jelentősen megcsappantak, 2021 április–júniusában ismét növekedésnek indultak.⁵

A gazdaságra serkentőleg hatottak a Kairótól negyvenöt kilométerre fekvő új adminisztratív főváros 2015 óta tartó munkálatai is. Ezek 2022-ben is folytatódnak, a hozzájuk szükséges költségvetés hivatalos források szerint biztosítva van, így a nagy építkezés gazdaságserkentő hatása várhatóan megmarad.⁶ Hasonló hatás várható a Sínai-félszigeten zajló beruházásoktól is. A jelenleg félmillió embernek otthont adó területre a kormány további 3 millió embert szeretne beköltöztetni, s ennek elősegítése érdekében támogatásokat, otthontokat és gazdálkodásra alkalmas földterületeket kínál fel nekik.⁷ Az elmúlt évben a hadsereg folytatta a Sínai-félszigeten működő terrorsejtek ellen indított

3 „Nearly 100 women sworn in as judges in Egypt judicial body”, *Ahram Online*, 2021. október 19., <https://english.ahram.org/News/434139.aspx>.

4 „IMF approves final tranche of Egypt’s SBA loan programme”, *Ahram Online*, 2021. június 23., <https://english.ahram.org/News/414909.aspx>.

5 „Egypt Overview”, *World Bank*, 2021. november 21., <https://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview#1>.

6 „Why is Egypt building a new capital?”, *Al Jazeera*, 2021. július 5., <https://www.aljazeera.com/opinions/2021/7/5/why-is-egypt-building-a-new-capital>.

7 „Egypt offers attractive deals to bring new residents to Sinai”, *Al-Monitor*, 2021. november 3., <https://www.al-monitor.com/originals/2021/11/egypt-offers-attractive-deals-bring-new-residents-sinai>.

műveleteit,⁸ és kiterjesztette az ott élő törzsekkel történő együttműködését.⁹ A biztonsági helyzet stabilizálódása kedvező lehet a beruházások folytatása szempontjából. Ugyancsak pozitív kilátásokra ad okot az is, hogy áprilisban Moszkva újraindította a Sínai-félszigetre közlekedő járatait. A koronavírus-járvány előtt az Egyiptomba érkező vendégek felét kitevő orosz turisták visszatérése komoly forrást jelent az észak-afrikai államnak.¹⁰ Mindezek okán a kormány a 2022-es pénzügyi évben 5,6 százalékos növekedést prognosztizál az országban.¹¹

Kockázatot jelent viszont egybek mellett az ukrajnai háború elhúzódása. Egyiptom búzaimportjának 85 százalékát Ukrajnából és Oroszországból fedezi, így a termény árának megemelkedése súlyos gond a kormánynak, az ugyanis többek közt a kenyér árának állami támogatásával biztosítja a társadalmi békét.¹²

Októberben Kairó Görögországgal és Ciprussal egyeztetett a kelet-mediterrán térségben lévő gázkincsek kitermelésében való együttműködésről, s Libanonnal is megállapodott a gázszállításról.¹³ A gázkincsek kiaknázásából származó bevételek azonban még egy darabig nem realizálódnak a költségvetésben.

8 „Egypt plans to resettle millions in Sinai amid anti-terrorism operations”, *Al-Monitor*, 2021. június 20., <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/egypt-plans-resettle-millions-sinai-amid-anti-terrorism-operations>.

9 Bővebb információ a Sínai Törzsek Uniójának (Sinai Tribes Union) Facebook-oldalán érhető el. Lásd <https://www.facebook.com/Sinai.Tribes.Union>.

10 „Na’eb ra’ees hizb al-mu’tamar: Wusul awwal rihla rusiyya al-Ghardaqa”, *El-Balad*, 2021. augusztus 9., <https://www.elbalad.news/4919151>.

11 „Egypt expects economic growth of 5.6% in FY 2021-2022 – minister”, *Reuters*, 2021. november 23., <https://www.reuters.com/world/middle-east/egypt-expects-economic-growth-56-fy-2021-2022-minister-2021-11-23/>
<https://www.reuters.com/world/middle-east/egypt-expects-economic-growth-56-fy-2021-2022-minister-2021-11-23/>.

12 „As Ukraine crisis heats up, Egypt fears for wheat supply”, *Al-Monitor*, 2022. február 4., <https://www.al-monitor.com/originals/2022/02/ukraine-crisis-heats-egypt-fears-wheat-supply>.

13 „Egypt-Greece-Cyprus summit prioritizes energy cooperation”, *Al-Monitor*, 2021. október 19., <https://www.al-monitor.com/originals/2021/10/egypt-greece-cyprus-summit-prioritizes-energy-cooperation>.

Kül- és biztonságpolitika

2021-ben felmerült, hogy emberi jogi aggályok miatt a Biden-kormányzat az Egyiptomnak szánt katonai segélyekből 130 millió dollárt visszatart. Nem sokkal később viszont Washington mégis jóváhagyta, hogy védelmi radarokat és C–130J Super Hercules gépeket adjanak el Kairónak, összesen több mint 2,5 milliárd dollár értékben.¹⁴ Angela Merkel kancellár egy nappal leköszönése előtt szintén fegyvereladási szerződést írt alá Egyiptommal, magára vonva ezzel az emberi jogi szervezetek és a zöldpolitikuskok kritikáját.¹⁵ Noha retorikájában mind az amerikai, mind az új német kormány nagy figyelmet fordít az emberi jogokra, aligha valószínű, hogy az azok miatti aggodalom 2022-ben felülírja a gazdasági és a stratégiai érdekeket.

2021 folyamán Kairó folytatta az egyes közel-keleti országokkal való korábbi nézeteltéréseinek rendezését. Szeptember 13-án asz-Szíszi elnök leült tárgyalni az új izraeli miniszterelnökkel, Naftali Bennett-tel – ez az elmúlt évtized első ilyen magas rangú találkozója volt.¹⁶ Az év elején Egyiptom Katarral is rendezte kapcsolatait. Ezek még 2017-ben romlottak meg, amikor Egyiptom csatlakozott az emírség ellen Szaúd-Arábia által meghirdetett blokádhhoz, válaszul arra, hogy Katar támogatta a Muszlim Testvériséget, és közeli kapcsolatokat ápolt Iránnal.¹⁷ Az Ankarához fűződő viszonyát azonban nem sikerült rendeznie Kairónak. Törökországban ellenben 2023-ban választások várhatók, a rossz gazdasági helyzet miatt pedig a kormányzó AKP jelenleg vesztesre áll az ellenzékkel szemben, így a kormányzat a korábbinál nyitottabb lesz a diplomáciai konfliktusok rendezésére, s ezért várhatóan Kairóval is javulni fognak a kapcsolatai, hasonlóan ahhoz, ahogy az egyiptomiak Izrelhez való újbóli közeledése kapcsán is megfigyelhető volt.

14 „Biden administration set to deny \$130 mln in military aid to Egypt, U.S. officials say”, *Reuters*, 2022. január 29., <https://www.reuters.com/world/biden-administration-deny-130-mln-military-aid-egypt-sources-2022-01-28/>.

15 „Germany: Merkel government greenlit controversial arms deal with Egypt,” *DW*, 2021. december 16., <https://www.dw.com/en/germany-merkel-government-greenlit-controversial-arms-deal-with-egypt/a-60152751>.

16 „Sisi-Bennett meeting opens new chapter in Israel-Egypt ties,” *Al-Monitor*, 2021. szeptember 19., <https://www.al-monitor.com/originals/2021/09/sisi-bennett-meeting-opens-new-chapter-israel-egypt-ties>.

17 „Egypt burying hatchet with Qatar,” *Al-Monitor*, 2021. június 21., <https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/egypt-burying-hatchet-qatar>.

Egyiptom kül- és biztonságpolitikájában továbbra is jól tetten érhető a növekvő odafordulás Afrika, különösen a Nílus-völgy felé. Kairó elsődleges érdeke még mindig a Nílus vízhozamának garantálása. A kérdés kapcsán az arab ország egyre keményebb nyilatkozatokat tesz, nem zárva ki a katonai opció alkalmazását sem.¹⁸ Az egyiptomi narratívában visszatérő elem, hogy véleményük szerint tízéves tárgyalásos próbálkozás tapasztalata alapján Etiópia valójában nem is akar megállapodni Kairóval, és „nincs kivel megegyezni Addisz-Abebában”.¹⁹ Egyiptomban komoly diplomáciai felzúdulást keltett, hogy 2020-ban Etiópia egyoldalúan megkezdte a Nagy Etióp Újjászületés Gát (GERD) mögötti víztározó feltöltését, majd azt 2021-ben is folytatta.²⁰

Egyiptom számára legalább ekkora jelentőséggel bírt a 2019-ben kezdődő szudáni átmenet, amely során Umar al-Basír elnököt elmozdították pozíciójából, és az Abdul-Fattáh al-Burhán vezette Szuverén Tanács ragadta magához az ország irányítását, miközben a napi ügyek menedzselését – nemzetközi nyomásra – egy civilekből álló technokrata kormány vette át. Egyiptom egyértelműen elkötelezte magát al-Burhán mellett, s folyamatos támogatást nyújtott neki annak ellenére, hogy a különféle ellenzéki csoportok és külső hatalmak – például az Egyesült Államok, az EU vagy épp az Egyesült Arab Emírségek – jóval kritikusabban álltak a tábornokhoz.²¹ Kairó számára kulcsfontosságú, hogy Kartúmban olyan vezetés maradjon hatalmon, amely – al-Basírral szemben – Egyiptom pártját fogja a vízvitában. Legalább ilyen fontos, hogy a szudáni vezetés ne engedjen teret az országban – és az ellenzék sorai közt – igen aktív Muszlim Testvéreknek, akikre egyiptomi gyökereik miatt a szekuláris(abb) kairói vezetés kockázatként tekint.²² Asz-Szíszi ebben is szívesen támaszkodik megbízható szövetségére, al-Burhánra.

Miközben a Nílus völgye kapcsán inkább a destabilizáció figyelhető meg, az Egyiptomot szintén súlyosan érintő líbiai válság 2021-ben nyugodtabb évet zárt. Pártfogoltjának, Khalífa Haftar tábornoknak a főváros elleni kudarcba fulladt

18 „Egypt officially enters state of water poverty”, *Al-Monitor*, 2022. január 25., <https://www.al-monitor.com/originals/2022/01/egypt-officially-enters-state-water-poverty>.

19 Interjú egyiptomi diplomatákkal, Kairó, 2021. október.

20 „River Nile dam: Why Ethiopia can't stop it being filled”, *BBC*, 2021. július 8., <https://www.bbc.com/news/world-africa-53432948>.

21 „Egypt, UAE play essential role in containing Sudan-Ethiopia crise”, *Al-Monitor*, 2021. november 5., <https://www.al-monitor.com/originals/2021/11/egypt-uae-play-essential-role-containing-sudan-ethiopia-crises#ixzz7JwKG7vef>.

22 Uo.

offenzívája után Kairó felhagyott a hadúr egyoldalú támogatásával, és differenciáltabb politizálásba kezdett. 2020 nyaratól fogva Egyiptom mind a tripoli, mind a bengázi vezetéssel meglehetősen jó kapcsolatokat épített ki, aminek látványos eleme volt az egyiptomi diplomáciai jelenlét visszatérése Líbiába.²³

Trendek és forgatókönyvek

Egyiptom továbbra is az EU külső határainak egyik legfontosabb bástyája. Az ország 6 millió külföldi migránsnak és menekültnek ad otthont,²⁴ ugyanakkor az egyiptomi haditengerészet erőfeszítéseinek köszönhetően 2016 óta az országból lényegében nem indultak csónakok az EU felé. Európa számára alapvető fontosságú, hogy ez így is maradjon, és stratégiai partnerséget tartson fenn Kairóval. Nem véletlen, hogy a V4-országok vezetői 2021 végén Budapesten találkoztak asz-Szíszi elnökkel, méltatva az ország e téren tett erőfeszítéseit.²⁵ Nem szabad megfeledkeznünk a 100 milliós egyiptomi piac jelentette lehetőségekről sem: jól mutatja ezt az a mintegy egymilliárd amerikai dollár értékű vasútüzlet is, amelyet a magyar–orosz háttérű TMH Hungary Invest Zrt. nyert el.²⁶

Az ország számára a népesség dinamikus növekedése továbbra is jóval több problémát vet fel, mint amennyit megold, s óriási terhet jelent a szociális ellátórendszernek. Bár a családtervezési politika mára kormányzati szintre emelkedett, érdemi eredményeket csak hosszabb távon remélhetünk.²⁷

Az egyiptomi külpolitika igyekszik pragmatikus viszonyt ápolni a nyugati és a közel-keleti országokkal, remélve, hogy ebből gazdasági téren is profitálni tud majd. Kairó számára óriási lehetőséget jelent a 2020 novemberében kitört etióp polgárháború arra, hogy pozícióit a Nílus völgyében megszilárdítsa. Mivel Addisz-Abeba figyelmét a tigráji konfliktus köti le, Kairó lényegében szabadon

23 „Egypt launches consulate in Tripoli, prepares to reopen embassy”, *The Arab Weekly*, 2021. február 15., <https://thearabweekly.com/egypt-launches-consulate-tripoli-prepares-reopen-embassy>.

24 „IOM Strategy for Egypt”, *IOM*, 2021, https://egypt.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1021/files/documents/iom-country-strategy_final.pdf.

25 „Egypt not a transit point for illegal migrants eyeing Europe, Sisi to Visegrad leaders”, *Ahram Online*, 2021. október 12., <https://english.ahram.org.eg/News/426760.aspx>.

26 „Újabb magyar vonat Egyiptomban”, *Világgazdaság*, 2021. április 8., <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2021/04/ujabb-magyar-vonat-egyiptomban>.

27 „Family Planning”, *UNFPA Egypt*, 2022, <https://egypt.unfpa.org/en/node/22543>.

manőverezhet. Egyiptom számára kulcsfontosságú, hogy katonai bázist tudjon létesíteni a térségben, és úgy tűnik, ehhez jó lehetőséget biztosít neki az Afrikai Unió műveletének (AMISOM) stratégiai felülvizsgálata. Ennek kapcsán felmerült, hogy az arab ország katonákkal járulna hozzá a misszióhoz.²⁸ Az is látszik, hogy Kairó igyekszik kihasználni az Afrika szarván – a parlamenti és elnökválasztással összefüggésben – kialakuló belpolitikai válságot, erősítve a kapcsolatait Mogadishuval.²⁹ Ez nemcsak a vízvita miatt fontos számára, hanem mert Szomáliában is megerősödtek a Muszlim Testvériséghez köthető különféle csoportok, illetve a török és a katari befolyás.

Egyiptom mindent el fog követni annak érdekében, hogy Szudánban baráti rezsim maradjon uralmon, mert Kartúm játssza a mérleg nyelvét a két rivális hatalom között zajló Nílus-vitában. Figyelembe véve a demonstrációk erejét, ez nem lesz könnyű feladat, s egyáltalán nem biztos, hogy sikerrel fog járni. Egy alacsony intenzitású etióp konfliktus viszont szintén az alsó-nílusi ország malmára hajtana a vizet, mert elterelné Addisz-Abeba figyelmét és erejét a gát-építésről. Kairó számára azonban többé-kevésbé az is világos, hogy e kérdésben legfőljebb időt nyerhet: a gát fizikai megsemmisítésére már nincs lehetőség, mert ebben az esetben a mögötte lévő víztározó tartalma Szudán jelentős részét is elmosná, ráadásul komoly diplomáciai botrányral is járna. Egyiptomnak azért is kell patikamérlegesen kiszámítania lépéseit, mert Etiópia szétesésében ő sem érdekelt. Ez ugyanis olyan fokú regionális instabilitással és menekült-hullámmal járna, hogy annak következményeit már az arab állam is megérezné.

Líbia kapcsán Egyiptom szintén mindent el fog követni annak érdekében, hogy a „királycsinálók” között lehessen. Bár a 2021. december 24-i választásokra nem került sor, 2022 során mindenképp születnie kell valamiféle új kabinetnek. Kairó legnagyobb reménye az a „bengázi tízek” néven ismert formáció, amelyben Haftar és a korábbi ellenséges tábor erős emberei, Fathí Báságá és Ahmad Maítík is helyet kapott.³⁰ Az egyiptomi vezetés igyekszik korábbi ellenfeleivel elásni a csatabárdot, és segíteni őket a kormányra jutásban.

28 Interjú egy egyiptomi külügyi államtitkár-helyettessel, Kairó, 2021. október.

29 „Egypt supports Somalia to counter Turkish influence”, *Al-Monitor*, 2022. január 19., <https://www.al-monitor.com/originals/2022/01/egypt-supports-somalia-counter-turkish-influence>.

30 „Shifting dynamics: Bashagha and Maiteeq meet Haftar in Benghazi”, *The Libya Observer*, 2021. december 21., <https://www.libyaobserver.ly/news/shifting-dynamics-bashagha-and-maiteeq-meet-haftar-benghazi>.

Etiópia

Szerző:

Marsai Viktor

Migrációkutató Intézet

Adatok (2021):

Lakosság: 117 876 227 fő

Népszaporulat: +2,61 százalék, +2 912 639 fő

Etnikai megoszlás: 34,5 százalék oromo, 26,9 százalék amhara, 6,2 százalék szomáli, 6,1 százalék tigrinya, 26,3 százalék egyéb, több tucat etnikai csoport (2007)

GDP (PPP): 345,14 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 2918 dollár

Gazdasági növekedés: +5,6 százalék

2021 főbb eseményei Etiópiában

A 2020 novemberében kitört tigráji konfliktus 2021-ben is folytatódott – sőt tovább eszkalálódott – Etiópiában. A Tigráji Nép Felszabadítási Frontja (TPLF) elnevezésű felkelőcsoport 2021 kora nyarán átvette a stratégiai kezdeményezést a kormányerőktől, és átfogó offenzívát indított az Etióp Nemzeti Védelmi Erők (ENDF) ellen. Mivel a nemzetközi nyomás miatt az ENDF-et korábban támogató eritreai erők jórészt kivonultak az országból, vagy legalábbis védelmi pozíciókat vettek fel, a TPLF képzett csapatai – a tigrinya lakosság támogatásával – komoly sikereket értek el. Június végén visszafoglalták a tartomány fővárosát, Mekellét és Kelet-Tigráj jelentős részét.¹ Ennek hatására az etióp kormány egyoldalú tűzszünetet hirdetett. Ám a Debrezion Gebremicsel TPLF – súlyos stratégiai hibát elkövetve – nem élt a lehetőséggel, és Amhara, illetve

1 „Tigray’s former rulers back in Mekelle, Ethiopian government declares ceasefire”, *Reuters*, 2021. június 29., <https://www.reuters.com/world/africa/mekelle-under-our-control-spokesperson-tigrays-former-rulers-says-2021-06-28/>.

Afar szövetségi tagállomokra is kiterjesztette offenzíváját, illetve szövetséget kötött az ország másik felkelőszervezetével, az Oromo Felszabadítási Hadsereggel (OLA)² annak érdekében, hogy Orómiában is támogatásra tegyen szert. A nyár folyamán a felkelők további jelentős területeket és számos nagyobb várost elfoglaltak Amhara régióban, és sokan már az Addisz-Abeba elleni végső offenzívát vizionálták.³

A TPLF túlterjeszkedése azonban megbosszulta magát. A gerillahadsereg – elszakadva a tigrinya területeken élvezett lakossági támogatástól – egyre nehezebben tudott csak működni az ellenséges amhara és afar lakosság között. Ráadásul nem volt tovább tartható az az elsősorban a nyugati médiát uraló narratíva sem, mely szerint a konfliktusban az ENDF és Addisz-Abeba az agresszor, a TPLF pedig a szenvedő alany. A korábbi eritreai és amhara fegyveresek által végrehajtott és nagy médiavisszhangot kiváltó atrocitások után sorra láttak napvilágot a tigrinya harcosok által elkövetett rémtettek is, és ezek után nem lehetett már kritika nélkül fenntartani a TPLF áldozatpozícióját.⁴ Az OLA a vártnál sokkal gyengébb szövetségesnek bizonyult, s nem tudta érdemben segíteni a felkelők előretörését, miközben Addisz-Abeba jelentős katonai támogatást kapott Törökországtól, Irántól és Kínától is. Az elsősorban drónok formájában nyújtott segítség révén az ENDF-nek sikerült érzékeny veszteséget okoznia a felkelőknek és ellehetetlenítenie a TPLF további térnyerését.⁵ A lázadók nem csupán Addisz-Abebaig nem jutottak el, de másik stratégiai céljukat, a fővárost Dzsibutival összekötő vasúti összeköttetés Millénél történő megszakítását sem tudták elérni. December elején az ENDF – amelyet személyesen a miniszterelnök, Abij Ahmed irányított a frontvonalból – megindította régóta

2 „Ethiopia armed group says it has alliance with Tigray forces”, *Al Jazeera*, 2021. augusztus 11., <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/11/ethiopia-armed-group-says-it-has-alliance-with-tigray-forces>.

3 „Rebels threaten Ethiopian capital as UN slams atrocities committed in Tigray conflict”, *CNN*, 2021. november 3., <https://edition.cnn.com/2021/11/03/africa/ethiopia-tigray-un-ehrc-investigation-intl/index.html>.

4 „Ethiopia: Survivors of TPLF attack in Amhara describe gang rape, looting and physical assaults”, *Amnesty International*, 2021. november 11., <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/11/ethiopia-survivors-of-tplf-attack-in-amhara-describe-gang-rape-looting-and-physical-assaults/>.

5 „Ethiopia Ups Use of Drone Strikes in Conflict Prompting Worries About Civilian Toll”, *VOA*, 2022. február 2., <https://www.voanews.com/a/6423787.html>.

tervezett offenzíváját, és gyors területszerzésbe kezdett. A TPLF elvesztette az Amharában korábban elfoglalt pozícióit, s december 20-án általános visszavonulást rendelt el Tigráj felé.⁶

2021-ben sor került az etióp választások lebonyolítására is. Bár a biztonsági helyzet miatt az 547 választókörzetből csak 436-ban került sor voksolásra, a miniszterelnök, Abij Ahmed Jólét Pártja (PP) elsőprő győzelmet aratott, és 410 parlamenti helyet szerzett. A sikert ugyanakkor beárnyékolta, hogy számos ellenzéki párt nem indult a választáson, részben arra hivatkozva, hogy a hatóságok zaklatták őket,⁷ részben pedig egyértelmű taktikai megfontolásból, mivel látszott, hogy nincs érdemi esélyük a győzelemre.⁸

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

2022 elején Abij Ahmed igyekezett kihasználni a kedvező katonai helyzetet, s nemzeti megbékélést hirdetett. Ennek keretében több korábban letartóztatott TPLF-vezetőt és más politikust is szabadon bocsátottak.⁹ Sokan vitatják azonban, hogy ez milyen mértékben nyitja meg az utat egy átfogó nemzeti megbékélés előtt – annál is inkább, mert az Addisz-Abeba által terrorcsoportoknak bélyegzett TPLF-et és OLA-t egyelőre nem tervezik bevonni a „nemzeti párbeszédbe”.¹⁰ Úgy tűnik, a lépés inkább a külvilág felé tett gesztus volt annak érdekében, hogy „igazolja”, Abij és a kormány kész az ellenzékkel történő

6 „Tigrayan forces announce retreat to Ethiopia’s Tigray region”, *Al Jazeera*, 2021. december 20., <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/20/tplf-rebels-announce-retreat-to-ethiopian-tigray-region>.

7 „Ethiopia: Abiy’s Prosperity Party wins landslide election victory”, *Al Jazeera*, 2021. július 10., <https://www.aljazeera.com/news/2021/7/10/ethiopian-ruling-party-wins-national-election-in-landslide>.

8 Interjú egy etióp PhD-hallgatóval, Budapest, 2021. szeptember.

9 „Ethiopia frees opposition leaders from prison, announces political dialogue”, *Reuters*, 2022. január 8., <https://www.reuters.com/world/africa/ethiopia-releases-opposition-party-leader-2022-01-07/>.

10 „Ethiopia’s new ‘national dialogue’ cannot deliver inclusive peace”, *Al Jazeera*, 2022. január 27., <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/1/27/can-ethiopian-national-dialogue-deliver-inclusive-peace>.

együttműködésre. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy az etióp vezérkari főnök helyette január 22-én arról beszélt egy interjúban, hogy folytatják a TPLF elleni offenzíva előkészületeit, és szét fogják zúzni a lázadókat.¹¹

Kül- és biztonságpolitika

Az etióp polgárháború jelentősen átalakította Kelet-Afrika viszonyait. Abij Ahmed már az elmúlt években is sokat dolgozott egy Etiópia–Eritrea–Szomália-tengely kiépítésén, amellyel többek szerint kifejezetten a TPLF elleni végső leszámolásra készült.¹² Ugyanakkor emögött nyilvánvalóan az a szándék is meghúzódott, hogy a térség szövetségi struktúrába rendeződött – és növekvő centrifugális erőnek kitett – entitásainak irányítását centralizálja, miközben Iszajász Afeverki Eritreája ehhez – szükség esetén – a katonai kiképzést, illetve erőt biztosítja. A tigráji konfliktus számottevően csökkentette Etiópia érdekérvényesítő képességét a nemzetközi térben, elsősorban nem a katonai helyzet jelentette instabilitás miatt – az Addisz-Abebában alig érezteti hatását –, hanem az erős nyugati nyomás következtében. A TPLF huszonöt éves uralma alatt kiváló viszonyt épített ki, s Nyugaton a politikusok és a média főleg az ő narratívájuk szerint, meglehetősen egyoldalúan magyarázta az etiópiai történéseket. Ez Addisz-Abeba és a Nyugat közti elhidegüléshez, már-már töréshez vezetett. Mindez azért is járt katasztrofális következményekkel a nyugati érdekekre nézve, mert a rivális hatalmak – Oroszország, Kína, Törökország – gyorsan igyekeztek kihasználni a helyzetet. Az a tény, hogy a felsorolt országok kormányai kiiktatás, szankciók és folyamatos kritikák helyett katonai segéllyel siettek a szorongatott etióp kormány támogatására, évek nyugati építkezését tette semmissé, és hosszú időre bebiztosította e hatalmak pozícióit a Magasföldön.

A háborús erőfeszítések és kiadások komoly terhet jelentettek az etióp költségvetés számára. Ennek legékeesebb megnyilvánulása az volt, hogy a Nagy Etióp Újjászületés Gát (GERD) építése messze nem a kívánt ütemben haladt: 2021-ben a tervezett 13 milliárd köbméter helyett csak 3-4 milliárd köbméternyi vizet

11 „Ethiopian army: We will enter Tigray to eliminate the enemy”, *TRT World*, 2022. január 22., <https://www.trtworld.com/africa/ethiopian-army-we-will-enter-tigray-to-eliminate-the-enemy-53952>.

12 Interjú az International Crisis Group munkatársával, Nairobi, 2022. január.

sikerült megtartani a víztározóban, mivel az nem készült el a szükséges magasságban.¹³

A háborús konfliktus lehetőséget adott Addisz-Abeba riválisainak, hogy saját pozícióikon javítsanak. Ennek egyik látványos eleme a GERD ellen indított egyiptomi diplomáciai offenzíva volt. Mindennek során Kairó – részben joggal – meglehetősen kemény hangot ütött meg az olyan egyoldalú etióp lépések miatt, mint a víztározó feltöltése. Konkrét fegyveres konfliktussá szélesedett az al-fashagai feszültség, mely során Kartúm a *de jure* Szudánhoz tartozó, de évtizedek óta etióp – pontosabban amhara – földművesek által használt területekért katonai offenzívát indított.¹⁴ Az alacsony intenzitású határháború komolyan megmérgezi a felek viszonyát, ugyanakkor Szudán és az ország katonai vezetése számára kiváló lehetőséget teremt a nacionalizmus felszítására és a hadsereg – civil kormánnyal szemben felépített – „nemzetmentő” imázsának erősítésére. Így kevés esély mutatkozik arra, hogy a felek tartós megállapodásra jussanak egymással.

Trendek és forgatókönyvek

Az etióp történelem során a centrum általában erővel verte le a perifériák felkeléseit, és kevés esetben került sor kompromisszumos megegyezésre. Az elmúlt években a felek olyan pozícióba kormányozták magukat, ahol módfelett nehéz a párbeszéd: mind a TPLF, mind Addisz-Abeba kezéhez nagyon sok vér tapad, s a kölcsönös atrocitások, bizalmatlanság nem teszi könnyűvé a tárgyalásokat. Nemigen látszik az a legkisebb közös többszörös, amely mentén megindulhatna a párbeszéd. A 2015 óta tartó etióp zavargások ráadásul megmutatták, hogy a tigrinyák mellett más népcsoportok is kacérkodnak az önállóság gondolatával. Éppen ezért részben meg van kötve az etióp szövetségi kormány keze: ha a felkelő, az ENDF-fel szemben nyíltan fellépő TPLF érdemi következmények nélkül, sőt komoly koncessziókkal kerülhet ki a küzdelemből, az más csoportokat is fegyveres harcra buzdíthat. Ráadásul fontos látnunk, hogy az etióp lakos-

13 „River Nile dam: Why Ethiopia can't stop it being filled”, *BBC*, 2021. július 8., <https://www.bbc.com/news/world-africa-53432948>.

14 „Containing the Volatile Sudan-Ethiopia Border Dispute”, *Crisis Group*, 2021. június 24., <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/ethiopia/b173-containing-volatile-sudan-ethiopia-border-dispute>.

ság zöme – függetlenül a TPLF nemzetközi támogatottságától – Abij és a kormány pártján áll. Az ország maradék nyolcvan népcsoportja ugyanis pontosan emlékszik arra, milyen volt, amikor évtizedeken át a népesség 5 százalékát kitevő kisebbség uralta a többséget.¹⁵

Az azonban elég jól látszik, hogy az ENDF egyelőre nincs abban a helyzetben, hogy sikeresen harcolhasson Tigrájban – nem véletlen, hogy a decemberi győzelmek után Addisz-Abeba sem erőltette az offenzívát. Így 2022 elején leginkább az erőgyűjtés és a felek közötti tapogatózás zajlott.

Végül, de nem utolsósorban szólnunk kell a háború okozta humanitárius helyzetről is. 2022 elejére a harcok, illetve az ország keleti területeit sújtó aszály miatt már 9 millió ember szorult élelmiszersegélyre.¹⁶ Figyelembe véve, hogy a legvalószínűbb forgatókönyvet a háború elhúzódása jelenti, 2022 során különösen nagy lesz a nyomás a nemzetközi szereplőkön, hogy igyekezzenek támogatni Addisz-Abebat az éhínség megakadályozásában, ahogy az az 1980-as években is történt.

15 „7 November massive protest against TPLF & its enablers, the largest protest ever in Ethiopia history”, *Liveuamap*, 2021. november 7., <https://ethiopia.liveuamap.com/en/2021/7-november-7-november-massive-protest-against-tplf-its-enabler>.

16 „Northern Ethiopia: A record 9 million now need food assistance”, *UN*, 2022. január 28., <https://news.un.org/en/story/2022/01/1110802>.

Szíria

Szerző:

Sayfo Omar

Migrációkutató Intézet

Adatok (2021):

Lakosság: 18 275 702 fő

Népszaporulat: +4,42 százalék, +775 044 fő

Etnikai megoszlás: 87 százalék muszlim (74 százalék szunnita, 13 százalék síita), 10 százalék keresztény, 3 százalék drúz

GDP (PPP): 136 milliárd dollár (becsült érték)

GDP/fő (PPP): 6373 dollár (becsült érték)

Gazdasági növekedés: +3 százalék (becsült érték)

2021 főbb eseményei Szíriában

2021 a tizedik évébe lépő szíriai konfliktus legnyugodtabb esztendője volt: kisebb összecsapásokban összesen 3746 ember veszítette életét, ami a korábbi adatokkal összehasonlítva rekordalacsony értéknek számít.¹ A 2020-ban befagyott frontvonalak nem változtak, így az ország továbbra is négy nagy részből áll: a kormányerők által ellenőrzött, Szíria 70 százalékát kitevő központi területekből, az iszlamista Haj'at Tahrír al-Sám (HTS) uralma alatt álló északnyugati Idlib tartományból és környékéből, valamint a Törökországhoz lojális Szíriai Nemzeti Hadsereg által ellenőrzött északi, illetve az amerikai támogatást élvező, kurd többségű Szíriai Védelmi Erők (SDF) irányítása alatt álló északkeleti országrészből. Mivel az országon belüli menekültek mozgása korábban elsősorban a frontok mozgását követte, a viszonylagos nyugalomnak köszönhetően 2021-ben nem történt jelentős belső migráció.

1 „SOHR: 3,746 Syrians were killed, including civilians, during 2021”, *Syrian Observatory for Human Rights*, 2021. december 23., <https://www.syriaahr.com/en/231894/>.

Májusban elnökválasztást tartottak az országban, és azt 78,6 százalékos részvétel mellett, a szavazatok 95,1 százalékát megszerezve a 2000 óta regnáló Bassár al-Aszad nyerte meg.² A voksoláson azonban nem vehetett részt a kormányerők ellenőrzésén kívül eső területeken élő 4,1 millió állampolgár, valamint a Törökországban tartózkodó több mint 3,5 millió és az Európában tartózkodó közel egymillió menekült sem.

A Covid-19 drámai terjedése, a háború következményei és a nemzetközi hatások következtében az ország gazdasági helyzete jelentősen romlott. Noha kezdetben a Törökország által gazdaságilag „annektált” Idleb kormányzóságban és az északi területeken ez kevésbé volt érezhető, az év végére a török líra összeomlásával e területeken is elszabadultak az árak, és romlott az emberek életminősége.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

2021-ben 13,4 millió ember, Szíria lakosságának 60 százaléka szorult humanitárius segílyre. A gazdasági nehézségek enyhítése érdekében a kormány 2021 szeptemberében beruházókat hívott a harcokban elpusztult ipari létesítmények helyreállítására. Az ennek eredményeként 2022-ben fellendülő privatizációs folyamatok várhatóan lehetőséget kínálnak a háború éveiben átrendeződött gazdasági elit pozíciójának megerősítésére, valamint az öbölbeli (elsősorban az Egyesült Arab Emírségekből származó) tőke térnyerésére. Az általános gazdasági kilátásokat rontja, hogy 2020-ban visszatért a szárazság az országba, 2021 áprilisára pedig Aleppó, Deir al-Zór, al-Haszakeh és Rakka kormányzóságban is vízhiány lépett fel. A szárazság elhúzódása az ország számos régiójában növelheti a társadalmi feszültségeket.

Szíria rövid távú újraegyesítésére elenyésző esély mutatkozik, a befagyott háborús frontokon jelentős változás nem várható. Recep Tayyip Erdoğan 2021-ben is több alkalommal fenyegetett beavatkozással a kurd többségű Szíriai Védelmi Erők (SDF) által ellenőrzött északkeleti területeken, ám végül Törökország és az SDF mögött álló Egyesült Államok közötti érzékeny viszony miatt nem in-

2 „Assad wins Syrian election dismissed as farce by critics”, *BBC*, 2021. május 27., <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-57277336>.

dított támadást ellenük. A súlyos gazdasági válsággal küzdő Törökországban 2023-ban választások lesznek, így a kormány a szíriai front eszkalációja helyett jelenleg inkább a *status quo* fenntartásában érdekelt. Nem várható számottevő változás az északnyugati Idlibben sem. Bár a HTS és a szíriai kormányerők között jó eséllyel folytatódnak a villongások, ezek aligha vezetnek a határvonalak jelentős módosulásához. A szíriai kormányerőknek sem a humán, sem az anyagi forrásai nincsenek meg egy offenzívához, ráadásul annak sikere esetén menekültek százazrei áramlanának az Ankara által támogatott csoportok területeire vagy épp Törökország irányába, komoly diplomáciai feszültségeket generálva a törökök és Aszad fő támogatója, Moszkva között. Oroszország egyébként a török offenzívában sem érdekelt, mert azzal a térségben tartózkodó – sok esetben a volt szovjet országokból érkező – dzsihádisták szétszélednének, s más frontokon okozhatnának problémákat. 2022-ben ugyanakkor a nemzetközi legitimitásért küzdő HTS minden bizonnyal folytatni fogja a vele korábban együtt harcoló külföldi dzsihádisták felszámolását, ezzel próbálva maga mögött hagyni a terrorista múltját – rövid távon vélhetően sikertelenül.³

Mivel Idlibben 2020 nyara óta a török líra lett a fizetőeszköz, annak 2021-es összeomlása ott is súlyos következményekkel járt: az elszabaduló árak miatt már a lakosság 75 százaléka szorul humanitárius segílyre.⁴ Ennek folyósítása egyelőre megoldott, mivel 2021-ben Oroszország is jóváhagyta, hogy a 2,4 millió ember ellátásáért felelős ENSZ-konvojok továbbra is használhassák az Idlibet Törökországgal összekötő Báb al-Hawá határátkelőt.⁵ Noha ez a mandátum 2022-ben ismét lejár, Moszkva – az Ankarával való jó kapcsolatát megőrizendő – hihetetlen nem fog akadályokat gördíteni annak további meghosszabbítása elé. A kormányzóságban így a romló gazdasági helyzet ellenére sem várható humanitárius katasztrófa.

Roszzabbodhat viszont a kormány ellenőrzésén kívül eső területeken élő menekültek helyzete. 2021 nyarán és telén számos sáttortáborban okozott sú-

3 Soliman, Nagwan: „The New Jihadists and the Taliban Model”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2021. december 20., <https://carnegieendowment.org/sada/86049>.

4 „Idlib: Collapsing Turkish lira makes daily life harder than ever”, *DW*, 2021. december 1., <https://www.dw.com/en/idlib-collapsing-turkish-lira-makes-daily-life-harder-than-ever/a-59986970>.

5 „Security Council Extends Use of Border Crossing for Humanitarian Aid into Syria, Unanimously Adopting Resolution 2585”, *Reliefweb*, 2021. július 9., <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/security-council-extends-use-border-crossing-humanitarian-aid-syria>.

lyos problémákat a lezúduló eső.⁶ Ennek következtében egyre többen építenek betonházakat, vagyis kezdenek hosszú távon berendezkedni.⁷ A nemzetközi segélyek esetleges csökkenése drámai következményekkel járhat a menekültek számára. A külföldre szakadt 6,8 millió menekült hazatérésére a kormány azt ellehetetlenítő intézkedései miatt jelenleg nincs esély.⁸

Kül- és biztonságpolitika

Bassár al-Aszad, akinek a felkelés 2011-es kezdetekor számos korábbi nemzetközi partnere hátat fordított, az elmúlt években megkezdte külkapcsolatainak normalizálását. 2021-ben a koronavírus-járvány nyomán súlyos gazdasági nehézségekkel küzdő Jordánia újraindította a Damaszkuszt Ammánal összekötő Jaber határátkelőt, ettől remélve a kereskedelmi kapcsolatok fellendülését, majd újraindította a két főváros közti repülőjáratot is.⁹ Októberben – tíz év után először – újra beszélt egymással telefonon II. Abdulláh király és Bassár al-Aszad, s a jordán uralkodó biztosította a szír elnököt arról, hogy hazája támogatja „a Szíria szuverenitásának, stabilitásának, területi és társadalmi integritásának megőrzésére tett erőfeszítéseket”.¹⁰

Az Egyesült Arab Emírségek még 2018-ban újraindította damaszkuszi követségét, majd a két ország gazdasági miniszterei 2021 októberében találkoztak

-
- 6 „Tens of thousands in northwest Syria lose shelter after floods inundate camps”, *UN News*, 2021. január 27., <https://news.un.org/en/story/2021/01/1083072>; Høvring, Roald: „Winter storms hit displaced Syrians”, *NRC*, 2022. január 5., <https://www.nrc.no/shorthand/stories/winter-storms-hit-displaced-syrians/index.html>.
 - 7 Fahim, Kareen: „In Syria’s war without end, refugee tent camps harden into concrete cities”, *The Washington Post*, 2021. július 19., https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/idlib-syria-war-refugees/2021/07/19/db8d514e-e0e2-11eb-a27f-8b294930e95b_story.html.
 - 8 Sayfo, Omar: „Nem szívesen látott hazatérők – A menekültek hazatérését megnehezítő törvények Szíriában”, *Migrációkutató Intézet*, 2021. május 19., https://www.migrációkutato.hu/wp-content/uploads/2021/05/20210519_MKI_GYORSELEMZES_2021_8_sayfo_omar_nem_szivesen_latott_hazaterok.pdf.
 - 9 Al-Khalidi, Suleiman: „Jordan fully reopens border crossing with Syria, seeks trade boost”, *Reuters*, 2021. szeptember 30., <https://www.reuters.com/world/middle-east/jordan-fully-reopens-main-crossing-with-syria-2021-09-29/>.
 - 10 „Jordan’s king receives first call from Syria’s al-Assad in decade”, *Al Jazeera*, 2021. október 3., <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/3/jordans-king-receives-first-call-from-syrias-assad-in-decade>

a Dubaji Expo 2020-on, egy hónappal később pedig Bassár al-Aszad fogadta az emirátusok külügyminiszterét damaszkuszi rezidenciáján.¹¹ Mivel az arab öbölországok rossz szemmel nézik Irán szíriai befolyásának növekedését, 2022-ben további olyan megállapodások várhatók, melyek keretében Damaszkusz gazdasági segítséget kaphat tőlük. Az Arab Liga március végén Algériában esedékes csúcstalálkozója fontos indikátora lehet annak, hogyan alakul majd Szíria és az arab államok viszonya.

Az arab országok felé történő esetleges nyitás ellenére az orosz és az iráni kapcsolatok Damaszkusz számára nem feláldozhatók. A perzsa állam katonai jelenléte miatt viszont az izraeli légierő várhatóan 2022-ben is folytatni fogja a Szíria területén lévő célpontok ellen végrehajtott akcióit.

Az ország nyugati kapcsolatainak helyreállítása még várat magára. Noha 2021-ben az Interpol – amelynek élén most az emirátusokbeli Ahmad Nászir ar-Raísi áll – visszavette Szíriát az információcserét szolgáló hálózatába, az ország nemzetközi rehabilitációja aligha történik meg 2022-ben. 2021-ben Dánia biztonságos állammak minősítette Szíriát, s emiatt több tucat menedékkérő tartózkodási engedélyét visszavonta, ám a példáját aligha követik majd a szíreket nagyobb számban elszállásoló országok, így Németország és Svédország.

A szíriai biztonsági helyzetben nem várható jelentős változás. Kurd források szerint a területeit 2019-ben elvesztő Iszlám Állam 2021-ben 267 támadást hajtott végre, amivel 183 ember életét oltotta ki. Ez számottevő csökkenést jelent a 2020-as 572 támadáshoz és 299 halotthoz képest. A terrorszervezet 600 harcosát likvidálták.¹² Ilyen veszteségek mellett kevés az esélye, hogy az Iszlám Állam újból erőre kap. Mint ahogy annak is, hogy megoldódjon azon tízezer dzsihádistának és 60 ezer családtagjának az ügye, akiket a kelet-szíriai Baghuzban, illetve az al-Hol táborban tartanak fogva az SDF fegyveresei.¹³

11 "UAE, Syria agree on plans to enhance economic cooperation", *Al Jazeera*, 2021. október 10., <https://www.aljazeera.com/news/2021/10/10/uae-syria-agree-on-plans-to-enhance-economic-cooperation>

12 „Sleepers Cells”, *Rojava Information Center*, <https://rojvainformationcenter.com/category/report/sleeper-cells/>

13 „UN Syria Commission: Increasing violence and fighting add to Syria’s woes, making it unsafe for return”, *UNHRC*, 2021. szeptember 14., <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=27456&LangID=E>

Trendek és forgatókönyvek

A szíriai konfliktus 2021-ben gyakorlatilag befagyott. A helyi szereplők erőforrásai legfeljebb csak pozíciójuk konszolidációjára elegendők, az őket támogató hatalmak részéről pedig aránytalanul nagy erőforrásokat igényelne, és stratégiai túl nagy kockázatokkal járna a *status quo* megváltoztatása. Így bár a kisebb fegyveres villongások 2022-ben is folytatódni fognak, a frontok megváltozására kevés az esély.

Az Aszad-rezsim nemzetközi konszolidációja megkezdődött, de nagyon lassú ütemben halad. A gazdaságilag kivérzett kormányzat az elkövetkező időszakban olyan (elsősorban arab) országok irányába is nyithat, amelyek korábban a bukásáért küzdöttek. A török gazdaság problémáinak súlyosbodásával az ország északnyugati és északi részein jó eséllyel tovább fog romlani a humanitárius helyzet.

Kérdés, hogy az orosz–ukrán háború hogyan fog hatni a damaszkuszi rezsim stabilitására, s Oroszország képes lesz-e fenntartani az általa nyújtott támogatás eddigi mértékét, illetve hogy hány szír fog harcolni Ukrajnában, és közülük hányan jönnek majd vissza.

Irak

Szerző:

Tárik Meszár

MCC Migrációkutató Intézet

Adatok (2021):

Lakosság: 41 179 350 fő

Népszaporulat: +2,37 százalék, +956 857 fő

Etnikai megoszlás: 75-80 százalék arab, 15-20 százalék kurd, 5 százalék török, asszír, örmény

GDP (PPP): 512,93 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 12 141 dollár

Gazdasági növekedés: +2,8 százalék

2021 főbb eseményei Irakban

Az országban csak 2022-ben került volna sor parlamenti választásokra, de a 2019-ben kezdődő folyamatos tömegtüntetések miatt idő előtti választások kihirdetésére volt szükség, s 2021. október 10-én meg is tartották őket. A legtöbb mandátumot a síita Muktada asz-Szadr vezette asz-Szajrún politikai párt-szövetség kapta: nekik szám szerint 73 képviselőjük jutott be a 329 fős törvényhozásba.¹ Az önállóan, nem pedig egy többpárti koalíciós lista részeként induló Kurdisztáni Demokrata Párt összesen 33 mandátumot szerzett, így Irak legna-

1 „ةي ردصلال ةل تكلال زوف دكؤت ةي ةئانل ةي قارعال ةاباخ ةنل ال ةئائال ن”, *Al Jazeera*, 2021. november 30., <https://www.aljazeera.net/news/politics/2021/11/30/%D9%86%D8%AA%D8%A7%D8%A6%D8%AC-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86%D8%AA%D8%AE%D8%A7%D8%A8%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%87%D8%A7%D8%A6%D9%8A%D8%A9>.

2021 egyik fontos eseménye volt a Közel-Keleten, hogy az Egyesült Államok vezette koalíciós erők befejezték iraki küldetésüket, s több magas rangú amerikai és iraki tisztviselő is közölte: a koalíció az iraki erőket segítő tanácsadó szerepre áll át, továbbra is segítséget és képzést nyújtva az iraki hadseregnek. A bejelentés megerősíti Joe Biden amerikai elnök kormányának júliusi döntését, amely szerint az USA vezette koalíció 2021. december 31-ig az iraki küldetését befejezi. Az elmúlt időszakban körülbelül 2500 amerikai és további 1000 koalíciós katona tartózkodott Irakban,⁵ ám az nem világos, hányan is maradnak a most következő szakaszban. A parancsnok, John Brennan vezérőrnagy elmondta, hogy az Iszlám Állam terrorszervezet elleni háború még nem ért véget: „A Dáís⁶ leállt, de nem szűnt meg.”⁷ Valójában azonban a harci küldetés befejezésének kihirdetése csak formális lépés volt, és nem hozott jelentősebb változást a kialakult helyzetben. Ennek oka, hogy a koalíció már korábban, 2020 elején abbahagyta a konkrét ütközetekben való részvételt, s azóta az Egyesült Államok tevékenységének fő fókusza az iraki csapatok megsegítésére irányult.

Az Iszlám Állam terrorszervezet 2017-ben Irakban, 2019-ben pedig Szíriában is elveszítette utolsó nagyobb területeit, bár az elmúlt hónapokban megszapordtak a hozzá köthető támadások, a többi közt Irak északi, félautonóm kurd régiójában. A 2021-ben történt legnagyobb terrortámadások a következők voltak: január 21-én egy öngyilkos merénylő egy bagdadi piacon legkevesebb harminc emberrel,⁸ július 19-én szintén egy öngyilkos merénylő egy bagdadi szabadtéri vásáron harmincöt emberrel,⁹ és október végén Dijála tartományban az Iszlám Állam terrorszervezet legkevesebb tizenkét emberrel végzett.¹⁰

A tavalyi év során több olyan tragikus esemény is lezajlott Irakban, amelyek nem lehet közvetlenül a terrorizmushoz kötni. Ezek közül az egyik leg-

5 „US-led combat mission in Iraq ends, shifting to advisory role”, *Al Jazeera*, 2021. december 9., <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/9/iraq-official-says-us-combat-mission-in-the-country-has-ended>.

6 A Dáís betűszó feloldása: ad-Daula al-Iszlámijja fi-l-Irák va-s-Sám (Iszlám Állam Irakban és Szíriában) – arabul gyakran hivatkoznak rá így.

7 „US-led combat mission in Iraq ends, shifting to advisory role”.

8 „Deadly twin suicide blasts rock Baghdad market”, *France 24*, 2021. január 21., <https://www.france24.com/en/middle-east/20210121-deadly-twin-suicide-blasts-rock-baghdad-market>.

9 „مجدوم قوسى لى لى اى رىج 60 والى تىق 35: ردى لى لى نى دم رى جى فى تى”, *BBC*, 2021. július 19., <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-57890793>.

10 „اى رى جى 15 والى تىق 12 لى لى لى لى اى رى جى دب ”ش عا د”, *Anadolu Agency*, 2021. október 26., <https://tinyurl.com/2p8u7bs5>.

nagyobb a dél-iraki Nászirijja városában található kórházban történt és kilencenkét emberéletet követelő tüzeset volt.¹¹ A fővárosban, Bagdadban ugyancsak egy kórházban pusztító tűzvész miatt nyolcvankét ember veszett oda.¹² Ezek és a hasonló esetek rávilágítanak az iraki kórházak silány felszereltségére (a tűzjelzők és oltóberendezések hiányára, az elavult és nem karbantartott elektromos hálózatra stb.) és általánosságban véve az iraki egészségügy lesújtó helyzetére.

További jelentős eseménynek számított az ország életében Ferenc pápa 2021. márciusi iraki látogatása. A pápa felszólított a békés együttélésre, s arra kérte az ország vezetését, hogy biztosítsanak azonos jogokat minden vallási és etnikai közösség számára. A katolikus egyházfő többek közt találkozott Ali asz-Szíisztáni síita nagyajattalhal is, aki a síita iszlám egyik legfontosabb személyiségének számít. Vele főképp Irak keresztényeiről, valamint a békés szimbiózis előmozdításának lehetőségeiről folytattak eszmecsere.¹³

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Irak a világ egyik leginkább olajexportfüggő országa. Az elmúlt évtizedben az olajbevételek az export több mint 99 százalékát, a kormány költségvetésének 85 százalékát és a GDP 42 százalékát tették ki.¹⁴ A túlzott olajfüggőség makrogazdasági bizonytalanságnak teszi ki az országot, miközben költségvetési merevsége a fiskális mozgásterét és az anticiklikus gazdaságpolitika lehetőségét kor-

11 „Iraq hospital fire: Protests as Covid ward blaze kills at least 92”, *BBC*, 2021. július 13., <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-57814954>.

12 „دادغبب یف شتسم ةثراك یف ی حرج 110 وألیتق 82”, *Al Khaleej*, 2021. április 25., <https://www.alkhaleej.ae/2021-04-25/82-%D9%82%D8%AA%D9%8A%D9%84%D8%A7%D9%8B-%D9%88110-%D8%AC%D8%B1%D8%AD%D9%89-%D9%81%D9%8A-%D9%83%D8%A7%D8%B1%D8%AB%D8%A9-%D9%85%D8%B3%D8%A-%D8%B4%D9%81%D9%89-%D8%A8%D8%A8%D8%BA%D8%AF%D8%A7%D8%AF/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8/%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D8%A9>.

13 „Pope Francis and Grand Ayatollah Sistani call for unity at Iraq meeting”, *The Guardian*, 2021. március 6., <https://www.theguardian.com/world/2021/mar/06/pope-francis-and-grand-ayatollah-sistani-call-for-unity-at-iraq-meeting>.

14 „Iraq Overview”, *World Bank*, 2021. november 1., <https://www.worldbank.org/en/country/iraq/overview#1>.

látozza. Éppen emiatt a reál-GDP teljesítménye 2022 és 2026 között szorosan követni fogja az olajpiaci mozgásokat.

Ami a foglalkoztatást illeti, 2021 januárjában a 40,2 millió lakosú országban a munkanélküliségi ráta több mint 10 százalékponttal volt magasabb a Covid–19 előtti 12,7 százalékos szintnél.¹⁵ Továbbra is magas a munkanélküliség a kitelepítettek, a visszatelepülők, a női álláskeresők, a járvány előtti egyéni vállalkozók és az informális munkavállalók körében.

A nemzetközi olajpiacok virágzásával Irak gazdasági feltételei is fokozatosan javulnak, noha ezt a fellendülést egyértelműen lassítják a szűk strukturális keresztmetszetek jelentette komoly kockázatok. Ráadásul az állami tulajdonú bankok, valamint a központi bank államnak való nagyfokú kitettsége sem javít a helyzeten. Irak gazdasági növekedését tovább nehezítik a bizonytalan politikai viszonyok, a gyenge egészségügyi rendszer és a burjánzó korrupció – ezek még mindig zavargásokat váltanak ki országszerte.

Középtávon az olajár-növekedés lesz a gazdasági bővülés fő motorja.¹⁶ Irak gazdasági kilátásait jelentős kockázatok fenyegetik, amelyek a strukturális reformok gyorsított végrehajtását teszik szükségessé. Súlyos problémákat okozhat az olajár esetleges csökkenése (bár egy ilyen forgatókönyv megvalósulása az orosz–ukrán háború miatt egyelőre csak hosszabb távon várható), az új vírusvariánsok terjedése miatt súlyosbodó Covid–19-válság, a biztonsági feltételek esetleges romlása, valamint az éghajlatváltozás erősödése. További folyamatos gondot okoz a mezőgazdaságot és az ipart érintő víz- és villamosenergia-hiány, amelyre még mindig nem sikerült hatékony megoldást találni. E kockázatok hatásainak elhárítása vagy mérséklése legfőképpen a leendő kormány politikájától és az átfogó reformok iránti elkötelezettségétől függ majd.

Az iraki vízhiány a közeljövőben egy nagyobb gazdasági és szociális válság előidézője lehet, s ennek negatív hatásai már 2022-ben is jócskán érezhetőek lesznek. A Tigris és az Eufrátesz folyók jóvoltából Irak egykor a régió egyik legnagyobb vízkészletekkel rendelkező országának számított, mára viszont a hőmérséklet folyamatos emelkedésével és az ország jelentős részének elsivatagosodásával lakosainak milliói szenvednek a tiszta víz hiányától. Ehhez még hozzáadódik a szomszédos államok, főként Törökország és Irán vízpolitikája, ezek ugyanis teljes mértékben figyelmen kívül hagyják Irak érdekeit, s így soro-

15 Uo.

16 Uo.

zatos gátépítési, illetve vízszabályozási projektjeik következtében az iraki folyómedrek kiszáradnak.¹⁷ A folyamat könnyen az évtized egyik legnagyobb válságába fordulhat, megoldásához pedig nemzetközi nyomásgyakorlásra is szükség lesz majd.

A Szaddám-rezsim 2003-as bukása óta Irak politikai stabilitását etnikai viszályok, lázadások és gyakori erőszakos konfliktusok hátráltatják. Ilyen kaotikus környezetben az ország legitimitásának és fejlődésének helyreállítására tett erőfeszítések eredménytelennek bizonyultak. A gyenge állami intézmények és a döntéshozatali jogkör hiánya miatt az elemi szintű kormányzás is kihívást jelent; a kormányzat például a korábban iszlamista csoportok által ellenőrzött területeken sem volt képes stabilitást teremteni. Kirkuknak a mai napig nincs kormányzója. A korrupció növekedése is komoly aggodalomra ad okot, és az átlagemberek is erre panaszkodnak leginkább. Az Enabling Peace in Iraq Center nemrégiben készült tanulmánya szerint az irakiak mintegy 80 százaléka a korrupciót tekinti az ország egyik legnagyobb problémájának. Számuk közel tízszer magasabb azokénál, akik az Iszlám Állam terrorszervezetet (8,8 százalék) vagy az egészségügyet, illetve a Covid-19-et (5,9 százalék) említik a leg-súlyosabb problémák között.¹⁸

A belpolitikai instabilitást tovább növelheti, hogy a legutóbbi, 2021. október 10-én tartott választások eredményét az Irán által támogatott Népi Mozgósítási Fronthoz (PMU) kapcsolódó politikai tömbök, köztük a húsz mandátumot vesztő Fatah párt is vitatja. E blokk tagadja a szavazáson többségi felhatalmazást nyert politikai erő (a Szadrista Mozgalom) legitim mivoltát. Az Irán-barát frakció gyengülése hozzájárul az iráni befolyás leépítéséhez, de ezzel együtt konfliktusok gócpontja is lehet, tagjainak elégedetlensége ugyanis jó eséllyel növekvő politikai instabilitáshoz, az erőszak megjelenéséhez vezethet, s valószínűleg további késéseket idéz majd elő a kormányalakításban – így az várhatóan 2022 első harmadáig is eltarthat.

17 Dezső Tamás – Pénzváltó Nikolett – Sayfo Omar – Tárik Mészár: „Kiszáradt folyómedrek a Közel-Keleten – Irak, Szíria, Törökország és Irán konfliktusa a víz körül”, *Migrációkutató Intézet, Horizont*, 2022/1, https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/01/20220107_HORIZONT_2022_1_dezso_penzvalto_sayfo_tarik_kiszaradt_folyomedrek_a_kozel_keleten_irak_sziria_torokorszag_es_iran_konfliktusa_a_viz_korul.pdf.

18 „The Long Game: Iraq’s “Tishreen” Movement and the Struggle for Reform”, *Enabling Peace in Iraq Center*, 2021. október, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Tishreen_Report_October_2021.pdf.

Kül- és biztonságpolitika

Iraki és kurd biztonsági tisztviselők szerint az iraki biztonsági erők még mindig koalíciós légi támogatást igényelnek az Iszlám Állam elleni hadműveletekhez és a hírszerzéshez. Segítségre van továbbá szükségük az Egyesült Államok által biztosított fegyverek és felszerelések karbantartásához is.

Az Irán-barát síita pártok 2021 folyamán egyre gyakrabban kérték az amerikai hadsereg iraki szerepvállalásának csökkentését. Az elmúlt hónapokban amerikai csapatokat és iraki érdekeltségeket is többtucatnyi rakéta- és drón-támadás ért. Az Egyesült Államok az Irán-barát iraki csoportokat okolta a támadásokért.¹⁹

Az elmúlt két évtizedben Irak polgárháborún, megszálláson, szektáriánus megosztottságon és az államba és annak intézményeibe vetett mély bizalmi válságon is keresztülment. Egyes megfigyelők szerint maga Irak nem több egy olyan mesterséges entitásnál, amelyet különféle, etnikai és vallási szempontból eltérő népelemek ötvözete alkot, ezek pedig túl sokfélék ahhoz, hogy egyetlen zászló alatt egyesüljenek. Mindezt azonban cáfolják az ország hosszú történelmi tapasztalatai, s annak a régóta létező mezopotámiai identitásnak a megléte, mely az iraki azonosságtudat alapjául is szolgál. Ez utóbbi miatt is nehezen képzelhető el az a feltételezés, amely a közeljövőben az ország több részre való felosztását vizionálja, így valószínűsíthető, hogy 2022-ben sem lehetünk efféle kezdeményezések vagy történések szemtanúi.

Az elmúlt néhány évben az iraki biztonsági helyzet javult, de az államnak 2022-ben is jelentős belső fenyegetésekkel és külső beavatkozási kísérletekkel kell majd szembenéznie. A belső megosztottság tükröződik vissza a rivális milíciák tevékenységében is, amelyeket külföldi, nem iraki szereplők patronálnak; ezek pedig saját ambícióikat szem előtt tartva számottevően rontják Irak biztonsági helyzetét. A regionális szereplők, köztük Irán, az öböl menti monarchiák és Törökország kulcsszerepet játszanak az országban, csakúgy, mint az Egyesült Államok, a NATO-tagországok és – kisebb mértékben – maga a NATO is. Irak biztonságát 2022-ben a regionális rivalizálás és a NATO-szövetségesek, illetve az Oroszország és Kína közötti verseny is alakítja majd.

19 Berat Conkar, Ahmet: „Preliminary Draft Report - The Future of Iraq: Security, Stabilization and Regional Vocation”, *NATO Parliamentary Assembly*, 2021. június 4., <https://www.nato-pa.int/document/2021-future-iraq-security-stabilisation-and-regional-vocation-report-conkar-026-gsm-21-e>.

Trendek és foratókönyvek

Irak 2022-es évét három tényező fogja nagymértékben befolyásolni: az új kormány megalakulása, az Irán és a nyugati hatalmi pólus közötti szakadatlan egyensúlyozás, valamint a terrorizmus elleni harc folytatása. A második két tényező alakulása függ az elsőtől, s egyelőre még nem tisztázott, hogy az új kormány pontosan mely érdekszférák befolyása alá fog kerülni. Ha az asz-Szadr vezetete frakció akarata érvényesül, akkor garantálható lesz az iráni háttérhatalom pozícióinak Irakon belüli gyengülése. Ellenkező esetben folytatódni fog a lassan már két évtizede megszokott Irán befolyásolta bel- és külpolitika, és nem fognak csillapodni a már két éve tartó sorozatos tüntetések sem. Ez utóbbival kapcsolatban fontos leszögezni, hogy a hatalmi rendszer változása esetén a korábban uralkodó pártokhoz köthető emberek demonstrációi is okozhatnak még problémát.

A kurd kérdés eszkalálódására ebben az évben nem kell számítani, sőt az Iszlám Állam terrorszervezet újbóli megerősödése miatt sokkal inkább egy szorosabb arab–kurd együttműködésnek lehetünk majd szemtanúi. Ha az arabok és a kurdok korábbi vitáikat félre tudják tenni, s kellő segítség érkezik az Egyesült Államok haderejétől, jó eséllyel vissza lehet szorítani a militáns szervezet által jelentett egyre nagyobb fenyegetést is. A képbe azonban bezavarhat a már szemmel láthatóan komoly problémát okozó vízhiány. Ennek megoldásához a szomszédos államokkal szembeni asszertív fellépésre, valamint egységes és stabil politikai háttérre lenne szükség. Ha az utóbbit nem sikerül időben megoldani, akkor az nemcsak a 2022-es évre, hanem Irak távolabbi jövőjére is hatással lesz.

Irán

Szerző:

Surjányi Dávid

nemzetközi jogász, Közel-Kelet-kutató, külpolitikai rovatvezető

Adatok (2021):

Lakosság: 83 935 000 fő

Népszaporulat: +0,68 százalék, +569 963 fő

Etnikai megoszlás: 61 százalék perzsa, 16 százalék azeri, 10 százalék kurd, 6 százalék lúr, 2 százalék türkmén és más türk etnikumok, 2 százalék beludz, 2 százalék arab, 1 százalék egyéb

GDP (PPP): 1189,15 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 13 993 dollár

Gazdasági növekedés: +2,5 százalék

2021 főbb eseményei Iránban

Ha a 2020-as esztendő sűrűnek bizonyult Irán viszonylatában, a 2021-es évről annál inkább elmondható ugyanez. Azon túl, hogy újra megindultak a nukleáris alkuról szóló tárgyalások, a perzsa államnak nemzetközi szankciókkal és súlyos inflációval, illetve egy új elnök megválasztásával és két pusztító koronavírus-hullámmal is szembe kellett néznie. Az év az amerikai pénzügyminisztérium által az iszlám köztársaságra kivetett szankciókkal indult: a januári megtorló lépések egyrészt a fém- és hadiipart érintették,¹ másrészt az ország legfőbb vezetőjéhez (az ajatollahhoz) köthető alapítványokat sújtották.² Január 8-án Ali Khámenei ajatollah betiltotta az Egyesült Államokból és az Egyesült

1 „Treasury Sanctions Key Actors in Iran’s Steel Sector”, *U.S. Department Of The Treasury*, 2021. január 5., <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm1226>.

2 „Treasury Targets Billion Dollar Foundations Controlled by Iran’s Supreme Leader”, *U.S. Department Of The Treasury*, 2021. január 13., <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm1234>.

Királyságból érkező vakcinaimportot, arra hivatkozva, hogy ez a két „megbízhatatlan ország” akár még a mérgezéstől sem riad vissza.³

Nemzetközi szinten sok nyugtalanságot okozott, hogy februárban Irán és Észak-Korea újraindította a nagy távolságú rakéták gyártásáról szóló együttműködését.⁴ Az amerikai választások eredményének fényében felmerült az Obama-adminisztráció által tető alá hozott, ám Donald Trump által felborított atomegyezmény (JCPOA) újratárgyalásának lehetősége. Beiktatása után Joe Biden hamar kezdeményezte is, hogy helyezték új alapokra a befagyott iráni diplomáciai kapcsolatokat.⁵ Márciusban Irán COVIran Barekat néven saját gyártású vakcina előállításába kezdett. Még ugyanabban a hónapban, március 27-én Peking és Teherán huszonöt éves stratégiai partnerségi megállapodást kötött, ám annak pontos részletei egyelőre nem nyilvánosak. Áprilisban lezajlott az első olyan csúcstalálkozó, ahol terítékre került, hogy az Egyesült Államok és Irán térjen vissza a 2015-ös JCPOA által megszabott jogi és gazdasági keretekhez. A kérdéssel kapcsolatban Bécsben megtartott konferenciák azonban végül nem hozták meg a várt áttörést, még annak ellenére sem, hogy az USA elkezdte visszavonni a korábbi szankciókat. Április egyébként egy másik szempontból is nyitást eredményezett: az akkor már öt éve megszakított diplomáciai viszony helyreállítása érdekében találkozott egymással az iráni és a szaúdi fél Bagdadban. A nemzeti nukleáris technológia napján viszont, mikor az iszlamista rezsim 133 új atomenergetikai projektet jelentett be, a natanzi erőművet súlyos támadás érte, amit a rezsim Izrael szabotázsakciójaként értelmezett. A támadás nagyjából kilenc hónappal vetette vissza az atomprogramot.

A nyári időszak legfontosabb eseményei a választások köré összpontosultak. Május végén az Örök Tanácsa az elnökválasztáson indulni kívánó 592 személyből összesen hét jelöltségét hagyta jóvá, ezzel a beavatkozással pedig a reformjelöltek döntő többségét kiütötték a ringből. A június 18-i választásokból

3 Hafezi, Parisa: „Iran leader bans import of U.S., UK COVID-19 vaccines, demands sanctions end”, *Reuters*, 2021. január 8., <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-iran-vaccines/iran-leader-bans-import-of-u-s-uk-covid-19-vaccines-demands-sanctions-end-idUSKBN29D0YL>.

4 Fitzpatrick, Mark: „North Korea–Iran missile cooperation is reason for ambitious diplomacy”, *International Institute for Strategic Studies*, 2021. február 15., <https://www.iiss.org/blogs/survival-blog/2021/02/north-korea-iran-missile-cooperation>.

5 „Biden’s Opening Bid on Iran Diplomacy”, *US Institute of Peace*, 2021. február 29., <https://iranprimer.usip.org/blog/2021/feb/19/part-1-biden%E2%80%99s-opening-bid-iran-diplomacy>.

Ebráhím Raísi, a Legfelsőbb Bíróság korábbi elnöke került ki győztesen. Az országot júliusban tüntetéssorozat rázta meg, mivel egy ötvenhárom év óta nem tapasztalt mértékű szárazság súlyos vízhiányt okozott, különösen Khuzesztán tartományban. Június 26-án nemzetközi botrányt keltett az a *Sky News* által kiszivárogtatott dokumentumsorozat, amely a Forradalmi Gárda támadó jellegű kiberakcióit leplezte le.⁶ Augusztus 16-án Irán örömmel vette tudomásul, hogy az USA kivonul Afganisztánból, ám ezt követően az országgal közös határszakaszán komoly menekültválsággal találta szembe magát. A hónap vége felé az iráni nukleáris létesítmények fejlettsége már a 60 százalékos urándúsítást is lehetővé tette, s ez komoly visszhangot váltott ki a nemzetközi közösségből.⁷ Szeptember 17-én jóváhagyták Irán felvételét a Sanghaji Együttműködési Szervezetbe. Az ősz és az év végi időszak emellett az atomalku körüli diplomáciai csatározások, a koronavírus elleni küzdelem és a Perzsa-öblön áthaladó (főleg Izraelhez köthető) hajókkal kapcsolatos konfliktusok jegyében telt.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Az iszlamista Ebráhím Raísi korábban a „forradalmi ajatollah”, azaz a Rúholláh Khomejni által felállított úgynevezett „halálbizottságban” küzdött a rendszerellenesek ellen, s pályafutása során több tízezer ember kivégzésében lehetett szerepe.⁸ Megválasztása számára nem megnyugtató többséggel történt, az iszlám köztársaság történetének legalacsonyabb részvételi aránya mellett. A közel 60 millió választópolgárból ugyanis ezúttal alig 29 millióan járultak az urnák elé. Elemzők szerint az alacsony részvételi arányban nemcsak a társadalmi apátia, hanem az igen intenzív aktivista munka is szerepet játszik: számos

6 Haynes, Deborah: „Iran’s Secret Cyber Files”, *Sky News*, 2021. július 26., <https://news.sky.com/story/irans-secret-cyber-files-on-how-cargo-ships-and-petrol-stations-could-be-attacked-12364871>.

7 „Iran - JCPoA - Statement by spokespersons of the foreign ministries of France, Germany and the United Kingdom”, *Ministère de l’Europe et des Affaires étrangères*, 2021. augusztus 29., <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/iran/news/article/iran-jcpoa-statement-by-spokespersons-of-the-foreign-ministries-of-france>.

8 Balogh Csaba: „A Halál Bizottságából érkezett Irán új elnöke”, *Hetek*, 2021. június 24., <https://www.hetek.hu/cikkek/kulfold/2021junius/mohamed-leszarmazottja-lett-iran-uj-elnoke>.

csoport a választások bojkottjára szólította föl a lakosságot, ami jól jelzi az iráni társadalom töredezettségét.⁹

A Raiszi-kormányzat számára tehát az lesz az egyik legfőbb kihívás, hogy valamiféle egyensúlyt találjon a rezsim stabilitása és a választói igényeknek való megfelelés között. A gyakori tüntetések egyik fő szlogenje: „Nem Gázáé, nem Libanoné, az életem Iráné.” Ez azt mutatja: a lakosság körében egyre többen sérelmezik, hogy az állam nem rájuk, hanem regionális célokra fordítja erőforrásait.

Az is egyre nyilvánvalóbb, hogy az iszlám köztársaság jelenlegi formájában nem úszhat meg minden jogsértést, s az országban egyre nagyobb igény van a társadalmi és politikai igazságosságra. Továbbá erős a társadalmi nyomás a szankciók és a világvilágjártvány tépázta gazdaság talpra állítása kapcsán is. A Raiszi-kormányzat gazdaságilag meglehetősen bizakodó. Legfőbb célja a főként az állami bevételek 80 százalékát jelentő kőolajexport ellen hozott szankciók feloldása. Ehszán Khándúzi pénzügyminiszter igen ambiciózus gazdasági tervvel rukkolt elő, hiszen az még az atomalku és a szankciók feloldása nélkül is konjunktúrát ígér. A terv 2023-ig 10 milliárd dollárt fordítana közel kétmillió munkahely megteremtésére, illetve egymillió új lakást építtetne.¹⁰ A nukleáris tárgyalásokra nézve nem túl szerencsés tény, hogy Teherán látszólag nem tart azok sikertelenségétől: az új költségvetés nem is számol az alku eshetőségével, inkább jelentős mértékben növelni akarja az ország olajbevételét, az összesített állami bevételnövekedést pedig 8 százalékra jósolja.¹¹

Elemzők azonban rámutatnak, hogy e növekedést (a realistább olajár-politika és a kötvénykibocsátás csökkentése mellett) egyrészt a főként a középosztályt sújtó adóterhek növelésével, másrészt a Kínával kötött stratégiai megállapodással érhetik el.¹² A Közel-Kelet leginkább előregedő társadalmában a munka-

9 Uzun, Ezgi: „Low voter turnout in Iran reflects proactive behavior rather than apathy”, *Andalou Agency*, 2021. július 3., <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-low-voter-turnout-in-iran-reflects-proactive-behavior-rather-than-apathy/2293522>.

10 Rasmussen, Sune Engel – Egbali, Aresu: „Iran Bets Its Economy Will Hold as It Takes Tough Stance on Nuclear Program”, *The Wall Street Journal*, 2021. december 10., <https://www.wsj.com/articles/iran-bets-its-economy-will-hold-as-it-takes-tough-stance-on-nuclear-program-11639146842>.

11 Clawson, Patrick: „Iran’s Next Budget Assumes No Nuclear Deal”, *The Washington Institute for Near East Policy*, 2021. december 14., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-next-budget-assumes-no-nuclear-deal>.

12 Uo.

erőhiányt a nyugdíjkorhatár két évvel, 65 évre történő emelésével igyekeznek orvosolni. Az olajbevételek növekedésének középtávú elmaradása a Világbank szerint súlyos fiskális deficithez vezetne az országban. A szervezet éves jelentése úgy kalkulál, hogy az infláció magas marad, s a háztartásokat (a klíma okozta nehézségek mellett) a magas kiadások is sújtani fogják.¹³ A *Foreign Policy* elemzése szerint pedig nem lehetetlen, hogy a számos válságtól tépázott iszlamista rezsim belátható időn belül összeomlik. Úgy tűnik, ezzel számol a kettővel korábbi elnök, Mahmúd Ahmadinezsád is, aki újra aktív politizálásba kezdett. Az ajatollah halála – ami sokak szerint bármikor bekövetkezhet – a rendszer végét is jelentheti, az pedig egyúttal akár Ahmadinezsád újbóli felemelkedését hozhatja.¹⁴ A retorikájában rendkívül radikális egykori kormányfő alapvetően nem változtatott az álláspontján Irán geopolitikai helyzetét illetően, de látszik, hogy ambíciói még a jelenlegi államformán is túlmutathatnak.

Kül- és biztonságpolitika

Április 6-án a nagyhatalmak két munkacsoportot hoztak létre a bécsi nukleáris tárgyalások keretében. Az egyik csoport feladata annak felvázolása, hogy Amerika miként vonná vissza fokozatosan a szankciókat, a másik pedig az iráni oldalt segítené a jogsértések kiküszöbölésében.¹⁵ A folyamatot azonban megnehezítette, hogy Irán nem volt hajlandó egy tárgyalóasztalhoz ülni az amerikai delegációval. A tárgyalássorozat végül nem vezetett megállapodásra a felek között, holott a tavasz során még további öt csúcstalálkozóra került sor (az ENSZ öt állandó tagja és Németország alkotta P5+1-államok részvételével), a november–decemberi időszakra pedig már a hetedik konferencián is túl voltak. A felek a releváns ügyekben egyetlen alkalommal sem tudtak megegyezni, és sokan

13 „Iran Economic Monitor”, *World Bank Group Middle East and North Africa Region*, 2021. ősz, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Iran-Economic-Monitor-Adapting-to-the-New-Normal-A-Protracted-Pandemic-and-Ongoing-Sanctions.pdf>.

14 Azizi, Hamidreza: „Ahmadinejad Has Bigger Plans Than Iran’s Presidency”, *Foreign Policy*, 2021. május 25., <https://foreignpolicy.com/2021/05/25/ahmadinejad-has-bigger-plans-than-irans-presidency/>.

15 Gearan, Anne – Loveday, Morris – Fahim, Kareem: „Talks on reviving Iran nuclear deal begin on ‘right track,’ Tehran envoy says”, *The Washington Post*, 2021. április 6., https://www.washingtonpost.com/world/europe/iran-nuclear-deal-vienna-talks/2021/04/06/02ac1afe-93e4-11eb-aadc-af78701a30ca_story.html.

egyre szkeptikusabbak azzal kapcsolatban, hogy egyáltalán lehetséges-e a meg-egyezés. Irán különösen sérelmezi Washington olyan kijelentéseit, miszerint a jelenleg érvényben lévő sok száz szankció közül nem kevés még az alku meg-újítása esetén is megmaradna.

Regionális szinten Irán legfőbb ellenségének Izraelt tartja. Az év során a felek kölcsönösen egymást vádolták a Perzsa-öbölben és az Arab-tengeren különböző konténerhajókat érő támadások kapcsán. Májusban a gázai konfliktus során Irán feltétlen támogatásáról biztosította a Gázából a civil lakosságra rakétákat lövő Hamász-terroristákat. Az iráni külügyminiszter a zsidó államot rasszista és apartheid rezsimnek titulálta, s nemzetközi fellépést szorgalmazott ellene.¹⁶ Jeruzsálemet az atomalku bármilyen szintű újratárgyalása rosszul érintené, és az izraeli kormányzat már többször kinyilvánította nemtetszését ezzel kapcsolatban. Egyre több forrás beszél arról, hogy Izrael akár megelőző csapást is mérhet Irán fegyverarszenáljára, ám egy ilyen lépésnek beláthatatlan következményei lennének a régió szereplőire nézve, és az akár egy komolyabb háború kockázatát is magában hordozza.¹⁷ Irán a Közel-Kelet másik nagy szereplőjével, Szaúd-Arábiával is régóta rossz viszonyban van, bár 2021-ben megpróbálták feloldani a köztük lévő konfliktusokat. Ebben Musztafa al-Kázimi iraki kormányfő igyekezett közvetíteni.¹⁸ A két ország között most Jemen helyzete jelenti a legvitatottabb témát, mivel ott a két fél a polgárháború 2014-es kitörése óta proxyháborút vív.¹⁹ A tárgyalásokon szóba került Libanon régóta húzóódo gazdasági és politikai válsága is; e téren a felek szintén ellentétes olda-lakat támogatnak.

16 Motamedi, Maziar: „Iran calls for international action on ‘apartheid’ Israel”, *Al Jazeera*, 2021. május 16., <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/16/iran-calls-for-international-action-on-apartheid-israel>.

17 Hadian, Nasser: „Iran’s Priorities at Nuclear Talks”, *US Institute for Peace*, 2022. január 3., <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/jan/03/explainer-irans-priorities-vienna-talks>.

18 Younis, Nussaiyah: „Mediation nation: Iraq’s new role in Iranian-Saudi talks”, *European Council on Foreign Relations*, 2021. május 14., <https://ecfr.eu/article/mediation-nation-iraqs-new-role-in-iranian-saudi-talks/>.

19 „Saudi and Iran held secret talks over Yemen conflict”, *DW*, 2021. április 18., <https://www.dw.com/en/saudi-and-iran-held-secret-talks-over-yemen-conflict-report/a-57243546>.

Trendek és forgatókönyvek

A régió egészével kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy az USA Afganisztánból való hirtelen távozása beláthatatlan hosszú távú következményeket von maga után. Az Egyesült Államok által hagyott hatalmi űrt – Kína, Oroszország és Törökország mellett – természetesen Irán is kész betölteni. Afganisztán hagyományosan a mindenkori perzsa befolyási zóna része, ráadásul kulturális és nyelvi szálak is fűzik hozzá.

Ilyesformán mindenképp számítani lehet arra, hogy Teherán a maga érdekei szerint fogja kihasználni a történelmi fordulatot. A kiszámíthatatlan helyzetben még azt sem lehet kizárni, hogy az évtizedek óta vitára okot adó határfolyó, a Helmand ügye is rendeződik. Ez jelenti az érintett országok vízellátásának egyik sarokkövét, a megegyezés pedig segíthet az iráni vízválság megoldásában.²⁰ Hiába rossz tehát a teheráni vezetés viszonya a tálibokkal, a délnyugat-ázsiai országban kialakult nagyhatalmi vákuum kihagyhatatlan lehetőséget kínálhat számára.²¹ A terror- és narkóállammá süllyedő afgán rendszer ráadásul alkalmas lehet az összes radikálisan Nyugat-ellenes – és azon belül Izrael-ellenes – erő összefogására, ami kapóra jöhet Teherán vehemens anticionista hevéületének.

Az afgán káosz azonban nemcsak lehetőséget, hanem egyben kockázatot is rejt Irán számára. A hétszáz kilométeres közös határon eddig is rengeteg afgán menekült kelt át a perzsa állam területére (jelenleg nagyjából 800 ezer regisztrált és legalább 2,5 millió nem regisztrált menekült él már Iránban), ez a menekültáradat pedig a radikalizálódás veszélyével is fenyeget. Mások szerint ugyanakkor a menekültek akár megoldást is jelenthetnek Irán gazdasági gondjaira.²²

20 „Iran welcomes Taliban’s move to release water”, *Middle East Monitor*, 2022. január 19., <https://www.middleeastmonitor.com/20220119-iran-welcomes-talibans-move-to-release-water/>.

21 Gold, Dore: „Iran and the Taliban: Bitter Enemies or Potential Partners”, *Jerusalem Center for Public Affairs*, 2021. szeptember 4., <https://jcpa.org/article/iran-and-the-taliban-bitter-enemies-or-potential-partners/>.

22 Jader Csillag: „Újabb menekülthullámot generálhat az USA afganisztáni kivonulása”, *Hetek*, 2021. július 14., <https://www.hetek.hu/cikkek/kulfold/2021julius/afganisztan-vezetoi-lehetnek-a-talib-lazadok>.

A regionális viszonylatokon némiképp túllépve kiemelendő az a Kínával huszonöt éve kötött partnerségi megállapodás, amely a két ország gazdasági és biztonságpolitikai együttműködésének elmélyítését szolgálja – ennek az együttműködésnek a gyökerei még az iráni–iraki háború idejéig vezethetők vissza. A részletek máig nem nyilvánosak, de egy 2020. júniusi tervezet arra enged következtetni, hogy Peking több sokmilliárdos befektetés mellett kötelezte el magát nyomott árú iráni olajért cserébe.²³

Ebben a viszonyrendszerben Kína vetélytársa, India, illetve Pakisztán szerepe is okoz(hat) némi bonyodalmat. Történelmileg ugyanis Pakisztán inkább Kína, Irán pedig inkább India irányába húzna. Utóbbi országgal azonban Pakisztán meglehetősen antagonisztikus kapcsolatban van (gondoljunk csak a Kasmír-régiót övező kiélezett területvitára). Iránnal ellenben szoros viszonyt ápol. Az átalakulóban lévő iráni–kínai kapcsolatok dacára nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy India nagymértékben támogatta az iráni Csabahár kikötőjének fejlesztését, az pedig komoly riválisa lehet a Hormuzi-szorosban kínai pénzből épülő pakisztáni Gwadar kikötőjének.²⁴ Ebben a sokoldalú hatalmi viszonyrendszerben tehát a jövőben komoly súrlódásokra számíthatunk. A nukleáris egyezmény, az atomalapú fegyverkezés és energiaellátás a következő évek egyik meghatározó témája lesz. A nyáron leköszönő Ruháni elnök kikérte magának azt a feltételezést, hogy Irán atombomba előállítását tervezi, és mint mondta, bár majdnem százszázalékos urándúsításra lennének képesek, ők „a nyugati erőkkel ellentétben visszafogják magukat”.²⁵

Tekintve, hogy Teherán hajthatatlan bizonyos, a rezsim számára axiómának számító ügyekben (ilyen például az immár Európáig elérő ballisztikus rakéták előállítására, a síita milíciák támogatása és a keményvonalas regionális politika), nem valószínű, hogy a nyugati hatalmakkal komoly partnerséget tud kialakítani. Ennek létrejöttét az sem segíti, hogy Teherán be nem fizetett hozzájárulási díjakkal jelentős adósságot halmozott föl az ENSZ irányába; mindez pedig –

23 Hamrah, Satgin – Eliassen, Alexander: „The China-Iran Strategic Partnership: 40 Years in the Making”, *The Diplomat*, 2021. december 4., <https://thediplomat.com/2021/12/the-china-iran-strategic-partnership-40-years-in-the-making/>.

24 „Sok hűhó, de miért? – Miként alakulhat Irán gazdasága, illetve regionális stratégiája az új évben?” *Hetek*, 2022. január 7.

25 „Dr Rouhani at the inauguration ceremony of the national projects of the Ministry of Oil”, *Official website of the President of the Islamic Republic of Iran*, 2021. április 15., <https://president.ir/en/120732>.

tavaly január után – 2022 elején ismét Irán szavazati jogának felfüggesztéséhez vezetett a közgyűlésben.²⁶ Teherán emiatt egyértelműen a távol- és a délkeleti országok felé kacsingat, mivel azokban sokkal kevesebb ideológiai fenntartással viszonyulnak hozzá. Ezt mutatja az is, hogy húsz év után jóváhagyták Irán felvételét a Sanghaji Együttműködési Szervezetbe.²⁷ Az ilyen jellegű sikerek pedig nem segítik elő, hogy a rezsim bármennyire is engedjen a nyugati nyomásnak például az emberi jogok terén. Így az iszlamista vezetés alatt álló Teherán minden diplomáciai előrelépése csak az irániak nehézségeinek meghosszabbítását jelenti.

26 McDade, Aaron: „Iran Again Loses U.N. Voting Rights Over \$18M in Unpaid Dues, 7 Other Nations Also Owe”, *Newsweek*, 2022. január 12., <https://www.newsweek.com/iran-again-loses-un-voting-rights-over-18m-unpaid-dues-7-other-nations-also-owe-1668771>.

27 Motamedi, Maziar: „What Iran’s membership of Shanghai Cooperation Organisation means”, *Al Jazeera*, 2021. szeptember 19., <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/19/iran-shanghai-cooperation-organisation>.

Afganisztán

Szerző:

Wagner Péter

Külügyi és Külgazdasági Intézet, Károli Gáspár Református Egyetem

Adatok (2021):

Lakosság: 39 864 082 fő

Népszaporulat: +2,33 százalék, +907 082 fő (2020)

Etnikai megoszlás: 42 százalék pastu, 27 százalék tádzsik, 9 százalék hazara, 9 százalék üzbég, 4 százalék ajmák, 3 százalék türkmén, 2 százalék beludzs, 4 százalék egyéb (2013)

GDP (PPP): 81 milliárd dollár (Világbank, 2020)

GDP/fő (PPP): 2087,6 dollár (Világbank, 2020)

Gazdasági növekedés: -1,9 százalék (2020)

2021 főbb eseményei Afganisztánban

A tavalyi év már az előzetes várakozások szerint is kritikus időszaknak tűnt a közép-ázsiai országban, csak még nem lehetett tudni, hogy milyen értelem-ben. Donald Trump elnök 2020-ban megállapodott a Talibán fundamenta-lista mozgalommal arról, hogy 2021. május 1-jéig kivonja az amerikai (és ki nem mondva a NATO- és más szövetséges államok erőit) az országból, cserébe a tálibok az általuk ellenőrzött területeken megakadályozzák és felszámolják minden olyan terrorista szervezet jelenlétét és működését, amelyek az Egyesült Államokra és úgy általában a Nyugatra fenyegetést jelentenek. A megegyezés-nek nem volt része bármilyen, az afgán kormánnyal kötendő tűzszünet vagy békemegállapodás, így az bizonytalanná tette Kabul helyzetét a kivonulás utáni időszakban. A 2021 januárjában beiktatott új demokrata adminisztráció – az átfogóbb amerikai érdekeket szem előtt tartva – az előzetes várakozásokkal összhangban nem lépett ki a megállapodásból, de egyfajta utolsó erőfeszítés-ként még egyszer megpróbálta tárgyalásztalhoz ültetni Kabult és a tálibokat. Bár ennek eredményeként a tárgyalások folytatódtak, nem hoztak semmilyen

konkrét eredményt. Április közepén Joe Biden amerikai elnök a kivonulás új határidejét 2021. szeptember 11-re tűzte ki, majd később ezt augusztus 31-re módosította.

Afganisztánban 2021 során folyamatosan nőtt az erőszak a szembenálló felek között. Az USA–tálib megállapodás részeként a fundamentalista mozgalom nem támadta a NATO-erőket, így minden erejével az afgán biztonsági erők bomlasztására tudott koncentrálni. Az év során – az előző évek trendjének megfelelően – a tálibok folyamatosan növelték az uralmuk alatt lévő járások számát. Statisztikák szerint 2021 áprilisában 129 járás volt a kormányzat és 77 járás a tálibok ellenőrzése alatt, 129 járásban pedig harcok folytak az irányítás megszerzéséért.¹ A valóságban – mint azt a későbbi fejlemények is mutatták – a biztonsági helyzet ettől merőben eltérő képet mutatott, hiszen mind a kormányzat uralma alatt számontartott, mind pedig a vitatott hovatartozású járások többsége már ekkor is tálib ellenőrzés alatt állt. Kabul jelenléte, befolyása névleges volt, a nappali időszakokra korlátozódott, vagy csak annyit jelentett, hogy a tálibok még nem foglalták el a település egyetlen kormányzati épületét.

Az amerikai és a nyugati erők 2021 áprilisától kezdték meg kivonulásukat. Első körben a nagy regionális bázisok (Herát, Kandahár, Dzsalálábád, Mazar-i Sarif) zártak be, majd július 3-án a Kabul melletti Bagram légitámaszpont is. Ekkor már csak a kabuli Hamid Karzai Nemzetközi Repülőtér katonai része maradt nyugati kézen, az ország többi pontján véget ért az amerikai katonai jelenlét.

A nyugati erők kivonulásával párhuzamosan a tálibok „özönvízszerűen” törtek előre. Szemben a korábbi várakozásokkal, hogy először tradicionális területeiken (Dél- és Kelet-Afganisztán) támadnak majd, a fundamentalista mozgalom fegyveresei szinte az egész országban növelték aktivitásukat, általános nyomást helyezve az afgán biztonsági erőkre, amelyek ekkor már amerikai (légi)támogatás nélkül voltak kénytelenek harcolni. A védekezésre kényszerülő kormányerőket dezertálások, átállások, az alacsony morál, illetve a logisztikai ellátás hiánya is gyengítette, így a Talibán a becslések szerint június végére

1 Roggio, Bill: „Mapping Taliban Control in Afghanistan”, *FDD's Long War Journal*, <https://www.longwarjournal.org/mapping-taliban-control-in-afghanistan>.

újabb 127 járást vett birtokába.² A polgárháborúnak ebben a pillanatában az afgán kormány már csak a fővárosban és harmincnégy tartományi székhelyen volt biztosan ura a helyzetnek, de ezeket az afgán értelemben vett nagyvárosokat ekkorra már gyakorlatilag bekerítette a Talibán. A nyár folyamán – a mozgalom stratégiája részeként – elfoglalta a korábbi, 1992 és 1996 között fennálló rendszer egyik legfőbb bázisát, Badaksán tartományt, majd birtokba vette Afganisztán első számú szárazföldi határátkelőit. A presztízsveszteségen túl Kabul ezzel a legfontosabb önálló bevételi forrásai felett is elvesztette a kontrollt, miközben a tálibok pénzügyi helyzete megerősödött.

2021 júliusára rövid időre csökkent a harcok intenzitása, a szakértők pedig azt latolgatták, hogy mi lesz a tálibok következő lépése. Az általános vélekedés az volt, hogy Kabul és a tartományi „fővárosok” körülzárását követően megpróbálják azokat kiéheztetni, hiszen az urbanizációs központok hagyományosan a nyugatos rezsim támogatóinak számítanak, s bennük a biztonsági erők is koncentráltabban voltak jelen.

Ehhez képest 2021. augusztus 6-án újraindult a tálib „úthenger”; a nyugat-afganisztáni Nimrúz tartomány központjának eleste után sorra adták meg magukat a városok Észak-, Dél- és Kelet-Afganisztánban. Így a Talibán augusztus 13-án minimális veszteségeket szenvedve ért Kabul alá. Az ország vezetésén, a nyugatos elit és középosztály tagjain, valamint mindazokon, akik a tálibok bosszújától félve menekülni akartak, ekkor uralkodott el igazán a pánik. Az Asraf Gani vezette kormány az információhiány, a belső megosztottság és a csodavárás egyvelegének köszönhetően gyakorlatilag az utolsó pillanatilag azt sugallta kifelé, hogy ura a helyzetnek, majd augusztus 15-én vasárnap váratlanul maga az elnök is elmenekült az országból. A tálibok a hatalmi vákuumot kihasználva még aznap bevonultak a városba. A biztonsági erők felszívódtak, illetve egy kis csoportjuk visszahúzódott a Pandzsír-völgybe.

A húsz éven át építgetett, támogatott Afganisztáni Iszlám Köztársaság tehát váratlan gyorsasággal omlott össze. Még a nemzetközileg elismert International Crisis Group szakértői is több hónapos, akár egy évig elhúzódó harcokra számítottak legalább a főváros kapcsán. A siker a tálibokat is meglepte, a nemzetközi

2 Clark, Kate – Ali, Obaid: „A Quarter of Afghanistan’s Districts Fall to the Taliban amid Calls for a ‘Second Resistance’”, *Afghanistan Analyst Network*, 2021. július 2., <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/war-and-peace/a-quarter-of-afghanistans-districts-fall-to-the-taliban-amid-calls-for-a-second-resistance/>.

közvélemény pedig sokkolódott, ahogy az afgán társadalom azon szűk szegmen-
se is, amely az elmúlt évek haszonélvezőjének számított.

Ez a nyugatos felső és középosztály a tálib bevonulással párhuzamosan me-
nekülni próbált az egyetlen még nyugati kézen megmaradt csatornán, a kabuli
nemzetközi repülőtéren keresztül. A nemzetközi közvéleménynek leginkább az
itt kialakult káosz és az amerikai külpolitika hibáztatása maradt meg az afgán
összeomlásból. Az amerikai adminisztráció számára dilemma lehetett, miként
vonuljon ki úgy Afganisztánból, hogy a távozása ne okozzon pánikot. A pánik
végül mégis kialakult – elsősorban Gáni elnök váratlan távozása miatt –, de pár
napnyi káosz után az USA képes volt főszerepet vállalni több mint 100 ezer fő
evakuálásában és külföldi elhelyezésében.

Az utolsó amerikai katona, az eredeti vállalásokkal összhangban, 2021.
augusztus 31-én hagyta el a kabuli repülőteret, s ezzel lezárult az Egyesült Ál-
lamok leghosszabb háborúja.

Afganisztánban természetesen nem állt meg az élet Kabul elfoglalása után.
A tálibok számos ígéretet tettek a hatalomváltást követően azért, hogy kor-
mányzóképes erőnek mutassák magukat, és nemzetközi elismerést szerezzenek.
A Talibán új vezetői az 1996–2001 közötti kormányzathoz képest valóságos
PR-hadjáratba kezdtek, politikájuk számos téren száznolcva fokos fordula-
tot mutatott: hajlandónak mutatkoztak a további együttműködésre a korábbi
ellenségekkel, de akár Iránnal vagy Oroszországgal is (Kínával már az 1990-es
években is pragmatikus viszonyt ápoltak), elzárkóztak a terrorizmus támogató-
sától, s aktív harcot hirdettek az Iszlám Állam Horaszán Tartományával szem-
ben, ígéretet tettek a nők munkavállalási lehetőségeinek tiszteletben tartására,
a lányok közép- és felsőoktatási tanulmányainak biztosítására, a szabad sajtó
engedélyezésére, illetve ellenzéki (korábban kormányzati pozícióban lévő) poli-
tikusok kormányba történő bevitelére, teljes amnesztiát hirdettek a kormány-
zat és a biztonsági erők korábbi alkalmazottainak stb. Összességében a Tali-
bán azt próbálta bizonyítani, hogy az elmúlt húsz évben megváltozott, s bár
identitásának központi elemét továbbra is az iszlám jelenti, számos kérdésben
pragmatikus álláspontot képvisel.

A nemzetközi közösség a hatalomátvétel után kettős politikát folytat: elzár-
kózik a nemzetközi elismeréstől, ám eközben folyamatosan tárgyal a szerve-
zettel. Az USA és az Európai Unió képviseli a leginkább merev álláspontot az
el nem ismeréssel kapcsolatban. Az EU öt pontban fogalmazta meg elvárásait;
ezek értelmében a tálib kormánynak inkluzívabbnak és reprezentatívabbnak

nak kellene lennie a világ legtöbb kormányánál.³ A Nyugat elsősorban pénzügyi eszközökkel tud vagy inkább próbál nyomást gyakorolni a tálibokra. Washington kezében van például az előző afgán állam valutatartaléka. A tálibok hatalomátvétele előtt az USA, az EU és számos európai állam biztosította az országba érkező segélyek túlnyomó többségét. A hatalomátvétel után ezeket mind visszatartották, befagyasztották, ami az afgán gazdaság leállításához, valamint pénz- és élelmiszerhiányhoz vezetett. Források híján a tálib kormány nem tud gabonát importálni, amit még az aszály is tetéz. Emiatt Afganisztánban humanitárius katasztrófa alakult ki: az ENSZ becslése szerint a lakosság több mint fele, 22 millió ember éhezik az országban.⁴ Az USA és az EU áthidaló megoldásként a befagyasztott fejlesztési segélyek helyett a humanitárius segélyeket növelné, azokat pedig az egészségügy finanszírozására is fel lehet használni.⁵ 2021. október óta az EU 1 milliárd eurót, Washington pedig 782 millió amerikai dollárt ajánlott fel az ország számára.⁶

Afganisztán szomszédai, valamint India és Oroszország sokkal pragmatikusabb politikát folytatnak a tálibokkal szemben. Mindegyikük rendszeresen tárgyal velük, Kína és Pakisztán ráadásul megértőnek mutatkozik a fundamentalista mozgalom hatalomátvételével kapcsolatban. Kissé aggódva, de szintén pragmatikusan viszonyul hozzájuk Üzbegisztán és Türkmenisztán is. Egyelőre csak Tádzsikisztán és India kezeli kritikusan, távolságtartással az új állapotot. Ezekben az országokban is közös azonban, hogy egyikőjük sem kívánja első-

-
- 3 „Afghanistan: Council conclusions set out the EU’s position and next steps”, *European Council*, 2021. szeptember 21., <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/09/21/afghanistan-council-conclusions-set-out-the-eu-s-position-and-next-steps/>.
 - 4 „Beyond Emergency Relief: Averting Afghanistan’s Humanitarian Catastrophe”, *Crisis Group*, 2021. december 6., <https://www.crisisgroup.org/asia/south-asia/afghanistan/317-beyond-emergency-relief-averting-afghanistans-humanitarian-catastrophe>.
 - 5 Az egészségügy támogatása már inkább fejlesztési tevékenység, ám ezzel a megoldással elérhető, hogy a korábban is nyugati támogatásból működtetett rendszer ne essen szét, és az életkörülményeket normalizálni lehessen. A „humanitárius+” segélyek folyósításának a tálibokkal szemben azt szabták feltételül, hogy azokat a támogatottak közvetlenül kapják meg, és ne a tálib „intézményeken” keresztül.
 - 6 „US to give additional \$308m in humanitarian aid to Afghanistan”, *Al Jazeera*, 2022. január 11., <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/11/us-to-give-additional-308m-in-humanitarian-aid-to-afghanistan>; „EU pledges €1 billion Afghan aid package to ‘avert humanitarian collapse’”, *France24*, 2021. október 22., <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20211012-eu-pledges-%E2%82%AC1-billion-afghan-aid-package-to-avert-humanitarian-collapse>.

ként elismerni az új kabuli vezetést. Az Iszlámábáddal ápolt különleges kapcsolatokat viszont jól jelzi, hogy a pakisztáni titkosszolgálat feje, illetve az ország külügyminisztere már el is látogatott az afgán fővárosba. Rajtuk kívül idáig egyedül a katarai külügyminiszter látogatott Kabulba.⁷ Doha azért van különleges helyzetben, mivel az elmúlt tíz évben ott zajlottak azok az USA–tálib tárgyalások, amelyek végül a 2020-as megállapodáshoz is elvezettek.

Trendek és forgatókönyvek

2022 Afganisztánban a tálib rezsim konszolidációjáról fog szólni. A fundamentalista szervezet mindent meg fog tenni azért, hogy a nemzetközi közösségnek bizonyíthassa: szakított a terrorizmus támogatásával, és képes valamiféle kormányzati tevékenységet kifejteni. A nemzetközi sajtóban igyekszik mérsékelt képet kialakítani magáról, ez azonban a rendszeren belüli ellentmondások és az ellenséges média miatt szinte lehetetlen feladat lesz.

Külpolitikai téren a szervezet számára továbbra is a nemzetközi elismerés megszerzése jelenti a prioritást. Ám a nyugati államok esetében nagyon kicsi a valószínűsége annak, hogy ez sikerüljön. Kína, Oroszország és egypár szomszédos ország, illetve néhány öböl menti arab állam esetében kissé magasabb a valószínűsége ennek, de kérdés, hogy a szóban forgó országok önállóan vagy koordináltan fognak-e cselekedni, ha az elismerés mellett döntenek. Egyik ország esetében sincs semmilyen sürgető ok egy ilyen lépés megtételére – annak megtörténte a diplomáciai fejlemények mellett leginkább a gazdasági érdekek mentén képzelhető el. Bár 2021 augusztusa után sokan nagy reményeket fűztek ahhoz, hogy verseny indul Afganisztán állítólagos természeti kincseiért, ennek egyelőre semmi nyomát nem tapasztalni. Az előző húsz évben azonban beindultak olyan transzafgán projektek, mint a Türkmenisztánból induló TAPI vagy a Kirgizisztánban és Tádzsikisztánban kezdődő CASA-1000. E nemzetközi finanszírozású projektek megvalósítása már Afganisztánban is elkezdődött. Pakisztánnak és Indiának szüksége van a földgázra és a villamos energiára, Afganisztánnak pedig a tranzitbevételekre.

7 „Qatar foreign minister visits Kabul for first high-level meeting with Taliban”, *France24*, 2021. szeptember 13., <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20210913-qatar-foreign-minister-visits-kabul-for-first-high-level-meeting-with-taliban>.

A humanitárius válság 2022-ben is folytatódni fog, noha egyes elemzések szerint idén nem lesz aszály.⁸ Ez enyhíteni fogja az afgán emberek szenvedését, de a nemzetközi segélyek hiánya továbbra is ellehetetleníti a fejlődést. Ám egyes nemzetközi támogatások humanitárius segélyként történő folyósítása (ahogy az például az EU humanitárius+ programja esetében is történik) felveti annak lehetőségét, hogy Afganisztán a jövőben „bújtatottan” vagy átcímkezve jut majd hozzá azokhoz a forrásokhoz (vagy legalábbis egy részükhöz), melyeket már 2021 előtt is megkapott. A nyugati donorok próbálják megoldani, hogy a segélyek közvetlenül az afgánokhoz jussanak el, s ne menjenek keresztül a tálib kormányzaton.

Az ország bevételei esetében külön kérdést képvisel a kábítószer-termelés, amelynek megadóztatását a tálibok korábbi, 1994-es uralmuk kezdete óta folytatják. Az ópiumtermesztés mindig is egyfajta „biztosítás” volt az instabilitás és a háborúk jelentette káosz ellen, így érdekes lesz látni, hogy a 2022-es betakarítási adatok miként alakulnak. 2000–2001-ben már volt rá példa, hogy a nemzetközi elismerés érdekében tett gesztusként a tálibok betiltották a máktermesztést. 2021 őszén – igaz, épp a betakarítási szezon végén – az új tálib kormány a szintetikus kábítószer előállításához szükséges csikófark (efedra) gyűjtését is betiltotta. 2022-ben azonban nem lehet arra számítani, hogy betiltják a lakosság fő bevételét jelentő máktermesztést.

Belpolitikai téren nincs olyan tényező, amely meg tudná ingatni az Afganisztáni Iszlám Emirátus uralmát. Az új rezsím számára alapvetően három csoport jelenthet kihívást. Egyfelől az Iszlám Állam Horaszán Tartománya nevű szervezet, amely elsősorban nagyobb városokban hajt végre öngyilkos merényleteket a síita hazara kisebbség, újabban pedig a tálib parancsnokok ellen. 2021 augusztusa óta a szervezet jelenléte szinte az egész országra kiterjed, mivel számos elégedetlen tálib parancsnok, sőt a hatalomváltás óta – „az ellenségem ellensége a barátom” elv alapján – a bukott rezsím számos tagja is csatlakozott hozzá.

Az ellenállás másik fészke a Nemzeti Ellenállási Front (NRF) lehet, amelyet Ahmad Maszúd (a legendás hadúr, Ahmad Sáh Maszúd fia) és Amrulláh Száleh egykori államfőhelyettes képviselnek. Mindketten a tálibokkal szembeni ellenállás bástyájának számító Pandzsír-völgy szülöttei, s a bukott rezsím legitimitá-

8 Lásd a klímával és vízviszonyokkal foglalkozó Assem Mayar Twitter-bejegyzését: <https://twitter.com/assemmayar1/status/1479086482530918406>.

sát kívánják tovább vinni. 2021 szeptemberében egy ideig úgy tűnt, hogy Ahmad Sáh Maszúdhoz hasonlóan folytatják majd az ellenállást a Pandzsír-völgyben, de a tálibok rövid tárgyalási kísérlet után a saját területükön is megverték őket,⁹ majd ők is Tádzsikisztánba, illetve Nyugatra menekültek. Az NRF nem jelent érdemi veszélyt a tálibok uralmára, szimpatizánsai Afganisztánon belül egyelőre bujdokolnak, vagy az Iszlám Állammal működnek együtt,¹⁰ ám ez nem azt jelenti, hogy a külső szereplők újabb, éles külpolitikai irányváltása esetén ne ők lennének az elsők, akik fellépnének a tálibok megdöntése érdekében.

A harmadik csoportot a Talibán mozgalom belső „ellenállói” jelentik. Ennek megértéséhez látni kell, hogy az ország egy részét, különösen az északi és nyugati régiókat a szervezet nem mindig katonai erővel, hanem tárgyalások útján hajtotta uralma alá. Sok esetben helyi milíciákat kooptáltak, vagy az uralmat olyan helyi „tálibokra” bízták, akiknek saját elképzeléseik vannak az adott völgyben, faluban, de évek óta együttműködnek a tálib felső vezetéssel, vagy alárendelték magukat neki. Most, hogy névleg az egész országban a Talibán uralma érvényesül, s Kabul személycserékről, illetve a szűkös erőforrások újraelosztásáról is dönt, a „rég” és „új” tálibok, a helyi közösségek tagjainak számító parancsnokok és a kívülről „beejtőernyőztetett” tálib parancsnokok között is kialakulhatnak konfliktusok. 2021 januárjában Fajab tartományban láttunk már rá példát: itt a korábbi üzbég tálib árnyékkormányzóból lett rendőrfőnöknek alakult ki vitája más tálib parancsnokokkal.¹¹

E három instabilitási tényező ellenére 2022-ben Afganisztán biztonságosabb lesz, mint az azt megelőző egy évtized során bármikor volt. A tálibok továbbra is ügyelni fognak a belső rend fenntartására, a fegyveres csoportok lefegyver-

9 A táliboknak még ebben a tádzsikok lakta tartományban is voltak szimpatizánsaik, ami jól mutatja az elmúlt években a pastu tömegtámogatottságot. Vö. Van Bijlert, Martine: „Afghanistan’s Conflict in 2021 (1): The Taleban’s sweeping offensive as told by people on the ground”, *Afghanistan Analysts Network*, 2021. december 28., <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/war-and-peace/afghanistans-conflict-in-2021-1-the-talebans-sweeping-offensive-as-told-by-people-on-the-ground/>.

10 Rubin, Barnett: „The Once and Future Defeat in Afghanistan”, *War on the Rocks*, 2021. november 1., <https://warontherocks.com/2021/11/the-once-and-future-defeat-in-afghanistan/>.

11 A konfliktus egyik olvasata szerint bűncselekmény („hatalommal való visszaélés, azaz nőrablás), másik verzió szerint etnikai (pastu–üzbég) ellentét állt a háttérben. Vö. Kumar, Ruchi: Taliban faces internal battles in northern province. *The National*, 2022. január 23., <https://www.thenationalnews.com/world/asia/2022/01/13/taliban-faces-internal-battles-in-northern-province/>.

zésére és a drákói szigor gyakorlására. A fenti csoportok jelenléte miatt viszont alkalmi erőszakra, lokalizált összecsapásokra is lehet számítani, ahogy határincidensekre is, jóformán mindegyik irányban. Az elmúlt majdnem fél esztendő alatt a táliboknak Iránnal és Türkmenisztánnal is akadtak problémáik, Tádzsikisztánnal pedig hagyományosan feszült viszonyban vannak, miközben az új rendszert egyébként támogató Pakisztánnal elsősorban a határ kerítéssel történő lezárása jelenti majd a konfliktusforrást. Iszlámábád célja a teljes, 2600 kilométeres határ lezárása, és ezt az előző kormányhoz hasonlóan a tálib vezetés is ellenzi.¹²

Migrációs szempontból érdekes kihívások elé néz Afganisztán. A Nyugat elvárása az, hogy a tálibok továbbra se akadályozzák egyetlen afgán kiutazását sem, ha az „emigrálni” szeretne az Afganisztáni Iszlám Emírátsusból. Ugyanakkor ezt nyilvánvalóan csak arra a nyugatos elite érti az USA és az Európai Unió, melynek tagjai valamiféle megtorlásra számíthatnak az új rezsim részéről. 2021 augusztusában mintegy 85 ezer afgánt menekítettek ki az országból: az EU erre hajlandó tagállamai 40 ezer afgán menekült befogadását vállalták.¹³

Ahogy az előző köztársasági rendszer, úgy a tálib kormány számára sem prioritás a határok őrzése, hiszen önszántából szinte senki sem akar bemene-külni az országba, a szűkös kapacitások miatt pedig a hatalomnak erőforrása se nagyon van ilyesmire. A jelenlegi gazdasági helyzetben ráadásul a kábító-szer-csempészet jelentősége is megnőtt: a máktermesztés nemcsak a tálibok, hanem az afgán lakosság érdeke is. Ugyanígy az Iránban a kábítószercsempé-szekkel azonos útvonalat használó embercsempészet sem fog érdemi figyelmet kapni a hatóságok részéről. Amennyiben 2022 folyamán nem éri újabb sokk Afganisztánt, a migráció tekintetében valószínűleg csak az eddigi folyamatok, azaz az egyenletesen lassú kibocsátás fog folytatódni – azzal a különbséggel, hogy a tálibok nemzetközi elismerésének hiányában nem lesz hova visszatolon-colni az Európából kiutasított afgánokat.

12 Ahmad, Ibran: „Afghan Taliban stop Pakistan army from fencing international border”, *Reuters*, 2021. december 22., <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/afghan-taliban-stop-pakistan-army-fencing-international-border-2021-12-22/>.

13 Németország ebből 25 ezer főt, a legnagyobb létszámot vállalta. Vö. „EU countries agree to take in 40,000 Afghan refugees”, *Al Jazeera*, 2021. december 9., <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/9/eu-member-states-agree-to-take-in-40000-afghan-asylum-seekers>.

7.

Fókuszban

Bevezető

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

A *Fókuszban* című fejezetben minden évben három, valamilyen szempontból fontos, de a magyar érdekek szempontjából nem központi jelentőségű országot teszünk mélyebb elemzés tárgyává. A 2021-es év eseményein végigtekintve idén Venezuelát, Katart és Albániát tartottuk kiemelésre méltónak.

Venezuela a világ legnagyobb olajkészletével rendelkező országa. Bár kiválasztásakor ezt még nem tudtuk, az ukrajnai orosz invázió jelentősen felértékelte a világban betöltött szerepét. Ha a Nyugat ki akarja váltani az orosz olajat, az egyik megoldás Venezuela lehet. Az apró, sivatagos, alig két nagyobb magyar megyényi és csupán hárommilliós Katar a nemzetközi rendszer egyik olyan országa, melynek befolyása földrajzi méreteit jóval meghaladja. Ennek oka az ország hatalmas gázkészlete. Bár korábban is fontos nemzetközi szereplőnek számított, jelentősége ebben az évben még tovább nőtt, mivel a cseppfolyósított gáz ára a járvány utáni energiaválság és az orosz invázió miatt minden eddigi tapasztalt szintnél magasabb lett. Katar kiválasztásakor sem tudtuk még, hogy 2022 mennyit emel majd e kis ország súlyán: elsősorban az év végén megrendező labdarúgó-világbajnokság miatt választottuk ki. A harmadik ország, Albánia az előző kettőnél mindig is nagyobb jelentőséggel bírt Magyarországnak számára. Idén mindenekelőtt az országban megnövekedett magyar befektetések, illetve a bizonytalan balkáni helyzet miatt döntöttünk úgy, hogy fókuszba helyezzük.

Venezuela

Szerző:

Bata-Balog Amadea

MCC Akadémiai Igazgatóság

Adatok (2021):

Lakosság: 28 704 958 fő

Népszaporulat: -0,94 százalék, -269 014 fő

Etnikai megoszlás: 50,3 százalék mesztic, 42,5 százalék fehér (európai származású), 3,5 százalék afroamerikai, 2,5 százalék őslakos, 1,2 százalék egyéb

GDP (PPP): 142,42 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 5163 dollár

Gazdasági növekedés: -1,5 százalék

2021 főbb eseményei Venezuelában

A súlyos belpolitikai és gazdasági válsággal küzdő Venezuelában a Nicolás Maduro elnök vezette Venezuelai Egyesült Szocialista Párt (PSUV) a 2020. decemberi parlamenti választásokat követően, 2021-től átvette az utolsó független hatalmi ág, a nemzetgyűlés *de facto* irányítását is. A baloldali párt és a szövetséges erők koalíciója 256 helyet szerzett a 277 fős új nemzetgyűlésben. A venezuelai ellenzék – az ideiglenes elnöknek kikiáltott Juan Guaidóval az élen – a demokratikus garanciák hiányára hivatkozva bojkottálta a szavazást. A választások tisztasága már a 2018-as elnökválasztáskor is erősen megkérdőjelezhető volt, és a kormány ezzel az alkalommal csak újabb okot adott a nemzetközi közösség éles bírálataira; a voksolás eredményét az Európai Unió, az Egyesült Államok, illetve az Amerikai Államok Szervezete (AÁSZ) is elutasította. A nemzetgyűlés elnöke, Guaidó mandátum hiányában elvesztette alkotmányos felhatalmazását, így a „narkoterrorizmussal” vádolt Maduróhoz hasonlóan az ő legitimitása is vitatott, többek közt az Európai Unió részéről.

A korábbi sikertelen egyeztetéseket követően 2021 augusztusában, majd szeptemberében a kormány és az ellenzék Norvégia közvetítésével kétfordulós

tárgyalást folytatott Mexikóban. Az ellenzék a „nemzetmentő egyezményre” hivatkozva a választási feltételek javítására és a (becslések szerint) 318 politikai fogoly és bebörtönzött aktivista¹ szabadon bocsátására, továbbá a humanitárius segélyekhez és a Covid–19-vakcinákhoz való hozzáférésre törekedett.² Maduro szövetségesei viszont a Venezuela gazdaságát 2019 óta jelentősen sújtó, Donald Trump volt amerikai elnök által életbe léptetett szankciók megszüntetését szorgalmazták. Washington a szankciók feloldását a szabad elnökválasztás mihamarabbi kiírásához, valamint Maduro lemondásához kötötte. Bár megválasztását követően Joe Biden eleinte meglepően nyitottnak tűnt a kétoldali párbeszédre, a venezuelai vezetés a követeléseket elutasította, és az „alkotmányos menetrendnek” megfelelően kijelentette, hogy 2021-ben csak regionális és helyhatósági választásokat tartanak az országban. A nemzetközi nyomás enyhítésére a venezuelai kongresszus az ötfős választási tanácsba két, az ellenzékhez köthető tagot is kinevezett, gesztusával szabad és transzparens választásokat ígérve.

A szavazásra háromévnnyi ellenzéki választási bojkott után, 2021. november 21-én került sor. Az ellenzék kezdetben elzárkózott a részvételtől, ám jelöltjei, a Demokratikus Egység Kerekasztal (MUD) koalíciójának keretében végül mégis elindultak a megmérettetésen. Az eredmények nem okoztak meglepetést: az ország huszonhárom megyéjéből húszat a szocialisták szereztek meg, a Maduro-ellenes pártok jelöltjei közül pedig csak három kormányzó került ki győztesen. Ezzel a PSUV a 2017-es győzelménél is nagyobb sikert aratott, még inkább megszilárdítva a „Chávez fiának” nevezett Maduro hatalmát. Az eredmények értékelésekor azt is érdemes azonban figyelembe venni, hogy alacsony volt a választási hajlandóság – a választásra jogosultak mindössze 41 százaléka járult az urnákhoz –, és ez a chavizmus csökkenő társadalmi támogatottságának beszédes indikátora. Érdekes fordulat volt, hogy Kuba elnöke még a hivatalos eredmények kihirdetése előtt gratulált közeli szövetségeseinek a győzelemhez.³ Az EU által a választások megfigyelésére delegált 136 fős küldöttség

1 „Venezuela: Background and U.S. Relations”, *Congressional Research Service*, Report R44841, 2021. április 28., <https://sgp.fas.org/crs/row/R44841.pdf>.

2 Lozano, Daniel: „Juan Guaidó abre la puerta a la negociación con Nicolás Maduro al invocar un acuerdo de salvación nacional”, *El Mundo*, 2021. május 11., <https://www.elmundo.es/internacional/2021/05/11/609ac387fc6c83506e8b460d.html>.

3 „Cuba congratulates Venezuela on poll before result was out”, *BBC*, 2021. november 22., <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-59331696>.

– bár a választási tanács kiegyensúlyozottságát elismerte – arra a megállapításra jutott, hogy a választásokat a bírói függetlenség és a jogállamiság hiánya, a választók önkényes kizárása és az állami források kampánycélú felhasználása jellemezte.⁴

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Venezuela bruttó hazai össztermékének csökkenését a tavalyi 30 százalék után az idei évre 5, jövőre pedig 3 százalékra becsülte a Nemzetközi Valutaalap (IMF). Eközben a munkanélküliségi ráta a tavalyi 55,5 százalékról 2021-ben várhatóan 58,3 százalékra, 2022-ben pedig 60,1 százalékra emelkedik a szervezet prognózisa szerint.⁵ Az ország költségvetési hiánya jelentős, GDP-hez viszonyított államadóssága pedig már bőven 300 százalék fölött van.⁶ Az akkumulálódó hitelek, a rossz gazdálkodás, a rendszerszintű korrupció, valamint az USA Venezuelát célzó szankciós politikája – mely nagymértékben sújtja az ország gazdaságának legfontosabb pillérét, az olajipart, illetve a pénzügyi szektort is – a venezuelai olajtermelés összeomlásához vezetett. Az OPEC adatai szerint 2021 szeptemberében Venezuela mindössze napi 527 ezer hordó olajat termelt; a 2013-as szinthez képest ez 82,9 százalékos kapacitáscsökkenésnek felel meg.⁷ Ám ugyanebben a hónapban az állami tulajdonú venezuelai olajvállalat (PDVSA) és a szintén állami iráni olajvállalat (NIOC) között kulcsfontosságú olajexport-megállapodás született, melynek köszönhetően az egykor tündöklő „petroállam” 2021 végére csaknem megduplázta olajtermelését a tavalyi

4 Lozano, Daniel: „La misión electoral de la UE constata las trampas del chavismo pese a un árbitro electoral más equilibrado”, *El Mundo*, 2021. november 23., <https://www.elmundo.es/internacional/2021/11/23/619d15ade4d4d81a708b45d9.html>.

5 IMF data: República Bolivariana de Venezuela, <https://www.imf.org/en/Countries/VEN#whatsnew>

6 „Venezuela: National debt from 2011 to 2021 in relation to gross domestic product”, *Statista*, 2022. június 14., <https://www.statista.com/statistics/372075/national-debt-of-venezuela-in-relation-to-gross-domestic-product-gdp/>.

7 Ramirez, Rafael: „The Venezuelan Oil Industry Collapse: Economic, Social and Political Implications”, *Instituto Affari Internazionale*, 2021. november 8., <https://www.iai.it/en/publicazioni/venezuelan-oil-industry-collapse-economic-social-and-political-implications>.

évtizedek mélypontjához képest.⁸ Ahhoz viszont, hogy 2022-ben a kibocsátás növekedni tudjon, új kutakra és az infrastruktúra korszerűsítésére lesz szükség.

A Venezuelai Központi Bank (BCV) a félelmetes hiperinfláció miatt márciusban három új bankjegy kibocsátására kényszerült, megkezdve az egymillió bolívaros váltó nyomtatását, majd október 1-jétől az új, digitális bolívar ismét hat nullával kevesebbel kezdett operálni. (Így összesen tizennégy nullát vágtak a nemzeti valutából az elmúlt tizenhárom év alatt.) A fizetőeszköz drasztikus elértéktelenedése zajlik az OPEC-országban, ez pedig spontán dollárosodáshoz vezetett, azaz pénzügyi tranzakcióinak mintegy kétharmada már az amerikai pénznyemben történik. 2022-re további 2000 százalékos fogyasztói áremelkedésről tájékoztat az IMF, ami a havi 1,87 amerikai dollárnak megfelelő minimálbérrel⁹ biztosan tarthatatlan lesz.

A háztartások 94,4 százaléka élelmiszerhiánnyal küzd, és a mélyszegénységben élő népességnek, vagyis a lakosság 76,6 százalékának további 6,6 százalékkal volt muszáj csökkentenie élelmiszer-fogyasztását 2020-hoz képest.¹⁰ A szegénységgel a társadalmi egyenlőtlenségek is tovább fokozódtak: a venezuelaiak 10 százalékánál marad a nemzeti jövedelem 40 százaléka.¹¹ A kormány narratívájában az USA által kivetett szankciók a felelősek a nyomorért és gyakorlatilag az ország minden gondjáért, de a probléma sokkal inkább belpolitikai eredetű, és elsősorban az elhibázott gazdaságpolitika következménye.

Venezuela 2021 végéig összesen 444 635 koronavírus-megbetegedéssel és 5328 halálessel számolt,¹² ám a valós számok ennél jóval magasabbak lehetnek. Caracas oltási kampánya jelentősen elmarad a régió legtöbb országától.

8 „How Venezuela this year almost doubled its oil output”, *Al Jazeera*, 2021. december 27., <https://www.aljazeera.com/economy/2021/12/27/how-venezuela-this-year-almost-doubled-its-oil-output>.

9 A minimálbérre vonatkozó információkkal kapcsolatban lásd *Observatorio Venezolano de Finanzas*, <https://observatoriodefinanzas.com/ovf-la-canasta-de-alimentos-llego-a-su-maximo-historico-de-30308-en-julio-2021/>.

10 „Encuesta de Condiciones de Vida”, *Universidad Católica Andrés Bello*, 2021. szeptember, https://assets.websitefiles.com/5d14c6a5c4ad42a4e794d0f7/6153ad6f-b92e4428cada4fb7_Presentacion%20ENCOVI%202021%20V1.pdf.

11 Singer, Florantonia: „Se dispara la pobreza extrema en Venezuela: el 76,6% de su población vive con menos de 1,2 dólares al día”, *El País*, 2021. szeptember 29., <https://elpais.com/internacional/2021-09-29/el-945-de-los-venezolanos-vive-en-la-pobreza.html>.

12 „Coronavirus”, *Worldometer*, <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/venezuela/>.

A kormányzati kommunikáció szerint az országban minden lehetséges forrást felhasználnak az oltások finanszírozására, legyen szó a befagyasztott alapokról, aranyról vagy akár olajról. Szövetségeitől februártól Szputnyik V (Oroszország), Sinopharm (Kína) és Abdala (Kuba) vakcinák kezdtek érkezeni az országba, majd több hónapos késéssel az Egészségügyi Világszervezet (WHO) COVAX-mechanizmusán keresztül további szállítmányokhoz jutott Venezuela. December utolsó napján Maduro elnök kihirdette, hogy az ország elérte a 90 százalékos immunitási szintet.¹³ Erre hivatkozva november 1-jétől december 31-éig felfüggesztették a chavizmus egyedi, „7 + 7 nap karantén” modelljét a turisztikai és a kereskedelmi szektorok ünnepi fellendülése céljából. A 2022-es gazdasági növekedés nagyban függ a járványhelyzet alakulásától is, de a Covid-19 kezelésének kihívásai közé tartozik a forráshiányban szenvedő egészségügyi ellátórendszer gyengesége, a szakképzett egészségügyi személyzet elvándorlása, valamint a megbízhatatlan áram- és vízellátás is.

A belpolitikai erőviszonyokat erősen meghatározza, hogy a katonaság, a különleges erők és a rendőrség Maduro oldalán állnak, így ők nem érdekeltek a rezsimváltásban, mivel a néhai Hugo Chávez elnöksége óta mélyen beágyazódtak az állami bürokráciába, illetve belefolytak különböző illegális tevékenységekbe. A Nemzetközi Büntetőbíróság november 3-án bejelentette, hogy hivatalos vizsgálatot indít a venezuelai biztonsági erők által Maduro elnök uralma alatt elkövetett emberijog-sértések miatt. Ez az első alkalom, hogy egy latin-amerikai országot emberiség elleni bűncselekmények miatt vizsgálják meg a bíróságon. Amíg azonban a vezérkar feletti ellenőrzést Maduro meg tudja tartani, addig a kiépült rezsimet nem fogják tudni megbuktatni,¹⁴ hiába a Guaidó által a hadsereg tagjai számára ígért amnesztia és a személyét támogató külföldi hatalmak nyomásgyakorló praktikái, a vizsgálatok, a szankciók és a nemzetközi elszigetelés.¹⁵

13 „Ministerio del Poder Popular para la Salud: Presidente Maduro anuncia 87% de inmunización contra la COVID-19”, *Gobierno de Venezuela*, 2021. december 30., <http://www.mpps.gob.ve/index.php/sala-de-prensa/notnac/1529-presidente-maduro-anuncia-87-de-inmunizacion-contra-la-covid-19-y-record-de-6-casos-por-cada-100-mil-habitantes-en-venezuela>.

14 Nagy Sándor Gyula: „Quo vadis Venezuela? – Mi történik Venezuelában?”, *KKI 4:1*, 2019, https://kki.hu/assets/upload/06_KKI_4_1_20190221_VEN.pdf.

15 Uo.

Kül- és biztonságpolitika

A politikai, gazdasági és humanitárius válság hatalmas kivándorlást idézett elő az országban: több mint 6 millióan hagyták el otthonukat, biztosabb körülményeket és megélhetést keresve. Az érintett országok közé tartozik elsősorban a szomszédos Kolumbia (1,8 millió fő), Peru (1,3 millió fő), Ecuador (500 ezer fő), Chile (450 ezer fő) és Brazília (260 ezer fő).¹⁶ Az AÁSZ becslései szerint 2022-re az elvándorolni kényszerülők száma eléri a 7 milliót, s ezzel már a szíriai menekültek számát is meghaladja. Ennek ellenére a venezuelai menekültválság nemzetközi segélyezése a legalulfinanszírozottabb. A szíriai menekültválság eddig csaknem tizenötször annyi forrásban (20,8 milliárd dollár) részesült, mint a venezuelai (1,4 milliárd dollár).¹⁷ Iván Duque kolumbiai államfő 2021. február 8-án bejelentette, hogy a következő tíz évre átmeneti védett státuszban (Estatuto Temporal de Protección) részesíti az országba hivatalos okmányok nélkül érkező venezuelaiakat. Kampányígéretéhez híven így tett márciusban Joe Biden amerikai elnök is, tizennyolc hónapra biztosítva a venezuelai menekültek számára a munkavállalási vízumot és a kitoloncolás alóli felmentést. A többi dél-amerikai ország által a venezuelai bevándorlók számára kiadott tartózkodási engedélyek lényege az ideiglenesség, azaz a kormányok a venezuelaiak ott-tartózkodását átmeneti állapotnak tekintik, s a venezuelai politikai helyzet mihamarabbi megoldásában érdekeltek.

Venezuela 21. századi külkapcsolatait az USA-val hagyományosan konfliktusos viszonyban lévő államokkal való együttműködés jellemzi. Ezért Kuba, Irán és Törökország mellett Venezuela két legnagyobb hitelezője, Oroszország és Kína is blokkolta az Egyesült Államoknak az ENSZ Biztonsági Tanácsában a Guaidó-kormány elismertetésére irányuló erőfeszítéseit. Ezek a szereplők – egyelőre – a mostani kormány túlélésében érdekeltek, így ha nem is az egyre ingatagabb lábakon álló ország megmentése, de legalábbis lélegeztetőgépen

16 „Refugees and Migrants from Venezuela”, *R4V – Inter-Agency Coordination Platform for Refugees and Migrants from Venezuela*, <https://www.r4v.info/en/refugeeandmigrants>.

17 Bahar, Dany – Dooley, Meagan: „Venezuelan refugees and their receiving communities need funding, not sympathy”, *Brookings*, 2021. február 26., <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2021/02/26/venezuelan-refugees-and-their-receiving-communities-need-funding-not-sympathy/>.

tartása a céljuk.¹⁸ Ők még azoknak a Maduro elmozdítását célzó washingtoni szankcióknak a hatására sem hátráltak ki a szocialista vezető mögül, melyek a regnáló rezsimet életben tartó harmadik országok ellen irányulnak. A venezuelai vezetés legfontosabb szövetségese Oroszország; a két állam március 30-án újabb tíz évre szóló, Agenda 2021–2031 néven emlegetett együttműködési programot írt alá. Kína ennél sokkal pragmatikusabban gondolkodik, mivel elsősorban a latin-amerikai nyersanyag-kereskedelemben érdekelt. Éppen ezért bár Peking számít Caracas legfontosabb kereskedelmi partnerének, az újabb beruházásokkal és a finanszírozási projektekkal egyelőre óvatosabb. Az autoriter hatalom létezését biztosító korrupt rendszer kiépítésének már a kezdetektől Kuba volt az egyik legfőbb támogatója, és azóta is segítségére van az egészségügy és az oktatás területén, valamint katonai és hírszerzési kérdésekben. Hasonlóképp fontos szerep jut a Venezuela egyre romló olajipari infrastruktúrájának helyreállításában közreműködő Iránnak is.

Áprilisban a dél-iráni Bandar-Abbász kikötőjéből induló *Sahand* és *Makran* nevet viselő, ismeretlen küldetésű hadihajók keltettek aggodalmat, mivel ezek komoly fegyverszállítmánnyal a fedélzetükön – vélhetően – Venezuelát vették célba. Az iráni küldemény végül nem érkezett meg, ám a két ország között egyre erősödik a politikai, gazdasági és katonai együttműködés.¹⁹

Venezuela devizatartalékainak több mint kétharmada arany formájában található. Ezt viszont a különböző szankciók miatt nemcsak eladni nehéz, de elérni is. A brit legfelsőbb bíróság megakadályozta, hogy Maduro hozzáférhessen az országnak a Bank of Englandben tárolt 1,95 milliárd dollár (azaz 1,4 milliárd angol font) értékű aranytartalékához²⁰ – ez Venezuela devizatartalékainak mintegy 15 százalékát teszi ki. Az Egyesült Királyság ugyanis attól tart, hogy Maduro a devizatartalékokat – állításával ellentétben – nem a járvány elleni

18 Pál Zsombor Szabolcs: „A venezuelai válság és a chavez-i szövetségi rendszer működése”, *AJRC-Elemzések*, 2018E02, <https://digitalistudastar.ajtk.hu/hu/ajrc-elemzesek/a-venezuelai-valsag-es-a-chavez-i-szovetsegi-rendszer-mukodese>.

19 Vogel Dávid: „Sem az USA, sem a gazdasági válság, sem a járvány nem tudta térdre kényszeríteni Venezuelát”, *Azonnali*, 2021. július 1., https://azonnali.hu/cikk/20210701_sem-az-usa-sem-a-gazdasagi-valsag-sem-a-jarvany-nem-tudta-terdre-kenyszeriteni-venezuelat.

20 „Maduro Board of the Central Bank of Venezuela (Respondent/Cross-Appellant) v Guaidó Board of the Central Bank of Venezuela (Appellant/Cross-Respondent)”, *The Supreme Court*, <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2020-0195.html>.

küzdelemre használja fel, hanem arra, hogy kifizesse a rezsimjét támogató külföldi szövetségeseit. Hasonló okokra hivatkozva vont meg az IMF is 5 milliárd dollárnyi olyan különleges lehívási jogot és segélyt Venezuelától, mely a feltörekvő és alacsony jövedelmű országokat (lett volna) hivatott támogatni a növekvő adósság és a Covid–19 kezelésében.

A Latin-amerikai és Karibi Államok Közösségének (CELAC) 2021. szeptember 18-án megrendezett hatodik csúcstalálkozóján nemcsak Maduro meglepetésszerű megjelenését nem fogadták túl kedvezően, de a mexikói elnök, Andrés Manuel López Obrador azon javaslata is megbukott, mely az USA székhelyű AÁSZ regionális testületének leváltását indítványozta, mivel az nem élvezzi az újból előretörő „rózsaszín hullám” frissen megválasztott térségbeli baloldali kormányainak támogatását. A venezuelai krízis békés rendezésére tizenkét latin-amerikai nemzet aláírásával 2017-ben megalakult Lima-csoport sikertelenségét mutatja, hogy Argentína márciusban bejelentette távozását, s ezzel megbontotta a regionális blokk Venezuela elszigetelésére irányuló politikáját. Az ország vezetése a döntést azzal indokolta, hogy a csoport tevékenysége állítása szerint „semmire sem vezetett”.²¹ A nemzetközi közösség tehát továbbra is megosztott azzal kapcsolatban, hogy miként viszonyuljon a venezuelai válsághoz, és hogy annak megoldására milyen forgatókönyveket lát.

Trendek és forgatókönyvek

Úgy látszik, hogy egyelőre sem az USA, sem a gazdasági válság, sem a járvány nem tudta térdre kényszeríteni a chavezi örökségtől szenvedő dél-amerikai országot. Ahelyett, hogy az utóbbiak együttes ereje meggyengítette volna Madurót, féltő, hogy még nagyobb befolyást adott neki a lakosság felett, mivel most a kormány irányítja a létfontosságú jóléti programokat (például a havi élelmiszer-kiosztást). Bár a rendszer hosszú távú erodálódása folyamatos, jelenleg a hadsereg, a bünszövetkezetek, a korrupció és a külső szövetségesek még olyan erőforrásokat biztosítanak számára, amelyek egyelőre garantálják a túlélését.

21 „Argentina leaves Lima Group, says bloc’s Venezuela policies have ‘led to nothing’”, *Reuters*, 2021. március 24., <https://www.reuters.com/article/us-argentina-limagroup-idUSKBN2BG2VA>.

Az állandóan a külső beavatkozást hibáztató antiimperialista retorika a lakosság egy jelentős része esetében továbbra is működik, s ez a szankciókat figyelembe véve nem is teljesen alaptalan, hisz a gazdasági nyomásgyakorlás valóban egyfajta intervenciós eszköz.²² Washington további szankciói esetén viszont a venezuelai gazdaság olyan végzetes károkat szenvedhet, amelyek a mostaninál is nagyobb humanitárius katasztrófához vezethetnek, és ezáltal a régió egészét destabilizálhatják. Erős ellenérv a szankciós politika fokozásával szemben, hogy a térségben még mindig erős a Latin-Amerikában nagy hagyományú USA-ellenesség, s az így az egész régiót össze tudja kovácsolni a venezuelai kormány oldalán.²³

Venezuela a világ legnagyobb kőolajtartalékokkal rendelkező országa, ám tartalékait nem tudja kitermelni, így a következő évtizedekben a megújuló energiára való globális átállás nagy vesztese lehet: az energiaátállás utáni geopolitikai nyertesek-vesztesek indexén (GeGaLo) szereplő 156 ország közül a 151. helyen áll.²⁴ Az országnak mindenképp szüksége lenne a gazdaságpolitikai irányváltásra – ám ez csak a Maduro-rezsim leváltása esetén történhetne meg.

A fordulat előbb-utóbb vélhetően eljön. Formáját nehéz megjósolni; a szcenáriók között szerepelhet a békés átmenet is, de egy véres gerilla- vagy polgárháborús forradalom esélye is egyre valószínűbb.²⁵ Nemzetközi fegyveres intervencióval viszont nem számolhatunk a közeljövőben. Az ukrajnai orosz invázió hatására a globális geopolitika drámai fordulatai váratlan lehetőségeket nyitottak az olajrezsim előtt. Az orosz olajembargóval kapcsolatos latolgatások során a washingtoni döntéshozók ugyanis Venezuelát jelölték meg azon lehetséges helyettesítőként, amely biztosítani tudná a korábban Oroszország által szállított kőolajat. Ha azonban Washington a Maduro elleni szankciókat Putyin elleni szankciókra cserélné, és valóban felvinné a kapcsolatot Venezuelával, kénytelen lenne elismerni a tekintélyelvű elnök legitimitását. A háború és az orosz olajtól való függés akár az Európai Uniót is újra közelebb hozhatja

22 Városi Dorottya: „A Trump-kormány szektorális szankciói Venezuelában”, *KKI Elemzések*, E-2021/04, http://real.mtak.hu/123226/1/KKIElemzések.E-2021.04_VENEZUELA_Varosi_20210215-1.pdf.

23 Pál Zsombor Szabolcs: „A venezuelai válság és a chávez-i szövetségi rendszer működése”.

24 Overland, Indra et al.: „The GeGaLo index: Geopolitical gains and losses after energy transition”, *Energy Strategy Reviews*, 2019. november.

25 Nagy Sándor Gyula: „Quo vadis Venezuela? – Mi történik Venezuelában?”

a dél-amerikai országhoz. Az orosz–ukrán konfliktus tehát Venezuela nemzetközi izolációjának végét is elhozhatja. Ha a válsághullámot sikeresen meg tudja lovagolni, olajkészleteit pedig újra be tudja vonni a világkereskedelembé, akkor azzal a venezuelai vezetés új életet lehelhet az ország gazdaságába, s meg tudja szilárdítani a hatalmát.²⁶

26 Bata-Balog Amadea: „Olajat vagy demokráciát? – Avagy hogyan pozicionálja magát Venezuela az orosz–ukrán háború árnyékában”, *Mandiner*, 2022. május 6., https://precedens.mandiner.hu/cikk/20220506_venezuela_oroszorszag_ukrajna_usa_biden_maduro_putin.

Katar

Szerző:

Patik Laura

MCC Akadémiai Igazgatóság

Adatok (2021):

Lakosság: 2 930 528 fő

Népszaporulat: +2 százalék, +49 475 fő

Vallási megoszlás: 67,7 százalék mohamedán, 13,8 százalék hindu, 13,8 százalék keresztény, 3,1 százalék buddhista

GDP (PPP): 273,040 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 97 262 dollár

Gazdasági növekedés: +1,5 százalék

2021 főbb eseményei Katarban

A 2021-es év Katar szempontjából három fő folyamat köré szerveződött: a gazdaság átalakításának folytatása a Covid-19 miatt előálló nehézségek fényében, a 2022-es labdarúgó-világbajnokságra való felkészülés és az ahhoz szükséges infrastruktúra megteremtése, valamint a béketeremtés az Öböl Menti Együttműködési Tanács (GCC) országai között.

Nemzeti stratégiája szerint Katar 2030-ra egy, a globális gazdaságba mélyen integrált, sokszínű gazdasággal rendelkező ország szeretne lenni.¹ Ennek megvalósításához nagyban hozzájárulnak a 2021-es évben az egészségügyi krízis miatt kialakult problémákra adott válasza. Az ország a többi közt nagy hangsúlyt helyezett a magánszektor megerősítésére, a helyi szakemberek és tehetségek támogatására, a logisztikai szektor fejlesztésére és a digitális átalakulásra.²

1 „Report: Covid-19’s long-term implications for Qatar’s external trade and maritime logistics”, *Oxford Business Group*, 2021. október 1., <https://oxfordbusinessgroup.com/news/report-covid-19-long-term-implications-qatar-external-trade-and-maritime-logistics>.

2 „Qatar Economy Watch”, *PWC*, 2021. július, <https://www.pwc.com/m1/en/publications/qatar-economy-watch-2021/docs/qatar-economy-watch-2021.pdf>.

A GCC államai közül Katar gazdasága vészelt át legsikeresebben a pandémiát, és erős fiskális politikájának köszönhetően az ország gazdasági stabilitása is kiemelkedő a régióban.³ A Világbank adatai szerint Katar GDP-je 3 százalékkal bővült 2021-ben.⁴

Az arab ország számos nemzetközi kritikával szembesült a 2022-es labdarúgó-világbajnokságra való felkészülése során. Emberi jogi szervezetek – és olykor amerikai szövetségesi – is kritizálták a világbajnoksághoz köthető építkezéseken uralkodó körülményeket, valamint az építkezéseken dolgozó külföldi vendégmunkásokkal való bánásmódot.⁵ Bár a megnövekedett nemzetközi figyelemnek köszönhetően fény derült a perzsa-öbölbeli vendégmunkások olykor problémás és kiszolgáltatott helyzetére,⁶ 2021 novemberében a FIFA elnöke méltató szavakkal illette Katart, és kifejezte azon meggyőződését, miszerint a világ foci szerető közönsége mind infrastrukturális, mind szervezési szempontból tökéletes világbajnokságra számíthat.⁷ A 2021 decemberében megrendezett Arab Kupa méltó főpróbája volt a világbajnokságnak, s ezen a stadionok és a helyszínek is jelesre vizsgáltak.⁸

2021 januárjában az úgynevezett al-Ula-találkozó keretében Katar, az Egyesült Arab Emírségek, Szaúd-Arábia, Bahrein és Egyiptom véget vetettek a 2017 óta köztük tartó diplomáciai és gazdasági konfliktusnak, valamint elköteleződtek együttműködésük megerősítése és az egységes gazdasági és diplomáciai fellépés mellett. A találkozó eredménye pozitív hatással volt Katar gazdasági kapcsolataira, csökkentette gazdaságának sebezhetőségét, továbbá számos új bilaterális kereskedelmi és közlekedési lehetőséget teremtett a monarchia és

3 „Report: Covid-19’s long-term implications for Qatar’s external trade and maritime logistics”.

4 „GCC Countries Back on Path to Economic Growth after Contraction Due to the Pandemic”, *World Bank*, 2021. augusztus 4., <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/08/03/gcc-countries-back-on-path-to-economic-growth-after-contraction-due-to-the-pandemic>.

5 „Qatar: Governance, Security and U.S. Policy”, *Congressional Research Service*, 2021. október 6., <https://sgp.fas.org/crs/mideast/R44533.pdf>.

6 „Qatar World Cup of Shame”, *Amnesty International*, <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/03/qatar-world-cup-of-shame/>.

7 „FIFA World Cup Qatar 2022 preparations are ‘best ever’”, *FIFA*, 2021. november 23., <https://www.fifa.com/news/infantino-fifa-world-cup-qatar-2022-preparations-are-best-ever>.

8 Navacerrada, Juanar: „Qatar is ready for the 2022 World Cup”, *MARCA*, 2021. december 12., <https://www.marca.com/en/world-cup/2021/12/20/61c079df268e3e29798b4599.html>.

a térség országai között.⁹ Elemzők szerint az al-ulai megegyezés egy hosszú távú folyamat első állomása, ennek célja pedig a régió országai – és különösen az említett GCC-tagállamok – mélyebb integrációja.¹⁰ Al-Ula Katar számára egyértelmű diplomáciai siker, amelynek köszönhetően Doha újra stabil pozícióval rendelkezik a Perzsa-öbölben, s megerősödve várhatja a 2022-es labdarúgó-világbajnokság megrendezését.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Nemzetközi előrejelzések szerint Katar gazdasága 2022-ben várhatóan visszaáll a vilávjárvány előtti szintre; az IMF prognózisa alapján az ország az év során 3,6 százalékos GDP-növekedésre számíthat, és 2022 után is stabil gazdasági pályán maradhat.¹¹ Bár 2022 januárjában a globális trendekhez „igazodva” Katarban is növekedett a Covid-19-fertőzöttek száma (körülbelül 3 ezer fertőzöttel naponta), a magas átoltottsági arány miatt (egyres elemzések szerint a népesség körülbelül 93 százaléka már legalább két oltást kapott) nem valószínű, hogy ez jelentős negatív hatást gyakorolna a gazdaság növekedésére.¹²

Az úgynevezett Északi Mező megépítésével Katar bővíti az LNG-előállítási kapacitását, méghozzá tökéletes időzítéssel. Globálisan egyre növekszik az alacsony szén-dioxid-kibocsátású üzemanyagok iránti kereslet, a világ több helyén viszont számos LNG-projekt elhalasztásáról vagy törléséről döntöttek.¹³ A Világbank szerint a katarai LNG-projekt olyan jelentős, hogy Katar GDP-je 2022-ben akár 4,8 százalékkal is bővíülhet. A világbajnoksághoz köthető turisztikai bevételek és az üzleti környezethez kapcsolódó reformok is nagyban hozzájárulnak majd e növekedés eléréséhez.¹⁴

9 „Qatar Economy Watch”.

10 Ulrichsen, Kristian Coates: „Analysis: Has the Gulf reconciled after the Qatar blockade?”, *Al Jazeera*, 2021. június 5., <https://www.aljazeera.com/features/2021/6/5/has-the-gulf-reconciled-after-the-end-of-the-qatar-blockade>.

11 „Qatar Economy Watch”.

12 „Reuters COVID-19 Tracker: Qatar”, *Reuters*, 2022. január 10., <https://graphics.reuters.com/world-coronavirus-tracker-and-maps/countries-and-territories/qatar/>.

13 „Qatar Economy Watch”.

14 „GCC Economic Update”, *World Bank*, 2021. október 7., <https://www.worldbank.org/en/country/gcc/publication/economic-update-october-2021>.

A jövő évben Katar belpolitikai folyamataiban nem számíthatunk változásra. A politikai pártok alapítása továbbra sem megengedett, és bármiféle politikai szervezkedés tilos. Bár a 2021 októberében megtartott, a Súra Tanács tagjairól döntő választás több teret biztosít az állampolgárok politikai részvételére, a döntéshozatal még mindig az al-Száni királyi dinasztia és az őket szorosan támogató családok kezében marad.¹⁵ 2022 Katarban a béke éve lesz, s várhatóan a központi politikai kommunikáció is ezt hivatott erősíteni. Ennek az elhatározásnak tökéletes szimbóluma volt, hogy a december 18-i nemzeti ünnephez kapcsolódó programokból idén teljesen elhagyták a katonai parádét.¹⁶

Kül- és biztonságpolitika

A kis perzsa-öbölbeli ország külpolitikájára várhatóan továbbra is az egyensúlyozás és a mediátori szerep lesz jellemző. Katar magas szintű bilaterális politikát folytat az Egyesült Államokkal, miközben Iránnal is stabil kapcsolatrendszere van, noha régiós partnerei – Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek – feszült viszonyban vannak a perzsa állammal. Az ország a nemzetközi szinten folyamatos mediátori szerepet tölt be: így például az USA afganisztáni kivonulását követően is hozzájárult az új tálib rezsim és a nemzetközi közösség közötti kommunikáció megkönnyítéséhez.¹⁷

Katar és az Egyesült Államok egy biztonsági együttműködési megállapodás (Defense Cooperation Agreement) mentén folytat kül- és biztonságpolitikai együttműködést a Perzsa-öböl védelmének garantálása érdekében. Ennek keretében 8 ezer amerikai katona állomásozik az országban, és számos katonai beavatkozás a Katar által biztosított bázisokról történik.¹⁸ Például az USA afganisztáni evakuációját is nagyrészt a katari al-Udeid légi bázisról irányították

15 „Qatar: Governance, Security and U.S. Policy”, *Congressional Research Service*, Report, R44533, 2021. október 6., <https://sgp.fas.org/crs/mideast/R44533.pdf>.

16 „Qatar celebrates National Day 2021 ahead of FIFA Arab Cup Final”, *Al Jazeera*, 2021. december 18., <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/18/qatar-celebrates-national-day-2021-ahead-of-fifa-arab-cup-final>.

17 „Qatar: Governance, Security and U.S. Policy”.

18 Uo.

és hajtották végre.¹⁹ Az Egyesült Államokkal együttműködve Katar részt vesz abban, hogy Iránt stratégiaileg visszaszorítsák a Közel-Keleten, ám közben párbeszédet is folytat az országgal.²⁰ Ennek jelentősége igencsak felértékelődött, mikor 2017-ben Katart teljes blokád alá vették a szomszédai, s Iránon keresztül kényszerült az alapvető élelmiszerek beszerzésére.

Bár a blokádot 2021 januárjában feloldották, és azóta látszólag kiegyensúlyozott az együttműködés Katar, Bahrein, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek között, a külpolitika terén még számos tényező adhat okot feszültségre a régióban. Katar nyíltan támogatja a Muszlim Testvériség politikai törekvéseit (például az Al Jazeera nevű állami tulajdonban lévő médiumon keresztül), s az „arab tavasz” után főleg Tunéziában és Egyiptomban próbálta segíteni a szervezet tevékenységét.²¹ Ez a törekvés egyértelműen ütközik a többi ország, de legfőképpen Abu-Dzabi elképzeléseivel, mivel szerinte a Muszlim Testvériség célja, hogy destabilizálja az öböl menti királyságok hatalmát.²² Noha ő is szoros kapcsolatot ápol Ankarával, Abu-Dzabi számára a Katarban található török katonai bázis is elégedetlenségre ad okot.²³

Katar biztonsági stratégiájának fontos része, hogy szorosan együttműködik a nemzetközi biztonságpolitikai és katonai szervezetekkel. Éppen ezért az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés keretében a NATO-val is aktív kapcsolatot ápol.²⁴ Az ország tagja továbbá a Közel-keleti és Észak-afrikai Gazdasági Munkacsoportnak (MENAFATF) azzal a céllal, hogy a terrorizmus-hoz köthető finanszírozást és pénzmosást megakadályozza. 2021 szeptemberében Katar az Egyesült Államokkal közösen fellépve buktatott le egy Perzsa-öböl-központú, a Hezbollah által használt pénzügyi hálózatot.²⁵

19 „U.S. general says most of those evacuated from Afghanistan to Qatar are now in Europe, U.S.”, *Reuters*, 2021. szeptember 4., <https://www.reuters.com/world/fewer-than-1400-evacuees-afghanistan-still-qatar-base-us-general-says-2021-09-04/>.

20 „Qatar: Governance, Security and U.S. Policy”.

21 Ramanl, Samuel: „The Qatar Blockade is Over, but the Gulf Crisis Lives On”, *Foreign Policy*, 2021. január 27., <https://foreignpolicy.com/2021/01/27/qatar-blockade-gcc-divisions-turkey-libya-palestine/>.

22 „Qatar: Governance, Security and U.S. Policy”.

23 Ramanl: „The Qatar Blockade is Over, but the Gulf Crisis Lives On”.

24 „Country Flyer 2021: Qatar”, *NATO*, 2021. június, <https://www.nato.int/science/country-flyers/Qatar.pdf>.

25 „Qatar: Governance, Security and U.S. Policy”.

Trendek és forgatókönyvek

Katarnak az elkövetkező évtizedben alapvető strukturális kihívásokkal kell majd szembenéznie. A népesség jólétének és a járadékgazdaság fenntartásának érdekében csökkentenie kell energiagazdaságának szénhidrogén-függőségét.²⁶ Környezetvédelmi vállalásának célja, hogy 2030-ra energiafelhasználásának 20 százaléka fenntartható forrásból származzon. Ennek érdekében egy óriási, 800 MW-os napelempark építését kezdeményezte al-Harszában.²⁷ Az energiagazdaság átalakításának sikeressége alapvetően meghatározza majd Katar versenyképességét és gazdasági ellenálló képességét.

Az ország számára kihívást jelent a növekvő szennyezés. A helyzet már most sem túl kedvező: a WHO besorolása szerint Katarban „nem biztonságos” a légszennyezettség szintje, főleg a homokviharok, valamint az ipari károsanyag-kibocsátás miatt.²⁸ A jövőben Katar egyre inkább függeni fog sótalanító üzemektől a lakosság és a mezőgazdaság vízigényének kielégítése érdekében.²⁹ Jelenleg Katar a világszerte között van az egy főre jutó napi vízhasználatban (naponta 500 liter fejenként),³⁰ és ez a jövőben várhatóan csak növekedni fog. Amennyiben az ország nem javít vízgazdálkodásának hatékonyságán (például öntözőrendszerének korszerűsítésével),³¹ súlyos problémákkal fog szembenézni a közeljövőben.

Katarnak folytatnia kell gazdasága átalakítását, különös tekintettel a kis- és középvállalkozások, valamint a helyi, katari dolgozók támogatására. Ez kiváltképp igaz annak fényében, hogy várhatóan egyre nagyobb nyomás nehezedik majd a gazdaságra a népesség összetétele miatt. Mind a nagy létszámú fiatal népesség (a lakosság 25 százaléka 0 és 25 év, 71 százaléka pedig 25 és 54 év közötti), mind a külföldi állampolgárok (a lakosság csupán 12 százaléka katari

26 „GCC Economic Update”.

27 „Qatar Economy Watch”.

28 „Qatar General Health Risks”, *IAMAT*, 2020. április 26., <https://www.iamat.org/country/qatar/risk/air-pollution>.

29 „Qatar”, *CIA, The World Factbook*, 2021. december 2., <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/qatar/>.

30 „Water Challenges in Qatar”, *Fanack Water*, 2021. augusztus 23., https://water.fanack.com/qatar/water-challenges-in-qatar/#_ftn2.

31 „Qatar: Progress on achieving SDG 6”, *United Nations*, <https://sdgs.un.org/basic-page/qatar-34138>.

állampolgár) egyre nagyobb igényekkel áll majd elő.³² A helyi tehetségek támogatása érdekében fontos, hogy Katar minél több nemzetközi egyetemet, kutatóintézetet és inkubátort vonzzon be az országba, a katari Georgetown Egyetem mintájára. Hosszú távon ez a kulcsa a katari gazdaság minél mélyebb nemzetközi integrációjának.

A világon továbbra is Katar rendelkezik az egyik legnagyobb befolyással a tálibok fölött,³³ aminek következtében külpolitikájának meghatározó eleme lesz a rezsim és a nemzetközi közösség közötti mediátori szerep, valamint az afganisztáni helyzet konszolidálására való törekvés.³⁴ Az Egyesült Államok tisztában van Katar pozíciójával, ennek fényében pedig a Biden-adminisztráció és az al-Száni uralkodócsalád között szorosabb együttműködés várható a Trump elnöksége alatti időszakhoz képest.³⁵ E közeledést Rijád is figyelemmel kíséri, és sokan ezt sejtik amögött, hogy békülni kezdett Dohával.³⁶ A szaúdi vezetésnek hosszú távon érdekében áll, hogy Katar hídként működjön közte és a washingtoni demokraták Szaúd-Arábia-ellenes frakciói között.³⁷

32 „Qatar”, *CIA, the World Factbook*.

33 „Qatar’s foreign minister visits premier of Taliban-ruled Afghanistan”, *Reuters*, 2021. szeptember 12., <https://www.reuters.com/world/middle-east/qatari-foreign-minister-visits-kabul-al-jazeera-says-2021-09-12/>.

34 Khan, Amina: „Engagement with the Taliban is imperative to avoid the collapse of Afghanistan”, *Middle East Monitor*, 2021. december 21., <https://www.middleeastmonitor.com/20211220-engagement-with-the-taliban-is-imperative-to-avoid-the-collapse-of-afghanistan/>.

35 Nimr, Suleiman: „Riyadh Mends Fences with Doha as it Braces for the Biden Administration”, *The Washington Institute*, 2021. február 1., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/riyadh-mends-fences-doha-it-braces-biden-administration>.

36 Alterman, Jon B.: „GCC Rift over Qatar Comes to an End”, *Center for Strategic & International Studies*, 2021. január 5., <https://www.csis.org/analysis/gcc-rift-over-qatar-comes-end>.

37 Nimr: „Riyadh Mends Fences with Doha as it Braces for the Biden Administration”.

Albánia

Szerző:

Fodor Attila

külpolitikai szakértő

Közreműködő:

Horváth Gellért Tamás

külpolitikai szakértő

Adatok (2021):

Lakosság: 2 834 552 fő

Népszaporulat: -0,12 százalék, -3 296 fő

Etnikai megoszlás: 82,58 százalék albán, 0,87 százalék görög, 16,55 százalék egyéb

GDP (PPP): 40,151 milliárd dollár

GDP/fő (PPP): 16 000 dollár

Gazdasági növekedés: +8,8 százalék

2021 főbb eseményei Albániában

1991, a sztálinista rendszer összeomlása óta Albánia belpolitikáját a baloldali Szocialista Párt (SzP), a jobboldali Demokrata Párt (DP), illetve a Szocialista Pártból kivált Szocialista Mozgalom az Integrációért (LSI) határozza meg. 2013 óta a kormányt a Szocialista Párt első embere, Edi Rama miniszterelnök vezeti. Noha a párt 2013-as, 2017-es, majd 2021-es választási győzelme a térségben szokatlan stabilitást mutat, az ország belpolitikája szélsőséges módon megosztott: a politikai porond három pártja között jóformán nincs párbeszéd.¹ A 2021. április 25-i általános választásokat megelőző két évben a parlament

1 Albániát 2013–2017 között a Szocialista Párt és a Szocialista Mozgalom az Integrációért koalíciója irányította; a 2021-es választásokon a Demokrata Párt és a Szocialista Mozgalom az Integrációért ugyan külön listán, de deklarált szövetségként indult.

gyakorlatilag ellenzék nélkül működött: 2019-ben a DP és az LSI képviselői visszaadták mandátumaikat, s a parlament működéséből kivonultak. Helyüket a pártok listáin eredetileg ugyan szereplő, de ismeretlen politikusok vették át, akiket az adott pártból azonnal kizártak. Formailag azonban az ellenzéki szándék dacára nem sikerült ellehetetleníteni a parlament működését, sőt a parlamenti erőviszonyok megváltozása több, az ellenzék által hevesen ellenzett, kritikus jelentőségű sarkalatos törvény, valamint az alkotmány módosítását is lehetővé tette. Az ellenzék bojkottálta az elnök által vitatott érvényességűnek tekintett önkormányzati választásokat, így – ellenfél hiányában – példátlan módon gyakorlatilag valamennyi önkormányzat a kormány ellenőrzése alá került. Ezzel egy időben Tirana belvárosában a szombat délutánok rendszeres, szinte már turisztikai jelentőségű látványosságai lettek az ellenzék által szervezett tömegdemonstrációk, tiltakozó menetek, amelyeknek csak a pandémia berobbanása vetett véget. Az ellenzék korábbi látványos utcai jelenléte ellenére azonban Albániában rendkívül stabil a kormányzat: a törvényhozó és a végrehajtó hatalom egységes irányítás alatt működik, ez pedig lehetőséget ad az ország legfontosabb kihívásához, feladatához és céljához, az EU-integrációhoz szükséges reformok megvalósítására.

Albánia számára az Európai Bizottság és az Európai Tanács általánosságban, a német Bundestag pedig konkrétan is az önkormányzati szektor, az igazságszolgáltatás és a választási rendszer területeire kiterjedő átfogó reformok (összesen tizenöt feltétel) megvalósítását szabta a csatlakozási tárgyalások megnyitása és felgyorsítása feltételül.² Az Európai Bizottság 2021-ben ismételtelen is megerősítette, hogy az ország a kért módosításokat végrehajtotta, és a koronavírus okozta nehézségek ellenére érdemi előrehaladást ért el, egyúttal javasolta a csatlakozási tárgyalások megkezdését. A kormány a reformokat az albán társadalom elsöprő többségének, több mint 90 százalékának a támogatása mellett valósította meg. A szlovén EU-elnökség utolsó ülésén azonban Albánián kívülálló okokból – a csatlakozási folyamat azonos szakaszában szereplő

2 Albánia 2014 óta tagjelölt, csatlakozási tárgyalásai megkezdésére pedig az Európai Bizottság 2016-ban tett javaslatot. A Bundestag 2019 szeptemberében határozott a csatlakozási tárgyalások megnyitásához szükséges feltételekről. Az Európai Tanács 2020. márciusi tizenöt pontjának albán megvalósítása kapcsán több esetben is kétségeket fogalmaztak meg, főleg francia, holland és dán részről, így egyre későbbre toldott a tárgyalások megkezdésének időpontja. A problémák 2021-re viszont elhárultak, így ma tagállami szinten az ország tagságának teljes körű támogatásáról lehet beszélni.

Észak-Macedónia és a már EU-tag Bulgária közötti bilaterális vita³ miatt – nem került sor a huszonegy hónapja várt áttörésre. Tirana jelenleg is ennek a vitának a foglya, bár azt előrelépésként könyvelte el, hogy eredményeit története során először minden EU-tagállam elismerte.

A reformok között is kiemelkedő jelentősége van az igazságügyi reformnak. Ez a bírósági szervezet szereplőinek teljes átvilágítását célozza, szakosított, átfogó intézmények⁴ és eljárásrend kialakításával. A folyamat első lépéseinek eredményeként az albán legfelső bíróság és alkotmánybíróság működésképtelenné vált (tagjai ugyanis vagy megbuktak az átvilágításon, vagy azt elkerülendő lemondtak), így az igazságszolgáltatás nem, vagy csak akadozva működött. 2021-ben a két testület működőképessége helyreállt, de a felhalmozódott ügyhátralék feldolgozása évekig el fog tartani (az eddigi eljárások során a bírók közel kétharmada távozott, mert vagy elbocsátották, vagy benyújtotta a felmondását).

A 2021-es év Albániában az átmeneti időszak végét jelentette, a választásokon elért egyértelmű kormányzati győzelem után az ellenzék visszatért a parlamentbe, a bírói szervek működőképessé váltak, így a törvényhozás, a végrehajtás és az igazságszolgáltatás intézményei újra léteznek és funkcionálisak.

Az optimizmusra okot adó politikai folyamatokon túl azonban 2021-ben tovább folytatódott az ország népességének csökkenése. Ez ugyan nemcsak Albániára jellemző, de ott drámai módon gyorsul. A fiatalabb korosztályok döntő többsége szülőföldje elhagyását tervezi, mivel az általános vélemény szerint az országban maradás nem kínál vonzó perspektívát. A hagyományosan erős albán–olasz kapcsolatok miatt a kivándorlás célországa eddig Olaszország volt, ám ma már Németország, Franciaország, Svájc és Nagy-Britannia is kiemelt területté vált. Bizonyos szakmák esetében e folyamatot Nyugat-Európában még ösztönzik is, az egyre nagyobb albán diaszpórák pedig a fogadó országokban leegyszerűsítik a változással járó nehézségeket.

3 Jakov Marusic, Sinisa: „Can North Macedonia Meet Bulgaria’s Six Demands for Breakthrough?”, *Balkan Insight*, 2021. október 19., <https://balkaninsight.com/2021/10/19/birn-fact-check-can-north-macedonia-meet-bulgarias-six-demands-for-breakthrough/>.

4 „Most frequently asked questions on the International Monitoring Operation (IMO)”, *European External Action Service*, 2017. február 2., https://eeas.europa.eu/delegations/albania/20144/most-frequently-asked-questions-international-monitoring-operation_en.

Várható főbb gazdasági és belpolitikai folyamatok 2022-ben

Az ország kiváló természeti adottságai miatt Albánia gazdasági fejlődésének kulcsát a vendéglátás, elsősorban a tengerpart jelenti. Noha az ország vadregényes, érintetlen területei az elmúlt időszakban – jellemzően bármiféle urbanisztikai tervezést vagy előrelátást nélkülöző módon – beépültek, az ott kialakuló szállodaipar, illetve szálláshelyek elfogadható vagy azt meghaladó színvonalú szolgáltatást kínálnak, az ország pedig felkerült a németek, a csehek, a lengyelek és a skandináv országok lakóinak turisztikai térképére. Albánia a koronavírus-járvány alatt egyedülálló módon 2021 márciusától nem alkalmazott korlátozásokat, nyitva állt az – akár oltott, akár oltatlan – turisták előtt. Ennek eredményeképp a becslések szerint csak 2021 augusztusában 2 millió külföldi vendég kereste fel az országot, így történelme során először a teljes albán tengerpartra ki lehetett volna helyezni a „megtelt” táblát.⁵ Tekintettel a földrajzi és nemzetiségi realitásokra, az érkező vendégek döntő többsége továbbra is koszovói, illetve észak-macedóniai albán volt. Ezzel együtt tény, hogy Albánia a kezdeti katasztrófa-, majd extrém turizmus célországából a hagyományos, rekreációs utazók között is kedvelt helyévé vált – bár még mindig igaz, hogy elsősorban nem a luxusutakat és -szolgáltatásokat keresők látogatják (az első ötcsillagos tengerparti szállás csupán 2021-ben nyílt meg Durres mellett).

2022-ben folytatódik a kommunizmus időszakában nem létező, azóta pedig változó intenzitással fejlesztett albániai infrastruktúra bővítése, így a déli tengerpartot kiszolgáló vlorai repülőtér⁶ mellett újabb főút, illetve autópálya-szakaszok javítják a települések megközelíthetőségét. Ezek azonban továbbra sem állnak össze egységes hálózattá, tehát az országon belüli távolságokat még mindig órákban, és nem kilométerekben kell mérni.

2021-ben a Szocialista Párt harmadik alkalommal is megnyerte a választásokat, így sorozatban másodízben szerzett abszolút többséget, és alakíthatott koalíciós partner nélküli kormányt. Az ellenzék vezető ereje, a Demokrata Párt

5 „Number of Foreign Visitors to Albania Reaches Pre-Pandemic Figures”, *Exit News*, 2017. július 26., <https://exit.al/en/2021/07/26/number-of-foreign-visitors-to-albania-reaches-pre-pandemic-figures/>; „Foreign tourist arrivals to Albania up 64.5% y/y in Nov”, *SeeNews*, 2021. december 22., <https://seenews.com/news/foreign-tourist-arrivals-to-albania-up-64-5y-y-in-nov-766750>.

6 A reptér építése 2021-ben kezdődött meg.

2021 végére a belső polgárháború állapotába került: a korábbi és a jelenlegi vezetés konfliktusa a pártszékház ostromához vezető fizikai összecsapásokban csúcsonyosodott ki.⁷ Az ellenzék gyengüléséből profitáló kormány, amely a korábbi önkormányzati választásokon ellenfél nélkül győzött, mivel az ellenzék bojkotálta őket, most alkalmasnak tarthatja az időt arra, hogy a létező, de magával hadakozó ellenzék részvétele mellett egy esetleges előrehozott önkormányzati választáson őrizze meg pozícióit. (Március 6-án hat önkormányzatban már biztosan választásokat tartanak, ám e településeken a polgármesterek tiszttségének megszűnése miatt volt szükség ezek megrendezésére.)

Illir Meta albán elnök mandátuma 2022 júliusában lejár, és a kormánnyal, illetve a miniszterelnökkel évtizedek óta erős konfliktusban álló politikus visszatér korábbi pártja, a Szocialista Mozgalom az Integrációért vezetői székébe (eddig a pártot az államfő helyett annak felesége vezette). Visszatérésével a Demokrata Párt válsága miatt a formáció belpolitikai jelentősége is megnőhet.

Kül- és biztonságpolitika

Albánia 2022-ben két meghatározó nemzetközi szervezetben is kiemelt események szereplőjévé válik. Az ENSZ-ben története során első alkalommal lesz a Biztonsági Tanács nem állandó tagja (2022–2023), a NATO-n belül pedig 2022 januárjától felújítják az ország szövetségi szinten is kiemelt katonai objektumának számító kucovai légi bázist.⁸ A sztálinista rezsim teljes bezárkózása, valamint a rendszerváltásnak az állam összeomlásához vezető káosza miatt, illetve az átmenet éveit követően saját önmeghatározása szerint is kicsi, nemzetközileg kevésbé fontos ország az ENSZ BT tagjaként egy különösen feszült időszakban kerülhet globális szinten is értékelhető szerepbe.

7 „Incident at Proetst Infront of DP Headquarters”, *Albanian Daily News*, 2022. január 8., <https://albaniandailynews.com/news/incidents-at-protest-in-front-of-dp-headquarters-many-injured>.

8 „Nato Invests in Kucova air base, Albania”, *NATO*, 2019. február 1., <https://shape.nato.int/news-archive/2019/video-albania--nato-and-kucova-air-base-2>; „NATO starts work to upgrade Albanian communist-era air base”, *ABC News*, 2022. január 20., <https://abcnews.go.com/International/wireStory/nato-starts-work-upgrade-albanian-communist-era-air-82372224>.

Tirana – az éles, néha abszurd belpolitikai szembenállástól függetlenül – két alapvető, a teljes politikai spektrum által osztott elköteleződés köré építi külpolitikáját: önként vállaltan teljes mértékben csatlakozik a közös európai kül- és biztonságpolitika lépéséhez, illetve biztonság- és katonapolitikai szempontból is prioritásként kezeli az USA-hoz fűződő szövetségi viszonyát. NATO-tagként Albánia jelen volt Afganisztánban, a műveletet követően pedig ideiglenesen (vagy amennyiben az érintettek úgy kívánták, véglegesen) befogadta az amerikai nem kormányzati szervezetek (NGO-k) országból kimenekített afgán munkatársait és családtagjaikat, helyet adva az amerikai hatóságok szükséges ellenőrzéseinek.

A nyugat-balkáni régió békéje és stabilitása szempontjából kiemelt kérdés az albán közösségek helyzete és szerepe, így Koszovó, Észak-Macedónia és Albánia kapcsolata. Az ország tagja és szorgalmazója a balkáni „mini-Schengennek”, vagyis az áruk, a szolgáltatások és a személyek szabad(abb) mozgását elősegítő „Nyitott Balkán” kezdeményezésnek,⁹ amely Szerbia, Észak-Macedónia és Albánia együttműködésében, ugyanakkor Koszovó nélkül szeretné megteremteni a térség államai közti gazdasági kapcsolatok fejlődését. Koszovó és Albánia bilaterális alapon igyekszik lebontani a személyek, az áruk mozgása, valamint a szolgáltatások nyújtása előtt álló akadályokat, a politikai kapcsolatok intenzitása azonban a balkáni albán közösség néprajzi megoszlása, illetve a politikusok egyéni ambíciói miatt is elmarad a gazdasági és személyes kapcsolatok intenzitásától. A regionális együttműködés a térség EU-integrációjának is fontos feltétele, a helyi közös piac létrejöttétől pedig több európai befektetést, erősebb gazdasági növekedést és további, erősödő európai uniós gazdasági konvergenciát várnak a részt vevő országok, megteremtve ezzel a fiatalabb generációk ott-hontartásának és helyben boldogulásának feltételeit.

Trendek és forgatókönyvek

A 2022-es év Albániában előreláthatóan a kormányzat stabilitásáról, az ellenzék válságáról, remélhetőleg az integrációs folyamatban tapasztalható előrelé-

9 „Leaders Sign New ‘Open Balkan’ Agreements in Albania”, *Balkan Insight*, 2021. december 21., <https://balkaninsight.com/2021/12/21/leaders-sign-new-open-balkan-agreements-in-albania/>.

pésről és mindenekelőtt az ország turizmusának további felértékelődéséről szól majd. Tirana bizonyára a regionális együttműködés területén is próbál érdemi eredményeket elérni. Az ország nemzetközi láthatósága az ENSZ BT-ben való részvétele révén is erősödhet, s ez egyben az országimázs javítását is segítheti. Hazai szempontból érdemes megemlíteni az Albániában egyre számottevőbbé, egyes területeken pedig meghatározóvá váló magyar gazdasági jelenlétet. Az OTP 2018-ban vásárolta meg a francia Société Générale albán le nybankj t, melyet az azóta eltelt időszakban teljes mértékben integrált saját szervezeti és működési rendjébe. Ezt követően 2021-ben a görög Alfa Bank le nybankj t is megvásárolta,  gy a két pénzintézet f z ioja jelenleg is folyamatban van. Az OTP  gy az ügyfelek részére kihelyezett hitelek tekintetében a helyi bankrendszer második legfontosabb pénzintézete lesz.¹⁰

A magyar jelenlét hasonlóan fontossá vált az albán telekommunikációs piacon is: a 4iG Nyrt. először az AlbTelecom többségi részesedését vásárolta meg annak török tulajdonosától, majd az eredetileg a Deutsche Telekom, később pedig bolgár befektetők tulajdonolta ONE mobiltelefon-szolgáltató többségi tulajdon t is megszerezte.  gy a tranzakciók 2022-es lezárását követően a Vodafone mellett a helyi piac egyik meghatározó szereplőjévé l p el .¹¹

Hasonlóan meghatározó a Wizz Air albániai jelenléte. A társaság 2017-ben jelent meg Albániában a Budapest–Tirana-útvonallal, majd a hálózat fejlesztésének eredményeképp tiranai b zisz n ma már egy hat gépből álló flottát  llom soztat, illetve harmincnyolc desztinációt ajánl az utasoknak. Ilyesformán ez a vállalat is a helyi piac kiemelt fontosságú, meghatározó szereplőjévé v lt.¹²

Albánia a célként kitűzött euroatlanti integráció egyik felét, a NATO-tag-ságot sikeresen elérte. Az EU-integráció folyamata viszont – részben az országon kívül álló okokból – megakadni látszik, noha az Európai Bizottság immár sokadszorra is megerősítette, hogy a t rgyal skezdd s feltételeit teljesítette.

10 „OTP Bank signs agreement to buy bank in Albania”, *Budapest Business Journal*, 2021. december 21., <https://bbj.hu/business/industry/deals/otp-bank-signs-agreement-to-buy-bank-in-albania%C2%A0>.

11 „4iG could acquire the fastest growing Albanian mobile operator”, *4iG*, 2021. december 23., <https://www.4ig.hu/4ig-could-acquire-the-fastest-growing-albanian-mobile-operator>.

12 „Wizz Air to add sixth aircraft at Tirana base, launch four new routes”, *SeeNews*, 2021. augusztus 12., <https://seenews.com/news/wizz-air-to-add-sixth-aircraft-at-tirana-base-launch-four-new-routes-750650>.

Fontos lenne, hogy 2022-ben megrendezzék az első kormányközi konferenciát, s ezáltal Szerbiához és Montenegróhoz hasonlóan Albánia is a csatlakozási tárgyalásokat folytató országok közé léphessen. Ehhez adott a tárgyaláskezdéshez szükséges fejlettségi szint, az EU-koordinációs intézményrendszer, az erős kormányzati és politikai támogatás, valamint a rendkívüli mértékben EU-párti társadalom.

8.

Háborúk és konfliktusok

Bevezető

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Mára a múlté a régiókat még 2021-ben is jellemző viszonylag stabil biztonsági helyzet. Már tavaly is romló tendenciát prognosztizáltunk, de ami 2022 év elején történt, minden korábban felvázolt forgatókönyvnél rosszabbul alakult. Magyarország közvetlen szomszédságában olyan háború robbant ki, amelyhez hasonlót 1945 óta nem látott a kontinens, olyan eszkalációs potenciállal, hogy ahhoz csak az 1962-es kubai válságé mérhető. A következő – a *Világ 2021-ben* című kötetünkben még nem szereplő – fejezet e valóság terméke. Az alábbiakban szerzőink egy háborúval (Oroszország ukrajnai inváziójával) és két fontos, 2021-ben és 2022-ben kiéleződött konfliktussal (a tajvanival és a kazahsztáni-val) foglalkoznak részletesebben.

Az orosz–ukrán háború

Szerző:

Vigóczki Máté György

MCC Geopolitikai Műhely

Közreműködő:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Oroszország 2022. február 24-én Ukrajna ellen indított teljes körű katonai támadása szinte bizonyosan az év legfontosabb eseménye a régió, az Európai Unió, a NATO, de valószínűleg a globális politika szemszögéből is.

Az orosz vezetők február 20-ig következetesen visszautasították annak lehetőségét, hogy szomszédjuk megtámadására készüljenek. Február 21-én Vlagyimir Putyin orosz elnök bejelentette, hogy elismeri az úgynevezett Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok függetlenségét, s barátsági, együttműködési és segítségnyújtási megállapodásokat írt alá velük.¹ E dokumentumok ratifikálása az Állami Dumában február 22-én történt meg.

Putyin a támadást bejelentő, február 24-én, moszkvai idő szerint 5.30-kor sugárzott beszédében² „különleges katonai műveletnek” nevezte a beavatkozást, és az orosz fél azóta sem használja a „háború” kifejezést. Ennek egyik célja vélhetőleg az oroszországi lakosság megnyugtatása, hiszen ha hivatalosan is háborús helyzet lenne, lehetőség nyílna az általános mozgósításra. A másik cél annak sugallása lehet, hogy nem egy elhúzódó konfliktusról, hanem egy rövid lefolyású „villámháborúról” van szó. Az orosz elnök kezdetben az ukrajnai orosz lakosság védelmét, a „nácitlanítást” (vagyis a politikai vezetés cseréjét), valamint Ukrajna demilitarizálását tűzte ki célul. Szólt a Kreml szempontjából aggasztónak ítélt NATO-bővítésről, és fontos szerepet kapott az úgynevezett

1 „Путин подписал указы о признании ЛНР и ДНР”, TASS, 2022. február 21., <https://tass.ru/politika/13792297>.

2 „Обращение Президента Российской Федерации”, *Президента России*, 2022. február 24., <http://kremlin.ru/events/president/news/67843>.

donbászi népiirtás is, mivel Moszkva állítása szerint Ukrajna ezzel genocídiomot hajtott végre az orosz lakosság ellen.

A támadás megindításáról szóló döntésre vélhetően azért került sor, mert a Kreml úgy gondolhatta, megvannak a képességei a 2015 óta fennálló pattányhelyzet feloldására, az esetleges politikai és gazdasági következményeket pedig a következő fontos belpolitikai eseményig, a 2024-es elnökválasztásig orvosolni tudja, így jelentős és maradandó károkat nem szenved tőlük. A két állam Moszkva általi elismerésével és az orosz támadással végérvényesen értelmét veszítette a kelet-ukrajnai helyzetet megoldani kívánó Minszk-2-megállapodás, s ezzel megszűnt a tartósabb politikai megoldás lehetősége is.

Az invázió első szakasza

A támadás első szakaszában a Kreml döntéshozói gyors, pár nap alatt elérhető sikerre számítottak. Ezt bizonyítja, hogy a konfliktust megelőzően az ukrán–orosz és ukrán–belarusz határon felsorakozott orosz és szakadár erők száma alig több mint 200 ezret tett ki, ezzel pedig egy hasonló méretű, de évek óta a védekezésre készülő ukrán erő állt szemben – egy klasszikus háború megvívásához viszont legalább háromszoros fölényre van szükség. Ráadásul a támadás is több irányból, az orosz erőket szétszórva indult meg. Délen ugyan megvalósultak a villámháborús célok, hiszen a sík terepen és a ritka település-hálózat mellett a támadó csapatok napi több mint száz kilométert is meg tudtak tenni, ám északon, Kijev irányában az orosz fél vereséget szenvedett,³ s nem sikerült elfoglalnia az északkeleti, keleti Csernyihivet, Harkivot és Szumit sem. Sikertelennek bizonyultak a „nácitlanításra”, azaz az ukrán politikai felső vezetés semlegesítésére irányuló műveletek is. A Belarusz területéről indított orosz szárazföldi és légi támadások Minszket is hadviselő féllé tették.

Furcsa, hogy az orosz haderő – képesség vagy akarat hiányában – nem intézett akkora támadást az ukrán katonai infrastruktúra és telekommunikációs rendszerek ellen, amely ezeket működésképtelenné tette volna. Látványosnak bizonyult az orosz logisztika elégtelen teljesítménye is, ami szintén arra

3 „Destination Disaster: Russia’s Failure At Hostomel Airport”, *Oryx*, 2022. április 13., <https://www.oryxspioenkop.com/2022/04/destination-disaster-russias-failure-at.html>.

utal, hogy nem készültek fel egy elhúzódó háborúra. A kezdeti orosz tervek valószínűleg azzal számoltak, hogy 2014–2015-höz hasonlóan most is minimális ellenállást kell majd legyűrniük. Emellett vélhetően a 2022 januárjában a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének keretében Kazahsztánba küldött misszió is arról győzte meg Moszkvát, hogy az orosz fegyveres erők pusztja jelenléte elegendőnek bizonyulhat a politikai célok eléréséhez. Ezzel szemben Ukrajna hadserege és a civil lakosságból álló úgynevezett területvédelmi erők, de maguk az ukrán állampolgárok is nem várt ellenállással fogadták a támadást.

Az invázió első szakaszában az oroszok az ország teljes területén támadták a katonai célpontokat, így a nyugati Lviv és Ivano-Frankivszk területén éppúgy, mint Odessza, Dnyipro, Zaporizzsja, Herszon és Mikolajiv térségében, s a keleti fronton lévő városok mellett a civil épületeket is lőtték.

A támadás sikertelenségének oka vélhetőleg az elégtelen hírszerzési munka eredménye lehetett, mivel az Ukrajnával foglalkozó FSZB-s értesülések pontatlanoknak bizonyultak az ukrán morállal és az orosz kisebbség együttműködési hajlandóságával kapcsolatban. A kelet-ukrajnai, főleg orosz anyanyelvű és sokszor orosz identitású települések nem, vagy csak részben álltak át az oroszok oldalára. Ez határozottan jelezte, hogy Ukrajna életképebb lehet a Moszkva által vártnál. Kollaborációra ugyan volt példa, de nem tudni, egy-egy együttműködő helyi vezető nem erőszak hatására cselekedett-e így. Az Ellenzéki Platform – Az Életért párt néhány képviselője bizonyosan meggyőződésből segítette a megszálló erőket, ám hivatalosan a pártvezetés kifejezte Kijev iránti hűségét. Fontos és szimbolikus jelzés volt, hogy az ukrajnai orosz oligarchát, Viktor Medvedcsukot, akit általában Putyin közeli barátjának és az orosz befolyás helyi képviselőjének aposztrofálnak, Moszkva nem tekintette cserealappal egy esetleges fogolycsere során, mivel ő ukrajnai állampolgár. Ez ugyanis felveti annak lehetőségét, hogy Medvedcsuk is azok között lehetett, akik téves információkkal látták el a Kremlt az ukrajnai orosz lakosság lojalitásával és az ukrajnai hadsereg állapotával kapcsolatban.

Meg nem erősített információk alapján az ügyben már több mint százötven hírszerző felelőssége felmerült, arra viszont rövid távon nem lehet számítani, hogy emiatt sor kerülne valamelyik magas rangú politikai vezető leváltására, mivel az az elhibázott politika beismerésével lenne egyenlő.

Március 25-én Oroszország vezérkari főnökének első helyettese, Szergej Ruckoj bejelentette, hogy véget ért a hadművelet első szakasza, mivel sike-

rült elérniük az ukrán fél meggyengítésének stratégiai célját, és megindulhat a második szakasz, vagyis azon ukrainai területek „felszabadítása”, melyekre az úgynevezett Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok formáltak igényt.⁴

A háború második szakasza

Az első szakaszban az orosz fegyveres erők Észak-Ukrajnában visszavonulásra kényszerültek, tehát taktikai vereséget szenvedtek. Ezt követően több hét volt szükséges az erők visszavonására, feltöltésére, a harci eszközök javítására és nem utolsósorban a katonák harcértékének helyreállítására.

Oroszország számára sürgős volt a hadművelet második szakaszának megindítása. Ennek elsődleges oka a presztízs megőrzésének szándéka volt, az országhatárokon belül és azokon túl. A második ok, hogy az oroszoknak számszerűen magasabb veszteségei vannak az ukránokénál úgy a haditechnikában, mint az élőerőben. Eközben azonban az orosz készletek is végesek, Ukrajna viszont számíthat a nyugati fegyverszállítmányokra. Utóbbiakkal kapcsolatban stratégiai változás figyelhető meg, a háború első szakaszában ugyanis főleg védőfegyvereket szállítottak Ukrajnának, a második szakaszban és az arra felkészítő átmeneti időszakban viszont a tervek szerint már több támadóeszközt is adnának neki.⁵ Az orosz felet tehát bizonyos tekintetben sürgette az idő, hiszen az offenzíva elindításáig az ukránok ellenálló képessége folyamatosan nőtt, ráadásul folytatták a védelmi állások kiépítését is.

A hadműveletek irányításáért áprilistól egyedül Alekszandr Dvornyikov tábornok felel. Az ő vezetésével a kézirat lezárásakor a korábban szétszórt orosz, szeparatista és egyéb erők koncentráltan és a korábbi hadműveleteknél sikerebben egyetlen cél, Luhanszk és Donyeck megye elfoglalására törekednek.

4 „Main objectives of first stage of special operation in Ukraine generally accomplished – Russian General Staff”, *Interfax*, 2022. március 25., <https://interfax.com/newsroom/top-stories/77393/>.

5 „Запад поменял стратегию военной помощи Украине. Поможет ли ей это победить в битве за Донбасс и во всей войне?”, *Meduza*, 2022. április 18., <https://meduza.io/feature/2022/04/18/zapad-pomenyal-strategiyu-voennoy-pomoschi-ukraine-pomozhet-li-ey-eto-pobedit-v-bitve-za-donbass-i-vo-vsey-voyne>.

A háború lehetséges kimenetelei

Az első és legvalószínűbb forgatókönyv szerint azzal lehet számolni, hogy Oroszországnak jelentős emberáldozatok árán ugyan, de Ukrajna Donyecki és Luhanszki területének elfoglalásával és a szakadár népköztársaságokhoz való csatolásával végül sikerül elérnie stratégiai céljait. Ezt követően azonban csupán tűzszüneti megállapodás születik, mivel Moszkva és Kijev nem tud megegyezni egymással a Krím félszigetet és a kelet-ukrajnai területeket illetően, hiába áll el Oroszország a demilitarizáció és a „nácitlanítás”, Ukrajna pedig a NATO-csatlakozás céljától. A veszteségek viszont mindkét oldalon túlságosan nagyok lesznek ahhoz, hogy az eddigiekhez hasonló műveletek folytatódhassanak. A kijevi próbálkozás kudarcra és a mariupoli példa után főleg a nagy jelentőségű városok oroszok általi elfoglalását nehéz elképzelni. Egy ilyen szcenárió esetén ismét a 2015–2022 közötti állapotokhoz hasonló, alacsony intenzitású szembenállás következne. Ukrajna továbbra sem lenne képes visszafoglalni az orosz és szakadár ellenőrzés alatt lévő területeit, viszont Moszkvának se lenne érdeke, hogy tovább folytassa a háborút katonai sikertelenségei, valamint a nemzetközi szankciós politika miatt. Jelenleg ugyanakkor nem lehet látni, hogy egy esetleges, stabilnak látszó fegyverszüneti megállapodást követően miként csökkenne az Oroszországra nehezedő nemzetközi gazdasági nyomás. Egy ilyen helyzetben azt is nehéz megjósolni, hogy miként alakulna Ukrajna nyugati integrációs folyamata és újjáépítése.

A második lehetőség szerint a Kelet-Ukrajnáért folytatott csata mindkét oldalon hatalmas emberáldozatokat követel, Kijev számára viszont fenntarthatatlanná válik a további ellenállás, és a hadifoglyok nagy száma súlyos hatással lesz a harci morálra. Ebben az esetben elképzelhető, hogy nemcsak tűzszüneti megállapodás születik a felek között, de a Belarusz területéről Kijevet továbbra is fenyegető orosz erők arra kényszerítik az ukrán felet, hogy fogadja el Kelet-Ukrajna és a Krím elvesztését, illetve mondjon le a jövőbeli NATO-tagságról. E folyamat bekövetkezését „segítheti”, hogy az országnak nincsenek meg az anyagi forrásai az újjáépítésre.

A harmadik lehetőség az, hogy Oroszország nem elégszik meg a Donbász-szal. Mivel nincsenek természetes akadályok a Luhanszki és Donyecki területek határainál, az orosz erők tovább nyomulhatnak előre legalább addig a pontig, ameddig saját védekezésük ezt indokolja. Látványos ukrán összeomlás esetén azonban a térség nagyvárosai, főleg Harkiv ostroma is elképzelhető. Délen

Mikolajiv megtámadása és a Dnyeszter-mellékkel való szárazföldi kapcsolat kiépítése sem került le teljesen a tervezőasztalról. Az orosz felet a tárgyalási pozíciók erősítése is a harci cselekmények folytatására ösztönözheti a kijelölt célok elérése után. Az orosz előretörés határát ebben az esetben a lakossági ellenállás mértéke szabná meg. Fontos lehet az első és második szakaszban a Krím és a „népköztársaságok” között létrejött szárazföldi híd, valamint az Krími-csatorna biztosítása. Ez utóbbi a félsziget mezőgazdaságának vízellátása miatt kritikus jelentőségű. Hogy jelenlétének jogosságát valamilyen mértékig biztosíthassa, Moszkva a kelet-ukrajnai példákhoz hasonlóan Herszon környékén is megpróbálhat egy szakadár államot kiépíteni, esetleg közvetlenül is anektálhatja a területet, igaz, ehhez egyelőre nincs elég helyi támogatottsága.

A negyedik forгатókönyv szerint Oroszországban történik egy nem várt, de súlyos következményekkel járó, úgynevezett „fekete hattyú” esemény. Ez lehet egy Putyin döntésképtelenségét okozó betegség, esetleg az elnök hatalomból való eltávolítása, de akár a romló belpolitikai és gazdasági helyzet miatt kontrollálhatatlanná váló tüntetések is. Mindez beláthatatlan következményekkel, de egész biztosan minimum a harci cselekmények aktuális helyzetének befagyasztásával, vagy akár a február 24. előtti állapotokhoz való visszatéréssel járna. Egy ilyen esemény egyértelműen meggyengítené Oroszország szerepét a számára stratégiai jelentőségű kelet-európai, kaukázusi és közép-ázsiai térségben. A politikai fordulat viszont nagy valószínűséggel elősegítené a nyugati gazdasági szankciók feloldását.

Az ötödik és egyben legkevésbé valószínű esetben egy olyan katonai vereség sem zárható ki, amely az orosz haderő egyébként is alacsony moráljának teljes összeomlását vonná maga után. Ebben az esetben drámai mértékben megnőne az eszkaláció esélye, orosz részről a vegyi vagy akár a taktikai nukleáris fegyverek bevetése sem lenne kizárható, illetve fokozódna a háború NATO-tagállamokra történő kiterjesztésének veszélye is. Mivel jelenleg az ukrán veszteségek is hatalmasak, és a beérkezett fegyverzet egy része nem is kerül ki a csapatokhoz, ennek lehetősége csekély. A helyzet azonban a nagyobb, jelentős nehézfegyverzeteket is tartalmazó nyugati szállítmányok esetén akár néhány hónap alatt is megfordulhat. Rendszere fennmaradása érdekében Vlagyimir Putyin vélhetően kész lenne az ukrán gáz- és olaj-infrastruktúra, a kikötők és a kormányzati célpontok hagyományos fegyverekkel történő megsemmisítése után akár a tömegpusztító fegyverek bevetésére is.

A háború 2022-ben érzékelhető hatásai

Az Ukrajnát elhagyó menekültek száma április 20-án 5,16 millió fő volt,⁶ a lakóhelyüket elhagyó és az országon belül menedéket keresők száma pedig április 5-én már meghaladta a 7 milliót.⁷ E két szám összesen a lakosság harmadát jelenti. Az Oroszországba érkezetteknek csupán egy része választotta önkéntesen ezt az útvonalat; az erőszakkal deportált emberek száma meghaladja a 700 ezer főt.⁸ A menekültek visszatérése függ az erőszakos cselekmények alakulásától és a lakóhelyük újjáépítésének lehetőségétől is. Emiatt valószínűsíthető, hogy a frontvonal környéki településekre kevésbé, a fővárosba és a háttérvidéki egyéb településeire viszont nagyobb mértékű lesz a visszaáramlás. A súlyos gazdasági helyzet miatt azonban vélhetően sokan végleg a nyugati országokban maradnak.

A NATO folyamatosan erősíti jelenlétét Kelet-Európában, növeli azokat az elrettentő erőit, melyeket 2014 után helyezett a térségbe. A háború fontos következménye a több európai országban bejelentett hadseregreform és a védelemre költendő GDP arányának drasztikus emelése. Főleg a német vállalás 2 százalékra növelése jelent drámai fordulatot. A védelmi szövetség bővülése, Svédország és Finnország NATO-csatlakozása tovább növelheti az orosz aggodalmakat. A svéd és a finn csatlakozás nemcsak azért fontos, mert ezzel két hagyományosan semleges állam adja fel eddigi álláspontját, hanem azért is, mert így a Balti-tenger gyakorlatilag a NATO beltengerévé válik.

Oroszországban fokozódni fog a politikai elnyomás, amely a támadás első napjától kezdve főleg a szólás- és a sajtószabadságot korlátozta. Az ország a világ szankcióktól leginkább sújtott államává vált, de egy valódi belső államszűrésnek, összeomlásnak nincs realitása.⁹ A Kremlnek még mindig több mint

6 „Refugee Situation in Ukraine”, *UNHCR*, 2022. április 22., <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

7 „Ukraine Crisis: Supporting Humanitarian Response in and outside Ukraine with the Right Data and Information Products”, *IMPACT*, 2022. április 14., <https://www.impact-initiatives.org/what-we-do/news/ukraine-crisis-supporting-humanitarian-response-in-and-outside-ukraine-with-the-right-data-and-information-products/>.

8 „Россия создала фильтрационные лагеря для украинцев еще до начала войны – омбудсмен Украины Людмила Денисова”, *The Insider*, 2022. április 11., <https://theinsider.ru/news/250202>.

9 „Russia may be in default, Moody's says”, *Reuters*, 2022. április 15., <https://www.reuters.com/world/europe/moodys-says-russia-may-be-default-dollar-bonds-2022-04-15/>.

200 milliárd dollárnyi tartaléka van, az elmúlt évek konzervatív politikájának köszönhetően pedig alacsony az orosz eladósodottság mértéke, ami számottevő ellenálló képességet biztosít a gazdaság számára. A Nyugat által kivetett szankciók egyelőre nem érintik az ország legfontosabb bevételi forrásait, Oroszország viszont akár új piacokat is találhat Ázsiában, s így részben pótolni tudja kiesett bevételeit. A Világbank áprilisi előrejelzése szerint az orosz gazdaság 11,2 százalékos zsugorodásra számíthat idén, miközben az ukrán GDP majdnem a felével, 45,1 százalékkal esik vissza,¹⁰ sőt, egyes becslések akár a katasztrofális 75 százalékos visszaesést sem tartják elképzelhetetlennek.¹¹ Leginkább érzékelhető hatása a mezőgazdasági termelés kiesésének lesz, hiszen mindkét ország – regionális és globális szinten egyaránt – jelentős gabonaexportőrnek számít, Oroszország pedig fontos műtrágyagyártó is. Ha nem lesznek képesek globális élelmiszer-ellátó szerepüknek megfelelni, akkor az az ENSZ előrejelzése szerint elsősorban a Közel-Keleten és Afrikában okozhat súlyos hiányt, sőt éhezést is, ami újabb nagymértékű menekültválságot idézhet elő.¹²

Az ukrán gazdaság és állam működése kritikus helyzetben van. Az Európai Unió, ahová a menekültek túlnyomó többsége érkezett, eddig 17 milliárd eurót fordított az őket befogadó tagállamok támogatására, Kijev részére azonban mindössze 1,2 milliárdnyi hitelt és további 120 milliós költségvetési támogatást teremtett elő.¹³ Ukrajnának bizonyosan nem lesz ereje önállóan talpra állni. Áprilisi becslések szerint a teljes újjáépítés 200–500 milliárd eurónyi összeget emésztene fel.¹⁴ Ezt a Nyugat aligha fogja állni, a károk pedig napról napra növekednek.

A háborús bűncselekmények a nemzetközi közösséget további Oroszország-ellenes szankciókra sarkallják, erősítve Moszkva gazdasági elszigetelő-

10 „Russian Invasion to Shrink Ukraine Economy by 45 Percent this Year”, *World Bank*, 2022. április 10., <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/10/russian-invasion-to-shrink-ukraine-economy-by-45-percent-this-year>.

11 „War to slash Ukraine’s GDP output by over 45%, World Bank forecasts”, *Reuters*, 2022. április 10., <https://www.reuters.com/world/us/war-slash-ukraines-gdp-output-by-over-45-world-bank-forecasts-2022-04-10/>.

12 „Ukraine war unleashing a ‘perfect storm’ of crises, warns UN chief”, *UN*, 2022. április 13., <https://news.un.org/en/story/2022/04/1116152>.

13 „Ukraine Essential Brief Nine”, *GLOBSEC*, 2022. április 14., <https://www.globsec.org/news/ukraine-essential-brief-nine/>.

14 „What will it cost to rebuild Ukraine?”, *The Economist*, 2022. április 16., <https://www.economist.com/briefing/2022/04/16/what-will-it-cost-to-rebuild-ukraine>.

dését és kitettségét az egyéb, nem nyugati országok irányába. A gáz- és olajembargó viszont az európai államoknak hihetőleg többet ártana középtávon, mint magának Oroszországnak. Egyes források szerint Ukrajna célja nem is ez, hanem az, hogy a gáz a lehető legnagyobb mértékben ukrán területen át jöjjön Európába, bevételt generálva és garantálva az ország energiarendszerének biztonságát.¹⁵

15 „Ukraine lobbies for cuts in Russian Nord Stream 1 gas shipments”, *Reuters*, 2022. április 21., <https://www.reuters.com/business/energy/ukraine-lobbies-cuts-russian-nord-stream-1-gas-shipments-2022-04-20/>.

A kínai–tajvani konfliktus

Szerző:

Teleki András János

Chinese Culture University, Tajpej

A 2021-es év nem hozott döntő mértékű változásokat a kínai–tajvani, más néven szorosközi kapcsolatokban és a szorosközi konfliktus alakulásában. A már kialakult erőviszonyok megmaradtak, s a már korábban megkezdődött folyamatok szabták meg a szorosközi feszültség fokozódását. A tajvani Caj Jing-ven elnök 2016-os hatalomra lépése óta fagyos diplomáciai kapcsolatok továbbra sem javultak, a Kínai Népköztársaság és a Kínai Köztársaság (vagyis Tajvan) közötti kereskedelem viszont fokozódott. Ezt támasztja alá a Kínai Köztársaság Gazdasági Minisztériumának statisztikai kimutatása is, amely a szárazföldi Kínába és Hongkongba irányuló tajvani export bővüléséről készült.¹

Retorikai szinten a konfliktus továbbra is rendkívül kiélezett maradt. A Kínai Népköztársaság elnöke, Hszi Csin-ping politikailag meghatározó beszédeiben rendszeresen megemlíti Tajvant, célként jelölve meg a Kínai Népköztársaság és a szigetország egyesülését. A korai Kínai Köztársaság centenáriuma alkalmából tartott beszédében Kína újraegyesítését a Kínai Kommunista Párt történelmi missziójának minősítette, s határozott fellépést sürgetett a Tajvan függetlenségére irányuló kísérletek ellen.² Októberi beszédében kiemelte az „egy ország, két rendszer” elv keretein belül megvalósuló újraegyesítés békés jellegét, valamint elítélte Tajvan függetlenedési kísérleteit, belügynek minősít-

1 „Summary of Trade Statistics in November 2021”, *Ministry of Economic Affairs, R.O.C.*, 2021. december 15., https://www.moea.gov.tw/MNS/english/news/News.aspx?kind=6&menu_id=176&news_id=98212.

2 „Speech by Xi Jinping at a ceremony marking the centenary of the CPC”, *Xinhuanet*, 2021. július 1., http://www.xinhuanet.com/english/special/2021-07/01/c_1310038244.htm.

ve a Tajvan-kérdést.³ A téma a kínai elnök december 31-én elmondott újévi beszédében is előkerült. Ebben Hszi azt állította, hogy az újraegyesítés a Tajvani-szoros mindkét oldalán élő emberek közös törekvése. A Kínai Köztársaság vezetői ezzel szemben inkább defenzív retorikát alkalmaztak. Caj Jing-ven elnök az ország október 11-i nemzeti ünnepén tartott beszédében négy elköteleződést emelt ki a kínai–tajvani kapcsolatok viszonylatában: Tajvan elköteleződését a szabad és demokratikus alkotmányos rendszer megtartása, a Kínai Köztársaság és a Kínai Népköztársaság közötti alárendeltségi viszony elkerülése, az annexió vagy a másik szuverenitásába való beavatkozás elutasítása, továbbá a Kínai Köztársaság jövőjéről a tajvani emberek akaratával összhangban való döntés iránt.⁴

Fontos politikai fejlemény volt 2021 novemberében, hogy Peking bejelentette egy olyan feketelista összeállítását, amelyen a tajvani függetlenség támogatói és várható büntetési tételeik szerepelnek. A bejelentésből kiderült, hogy a listára többek közt felkerült a tajvani törvényhozás elnöke, valamint a tajvani külügyminiszter is. A listán szereplők számára megtiltották, hogy a Kínai Népköztársaság területére lépjenek, s a kínai állampolgárok és szervezetek sem működhetnek velük együtt.⁵

A 2021-es év során is folytatódott az a korábbi gyakorlat, hogy diplomáciai nyomásgyakorlási céllal kínai repülőgépek hatoltak be a tajvani légvédelmi azonosítási zónába. A Peking számára politikailag fontos napokon ráadásul jelentősen nagyobb volt a zónába behatoló kínai harci gépek száma. Október első négy napjában – közte a Kínai Népköztársaság október 1-jei nemzeti ünnepével – csaknem 150 harci gép hatolt be a tajvani zónába.⁶ A konfliktus szempontjából katonailag fontos fejlemény volt az amerikai fegyverszállításról aláírt megállapodás: a Biden-adminisztráció augusztus elején jelentette be az új amerikai elnök hivatalba lépése óta először, hogy az Egyesült Államok fegyvereket

3 „Xi Jinping: Speech at a Meeting Marking the 110th Anniversary of the Revolution of 1911”, *QIUSHI*, 2021. október 10., http://en.qstheory.cn/2021-10/10/c_666505.htm.

4 „Taiwan President Tsai Ing-wen’s National Day speech”, *Taiwan News*, 2021. október 10., <https://www.taiwannews.com.tw/en/news/4311090>.

5 „China says Taiwan independence backers will be blacklisted”, *The Guardian*, 2021. november 6., <https://www.theguardian.com/world/2021/nov/06/china-regime-says-taiwan-independence-backers-will-be-blacklisted>.

6 Shattuck, Thomas J.: „Assessing One Year of PLA Air Incursions into Taiwan’s ADIZ”, *Foreign Policy Research Institute*, 2021. október 20., <https://www.fpri.org/article/2021/10/assessing-one-year-of-pla-air-incursions-into-taiwans-adiz/>.

szállít Tajvannak.⁷ További meghatározó fejlemény volt, hogy a tajvani elnök októberben a CNN számára adott interjújában elismerte: amerikai katonák állomásoznak Tajvanon.⁸ November 9-en a Kínai Köztársaság Tengerészeti Parancsnoksága megerősítette azokat a sajtóértesüléseket, amelyek szerint tajvani meghívásra amerikai tengerészgyalogosok érkeztek a szigetre, hogy négy hétig együtt gyakorlatozzanak a helyi haderővel. Később sajtóközleményében mind a tajvani védelmi minisztérium, mind a Pentagon pontatlannak, a tényeknek nem megfelelőnek nevezte a tengerészgyalogosok Tajvanra érkezésével kapcsolatos híreket, ám érdemben egyikük sem cáfolta az amerikai haderő jelenlétének tényét.⁹ Mindez azért tekinthető meghatározó momentumnak, mert 1979 óta ez volt az első olyan alkalom, amikor az amerikai tengerészgyalogosok úgy gyakorlatoztak Tajvanon, hogy azt a tajvani államfő hivatalosan is elismerte. A lépést a Biden-adminisztráció a Kínai Népköztársaságnak címezte a szorosközi feszültség növekedése miatt. A tajvani sajtó november végén már arról számolt be, hogy a Biden-elnökség alatt az Egyesült Államok megduplázza a Tajvanon kiképzési feladattal állomásozó katonái számát.¹⁰ A Kínai Kommunista Párt szócsövének tartott, angol nyelven kiadott *Global Times* szerkesztőségi cikke elítélte az amerikai katonák tajvani állomásozását, vörös vonalnak minősítve szigetországi jelenlétüket.¹¹

November gazdasági szempontból is meghatározó hónap volt, ugyanis ekkor a szorosközi konfliktus a korábbinál erőteljesebben nyomta rá bélyegét a Kínai Népköztársaság és Tajvan folyamatosan bővülő gazdasági kapcsolatára. November végén a kínai hatóságok megbüntették a Kínában is kiterjedt üzleti érdekeltségekkel rendelkező tajvani Far Eastern Group vállalatcsoportot az üz-

7 Capaccio, Anthony: „First Taiwan Arms Sale in Biden Administration Is Approved”, *Bloomberg*, 2021. augusztus 5., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-08-04/first-arms-sale-to-taiwan-by-biden-administration-is-approved>.

8 Ripley, Will-Cheung – Eric-Westcott, Ben: „Taiwan’s President says the threat from China is increasing ‘every day’ and confirms presence of US military trainers on the island”, *CNN*, 2021. október 28., <https://edition.cnn.com/2021/10/27/asia/tsai-ingwen-taiwan-china-interview-intl-hnk/index.html>.

9 Everington, Keoni: „US Marines officially training in Taiwan for 1st time since 1979”, *Taiwan News*, 2021. november 9., <https://www.taiwannews.com.tw/en/news/4049035>.

10 Everington, Keoni: „Pentagon doubles number of US troops in Taiwan under Biden”, *Taiwan News*, 2021. november 24., <https://www.taiwannews.com.tw/en/news/4355230>.

11 „Redline: US troops must not station in Taiwan: Global Times editorial”, *Global Times*, 2021. október 28., <https://www.globaltimes.cn/page/202110/1237587.shtml>.

leti tevékenységgel összefüggő, a tűzvédelmi szabályoktól az adózásig terjedő törvények megsértéséért, nem titkolva, hogy a büntetésnek olyan politikai okai is voltak,¹² mint például a cég által a Kínai Népköztársasággal szemben kritikus jelenlegi tajvani kormánypártnak, a Demokratikus Progresszív Pártnak (DPP) adott pénzügyi támogatás. A kínai lépés megdöbbenést váltott ki, mivel Tajvanon régóta szokás, hogy a nagyvállalatok a helyi nagypártok mindegyikének pénzügyi támogatást adnak, legyenek azok kormányon vagy ellenzékben, mivel a választási eredményektől függetlenül így kívánják fenntartani jó kapcsolataikat a kormányzati szférával. Az a tény, hogy Peking e miatt a gyakorlat miatt szankcionálni kezdte a tajvani cégeket, arra utal, hogy a kínai hatóságok e téren is be akarnak avatkozni a tajvani belpolitikába, s meg kívánják nehezíteni a nekik nem tetsző politikai erők vállalati kampánytámogatását. További fontos gazdasági jelentőségű lépés volt szeptemberben, hogy egy héttel a Kínai Népköztársaságot követően Tajvan is beadta csatlakozási kérelmét az Átfogó és Előremutató Csendes-óceáni Partnerséghez.¹³

A szorosközi feszültség szempontjából a 2021-es év diplomáciai tekintetben is mozgalmasnak volt mondható. Bár a két fél közötti igen egyenlőtlen diplomáciai erőviszonyok nem változtak érdemben, az év során több új folyamat is útnak indult. Nem függetlenül a kínai–amerikai viszony kiéleződésétől több ország, illetve nyugati politikai erő is szimbolikus gesztusokat tett Tajvan irányába. Példaként említhető az amerikai¹⁴ és a francia¹⁵ törvényhozói küldöttségeknek a szigetre tett látogatása, vagy Tajvan litvániai diplomáciai képviselőjének megnyitása¹⁶ – ez utóbbi máig tartó diplomáciai feszültséget okozott Vilnius és Peking között. Litvánia a lépéssel nem ismerte el Tajvant

12 Yang, Sheng-Wang – Qi-Chi, Jingyi: „Chinese mainland punishes pro-secessionist Taiwan companies ‘for better cross-Straits economic ties, to push reunification’”, *Global Times*, 2021. november 23., <https://www.globaltimes.cn/page/202111/1239752.shtml>.

13 „Taiwan applies to join Pacific trade pact week after China”, *Reuters*, 2021. szeptember 22., <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taiwan-applies-join-pacific-trade-pact-cptpp-official-news-agency-2021-09-22/>.

14 „U.S. lawmakers arrive in Taiwan, second trip in a month”, *Reuters*, 2021. november 25., <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/us-lawmakers-coming-taiwan-military-focused-trip-report-2021-11-25/>.

15 „French lawmakers arrive in Taiwan for five-day visit”, *France24*, 2021. december 12., <https://www.france24.com/en/live-news/20211215-french-lawmakers-arrive-in-taiwan-for-five-day-visit>.

16 „Taiwan opens representative office in Lithuania”, *DW*, 2021. november 18., <https://www.dw.com/en/taiwan-opens-representative-office-in-lithuania/a-59853874>.

– sőt, valójában továbbra is a Kínai Népköztársaságot ismeri el –, ám engedélyezte, hogy a Vilniusban megnyíló képviseleti iroda nevében a szokásosan bevett Tajpej helyett Tajvan neve szerepeljen. A Kínai Népköztársaság válaszul csökkentette a balti országgal fenntartott diplomáciai kapcsolatainak szintjét, valamint gazdasági nyomás alá helyezte Vilniust néhány hivatalosan be nem vallott lépéssel; például törölte Litvániát a vámlistán a származási országok közül,¹⁷ illetve nyomás alá helyezte a Litvániával kapcsolatban lévő, de Kínában is üzleti tevékenységet folytató nemzetközi vállalatokat, hogy számolják fel litvániai üzleti kapcsolataikat.¹⁸ E lépések szintén újdonságnak tekinthetők, mivel ez volt az első olyan eset, mikor Peking hivatalosan be nem vallott gazdasági háborúba kezdett egy nagykövetségnek nem minősülő tajvani képviseleti iroda névadása miatt. A Kínai Népköztársaság minden bizonnyal példát akart statuálni az esettel. Diplomáciai tekintetben további fejlemény volt, hogy egygel csökkent a Tajvant hivatalosan elismerő országok száma, ez pedig jelentős siker Kína számára. Az év végén tudniillik Nicaragua megszakította diplomáciai kapcsolatait Tajvannal, s helyette a Kínai Népköztársaságot ismerte el.¹⁹ A latin-amerikai ország a lépést a diplomáciai protokollt megsértve hajtotta végre. A diplomáciában megszokottnál ugyanis jóval kevesebb időt adott a tajvani küldöttség távozására,²⁰ ráadásul lefoglalta a Tajvan által a helyi római katolikus püspökségnek adományozott nagykövetségi épületet, majd azt a Kínai Népköztársaságnak adta.²¹

Össességében elmondható, hogy a 2021-es évben nem következett be döntő változás a szorosközi feszültségben, ám számos új folyamat vette kezdetét a kérdéssel kapcsolatban. Ezek között említhető, hogy a Kínai Népköztársaság fokozta a Tajvanra nehezedő gazdasági és diplomáciai nyomást, miközben

17 „Lithuania says Chinese customs is blocking its exports”, *Reuters*, 2021. december 3., <https://www.reuters.com/article/china-lithuania-trade-idUSKBN2II0Y7>.

18 O’Donnell, John – Sytas, Andrius: „Exclusive: Lithuania braces for China-led corporate boycott”, *Reuters*, 2021. december 9., <https://www.reuters.com/world/china/exclusive-lithuania-braces-china-led-corporate-boycott-2021-12-09/>.

19 „Nicaragua cuts ties with Taiwan in favour of Beijing”, *BBC*, 2021. december 10., <https://www.bbc.com/news/world-asia-59574532>.

20 „Nicaragua asks Taiwan embassy staff to leave in two weeks: MOFA”, *Focus Taiwan*, 2021. december 15., <https://focustaiwan.tw/politics/202112150022>.

21 „Nicaragua Seizes Former Taiwan Embassy to Give It to China”, *VOA*, 2021. december 28., <https://www.voanews.com/a/nicaragua-seizes-former-taiwan-embassy-to-give-it-to-china-/6372418.html>.

a szigetország diplomáciai mozgástere, nemzetközi szintéren való láthatósága is megnőtt, s a kínai–amerikai viszony kiéleződése miatt a neki nyújtott politikai támogatás is erősödött. A nemzetközi sajtóban továbbra is vitatott kérdés, hogy várható-e fegyveres konfliktus a Tajvani-szorosban. Az elemzők nagy része egyetért Henry Kissingerrel abban, hogy az elkövetkező tíz évben ugyan nem számíthatunk háborúskodásra, de a Kínai Népköztársaság minden téren fokozni fogja a Tajvanra nehezedő nyomást.²²

22 Cohen, David: „Kissinger doesn’t see China as an immediate military threat to Taiwan”, *Politico*, 2021. november 21., <https://www.politico.com/news/2021/11/21/kissinger-china-taiwan-summit-biden-523139>.

A kazahsztáni zavargások és várható következményei

Szerző:

Vigóczki Máté György

MCC Geopolitikai Műhely

2022. január 2-án tüntetések kezdődtek Kazahsztánban. A kezdetben főleg Almatiban és az ország nyugati városaiban jelentkező megmozdulások pár nap elteltével már – változó intenzitással ugyan, de – az ország szinte teljes területére kiterjedtek. Az elégedetlenség közvetlen kiváltó oka a korábban hatósággal szabályozott autógáz árának szabadpiaci alapokra helyezése és ezt követő megugrása volt. A közvetlen gazdasági mozgatórugókon túl a demonstrációk a társadalomban felhalmozódott gazdasági, társadalmi feszültségek felszínre törését is jelentették, amit csak felerősített a Covid-19-járvány és annak a lakhatásra, munkavállalásra, inflációra és az általános életkörülményekre gyakorolt hatása. A politikusok irányítása nélkül alakuló tüntetések résztvevői között hamar megfogalmazódott a konkrét politikai követelés is arról, hogy a korábbi elnök, Nurszultan Nazarbajev teljesen távozzon a politikai életből. Nem ennyire határozottan, de egyes demonstrációkon szintén követelésként fogalmazódott meg az 1993-as alkotmány visszaállítása, illetve a helyi vezetők közvetlen megválasztása. Január 5. és 8. között a legnagyobb kazah városban, Almatiban kaotikus körülmények alakultak ki, a biztonsági erők pedig látványosan nem tudták kezelni őket.

Január 5-től 19-ig az ország egészére kiterjedő szükségállapotot hirdettek, és szintén 5-én a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének (KBSZSZ) alapító okiratában foglalt 4., a belföldi terrorizmus felszámolását tartalmazó pontjára hivatkozva Kaszim-Zsomart Tokajev elnök kérte a szervezet békefenntartóinak beavatkozását. A kis méretű, kb. 2 ezer fős intervenció erő január 6-án érkezett az országba, és elsősorban a stratégiai fontosságú létesítmények védelme volt a feladata. A békefenntartók jelenléte azonban a kazah biztonsági erők bizonytalan tagjait is meggyőzte Tokajev elnök pozíciójának stabilitásáról, így január

19-ig szinte az összes jelentős demonstrációt sikerült felszámolni az országban. A KBSZSZ-erők alig egy hét alatt elérték kitűzött céljaikat, következképp 19-én kivonták őket az országból.

A főleg Oroszországra támaszkodó béketeremtő misszió Moszkva számára több okból is rendkívül fontos volt. Egyrészt mivel Közép-Ázsia stratégiai fontosságú a Kreml külpolitikájában, így ott Moszkva biztonsági érdeke, hogy a stabilitást garantálja, főleg az afganisztáni tálib hatalomátvételt követően. Másrészt rezsimbiztonsági tényezők is indokolták a beavatkozást, hiszen a „színes forradalmak” és az „arab tavasz” óta a Kreml minden hasonló, rezsimmellenes tüntetésre közvetlen veszélyként tekint. Harmadrészt az elmúlt években egyre erősebbé kezdett válni a kazah nacionalizmus, az országban viszont jelentős, közel 3,5 millió orosz kisebbség lakik – ez az ukrainai után az egész poszt-szovjet térség legnépesebb orosz etnikumú közössége. Számuk a Szovjetunió felbomlása óta csökken, ami Moszkva befolyására is hatással van. A tüntetések kezdetén nem volt egyértelmű, hogy a megmozdulásoknak lesz-e etnikai színezetük, vagy sem. A Kreml tehát a saját kisebbségei védelmében is a beavatkozás mellett dönthetett, még annak ellenére is, hogy feltételezni lehet: a kazahsztáni oroszokat a lakosság többi részéhez hasonlóan érintik a társadalomban meglévő szociális és gazdasági feszültségek, s vélhetően sok helyi orosz is részt vett a tüntetésekből.

A megmozdulások a januári eseményeket követően is folytatódtak, de jelleük és súlyuk miatt ezek már nem jelentenek veszélyt a hatalomra, azt viszont jól jelzik, hogy a társadalom legégetőbb problémái továbbra is megoldásra várnak.

Széles körű reformtervek

A zavargások után a kormányzat visszavezette a folyékony üzemanyag árának központi szabályozását, és azt a régiós viszonyokhoz igazította. Ilyen körülmények között azonban a hazai kitermelők veszteséget termelnek, illetve nem érdekeltek a kapacitások bővítésében és a hatékonyság növelésében. Szintén ígéretek történtek a Kazahsztáni Fejlesztési Bank működésének átalakítására, mivel az Tokajev szerint az elit egy kis körének bankja volt.¹ Felállították az állami

1 „Какие меры предложил президент Казахстана Токаев после протестов. Главное”, *Kommerszantj*, 2022. január 11., <https://www.kommersant.ru/doc/5157261>.

Szociális Alapot, melyet elvben az elmúlt harminc évben meggazdagodottak vagyonából hoznak létre, s céljával a társadalmi problémák enyhítését jelölték meg. A közszférában dolgozók fizetését megemelték, a legbefolyásosabb politikai tisztséget betöltőket viszont öt évre befagyasztották. Feltételezhető, hogy az utóbbi döntést csak hangulatjavító jelleggel hozták meg, mivel ezeknek az embereknek főleg egyéb forrásból származik a bevételük. A politikai vezetés szoros figyelemmel követi a legfőbb gazdasági szereplők esetleges vagyonkiementését is. A lakosság egészének jövedelmét növelő programot a tervek szerint március elejéig fogadják el.

Fontos látni, hogy számottevő különbségek vannak az ország egyes régiói között, sőt azokon belül is. Az országon belüli migráció és a vendégmunkások fő célpontját Almati környéke jelenti, így ott különösen akut a lakhatási válság. A magas infláció viszont a teljes lakosságot sújtja, és általános az eladósodottság. A mélyreható reformok kidolgozása azonban csak ezután következhet, mikor felméri a különböző ipari szektorok állapotát, megvizsgálják a nemzeti projekteket, és racionalizálják az állami kiadásokat. Mindezeket csupán egy tartós, kiszámítható és stabil politikai rendszer tudja átalakítani, különben csak a tünetkezelés fogja jellemezni Tokajev elkövetkezendő időszakát.

A politikai rendszer átalakítására szeptemberben kerülhet sor,² de körvonalai még nem világosak. Bár az elmúlt években a politikai szabadságjogok bővülését láthattuk Kazahsztánban, most az orosz és a fehérorosz példából kiindulva a szabadságjogok szűkítésére lehet számítani.

A politikai és gazdasági elit

A gazdaság reformja nehezen képzelhető el a korábbi elitstruktúra átalakítása nélkül. Mivel az elmúlt harminc évben viszonylagos stabilitás jellemezte az országot, a biztonsági erők képességeit egy ilyen tüntetéshullámhoz hasonló helyzetben nem lehetett felmérni. Tokajev számára a KBSZSZ beavatkozása mellett szólt, hogy nem bízott eléggé a biztonsági apparátusban, mivel az láthatóan nem a törvény előírásait, hanem a klánokhoz kötődő íratlan szabályokat

2 Темур Умаров, Александр Габуев: „Токаев, семья и силовики. Каким станет режим в Казахстане после кризиса”, *Carnegie Moscow Center*, 2022. január 14., <https://carnegie.ru/commentary/86191>.

követte. A Kazahsztáni Nemzetbiztonsági Bizottság elnökét, Karim Maszimoto-
vot, valamint annak elnökhelyettesét, Szamat Abist is emiatt váltották le.

A fentiekén túl az állami és a kormányzó párt apparátusában is jelentős
változások várhatók idén. Fontos, hogy Nazarbajevnek és körének még mindig
döntő befolyása van a politika és a gazdaság területén: egyes számítások szerint
továbbra is ők birtokolják a teljes kazah vagyont 55 százalékát.³ Jelenleg tehát
főleg az ő körük fizetné meg mind az eliten belüli viszonyok, mind a gazdaság
átalakításának árát, ez pedig befolyásolja a reformok mértékét és hatékonysá-
gát. A kazah állam a mostani körülmények között nem tudná állami dotációval
számottevően módosítani a gazdasági viszonyokat, a külső szereplők bevonása
pedig hosszú távon nem érdeke. Tekintve, hogy a Nazarbajev családjához köt-
hető cégek és vagyontárgyak államosítása, elkobzása vélhetően számos hosszú
és bonyolult jogi procedúrával járna, nehezen hihető, hogy 2022-ben a teljes la-
kosság életére hatással lévő döntésekkel találkozunk majd. Az viszont erőteljes
jelzés, ha a jelenleg Nur-Szultan nevű fővárost hivatalosan is újra Aszتانának
fognak hívni.

A fent felsorolt folyamatokkal párhuzamosan ráadásul Tokajevnek az ország
lakossága előtt is tekintélyt kell szereznie, amit főleg a gazdasági-társadalmi
kihívások orvoslásával érhet el.

Az események hatása a külkapcsolatokra

Kérdés, hogy a lezajlott események milyen mértékben és milyen irányban be-
folyásolják Kazahsztán külpolitikáját. Az ország tagja azoknak a nemzetközi
szervezeteknek, melyek a térség gazdaságát (Eurázsiai Gazdasági Unió) és biz-
tonságát (KBSZSZ) meghatározzák, illetve amelyekben az orosz befolyás domi-
nál. Annak ellenére, hogy ezek jelentősen hatottak az ország külkapcsolataira,
a kazah külpolitika elmúlt időszakát mégis a multivektorális szóval lehet leírni,
ugyanis fontos cél volt számára mind az EU, mind az USA, mind a török ál-
lamok, mind pedig a Kína által nyújtott lehetőségek kihasználása. E törekvés
lehetővé tette a gazdasági kapcsolatok diverzifikálását, ami részben az ország

3 „FT: 162 человека владеют 55% всех богатств Казахстана, многие из них связаны с Назарбаевым”, *KazTag*, 2022. január 17., <https://kaztag.kz/ru/news/ft-162-cheloveka-vladeyut-55-vsekh-bogatstv-kazakhstan-mnogie-iz-nikh-svyazany-s-nazarbaevym>.

fejlődéséhez is hozzájárult. A KBSZSZ béketeremtő misszióját könnyen lehet a szóban forgó időszak lezárásaként tekinteni; ettől kezdve valószínűleg Moszkva növekvő befolyása lesz a jellemző. Ez a feltételezés abból indul ki, hogy Tokajev az orosz beavatkozás nélkül nem tudta volna helyreállítani az alkotmányos rendet az országban. Valószínű azonban, hogy igazából a KBSZSZ missziója nélkül is képes lett volna rá. Ezt támasztja alá, hogy öt nappal a segítségkérés után már be is jelentették a küldetés sikerességét, s két hét múlva már ki is vonultak a békefenntartó erők az országból. Feladatuk elsősorban a stratégiai fontosságú objektumok (repülőterek, erőművek, bajkonuri űrközpont) védelme volt, és a tüntetések felszámolásában nem vettek részt. Egyik fél sem vállalt tehát nagy kockázatot, így ennek alapján túlzásnak tűnik az a feltételezés, hogy Moszkva most jelentős „ellenszolgáltatást” várna a segítségért cserébe.

Sokkal valószínűbb tehát, hogy a jövőben is megmarad az eddigi többvektorú külpolitika. Ez összességében nem vonja maga után a nyugati államok részéről a gazdasági kapcsolatok leépítését, érdekeltségeik feladását. Mindez nem célja se Kazahsztánnak, se pedig Oroszországnak, ugyanis a jelen helyzetben a kínai gazdasági befolyás növekedésével járna, míg Moszkvának és Nur-Szultannak most nincs elég tőkéje. Az eddig sem volt valószínű, hogy a Nyugat komoly politikai befolyásra tegyen szert az országban, s e téren továbbra sem várható változás.

Peking a tüntetések kirobbanásakor meglehetősen bizonytalanul kommunikált, sokkal lassabban állt ki Tokajev mellett, mint Moszkva. A KBSZSZ gyors beavatkozása megerősíti azt az íratlan szabályt, miszerint Közép-Ázsia biztonsági kérdéseit érdemben csak Oroszország tudja befolyásolni. Mivel egy ilyen precedens után a térség többi vezetője is számíthat Moszkva segítségére, Kína politikai befolyása a jelenlegi szinten marad. Gazdasági súlyát azonban továbbra is megőrzi.

Az, hogy az elkövetkezendő időszakban Oroszország milyen hatással lesz Kazahsztánra, a kazah belpolitika átalakulásától is függ. Moszkvában jobban értik a lezajló folyamatokat, mint Nyugaton vagy Kínában, és jobban látják, hogy Tokajev hatalma mennyire stabil. Így valószínűleg egy esetleges változásra is ők fognak a leggyorsabban és leghatékonyabban reagálni. A Kreml számára rendkívül fontos a régió stabilitásának megőrzése, ezért elsősorban az erős elnöki hatalom biztosításában érdekelt. Nur-Szultan – a jelek szerint – nincs abban a helyzetben, hogy bármilyen további orosz segítségnyújtásra szorulna, főleg nem annak árán, hogy cserébe el kelljen ismernie például a Krím

félsziget annektálását. Ez ugyanis negatívan befolyásolná a Nyugathoz fűződő kapcsolatait, és romboló hatással lenne az ország gazdaságára, jóllehet annak átalakítása prioritást élvez. Vannak azonban olyan egyáltalán nem súlyos, de szimbolikus kérdések is, amelyek kapcsán a kazah vezetés gesztusokat gyakorolhat Moszkva irányába. Ilyen lehet a cirill ábécé megőrzése, az orosz kisebbségek helyzetének javítása, vagy az orosz kisebbséghez tartozó politikusok fontos pozíciókba emelése úgy, ahogy ez Roman Szkliart miniszterelnök-helyettes esetében is történt.

A 2022. február 24-én megindult Ukrajna elleni orosz invázió, illetve az erre adott kazahsztáni reakció annak bizonyítéka, hogy nem valósak azok a félelmek, amelyek a KBSZSZ beavatkozását úgy értékelték, hogy ettől kezdve Tokajev elnök legitimitációja már nem a kazah néptől, hanem a Kremltől ered. Noha a közép-ázsiai ország tartózkodott az ENSZ Közgyűlésének március 2-i szavazásán, ahol a többség elítélte az orosz inváziót, ez olyasformán is értékelhető, hogy nem áll ki határozottan Moszkva mellett. Ráadásul Kazahsztán folyamatosan humanitárius szállítmányokat küld Ukrajnába. Nur-Szultan nem ismerte el a Donyecki és Luhanszki Népköztársaságok függetlenségét sem. Szimbolikus lépés, de idén Kazahsztánban elmaradnak a május 9-i győzelem napi ünnepek, hivatalosan a megszorítások miatt.⁴ Mindezekből az következik, hogy az Oroszország dominálta KBSZSZ-beavatkozást leginkább orosz önvédelmi indokok motiválták, a háború utáni időszakban pedig – mikor vélhetően Moszkva relatív súlya csökkenni fog a térségben – Tokajev tovább folytathatja az elődje által megkezdett multivektorális külpolitikai gyakorlatot.

⁴ „В Казахстане разъяснили, почему не будут проводить парад ко Дню Победы”, *Ria Novosztyi*, 2022. április 15., <https://ria.ru/20220415/kazakhstan-1783654693.html>.

9.

Kiegészítő elemzések

Bevezető

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

A *Kiegészítő elemzések* című fejezet tanulmányainak szerepeltetését fontosnak tartottuk a kötet legfontosabb témáinak jobb megértéséhez. Az írásokban egyebek mellett foglalkozunk a Covid–19-járvány következményeivel, annak a demográfiai adatsorokból látható hatásaival, azaz a valós halálozással, Ukrajna városainak elnéptelenedésével, az Északi Áramlat-2 vezetékkel, a hadiipari trendekkel és a drónok modern háborúban játszott szerepével.

Fontos azt látni, hogy az orosz–ukrán háború élelmezésre gyakorolt hatásaival foglalkozó rész kivételével az alábbi tanulmányok többsége még 2022. február 24-e előtt készült el, ezért bár nem reflektál az orosz–ukrán háborúra, háttérrel ad annak jobb megértéséhez.

2022: a szép új poszt-Covid-világ

Szerző:

Gyarmati István

nagykövet

Megjegyzés: Az elemzés Oroszország ukrajnai inváziója előtt készült, a szerző engedélyével változatlan formában közöljük.

Vajon milyen év lesz 2022? Közepes? Rosszabb, mint 2021, de jobb, mint 2023? Megpróbálok választ adni erre a kérdésre, bevallom, tendenciózusan.

Év elején nagy keletje van a kristálygömböknek, ám a való világban senkinek sincs ilyesmije. Alább ezért nem is jóslást fog találni az olvasó, hanem csak lehetséges forgatókönyveket. Ezek olvasásakor azonban nem árt észben tartani, amit Szun-ce már több ezer éve megtanított nekünk: a tervezés szükséges és hasznos, de készülni kell arra, hogy nagy valószínűséggel nem az a forgatókönyv fog bekövetkezni, amelyre a legjobban felkészülünk – illetve amelyet a legjobban szeretnénk.

Szun-cének igaza volt, sőt még inkább igaza van akkor, amikor a világ paradigmaváltáson megy keresztül. Ennek jellemzője, hogy a folyamatokban szakadás mutatkozik: a lineáris kivetítés nem működik. Ilyenkor a múlt továbbra is fontos tanítómester, kiindulási alap marad, de sokkal inkább ki van téve a változásoknak, mint a „normális” időkben. A mai kor jellemzője, hogy két nagy, egymástól különböző rendszer határán vagyunk, ez pedig mind az államok, mind a nemzetközi rendszer lényegét érinti.

1648, vagyis a vesztfáliai béke óta – amely szimbolikusan az első paradigmaváltást jelezte – olyan világban élünk, melyet a modern állam és a vesztfáliai nemzetközi rendszer definiált. A modern állam jellemzői tehát több mint negyed évezred óta alapvetően ugyanazok. A vesztfáliai nemzetközi (biztonsági) rendszer veleje, hogy szereplői maguk az államok, és senki más nem vesz részt benne – kisebb jelentőségű kivételek persze adódtak, de ez a lényegen nem változtat. Ebben a rendszerben született meg a ma is érvényes nemzetközi közjog, amely az államok egymáshoz való viszonyát szabályozza.

A 20. század utolsó évtizedeiben maguk az államok is egyre inkább változásnak indultak. Egyrészt megváltozott belső szervezetük: jelentős részük demokratizálódott, és a demokratikus állam vált etalonná – még akkor is, ha az államok jó része nem, vagy csak korlátozottan, sajátos módon mondható demokratikusnak. A hagyományos állami intézmények mellett megjelentek és egyre nagyobb szerepet játszanak az öngazgatás intézményei, a civil szervezetek, a kamarák. Az állam szerepe egyszerre nő és csökken bizonyos területeken: növekszik például a biztonság területén, de csökken a társadalom és a gazdaság igazgatásában.

Ugyanilyen vagy talán még jelentősebb változásnak indult a nemzetközi rendszer is: drámai mértékben megnövekedett az államok – gazdasági, politikai, katonai – összefonódása, egymástól való kölcsönös függése. A globalizáció új szintre lépett, és gyakorlatilag az élet minden területére kiterjedt. A termelés nagymértékben nemzetköziesedett, a nemzetközi termelési együttműködés és ezzel egy időben a munkamegosztás rohamos léptekkel haladt előre. Párhuzamosan megváltozott a szuverenitás belső tartalma is: a kölcsönös függőség miatt az államok növekvő mértékben osztották meg egymással szuverenitásukat, akár kétoldalú, akár többoldalú szerződések és nemzetközi intézmények révén. A szuverenitást korlátozza, de egyben ki is terjeszti az új elemek megjelenése: a szuverenitás, a belügyekbe való be nem avatkozás már nem abszolút jellegű. Bár ez marad az ökölszabály, jelentős kivételek azonban adódnak, így például az emberi jogok durva megsértésének nemzetközi problémává válása, a nemzetközi jog belső joggal szemben élvezett primátusa vagy éppen a humanitárius beavatkozás kodifikálása.

E változások természetesen komoly viták közepette mentek, mennek végbe, és jellemző jelenség, hogy több nemzetközi szereplő megpróbálja őket abszolutizálni. Ez pedig éppolyan hiba, mint amikor lebecsülik vagy egyenesen tagadják az említett változások létét és fontosságát.

Mindez annak tükröződése, amit fentebb paradigmaváltásnak neveztünk: a modern állam kezd posztmodern állammá alakulni, azaz megjelennek rajta a posztmodern államiság jellemzői – ami természetesen nem azt jelenti, hogy a modern állam egy csapásra posztmodern állammá válna. Ez még a legfejlettebb országokban is egy hosszú és meglehetősen ellentmondásos, sőt konfliktusos folyamat. Hasonló a helyzet a nemzetközi (biztonsági) rendszer esetében is: ennek átalakulása a vesztfáliai rendszert lassan felváltó posztvesztfáliai rendszerbe ugyanígy ellentmondásosan és konfliktusokkal terhesen zajlik. Amit ebből látunk, nem túlságosan megnyugtató. Az állami szereplők mellett megjelennek a nem állami szereplők, amelyek egy része ugyan jóindulattal viseltetik

a törvényes rend iránt (ilyenek a nemzetközi gazdasági szervezetek, bizonyos nemzetközi biztonsági-politikai szervezetek, néhány nagy nemzetközi NGO, a sajtó), ám ezzel együtt más jellegűek, másképp – *per definitionem* másképp – viselkednek, mint a hagyományos állami szereplők (miközben persze ezek maguk is jelentősen változnak), s akaratlanul is „zavarják” a rendszer működését. Nem is beszélve a rendszert alapjaiban kikezdő nemzetközi nem állami szereplőkről, például a kiterjedt nemzetközi szervezett bűnözésről és mindenekelőtt és -felett a globális terrorizmusról.

A változás egyik legjelentősebb kihívása a nemzetközi (köz)jog válsága. Minthogy a nemzetközi jog lényegében a vesztfáliai rendszer idején keletkezett, és természetesen annak sajátosságait tükrözi, rendelkezései számos tekintetben elavultak. Mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy mivel a nemzetközi jog az államokra vonatkozik, alapvető problémák merülnek fel a nem állami szereplőkkel szembeni alkalmazhatóságával kapcsolatban. A világ abban a tekintetben is alaposan megváltozott, hogy ma a biztonságot fenyegető tényezők minőségileg mások, mint korábban. Egyrészt a tömegpusztító fegyverek elterjedése és a nem állami szereplők – terroristák – vagy a lator államok kezébe kerülése soha nem látott veszélyt hordoz magában. Ezzel szemben a vesztfáliai rendszerben alkalmasnak látszó, mert államokkal szemben alkalmazandó és alkalmazható szabályokra felépített nemzetközi jog nem jelent elég hatékony védelmet, s a veszélyeztetettek kezét gyakran megköti a védekezésben. Mindezzel egy időben a fenyegetettség „lefelé” is lényegesen módosult, hiszen ma már olyan primitív eszközökkel is veszélyeztetni lehet egy állam, illetve egy társadalom működését, mint amilyeneket a késsel vagy gépjárművekkel elkövetett terrortámadásokat kivitelező magányos merénylők esetében láttunk.

A technikai fejlődés több területen is bonyolítja a helyzetet, s bár a társadalmak és a gazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, számos veszélyt is hordoz magában. Az internet elterjedésének és nélkülözhetetlenné válásának egyik mellékterméke a kiberhadviselés, amely tipikusan 21. századi – azaz posztvesztfáliai – jelenség, illetve fenyegetés, és soha nem látott módon bonyolítja az állam védelmét: rendkívül kis befektetéssel, viszonylag korlátozott ismeretek felhasználásával, olcsón, valamint szinte felderíthetetlen és elháríthatatlan módon veszélyezteti az állam alapvető funkcióinak működését. Potenciálisan képes a polgári és a katonai infrastruktúra megbénítására, rombolására és olyan mértékű és jellegű befolyásolására, amely gyakorlatilag ellehetetleníti, hogy ezek el tudják látni funkcióikat.

Az újszerű kihívások mellett két olyat is meg kell még említenünk, amelyek nem pontosan illeszkednek ebbe a képbe, de nem is függetlenek tőle.

Először is tudomásul kell vennünk, hogy Kína megjelenése a világpolitika színpadán merőben új helyzetet teremt. El kell ismernünk, hogy Kína egy feltörekvő hatalom, amely belátható időn belül mindenképp ki fogja vívni a szuperhatalmi státuszt – sőt, sok tekintetben már ki is vívta. Ezért felesleges és kontraproduktív arra törekedni, hogy megakadályozzuk Kína szuperhatalommá válását. Reális és kívánatos cél csakis az lehet, hogy eme új rend kialakulását ne kísérje nagyobb méretű háború, és Kína a lehető leginkább illeszkedjen a kialakuló világrendhez; ne az állandó szembenállás és konfrontáció, hanem az együttműködés és a versengés harmóniája jellemezze.

Mindez nagyon nehéz feladat. Ez lenne az első eset, hogy egy új szuperhatalom kialakulása nem ad okot a háborúra, és nem köszönhető valamilyen háborúnak. Kína másnemű civilizáció, mint az eddigi szuperhatalmak, s valószínűleg kilátástalan – és ezért kontraproduktív – lenne arra törekedni, hogy hozzánk hasonlóvá váljék akár értékrendszerében, akár működési modelljében, akár társadalmi-politikai rendszerében.

A helyzetet bonyolítja – egyelőre csak említés szintjén –, hogy Kína mögött rohamosan emelkedik fel a 21. század másik újdonsült szuperhatalma, India, amely ugyancsak egy másik civilizáció, de nem ugyanaz, mint a kínai, ráadásul magával Kínával is erősen szembenáll.

Ezek jórészt posztvesztfáliai jellegű – hiszen nem egyszerű politikai, katonai vagy gazdasági, hanem a civilizációs különbségek összehangolását szükségessé tevő – kihívások. Vannak azonban hagyományos, vesztfáliai kihívások is: a gazdasági verseny, a katonai fenyegetés és a politikai versengés. Összegezve: Kína – és India – tipikusan az átmenet jelensége, kihívása, amely az elkövetkező évtizedekben számos veszélyt, de egyben lehetőséget is kínál.

És végül, de nem utolsósorban szembe kell néznünk egy tipikusan vesztfáliai kihívással: Oroszországgal is. Oroszország revizionista, imperialista hatalom, amely politikájában a 19–20. század logikáját követi, és alapvetően ezeknek az időknek az eszközeit – katonai erő, energiahordozók feletti uralom – alkalmazza, ám palettáját 21. századi – posztvesztfáliai – módszerekkel is színesíti. Ilyen a kiberhadviselés, a hibrid háború vagy az internetet felhasználó propaganda-háború. Arra kell készülnünk, hogy az elkövetkező évtizedben az Oroszország jelentette fenyegetés és kihívás is velünk marad, árnyalva és egyben kifejezve a korszak átmeneti jellegét.

Fel kell ugyanakkor mérnünk, hogy milyen hatást gyakorolt a járvány a világra, s prognosztizálnunk kell annak lehetséges következményeit, illetve azt is, hogy a jövőben milyen hasonló kihívások várhatnak még ránk. Nagy vita folyik arról, milyen hatással is van a Covid-19-járvány a világra. A globalizáció kritikussai abban reménykednek, hogy a pandémia megszakítja az eddigi fejlődést, és akár vissza is fordítja az alapvető trendeket. Meggyőződésem szerint ez nem tükrözi a világban zajló folyamatokat. Hiba a globalizáció vadhajtásait – amelyekért nem maga a globalizáció, hanem az azt rövidlátó módon túlhajtó és rövid távon kihasználni akaró kormányok és más (gazdasági) szereplők felelősek – magával az alapvető folyamattal összetéveszteni. A tudomány és technika fejlődése feltartóztathatatlan, ráadásul nem is áll érdekünkben feltartóztatni vagy akár fékezni ezt a fejlődést, hiszen az új vívmányok – ha helyesen használjuk őket – jobbá és könnyebbé tehetik az emberiség életét, s az olyan nagy globális problémákra is megoldást kínálhatnak, mint a klímaváltozás. Elég csak arra hivatkozni, hogy a sokat kritizált globalizáció éveiben soha nem látott módon csökkent a világon a szegénység – ami még akkor is óriási eredmény, ha ezzel egy időben a jövedelemkülönbségek is hasonló mértékben nőttek.

A Covid-19 hosszabb távon nem fékezi a globalizációt. Viszont hiba lenne nem észrevennünk, hogy sok tekintetben feltárta annak hibáit, és olyan jelenségekre is felhívta a figyelmet, amelyekkel a jövőben is számolnunk kell. A túlságosan hosszúúra nyúlt ellátási láncok okozta problémák például a jövőben kiemelt figyelmet érdemelnek. Ez nem azt jelenti, hogy meg fog szűnni a termelés globalizálódása, hanem hogy azt az eddiginél sokkal észszerűbben kell majd szervezni, figyelembe véve az értékláncok sebezhetőségét és az éghajlatra gyakorolt negatív hatását is.

A globalizáció velünk marad. Tetszik vagy sem. Éppen ezért nem küzdeni kell ellene, hanem észszerűsíteni. Komplex módon kell megközelíteni, és élni kell a globalizáció kínálta lehetőségekkel. Mindenekelőtt pedig arra kell törekedni, hogy a globalizáció nyertesei és ne a vesztesei közé kerüljünk.

2022 „közepes” év lesz. Kicsit talán jobb, mint 2021 volt, és kicsit rosszabb, mint 2023 lesz. De ez igazán attól függ, hogy a felelős kormányok odafigyelnek-e azokra a figyelmeztető jelekre, amelyeket nehéz nem észrevenni, s amelyeket a Covid-19 még nyilvánvalóbbá tett. Erre sajnos nincs garancia. Az önzés, a gyorsan megszerezhető profit, a tudatlanság és a hatalomvágy alapjaiban erősebb szokott lenni a hosszabb távú megfontolásoknál. De van remény arra, hogy ez másképp lesz.

Covid-19-halálozás a többlethalálozás tükrében

Szerző:

Dombi Máté

MCC Geopolitikai Műhely

A mindennapjainkat immár több mint két éve meghatározó koronavírus-járvány veszteni látszik erejéből, az európai országok túlnyomó többsége pedig már feloldotta a járvány megfékezését célzó megszorító intézkedéseket. A pandémia maradandó nyomot hagyott a gazdaságon, a társadalmon, és szinte teljesen átalakította szokásainkat, életvitelünket.

Hogy a vírus milyen és mennyire mély, hosszabb távú változásokat hozott, minden bizonnyal csak évek múlva tudjuk megmondani. Arra azonban már most is lehetőségünk van, hogy pusztán a rendelkezésünkre álló demográfiai adatokra támaszkodva megvizsgáljuk, bizonyos országokat hogyan, milyen mértékben érintett a járvány. Az összehasonlítást már csak azért is érdemes elvégezni, mert az egyes országok, illetve különböző nemzetközi szervezetek rendkívül eltérő mutatókat alkalmaztak a járványkezelés hatékonyságának mérésére.

Egyesek az esetszámokból, mások a kórházak leterheltségéből, illetve a halálozásokból indultak ki, majd a vakcinák megjelenését követően többen is az átlotságban kezdték mérni a járványkezelés sikerét. Ezek mind jól alkalmazható mutatók, a legtöbb esetben azonban közel sem adnak teljes képet a valóságról, mindez pedig az infektológiában és az epidemiológiában járatanok számára nehezen értelmezhetővé teszi őket.

A magyar járványkezelést is számtalan külföldi kritika érte a hivatalosan bejelentett, járványhoz köthető halálesetek magas száma miatt. Ezt az adatot azonban érdemes óvatossággal kezelni, hiszen már azt is problémás meghatározni, hogy milyen esetben tekinthető egy beteg ténylegesen a járvány áldozatának. E bizonytalanságot, torzítást megkerülő, általánosan elfogadott elv, hogy sokkal megbízhatóbb és könnyebben értelmezhető képet kapunk egy adott ország járvány általi érintettségéről, ha az említett mutatók mellett a többlet-

halálozást vizsgáljuk, ami egyszerűen annyit jelent, hogy megnézzük: évente átlagosan hányan haltak meg a járványt megelőző öt éves időszakban, illetve a járvány eddigi két évében, 2020-ban és 2021-ben.

Hogyha a két adatsort összehasonlítjuk, sok ország esetében azt tapasztalhatjuk, hogy a járvány éveiben jóval nagyobb mértékben emelkedett meg a halálesetek száma, mint ahogy arra a hivatalosan bejelentett járványadatok engednének következtetni. Jelen elemzés azon nagyobb lélegzetvételű kutatás áttekintése, amelynek során az összes Magyarországgal szomszédos állam, továbbá Csehország, Lengyelország, Németország, az Egyesült Királyság, illetve az Egyesült Államok 2020. és 2021. évi többlethalálozását vetettük össze a WHO weblapján is elérhető járványadatokkal. Az alábbiakban a kutatás módszerének, lépéseinek ismertetését követően az adatok összehasonlításából levont következtetések olvashatók.

A kutatás során minden ország esetében alapvetően három mutatóra fókuszáltunk. A pandémiát megelőző, 2014-től 2019-ig terjedő időszak évenkénti átlagos halálozásaiból és a 2020., illetve a 2021. évi halálozások számából egy egyszerű kivonással kiszámolható az adott évi többlethalálozás. Emellett szemügyre vettük az egyes országok által hivatalosan bejelentett 2020-as, illetve 2021-es, járvánnyal összefüggő halálozási adatokat. Néhány államban, mint például Szerbiában vagy Ukrajnában, ez némiképp megtévesztő lehet, ugyanis itt már a pandémiát megelőző években is nagyon magas volt a halálozások száma. A 2020-as és a 2021-es teljes halálozásra,¹ valamint az elmúlt öt év átlagára² vonatkozó számokhoz a legtöbb esetben az Eurostat adataira támaszkodtunk. A 2021-es járványügyi adatokhoz pedig a WHO statisztikáit használtuk.

A kelet-közép-európai térség esetében az adatok, illetve az egyes mutatók közötti eltérések viszonylag tarka képet vázolnak fel. Nagyjából a régió országainak felében nincs jelentős eltérés a hivatalosan is bejelentett, a koronavírus-hoz köthető halálesetek, illetve az adott évi többlethalálozás között. Szlovénia esetében ez a különbség például alig haladja meg az ezret. Ebben az országban 2020, vagyis a pandémia európai elterjedésének éve során összesen 4017 főnyi többlethalálozás volt a bázisidőszakhoz képest, a hivatalos adatok alapján pedig 3276 ember esett áldozatul a járványnak. 2021-ben, a járvány második évében

1 „Deaths by week and sex”, *Eurostat*, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DEMO_R_MWK_TS__custom_2156655/default/table?lang=en.

2 „Deaths and crude death rate”, *Eurostat*, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00029/default/table?lang=en>.

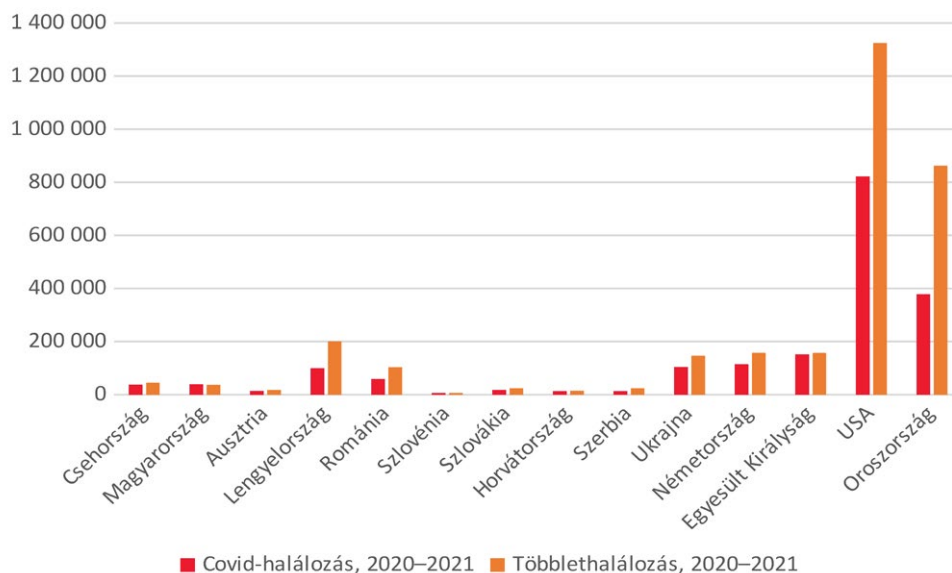
még alacsonyabb volt e különbség. Ausztria, Szerbia és Csehország esete hasonló képet mutat. A többlethalálozás, illetve a járványhoz köthető halálesetek száma közötti eltérés helyenként ugyan akár a 10 százalékot is elérheti, ám ez még magyarázható azokkal az okokkal, tényezőkkel, melyeket a pandémia közvetetten idézett elő, például az egészségügyi ellátások mérséklésével, illetve az emberek általánosan rosszabb lelkiállapotával.

A térség ellenpéldáját jelentik azok az államok, melyek miatt a jelen elemzés igénye egyáltalán felmerült, hiszen Lengyelország, Románia vagy Ukrajna esetében a halálozások olyannyira megugrottak 2020-ban, illetve 2021-ben, hogy azokat már aligha lehet a fentebb említett tényezőkkel magyarázni. Ebből fakadóan felmerül a gyanú, hogy ezekben az országokban a ténylegesen bejelentettnél jóval magasabb lehet a járvány áldozatainak száma. Lengyelországban például a 2020-as többlethalálozás 79 662 volt, míg a hivatalos adatok (31 266) alapján a koronavírus e többlethalálozásnak csupán kevesebb mint feléért felel. A 2021-es évben ezek a mutatók tovább romlottak. A koronavírushoz köthető halálesetek száma 68 476, míg a bázisidőszakhoz viszonyított többlethalálozás ennek közel kétszerese, 120 838 volt. Romániát vizsgálva hasonló kép tárul elénk. Itt 2020-ban 16 592 fő esett a vírus áldozatául, a többlethalálozás pedig 36 717 volt. 2021-ben a két mutató közti különbség nagyjából hasonlóan alakult, ugyanis míg a hivatalos adatok szerint a vírus 42 348 halálesetet okozott, addig a járványt megelőző öt évhez viszonyított többlethalálozás 65 ezer volt.

Végezetül pedig régióinkból kissé kitekintve ugyanezeket az adatokat szűrőpróbaszerűen három nagyhatalom, az Egyesült Államok, Németország és az Egyesült Királyság esetében is megvizsgáltuk. Noha mindhárom országban viszonylag gyorsan sikerült a lakosság számottevő részét beoltani, azt láthatjuk, hogy a vírus náluk is jelentős pusztítást okozott úgy 2020-ban, mint 2021-ben. Az Egyesült Királyságban mind a 2020-as, mind a 2021-es többlethalálozást igazolják a hivatalosan bejelentett koronavírus-halálozások, hiszen a két mutató között alig van eltérés. 2020-ban, a járvány első évében a többlethalálozás 89 678, a vírus áldozatainak száma pedig 83 544 volt. Más kép tárul elénk, ha Németországra, illetve az Egyesült Államokra tekintünk. Németországban ugyanis a 2020-as évet vizsgálva azt láthatjuk, hogy a többlethalálozás több mint 50 százalékkal haladta meg a vírus áldozatainak számát. 2021-ben ez a különbség 30 százaléknyi volt. Az Egyesült Államokban még inkább szembevetendő a különbség. Ott a többlethalálozás 2020-ban 71 százalékkal haladta meg a vírushoz köthető halálesetek számát, 2021-ben pedig 53 százalékkal.

A mellékelt táblázat és diagram jól szemlélteti az általunk is ismertetett adatok egymáshoz való viszonyát.

Covid-halálozás és többlethalálozás, 2020–2021

Vizsgált országok	Covid-halálozás, 2020	Többlethalálozás, 2020	Covid-halálozás, 2021	Többlethalálozás, 2021	Covid-halálozás, 2020–2021	Többlethalálozás, 2020–2021
Csehország	13 505	19 070	24 439	25 841	37 944	44 911
Magyarország	8 981	11 662	30 799	25 169	39 780	36 831
Ausztria	6 852	9 495	6 545	7 767	13 397	17 262
Lengyelország	31 266	79 662	68 476	120 838	99 742	200 500
Románia	16 592	36 717	42 348	66 427	58 940	103 144
Szlovénia	3 276	4 017	2 863	2 475	6 139	6 492
Szlovákia	2 918	5 968	14 044	18 095	16 962	24 063
Horvátország	4 342	4 596	8 499	9 946	12 841	14 542
Szerbia	3 548	14 751	9 342	9 300	12 890	24 051
Ukrajna	19 767	24 544	84 316	121 925	104 083	146 469
Németország	40 343	63 718	73 634	94 243	113 977	157 961
Egyesült Királyság	83 544	89 678	67 918	68 083	151 462	157 761
USA	364 733	623 955	456 955	700 863	821 688	1 324 818
Oroszország	61 837	277 712	316 163	584 635	378 000	862 347

Az adatokat áttekintve azt láthatjuk, hogy az általunk vizsgált országok valamivel kevesebb mint fele esetében a WHO által közzétett halálozási adatok reális képet adnak a járvány általi érintettségről, hiszen a 2020-as, illetve a 2021-es halálozás megközelítőleg a bejelentett Covid-19-halálozásoknak megfelelően emelkedett a 2014-től 2019-ig terjedő időszakhoz képest.

A vizsgált országok másik csoportjánál viszont markáns eltéréseket tapasztalhatunk. A hivatalosan közölt Covid-19-halálozások messze elmaradnak a többlethalálozás mértékétől, ami arra enged következtetni, hogy például Romániát, Lengyelországot vagy épp Németországot a valóságban jóval erőteljesebben érintette a pandémia, mint ahogyan azt az ottani hatóságok közölték. A kutatásból levonható további tapasztalat az, hogy a többlethalálozás olyan mutató, mellyel viszonylag egységesen, és nem utolsósorban objektívan lehet vizsgálni az országok járványkezelését, ezáltal pedig elkerülhető, hogy esetleg elhamarkodottan ítéljünk a kérdéssel kapcsolatban.

Az Északi Áramlat-2 projekt hatásai Ukrajnára

Szerző:

Balogh Zsófia

Stipendium Peregrinum ösztöndíjas földrajzhallgató

Megjegyzés: Az elemzés Oroszország ukrajnai inváziója előtt készült, a szerző engedélyével változatlan formában közöljük.

Az Északi Áramlat-2 egy tengeri földgázvezeték-rendszer, amely az oroszországi leningrádi területen található Uszty-Lugát köti össze a németországi Lubminnal. Két, a Balti-tenger fenekén futó párhuzamos vezetékből áll, és ezek mindegyike évi 55 milliárd köbméter földgázkapacitással képes üzemelni.¹ Kapacitása megegyezik a 2011-ben elkészült Északi Áramlat-1 vezetékével, s nagyjából egy útvonalat is követnek – bár az Északi Áramlat-1 esetében a kiindulópont a szintén a leningrádi területen található Viborg. A vezeték tervezéséért, megépítéséért és üzemeltetéséért a Gazprom tulajdonában lévő Nord Stream 2 AG felelős.² A projekthez öt pénzügyi befektető csatlakozott, mindannyian nyugati energetikai vállalatok: az ENGIE S.A., az OMV AG, a Royal Dutch Shell, az Uniper SE és a Wintershall Holding GmbH.³

1 „Fact Sheet: The Nord Stream 2 Project”, *Nord Stream 2 AG*, 2022. január 5., [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690705/EPRS_BRI\(2021\)690705_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690705/EPRS_BRI(2021)690705_EN.pdf).

2 Lásd a Nord Stream 2 weboldalán a „Részvényesek és pénzügyi befektetők” menüpontot, 2021. december 18., <https://www.nord-stream2.com/company/shareholder-and-financial-investors/#:~:text=Nord%20Stream%20AG%20is,LLC%2C%20a%20PJSC%20Gazprom%20subsidiary.>

3 Uo.

Időrendi áttekintés

A projekt 2011-ben indult, amikor a Nord Stream AG elkészítette az első megvalósíthatósági tanulmányokat.⁴ Az engedélyezési folyamat 2013-ban kezdődött, s hamarosan aláírták a szerződéseket a finanszírozást, a logisztikát és a csőfektetést végző cégekkel.⁵ Az építkezés 2018-ban indult meg.⁶ A projektet az amerikai szankciók miatt 2019 decembere és 2020 decembere között egy évre leállították. Az Északi Áramlat-2 gázvezeték első vezetéke 2021. június 10-én, a második pedig 2021. szeptember 10-én készült el. Mostanra már mindkét vezetékcsatlakozást feltöltötték földgázzal, de az üzembe helyezés egyelőre elmaradt, mert a német energiaügyi szabályozó hatóság, a Bundesnetzagentur 2021 novemberében nem hagyta jóvá, hogy annak a svájci székhelyű Nord Stream 2 AG legyen az üzemeltetője, mivel az nem felelt meg a német jogi követelményeknek.⁷ Jelenleg a Nord Stream AG azon dolgozik, hogy létrehozson egy német jog szerinti leányvállalatot, amellyel majd szabályosan tudja üzemeltetni a vezetékét. A Bundesnetzagentur elnöke, Jochen Homann szerint így a gázszállítás 2022 első felében még nem fog megindulni.⁸

Ellentmondások és aggályok

A projektet számos ország ellentmondásosnak tartja, sokan kritizálták, és szankciókat is kivetettek rá. Az ellenzők aggályokat fogalmaznak meg az Európai Unió energiabiztonságával kapcsolatban a kontinens orosz földgáztól való túlzott függősége miatt, a vezeték Ukrajna elleni politikai fegyverként való esetleges felhasználása kapcsán, illetve megkérdőjelezzik, hogy a projekt összeegyeztethető-e az EU klímapolitikájával. A támogatók viszont azt állítják, hogy a vállalkozás kizárólag magánvállalkozói érdekeket követ (ahogy ezt Olaf

4 Uo.

5 Uo.

6 Uo.

7 Certification for Nord Stream 2 suspended, *Bundesnetzagentur*, 2021. december 19., https://www.bundesnetzagentur.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2021/20211116_NOS2.html

8 „Gas auch im zweiten Pipeline-Strang”, *Tagesschau*, 2021. december 17., <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/weltwirtschaft/nordstream-pipeline-befuellung-101.html>.

Scholz újonnan megválasztott német kancellár is megfogalmazta), s szükséges az európai gázpiacon a kereslet és a kínálat között meglévő szakadék megszüntetéséhez.

A gázvezeték megépítéséhez számos jogi akadályt kellett leküzdeni. A hat érintett vállalat eredetileg közös vállalkozásban tervezte megépíteni a vezetékét (így ez 50 százalékban a Gazprom tulajdonában lett volna, a másik felét pedig az EU-s partnerek között osztották volna meg). A közös vállalkozáshoz viszont a lengyel Versenyfelügyeleti és Fogyasztóvédelmi Hivatal (UOKiK) által kiadott engedélyre is szükség lett volna. A hivatal azonban elutasította a kérelmet azzal az indoklással, hogy a Gazpromnak a lengyel gázpiacon való túlzott erőfölénye miatt a cégek összefonódása a verseny korlátozásához vezetne. Megoldásként a Gazprom maradt a vállalkozás egyetlen részvényese, a másik öt vállalat pedig csupán pénzügyi befektetőként van jelen a projekt finanszírozásában.⁹

Dánia volt az utolsó olyan ország, amelyik engedélyt adott az építkezésre (abban ugyanis a dán energiaügyi hatóságok is érintettek, mivel a vezeték keresztülhalad a Bornholm-sziget közelében lévő dán kizárólagos gazdasági övezeten). A Dán Energiaügynökség (DEA) végül 2019 októberében hagyta jóvá a Nord Stream 2 AG által leadott harmadik kérelmet. Egyes kutatások szerint a hosszan tartó döntési folyamat belső politikai okokra vezethető vissza.¹⁰ A dán társadalom és számos dán politikus környezetvédelmi aggályokat fogalmazott meg a projekttel kapcsolatban, illetve helytelenítette a Putyin-rendszert, s ezért nem támogatta a csővezeték építését. Mivel azonban a projekt összhangban volt az uniós jogszabályokkal, a DEA végül kénytelen volt jóváhagyni az építkezést. A késésnek mégis jelentős következményei lettek. Az egyik az volt, hogy mivel 2019-ben lejárt a Gazpromnak az ukrán állami tulajdonban lévő Naftohaz energetikai vállalattal kötött tranzitszerződése, és a vezetékek nem készültek el addigra, a szerződést 2024-ig meg kellett hosszabbítani.¹¹ A második az, hogy 2019 májusában hatályba lépett az új uniós gázirányelv, így az már az Északi Áramlat-2 vezetékre is vonatkozik.¹² Ennek értelmében a gázvezetékekben a földgázt kitermelő, szállító és elosztó vállalatoknak szétválasztott, különálló

9 Lásd a Nord Stream 2 weboldalán a „Részvényesek és pénzügyi befektetők” menüpontot.

10 Wood, Steve – Henke, Otto: „Denmark and Nord Stream 2: A small state’s role in global energy politics”, *Energy Policy*, 2021. január, <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111991>.

11 Uo.

12 Uo.

egységeknek kell lenniük.¹³ Végül a harmadik következmény az volt, hogy az engedély késleltetése időt adott az Egyesült Államoknak arra, hogy meg tudja tervezni és végre tudja hajtani az építkezéssel kapcsolatos szankciókat.¹⁴

2019. december 20-án Donald Trump amerikai elnök aláírta az Európa energiabiztonságának megvédéséről szóló törvényt (PEESA), szankciókat rendelve el a csővezeték-építésben részt vevő vállalatokkal szemben,¹⁵ így az azok telepítéséért felelős Allseas vállalat felfüggesztette a munkálatokat, ez pedig egyéves szünetet okozott az építkezésben.¹⁶ Az USA attól tartott, hogy a vezeték növeli Európa orosz gáztól való energiafüggőségét, s ezáltal veszélyezteti a kontinens energiabiztonságát.¹⁷ További ellenérv volt, hogy a vezeték megkerüli Ukrajnát, és így jelentősen csökkenti az Oroszország által Ukrajnának fizetett tranzitdíjat.¹⁸ Persze az amerikai üzleti érdekek is szerepet játszottak a megalkotásában: a további orosz gázellátástól megfosztva Európa valószínűleg több amerikai cseppfolyósított földgázt (LNG) vásárolt volna.

A Biden-adminisztráció, bár továbbra is ellenezte a gázvezetékét, máshogy közelítette meg a kérdést, és a vezeték negatív hatásainak enyhítésére összpontosított.¹⁹ Elfogadta, hogy a gázvezeték befejezése elkerülhetetlen, így szankciók helyett 2021 júliusában az USA inkább egy olyan megállapodást írt alá Németországgal, amelyben ez utóbbi kötelezettséget vállalt arra, hogy fellép Oroszországgal szemben, ha az a vezetékét politikai fegyverként használja fel

13 „Council adopts gas directive amendment: EU rules extended to pipelines to and from third countries”, *European Council*, 2021. december 15., <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/04/15/council-adopts-gas-directive-amendment-eu-rules-extended-to-pipelines-to-and-from-third-countries/>.

14 Wood–Henke: „Denmark and Nord Stream 2: A small state’s role in global energy politics”.

15 Nord Stream 2 weboldal, „Részvényesek és pénzügyi befektetők” menüpont, 2021. december 18., <https://www.nord-stream2.com/company/shareholder-and-financial-investors/#:~:text=Nord%20Stream%20%20AG%20is,LLC%2C%20a%20PJC%20Gazprom%20subsidiary.>

16 Lásd a Nord Stream 2 weboldalán a „Részvényesek és pénzügyi befektetők” menüpontot.

17 Belkin, Paul – Ratner, Michael – Welt, Cory: „Russia Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted”, *Congressional Research Service*, Report IF111381, 2021. december 18., <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11138/18>.

18 Jacobsen, Ryan: „US Sanctions on Nord Stream 2”, *Institute for Politics and Society*, 2021. január, <https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2021/01/US-Sanctions-on-Nord-Stream-2-IPPS.pdf>.

19 Belkin–Ratner–Welt: „Russia Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted”.

Ukrajna ellen.²⁰ A nyilatkozatban a két ország egy 1 milliárd dolláros Zöld Alap létrehozására is kötelezettséget vállalt (ebből legalább 175 millió dollárt Németország fizet), hogy azzal támogassák Ukrajna energiahatékonyágát és energiabiztonságát.²¹ Ukrajna és Lengyelország kormánya hevesen bírálta az amerikai–német megállapodást. Közös nyilatkozatuk szerint az valójában csak megszilárdítja a gázvezeték befejezésének tényét, kötelezettségvállalásai pedig nem elegendőek a biztonsági hiányok fedezésére.²²

Az Északi Áramlat-2 projekt üzembe helyezése sem halad zökkenőmentesen. Mint már említettük, a Nord Stream AG-nek a német jog szerint leányvállalatot kell létrehoznia, hogy a német energiahatóság engedélyezze számára a vezeték üzemeltetését. Ezenkívül 2021. november 22-én a PEESA-val összhangban új amerikai szankciókat vetettek ki a Transadria Ltd. nevű, orosz kötődésű vállalkozásra.²³ Ennek ellenére a Biden-adminisztráció ígéretet tett arra, hogy kitart eddigi politikája mellett, és nem próbálja megakadályozni a vezeték üzemeltetését, hanem az európai energiabiztonság fokozásán fog dolgozni.

Ukrajnai vonatkozások

Ukrajnán keresztül olyan jelentős orosz földgázvezetékek futnak keresztül, mint a Szojuz és a Testvériség. Korábban ezek voltak az Oroszországból Európába irányuló export legfontosabb útvonalai. Mindez két fő előnyt is jelentett Ukrajna számára: tranzitbevételeket és kulcsfontosságú stratégiai pozíciót. Ezek az előnyök (nagymértékben) elvesznek, mivel ma már alternatív

20 „Joint Statement of the United States and Germany on Support for Ukraine, European Energy Security, and our Climate Goals”, *U.S. Department of State*, 2021. július 21., <https://www.state.gov/joint-statement-of-the-united-states-and-germany-on-support-for-ukraine-european-energy-security-and-our-climate-goals/>.

21 Uo.

22 „Joint Statement by Minister of Foreign Affairs of Ukraine Dmytro Kuleba and Minister of Foreign Affairs of Poland Zbigniew Rau on Nord Stream 2”, *The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*, 2021. december 22., <https://mfa.gov.ua/en/news/spilna-zayava-ministra-zakordonnih-sprav-ukrayinidmitra-kulebi-ta-ministra-zakordonnih-sprav-polshchi-zbignyeva-rau-shchodopivnichnogo-potoku-2>.

23 „Imposition of Further Sanctions in Connection with Nord Stream 2”, *U.S. Department of State*, 2021. november 22., <https://www.state.gov/imposition-of-further-sanctions-in-connection-with-nord-stream-2/>.

szállítási útvonalak is Oroszország rendelkezésére állnak. Az Északi Áramlat-1 2011-es befejezésével jelentősen csökkent az Ukrajnán keresztül áramló orosz földgáz mennyisége: 2011-ben a teljes orosz gázexport 80 százaléka zajlott itt, 2019-ben pedig már csak 45 százaléka.²⁴ Ez a szám várhatóan tovább csökken, 2024-ig azonban csak enyhe csökkenés várható. Mint már említettük, a DEA és az amerikai szankciók késleltették a vezeték befejezését, így a Gazprom és a Naftohaz közötti szerződést meg kellett újítani. Ez azt jelenti, hogy Oroszországnak 2020-ban legalább 65 milliárd köbméter földgázt kellett Ukrajnán keresztül küldenie, 2021 és 2024 között pedig évente 40 milliárdot kell majd.²⁵ Ha azonban a szerződést nem lett volna muszáj megújítani, a Gazprom évi 10-15 milliárd köbméterre mérsékelte volna az Ukrajnán keresztül történő gázszállításait.²⁶ A megújított szerződés lejártá után tehát Oroszország valószínűleg drasztikusan csökkenteni fogja az Ukrajnán keresztül exportált gáz mennyiségét, s helyette az Északi Áramlat vezetékeire támaszkodik majd.

Ha Oroszország kevesebb földgázt exportál Ukrajnán keresztül, az a tranzitdíjak csökkenését jelenti. Eredetileg Ukrajna tranzitbevételei évente akár a 3 milliárd dollárt is elérték, de ez az Északi Áramlat-1 elkészülte után 2 milliárd dollárra csökkent.²⁷ 2020-ban Ukrajna még mindig 2,1 milliárd dollárt keresett a tranzitdíjakon,²⁸ ám ez csak azért volt így, mert a meghosszabbított Gazprom–Naftohaz-szerződés továbbra is érvényben maradt. Oroszország 2021 és 2024 között kevesebb gáztranzitra vállalt kötelezettséget, ezért Ukrajna bevételei visszaesnek az évi 1,3 milliárd dollárra.²⁹ Ennek ellensúlyozására 2021 októberében az ország 50 százalékos kedvezményt ajánlott fel Oroszországnak extra földgázszállításért cserébe.³⁰ Becslések szerint Ukrajna az Északi Áramlat-2

24 Belkin–Ratner–Welt: „Russia Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted”.

25 Uo.

26 Naumenko, Dmytro: „Russian gas transit through Ukraine after NS2: Scenario Analysis”, *Konrad-Adenauer-Stiftung, Ukrainian Centre for European Policy*, 2018.

27 Aslund, Anders: „What will the impact be if Nord Stream 2 is completed?”, *Atlantic Council*, 2021. december 17., <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/what-will-the-impact-be-if-nord-stream-2-is-completed/>.

28 Belkin–Ratner–Cory: „Russia Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted”.

29 „US-German deal addresses Ukraine gas transit”, *Argus*, 2021. július 22., <https://www.argusmedia.com/en/news/2236884-usgerman-deal-addresses-ukraine-gas-transit>.

30 Ez az intézkedés eddig nem járt eredménnyel: 2021 decemberében a Gazprom még tovább csökkentette az egy nap alatt Ukrajnán keresztül szállított gázmennyiséget. Megfigyelők szerint Oroszország a növekvő gázárakkal nyomást szeretne gyakorolni Európára, hogy az ne késleltesse tovább az Északi Áramlat-2 jóváhagyását.

projekt miatt összesen 2 milliárd dollárnyi transzferdíjat veszít.³¹ Ez az ország GDP-jének 1,3 százalékát teszi ki.³²

Az Északi Áramlat-2 következtében Ukrajna nemcsak az egyik legfontosabb bevételi forrását veszíti el, hanem stratégiaileg is kiszolgáltatottá válik Moszkvával szemben. Mostantól Oroszország az Ukrajnán kívüli tranzitútvonalakra is támaszkodhat, és ez kedvezőtlenebb alkupozíciót eredményez Kijev számára.³³ Bár néhány gazdasági érv is megállja a helyét az Ukrajnán keresztül való szállítás áthelyezése mellett (például az új vezeték hatékonyabb, s így költségeket takarít meg),³⁴ Oroszország politikai motivációi is erősek azzal kapcsolatban, hogy alternatív szállítási útvonalakat válasszon.³⁵ A Kreml szempontjából nagyon is kívánatos, hogy Ukrajna a rajta átmenő gázszállítmányokon keresztül kisebb befolyást tudjon rá gyakorolni. Az ukrán külügyminisztérium szerint az orosz agresszióknak jelenleg az összekapcsolt földgázvezeték-rendszer jelenti a legfőbb akadályát,³⁶ így az új csővezetékek üzembe helyezésével az Ukrajna elleni orosz katonai akciók esélye egyre nagyobb lesz.³⁷ A két ország közötti feszültség már közel egy évtizede fennáll – legyen szó a Krím félsziget meghódításáról vagy az oroszbarát szeparatisták által megszállt ukrajnai területek frontvonalán történő kisebb összecsapásokról és mesterlövész-támadásokról.³⁸ Oroszország 2021 decemberében 100 ezer katonát vonultatott fel az ukrán határ közelében.³⁹ Az amerikai hírszerzés azt állította, hogy ez egy

31 Sziklai Balázs Róbert – Kóczy Á. László – Csercsik Dávid: „The impact of Nord Stream 2 on the European gas market bargaining positions”, *Energy Policy*, 2020. szeptember, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421520304201>.

32 „GDP (current US\$) - Ukraine”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=UA>.

33 Belkin–Ratner–Welt: „Russia Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted”.

34 Sziklai–Kóczy–Csercsik: „The impact of Nord Stream 2 on the European gas market bargaining positions”.

35 Bugayova, Nataliya – Kagan, Frederick: „Nord Stream 2 poses a long-term national security challenge”, *Institute for the Study of War*, 2021. december 22., <https://understandingwar.org/backgroundunder/nord-stream-2-poses-long-term-national-security-challenge-us-and-its-allies>.

36 „Nord Stream 2: Warum die Ukraine dagegen ist”, *Ukraine Crisis Media Center*, 2021. december 15., <https://uacrisis.org/de/nord-stream-2>.

37 Bugayova–Kagan: „Nord Stream 2 poses a long-term national security challenge”.

38 „Tensions are high on Ukraine’s border with Russia. Here’s what you need to know”, *CNN*, 2021. december 21., <https://edition.cnn.com/2021/12/03/europe/ukraine-russia-2021-tensions-explainer-cmd-intl/index.html>.

39 Uo.

Ukrajna elleni katonai offenzívához vezethet.⁴⁰ Az év végére részben kivonták az orosz csapatokat,⁴¹ többek közt azért, mert az EU még mindig nem hagyta jóvá az Északi Áramlat-2-t, Olaf Scholz német kancellár pedig a projekt leállításával fenyegetőzött.⁴² Néhány kérdés azonban továbbra is nyitott. Vajon Putyin hajlandó felvállalni egy esetleges invázió hazai és nemzetközi költségeit? Vajon mennyire elkötelezett a Nyugat Ukrajna védelme iránt?

Az biztos, hogy Ukrajna Nyugat-Európára gyakorolt befolyása csökkenni fog, mivel többé már nem rajta keresztül vezetnek az orosz földgáz fő tranzitútvonalai. Az EU már régóta pénzügyi és diplomáciai segítséget nyújt Ukrajnának az orosz agresszió (például a Krím megszállása vagy a donbászi katonai behatolás) ellensúlyozása érdekében.⁴³ Kijev kiemelt partnere Brüsszelnek, az EU–Ukrajna társulási megállapodás 2017-es hatálybalépése óta pedig a két entitás közelebb került egymáshoz, mint valaha.⁴⁴ Ukrajna emellett függetlenné válása óta erősíti kapcsolatait a NATO-val, és a szervezet nagymértékben támogatja az ország védelmi ágazatát.⁴⁵ Ilyen körülmények között Kijev az Északi Áramlat-2 gázvezetékét a nyugati szövetség aláásására irányuló kísérletnek tekinti. Például Németországban – az ukrán területi szuverenitás legfőbb európai védelmezőjében – a közvetlen orosz gázimporttól való jelentősebb mértékű függés miatt az oroszbarát elitek megerősödésére lehet számítani.⁴⁶ Mivel a nyugat-európai belső vitákban részt vevő oroszbarát erők egyre nagyobb hatalomra tesznek szert, Ukrajna attól tart, hogy a projekt növeli Európa politikai széttöredezettességét. Ez valószínűleg tovább késlelteti, sőt meg is szakíthatja

40 Uo.

41 „How the U.S. could help prevent the Russia-Ukraine crisis from morphing into war”, *Los Angeles Times*, 2021. december 20., <https://www.latimes.com/opinion/story/2021-12-30/ukraine-russia-withdraw-troops-avoid-war>.

42 „Germany urged to use pipeline threat to deter Russia over Ukraine”, *The Guardian*, 2021. december 21., <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/16/germany-pipeline-threat-deter-russia-ukraine-olaf-scholz-nord-stream-2>.

43 Sydoruk, Tetiana – Stepanets, Pavlo – Tymeichuk, Iryna: „Nord Stream 2 as a Threat to National Interests of Poland and Ukraine”, *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 2019/3–4, 467–490., <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-68455-1>.

44 EEAS weboldal: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/1937/ukraine-and-eu_en, 2021. december 15.

45 NATO weboldal: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm, 2021. december 15.

46 Sydoruk–Stepanets–Tymeichuk: „Nord Stream 2 as a Threat to National Interests of Poland and Ukraine”.

Ukrajna esetleges EU- vagy NATO-csatlakozását,⁴⁷ ami jól illeszkedik Oroszország céljaihoz, nevezetesen a NATO keleti irányú terjeszkedésének megakadályozásához.⁴⁸

Áttekintés

Az Északi Áramlat-2 gázvezeték építése még elődjénél, az Északi Áramlat-1-nél is nagyobb vitákat váltott ki. Ennek részben az az oka, hogy a két gázvezeték megépítése közötti időszakban Oroszország nemzetközi megítélése megváltozott: a Krím félsziget megszállása és az ukrajnai oroszbarát szeparatisták finanszírozása után Moszkvát egyre inkább agresszornak tekintik külföldön. Bár a csövek már megteltek földgázzal, az EU-nak még jóvá kell hagynia a projektet. Így arra számíthatunk, hogy 2022 első felében nem lesznek működőképesek a csővezetékek.

Széles körben elfogadott állítás, hogy az Északi Áramlat-2 pusztán üzleti érdekek és gazdasági megfontolások eredménye, valójában azonban a háttérben orosz stratégiai érdekek húzódnak meg.⁴⁹ Noha az ukrán vezetékek jól és biztonságosan működnek,⁵⁰ Oroszország fő célja az Ukrajnán keresztül történő gázexport fokozatos leépítése. Az ukrán gázvezetékek tranzitkapacitása körülbelül 120 milliárd köbméter,⁵¹ de 2020-ban már csak 56 milliárd köbméter földgázt szállítottak.⁵² Ha az Északi Áramlat-2 2019 végére teljesen működőképes lett volna, a szállított mennyiség ma még ennél is alacsonyabb lenne (hiszen nem kellett volna megújítani a Naftohaz–Gazprom-szerződést). Oroszország két okból igyekszik megkerülni Ukrajnát: az egyik az, hogy ne kelljen tranzitdíjat fizetnie az ukrán vezetéseken keresztüláramló földgázért, a másik pedig az, hogy stratégiaileg csökkentse az orosz külpolitikára gyakorolt ukrán befolyást.

47 Uo.

48 Bugayova–Kagan: „Nord Stream 2 poses a long-term national security challenge”.

49 Meister, Stefan: „Nord Stream 2: The Dead-end of Germany’s Ostpolitik”, *DGAP*, 2021. december 21., <https://dgap.org/en/research/publications/nord-stream-2-dead-end-germanys-ostpolitik>.

50 Uo.

51 Aslund, Anders: „What will the impact be if Nord Stream 2 is completed?”.

52 Belkin–Ratner–Welt: „Russia Nord Stream 2 Natural Gas Pipeline to Germany Halted”.

Hosszú távon Kijevnek 2 milliárd dollár bevételkieséssel kell szembenéznie, ami súlyos következményekkel járhat Ukrajna gazdaságára nézve. Emellett a projekt következtében az ország stratégiaileg sebezhetővé válik az orosz katonai agresszióval szemben. Moszkva azt állítja, hogy Ukrajna „az orosz civilizáció része”,⁵³ ezért oroszbarát politikát kell követnie, s igyekszik az országot a saját befolyási övezetében tartani, a NATO keleti terjeszkedését pedig akadályozni. Az Ukrainán kívüli gázszállítási útvonalak révén pedig az eddiginél sokkal nagyobb befolyást tud gyakorolni Kijevre. Az Egyesült Államok és Németország kötelezettséget vállalt Ukrajna védelmére, ha Oroszország politikai fegyverként használja az Északi Áramlat-2-t. A közös nyilatkozat mindazonáltal nem részletezi, hogy aláíróinak konkrétan milyen orosz lépésekre kellene reagálniuk. Kérdéses, hogy a Nyugat sikeresen mozgósítana-e Ukrajna érdekében, hiszen az Északi Áramlat-2 Németországban is megerősítette az oroszbarát elitet.

53 „What you should know about the conflict between Russia and Ukraine”, *Al Jazeera*, 2021. december 20., <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/16/what-you-should-know-about-the-conflict-between-russia-ukraine>.

Az orosz–ukrán háború mezőgazdasági hatásai

Szerző:

Sohár Domonkos Gellért

az MCC hallgatója

Az orosz–ukrán háború hatásai közül a katonai, illetve a politikai szempontok mellett az elemzők túlnyomó többsége leggyakrabban az energiabiztonságra fókuszál. Az energiaellátás jövőjének kérdése azonban nem az egyetlen olyan veszély, amely komoly fenyegetés a világra nézve. Mind Ukrajna, mind Oroszország bolygónk legjelentősebb mezőgazdasági termelői közé tartozik, gabonaexportjuk kulcsfontosságú a világ élelmiszer-ellátása szempontjából. Hogy e téren milyen problémákkal kell szembenéznünk akár már rövid távon is, jól érzékelteti a tény, hogy a jelen elemzés elkészültekor, 2022 májusában több millió tonna gabona rekedt az ukrán kikötőkben,¹ s már önmagában ez súlyos kiesést jelent a világkereskedelemben – nem is szólva a termelés visszaeséséről vagy az infrastruktúrát érő károkról.

Adatok

A mezőgazdaságot érő károk súlyosságát jól mutatja, hogy az Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet (FAO) külön találkozót szentelt a téma megvitatásának,² tekintve, hogy a háború miatt több, az élelmiszeripar számára nélkülözhetetlen alapanyag szállítása veszélybe került.

1 „4,5 millió tonna gabona rekedhetett Ukrajnában”, *Portfolio*, 2022. május 1., <https://www.portfolio.hu/global/20220501/45-millio-tonna-gabona-rekedhetett-ukrajnaban-542249>.

2 Welsh, Caitlin: „The Russia-Ukraine War and Global Food Security: A Seven-Week Assessment, and the Way Forward for Policymakers”, *Center for Strategic and International Studies*, 2022. április 15., <https://www.csis.org/analysis/russia-ukraine-war-and-global-food-security-seven-week-assessment-and-way-forward>.

Az ukrán, illetve az orosz mezőgazdasági termelés nemzetközi jelentőségét illusztrálják az alábbiakban ismertetett adatok. Ukrajna adja a világ napraforgóolaj-exportjának nagyjából felét, így hát nem meglepő, hogy a napraforgóolaj világpiaci ára minden idők legmagasabb értékét érte el márciusban.³ Emellett azonban szinte a FAO összes élelmiszerár-mutatója megdöntötte korábbi csúcát, az összevont mutató pedig csak februárban 12,6 százalékkal emelkedett.⁴

A chicagói terménytőzsdén egy hét alatt 40 százalékos emelkedés következett be a búza árában, így az szintén megdöntötte a korábbi csúcsokat.⁵ Oroszország és Ukrajna gabonakereskedelemben betöltött szerepe megkerülhetetlen, tekintve, hogy a két állam a világ teljes gabonaexportjának 30 százalékáért felel. A FAO szerint nagyjából 26 ország függ 50 százaléknál nagyobb mértékben az orosz és az ukrán gabonától. Egyiptom például gabonaimportjának 80 százalékát fedezi orosz, illetve ukrán forrásból, míg Eritreában ez az arány 100 százalék.⁶

Az áremelkedés okai

A mezőgazdasági termékek árában beálló nagy mértékű növekedés abból adódik, hogy a háború miatt a jövőben várhatóan csökken a kínálat. Ennek oka elsősorban az ukrán export drasztikus visszaesése, ami két tényezőre vezethető vissza.

Egyrészt a háború sújtotta területeken lehetetlenné vált a tavasz eleji vetés, és a télen termesztett növények betakarítása elé is komoly akadályok gördültek⁷ (becslések szerint ezek 20-30 százalékát nem tudják majd betakarítani).⁸ A har-

3 Uo.

4 Uo.

5 Durisin, Megan – Poole, James – Veloso Ribeiro, Tarso: „Wheat Mounts Historic Week as War Sparks Deepening Supply Fears”, *Bloomberg*, 2022. március 4., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-04/wheat-surges-to-fresh-14-year-high-on-mounting-supply-fears?sref=D59ibWfx>

6 „Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)”, *Food and Agriculture Organization*, 2022. április 8., <https://www.fao.org/3/ni734en/ni734en.pdf>.

7 Welsh: „The Russia-Ukraine War and Global Food Security: A Seven-Week Assessment, and the Way Forward for Policymakers”.

8 „Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)”.

coknak kevésbé kitett területeken is nehezkesebbé vált a termelés az általános hadkötelezettség miatt. Mikola Szolszkij ukrán mezőgazdasági miniszter szerint idén 3,5 millió hektárral kevesebb területet tudtak bevetni 2021-hez képest: nagyjából 13,4 millió hektáron sikerült kukoricát, gabonát, napraforgót és cukorrépat vetniük. Ennek ellenére azonban jó termésre számítanak, így bízhatnak benne, hogy más országoknak is tudnak majd exportálni.⁹

A másik hátráltató tényezőt a vízi utak lezárása jelenti. Ukrajna a háború előtti exportjához leginkább tengeri útvonalakat vett igénybe, a háború miatt azonban a kikötőket lezárták. Egyelőre még keresik az alternatív megoldásokat a probléma kezelésére, de a szárazföldi szállítás jóval bajosabb, különösen a Közel-Kelet és Afrika irányában. Szolszkij szerint jelenleg ötvenhét, exportra váró termékekkel megpakolt hajó vesztegel az ukrán kikötőkben. Ez nagyságrendileg 1,25 millió tonnányi árut jelent, melynek félfő, hogy hamarosan lejár a szavatossága.

Az agrárminiszter becslése szerint ha rövid távon meg is oldódnak a nehézségek, az árak három-öt évig is magasabbak lehetnek a megszokottnál a megdrágult szállítás miatt.¹⁰ Korábban például csak 36 euróba került az, hogy egy tonna gabonát a romániai Konstancába szállítsanak; most viszont ez nagyjából egy 120–150 eurós kiadást jelent.¹¹

A háború nemcsak Ukrajna exportját csökkentette drasztikusan, de Oroszországot is visszavetheti. Mivel Oroszország területét nem érintik a harcok, itt a legfontosabb problémát az áruk célba juttatása jelentheti, hiszen még nem tudni, hogy a szankciók esetleg a mezőgazdasági termékekre is kiterjednek-e majd, és ha igen, akkor hány ország csatlakozik hozzájuk. A G7 vezetői egyelőre úgy döntöttek, hogy nem akadályozzák az agrártermékek szabad kereskedelmét, hiszen az további áremelkedéssel és élelmiszerhiánnyal járna.¹²

A helyzetet súlyosbítja, hogy ukrán híradások alapján az orosz katonák már több százezer – egyes becslések szerint 1,5 millió – tonna gabonát szállítottak

9 Medgyesi Csilla: „Négyszeresére ugrott az ukrán gabona szállítási ára”, *Világgazdaság*, 2022. április 4., <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2022/04/ukran-gabona-szallitas-orosz-elelmiszerfegyver>.

10 „Összezuhan idén Ukrajna gabonatermelése – brutális áremelkedés jöhet”, *Portfolio*, 2022. március 13., <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20220323/osszezuhan-iden-ukrajna-gabonatermelese-brutalis-aremelkedes-johet-535063>.

11 Medgyesi: „Négyszeresére ugrott az ukrán gabona szállítási ára”.

12 Welsh: „The Russia-Ukraine War and Global Food Security: A Seven-Week Assessment, and the Way Forward for Policymakers”.

el a megszállt területekről. Az ukrán külügyminisztérium állásfoglalása szerint ezzel a feltételezett lopással tovább nehezedik a világ élelmiszer-ellátásával kapcsolatos problémák megoldása.¹³

Következmények

A jövővel kapcsolatban két dolog biztosan kijelenthető. A világpiacon elérhető gabona mennyisége kevesebb lesz, és ezzel párhuzamosan az árak is emelkedni fognak. A helyzet súlyosságát nagyban befolyásolja majd, hogy mennyire húzódik el a háború. Noha a dolgok valószínűleg nem úgy alakultak, ahogy Vlagyimir Putyin eltervezte – hiszen az orosz elnök bizonyára arra számított, hogy villámháborúval fogja elfoglalni Ukrajnát –, még mindig úgy tűnik, hogy az orosz vezetés a katonai (és nem a diplomáciai) győzelemben gondolkodik. Ennek tükrében valószínűsíthető, hogy még a nyáron is folytatódni fognak a hadműveletek, jelentős problémákat okozva a mezőgazdaságban, hisz ekkor végzik a mezőgazdasági munkák legfontosabb részét. Ha a nyár végén nem lehet majd betakarítani a tavaszi vetést, az végképp megoldhatatlan problémák elé állítja az ukrán gabonától függő országokat.

A Washingtoni Nemzetközi Kereskedelmi Szövetség jelenlegi álláspontja szerint viszont elegendő gabona lesz a világpiacon ahhoz, hogy minden felmerülő igényt kielégítsenek,¹⁴ legfeljebb egyes országoknak új partnerek után kell majd nézniük, és mindenkinek a magasabb árakkal kell kalkulálnia. Szakértők szerint Ukrajnában a tavalyi 86 millió tonna gabonatermessel szemben idén csak 41,1 millió tonnát fognak tudni betakarítani. Az APK-Inform tanácsadó-cég szerint ebből a mennyiségből – a 2021–2022 közötti időszak 45,5 millió tonnás exportja helyett – a 2022–2023-as időszakban alig 33,2 millió tonna gabona juthat majd el a nemzetközi piacokra.¹⁵

13 „Kijev több százezer tonna gabona ellopásával vádolja az oroszokat”, *Világ gazdaság*, 2022. április 30., <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2022/04/kijev-tobb-szazezer-tonna-gabona-ellopasaval-vadolja-az-oroszokat>.

14 „The War in Ukraine and Global Food Security”, *Washington International Trade Association*, 2022. április 7., <https://www.wita.org/event-videos/ukraine-war-food-security/>.

15 „Kijev több százezer tonna gabona ellopásával vádolja az oroszokat”, *Világ gazdaság*, 2022. április 30., <https://www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2022/04/kijev-tobb-szazezer-tonna-gabona-ellopasaval-vadolja-az-oroszokat>.

Az orosz export visszaesése egyelőre kérdéses, hiszen még nem vetettek ki szankciót az orosz gabonára. Az Oroszországtól különösen függő államok esetében azonban a gabonavásárlás a gázimporthoz mérhető létkérdést jelent. Más lapra tartozik, hogy Moszkva hagyni fogja-e mindezt, s nem fogja-e fegyverként használni. Dmitrij Medvegyev kijelentette: az oroszok nem szállítanak majd gabonát az ellenségeiknek.

A mezőgazdasági helyzet az elemzők szerint egyelőre nem kritikus, de tény, hogy sok szereplőt nem várt kihívások elé fog állítani. A legrosszabb forgatókönyvet értelemszerűen a háború elhúzódása jelentené, mivel az még az eddigieknél is komolyabb ellátási problémákhoz vezetne. Magyarország ebből a szempontból szerencsés helyzetben van jelentős mezőgazdasági kapacitásainak köszönhetően. Az ország importnak való kitettsége tehát alacsonynak mondható, a világgazdasági folyamatok által előidézett áremelkedés viszont hazánkban is érzékelhető lesz.

Oroszország legszorosabb nemzetközi partnerei és az orosz–ukrán háború kérdése

Szerző:

Vigóczki Máté György

MCC Geopolitikai Műhely

Moszkva számára rendkívül érzékeny terület a Kaukázus és Közép-Ázsia. Nem csoda, hogy a Kreml már rögtön a Szovjetunió felbomlása óta igyekezett itt valamilyen együttműködést tető alá hozni, bár törekvéseit inkább kevesebb, mint több siker koronázta. Harminc év alatt a legközelebb a Kollektív Biztonsági Szerződés (KBSZSZ) tagjai – Örményország, Kazahsztán, Tádzsikisztán és Kirgizisztán – kerültek Oroszországhoz, ezért érdemes megnézni, milyen az ukrajnai invázió megítélése a „szövetségeseknél”.

Az ENSZ Közgyűlése idén két szavazáson is elítélte Oroszország Ukrajna ellen indított támadását, az önhatalmúlag kikiáltott Luhanszki (LNR) és Donyecki Népköztársaságok (DNR) elismerését, a polgári lakosság és az infrastruktúra ellen elkövetett támadásokat, követelte az orosz csapatok visszavonását, s kimondta, hogy az agresszióban Belarusz is részt vesz. Ezen a két szavazáson a KBSZSZ fent említett tagállamai tartózkodtak. A harmadik szavazáson – ahol a bucsai mézszárlást követően már az Oroszország által elkövetett szisztematikus jogsértéseket is tárgyalták, és döntöttek Oroszországnak az ENSZ Emberi Jogi Bizottságából való kizárásáról – a kazah, kirgiz és tádzsik fél nemmel szavazott, Örményország pedig távol maradt.

A május 9-én Moszkvában megtartott győzelem napi felvonuláson korábban még a legfontosabb nyugati országok is képviseltették magukat, bár ez 2014 után mind kevésbé volt jellemző, s egyre inkább csak a nem európai országok szűkülő csoportja jelent meg a megemlékezésen. 2022-ben még a korábbiakhoz képest is szellősebb volt a külföldi delegációknak fenntartott tribün. Meglepő, hogy az orosz TASZSZ sem sorolta fel pontosan, kik jelentek meg rajta. Tesz ugyan említést afrikai, egyes közel-keleti és török képviselőkről, de a „közel-külföldről” nem. Tehát Oroszország még legfontosabb szövetségesét, a bel-

rusz elnököt és a KBSZSZ tagállamainak képviselőit sem hívta meg. Dmitrij Peszkov, az orosz elnöki szóvivő mindezt azzal magyarázta, hogy igazából senkit nem hívtak meg az ünnepségre, mert „a helyzet az, hogy ez nem egy évfordulás dátum. Ez a mi ünnepünk, ez egy szent ünnep egész Oroszországnak, minden oroszoknak.”¹

A háború kezdete óta nehéz követni az Oroszországból kivándorlók számát, de nagyságrendileg több százezer főre kell gondolni.² Minthogy a kivándorláshoz szükséges vízumok beszerzése nehéz, a könnyen elérhető államok közé tartozó Kazahsztán és Örményország az ellenzéki oroszok főbb kivándorlási célpontjaivá váltak. Ennek az adott országokban negatív hatási is voltak, mivel a beköltözők extrém módon felverték az ingatlan- és albérletárakat, tovább erősítve ezzel a nagyvárosokban az oroszellenes hangulatot.

A háborúnak bizonyos tekintetben viszont akár pozitív következményei is lehetnek az említett államokban. Az ideérkező orosz emigránsok egy része (sőt, Örményország esetében az ukrainai menekültek is) ellensúlyozza a lakosság szám csökkenését, a bevándorlók szakképzett munkavállalóként jelennek meg a munkaerőpiacon, s az áttelepülő orosz cégekkel a helyi gazdaság is erősödhet. (Ilyen irányba hathat egyébként az is, hogy az oroszokat sújtó nyugati szankciók miatt „bankturizmus” alakult ki ezekbe az országokba.)

Kazahsztán

Az ország hozzáállása azért különösen érdekes, mert év elején az országszer- te lezajlott erőszakos tüntetések és a KBSZSZ rendteremtő missziója miatt a gyakorlatban kijelenthető, hogy a jelenlegi rendszert Moszkva mentette meg. Sokan feltételezték, hogy ezután a kazah vezetés annyira le lesz kötelezve Oroszországnak, hogy beszűkül a mozgástere, vagy épp bábállam lesz, noha ez látszólag nem valósult meg. Sőt, Kaszim-Zsomart Tokajev elnök határozot- tan kijelentette, hogy nem fogja elismerni sem az LNR-t, sem a DNR-t, nem fog segíteni Moszkvának a szankciók kijátszásában, és az ENSZ-beli szavazása

1 „Россия не приглашала иностранных лидеров на День Победы в Москве”, *РИА Новости*, 2022. május 20., <https://ria.ru/20220429/prazdnik-1786128722.html>.

2 „Orosz bárka: fel kell készülni az orosz kivándorlás következő nagy hullámára”, *Azonnali*, 2022. május 20., https://azonnali.hu/cikk/20220316_orsosz-barka-fel-kell-keszulni-az-orsosz-kivandorlas-kovetkezo-nagy-hullamara.

ellenére nemzetközi kivizsgálást kért a Bucsában történt eseményekkel kapcsolatban, ráadásul humanitárius segítséget nyújt Ukrajnának. Az ország a nyugati másodlagos szankcióktól való félelem miatt amennyire lehet, igazodik a Moszkva ellen hozott döntésekhez.

A 2022. januári eseményeket követően (lásd a Kazahsztánról készült ország-elemzést) a későbbiekben is sor került kisebb országos demonstrációkra, amelyekben Putyin- és háborúellenes szólamokat is lehet hallani az Ukrajnát éltető mellett. A kazah civilek is rendeztek gyűjtést az ukránoknak, sőt olyan híreket is olvasni lehetett, hogy a hírhedt Z betűt viselő autókat megrongálták, így a jelkép használata hamar visszaszorult. Ugyanakkor a Demoscope közvélemény-kutatása szerint³ a válaszadók 39 százaléka Oroszországot támogatja, 9,5 százaléka Ukrajnát, 46 százaléka pedig semleges. A menekültek befogadását viszont közel 60 százalék szívesen veszi. 70 százaléknak kifejezetten pozitív a véleménye Moszkváról, s ugyanekkor azoknak az aránya is, akik kizárják, hogy háború robbanjon ki köztük és Oroszország között. Társadalmon belüli éles szakadás az adatokból nem olvasható ki, a kissé oroszpartí nézőpont mellett sokkal inkább a semlegesség dominál.

Ne felejtsük el, hogy az ország lakosságának majdnem ötöde orosz etnikumú. Mivel ők jelentős részben az északi területeken élnek, egyes orosz politikusok már a háború kezdete előtt is megpedzegették, és időnként azóta is előveszik, hogy az orosz lakosság védelmében e területeket érdemes lenne elfoglalni. A kazah nacionalizmus erősödésével Tokajevnek vélhetően az az érdeke, hogy korábban tartsa a háború- és sokszor oroszellenes törekvéseket. Emiatt a lakosság részéről nem érdemes túlságosan látványos megmozdulásokra számítani, a még konszolidálódó hatalom külpolitikai lépései pedig összességében inkább a semlegességet, semmint az oldalváltást célozzák.

Örményország

Jereván álláspontját tulajdonképpen saját hegyi-karabahi érdekei és a 2020-ban ott vívott háborúja határozza meg. Mivel a tűzszüneti megállapodást erős moszkvai ráhatásra írták alá, Oroszország egyszerre tekinthető Örményország

3 „Вторжение российских войск в Украину”, *Demoscope*, 2022. május 20., <https://demosc.kz/scenarij-oprosa/>.

megmentőjének, illetve hegyi-karabahi békefenntartói miatt az azeri önrendelkezés megsértőjének. Bizonyos szempontból egyébként Baku politikája hasonlít arra a nyomásgyakorlási folyamatra,⁴ amit Moszkva folytatott Kijev ellen. Az örmény álláspont megértéséhez több tényezőt is figyelembe kell venni. Az örményeknél is előfordul ugyan néhány kisebb Ukrajna melletti tüntetés,⁵ ám többségük inkább a Kijev és Baku közötti jó kapcsolat miatt aggódik. A társadalom számára sokkal szembeűnőbb az ukránok azerbajdzsáni fegyverszállítása, a foszforbomba Azerbajdzsánnak való értékesítése – noha a svéd SIPRI szerint Baku a 2011–2020 közti fegyvervásárlásait 60 százalékban Oroszországgal bonyolította le, és csak 1 százalékban Ukrajnával. Ebből könnyű levonni a következtetést, hogy a lakosság körében általános az orosz fél iránt érzett rokonszenv.

A bucsai eseményeket követően Örményország ugyan a KBSZSZ többi államtól eltérően nem állt ki az oroszok mellett, s nem jelent meg az ENSZ-ben, de ez vélhetően az örmény népirtás emlékezetével magyarázható. Nemmel szavazott viszont Oroszország Európa Tanácsból való kizárásával kapcsolatban. Bármennyire is szeretne semleges maradni, Jereván energetikai, gazdasági és a hegyi-karabahi orosz békefenntartók miatt végső soron a biztonság területén is túl erősen függ Moszkvától, miközben Ukrajna és Azerbajdzsán együttműködése érzékeny kérdés.

Orosz győzelem esetén erősödhet a két ország integrációja, ahogy arról a felek április 8-án tárgyaltak is. Egy esetleges ukrán siker esetén viszont az átlagos örményben felmerülhet a kérdés: ha most a gyengébb, védekező fél győzött, lehet, hogy másfél évvel ezelőtt mi is képesek lettünk volna győzni, ha erősebb nemzetközi támogatottság van mögöttünk?

Kirgizisztán és Tádzsikisztán

Mivel a kirgiz, de különösen a tádzsik gazdaság rendkívüli módon kitett az Oroszországban élő vendégmunkások devizautalásainak, a szankciók, a mun-

4 „The Ukraine War Is Reshaping the Armenia-Azerbaijan Conflict”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2022. május 20., <https://carnegieendowment.org/2022/04/25/ukraine-war-is-reshaping-armenia-azerbaijan-conflict-pub-86994>.

5 „Armenia keeping head down as war in Ukraine rages”, *Eurasianet*, 2022. május 20., <https://eurasianet.org/armenia-keeping-head-down-as-war-in-ukraine-rages>.

kanéliküliség növekedése, az élelmiszerárak robbanása közvetetten súlyos károkat okozhat a két ország lakossága, sőt még elitje körében is. Ezek a hatások már rövid távon oroszellenes érzelmeket váltottak ki. Kirgizisztánban például megtiltották a háború szimbólumának (Z betű) viselését, mivel az az etnikumok közti ellenségeskedést erősítené. A döntés annak nyomán született meg, hogy Biskekben számos kisebb demonstrációt szerveztek úgy Ukrajna, mint Oroszország mellett. Végül a biskeki Gorkij parkot kivéve július 1-jéig mindenhol megtiltották a háborúval kapcsolatos tüntetéseket.⁶ A két ország esete azért is érdekes, mert az orosz katonai veszteségeket a helyi hírportálok beszámolóí alapján követő adatbázis szerint ez az a két állam, amelynek az állampolgárai Moszkva oldalán harcolva életüket veszítik.⁷

6 Rickelton, Chris: „Kyrgyzstan: Security services say no to Moscow’s Z”, *Eurasianet*, 2022. április 22., <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-security-services-say-no-to-moscows-z>.

7 „Официальные потери РФ в ходе спецоперации”, 2022. május 20., https://www.google.com/maps/d/viewer?ll=45.59794793413887%2C82.56625424277428&z=4&mid=1TJ8zbdzBV-Q5_WYUEtV13QGOL9LF8nbQ.

Ukrajna városainak népességcsökkenése

Szerző:

Balogh Zsófia

Stipendium Peregrinum ösztöndíjas földrajzhallgató

Megjegyzés: Az elemzés Oroszország ukrajnai inváziója előtt készült, a szerző engedélyével változatlan formában közöljük.

Ukrajna városi lakosságának aránya 69,6 százalék.¹ A rendszerváltás óta Ukrajna legtöbb városa folyamatosan veszít népességéből. Bár Kijev a poszt-szocialista korszakban is gyarapította lakosainak számát, s néhány településnek szintén sikerült viszonylag alacsony szinten tartania lakossága csökkenését, sok példát látunk olyan városokra, ahol az elmúlt harminckét év alatt jelentősen visszaesett a lakosságszám. A drasztikus népességcsökkenést mutató települések jellemzően az ország (dél)keleti részén találhatók, a régi ipari körzetekben, például a Dnyipropetrovszki területen vagy a Donyec-medencében. A népességszám visszaesésének fő oka a természetes fogyás. A vizsgált városokban még ukrán viszonylatban is rendkívül alacsony a termékenységi ráta (sokszor csupán 0,9 gyermek jut egy nőre),² és a migrációs egyenleg is negatív. Mivel jellemzően a fiatalok távoznak belőlük, születési rátáik ezzel is tovább csökkennek. A termékenységi válság és az elvándorlás fő oka a poszt-szovjet ipari területek gazdasági hanyatlása és az ezt követő munkanélküliség, valamint az Oroszországgal fennálló katonai konfliktus. Időnként a nem megfelelő szakpolitikák, például a városi megszorítások tovább mélyítették a válságot.³ Következésképpen a csökkenő lakossággal rendelkező városok előregedéssel és növekvő el-tartottsági rátával, kihasználatlan lakásállománnyal, megnövekedett bűnözési

1 „Urban population (% of total population) - Ukraine”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?locations=UA>.

2 Haase, Annegret et al.: „Conceptualizing urban shrinkage”, *Environment and Planning A: Economy and Space*, 2014, volume 46, pages 1519–1534., DOI: 10.1068/a46269.

3 Uo.

rátával, kábítószerrel való visszaéléssel és agyelszívással szembesülnek. Mindazonáltal a pénzküldemények és a jövőben esetleg visszatérő kivándoroltak pozitív hatással lehetnek a szóban forgó települések gazdaságára.

Ukrajnában a Szovjetunió felbomlása után a legtöbb várost súlyosan érintette az elnéptelenedés. Az ország 215 húszezer főnél nagyobb lakosságú települése közül 144-ben 15 százaléknál, 77-ben pedig 20 százaléknál nagyobb volt a népességfogyás 1989 és 2021 között, miközben csak 37 városban nőtt a lakosság száma. Míg a népességfogyás java része a kisebb városokban következett be (az ország nyolcvan 20–60 ezer fő közötti lakosságszámú városában legalább 15 százalékos volt a zsugorodás), addig abszolút értékben és gazdasági jelentőségét tekintve a nagyobb városok csökkenése még drasztikusabb volt. Az 1. táblázat azt a tizennyolc települést mutatja be, amelyek legalább 100 ezer lakossal rendelkeznek, s népességük legalább 15 százalékát elveszítették. Donyeck és Dnyipro esetében ez a veszteség az elmúlt harminckét év során meghaladta a 200 ezer főt. Az általános tendencia az, hogy a népességvesztés az idők folyamán még inkább felgyorsult, de vannak eltérések is, mint például Makijivka esetében.⁴ Az 1. táblázatban szereplő városok mindegyike Ukrajna keleti-délkeleti részén fekszik; közülük kilenc a Donyec-medencében, vagyis Ukrajna donyecki és egy walesi iparmágnás luhanszki területekből álló régi ipari régiójában található,⁵ öt pedig a Dnyipropetrovszki területen, azaz az ország másik hagyományosan fontos ipari területén. Közben néhány városban, például Kijevben vagy Rivnében jelentősen nőtt a lakosság száma, más városokban, például Odesszában vagy Harkivban pedig nem volt drasztikus zsugorodás.

4 „UKRAINE: Provinces and Major Cities”, *Thomas Brinkhoff: City Population*, <http://www.citypopulation.de/en/ukraine/cities/>.

5 Mykhnenko, Vlad – Myedvyedev, Dmytro – Kuzmenko, Larysa: „Urban shrinkage in Donetsk and Makiivka, the Donetsk conurbation, Ukraine”, *UFZ*, 2010. március 30., https://www.ufz.de/export/data/400/39019_WP2_report_Donetsk_Makiivka_NEW_kompr.pdf.

1. táblázat: Népeségdinamika a 100 ezer fő feletti ukrainai városokban, ahol 1989 és 2021 között legalább –15 százalékos népességváltozás történt⁶

	Népeség 1989-ben	Népeség 2021-ben	Változás (%)
Alhevszk	125 502	106 550	–15,1
Berdianszk	132 644	107 928	–18,6
Herszon	355 379	283 649	–20,2
Dnyipro	1 191 971	980 948	–17,7
Donyeck	1 109 102	905 364	–18,4
Horlivka	338 106	241 106	–28,7
Kamjanszke	281 925	229 794	–18,5
Kramatorszk	198 094	150 084	–24,2
Kropivnickij	269 803	222 695	–17,5
Krivij Rih	763 109	612 750	–19,7
Luhanszk	496 813	399 559	–19,6
Makijivka	430 201	340 337	–20,9
Mariupol	518 933	431 859	–16,8
Nikopol	157 608	107 464	–31,8
Pavlohrad	131 414	103 073	–21,6
Szeverodonyeck	131 376	101 135	–23,0
Szlovjanszk	135 300	106 972	–20,9
Zaporizsja	883 909	722 713	–18,2

6 Az 1989-es adat a demoscope.ru oldalról, a 2021-es adat az Ukrainai Állami Statisztikai Bizottságtól származik. Vö. még; „UKRAINE: Provinces and Major Cities”.

A demográfiai változásokat mozgató legjelentősebb erő a természetes népességfogyás.⁷ Ukrajnában 1988 óta a termékenységi ráták rendkívüli csökkenése tapasztalható,⁸ párhuzamosan a magas halálozási arányszámokkal. Az ország termékenységi rátája jelenleg nemzetközi összehasonlításban a 180. helyen,⁹ halálozási rátája pedig a második helyen áll,¹⁰ az össznépessége pedig 1989 és 2020 között 51 773 000-ről 44 134 000-re csökkent. A migráció a második tényező, amely a népesség csökkenését okozza, bár kevésbé jelentős, mint a természetes fogyás: például a Luhanszki terület lakossága 2009-ben 20 177 fővel csökkent, de ebből csak 2622 főnyi csökkenés fogható a kivándorlásra (a nem dokumentált migráció ezt a számot még növelheti). Ugyanakkor a területen kétszer annyi halálozás volt, mint születés.¹¹ Érdemes azonban megjegyezni, hogy a migráció tovább erősíti a természetes népességfogyást, hisz jellemzően a fiatalok hagyják el a hanyatló városokat.¹²

A migráció két fő oka az oktatási és a munkalehetőségek hiánya. A kivándorlók azokat a gazdaságilag hanyatló városokat hagyják maguk mögött, ahol magas a munkanélküliség és viszonylag alacsony az oktatási lehetőségek aránya, valamint azokat a területeket, amelyek közel fekszenek a katonai konfliktusövezetekhez.¹³ Az oktatási migráció elsősorban Kijevbe, kisebb mértékben más egyetemi központokba irányul.¹⁴ A munkaerő Kijevbe és más ipari régiókba,¹⁵

7 Yavorska, Victoria et al.: „Modern Demographic Processes in Ukraine, Factors of Influence,” *SHS Web of Conferences*, 2021. március 25., <https://doi.org/10.1051/shs-conf/202110005001>; Boichenko, Elina – Vasilchuk, Nataly: „Socio-demographic problems of the development of united territorial communities of the Eastern Regions of Ukraine,” *Jurnal Perspektiv Pembangunan dan Pembangunan Daerah*, vol. 6., no. 1., DOI: <https://doi.org/10.22437/ppd.v6i1.5183>.

8 „Fertility rate, total (births per woman) - Ukraine”, *World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=UA>.

9 „Total Fertility Rate 2022”, *World Population Review*, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/total-fertility-rate>.

10 „Death Rate by Country 2022”, *World Population Review*, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/death-rate-by-country>.

11 Gentile, Michael – Marcińczak, Szymon: „No More Work for Stakhanov: Migrants and Stayers in the Depopulating Donbas, Ukraine,” *Urban Geography*, vol. 33., no. 3., 401–419, DOI: 10.2747/0272-3638.33.3.401.

12 Uo.

13 Ковтун, О. С.: „Center-peripheral processes in Ukraine”, *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, vol. 22., no. 3., DOI: 10.15421/171930.

14 Uo.

15 Uo.

valamint az országból kifelé áramlik.¹⁶ Ukrajnán belül Kijevben tapasztalható a legnagyobb bevándorlás, mivel az IT-szektor és az építőipar a magasan és az alacsonyan képzett munkaerőt egyaránt bevonzza.¹⁷ A kivándorlás egyszerre irányul a közép-európai uniós országokba, például Lengyelországba vagy Csehországba, és Oroszország felé – különösen az orosz nyelvtudás és a történelmi kötelekek miatt.¹⁸

Végezetül szeretnék néhány tényt bemutatni a népességfogyás megfigyelt mintáinak magyarázatára. Ahogy említettem, elsősorban a gazdasági hanyatlás és a katonai konfliktusövezetekhez való közelség okozza a városok népességének csökkenését. Ezek a tényezők hatással vannak mind a természetes szaporulatra (az emberek nem engedhetik meg maguknak a gyermekvállalást, vagy a háború okozta bizonytalanság miatt inkább nem vállalnak gyermeket), mind az elvándorlásra (pl. nincs munkalehetőség vagy az emberek féltik a személyes biztonságukat). A gazdasági hanyatlás a Szovjetunió felbomlásával és az azt követő gazdasági szerkezetátalakítással indult meg.¹⁹ A poszt szocialista átmenet területi hatásai egyenlőtlenek voltak, mivel egyes városok rendkívül nagy mértékben függtek az olyan iparágaktól, mint a szénbányák vagy az acélipar, melyeket ekkoriban veszteségesnek ítélték és bezártak. Ezek a városok (amelyek közül sok a Donyec-medencében található) szinte teljesen elvesztették gazdasági bázisukat, s a lakosok jó része munkanélkülivé vagy alulfoglalkoztatottá vált.²⁰

A gazdaság már a szovjet korszak utolsó éveiben sem biztosított területileg egyenlő lehetőségeket az ország lakóinak. Ekkoriban a nagy belső migrációs hullámok megakadályozására a szovjet vezetés egy elnyomó szabályozási rendszert alkalmazott: minden állampolgár rendelkezett egy „propiszkával”, vagyis egy olyan jogi dokumentummal, amely a tulajdonosát arra kötelezte, hogy azon a területen maradjon, ahol bejegyezték. A rendszerváltás után viszont vissza-

16 Gentile–Marcinićzak: „No More Work for Stakhanov: Migrants and Stayers in the Depopulating Donbas, Ukraine”.

17 Liasheva, Alona: „Housing in Kiev. Why don't we have a place to live?”, *Tni Longreads*, <https://longreads.tni.org/housing-in-kiev>.

18 Gentile–Marcinićzak: „No More Work for Stakhanov: Migrants and Stayers in the Depopulating Donbas, Ukraine”.

19 Haase et al.: „Conceptualizing urban shrinkage”.

20 Gentile–Marcinićzak: „No More Work for Stakhanov: Migrants and Stayers in the Depopulating Donbas, Ukraine”.

állították a szabad mozgás jogát, és szinte átmenet nélkül beindult a belső vándorlás.²¹ Ezzel párhuzamosan a születési ráta jóval a népesség szinten tartásához szükséges szint alá esett.²² A helyzet nem sokat változott a poszt-szocialista évek során. A rendszerváltás utáni korszakban a városok már a multinacionális cégek stratégiai döntéseitől függnék (ahogyan azt Krugman „új gazdasági földrajz” elméletében felvázolta),²³ ezért versenyképesnek kell lenniük ahhoz, hogy vonzzák a befektetéseket. Ám a legtöbb esetben a befektetési tőke nem talált utat a vizsgált ukrán városokba – részben azért, mert azok a képzett fiatal lakosság elvándorlása²⁴ és az Oroszországgal fennálló katonai konfliktus következtében kialakult bizonytalan helyzet miatt tovább veszítettek versenyképességükből.

Haase és Mykhnenko tanulmányaira támaszkodva egy tipikus iparváros, Makijivka rendszerváltás utáni útját szeretném esettanulmányként bemutatni. A település a Donyec-medencében fekszik, s 1869 óta ad otthont szénbányának, illetve vas- és acélműveknek, a walesi iparmágnás, John Hughes ugyanis ebben az évben kezdte fejleszteni őket.²⁵ A szovjet korszakban a város Ukrajna legnagyobb ipari konglomerátumának része volt. Az 1990-es években azonban az ipari termelés aránya az 1990 előtti szint 27 százalékára esett vissza, és 2008-ban még mindig csak a 33 százaléka körül volt.²⁶ A bruttó hazai termékre (GDP) vonatkozó adatokat területi szinten oblasztyonként aggregálják, ám azt tudjuk, hogy a donyecki területen, ahová Makijivka is tartozik, az 1990-es évek során 50 százalékkal csökkent az egy főre jutó GDP.²⁷ Mivel a városban mind az állami, mind a magánbefektetések megszűntek, az üzemeket, gyárakat, bányákat és acélműveket be kellett zárni. A kialakult munkanélküliség miatt jelentősen csökkentek a városi önkormányzat adóbevételei, ami tovább növelte a külső állami finanszírozástól való függőséget. Az önkormányzat azonban

21 Liasheva: „Housing in Kiev. Why don't we have a place to live?”

22 Mykhnenko–Myedvyedyev–Kuzmenko: „Urban shrinkage in Donetsk and Makiivka, the Donetsk conurbation, Ukraine”.

23 Haase et al.: „Conceptualizing urban shrinkage”.

24 Ковтун: „Center-peripheral processes in Ukraine”.

25 Mykhnenko–Myedvyedyev–Kuzmenko: „Urban shrinkage in Donetsk and Makiivka, the Donetsk conurbation, Ukraine”.

26 Haase et al.: „Conceptualizing urban shrinkage”.

27 Mykhnenko–Myedvyedyev–Kuzmenko: „Urban shrinkage in Donetsk and Makiivka, the Donetsk conurbation, Ukraine”.

megszorításokkal reagált a helyzetre, amit az „optimalizáció” és a „racionálizáció” szükségességével indokolt. Drasztikusan csökkentették az egészségügyi szolgáltatásokat, szociális és kulturális létesítményeket, iskolákat zártak be (igaz, néhány iskola és óvoda valóban kihasználatlan volt), s a központi fűtést is visszavágták. Az önkormányzat külső finanszírozási lehetőségeket is keresett: külföldi befektetésből új Metro áruházat alakítottak ki, és a város a kormány-nál lobbizni kezdett azért, hogy a nemzeti jövedelemből nagyobb mértékben részesülhessen. Ezt például a donyECKi származású Viktor Janukovics alatt sikerült is elérnie. Az említett intézkedések azonban nem voltak megfelelőek vagy elégségesek a népességfogyás megfékezéséhez. Makijivka lakossága 1987–2012 között 455 ezerről 356 ezerre apadt.

A lakosok számának csökkenése közvetlenül a lakásállomány kihasználatlanságát és romlását, az infrastruktúra, például a közlekedés vagy a központi fűtés, valamint a közszolgáltatások, az iskolák vagy a jogi szolgáltatások kihasználatlanságát okozza. Ám ebben a konkrét esetben a városokban nem a lakosság szám általános csökkenése, hanem a városi társadalom strukturális változása volt megfigyelhető.²⁸ A csökkenő születési arányszám és a fiatalok elvándorlása következtében a vizsgált településeken jóval drasztikusabban zajlik az elöregedés, mint az ország más részein. Jól illusztrálja ezt az a tény, hogy a városi függőségi ráta a dnyipropetrovszki, a kirovohradi és a herszoni területen a legmagasabb, vagyis ott, ahol számos, a népességfogyás által érintett város található.²⁹ A népesség elöregedésével a rendelkezésre álló szolgáltatások szerkezetének megváltoztatására lenne szükség: míg az alapfokú oktatás iránti igény csökkenhet, addig az idősek számára nyújtott egészségügyi szolgáltatások a korábbinál fontosabbá válnak. A városokra azonban az elöregedett lakosság és az adóztatható népesség elvesztése további terheket ró, így az idősekről való gondoskodás általában nem éri el a megfelelő szintet.³⁰ A városok elnéptelenedésével együtt jár a Donyec-medence gazdasági hanyatlásának számos más, romboló következménye is. A bűnözési ráta az egész régióban jelentősen megemelkedett, de Donyeck, Makijivka és Mariupol városában még a régiós

28 Boichenko–Vasilchuk: „Socio-demographic problems of the development of united territorial communities of the Eastern Regions of Ukraine”.

29 Yavorska et al.: „Modern Demographic Processes in Ukraine, Factors of Influence”.

30 Boichenko–Vasilchuk: „Socio-demographic problems of the development of united territorial communities of the Eastern Regions of Ukraine”.

szintnél is jobban, noha az utóbbi időben kis csökkenés is megfigyelhető volt. Ennek következtében a magas jövedelmű lakosság inkább a biztonságosabbnak ítélt külvárosokba menekül.³¹

Az iskolai végzettség és az elvándorlás valószínűsége között jelentős összefüggés van: a képzett emberek hajlamosabbak rá, hogy elvándoroljanak.³² Összességében egyetértés van azzal kapcsolatban, hogy ez a folyamat agyelszívást eredményez. Kijev – az ország gazdasági és szellemi központja és egyben a belföldi migránsok fő célpontja – kizsákmányolja az ország többi részének humán erőforrásait.³³ Érdeemes azonban megjegyezni, hogy ennek a folyamatnak Kijevben is megvannak a maga árnyoldalai: a túlszűfoaltság és a megfizethető kijevi lakások hiánya. Mégis, a jelenség legfőbb veszteseinek a többi lemaradó várost tekinthetjük. A humántőke elvándorlásával a városok tovább veszítenek versenyképességükből, ami viszont még több fiatal szakembert készítenet arra, hogy elmenjen.³⁴ Ez azonban nem teljesen egyirányú folyamat, hiszen a visszatérő kivándorlók, különösen azok, akik külföldről térnek haza, idegennyelv-ismeretük és kiterjedt kapcsolati hálójuk jóvoltából „agynyerési” hatást is kifejthetnek. A kivándorlók ráadásul belföldi vagy nemzetközi hazautalásaik révén sokszor jelentősen hozzájárulnak a városi gazdasághoz.³⁵

Ám az urbánus népesség gyorsan csökken azokban a régiókban, amelyek a posztszocialista átmenet vesztesei voltak. A Donyec-medencében és a dnyiprói területen (illetve a szomszédos térségekben) az 1990-es évek folyamán leépítették az ipari húzóágazatokat, például a szénbányászatot és az acélipart. A széles körű munkanélküliség és a közeli Oroszországgal párhuzamosan zajló ellenségeskedések rendkívül alacsony születési rátákhoz és a fiatal, aránylag magasabb képzettségű lakosság elvándorlásához vezettek. Ők jobb oktatási és munkalehetőségek után kutatva hagyták el ezeket a területeket. A születési arányok gyors csökkenése viszont rendszerszintű társadalmi változást, előregeledést eredményezett. A leromlott gazdasági bázisú városok csak nehezen tudják

31 Mykhnenko–Myedvyedyev–Kuzmenko: „Urban shrinkage in Donetsk and Makiivka, the Donetsk conurbation, Ukraine”.

32 Gentile–Marcinićzak: „No More Work for Stakhanov: Migrants and Stayers in the Depopulating Donbas, Ukraine”.

33 Ковтун: „Center-peripheral processes in Ukraine”.

34 Uo.

35 Gentile–Marcinićzak: „No More Work for Stakhanov: Migrants and Stayers in the Depopulating Donbas, Ukraine”.

megfelelően ellátni az időseket. Az elnéptelenedési válságot számos más probléma is kíséri, mint például a bűnözés vagy a kábítószer-használat terjedése. Az elnéptelenedett városok úgy tudják megfékezni a hanyatlást, ha támogatják a gyermekek születését, igyekeznek a településre vonzani a (főként külföldi) befektetéseket,³⁶ illetve az „agynyerés” révén megpróbálják visszacsábítani a korábbi kivándorlókat.³⁷

36 Haase et al.: „Conceptualizing urban shrinkage”.

37 Gentile–Marcińczak: „No More Work for Stakhanov: Migrants and Stayers in the Depopulating Donbas, Ukraine”.

Hadiipari trendek: a fegyverkezési verseny gyorsul

Szerző:

Tomka Barnabás

független hadiipari tanácsadó

A Covid-19-járvány hatásai a globális hadiipar, a nemzetközi fegyvereladások tekintetében sem hagyhatók figyelmen kívül. Igaz, nem elsősorban abból a szempontból, hogy milyen mértékben csökkentek a hadiipari óriásvállalatok eladásai, mivel ezekben a világjárvány ellenére is folyamatos növekedés volt tapasztalható. Bár vannak eltérések az egyes földrészek, azon belül pedig az egyes régiók és országok között, általánosságban továbbra is világszerte növekvő hadiipari eladások, illetve vásárlások tapasztalhatók. A világjárvány rövid idő alatt inkább egy újabb igazodási ponttá nőtte ki magát, a viszonyrendszer egy újabb eleme lett, amelyben a járvány időszakát is figyelembe véve vizsgálható, hogy milyen tényezők befolyásol(hat)ják a fegyvereladásokat, illetve -vásárlásokat.

A világjárvány kitörése óta eltelt két év nyilvánosságra hozott fegyvereladási adatai alapján megerősítést nyert a tény, miszerint a hadiipar alapvetően válságrezisztens üzletág. Nemhogy csökkenés vagy stagnálás, hanem épp ellenkezőleg, folyamatos növekedés tapasztalható a globális eladásokban. Vevői, vagyis kormányzati és katonai oldalról nézve ennek feltételeit a növekvő igények és az azok kielégítésére fordított honvédelmi költségvetési források biztosítják. Ez különösen beszédes információ annak fényében, hogy a világjárványban érintett országok költségvetéseit szinte kivétel nélkül mind a GDP-csökkenés, valamint a járvány elleni védekezés, majd pedig a „gazdasági újraindítás” költségei terhelték. Ebből a szempontból vizsgálva még érdekesebbek és több szempontú értelmezésre szorulnak azok az eladási és vásárlási adatok, amelyek a többi közt Magyarország vonatkozásában is napvilágot láttak.

A világjárvány negatív gazdasági hatásai ellenére növekvő katonai kiadások arra engednek következtetni, hogy azok a kihívások, amelyekre az egye

országok kormányai fegyverkezéssel válaszolnak, hosszú távon a járványnál is súlyosabb fenyegetést jelentenek, és láthatóan még a gazdaságokat akár erőn felül megterhelő katonai kiadások finanszírozását is indokolttá teszik. Hazánkból kiindulva kijelenthető, hogy az immár ötödik éve érdemi beszerzések formájában is megnyilvánuló Zrínyi 2026 Haderőfejlesztési Program is konkrét kihívásokra igyekszik választ adni. Ezek között elsősorban az elmúlt harminc-negyven év elmaradt haditechnikai fejlesztéseit találjuk. De részüket képezi a korábban hamis biztonságérzetet adó NATO-tagság immár megfelelő helyiértéken való kezelése is. A NATO nem véd másik szövetséges ország ellen, és az egész szervezet szíve egyetlen ország, az Egyesült Államok, ami pedig kockázatot jelent. Túl ezen kihívás a folyamatosnak és évtizedes viszonylatban erősödőnek ítélt migrációs nyomás, továbbá azok a ténylegesen realizálódó régiós fegyveres konfliktusok (például Ukrajnában), amelyek megkívánhatják a valós területvédelmi képességek meglétét. A 2016-ban meghirdetett magyar haderőfejlesztési program tudatos kivitelezését, valamint annak a világjárvány alatti továbbvitelét és gazdaságélénkítő eszközként történő alkalmazását nemzetközi viszonylatban is egyedí példaként említik.¹

Amennyiben a magyar haderőfejlesztés folyamatát cégpreferencia és az ebből levezethető külpolitikai orientáció szemszögéből vizsgáljuk, akkor jól látható, hogy Magyarország haditechnikai vásárlásai útján (is) milyen politikai erőterek irányába köteleződött el. A meglévő szovjet haditechnikai eszközök javíttatását Oroszországgal végeztetjük, de az új technikák beszerzése döntő többségben Németországból történik, s csak kisebb mértékben vásárolunk izraeli, skandináv vagy éppen török hátterű cégektől. Ugyanakkor olyan jeleket is látni, hogy a németországi választások eredményeként hazánk Európán belüli külpolitikai fókuszra részben módosulhat, és a jövőben több figyelmet szentelhet Franciaországnak vagy az Egyesült Királyságnak, ami pedig akár egy jövőbeni hadiipari együttműködésben is megnyilvánulhat. Ezzel szemben bár a V4-ek együttműködése politikai szinten folyamatosan előtérben van, a haditechnikai vonatkozású közvetlen kooperáció kevéssé valószínűsíthető a régióban.

Szűkebb régiókra tekintve látható, hogy bár a magyar haderőfejlesztési program költségvetési kerete (3500 milliárd forint) hazai viszonylatban kimagasló, a fegyverkezésnek e nagyságrendje egyáltalán nem kivételes, sőt. Lengyelország például 41 000 milliárd forint értékben valósítja meg 2020 és 2035

1 „Military expenditure”, *SIPRI Yearbook 2021*, <https://www.sipri.org/yearbook/2021/08>.

közötti haderő-modernizációs programját,² – ez az összeg több mint tízszerese a magyarénak. Ezenkívül Románia, Litvánia és Észtország importált nagyobb értékben haditechnikai eszközöket az elmúlt öt évben.

Közép- és Kelet-Európában az elhúzódó és eszkalálódó ukrán–orosz konfliktus hatásaként még erőteljesebben kirajzolódnak a fegyvervásárlások révén (is) felvállalt szövetségi preferenciák, külpolitikai orientációk. Míg Lengyelország – és az utóbbi időszakban Szlovákia – esetében a haditechnikai vásárlások teljes elköteleződést mutatnak az USA felé, addig Csehország vagy épp Románia orientációja is egyértelműen transzatlanti, de vásárlásaik megosztottak az amerikai és nyugat-európai vagy éppen izraeli beszállítók irányába.

2 Szopa, Maciej: „Poland to spend USD 133 Billion on Modernization of the Armed Forces. New F-16 To Be Ordered”, *Defence24.com*, 2019. október 10., <https://defence24.com/armed-forces/poland-to-spend-133-billion-on-modernization-of-the-armed-forces-new-f-16-to-be-ordered>.

A Frontex és az európai határvédelem válasza a fehérorosz migrációs válságra

Szerző:

Czagány Botond

az MCC hallgatója

2021-ben Európa újabb humanitárius válsággal találta szembe magát: több ezer közel-keleti és észak-afrikai rekedt azokon a lengyel–litván–lett–fehérorosz határszakaszokon, ahol télen a hőmérséklet akár tartósan mínusz tíz fok körül maradhat. A lengyel–litván–lett–fehérorosz határon kialakult „irreguláris” migránshullámot az érintett EU-s tagországok a hibrid hadviselés egyik módszerének, a belaruszok viszont menekültválságnak titulálták.

2021 nyarán tehát a mediterrán és a balkáni migrációs útvonalakon túl az EU keleti határát is jelentős migrációs nyomás érte. A litván államfő már július 2-án rendkívüli állapotot hirdetett ki az országban.¹ A Frontex 2021. július 10-i kommunikációjában támogatásáról biztosította a litván hatóságokat a több mint hatszorosára növekedett illegális határátlépések miatt.² Július 12-én a Frontex Litvánia beleegyezésével bejelentette, hogy a következő napokban úgynevezett *rapid border intervention*³ hajt végre az ország keleti hatá-

1 Herszenhorn, David M.: „Lithuania declares state of emergency over migrant arrivals”, *Politico*, 2021. július 2., <https://www.politico.eu/article/lithuania-state-emergency-migrants-belarus-border/>.

2 „Frontex increases its support to Lithuania”, *Frontex*, 2021. július 10., <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-increases-its-support-to-lithuania-B1J0hv>.

3 Az úgynevezett *rapid border intervention* egy olyan azonnali segítségnyújtást lehetővé tevő határvédelmi művelet, melyet akkor lehet igénybe venni, ha valamely EU-tagállam külső határára óriási méretű nyomás helyeződik, mert számos nem EU-s állampolgár próbál illegális módon belépni a segítségkérő országba. A segítségkérés után a Frontex egy 1500 fős állományból szinte azonnal segítséget tud nyújtani, ezek mellett arra is lehetőség van, hogy csak eszközöket, például járórkocsikat vagy helikoptereket vegyen igénybe az érintett tagállam. További részletekkel kapcsolatban lásd a Frontex weblapját: <https://frontex.europa.eu/we-support/types-of-operations/rapid-interventions/>.

rán,⁴ július végére pedig már száz katonatiszttal, harminc járőr-kocsival és két helikopterrel segítette a litván hatóságokat a fokozódó migrációs nyomás miatt.⁵ Lettországból⁶ augusztus 10-én,⁷ Lengyelország keleti járásaiban pedig szeptember 2-án⁸ hirdették ki a szükségállapotot. A vészhelyzet kihirdetése azért volt meghatározó, mert a fellépő hatóságoknak szélesebb jogi felhatalmazást, azaz nagyobb szabadságot biztosított a helyzet kezelésére, s így a hatékonyságukat is megnövelte.⁹

A 2015-ös migrációs válsághoz képest az Európai Unió hozzáállása ezúttal rugalmasabb és gyakorlatiasabb volt. Josep Borell, az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviseelője még szeptember elején kijelentette: az EU tagállamainak külügyminiszterei kiállnak Lengyelország és Litvánia mellett, s minden eszköz bevetnek a két állam megsegítésére.¹⁰ Litvánia, Lengyelország, majd később Lettország is Belaruszt kezdte hibáztatni a menekültválságért. A lengyel miniszterelnök, Mateusz Morawiecki egészen addig ment, hogy a helyzetet Fehéroroszország hibrid háborús, az EU destabilizálására kiötlött manőverének nevezte.¹¹ Az elcsalt belarusz elnökválasztás miatt az Európai Unió az el-

4 „Frontex launches rapid intervention in Lithuania”, *Frontex*, 2021. július 12., <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-launches-rapid-intervention-in-lithuania-MwIEXJ>.

5 „EU solidarity in Lithuania”, *Frontex*, 2021. július 30., <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-solidarity-in-lithuania-QEhw2>.

6 Bathke, Benjamin: „Migrant situation in Lithuania enters new phase as arrivals slow down”, *Infomigrants*, 2021. augusztus 16., <https://www.infomigrants.net/en/post/34328/migrant-situation-in-lithuania-enters-new-phase-as-arrivals-slow-down>.

7 „Over 800 migrants denied entry to Latvia since mid-August”, *eng.lsm.lv*, 2021. szeptember 1., *LSM*, <https://eng.lsm.lv/article/society/defense/over-800-migrants-denied-entry-to-latvia-since-mid-august.a419408/>.

8 „Stan wyjątkowy przy wschodniej granicy. SzeF MSWiA: uzyskane instrumenty będą pomocne”, *Polskie Radio 2*, 2021. szeptember 2., <https://polskieradio24.pl/5/1222/Artykul/2799778,Stan-wyjątkowy-przy-wschodniej-granicy-SzeF-MSWiA-uzyskane-instrumenty-beda-pomocne>.

9 Uo.

10 „EU ‘stands in solidarity’ with Latvia, Lithuania and Poland over Belarus”, *Euronews*, 2021. szeptember 3., <https://www.euronews.com/2021/09/03/eu-stands-in-solidarity-with-latvia-lithuania-and-poland-over-belarus>.

11 „EU backs victims of hybrid attacks from Belarus – PM at EU summit”, *PAP*, 2021. október 6., <https://www.pap.pl/en/news/news%2C964393%2Ceu-backs-victims-hybrid-attacks-belarus-pm-eu-summit.html>.

telt egy évben komoly nyomás alá helyezte a Lukasenka által vezetett országot, melynek az EU-s szomszédaival sem volt felhőtlen a viszonya. A legújabb gazdasági szankciók épp a menekültválság előtt, június végén léptek életbe; ezeket az emberi jogi kihágások, a civil társadalom és az ellenzéki újságírók, politikusok elnyomása, valamint a Ryanair egyik gépének eltérítése¹² miatt szabták ki az országra. Belarusz szomszédja, Litvánia ráadásul nemcsak befogadta a fehérorosz ellenzék vezetőjét, Szvjatlana Cihanouszkaját, hanem a Lukasenka- és rezsimellenes felvonulásokat is engedélyezte az ország területén.¹³ Az EU és a szomszédos államok lépései mind arra ösztönözhatték a fehérorosz vezetést, hogy mesterséges menekülthullámot generáljon ellenük.

Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala szerint Litvániába az illegális határátlépések száma 2021. szeptember 22-ig a 2020-as év 74 határátlépéséhez képest az ötvenhatszorosára nőtt.¹⁴ Litvánia 2021. július 9-én rendelte el a határőrizeti célú ideiglenes kerítés építését,¹⁵ addig 1546-an lépték át illegálisan a litván–belarusz határt.¹⁶ Litvánia lakossága közel 2,8 millió fő,¹⁷ ami azt jelenti, hogy a kerítésépítés kezdetéig a lakosságához viszonyítva 0,055 százaléknyi ember próbált meg illegálisan belépni a területére. Lengyelország

12 „EU imposes sanctions on Belarusian economy”, *European Council*, 2021. június 24., <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/06/24/eu-imposes-sanctions-on-belarusian-economy/#>.

13 „Vilnius to host rally in support of Belarusian opposition”, *LRT*, 2021. augusztus 9., <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1465346/vilnius-to-host-rally-in-support-of-belarusian-opposition>.

14 Litvánia 2021. július 15-én igényelte a tagállamok és a többi részes állam segítségét az uniós polgári védelmi mechanizmuson keresztül. Az igényt az Európai Veszélyhelyzet-reagálási Központhoz kell benyújtani, mely a hét minden napján napi huszonnégy órában monitorozza az emberi és természeti katasztrófák helyszínét a Copernicus Emergency Management Service segítségével. Az uniós polgári védelmi mechanizmusról bővebben lásd https://ec.europa.eu/echo/what/civil-protection/mechanism_en.

15 „Bilotaite: kartu su spygliuota viela visą sieną su Baltarusija užtversime tikra tvora”, *Delfi*, 2021. július 9., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/bilotaite-kartu-su-spygliuota-viela-visa-siena-su-baltarusija-uztversime-tikra-tvora.d?id=87666383>.

16 „Lithuania increases control of border with Poland due to migrant problem” *Thefirstnews*, 2021. július 9., <https://www.thefirstnews.com/article/lithuania-increases-control-of-border-with-poland-due-to-migrant-problem-23193>.

17 „Total Population – Lithuania”, *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=LT>.

augusztus 23-án kezdte el építeni kerítését a fehérorosz határon,¹⁸ és addig 780 illegális határátlépőt¹⁹ regisztráltak az országban,²⁰ ami a teljes lakosság²¹ 0,002 százalékát teszi ki. (2015 júliusában, mikor a magyar kerítés építéséhez szükséges munkálatok megkezdődtek, a lakosságszámhoz viszonyítva 0,8 százaléknyi regisztrált illegális határátlépés történt.) A rögzített adatok csak a regisztrált határátlépőkkel kalkuláltak, egyes nemzetközi nem kormányzati szervek – például az Amnesty International – szerint a határokon Belarusz irányában illegális „visszatoloncolások” is előfordultak.²²

A 2015-ös migrációs válsággal összehasonlítva a fizikai határvédelmi létesítmények építését illetően is változott a helyzet. Az Európai Unió határországaiiban egyértelmű kerítésépítési tendencia van kialakulóban, ennek kezdetét pedig a 2015-ös magyar kezdeményezés jelentette. A trend újabb példája a tavaly augusztusban felépült görög határzár, amelynek fő kiváltó oka a hirtelen tálib hatalomátvétel okozta afgán migrációs válság volt.²³ A szemléletváltás egyik oka az, hogy a belarusz menekültválság az összes érintett ország szerint mesterségesen előidézett hibrid háborús akció volt, amit 2021. szeptember 15-én Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke is megerősített.²⁴

18 Tilles, Daniel: „Poland to build fence on Belarus border to »protect from terrorists«” *Notes from Poland*, 2021. augusztus 23., <https://notesfrompoland.com/2021/08/23/poland-to-build-fence-on-belarus-border-to-protect-from-terrorists/>.

19 „Polska postawi 2,5-metrowy plot na granicy z Białorusią”, *Bankier.pl*, 2021. augusztus 23., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Polska-postawi-2-5-metrowy-plot-na-granicy-z-Bialorusia-8174816.html>. A lengyel védelmi miniszter hozzátette, hogy a felépülő kerítés a magyar–szerb határon felállított határzár mintáját követte.

20 Gera, Vanessa: „Poland plans fence on Belarus border, offers aid to migrants”, *AP*, 2021. augusztus 23., <https://apnews.com/article/europe-poland-migration-belarus-09e740771deed848a6b294628de96322>.

21 „Total Population - Poland”, *World Bank*, 2022, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=PL>.

22 „Poland: Digital investigation proves Poland violated refugees’ rights”, *Amnesty International*, 2021. szeptember 30., <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/09/poland-digital-investigation-proves-poland-violated-refugees-rights/>.

23 „Greece finishes fence at Turkey border amid warnings of Afghan migrant surge”, *BBC*, 2021. augusztus 21., <https://www.bbc.com/news/world-europe-58289893>.

24 Agnes Szucs: „EU Commission president accuses Belarus of launching ‘hybrid attack’ against Europe”, *Anadolu Agency*, 2021. szeptember 15., <https://www.aa.com.tr/en/europe/eu-commission-president-accuses-belarus-of-launching-hybrid-attack-against-europe/2365349>.

Az EU-n belüli egyetértés pedig kedvező külpolitikai viszonyokat teremtett a fizikai határvédelemhez. A trendváltás másik oka viszont az lehet, hogy a 2015-ös krízis óta az európai közvélemény hozzáállása is megváltozott a határzárakkal kapcsolatban: a bürokratikus procedúrákhoz képest elfogadottabbá vált ez a megoldás. Mindez egyben válasz volt az európai határvédelem működéskérdésére és a 2020 óta tárgyalás alatt álló, de el nem fogadott új migrációs és menekültügyi paktum²⁵ kudarcára is.

25 „The New Pact on Migration and Asylum: One year on, a fair and humane asylum system is needed more than ever”, *International Rescue Committee*, 2021. szeptember 23., <https://eu.rescue.org/article/new-pact-migration-and-asylum-one-year-fair-and-humane-asylum-system-needed-more-ever>; „A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity”, *European Commission*, 2020. szeptember 23., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706.

Drónrendszerek

Szerző:

Katona Illés

az MCC hallgatója

Megjegyzés: *Az elemzés Oroszország ukrajnai inváziója előtt készült, a szerző engedélyével változatlan formában közöljük.*

A közvéleményt megdöbbenette a 2021. augusztus végén Kabulban elkövetett dróntámadás. A *New York Times* bírósági úton hozzájutott egy olyan felvételhez, amelyen látható is, ahogy az Egyesült Államok hadserege MQ-9 Reaper drónjai végrehajtják az akciót.¹ Mindez három nappal egy, az afganisztáni repülőtéren történt, amerikai áldozatokat is követelő öngyilkos merénylet után. Az elméletben az Iszlám Államot célzó csapás valójában tíz polgári áldozatot követelt – a hibát a Pentagon is elismerte, bár tagadta, hogy a hadijog megsértéséről lenne szó.²

A fenti eset is jól mutatja, hogy a drónok használata számottevően megnőtt az elmúlt időszakban, bevetésük azonban komoly aggályokat is felvet. Nem csak az Egyesült Államok alkalmazza előszeretettel a pilóta nélküli légi járműveket (UAV): ezek a Nyugat által kiemelt figyelemmel követett 2020-as második hegyi-karabahi háborúban is nagy szerepet kaptak. Bár a károk pontos mértékéről még vita van, kétségtelen tény, hogy az azeri fél török és izraeli drónok nagyszámú bevetésével uralni tudta a légteret.³ A szintén 2020-ban kezdődött tigréi etióp konfliktusban a tavaly év végén bekövetkezett erőviszony-változás,

1 „Pentagon releases footage of deadly Kabul drone strike”, *Al Jazeera*, 2022. január 20., <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/20/pentagon-releases-footage-of-deadly-kabul-drone-strike>.

2 „US releases video of Afghanistan drone strike that killed 10 civilians”, *The Guardian*, 2022. január 20., <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/20/us-releases-video-of-afghanistan-drone-strike-that-killed-10-civilians>.

3 „The U.S. Army Goes to School on Nagorno-Karabakh Conflict”, *Foreign Policy*, 2021. március 30., <https://foreignpolicy.com/2021/03/30/army-pentagon-nagorno-karabakh-drones/>.

a kormányoldal sikerei legalább részben a török, arab és iráni háttérű drón-technikának voltak köszönhetőek.⁴ Az UAV-ok egyre növekvő szerepe tehát már nem csupán a nagyhatalmakra jellemző, bevetésük pedig képes lehet jelentősen fordítani egy-egy regionális háború menetén.

Az előttünk álló évtizedben a drónok fejlesztésének üteme és felhasználásának mértéke várhatóan tovább nő. A fejlesztés több lehetséges irányba is elindulhat; ezek közül talán a fegyverrendszerek autonómiájának növelése a legfontosabb. Paul Scharre, az amerikai Védelmi Minisztérium korábbi államtitkára – aki a jövőbeli haditechnológiák fejlesztéséért volt felelős – könyvében érdekes megfigyelésekről számol be. Az Egyesült Államokban már hosszabb ideje zajlik a rajban közlekedő, teljesen autonóm módon működő drónok fejlesztése és tesztelése, sőt a különféle rajokat „háborúztatják” is egymással, így tesztelve a beépített algoritmusok hatékonyságát.⁵ A feltételezhetően hosszú évek óta tartó fejlesztési versenyben több más ország is részt vesz: a kínai Pekingi Technológiai Intézet (BIT) 2018-ban tehetséges gyermekeket toborzott egy olyan mentorprogramba, amelynek célja a mesterséges intelligencia által vezérelt fegyverek, például a drónok fejlesztése.⁶

A világ meghatározó katonai hatalmai szinte kivétel nélkül lehetőséget látnak a drónok és egyéb autonóm fegyverek fejlesztésében, alkalmazásában. Kiváló példa erre az izraeli Harpy öngyilkos drón, melyet az Israel Aerospace Industries (IAI) állami tulajdonú vállalat fejlesztett ki. Ha a drón egy terület felett körözve ellenséges radareszközöket érzékel, azokba autonóm módon becsapódik, majd célpontját elpusztítva magát is megsemmisíti.⁷ Az izraeli haderő fejlettségét mutatja, hogy a gyakorlatilag teljesen autonóm módon működő Harpy első repülésére 1989-ben került sor, tehát ebben az esetben nem egy új technológiáról van szó. Meglepő újdonság viszont, hogy 2021-ben – feltehetően iráni technológiai támogatással – már a Hamász is vetett be öngyilkos drónokat Izraellel szemben. Ezeket a GPS-technológia jóvoltából több mint harminc

4 Walsh, Declan: „Foreign Drones Tip the Balance in Ethiopia’s Civil War”, *The New York Times*, 2021. december 20., <https://www.nytimes.com/2021/12/20/world/africa/drones-ethiopia-war-turkey-emirates.html>.

5 Scharre, Paul: „Army of None. Autonomous Weapons and the Future of War”, W. W. Norton & Company, 2018.

6 Chen, Stephen: „China’s brightest children are being recruited to develop AI ‘killer bots’”, *South China Morning Post*, 2018. november 8., <https://www.scmp.com/news/china/science/article/2172141/chinas-brightest-children-are-being-recruited-develop-ai-killer>.

7 „HARPY - Autonomous Weapon for All Weather”, *IAI*, <https://www.iai.co.il/p/harpy>.

kilométerről be lehet vetni úgy, hogy a célponttól egy tíz méteres sugarú körön belül csapódjanak be.⁸

2020-ban történetet az első olyan incidens, melyben egy ténylegesen autonóm drón támadása követelt halálos áldozatot. A nemzetközi sajtó ekkor számolt be ugyanis egy olyan, az ENSZ Biztonsági Tanácsának Líbiával foglalkozó szakértői csoportja által készített jelentésről, amely szerint a török STM hadiipari cég által fejlesztett Kargu-2 quadcopter drón emberi célpontot ölt meg Líbiában.⁹ A drón a feltételezések szerint önállóan és emberi felügyelettel is működhet, így nincs birtokunkban konkrét bizonyíték arra, hogy ténylegesen autonóm módon választotta-e ki a célpontját. Az viszont biztos, hogy a megnövelt autonóm döntési kapacitásokkal bíró drónokat már alkalmazzák a frontvonalakon.

Érdeemes felhívni a figyelmet néhány további tendenciára is. Az autonóm módon működő drónok előnye ugyanis nemcsak a rajban működés lehetősége – ami úgy az emberi küldetések támogatásánál, mint az önálló, személyzet nélküli küldetések végrehajtásánál hasznos lehet –, hanem az adatok feldolgozásának sebessége is. Bár a mesterséges intelligencia csak rendkívül korlátozottan képes felismerni és értékelni helyzeteket – a tágabb kontextus felismerésére pedig aligha képes –, a fejlettség egy bizonyos fokán gyorsabban tud döntéseket hozni és reagálni, mint egy katona. Számos civil területhez hasonlóan a védelmi iparban is folyik a verseny a technológia gyorsításával kapcsolatban. A civil életben például a nagy tőzsdépiacokon a pusztán emberi intelligenciát használó brókerek könnyen lemaradnak a másodperc törtrésze alatt tranzakciókat végrehajtó és folyamatosan elemző intelligens rendszerekkel szemben. A közeljövőben az is elképzelhető, hogy a média világában a mesterséges intelligencián alapuló programok készítik majd a tartalmak jelentős részét, hatalmas versenyelőnyt biztosítva a híreket gyorsabban lehozó portáloknak.

8 Hambling, David: „ Hamas Attacks Israel With Kamikaze Drones, Claims Hit on Chemical Plant”, *Forbes*, 2021. május 14., <https://www.forbes.com/sites/davidhambling/2021/05/14/hamas-throws-kamikaze-drones-into-attacks-on-israel-claims-hit-on-chemical-plant/?sh=22b31e501088>.

9 Froelich, Paula: „ Killer drone ‘hunted down a human target’ without being told to”, *New York Post*, 2021. május 29., <https://nypost.com/2021/05/29/killer-drone-hunted-down-a-human-target-without-being-told-to>.

Scharre is ír róla könyvében, hogy a hadiipar területén szintén zajlik e verseny, a fegyverrendszerek autonómiájának növelése ezért az idő előrehaladtával egyre nehezebben lesz kikerülhető. Az a szereplő ugyanis, amelyik gyorsabban „képes alkalmazkodni a jelenlegi komplex és rendkívül gyorsan változó környezethez, jelentős előnyt élvez a versenytársaival szemben”.¹⁰ Mindezt felismerve 2020-ban a Pentagon javasolta a személy nélküli, illetve autonóm módon működő technológiákra fordított összegek jelentős növelését, beleértve a teljesen autonóm légi hadijárművek fejlesztését is. A hadügy területén dolgozó tisztviselők elmondása szerint ezekre a beruházásokra azért van szükség, hogy a jövő háborúiban felül lehessen múlni a kínaiakat és az oroszokat.¹¹ Bár e két utóbbi ország védelmi ipara még az amerikaiénál is kevésbé ismerhető meg a nyilvánosság számára, egy 2019-es kínai bejelentésből tudhatjuk, hogy már náluk is léteznek intelligens UAV-ok, sőt, nemzetközi kereskedelmi forgalomba is adják őket.¹² Két évvel korábban az orosz Kalasnyikov cég jelentette be, hogy – némi lemaradással – több teljesen autonóm drónrendszer fejlesztésébe kezdenek.¹³

A teljesen autonóm drónokhoz hasonló fegyverrendszerek fejlesztése, betétele és kereskedelme fejlesztési versenybe hajszolhatja a katonai hatalmakat. A különféle technológiák olcsóbbá és egyre szélesebb körben elérhetővé, sőt, az elrettentő erő miatt kívánatosabbá teszik az említett eszközöket, s ezért mind több állam foglalkozik az innovációjukkal. A proliferáció viszont azt is megkönnyíti, hogy a nem állami, irreguláris szereplők hozzájuthassanak a szóban forgó eszközökhöz¹⁴ – erre láthattunk példát a Hamász esetében.

A témával foglalkozó jövőkutatók arra hívják fel a figyelmünket, hogy az aszimmetrikus hadviselési technikákat alkalmazó vagy a terrorcselekményeket

10 Porkoláb Imre: „Az innováció hatása a hadviselésre”, *Hadtudomány*, vol. 26., no. 1–2., 19–28. o., 2016.

11 Klare, Michael: „Pentagon Asks More for Autonomous Weapons”, *Arms Control Association*, 2019. április, <https://www.armscontrol.org/act/2019-04/news/pentagon-asks-more-autonomous-weapons>.

12 Tucker, Patrick: „SecDef: China Is Exporting Killer Robots to the Mideast”, *Defence One*, 2019. november 5., <https://www.defenseone.com/technology/2019/11/secdef-china-exporting-killer-robots-mideast/161100/>.

13 Gilbert, David: „Russian weapons maker Kalashnikov developing killer AI robots”, *Vice News*, 2017. július 13., <https://www.vice.com/en/article/vbzq8y/russian-weapons-maker-kalashnikov-developing-killer-ai-robots>.

14 Porkoláb: „Az innováció hatása a hadviselésre”.

végrehajtó szervezetek a polgári lakosság elleni támadásokra is felhasználhatják az önálló UAV-okat.¹⁵ Ha összevetjük az autonóm drónok adta lehetőségeket az egyéb, irreguláris erők által előszeretettel használt fegyverekével – például a gyalogsági aknákkal –, akkor elképzelhető, hogy fel lehetne használni őket egy-egy kulcsfontosságú terület sakkban tartására és a világtól való elszigetelésére.¹⁶

A drónok és a mesterséges intelligencia ötvözésével a civilek és a katonaság közötti együttműködés és a kettős felhasználású technológiák szerepe tovább nő. A honvédelem az összes olyan országban együttműködik a technológiai cégekkel, egyetemekkel és kutatóintézetekkel, ahol autonóm drónokat fejlesztenek. Csak az Egyesült Királyságban hat olyan felsőoktatási intézmény létezik, amelyik a védelmi minisztériummal kötött szerződés keretében több ipari szereplő és nemzetközi partner bevonásával kifejezetten az autonóm rendszerek és a drónok kutatásával és fejlesztésével foglalkozik.¹⁷ Kína és az Egyesült Államok is élen jár az egyetemekkel kötött kutatás-fejlesztési szerződések megkötésében.

Könnyű bevethetőségük miatt a drónokkal „békeidőben” is vissza lehet élni leszámolások vagy hatalomvédelmi célú tömegoszlatás esetén. Kiváló példája ennek az a 2018. augusztus 4-i venezuelai incidens, mikor egy nyilvános rendezvényen két drón robbant fel Nicolás Maduro elnök közelében. 2013-ban pedig például egy kereskedelmi forgalomban kapható drón jelent meg Angela Merkel drezdai választási rendezvényén. Az eszközt egy másik párt vetette be politikai demonstráció céljából. A drón ártalmatlan volt, de néhány méterre meg tudta közelíteni az akkori német szövetségi kancellárt.¹⁸ Mindez előreve-títi a drónok alternatív „támadó jellegű” felhasználásának lehetőségét.

A drónrendszerek esetében megállapítható, hogy az Amerikai Egyesült Államok elvesztette a pilóta nélküli légi járművek katonai alkalmazásában élvezett monopóliumát, hiszen a drónokat ilyen célból már más nagy- és régiós középhatalmak is alkalmazzák. Így szerepük megnövekedett, különösen az el-

15 Prakash, Abishur: *Új geopolitika. A világ jövője*, Pallas Athéné Könyvkiadó, 2018.

16 Katona Illés: „Killer Robots and the Rights of the Child”, *Peace Review*, vol. 33., no. 2., 199–204., 2022.

17 Beck, Alice – Beenes, Maaike – Kayser, Daan: „Conflicted Intelligence”, *Pax for Peace*, 2020, <https://paxforpeace.nl/media/download/pax-report-conflicted-intelligence.pdf>.

18 Hofstetter, Yvonne: *Láthatatlan háború – avagy miképpen fenyegeti a digitalizáció a világ biztonságát és stabilitását*, Corvina Kiadó, 2020.

múlt években kirobbant fegyveres konfliktusok során. A drónok fejlesztésének irányát a következő évtizedben várhatóan a célpont-beazonosítás és -megtámadás autonómiájának növekedése határozza majd meg. Ebben kulcsfontosságú szerep jut a mesterséges intelligencia és a fegyverrendszerek autonómiája körül kiszélesedő fejlesztési versenynek. Ezt bizonyítják a katonai nagyhatalmak azon növekvő mértékű beruházásai, melyektől a fegyverek autonóm képességeinek fokozását remélik, valamint ugyancsak ezt igazolja a drónok egyre határozottabb jelenléte a nemzetközi fegyverpiacokon, illetve a fejlesztésük területén megvalósuló polgári-katonai kutatás-fejlesztési együttműködés virágzása is. Az UAV-ok elterjedése növeli az „illetéktelen”, nem állami szereplőknek a technológiához történő hozzáférését. Mindez pedig már olyan kihívás, amellyel a védelempolitikának is foglalkoznia kell, mivel így egyes régiók a mainál könnyebben destabilizálhatók válhatnak.

Szerbia hadseregfejlesztése az orosz együttműködés tükrében

Szerző:

Kertész Bence

az MCC hallgatója

Az egykori jugoszláv utódállamok közül katonailag továbbra is Szerbia a leg-erősebb,¹ így nem szorul arra, hogy bármilyen védelmi szövetségbe belépjen. Emellett katonai téren is hagyományosan erős kapcsolatokat ápol Oroszországgal, bár ez nem feltétlenül jelent számára valódi védelmi garanciát. Potenciális konfliktusforrás, hogy Koszovót nem ismeri el független államnak, és saját területének tekinti, de túl ezen számos egyéb ponton is előtörhetnek a délszláv konfliktus egykori ellentétei nemcsak Szerbia, hanem a Nyugat-Balkán többi aktora között is. Ebben nagy szerepet játszhatnak a kisebbségek területi megosztásának geopolitikai vonatkozásai. Noha a magyarság jelenti a Szerbia területén élő legnagyobb számú nemzeti kisebbséget, az ország déli részén homogén tömböt képező, eltérő kultúrájú, de csupán a teljes népesség 2 százalékát kitevő bosnyákok integrációja nagyobb kihívás a szerb állam számára.²

Egy, a területüket is érintő esetleges konfliktus kitörése során azonban a vele (és Koszovóval) szomszédos államok közül Bosznia-Hercegovina kivételével mindegyik állam számíthatna a NATO segítségére, így Szerbia alapvetően nem érdekelt egy újabb háború kirobbanásában. Emellett Belgrád egyik legfontosabb külpolitikai célja az Európai Unióhoz való csatlakozás – 2014-ben hivatalos tagjelölti státuszt is kapott –,³ s ez szintén a térség békéjében teszi érdekeltté. Továbbá egyre több, leginkább gazdasági jellegű nemzetközi szervezetben vesz

1 „Balkan Powers Military Strength (2022)”, *Global Firepower*, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-balkans.php>.

2 „Serbia”, *CIA, The World Factbook*, 2022. július 19., <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/serbia/>.

3 „Serbia”, *European Commission*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/serbia_hu.

részt tagként, így például a turizmustól a környezetvédelemig számos témát felölelő Fekete-tengeri Gazdasági Kooperáció elnökségét is betöltötte már.⁴

Biztonságpolitikai szempontból fontos kiemelni, hogy Szerbia EBESZ-tag, és együttműködik a NATO-val. Bár katonailag továbbra is semleges állam, s a közeljövőben nem kíván csatlakozni az észak-atlanti katonai szövetséghez, számos ez utóbbi által meghirdetett védelmi programban részt vesz: 2006 decemberében csatlakozott a Partnerség a Békéért programhoz,⁵ és tagja a NATO alá tartozó Euroatlanti Partnerségi Tanácsnak is.⁶ A délszláv háború miatt részt vesz egy olyan együttműködésben, amelynek során a megmaradt robbanótestek elpusztításának finanszírozása céljából hozzá tud férni a NATO pénzügyi alapjához,⁷ de említést érdemel az a 2013-ban akkreditált képzés is, melynek keretében a szerb haderő Kruševacban kiképzési lehetőséget biztosít a NATO-egységek számára a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris, vagyis CBRN-eszközök hatásai ellen való védekezés területén.⁸ Összességében tehát Szerbia célja semlegességének és domináns katonai erejének egyidejű megőrzése. Utóbbit erős orosz kapcsolatai mellett a nyugati szervezetek felé való nyitással és haderőfejlesztéssel kívánja elérni.

A szerb haderő és Oroszország

Szerbia mindegyik haderőnemét tekintve jelentős részben a jugoszláv időkből maradt szovjet haditechnikai eszközöket kénytelen alkalmazni, ezek pedig egyre kevésbé felelnek meg a kor haditechnikai színvonalának, ráadásul az alkatrészhiány miatt fokozatosan vesznek el a haderőnemi képességei. Így például a ha-

4 Curgus, Vladimir: „Serbian Views on the Future of The Black Sea Economic Cooperation Organization”, *Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı*, <https://www.mfa.gov.tr/serbian-views-on-the-future-of-the-black-sea-economic-cooperation-organization-tr.mfa>.

5 Siposné dr. Kecskeméthy Klára: „Partnerség a Békéért”, in *NATO Partnerség, 2014*, szerk.: Gelsei András, Nemzeti Közszerződési Egyetem, 2014, 21–58.

6 „Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC)”, *Nuclear Threat Initiative*, 2006. november, <https://live-nuclear-threat-initiative.pantheonsite.io/education-center/treaties-and-regimes/euro-atlantic-partnership-council-eapc/>.

7 „Trust Funds: supporting demilitarization and defence transformation projects”, *NATO*, 2021. február 15., https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50082.htm.

8 „Relations with Serbia, NATO”, *NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50100.htm.

tékony légvédelem alapját képező elfogóvadász-kapacitást a szerb légiere már nem tudja megfelelő mértékben biztosítani, a rendelkezésére álló típusok közül ugyanis az üzemeltetésbiztonsági szempontból is kockázatos MiG–21-esek és a csak transzszonikus sebességre képes J–22-esek mellett mindössze egy öregedő MiG–29-es flotta tud tényleges elfogóműveleteket végrehajtani.⁹ Épp ezért különféle beszerzések révén a szerb hadsereg folyamatosan igyekszik bővíteni eszközparkját.

Az orosz fegyverszállítmányok időnként nem pénzbeli tranzakció keretén belül érkeznek az országba, a fizetség sokkal inkább politikai téren történik: az orosz haditechnikai eszközök különféle, a nyilvánosság számára nem elérhető tartalmú szerződéseikért, együttműködési megállapodásokért cserébe kerülnek a szerb hadsereghez. Ezek minden bizonnyal elsősorban a szerb fél elköteleződését kívánják garantálni, és az orosz félnek kiváló eszközül szolgálnak ahhoz, hogy továbbra is részleges ellenőrzés alatt tudja tartani balkáni érdekszférája domináns államát. Különösen azért van erre szüksége Oroszországnak, hogy minél inkább megakadályozza, vagy legalább lelassítsa Szerbia nyugati integrációját. Az továbbra sem képzelhető el, hogy Szerbia középtávon csatlakozzon a területét még néhány évtizede bombázó NATO-hoz, ám bármennyire is alacsony a valószínűsége a forgatókönyvnek, a hatása jelentős lenne nemcsak regionális, hanem – az orosz biztonságpolitikai érdekeket tekintve – globális szinten is. Ennek megakadályozására pedig kiváló lépés a Szerb Hadsereg olyan típusú fegyverekkel való ellátása, amelyek nem kompatibilisek a NATO-tagállamok által alkalmazott rendszerekkel, nem felelnek meg a szövetségen belüli standardoknak. Éppen ezért, ha minden más körülmény megfelelő lenne is a csatlakozáshoz, hosszú távon a teljes eszközparkját cserélnie kellene Szerbiának, hogy valóban teljeskörűen részt vehessen a közös feladatok ellátásában. Pontosan ezért helyezi a magyar stratégiai vezetés a hangsúlyt a posztszovjet vagy orosz haditechnika nyugati típusokkal való felváltására, ami olyan nagy volumenű eszközbeszerzéseknél játszott döntő szerepet, mint amikor például az orosz államadósságért cserébe érkezett MiG–29-esek fejlesztése helyett a JAS 39 Gripenek lízingeléséről döntött.¹⁰

9 „Serbian Air Force (2022)”, *WDMMA*, 2021. október 14., <https://www.wdmma.org/serbian-air-force.php>.

10 „MiG–29 kontra Gripen”, *HTKA – Haditechnikai Kerekasztal*, 2021. augusztus 28., <https://htka.hu/2021/08/28/mig-29-kontra-gripen/>.

A saját fejlesztésű fegyverzet exportja a kibocsátó állam számára a pénzügyi ellentételezésen túl hosszú távú előnnyel is jár, ugyanis ha az adott fél mégis ellene fordulna, olyan eszközökkel tenné ezt, amelyek tulajdonságait legjobban a küldő ország ismeri. Épp ezért válik fontossá a beérkező eszközök hazai módosítása, fejlesztése, melyre számtalan példa található a szerb hadügyminisztérium alá tartozó haditechnikai intézet innovációi között. A haditechnikai eszközöknek a már említett, politikai gesztusként, pénzügyi ellentételezés nélkül való átadása az orosz félnek korántsem okoz akkora veszteséget, ugyanis számos esetben olyan fegyverrendszerek kerülnek a szerb hadsereghez, amelyek alapvetően nem a kor technikai színvonalát képviselik. A küldött mennyiség pedig az orosz készletekhez mérve marginális, jóllehet ez is számottevő segítség Szerbiának. Így például amikor Oroszország 2019 és 2021 között csaknem harminc darab T-72MS harckocsit és BRDM-2MS páncélozott szállító harcjárművet adott át Szerbia számára, akkor a teljes orosz kapacitáshoz képest kicsi, de a balkáni regionális dominancia fenntartásához épp elegendő mennyiségű eszközt szállított le.¹¹ A közel 11 milliárd forint összértékű szállítmány a már tárgyalt módon, pénzügyi ellentételezés nélkül, politikai elköteleződésért cserébe érkezett.¹² Bár mindkettő változat az eredeti koncepcióhoz képest továbbfejlesztett konstrukció, az 1960-as évek szülöttjeként a BRDM-2-es még ekkora módosításokkal sem éri el azokat a modern utcai harcokhoz és improvizált robbanóeszközök elleni védelemhez szükséges páncélvédettségi paramétereket (úgynevezett MRAP-képességeket), amelyek például már a magyar kötelékekben is szolgáló Gidrán páncélozott harcjárműveknél megtalálhatók.¹³ Ennek ellenére az orosz politikai gesztus presztízisértékét jól jelzi, hogy a BRDM-2S variációt minden partnerük közül először Szerbiának adták át a világon.¹⁴

11 Fehérvári Nándor: „Szerb–orosz fegyverbarátság: megjöttek a tankok”, *BALK Magazin*, 2021. május 25., <https://balk.hu/2021/05/25/szerb-orosz-fegyverbaratsag-megjottek-a-tankok/>.

12 „Serbian president thanks Russia for delivery of T-72MS tanks,” *TASS*, 2021. november 16., <https://tass.com/defense/1362283>.

13 Boguslavsky, Eyal: „Hungarian Army receives first batch of Gidran armored vehicles from Turkey”, *Israel Defense*, 2020. december 27., <https://www.israeldefense.co.il/en/node/47342>.

14 „Russian BRDM-2MS 4x4 modernized armored vehicles in service with Myanmar army”, *Army Recognition*, 2021. április 4., https://www.armyrecognition.com/defense_news_april_2021_global_security_army_industry/russian_brdm-2ms_4x4_modernized_armored_vehicles_in_service_with_myanmar_army.html.

Szárzsföldi haderőnem

A szerb szárazföldi haderőnem öt dandárból áll, melyek közül négy a harcoló alakulatait (és az eszközállományát) tekintve NATO-szinten nehéz dandárnak feleltethető meg,¹⁵ egy pedig kombinált tüzérségi dandár. Ezeket egészítik ki az önálló zászlóalj szintű speciális egységek, illetve a nem harcoló alakulatok szervezeti struktúrái.¹⁶ A harckocsi-zászlóaljak az eredeti T-72-esek mellett az ezen a típuson alapuló, hazai fejlesztésű M-84 harckocsikat alkalmazzák, amelyeket kiválóan egészítenek ki a már említett T-72MS változatok. Kérdés azonban, hogy az önálló zászlóaljként tevékenykedő harckocsi-alakulat melyik típust fogja a továbbiakban használni. A BRDM-2MS páncélozott gumikerekes harcjárművek pótpáncélatokkal megnövelt védettségük elégtelensége és relatív mozgékonyaságuk miatt továbbra is felderítő feladatkörben fognak szolgálatot teljesíteni egy önálló páncélozott felderítő zászlóaljban. Mindezek ellenére a BRDM-típuscsalád tagjainak specializálására számos, akár magyar példa is található: alkalmazzák BRDM-2rkh jelzéssel atom-, biológiai és vegyi, azaz ABV-felderítőként,¹⁷ vagy mobil platformként páncéltörő feladatokra (9P148 azonosítóval, Konkursz rakétával),¹⁸ vagy légvédelmi célból (SA-9 NATO kódnévvel, Sztrela rakétával) stb.¹⁹ Kérdés, hogy a szerb hadsereg szükségesnek tartaná-e, hogy ilyen feladatkörökre alakítsák át őket.

A szerb katonai kutatás-fejlesztés potenciálját jól szemlélteti, hogy a gyalogsági támogató szerepkörben a meglévő szovjet-orosz eszközökön túl is jelentős mértékben tudtak innovációt végrehajtani: a modern jegyeket magán viselő LAZAR-3 páncélozott szállító harcjármű és az M-80 gyalogsági harcjármű is hazai fejlesztés, s a gépesített lövész zászlóaljakban teljesítenek szolgálatot.²⁰

15 Szloszjár Balázs: „A dandárképesség jövője – mennyiség vagy minőség?”, *Honvédségi Szemle*, vol. 145., no. 5., 26–45.

16 „The Army”, *Serbian Armed Forces*, <https://www.vs.rs/en/units/serbian-armed-forces/army>.

17 „BRDM-2 / (BTR-40P-2)”, *GlobalSecurity.org*, <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/brdm-2.htm>.

18 „BRDM-2 / 9P148 (Spandrel / Konkursz)”, *Military Factory*, https://www.militaryfactory.com/armor/detail.php?armor_id=15.

19 „SA-9 (Gaskin) / 9K31 Strela-1”, *Military Factory*, https://www.militaryfactory.com/armor/detail.php?armor_id=194.

20 „Armoured vehicles”, *Serbian Armed Forces*, <https://www.vs.rs/en/about-saf/armament/armoured>.

Hasonló a helyzet a tüzérségi eszközök esetében is: a szerb rakétatüzérség folyamatos fejlesztése miatt egyelőre nincs igény orosz típusok beszerzésére.²¹

A gyalogsági kézfegyvereknél és támogató eszközöknél a hazai gyártmányok (Zastava M–21 gépkarabély)²² mellett mind az orosz fegyverszállítmányok (például Kornet páncéltörő rakéták) érkezése,²³ mind a kínai és török eszközök (CH–92A drónok,²⁴ illetve Bayraktar drónok)²⁵ beszerzése jellemző.

Folyami haderőnem

A Szerb Folyami Flottilla a Magyar Honvédség 1. Honvéd Tűzszerész és Hadihajós Ezredéhez hasonlóan alkalmaz jugoszláv fejlesztésű Neštin-osztályú hadihajókat. A szolgálatban lévő eszközök java része hazai gyártmány, így emiatt és a szállítás nehézsége, valamint az igények alacsony szintje következtében nem valószínűsíthető, hogy a közeljövőben Oroszország ilyen típusú fegyverszállítmányokat küldene Szerbiának.

Légvédelem és légierő

E haderőnemet két vegyes légierődandár, egy légvédelmi dandár és egy előrejelző, felderítő és kommunikációs feladatokra szakosodott dandár alkotja. A szerb légvédelem – a Bofors gépágyúkat leszámítva – szinte kizárólag keleti fegyverrendszereket alkalmazott, melyek közül többet (SZ–125 Nyeva, Sztrela) a Magyar Néphadseregben, valamint a 2K12-Kub rakétarendszer esetében a Magyar Honvédség 12. Arrabona Légvédelmi Rakétaezredében is rendszeresí-

21 „Modernized rocket artillery”, *Ministry of Defence, Republic of Serbia*, 2020. június 18., <http://www.mod.gov.rs/eng/16148/modernizovana-raketna-artiljerija-16148>.

22 „Infantry”, *Serbian Armed Forces*, <https://www.vs.rs/en/about-saf/armament/infantry>.

23 Stojanovic, Dusan: „Serbia praises another arms shipment from Russia”, *Defense News*, 2022. január 3., <https://www.defensenews.com/global/europe/2022/01/03/serbia-praises-another-arms-shipment-from-russia/>.

24 Roblin, Sebastien: „Missile-Armed Chinese Drones Arrive In Europe As Serbia Seeks Airpower Edge”, *Forbes*, 2020. július 9., <https://www.forbes.com/sites/sebastienroblin/2020/07/09/missile-armed-chinese-drones-arrive-in-europe-for-serbian-military/>.

25 „Serbia announces its intention to purchase Bayraktar TB2 strike UAVs from Turkey”, *News.am*, <https://news.am/eng/news/695848.html>.

tettek.²⁶ Bár az Iгла és Sztrela hordozható légvédelmi rakéták rendszerben tartásával nem a legkorszerűbb eszközöket alkalmazzák, ilyen téren mégis relatív előnyben vannak a Magyar Honvédséggel szemben, mivel az nem rendelkezik gyalogosan hordozható légvédelmi rakétarendszerekkel, vagyis MANPADS-képességgel. Oroszország befolyása az egyik legkorszerűbb légvédelmi rendszer beszerzése kapcsán érvényesült, ugyanis Szerbiának lehetősége nyílt a vegyes fegyverrendszerű Pantsir–S1 légvédelmi eszközöket megvásárolni, s azt az Amerikai Egyesült Államok figyelmeztetése²⁷ ellenére meg is kapta,²⁸ noha időközben elállt az S–400-as légvédelmi rendszer megvásárlásától.²⁹ Amellett, hogy az említett eszközökkel tavaly is megrendezték a Szláv Pajzs elnevezésű közös szerb–oroszlégvédelmi hadgyakorlatot,³⁰ a szerb hadsereg önálló rakétaezredet alapít³¹ a nemrég érkezett FK–3 jelzésű kínai légvédelmi rendszerek integrálására; a 620,3 millió dollár értékű³² szállítmány nagy valószínűség szerint az S–400 rendszert fogja helyettesíteni. Az új beszerzések révén a légvédelmi eszközpark nyugati típusokkal is bővült: 2019-ben szereztek be a francia Mistral kis hatótávolságú légvédelmi rakétát,³³ és az elavulófélben lévő lokátorrendszerek mellett az amerikai TPS–70 háromdimenziós radart is hadrendbe állították.³⁴

26 „Armament of the AD Artillery-Missile Units”, *Serbian Armed Forces*, <https://www.vs.rs/en/about-saf/armament/armament-of-the-ad-artillery-missile-units>.

27 „The Defense Post, (2019) US cautions Serbia against acquiring ‘significant Russian military systems’”, *The Defence Post*, 2019. november 10., <https://www.thedefensepost.com/2019/11/10/us-serbia-russia-military-systems-pantsir-s-400/>.

28 „Russia delivers Pantsir air-defense systems to Serbia”, *DW*, 2020. február 22., <https://www.dw.com/en/russia-delivers-pantsir-air-defense-systems-to-serbia/a-52481436>.

29 „Serbia will not purchase S-400 missile defense systems — president”, *TASS*, 2019. november 6., <https://tass.com/defense/1087062>.

30 „Russia and Serbia conclude Slavic Shield joint air defence exercise”, *Airforce Technology*, 2021. október 19., <https://www.airforce-technology.com/news/russia-serbia-conclude-slavic-shield-exercise/>.

31 „Serbian military forming new unit for Chinese AA missile system”, *NI*, 2022. március 18., <https://rs.n1info.com/english/news/serbian-military-forming-new-unit-for-chinese-aa-missile-system/>.

32 „Szerb FK–3-vásárlás”, *HTKA – Haditechnikai Kereszttal*, 2020. augusztus 14., <https://htka.hu/2020/08/14/szerb-fk-3-vasarlas/>.

33 „Serbia signs for the acquisition of Mistral 3 short-range air defence systems with MBDA”, *MBDA*, 2019. július 16., <https://www.mbd-systems.com/press-releases/serbia-signs-for-the-acquisition-of-mistral-3-short-range-air-defense-systems-with-mbda/>.

34 „DefMin says Serbian military to get new radar systems”, *NI*, 2021. december 22., <https://rs.n1info.com/english/news/defmin-says-serbian-military-to-get-new-radar-systems/>.

A szerb légierő hagyományosan szovjet-orosz típusokat üzemeltet, de a merev szárnyú eszközök terén hazai fejlesztéseik is vannak, leginkább a kiképző repülőgépek esetében, illetve az olyan multifunkcionális típusok megalkotásánál is, mint a már említett J–22-esek.³⁵ Ennél a fegyvernemnél azonban nagyobb nyitás figyelhető meg a nyugati típusok felé: az Airbus két C295 szállító repülőgépet fog Szerbiának leszállítani³⁶ (ezzel váltják fel az An–26-osokat), valamint a szerb haderő a térségben egyedülálló módon tizenkét francia Rafale szuperszonikus vadászbombázót is szeretne megrendelni.³⁷ Utóbbiak segítenék azokat a modernizációs törekvéseket, amelyek keretében a jelenlegi merevszárnyas légierő gerincét alkotó MiG–29-eseket fokozatosan kivonnák a szolgálatból.

A forgószárnyas repülőeszközök terén a nyugati eszközök közül a francia Gazelle típus már 1992 óta hadrendben áll. Ezt válthatja a Magyar Honvédséghez hasonlóan nemrég megrendelt H145M típus.³⁸ Természetesen az oroszokkal való kapcsolat e téren is kivételes lehetőségekhez juttatta a szerb haderőt, ugyanis a 2018-ban történt hat MiG–29-es beszerzéséhez hasonlóan³⁹ a szerb légierő állományába négy Mi–35 harci helikopter és öt Mi–17V5 szállító helikopter érkezett, tovább növelve annak ütőképességét.⁴⁰

35 „Equipment of Air Force”, *Serbian Armed Forces*, <https://www.vs.rs/en/about-saf/armament/aviation>.

36 Serbian „Air Force and Air Defence becomes new C295 operator”, *Airbus*, 2022. február 23., <https://www.airbus.com/en/newsroom/press-releases/2022-02-serbian-air-force-and-air-defence-becomes-new-c295-operator>.

37 Urosevic, Branislav: „Serbia mulls purchase of 12 Rafale fighter jets from France - report”, *SeeNews*, 2022- április 6., <http://seenews.com/news/serbia-mulls-purchase-of-12-rafale-fighter-jets-from-france-report-779966>.

38 Dubois, Gastón: „Serbia is to acquire C295 transport aircraft and H145 helicopters from Airbus”, *Aviacionline*, 2021. október 15., <https://www.aviacionline.com/2021/10/serbia-is-to-acquire-c295-transport-aircraft-and-h145-helicopters-from-airbus/>.

39 „Serbia Received Russian-made Mi-35 and Mi-17 Helicopters”, *MilitaryLeak*, 2019. december 9., <https://militaryleak.com/2019/12/09/serbia-received-russian-made-mi-35-and-mi-17-helicopters/>.

40 „Fotók: Mi–35M harci helikopterek érkeztek Szerbiába”, *JETfly*, 2019. december 11., <https://www.jetfly.hu/katonai-tipusok/fotok-mi-35m-harci-helikopterek-erkeztek-szerbiaba>.

Áttekintés

Összességében a szerb haderő továbbra is őrzi domináns pozícióját a Nyugat-Balkán térségében. Ebben kulcsfontosságú szerepet játszanak saját fejlesztései és beszerzései, melyek lehetővé teszik az eszközállomány korszerűségének fenntartását. Különleges pozíciója révén egyrészt épít kivételesen erős orosz kapcsolataira, másrészt igyekszik a nyugati hatalmakkal is jól működő – főleg gazdasági – kooperációt kiépíteni. E kapcsolatdiverzifikációt és az Oroszországgal való viszony egyedülállóságát pedig a legjobban épp ezek a katonai beszerzések indikálják. A haderőfejlesztés további szakaszaiban megtörténhet, hogy a fókusz Moszkváról a nyugati partnerekre helyeződik át, változtatva a jelenlegi kapcsolatok dinamikáját, ám az biztos, hogy az üzleti érdekeken túli tradicionális kötődés később is fennmarad Szerbia és Oroszország között.

10.

**Trendek és
forgatókönyvek,
2022–2031**

Szerző:

Demkó Attila

MCC Geopolitikai Műhely

Az elmúlt évi tízéves kitekintésünket ezzel a két mondattal kezdtük: „[H]a a következő években nem éri nagyobb sokk, újabb, a koronavírus-járványhoz hasonló »HILP¹-esemény« vagy egy »hagyományos« világgazdasági válság a világot, akkor is nehéz évtizedre kell számítani. A globalizáció megtorpant, az államok közötti és a társadalmakon belüli polarizáció jelentősen nőtt.”² 2022 januárja egy „majdnem HILP” eseménnyel kezdődött. Egy 5–30 megatonnás vulkáni robbanás történt Tongán, melyet a mai technika sem volt képes előrejelezni. Ez a legnagyobb ember alkotta termonukleáris eszközökhöz fogható méret. A VEI skálán 6-os besorolású kitörés tíz köbkilométer vulkáni anyagot juttatott a levegőbe, és felhője fél Franciaország-méretű volt.³ A „majdnem HILP” nem túlzás: ha a robbanás egy nagyságrenddel nagyobb, akár globális lehűlést válthatott volna ki, beláthatatlan következményekkel a világ élelmszer-termelésére. Az előrejelzés gyakorlatilag teljes hiánya megmutatta az emberiség sebezhetőségét a tenger alatti vulkanikus eseményekkel kapcsolatban. Ma egész egyszerűen nem rendelkezünk olyan technológiával, amely pontosan és időben előre tudná jelezni egy ilyen kitörés méretét, veszélyességét.

2022. február 24-én viszont megtörtént az újabb nagy hatású, bár korábban alacsony valószínűségűnek gondolt esemény, egy háború formájában. Igaz, az

1 High-Impact, Low-Probability.

2 Demkó Attila (szerk.): *A világ 2021-ben: külpolitika, biztonságpolitika, gazdaság és potenciális konfliktusok magyar perspektívából*, Budapest: MCC, 2021, 301.

3 „It’s Official: Tonga’s Volcano Was The Largest Explosive Eruption of The 21st Century”, *Science Alert*, 2022. április 22., <https://www.sciencealert.com/tonga-s-volcanic-eruption-was-the-largest-explosion-of-the-21st-century>.

ukrajnai orosz inváziót az angolszász hírszerző szervek előre jelezték – azaz néhány hónapos figyelmeztetést kapott a világ –, de azt se Európa, se Ukrajna nem vette komolyan – egészen az utolsó napokig. Az orosz agresszivitás már több mint egy évtizede érzékelhető volt. Moszkva a 2008-as grúziai háborúval, a Krím elcsatolásával 2014-ben és a kibertérben végrehajtott támadásaival számos határt átlépett. Az orosz felelőtlenség jó példája volt, hogy 2021. november 15-én Oroszország rakétával megsemmisítette egy használaton kívüli, még a szovjet időkben felbocsátott katonai műholdját, több százezer úrszemétdarabbal szennyezve a világűrt, veszélyeztetve a Nemzetközi Űrállomás és az ott lévő űrhajósok, köztük oroszok, biztonságát is. Jelek tehát voltak, a döntés az Ukrajna elleni háborúról mégis váratlanul mondható, s nem kétséges, hogy hatásai globálisak lesznek.

Az ukrajnai forgatókönyveket részletesebben a *Háborúk és konfliktusok* fejezetben elemeztük. A legjobb esetben a háború aktív, offenzív szakasza külső eszkaláció nélkül véget ér valamikor 2022-ben. Ekkor is sok tízezres nagyságrendű halottal, százezres nagyságrendű sebesülten és milliós nagyságrendű menekülten kell számolnunk. Ukrajna közvetlen kára sok száz milliárd dollár lesz, s az orosz gazdasági kár is hatalmas és elhúzódó jellegű.

A globális kitekintésben számoljunk csak a legjobb esettel. Ha 2023-ra relatív béke lesz, akkor is hosszabb időre lelassul az egész emberiség tudományos fejlődése az orosz és a nyugati kutatási programok megszakadásával. Ez különösen, de nem kizárólag a nemzetközi űrprogramra lehet veszélyes. A Nemzetközi Űrállomáson túl számos misszióban vállaltak az oroszok kulcsszerepet. Az űrállomás idő előtti végén túl a krízis kihathat a Mars- és napkutatásra is. A Földre visszatérve: a szibériai permafroszt olvadásával kapcsolatos kutatások szintén leálltak, miközben ez a folyamat jelentősen felgyorsítja a klímaváltozást. A megszakadt tudományos projektek sora még hosszú.

A gazdasági következmények is számottevőek. A nyugati kormányok hatalmas mennyiségű orosz állami pénzkövetelést fagyasztottak be. Ennek hatására Szaúd-Arábiától Kínáig felgyorsult az amerikai dollárról való leválás nehéz, de egyirányú folyamata. Az energiaárak vélhetően hosszú távon magasan maradnak. Az ellátási láncok tovább nehezebbek, a munkanélküliség világszerte nő, az életszínvonal számos országban jelentősen csökken, az élelmiszer- és áruhiány, valamint az infláció százmilliók életét nehezíti tovább. A Covid-19 jelentette mély sokkal együtt ez számos országban nehezen kezelhető vagy egyenesen kezelhetetlen feladat elé fogja állítani a kormányokat.

Várhatóan az Egyesült Államok veszít a következő évtizedben a legkevesebbet a nyugati világban a 2020–2022 közötti kemény megrázkódtatásokkal. Az USA szinte minden ásványkincs és ipari termék esetében önellátó gazdasági egység – vagy azzá tud válni –, az afrikai és ázsiai migrációtól pedig két óceán védi. A legvalószínűbb az, hogy a fontosabb régiókban – Európában és Kelet-Ázsiában – 2031-ig megmarad az erőteljes amerikai jelenlét. Afrikából viszont az Egyesült Államok az évtized folyamán egyre inkább kiszorulhat. Az USA jelenlegi céljai Ukrajna kapcsán nehezen kiismerhetők. Oroszországra talán már szilárd kínai szövetségesként tekintenek, ugyanis leginkább ebben a keretben értelmezhető Washington Ukrajna-politikája. Ez tudniillik láthatóan az orosz erő kimerítésére irányul, de egyben még inkább Peking karjaiba tolja Moszkvát. Kétségtelen, hogy egy nemzetközi presztízstét jórészt, katonai erejét részben elvesztett Oroszország kevesebbet ér szövetségesként. Mégis, a formális geopolitikai logikával szembemegy ez a politika, hiszen a szankciók, különösen a gáz- és olajembargó egyértelműen Kína karjaiba löki a hatalmas nyersanyagkészletekkel rendelkező oroszokat. Az európai export ugyanis komoly munkával, nagy befektetéssel, több év alatt, de átirányítható Kínába.

Oroszország esetében egyértelmű, hogy 2022 elejéhez képest globális befolyása, ereje drámai mértékben csökkenni fog a következő évtizedben. A háború első hónapjai megmutatták az orosz haderő komoly gyengeségeit, jelentős lemaradását a nyugati technológiától szinte minden területen.

Vlagyimir Putyin két évtizeden át alapvetően helyes döntéseket hozott az orosz erő maximalizálása érdekében. Az orosz politika mindig megállt a vörös vonalak előtt, s alapvetően sikeres volt nemcsak Belaruszban és Közép-Ázsiában, hanem még a támadás előtt egyre inkább meghasonló Ukrajnában is. Oroszország gazdasága ellenállt a 2014 utáni szankcióknak, és bár az életszínvonal 2015 óta némileg csökkent, a Covid–19 utáni energiaár-robbanás hosszú évekre meg tudta volna fordítani a folyamatot. A háborúra előkészített pénzügyi tartalék és az extrabevételek technológiai fejlesztésre elköltve akár hozzájárulhattak volna az orosz gazdaság kevésbé az energiahordozókra koncentrált fejlődéséhez. Ez a lehetőség 2022 februárjában ellillant, valószínűleg visszafordíthatatlanul.

Nem lehet semmit tudni Vlagyimir Putyin valódi motivációiról, stratégiájáról vagy éppen egészségi állapotáról. Az viszont biztos, hogy az orosz elit egy része ellenzi a jelenlegi politikát, s ha sokáig tart a háború, vagy mozgósításra kerül sor, a mai erős társadalmi támogatottság is megbomolhat.

Ha a Kremlnek új vezetője lesz a következő évtizedben, és ez valószínű, kérdés, merre indul el Moszkva. Beszorul-e a kínai szövetségbe vagy lesz-e kompromisszum, amellyel ráveheti a Nyugatot a szankciók megszüntetésére? Az továbbra sem várható, hogy a Putyin-rendszer végével majd egy, a nyugati liberális fővonalhoz alkalmazkodó Oroszország jön létre. Fenntartjuk múlt évi megállapításunkat: „Oroszországot nem egy kétségtelenül nagy hatású személy, nem Vlagyimir Putyin vitte a Nyugattal való konfrontációba, hanem az orosz nemzeti büszkeség mély sérülése, amelynek a súlyosságát a külvilág nem értette meg [...] Akárki lesz Putyin elnök utóda, nehezen elképzelhető, hogy az orosz »mélyállam«, a katonai, titkosszolgálati és külügyi komplexum, illetve a nép egy jelentős részének nemzeti érzéseivel és Oroszország-képével szemben kormányozzon. Sőt, a Putyin-rendszerrel jóval nacionalistább alternatívák is vannak.”⁴

Kína számára az orosz–ukrán háború egyszerre veszély és lehetőség. Veszély, mert a járvány által meggyengített gazdaságát megterhelheti a háború, és leértékelheti Oroszországot mint szövetségest. A fegyverkezési program hatékonyságát illetően is kérdéseket vet fel az orosz szereplés Ukrajnában. A legtöbb rendszerben lévő kínai fegyver szovjet/orosz alapú, az új kínai fejlesztések pedig kipróbálatlanok. A kínai haderő is számos területen szovjet szervezési mintákat követ, amelyek távolról sem mondhatók sikeresnek. Az orosz nehézségek csökkenthetik a kínai presztízst is, és bátoríthatják a Pekinggel szemben álló erőket.

Lehetőség viszont azért, mert Peking alkupozíciója minden téren erősödni fog Moszkvával szemben, legyen szó energiahordozókról, katonai technológiáról vagy politikai szívességekről. Fontos látni, hogy a kínai közvélemény egyértelműen az orosz oldalra állt a konfliktusban, ami legalább annyira kifejeződése a kínai nacionalizmusnak, mint az Amerika-ellenességnek. Tehát nem egyszerűen az állami propaganda hatásáról van szó; a kínai közvélemény önálló és nehezen megkerülhető faktor.

Azt, hogy 2031-re Kína befolyása mennyit nő a világban, nehéz megmondani, de biztosan a mainál is komolyabb tényező lesz a hatalmas ország. A legnagyobb gazdaság minden értelemben a kínai lesz, ám az egy főre jutó fejlettségben továbbra is nagy marad a rés a nyugati országokkal szemben. Pekinget igazán veszélyes pályára egy Tajvan körüli konfliktus terelheti; kérdéses, hogy

⁴ *A világ 2021-ben*, 306.

arra katonailag mikor lesz kész, de a vezetés nem hagyhatja figyelmen kívül a kínai nacionalizmus erejét sem.

Az Európai Unió számára súlyos kihívás az ukrajnai orosz agresszió. Már a jelenlegi helyzet is energiaár-robbanáshoz vezet, a nem kellően megfontolt embargók további eskalációja pedig hosszú távú és nagyon mély károkat okozhatna a kontinens gazdaságának.

Rendkívül problematikus az EU átideologizálódása és a realitásoktól való elszakadása az egyes döntések során. Ahogy tavaly is megállapítottuk: „[A]z élesedő konfliktusok világában talán a legfontosabb az lenne, hogy véget érjenek a súlyos meghasonlással járó, nem kis részben a brexitet okozó belső ideológiai háborúk. A föderatív Európa-utópia csak egy nagyon szűk kör számára tud vonzó lenni. A mély történelemmel büszkélkedő kontinensen a sok száz éve kialakult és megszilárdult nemzetek alkotják a legmagasabb szintű működőképes közösséget. A nemzeteken alapuló államokon belátható időn belül nem lehet túllépni, mint ahogy Európa keresztény-zsidó kulturális alapjain sem. Az Európai Unió semmiképpen sem lesz föderáció.”⁵

Európa esetleges stratégiai ambícióinak területén sem sokat változtatott 2022. Úgy tűnik, hogy 2031-ig sem lesz stratégiai autonómia, a jelentős német és közép-európai költségvetési vállalások ellenére. A háború sokkal inkább a NATO, mintsem a közös európai védelem erősödését hozhatja. A keleti tagállamok az USA-ban bíznak, nem Franciaországban vagy Németországban.

Európára a következő években különlegesen nagy veszélyt jelent a Közel-Kelet és Afrika további destabilizálódása, s egy újabb, a 2015-öshöz hasonló migránsválság. Tavalyi megállapításaink továbbra is helytállóak: „Az illegális migráció az európai államok között és az államokon belül is rendkívül éles viszályok forrása. Az egyes kultúrák és vallások nem feltétlenül kompatibilisek, a békés együttélés nem egyszerűen akarat kérdése, hanem adottságé is. Van olyan bevándorlócsoportok, amelyek szinte semmilyen konfliktusba sem kerülnek a többségi társadalommal, elsősorban a távol-keletiek. Ez jól megmutatja, hogy nem a bőrszín vagy a kulturális távolság a kérdés, hanem az, hogy vannak-e ütközéspontok a két kultúra között. Egyes bevándorlócsoportok körül permanens konfliktusok alakulnak ki, amelyeknek a kezelése hatalmas erőforrásokat igényel, és a következő évtizedben bizonyosan nem is lesz sikeres.”⁶

5 Uo., 307–308.

6 Uo., 308.

Ez annak fényében különösen problematikus, hogy Afrika és a Közel-Kelet helyzetén súlyosbít Európán kívül talán legtöbbet a Covid-19 és az orosz invázió kettős csapása. Az élelmiszerárak történelmi csúcson vannak, kiesett az ukrán és az orosz import egy része, nincs elég műtrágya, azaz élelmiszerválság várható sok országban, ami könnyen politikai válsággá fajulhat.

A következő évtizedben a Közel-Kelet mellett Afrikát fogja legdrasztikusabb mértékben sújtani az éghajlatváltozás. Prognosztizálható, hogy erősödni fog az erőforrásokért folytatott verseny, az életterek szűkülése miatt kiéleződnek az etnikai és vallási ellentétek. Különösen problematikus a Száhel régió helyzete. António Guterres jelenlegi ENSZ-főtitkár korábban így fogalmazott a Biztonsági Tanács egyik ülésén: „A Száhel-övezetben található országok a klímaváltozás legfőbb áldozatai. [...] A szegénység, a fejlettség alacsony szintje – elsivatagosodással és klímaváltozással »megtoldva« – olyan ideológiák elterjedésének ad helyet, amelyek többsége etnikai vagy vallási radikalizmusra épül.”⁷ António Guterres csak azt a tényt nem közölte, hogy a klímaváltozáson túl, sőt annál is jobban befolyásolja egy másik jelenség a helyzetet. A szegénység fő oka elsősorban az, hogy a népesség továbbra is nagy ütemben növekszik, s évi 2 százalék feletti népességnövekedéssel még fejlettebb országok sem tudnának lépést tartani. Afrika népessége 2030-ra 300 millió fővel, 1,68 milliárdra fog nőni, pedig csak 1996-ban előzte meg Európát.⁸ Minden évben egyre és egyre több fiatal fog munkát keresni, kevés reménnyel. Jelenleg semmilyen kitörési pont nem látszik ebből a negatív spirálból.

A legnagyobb kérdés továbbra is az, hogy a kontinens olyan 100 milliónál nagyobb lakosságú országai, mint Nigéria, Kongó, Etiópia és Egyiptom, el tudják-e kerülni az újabb polgárháborúkat. A legnagyobb problémát Nigéria destabilizálódása okozná, mert lakossága 2031-ig várhatóan 268 millió főre nő, ami nagyjából az EU népességének fele.

Afrikával ellentétben India vélhetőleg kezelni tudja a nagy, de erősen lassuló, az 1982 óta eltelt 40 évben felére csökkent népességnövekedés okozta nyomást, illetve a rendkívüli vallási és nyelvi diverzitást. Az ország továbbra is olyan gazdasági pályán van, hogy növekvő népességét nemcsak el tudja látni, hanem az

7 A bekezdés Tóth Klaudia írása. „UNHCR: Statement by António Guterres, United Nations High Commissioner for Refugees, to the United Nations Security Council”, *UNHCR*, 2012. december 10., <https://www.unhcr.org/50c7346e9.html>.

8 „Population 2030”, *Economic and Social Affairs, United Nations*, 2015, *UN* <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/trends/Population2030.pdf>.

életszínvonalat is képes emelni. India kevésbé kitett az élelmiszerválságnak, mint a térség más államai, s az, hogy a következő években valószínűleg a világpiaci árnál olcsóbban tud orosz olajhoz jutni, előnyös lehet számára. Fontossága miatt Újdelhi képes lehet egyensúlyozni Oroszország és a Nyugat között, mindkét oldallal a mainál is kedvezőbb kapcsolatot alakítva ki. Az ország gazdasági potenciálja óriási, amit egyre inkább felszabadít az utóbbi éveknek az infrastruktúra megerősítésére irányuló politikája. India lakossága 2031-re eléri az 1,5 milliárdot, azaz megelőzi Kínát a világ legnépesebb államaként,⁹ és a világ harmadik legnagyobb gazdasága lesz, miután 2025-ben maga mögött hagyja az Egyesült Királyságot, 2027-ben Németországot, 2030-ban pedig Japánt.¹⁰

* * *

Magyarország biztonságát a fenti nagyobb folyamatokon túl természetesen közvetlen környezetünk eseményei fogják meghatározni. Ahogy a nagy kép nem túl jó, a közelkép sem az. Miként a fejezet elején már volt róla szó, Ukrajna jövője térségünk legfontosabb és legaggasztóbb kérdése. Jó megoldás az orosz–ukrán háborúra 2022. február 24-e után nincs. Az ukrajnai feszültséggóc a következő évtizedben állandó és feloldhatatlan marad, hazánkat pedig az olajimport, a közös határ és a kárpátaljai magyar közösség miatt közvetlenül is érinti. Még a háború intenzív szakaszának lezárulása esetén is állandósul szomszédunkban egy olyan szintű konfliktus, melyhez nem hasonlítható a 2014 után befagyott donbászi háború. Számos egyéb olyan törésvonal is van közvetlen közelünkben, amely kiéleződhet, s amelyeknek a kordában tartásához az EU és az USA ereje nem biztos, hogy elég lesz. A Balkán stabilitását tovább gyengíti a kiéleződött kelet–nyugati viszony: Bosznia-Hercegovina és Koszovó a két legtörékenyebb állam. A Moldovai Köztársaság helyzetében beálló nagyobb változás is közvetlenül érinthetné a magyar érdekeket.

A legvalószínűbb forgatókönyv szerint Magyarország biztonságának garanciáját a saját erején túl 2031-ig is elsősorban a NATO fogja adni. A magyar biztonságot ezért a legsúlyosabban a NATO kohéziójának jelentős gyengülése, az USA figyelmének más kontinensre való terelődése vagy izolacionizmusa érin-

9 Lásd <https://www.populationpyramid.net/india/2030>.

10 „India to become 5th largest economy in 2025, 3rd largest by 2030”, *The Economic Times*, 2020. december 26., <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/indicators/india-to-become-5th-largest-economy-in-2025-3rd-largest-by-2030/articleshow/79964750.cms?from=mdr>.

tené. E forgatókönyv az orosz–ukrán háború fényében talán kevésbé tűnik valószínűnek most, de egy évtized nagy idő, és a történelemben nincsenek „állandók”.

Magyarországnak az 1945 óta legturbulensebb, legveszélyesebb időszakra kell készülnie 2031-ig, és vélhetően azon túl is. A felkészülés legfontosabb eleme a regionális szövetségkeresésen túl a haderőfejlesztés ütemének gyorsítása, a haderőre fordított források 2 százalék felé növelése, és az ukrajnai tapasztalatok fényében a jelenleginél nagyobb és jobban felszerelt területvédelmi erők kiépítése. Szükség lenne a magyar hadiipar további erősítésére és energiabiztonságunk növelésére. Magyar érdek a külső szénhidrogén-kitettség minél nagyobb és gyorsabb csökkentése, amely elsősorban a nukleáris és napenergiával, illetve a megfelelő hazai energiatermelő kapacitások kiépítése után az elektromos közlekedés fejlesztésével érhető el. Az e területeken szerencsére már elindult fejlesztések folytatása, sőt gyorsítása kulcsfontosságú, mert egy nemzet biztonságának egyetlenegy minden körülmények között meglévő garántálója van: saját ereje és önellátó képessége.